

BIBL. NAZ

Vitt. Emanuele III

Passi.

De silviniis

T.

NAPOLI

Benjamin Franklin

BIBLIOTHECA

CLASSICA LATINA

SIVE

COLLECTIO

AUCTORUM CLASSICORUM LATINORUM

CUM NOTIS ET INDICIBUS

University of Toronto

On souscrit, à Paris,

- CHEZ N. E. LEMAIRE, Éditeur, rue des Quatre Fils, n° 16, au Marais.
BARROIS l'aîné, libraire, rue de Seine, n° 10, Faub. St-Germain.
DEBURE frères, libraires du Roi, rue Serpente, n° 7.
TREUTTEL et WURTZ, libraires, rue de Bourbon, n° 17.
F. DIDOT, imprimeur du Roi et de l'Institut, rue Jacob, n° 24.
Agr. Avo. RENOUARD, libraire, rue de Tournon, n° 6.
BOSSANGE père, libraire, rue de Richelieu, n° 60.
BRUNOT-LABBE, libraire de l'Université, quai des Augustins, n° 33.
MONGIE aîné, libraire, boulevard Italien, n° 10.
H. VERDIÈRE, libraire, quai des Augustins, n° 25.
ARTHUS-BERTRAND, libraire, rue Hautefeuille, n° 23.

Et chez tous les Libraires de France et des pays étrangers.

POETÆ LATINI
MINORES

EX RECENSIONE WERNSDORFIANA

EXCUDEBAT FIRMINUS DIDOT,
REGIS ET GALLICARUM ACADEMIARUM TYPOGRAPHUS.

POETÆ LATINI
MINORES

DE RE HORTENSI ET VILLATICA

CARMINA

COLUMELLÆ, PALLADII, VOMANI,
ET ALIORUM;

ITEM

AMATORIA ET LUDICRA

MAXIMIANI ETRUSCI, OFILII, JUVENTINI,
SPERATI, SYMPOSI, HOSIDII GETÆ,
ET AUSONII,

QUE NOTIS VETERIBUS AC NOVIS ILLUSTRAVIT

N. E. LEMAIRE

VOLUMEN SEPTIMUM ET ULTIMUM

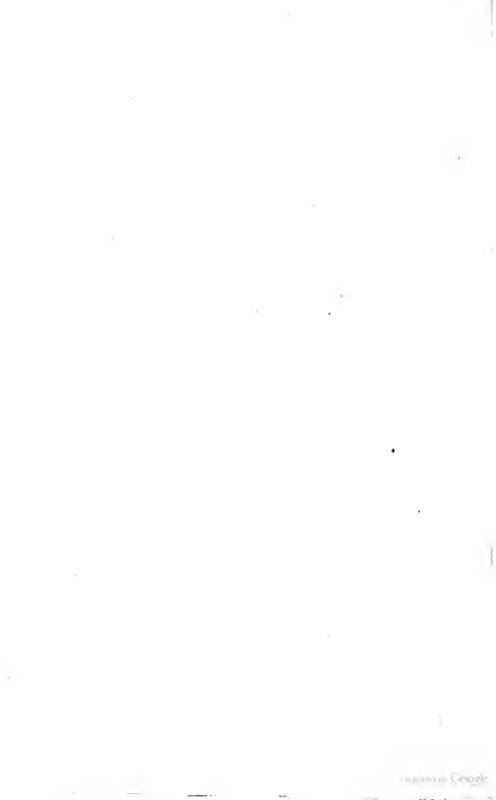
PARISIIS

COLLIGEBAT NICOLAUS ELIGIUS LEMAIRE

POETARUM LATINARUM PROFESSOR

MDCCCXXVI

PRÆFATIO

NOVI EDITORIS.

UT septimum hoc et ultimum volumen conficeretur, præcipue nobis materiam suppeditavit sextus collectionis Wernsdorfianæ tomus, a Wernsdorfio, nostri filio, typis excusus; cui tamen, ut totius operis propositum exple-remus, carmina nonnulla, materia admodum adfini et auctorum fama et vetustate commendabilia, ultro adjecimus; Medeam scilicet ab Hosidio Geta ex centonibus Virgilianis compositam, Ausoniiue Centonem Nuptialem et Technopægnion. Hæc deesse nostro operi, et, si omitemus valde desiderata iri, nos monebat ipsum poematum illorum genus, ludicrum certe, si artificium compositionis quæras, et ideo vix alii loco aptius. Cætera autem didascalica poemata, quæ Wernsdorfius ipse nominat, in Præfat. ad tomum sui operis quintum (hujus autem op. tom. IV, pag. 14, ubi vide notam nostram), et inprimis Marcelli et Sereni Samonici carmina de medicina, huic collectioni inserere noluimus, tum quia non commodam sedem in hoc volumine cum operibus longe diversi argumenti reperiabant, quod male digestum ordinem prodidisset: tum et præcipue, quod, in rebus omnium commentatorum labori hactenus intactis, et in materia literis parum cognata, nostri diffidentia nos hortabatur, ut doctiorum curis, saltem magis opportuno tempori, prodenda hæc opera sepoueremus. Denique Pseudo-Plauti Querolum, spurium et adulterinum opus, ut consulto omitteremus, quamvis Wernsdorfio nominatum, nos suasit tempo-

ris, quo in lucem prodiit, proximitas : immo, quæ in hac comædia ad usus recentiores plurimum adludunt, non satis antiquam originem arguebant, ut tale opus commentario dignaremur. His animadversis, quæ a nobis in melius mutata sint notare supersedemus, præcipue quam multa poematia collectioni Wernsdorfianæ addiderimus, agnoscent facile boni literarum veterum existimatores. His syntagma poematum astronomicorum, a Wernsdorfio tantum enuntiatum, accuratis disquisitionibus complevimus : nec tantum Avieni, Ciccronis et Germanici Aratea Phænomena et Prognostica, et ipsum integrum Manilii Astronomicon, multo emendatiora, quam unquam prodierant, edidimus : sed in his alia quidem loca priorum commentatorum controversiis obscura facta illustravimus, alia autem omnino intacta, singulari cura adornavimus. Quæ si bene fecerimus, æquo animo lector judicet.

NOMINA AUCTORUM

QUI IN SEPTIMO HOC VOLUME CONTINENTUR.

Albus Ovidius Juventinus.

Ausonius.

Cælius Symposius.

Florus.

Hosidius Geta.

Julius Speratus.

L. Junius Moderatus Columella.

Maximianus Etruscus.

Ofilius Sergianus.

Palladius Rutilius Taurus Æmilianus.

Petronius.

Vomanus.

Et incerti multi.

CARMINUM

DE RE HORTENSI ET VILLATICA

SERIES.

COLUMELLA de Cultu hortorum.

PALLADIUS de Insitionibus.

VOMANUS de Laudibus hortuli.

AUSONII Rosæ, cum adpendice quinque epigrammatum
de Rosis.

ALIORUM Auctorum Carmina minora de Hortorum et
Ruris amœnitate.

I, II. PETRONII Descriptio loci amœni.

III. E Priapeiis, Epigr. LII.

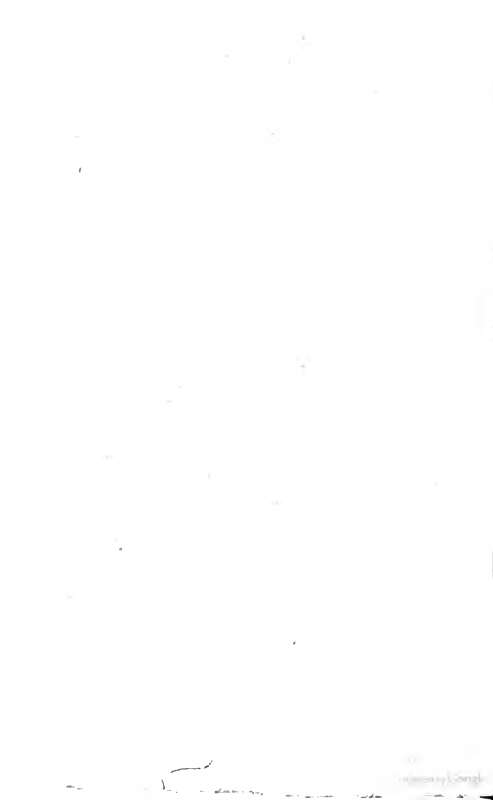
IV. Ex iisdem, Epigr. XV, de Malis pulcherrimis.

V. INCERTI de Malis Matianis, tria Epigr.

VI. ALCIMI de donis a Lesbia missis.

VII. INCERTI tria Epigrammata de Citrio.

VIII et IX. INCERTI, de Vita tranquilla et rurali.

PROOEMIUM.

CARMINUM de Re hortensi et villatica Syllogen, qualem jam edimus, plures superiore ævo viri eruditi adornarunt, quorum inprimis tres nominandos hoc in dissertationis nostræ introitu putamus. Primus est Jodocus Willichius, qui *P. Virgilii Maronis Opuscula quædam de Re hortensi*, videlicet Hortulum, Moretum, et Rosam, cum commentariis suis edidit Basileæ, per Jo. Oporinum, anno, quem dedicatio præfert, 1545, in-8. Alter Andreas Rivinus collectionem ejusmodi satis amplam instruxit, et Lipsiæ ann. 1655, in-8, edidit sub titulo: *As veterum nonnullorum, ut et mediæ vergentisque ætatis, scriptorum fere metricorum et medicorum, de Re herbaria*. In qua XII scriptores, ut Columella de Cultu hort. Palladius de Insit: cum aliorum villaticis carmin. et epigramm. Walafridi Strabi Hortulus cum A. Sept. Sereni Moreto, Macer de Viribus herbarum, cum adpendice, et plures alii recentioris ævi, continentur, quos ordine recenset Gesnerus in Indice editionum ad Script. Rei rust. pag. 47. Hoc opus rarissimum inventu est, et vix a quoquam repertum est integrum, videturque ab auctore tumultuaria plane opera collectum, et per partes multasque intercapedines editum, ita quidem, ut, quum quæ edita subinde essent, distraherentur ante, quam extremæ partes accessissent, pauca admodum exemplaria integra et suis partibus absoluta confierent, plura reperirentur mutila et imperfecta. Docuit me hoc J. N. Niclasius V. G. atque c proprio exemplari ejus libri probavit, quod per omnia cum libro a Gesnero descripto convenit, sed in fine mutilum est, ac tantum usque ad initium libri Scholæ Salern. De conser-

vanda bona valetudine procedit. Brevius adhuc et magis curtum exemplum est, quod ipse possideo, tresque tantum partes a Gesnero enumeratas continet, et in Moreto duobusque fragmentis Petronii, quæ Strahi Hortulo subjiçuntur, desinit. Utrumque exemplar nec titulum, nec præfationem habet, adeoque ultimam editoris curam abfuisse prodit. Neque dubito, quin eadem sors plurium exemplarium, quæ apud alios reperiantur, fuerit. Quamquam de cætero Rivini hoc opus negligentissime exensum adparet, reperi tamen nonnulla in Columella et aliis carminibus loca, quæ ab aliis editionibus discrepant, et a Rivino correctæ sunt. Tertium auctorem nominare possum Jo. Frider. Christium, qui *Villaticum*, poema, *libris* III edidit Lipsiæ an. 1746, in-8, et inter copiosos Excursus ei adjectos, etiam *Corollarium*, pag. 241, exhibet, quod excerpta e veteribus poetis, ut e Pap. Statio, Martiale, Ausonio, carmina, pariterque e Pithæi collectione repetita epigrammata de villarum et rusticationis amœnitate complectitur, paucis notulis et conjecturis adjectis. Ab his collectionibus mea, quæ quum maxime prodit, haud parum differt, atque iis fere contractior est. Nonnulla enim carmina, quæ isti auctores inter Hortensia retulerunt, quia nos anticipata jam aliis nostri Operis locis profluxeramus, his abesse jussimus; qualia sunt *Moretum*, quod Willichius et Rivinus, *Avieni de malis Punicis*, *de cantu Sirenum*, *ad Amicos de agro* carmina, *Sereni nonnulla fragmenta*, *Symmachi de litore lacus Luerini*, quæ Rivinus dedit, *Lawræ Tullii in Ciceronis Academiam*, quod Rivinus et Christius, *Ausonii Mosella*, et *epigramma de navigatione*, sive de villa maritima, a nobis ad auctorem Epitomes Iliad. Hom. relatum, quæ Christius recensuit. Alia epigrammata brevia et fragmenta veterum poetarum, a Rivino et Christio in hunc cinnum relata sunt, quæ rem rusticam et hortensem parum adtingunt, aut vitam privatam, frugalitatis bonum, et tenuioris fortunæ securitatem laudant; itaque non satis digna nec apta argumento videbantur, ut

in nostrum syntagma reciperentur. Sed progrediamur ad singula hujus collectionis carmina considerata.

L. Jun. Moderatus Columella, poematis *de Cultu hortorum* auctor, Gaditanus patria, sub Claudio Principe fuit, L. Senecæ, et Corn. Celsi, quos sæpius laudat, æqualis et amicus. De eo nunc maxime quærimus, quæ singulare ejus poema, quod proponimus, spectant. Nam quæ de ætate, vita et libris ejus memorari amplius possunt, non adeo obscura vel dubitationi obnoxia sunt, ut nova disquisitione indigere videantur, quæ dudum a viris doctis, Nic. Antonio in Biblioth. Hisp. Fabricio, Funcchio, Harlesio, et Gesnero imprimis in Præfat. ad Scriptores Rei rusticæ luculente sunt exposita. Hoc tantum monere et repetere hoc loco liceat, quod dudum (huj. op. tom. I, pag. 16. Ed.), quum de Gratio, Cynegetici auctore, agerem, professus sum, videri Columellam libertini generis fuisse. Susplicari hoc ipsum nomen Columellæ jubet, quo vocabulo, ut Donatus ad Terentii Phorm. II, 1, 57, ostendit, apud veteres Romanos servi majores domus adpellati sunt. Provocat autem Donatus ad versum antiqui poetæ Lucilii:

Servu' neque infidus domino, neque inutili' cuiquam,
Lucilî columella hîc situ' Metrophanes.

Quem eundem versum repetiit Martialis, XI, 91. Salmasius quidem, Exercit. Plin. pag. 859, *columellam* in versu Lucilii accipit pro *στῆλῃ* columna sive cippo, qui imponitur sepulcro, eoque sensum ejus esse ait, sub hac columella sive *στῆλῃ* situm esse Metrophanem, servum Lucilii. At sane Donati hac in re auctoritas gravior esse debet, et probat ejus sententiam defenditque Gatakerus Cinni, sive Advers. Miscell. lib. II, cap. 20, pag. 384. Quippe pluribus locis Veterum *columen domus*, *familiæ*, dictos esse servos fideles adprobat, e quibus ipse Terentii *columen familiæ* Getam servum dicit, et præterea Cicero in Verr. III, cap. 76: « Timarchides, columen familiæ vestræ, premit fances de-

fensionis tuæ ». Salmasius quidem *columen domus* servum subinde dictum esse concedit, an ipsius domini dici potuerit, ut *Lucilii columella*, dubitat: quod tamen fit apud Terentium, ubi ipse dominus Demipho hoc elogio condecorat servum suum (1). *Columella*, diminutivum, solemnius hac in re vocabulum fuisse videtur, quam *columen*, vel *columna*, propterea quod domini inter Romanos, licet blandius appellare caros servos vellent, tamen vilis eorum conditionis memores, nomina eorum εἰς οὐβεντικῶς cfferre solebant, quod ipsum vulgaria nomina *servuli*, *vernulae*, et alia demonstrant. Unus e majoribus Columellæ, pater vel avus, haud dubie ut columella familiæ servierat apud aliquem gentis Juniae, qui deinceps manumissus a domino, gentilitio ejus nomini, quod adsumere liberti solebant, columellæ cognomen addidit, posterisque suis ad servandam libertinæ conditionis memoriam reliquit. Atque hic fortasse Columella magis, quam Columna, cognominari e pristina conditione voluit, quod universe cives Romani diminutivis in cognominibus cfferendis gauderent; quam consuetudinem Th. Crenius Animadv. Phil. Part. X, pag. 38, e similium cognominum exemplis, *Aviolae*, *Barbulae*, *Caligulae*, *Capellae*, *Catulli*, *Corniculæ*, *Dolabellæ* probat. Libros suos de Re rustica, sigillatim decimum de Cultu hortorum, hortatu Publî Silvini scripsit, eidemque dedicavit Moderatus. Qui Silvius qua conditione et fortuna vixerit, ex ipsa Columellæ oratione ita non adparet, ut certo adfirmare possimus. Decimum quidem librum prosa oratione, ut cæteros, perscribere instituerat, sed frequenti postulatione Silvini expugnatum se dicit (in Præf. ad lib. X), ut poeticis numeris explorare adgrederetur Georgici carminis omissas partes, quas ipse Virgilius significaverat, posteris post se memorandas relinquere. Ejusdem tamen propositi hortatorem sibi fuisse Gallionem,

(1) Sed memoria lapsus videtur Wernsdorfius. Hi enim sunt Terentii versus: « Bone custos salve, columen familiæ, Cui commodavi filium hinc abiens meum ». Ed.

fratrem Senecæ, ejus familiaritate utebatur, testatur in fine libri IX: « Quæ reliqua, inquit, nobis rusticarum rerum pars superest, de cultu hortorum, Publi Silvini, deinceps ita, ut et tibi, et Gallioni nostro complacuerat, in carmen conferemus ». Postea, confecto hoc carmine, Claudius Augustalis, adolescens, complurium sermonibus instigatus, extudit ei, ut cultum hortorum prosa oratione componeret. Quod ut exsequeretur, libro XI, Villici officiis recensendis destinato, subtexuit curam olitoris. Unde factum est, ut plura de olerum fructuumque hortensium cura in carmine dicta, isto libro repeterentur, et subinde uberiore sermone explicarentur.

Quod Columella librum suum *Cultum hortorum* in titulo pariter, atque ipso principio carminis inscripsit, id fortasse, si quorundam eruditorum conjecturam sequimur, exemplo et imitatione Mæcenatis fecit, quem Seneca Epistula CXIV testatur librum scripsisse, cui titulus *Cultus*, vel *de Cultu suo* fuit. Seneca ex eo quasdam particulas et commata selecta producit, ut iis exemplis novitatem vel adfectionem in oratione Mæcenatis ostendat; quæ Lipsius, quum non cohærent, distinxit, et versiculos esse ex longiore uno carmine decerptos putavit. Andreas Rivinus in Disput. altera *de Mæcenate*, ut *bono cive*, § 15, adsentit Lipsio, carmen fuisse Mæcenatis *Cultum*, et præterea persuadet sibi, titulum eum non alium cultum notavisse, quam Hortorum, quos Mæcenas in Exquilis instituerit, repurgata a multis sordibus ea regione, quæ antea sepulchris servorum et miserorum destinata fuerat, ut prædicat Horatius, Serm. I, 8, 7 seqq. Hortos eos non modum arboribus floribusque, sed et ædificiis, præsertim turri altissima, effosso in profundum alveo et ducto amne a se excultos, et ad omnem visum et prospectum, aliorumque sensuum voluptatem exornatos, Rivinus existimat, Mæcenatem in *Cultu suo* descripsisse, ejusque descriptionis vestigia in ipsis versiculis a Seneca productis, sed paulum a se mutatis, reperit. Certum eidem

est, ob hortum ita instructum Maronem Mæcenati Georgica sua dedicasse; neque enim tenere ita ad eum incepisse:⁶

Quid faciat lætas segetes,
 quis *cultus* habendo
 Sit pecori,

ubi profecto ad *Cultum* Mæcenatis ipsi videtur respexisse. Meo vero iudicio hæc ratio admodum levis est, quum *cultum* in principio Georgicorum non hortorum esse, sed curam rei pecuariæ, manifestum sit. Alia tamen loca Virgiliï non negem reperiri, in quibus *cultus* vocabulum de cultu hortensi, et sigillatim de cura inserendi mutandique arbores, adhibuit, ut Georg. II, 35 et 51. Et horum alterum locum, quem posterius citavimus, Georg. II, 51, Rivinus ita intelligit, et firmandæ opinioni suæ accommodat, ut credat, Maronem eo Mæcenatem adloqui, et ad artes, quas ille ipse ad maiorem arborum cultum adhibeat, et in *Cultu* suo descripserit, provocare. Loquitur de silvestribus arboribus inserendis :

..... tamen hæc quoque si quis
 Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis,
 Exsuerint silvestrem animum : *cultuque* frequenti
 In quascumque voces (Mæcenas) artes, haud tarda sequentur.

Sed frustra hic Mæcenatis adpellationem quæri, facile quis intelligat, qui *voce*s impersonaliter accipiendum videat. Majore cum specie fidem opinioni suæ conciliat Rivinus, adducto versu Maronis, Georg. II, 39, quò Mæcenatem invocat, ut favorem operi suo præstet, quo nunc arborum vitiumque propagines docere adgrediatur :

Tuque ades, iuceptumque una decurre laborem.

Hunc enim versum ita accipere videtur, quasi hortetur Mæcenatem, ut, quemadmodum ipse in libro Georgicon, ita ille in libro instituto *de Cultu* artem et curam serendarum arborum exponere pergat, atque una secum, vel sociata opera, hunc laborem absolvat. His expositis si rationes Ri-

vini valerent satis, colligendum inde esset, Mæcenatem ante Columellam librum *de Cultu horticorum* versibus condidisse. Sed quamquam studiosissimum rei hortensis Mæcenatem fuisse constat, quem multum in hortis ab se instructis sedisse refert auctor Elegiæ de obiit. Mæc. v. 33 seq. et cui Virgilius Georgicorum libros, et Sabinus Tiro, ut Plinius, lib. XIX, cap. 10, testatur, *Κηπουρικὰ*, seu libros *de Re hortensi* dicavit; librum tamen ejus *de Cultu* solam horticorum culturam spectasse, argumentis, quibus Rivinus utitur, nondum evinci arbitror, neque Meibomius, qui in Mæcen. cap. 23, 14, de libro *Cultus* haud perfunctorie agit, tale ejus argumentum suspicatus est. Ego fere existimaverim, Mæcenatem eo libro. universum vitæ suæ cultum, mores, acta, luxum, quæ sciebat passim reprehendi, excusare voluisse, idque præcipue defendisse, quod campum Exquilinum, publicis antea usibus destinatum, hortis suis et ædificiis magnificis occupasset, ibique vitam desidem et luxuria diffluentem ageret.

Carmen hortense Columellæ multas et exquisitas eruditorum laudes tulit, largusque in iis maxime Casp. Barthius est, qui passim liberali elogio ornavit. Sic Adversar. libro XXXVII, cap. 7: «Ejus (Columellæ) Hortulus purum et vere Latinum carmen est, non tumidum, inflatum, absonum, sed naturali venustate elegans, nec adfectans declamatorios flores, perpetuæ orationis dedecus et corruptionem». Idem in Comment. ad Stat. Theb. lib. II, v. 213, pag. 390, *elegantissimum Columellæ carmen* vocat, *quod nativam ingenuamque poesin illo adhuc ævo cum paucis servavit*; iterumque ad lib. VI Theb. v. 104, pag. 384, *poetarum primatibus Columellam jure accensendum* dicit, *etiam in tantillo scripto genuinæ poeseos principum non postremum*: denique ad vers. 360 ejusdem libri, pag. 489, *elegantissimum, et vere Romani ingenii scriptorem et poetam*. Et sane Columella, ut in cæteris libris copiosæ elegantisque orationis, ita in metrico ingenii et venustæ poeseos admirabilis

auctor est. Qui hoc iuprius operam dedisse toto carmine videtur, ut, quam ipse in præfat. pronuntiat, tenuem admodum, et pæne viduatam corpore materiam, omni copia et ornatu instrueret, exiguaque et tamquam sparsa cultus hortensis membra, varias opes et tempora inodosque colendi, ingeniosa et suavi rerum connexionem in unum quasi corpus conformaret. Ad copiam et ornatum operis iuprius pertinent adlusiones excursionesque in fabulas crebro insertæ, pietæ rerum imagines et tempestatum vires descriptæ, quibus exilis florum, plantarum, olerum enumeratio distinguitur, et lector, qui forte tædium ex longa præceptione cepit, amœnioribus quasi in locis recreatur. His excursibus et descriptionibus tantopere indulget auctor, ut in his subsidium quævisse videatur carminis, quod satis longum fore ob exilitatem materiæ desperabat, dilatandi et ad justam libri amplitudinem perducendi. Nam in iis ita copię et ubertati studet, ita vela pandit orationis, ut fere nimium evagari, verba, ideas, sententiās eumulare, genera rerum per omnes partes et species diducere, et quasi longa ambage circumductam trahere orationem, non sine *ταυτολογία* vitio, videatur. Legat modo, qui rem cognoscere velit, descriptionem veris et renascentis anni plane abundantem, v. 196-214; Nympharum flores colligentium recensum, v. 263-275; horti florigeri comparisonem, v. 286-293. In quibus sane Virgilii, quem ubique admiratur, modestam et decoram brevitatem deservisse videtur. Contra, ubi in fine carminis versatur, idque jam satis productum esse videt, subito viam corripit, et justo brevior angustiorque adparet. Nam in fetibus arborum et vergentis anni proventibus recensendis, quæ extrema carminis pars est, pauca tantum pomorum genera, ut mora, pruna, mala Medica, Persica et ficus, tum nonnulla raporum nominat, quum multo plura ad commendandos horti bene culti fructus potuisset. Sed, quasi pertæsus esset laboris huc perducti, adesse tempus vindemiæ sentit, et hortum suum claudit.

Interpretes *Hortulus* Columellæ, præter eos, qui in ou-
nes ejus libros commentati sunt, singulae aliquot priva-
tim nactus est, ut Jul. Pomponium Fortunatum, cujus
adnotationes amplæ satis, nec tamen valde præclaræ, jam
in vetustis Columellæ editionibus, Bononiensi, Regiensi,
Juntina et Ascensiana comparuerunt: Jo. Baptistam Pium,
qui Adnotationum poster. (in Facis Gruter. tomo I), c. 33,
tum continuis capp. 157 ad 174, multa loca Hortuli Colum.
emendavit et exposuit, quas adnotationes Pii primus Ascen-
sius texto suæ editionis 1529 adjunxit. Casp. Barthius non-
nulla ejus libelli illustravit Adversar. lib. I, cap. 2, et
XXXVII, 7, tum passim in commentar. ad Papin. Stat.
Multa Cl. Salmasius in Exercitt. Plin. ad Sol. et in Homon.
Hyles Iatr. multa denique Th. Crenius in eum adnotavit,
Animadvers. Philol. Part. X, a pag. 9 ad 39. Excerptas
digestasque horum virorum adnotationes simul omnes in
nova præstantissimaque Columellæ editione inter Scripto-
res Rusticos dedit J. M. Gesnerus, e quibus ego selegi et
in meas retuli, quas viderem rem ita exponere, ut mea
novaque explicatione non opus esset. Plurima meo ipsius
studio peregi. Fundum editionis meæ feci editionem Ges-
nerianam Lips. 1735, cujus ego et textum servavi paucis
mutatis, et variationes lectionis e priseis exemplaribus ab eo
enotatas sub texto posui. Atque ex editionibus a Gesnero
usurpatis ipse tractare potui Aldinam 1514 e bibliothi. Du-
cali Guelferb. acceptam, Gryphii Lugdunensem 1541, Rob.
Stephani Paris. 1543, et Hieron. Commelini, 1595, quas
bibliotheca Aacademiæ nostræ suppeditavit. His tamen ac-
cesserunt subsidia recensionis alia non spernenda. Nam
quæ secundæ editioni Rusticorum Gesnerianorum Lips.
1773 ab Ernestio additæ sunt, pauculae adnotationes, tum
lectiones codicis Sangermanensis; et observationes Viri
docti, margini editionis Aldinæ additæ, quum ipse liber mihi
præsto non esset, ab humanitate et officio doctissimi Viri
J. N. Niclasii impetravi, ut descriptæ meis usibus aptaren-

tur. Addidi præterea Codicis Demidoviani variantes lectiones, quas Christ. Frid. Matthæi, Vir. Celéb. Lectionum Mosquensium vol. I, p. 91, publici juris fecit. Contuli denique nondum usurpatas editiones, tum pervetustam Argentoratensem solius Hortuli, quam tamen in plurimis convenire cum Aldina vidi, tum Lipsiensem Rivini, in Collectione Carminum de Re herbaria. Subjungam nunc indicem aliquot editionum, quibus Hortus Columellæ seorsum vulgatus est.

1. *Columella de Cultu hortorum*; it. *Macrus* (Macer) *de Virtutibus herbarum*. Venet. 1506, in-4, per Bernardin. Venetum de Vitalibus. Olim mihi adnotavi hunc librum e catalogo librorum rariorum, cujus mihi nunc non succurrit memoria.
2. *Cœna Baptistæ Fieræ de herbarum Virtutibus*, et ea Medicæ artis parte, quæ in victus ratione consistit. *Columella de Cultu hortorum*. De generibus morborum, ex imprecatoria Satyra Petri Montani. Argentorati, apud Christianum Egenolphum, in-8. Mentio anni nulla additur, sed ante annum 1536 excusus liber sit, necesse est, quia hujus notam impressam habet involucrum codicis, quo exemplum libelli, quo utor, juxta cum aliis continetur. Habui e bibliotheca Ducali Guelferb.
3. *Columellæ, liber X, s. Hortus*, cum adnotationibus Pomponii Fortunati, Baptistæ Pii, Phil. Beroaldi et aliorum. Paris. 1543, in-4.
4. Cum Nicolai Bartholoniæi carmine de Cultu hortorum, et Georgii Vercellani, Annibalis Crucei Mopso, et Carpo Hieron. Fracastorii, 1543, in-4. Ita Gesnerus ex literis Fabricii.
5. *As veterum nonnullorum*, ut et mediæ vergentisque ætatis scriptorum, fere metricorum et medicorum, *de Re herbaria*: videlicet 1º L. Jun. Moderati *Columellæ Cultus hort.*

2° Palladii Rutilii Tauri Æmiliani de Iusitione, cum aliorum villaticis carm. 3° Walafridi Strabi Germani Hortulus, cum Auli Septimii Sereni Moreto. (Reliqua vid. apud Gesnerum, in Indice edit.) Lipsiæ, 1655, in-8.

6. Seorsum editum Columellæ Hortum etiam habent Collectiones variæ, ut *Chorus Poetarum lustratus et illustratus*, sive Corpus Poetarum Latin. cum notis. Lugduni, 1616, in-4. Mich. Maittarii *Opera et fragmenta vet. poet. Latin.* vol. I, p. 800; *Collectio Pisauensis omnium poem. carm. fragm. Lat.* tom. IV, pag. 83.

II. PALLADIUM, carminis de *Insitionibus* auctorem, jam consideremus. De cujus ætate, conditione et honoribus, quia nihil dum inter eruditos certo constat, videtur nobis ejus rei inquirendæ diligentior cura relicta esse, quam tamen perdifficilem reddit multitudo virorum, qui sequiore ætate Romani imperii Palladii sunt adpellati, quæ tanta est, ut J. A. Fabricius, Bibl. Græcæ lib. V, cap. 32, volum. IX, pag. 10 seq. Palladios alios ultra quinquaginta recensuerit. Nos olim (huj. op. t. II, p. 387 seqq. Ed.) ubi de Palladio Rhetore agebamus, diximus diversos ejus nominis doctos et illustres viros hoc loco enarraturos esse; sed nunc alia mens est, et inutilem hanc operam fore intelligo. Diversum a scholastico illo rhetore vel poeta, quem diximus, nostrum rei rusticæ scriptorem esse, dubio caret; utrum vero alius quis Palladiorum, qui antiquitus nominantur, pro Nostro habendus, an nulla plane alia ejus mentio prisca ætate, de hoc adhuc dubites. Qui eum Hadriani aut Antoninorum tempore vixisse crediderunt, haud dubie falsi sunt. Dictio, et stylus et totus librorum ejus habitus seriore in ætatem, et infelicius Latinitatis sæculum manifeste produunt. Neque sententia C. Barthii (1), quæ probabilior visa etiam

(1) Ad Rutil. Itin. I, 206, ut computat, sed nostr. ed. 208. Vid. huj. op. tom. IV, p. 108. Ed.

Burmanno et Gesnero est, Palladium esse propinquum Rutilii, qui Itiner. lib. I, v. 208, laudetur, eam speciem veritatis habet, ut sine hæsitatione admitti queat. Nam ille, juvenis tum, quum Rutilius Roma reverteretur in Galliam, an. Chr. 416, dicitur e Gallia Romam missus ab Exsuperantio patre, ad discenda fori Romani jura : Noster vero patria Romanus, et in Italia habitasse videtur eruditus, qui et ipse fundos habuisse in Sardinia et in Neapolitano territorio memorat Mart. X, 16. Neque Palladius Rutilii inter Praefectos et magistratus proximorum temporum reperitur, quos tamen honores Noster gessit, quia Vir illustris in fronte librorum suorum vocatur. Qui an. C. 416 Palladius Consul in fastis, et circa idem tempus Praefectus Pr. invenitur in legibus, *Junius Quartus Palladius* nominatur, non Rutilius Palladius. Nomen Rutilii, quod Noster gerit, suadere forsitan potest, ut pro gentili et propinquo Rutilii Numatiani habeatur, non item, ut idem sit Palladius, quem Rutilius laudat. Quis enim adseverare audeat, Palladium Rutilii, quia huic cognatus fuit, etiam nomen habuisse, quum adeo a patris Exsuperantii nomine discrepet? Et lubricam esse omnem e nominibus conjecturam, nemo nescit. Facilior fortasse ratio inveniendæ ætatis hujus Palladii erit, si Pasiphilum, cui Palladius suum librum dedicavit, propius noscamus. Meminit alicujus Pasiphili Amm. Marcellinus, ubi quæstionem de conspiratis adversus Valentem Imp. habitam enarrat lib. XXIX, cap. 1, p. 603 : « Eutropius Asiam Proconsulari tunc obtinens potestate, ut factionis conscius accessitus in crimen, abscessit innocuus, Pasiphilo eximente philosopho, qui ut eum mendacio injusto perverteret crudeliter tortus, de statu robustæ mentis non potuit deturbari ». Sunt in his verbis nonnulla indicia, quæ Pasiphilo Palladii adprime convenient. Nam quum Pasiphilum in dedicatione *Virum doctissimum* salutat, cuinam hoc elogium magis aptum sit, quam ei, qui philosophus a Marcellino adpellatur? Majorem adhuc fidem facit adtributa ei

laus versu 1, *ornatus fidei*. Hoc enim dicto Palladius primarium ejus characterem animi, et præcipuam virtutem, illustri sane fidei et constantiæ documento, in quæstione de Eutropio habita, spectatam, multumque fama celebratam, exprimere videtur, quum, Marcellino teste, ne tormentis quidem adigi potuit, ut Eutropium mendacio injusto perverteret. Acta est hæc quæstio an. C. 371, atque igitur paullo post hunc annum ad Pasiphilum scripserit Palladius, si modo is procellam istam evasit vivus, neque, ut alii philosophi, atroci Valentis sententia ad mortem damnatus est. Quod ne accidisse ei putem, fere persuadet Zosimus, lib. IV, cap. 15, qui inter plures philosophos, qui tum supplicio adfecti sunt, Pasiphilum non nominat. Sed Henr. Valesius ad Marcell. loc. cit. eum potius Pasiphilum Palladii amicum esse censet, ad quem data est lex 8, Cod. Theod. lib. II, tit. 1, *de jurisdictione*, Olybrio et Probino Coss. an. 395. Rectorem aliquem provinciæ, quamvis non nominatæ, ea lege moneri, e verbis ibi occurrentibus *Sinceritas tua* colligendum est, quo titulo nempe compellari Rectores provinciarum ab Imperatore solebant (1), ut pariter ex lege 33 *de cursu pub.* tit. 5, lib. VIII, adparet. Præfectum Urbis Pasifilum indicat vetus marmor apud Grut. pag. 1080, 1:

FABIVS. FELIX. PASIFILVS. PAVLINVS. V. C.
ET. INL. PRAEF. VRBI. DEDICAVIT.

Veruntamen Rectoris provinciæ aut Præfecti dignitati titulus *Viri doctissimi*, quo Pasiphilum suum ornat Palladius, minus respondet, et nisi philosophus ille, cujus supra mentionem feci, intelligendus est, crediderim, Rectorem

(1) Sed ex hoc titulo vix quidquam certum colligi posse videtur, quum ipsi Imperatores de se ipsis loquentes dicant, *Serenitas nostra* et Præfectum Præf. titulo *Sublimitatis tuæ* saluent. Vid. Cod. lib. XII, tit. 51, legg. 6 et 18. Ed.

illum provinciae Pasiphilum, antequam huic potestati ad-
moveretur, fama aliqua studiorum et eruditionis floruisse,
quemadmodum Symmachus, Epist. III, 50, Palladium rhe-
torem memorat abductum a juventute Romana in spem
honoris vel officii aulici accitum ab Imperatore esse. Quod
si contigerit huic Pasiphilo, certe multo ante annum 395
ei Palladius suum librum dicaverit necesse est, quo anno
nempe Rector provinciae adparet in lege. Palladius autem
noster, qui *Vir illustris* in fronte librorum suorum vocatur,
atque adeo summos honores Praefecti Urbis, Praetorii, aut
Magistri Officiorum gessit, non videtur hos libros inter
strepitus et occupationes istorum magistratuum scripsisse,
sed quum se, depositis iis, otio et ruri et agricolationi
dedisset. Si igitur auctor librorum de Re rustica unus e
Praefectis vel Magistris Officiorum fuit, quaerendus is certe
inter magistratus est, qui temporibus Valentiniani, Valentis,
Gratiani, aut Theodosii M. fuerunt. Et Palladius quidam,
ut Gothofredus in Prosopographia Codicis Theod. ostendit,
Magister Officiorum sub Theodosio circa ann. 381, lib. X,
lege 3 tituli 24 Cod. Theod. memoratur. Sed hic in aula
Constantinopolitana vixit, nec Italiam adtigisse videtur, in
qua Palladius, auctor Rei rusticae, vixit. Et quis scit,
utrum hic auctor omnino inter Palladios antiquitus memo-
ratos, an potius inter Tauros, vel Aemilianos, quae ejusdem
sunt nomina, quaerendus sit? Aemilianum verum proprium-
que auctoris nostri nomen esse, quia ultimum, atque sic
cum a Cassiodoro et Isidoro Hispal. vocari, docet Sirmon-
dus in notis ad Sidonium, pag. 4. Et Aemilianum Praef.
Praet. sub Constantino M. alium Magistrum Officiorum et
Praef. Urbi Constantinop. in legibus memorari video, quo-
rum tamen sive aetas sive locus non satis convenire scriptori
nostro videtur. Alius forte Nostrum sub Tauri nomine in
antiquitate adparere putet. Sed neque Taurus, qui sub
Constantio et Juliano Praefectus Praet. per Italiam fuit,
neque ille qui sub Theodosio jun. anno 434 Praefectus

Præter. Orientis, apti esse ætati et personæ nostri Palladii videntur. Circumspectis igitur rebus omnibus, quæ ad illustrandam Palladii nostri memoriam adhiberi possunt, fatendum omnino est, nullum satis certum in antiquitate indicium reperiri, quo ætas ejus et vitæ conditio declaretur, quamquam probabile est, eum temporibus Valentiniani aut Theodosii sen. scripsisse. Carmen ejus de Insitionibus hac ætate dignissimum est, quod sane Palladius non tam faventibus et hortantibus Musis, quam Columellæ imitandi studio suscepisse videtur, ut quemadmodum ille operis sui rustici partem *de Cultu hortorum*, ita ipse de opera aliqua hortensi, *de Insitione*, versibus perscriberet. Post brevem præfationem, quam Pasiphili erga se studium prædicat, tum artis inserendi utilitatem commendat, diversa insitionum genera perstringit, et reliquum carmen in perpetua enumeratione arborum, quæ inseri, et quibus aliarum surculis, possint, consumit. In qua quidem mirari licet copiam et varietatem imaginum, qua auctor pingere insitionis opus, et rem eandem toties recurrentem aliter atque aliter enuntiare valuit; subinde tamen adfectasse et constipasse metaphoras videtur, eoque orationem reddidisse obscuram, quæ et alias verbis impedita, et nonnullis sæculi vitiis inquinata est. Cæterum genera insitionum, quæ Palladius atque alii Veterum tradunt, an etiamnum hodie cognita atque usu probata sint, de eo nunc non disputo, nec quærere in adnotatione mea ad Palladium animus fuit. Monuit Heynius V. C. ad Virg. Georg. II, 69, nostros homines, qui hac in re aliquid se videre putent, negare omnia fieri posse, Columellam tamen contra antiquos, qui idem negarint, disputare, rationemque ostendere, qua possit omne genus surculi omni generi arboris inseri. Qui carmen Palladii seorsum, et a reliquis ejus libris separatum ediderint, præter Andreæ Rivinum, cujus Collectionem supra memoravi, nominare possum Mich. Maïttarium, *Operum et fragm. veterum Poet. Latin.* vol. II, p. 1267, et auctorem *Collectionis Pisaurensis omnium poem. et fragm.*

Lat. tom. IV, p. 126. Maximam ejus carminis partem repetiit Antonius Mizaldus in *Historia Hortensium quatuor Opusculis methodicis contexta*, edita Coloniae Agripp. 1577, in-8. Ubi Opusculi secundi, quod *Insitionum artem proponit*, cap. 7, pag. 223, Palladii de Insitione præcepta recenset, ita tamen, ut ordinem capitum, qui in vulgatis editionibus est, mutet, et arbores nonnullas, de quibus agere Opusculo primo non placuerat, plane omittat. Nam insitio *vitis*, *siliquæ*, *pistacii*, et *castaneæ*, cum præfatione et epilogo, hic desiderantur. Singularem etiam commentatorem liber Palladii de Insitione olim nactus est, Codrum, Grammaticum Bononiensem, cujus commentaria in antiqua Rusticorum editione Regiensi, 1496, et in Juntina 1521, exhibentur, a Gesnero autem cum selectu repetita sunt. Ego in recensendo interpretandoque hoc opusculo eandem, quam in Columella, rationem tenui. Selectas doctorum virorum annotationes, ubi satis commodæ viderentur, adhibui, reliqua meo judicio usus persequutus sum.

De *VOMANI laudibus Hortuli* statim adscribam verba Burmanni, qui carmen illud produxit Anthol. Lat. lib. III, ep. 51. «Egregium, inquit, hoc carmen exhibet Pithæus, lib. II, p. 72, et Scaliger in Catal. p. 176: sed in ejus editione Gallicana Lugdunensi, p. 181, sub titulo, *DE LAUDIBUS HORTULI*, INCERTI AUCTORIS, sub nomine *VOMANI* etiam edidit Rivinus in Poemat. vet. post Palladium in fine, et *Pelletier* in Comite Rustico, pag. 208, v. Christii Excurs. ad Villaticum, p. 272. *Vomano* quidem tribuit codex Petaviannus, sed titulum *DE LAUDIBUS HORTULI* omittit. *DE LAUDE HORTI ASMENUS* in cod. Thuaneo: *HORTULUS* sine auctoris nomine in utraque Aldina Catalectorum editione, p. 68: *P. VIRG. MAR. HORTULUS* in edit. Catalect. Virg. Vicetina, Brixiensi, et Veneta, et ab hoc carmine Epigrammata Virgilii incipiunt in edit. Pulmanni p. 373. » Hæc Burm. Sigillatim inter *P. Virg. Maronis Opuscula de Re hortensi*, sub titulo *HORTULUS* a Jodoco Willichio editum esse, supra indicavimus in princi-

pio hujus Proœmii. In quibusdam codd. MS LYOMANNUM vel LIOMABUM pro Vomano vitiose scriptum esse, observavit Burmann. ad Anthol. II, 160. Rectius aliquando *Vovianus* dici videtur, in libris manu exaratis. Sed Vomanus usu tritius nomen, quia etiam fluvijs Picensi Vomanus, cujus meminit Silius Ital. VIII, 439: «statque humectata Vomano Hadria». De ipso Vomano, qui homo, et qua ætate fuerit, nihil fere constat, nisi quod nomen ejus inter XII poetas Scholasticos reperitur, quorum carmina de rebus vel thematibus nonnullis certatim scripta in Pithœi collectione et Burmanni Anthologia leguntur. Sic ejus versus occurrunt inter epigrammata *de ratione tabulæ, in tumultum Ciceronis et Virgilii, de Iride, de imagine in unda, de amne glacie concreto, de ortu Solis, de Signis cælestibus, de quatuor tempestatibus*. Præstantissimum eorum, quæ sub nomine ejus feruntur, carminum haud dubie est, quod nunc edimus, de laudibus Hortuli. Quamquam enim in his prædicandis vix alia ratione, quam in describendis nonnullis Naturæ phænomenis usus est, neque in iis excitatus aliquod poetæ ingenium, sed merum Grammatici artificium, vel rhetoris exercitamentum adparet, quo commoda e cultu usuque horti percipienda sigillatim atque per partes exponere conatus est; hoc ipsum tamen multo luculentius, quam in cæteris ejusmodi descriptionibus, fit, singulæque partes exquisita poetarum dictione enuntiantur, ut quamvis mera enarratio non injucunda nec inornata videatur.

Quod quarto loco posuimus *carmen de Rosis*, Petrus Burmannus, qui illud Anthol. Lat. lib. III, carm. 292, proposuit, inscripsit *INCERTI Idyllium de Rosa*. Cujus rei rationes ille ampla in adnotatione subjecta reddit, qua variantes diversis in exemplaribus ejus Idyllii inscriptiones, tum varias ejus editiones, et eruditorum de auctore sententias enarrat. Quas ne ipsi necesse habeamus seorsum ac denuo recensere et repetere, integram Burmanni adnotationem hic transcriptam exhibeamus: «Maroni, inquit, tribuitur

optima hæc Elegia in antiquis Catalectorum Virgilii editionibus, præfixa hac epigraphe, **PUBLII VIRGILII MARONIS ROSÆ**, ut in Vicetina, Brixiensi, Veneta, Juntina, Aldina, aliisque, (ROSA in Jod. Willichii edit. Opusculorum P. Virg. Maronis de Re hortensi). In cod. Petaviano titulus est **P. V. MARONIS ECLOGA DEEST ET NON FINIT: EJUSDEM DE ROSIS NASCENTIBUS ECLOGA INCIPIT**: et sic in MS Vossiano, unde aliquando descripsi, **PUBLII VIRGILII MARONIS DE ROSIS NASCENTIBUS ECLOGA INCIPIT**. In alio Bibliothecæ Leidensis codice inveni **PUBLIUS MARO DE VERE NOVO AD AMASIAM INCIPIT**. A viris doctis relata est inter Ausonii Idyllia, num. XIV, p. 520 ed. Toll. et in hunc prior, quam in Virgilium videtur Erythræus in Ind. Virgil. in ~~de~~. Sed in antiquis ante Mariang. Accursium editionibus Ausonii, ut in Veneta 1493 per Joh. de Cereto excusa, aut Parmensi 1499 per Thadæum Ugoletum curata, aliisque vetustioribus non conspicitur. In Ascensiana autem an. 1513, cui Hieronymus Aleander præfuit, edita est cum hoc titulo: *Ausonii Rosæ, quæ perperam Maroni adscriptæ, ex fide vetusti codicis Auctori assignantur*. Sed quia cæteris ejus operibus et Epigrammatibus adjunctam codices MSS nonnulli exhibent, ut notat etiam Vinetus, non magis probat, eam Ausonii esse, quam Ovidii. Pari enim ratione hunc quoque auctorem habere posset, quia in codice Juniano, qui olim V. C. Patricii Junii fuit, et quem contulit Heinsius, post Ovidii Nucem legebatur, ut testatur ad Met. lib. III, 235, vel etiam Claudiani, quia in illius codice Bononiensi hanc quoque Elegiam sub finem adjectam idem offendit Heinsius. Et ab eadem origine, quia inter poemata Virgilii in vetustis codicibus reperta fuit, poetæ principi liberaliter nimis adtributa fuit. Barthius ad Stat. Theb. lib. II, v. 231, p. 391, vulgarem sequutus opinionem, Ausonio quidem adscribit; sed sententiam suam propositurum se promittit in Dubiorum Commentariis numquam editis, cumdemque ac Copæ auctorem facit Virgilium; cui etiam adjudicat Bembus in Dialogo de Culice Vir-

gili, p. 10. 790, et Politianus in Miscellan. cap. 11. Eidem Barthio in notis ad Paulin. Petroc. lib. IV, 563, Idyllium hoc ejusdem venæ et ingenii videtur, ac Elegia de Phœnice Lactantio tributa, et utriusque fetus parentem esse Ausonium adfirmat. Sed incertum auctorem statuamus, præstat, ut jam olim Pierii Valeriani sententia fuit in notis ad Virg. Georg. lib. I, 208: « Auctor Rosæ, inquit, quæ Maroni ascribitur, quæ, cujuscunque fuerit, et docte et luculenter scripta est ». Recte igitur neque Virgilii nec Ausonii, sed Incerti titulum inscripsisse me opinor huic Elegiæ, in qua edenda, paucis exceptis, sequutus sum P. Scriverium, qui aliquot locis castigatam et interpolatam exhibuit in Animadv. ad Pervig. Vener. post Amores Baudii, pag. 446 et seqq. Encomia Rosæ apud poetas plurimos obvia. Vide præter Politian. et Barth. dd. ll. Gevart. Lect. Papin. lib. II, c. 8; Weitz. ad Pervig. Ven. p. 287, et quos laudat Barnes. ad Anacreont. Od. V. Hæc Burmann. Ego in recenseudo hoc poemate præter Burmanni, Scriverium sequuti, textum, Tollii editionem comparavi, neque minus variantium lectionum, e codicibus Msptis a Burmanno adductarum, rationem habui.

Ausonii majori carmini de Rosis quinque Epigrammata, quæ pariter de rosis nascentibus, aut de earum purpura et pulchritudine agunt, subjeci, omnia e Burmanni Anthologia repetita. Eorum pleraque nullam auctorem adscriptum habent in libris, unde sumpta sunt, unum tantum, idque quartum, FLOAR nomen præfert, qui mihi idem videtur esse, ejus Epigrammata, versibus trochaicis inclusa, Pervigilio Veneris subjuncta in libris veteribus reperiuntur, et a nobis recensita sunt (hujus operis tom. II, pag. 537 et seqq. Ed.) Neque me ratio fallit, credo, si statuam, eundem Floarum Pervigilii Veneris et istorum carminum de Rosis auctorem esse, quippe qui, quum in Pervigilio de rosarum incremento et pulchritudine tam multa verba fecisset, easdem singularibus carminibus celebrare satagebat, invitatus

forte ad lusum cum omine et notatione sui nominis, cui floris primarii frequentata laudatio belle respondebat. Et si propius quæramus nomen integrum, et statum, et ætatem istius Flori, non alius profecto est, quam L. VIBIUS FLORUS, C. Vibii Treboniani Galli, Augusti Lib. qui cum conjugē suā *Vibia Chelidone* in antiquo lapide Gruteri, p. 1114, n. 3, memoratur, atque ad nomen uxoris suæ in Pervigilio, v. 90, manifeste adludens, ipsam Chelidonem auctorem ejus carminis esse haud obscure significavit, sed latere eandem sub nomine suo voluit. Latius hanc sententiam explicavi (huj. op. tom. II, pag. 503, in nota ex Addendis Wernsdorfii adducta. Ed.), cujus momenta quo sæpius expendo et considero, hoc graviora mihi propensioraque ad adsensum et fidem esse videntur. Sit igitur L. Vibius Florus etiam carminum minorum de Rosis auctor.

Quæ sub num. V uno quasi fasce complexus sum, carmina minora *de Hortorum et Ruris amœnitate*, eorum auctores quia ignoti sunt, satis habui editiones, quoties et a quibus factæ sint, plerumque in prima ad singula Epigrammata adnotatione, e Burmanni relatione, indicare. Unum ex his, sub num. quinto exhibitum, *De donis a Lesbia missis*, ALCIMI auctoris nomen præfert. Ejusdem aliud amatorium subsequitur apud Burmannum numero CCXII. Si forte Alcimi nomini conjunctum fuerit Aviti, sicut in Alcimo Ecdicio Avito, Episcopo Viennensi sæculi V, fuit, adscribenda æque huic Alcimo Adlocutio sponsalis esset, quæ sub Aviti nomine exstat, et a nobis (huj. op. tom. III, p. 406. Ed.) proposita est, haberemusque adeo in eo Alcimo poetam, qui Musam suam amaverit in lusibus amatoriis exercere. Sed vero et serium, nec minus elegans, sub Alcimi nomine Epigramma *de Virgilio et Homero* legitur Anthol. Burmann. lib. II, ep. 177, quod quia ejusdem auctoris censeo, ut comparari possit, integrum adpono:

Mæonio vati qui par aut proximus esset,
Consultus Pæan risit, et hæc cecinit:

Si potuit nasci, quem tu sequereris, Homere,
Nascetur qui te possit, Homere, sequi.

Neque minus aliud, *de Operibus Virgilii* inscriptum, Alcimio e vetustæ membranæ fide tribuit Barthius, *Advers.* XIX, 24, quod *Anthol. Burm.* lib. II, ep. 173, sic legitur:

Mæoniam quisquis Romanus nescit Homerum,
Me legat, et lectum credat utrumque sibi.
Illius immensos miratur Græcia campos,
Ast minor est nobis, sed bene cultus ager.
Non pastor, miles, nec curvus deerit arator.
Hæc Græcis constant singula, trina mihi.

Si quis horum Epigrammatum genium et elegantiam consideret, comparetque cum eo Alcimi, quod inter Hortensia posuimus, in istis pariter atque in hoc simplicem aliquam venustatem et melioris ævi notam animadvertet. Neque igitur, unius hæc omnia auctoris esse, facile quis ambigat, et talis quidem auctoris, qui vel ipse meliore ætate vixerit, vel ingenium suum arte, studio, imitatione ad meliorum antiquiorumque exempla conformarit. Et quidem in antiquo monumento apud Gruterum, pag. 312, n. 5, *Serv. Sulpicius Aug. Lib.* Alcimus occurrit, quem *Galbæ Imperatoris Libertum* fuisse ex nomine conjicio, atque adeo *Vespasianorum ætati* adsignandum puto. Sed quominus eum auctorem carminum propositorum fuisse suspicer, vita et officium ejus in lapide memoratum intercedit. Nam ædituus *Isidis Pelagiæ* fuisse, et annos X ædituasse dicitur, cujus sane muneris ea ratio est, ut ingenii per artes excolendi, Musisque litandi facultatem et locum vix concedat. Malo igitur alium, sequioris ætatis quidem, sed rhetoricæ professionis, Alcimum huc vocare, quem *Sidonius Apollinaris* ut virum eloquentem laudat, et lib. VIII, *Epist. XI*, significat instructionem rhetoricam apud *Nitiobriges* in *Aquitania* (1) magna

(1) Qui *Nitiobriges* apud *Cæsarem*, *Strabonem*, *Ptolemæum* sunt, hodie vulgo *Aginnenses* a sua metropoli *Aginno*, *Ptolemæo* cognita, vocitantur, ut adnotat *Vinetus* ad *Ausc. n. Prof.*

cum existimatione dedisse, alioque loco (lib. V, Epist. 10) in catalogo plurium oratorum fortitudinem Alcimi, h. e. vim dicendi, ad ejus nomen adludens, prædicat. Neque alius est *Latinus Alcimus Alethius*, Rhetor, quem Ausonius inter Professores Burdigalenses, carm. II, insigni elogio condecorat. Ætatem ejus designat Hieronymus, qui in Chronicis ad A. C. 360 scribit: *Alcimus et Delphidius Rhetores in Aquitania florentissime docent*, neque Sidonius de eo aliter, quam de pridem defuncto et se antiquiore loquitur. Solebant autem Rhetores, eloquentiam profitentes, una poesi studere, et lectione imitationeque poetarum exerceri. In utraque excelluisse Alcimum, luculente testatur Ausonius:

Palmæ forensis, et Camenarum decus,
Exemplar unum in literis,
Quas aut Athenis docta coluit Græcia,
Aut Roma per Latium colit.

Atque hæc ipsa laus, ei tributa ab Ausonio, Græcæ Romanæque eruditionis, haud levi documento adprobat, esse omnino hujus Alcimi carmina, quæ proposuimus. Quæ enim Homerum cum Virgilio, Græcos poetas cum Latinis, tam acute scienterque contendunt, quid aliud, quam auctorem produnt, in Græcis Romanisque literis versatissimum. Neque alia duo Alcimi carmina, quæ lascivius argumentum tractant, indigna eo Rhetore putanda sunt. Minime enim Professoribus eorum temporum pudori fuisse, Musam suam subinde lusibus ejusmodi adcommodare, vel solum exemplum Ausonii, Professorum non ultimi, doceat. Et si puellam, cujus dona laudat in carmine, Lesbiam nominat, suspicor hoc eum more Gallorum Rhetorum fecisse, quibus solenne hoc nomen in puellis elegantibus designandis fuisse videtur. Sic enim Marius Victor, Massiliensis Rhetor, in carmine ad Salmonem, v. 60:

Si gravis ignotis processit Lesbis gemmis.

Hæc sufficere arbitror indicia, ad carmina, quæ Alcimi

præfixum nomen in Anthologia Lat. habent, Alcimo Alethio, qui ab Ausonio et Sidonio Apollin. laudatur, vindicanda. Quæ deducere paullo diligentius volui, ut morem meum sequutus, data hac occasione, veteris ævi poetam, minus adhuc cognitum, notiozem nostris hominibus facerem, et quæ ei debentur carmina, pauca licet et parva, indicarem et producerem. De reliquis, quæ cum Alcimi carmine hac classe proponuntur, nullo auctoris nomine insignita, nihil habeo præfari. Produxi omnia ex Anthologia Lat. Burmanni, cujus etiam adnotationibus criticis, et varietate lectionis adducta, ubi opus est, utor, interpretatione verborum, cujus ille raro habere curam solet, plerumque solus fungor.

NOTÆ

CODICUM MSS ET EDITIONUM COLUMELLÆ ET PALLADII,
QUIBUS USUS EST GESNERUS.

- A. Editio Aldi, 1514.
B. Bononiensis, 1494.
Gy. Jo. Gymnici, Colonie, 1536.
Gr: Gryphii, Lugdun. 1541.
J. Jensonii. Venetiis, 1472, edit. pr.
J. J. Juntarum, Florentiæ, 1515 et 1521.
H. Basileensis apud Hervagium, 1535.
L. Codex Lipsiensis Columellæ.
P. vel Pol. collatio Ang. Politiani.
R. Editio Regiensis, 1496.
St. Roh. Stephani. Paris. 1543.
Sa. Codex Sangermanensis Columellæ.

Accedunt :

- Arg. Argentoratensis Columellæ de Cultu hort. cum Cœna
Baptistæ Fieræ.
D. vel Dem. Codex Demidovianus Columellæ, cujus va-
riantes dedit Chr. Fr. Matthæi in Lectt. Mosq.
R. Rivinus, in Collectione carminum de Re herbaria.
-

L. JUNII MODERATI COLUMELLÆ

DE

CULTU HORTORUM

CARMEN*

AD

PUBLIUM SILVINUM.

(LIBRORUM DE RE RUSTICA DECIMUS.)

HORTORUM quoque te cultus, Silvine, docebo,
Atque ea, quæ quondam spatiis exclusus iniquis,
Quum caneret lætas segetes, et munera Bacchi,

* *De Cultu hortorum ad Publium Silvium* inscripsit Rivinus, qui seorsum edidit. Addidi *Carmen* e codice Demid. qui sic inscripsit: «L. Junii Moderati Columellæ de Cura hortorum earmen incipit feliciter». In fine tamen ejus libri sic: «L. Junii Moderati Columellæ Rei rusticæ Cepuricus de Cultu hortorum liber XI explieit feliciter». Sic etiam cod. Sangermanensis.

2. In edit. Argent. hic versus plane desideratur. — *Spatis exclusus*

iniquis. Notissima sunt verba Maronis, Georg. IV, 147. In cujus nonnullis codicibus perperam *disclusus* legitur, ut vel ex hoc loco Columellæ constat. Recte autem *iniquis* angusta ex Æneide interpretatur Servius. BARTH. Advers. I, 2.

3. Quom J. B. R.—*Quum caneret lætas segetes*. Describit libros IV Georg. Virgilii, et argumenta singulorum ex ordine recenset, exprimitque verbis ab ipso Virgilio in principio cujusque libri adhibitis.

Et te, magna Pales, nec non caelestia mella,
Virgilius nobis post se memoranda reliquit.

Principio sedem numeroſo præbeat horto
Pinguis ager, putres glebas reſolutaque terga
Qui gerit, et foſſus graciles imitatur arenas.
Atque habilis natura ſoli, quæ gramine læto
Parturit, et rutilas ebuli creat uvida baccas.
Nam neque ſicca placet, nec quæ ſtagnata palude

4. *Celestia* J. B. R. J. J. *caelestia* H. A. Gr. G. Dem. Riv.—*Caelestia mella*. Simpliciter *caelestia* dicit mella, quæ Virgilius explicatius, Georg. IV, 1: « aerii mellis caelestia dona ». Itaque *caelestia dona* ille interpretatus videtur, quæ cæli vel aeris munus sunt, quemadmodum pluviae dicuntur *caelestes aquæ*. Causam ejus adpellationis profert Seneca, Epist. XXXIV: « Apud Indos mel inveniri, quod ros illius cæli gignit ». Latius hoc deducit Plin. Hist. Nat. lib. XI, c. 12, §. 12.

6. *Nummoso* vir doct. in ed. Ald.—*Numeroſo horto*, qui amplius sit, multiplex areis et plantariis, plurimum generum herbis et arboribus consitus. Explicavi olim ad Sal. Bassi carm. in Pis. v. 125.

7. *Glebae* Sa. *reſolutaque terra* P. Sa. Dem.—*Reſolutaque terga*, mollia, laxa, tenera, Virgiliano verbo, Georg. I, 44: « Zephyro putris se gleba reſolvit ». Et Noster infra, v. 90: « Putria maturi solvantur ut nbera campi ». — Ut *putres glebae* sic et *putris arena* dicitur in Epitaph. Alexandri, Anth. II, 16: « Abscondit tantum putris arena virum », ubi male quidam legunt *turpis*; et vid. Anth. III, ep. 65, v. 2. Ed.—*Terga* de omni superficie et summo respice agri Maro usurpat. Vid. Georg. I, 97; II, 237. Alii poetæ

Græcorum more etiam de mari, fluviis, montibus et tumulis, præcipue Avienus in Descr. Orb. et Or. mar. cujus loca indicavi in Indice.

9. *Soli est, quæ gramine conj.* vir doct. Pro quæ Dem. habet q̄, post q̄ deleta una litera, unde quæ significari pato: *gramina læta* conj. Ursinus: *lecto* mavult Barth. Adv. I, 2, quia non de quovis loquitur, sed electili, ut patet, quum mox ebulum nominat.

10. *Ebulus* creat humida L. *ebulus* quoque cod. Dem. habet in margine, a manu prima, quamvis *ebuli* in contextu exstet: *baccas* B. R. *baccas* L. Gy. Sa. D.—*Et rutilas ebuli creat uvida baccas*. Virgilii est Ecl. X, 27: « Sanguineis ebuli baccis minioque rubeutem ». Ebulus Linn. Sambucus ebulus, Attich, Krautholunder. Ebulus autem ex multis aliis fruticibus hic nominatur, quia ille nudi fecundique soli indicium est.

11. *Sed nec stagnata* Sa.—*Stagnata palude*. Stagnare dicitur, quod perpetuum laticem subjicit, irremisso fonte prosultans. Virg. Georg. IV, 287: « Qua Pellæ gens fortunata Canopi Adcolit effuso stagnantem flumine Nilum ». Barth. Advers. XXXVII, 7. Aptius huc referatur iisdem fere verbis usus Ovid. Met. XV, 269: « Quæque sitim tulo-

Perpetitur querulæ semper convicia ranæ.
 Tum quæ sponte sua frondosas cducat ulmos,
 Palmitibusque feris lætatur, et aspera silvis
 Achrados, aut pruni lapidosi obruta pomis
 Gaudet, et injussi consternitur ubere mali:
 Sed negat helleboros, et noxia galbana succo,
 Nec patitur taxos, nec strenua toxica sudat;

rant, stagnata paludibus hument-.

12. *Convicia* J. B. R. Riv. *convitia* Dem. Arg. et al. — *Querulæ convicia ranæ*. Schoettgenius adludi putat ad fabulosam originem ranarum ex rusticis Latonam conviciantibus, de quibus Ovidius, Met. VI, 378. Idem ulim senserunt Probus et Servius Grammatici ad illud Virgilii Georg. I, 378: «Et veterem in limo ranæ cecidere querelam». Ego vero malim accedere sententiæ Duumvirum Goettingensium celeb. Gesneri quidem, qui ad etymon potius, q. d. *convocium*, in Columella respici existimat, absque notione injuriæ; et Heynii, qui in verba Virgilii contendit simpliciter inesse notio- nem clamoris continui semperque ejusdem. Paria ipse notavi ad Sal. Bassi vs. 258 de cicadis: «Stridula quum rapido faciunt convicia soli».

15. *Aclaradis* P. Dem. *Achrodos* G. *Achradis* L. Sa. *Arcadis* Dem. in marg. — *Silvis Achrados*. *Achras* pirus silvestris. Plinius Noster, lib. VII, 9, 6, *achrades pirus* nominat. — *Pruni lapidosi pomis*, quæ intus habent nucleos, qui alias Latinis lapides dicuntur. Sic *lapidosa corna* dixit Virgilius, Georg. II, 34, cujus bacæ etiam habere duos nucleos. ΣΚΗΕΤΤΟ.

16. *Injussa* P. et Sa. *in jussu* Dem. — *Injussi* naturalis, ut contra jussum, quod manu inducitur. Infra hoc

libello: «Tum jussi veniant declivi tramite rivi». BARTH. XXXVII, 7. Virgil. Georg. I, 55: «injussa virescunt Gramina». — *Consternitur ubere mali*, i. e. oppletur, integitur. Sic Virg. Æn. IV, 444: «alte Consternant terram concusso stipite frondes». Exprimit auctor hoc verbo eximiam fecunditatem soli, quod tanta copii fructus pariat, ut iis decidentibus terra oppleatur. Hinc *abere* positum pro copia.

17. *Sed necat* P. D. *eleboros* Jena. *elleboros* D. *heleboros* R. *carbasa succo* P. *carbasa succo* Sa. *succo* D. — *Necat* ferre amara et noxia, ut helleboros, galbana, taxos, quoniam hæc malignitatem soli indicant, quamvis et alia minus utilia, ex nimia soli luxuria, ferre possit. De helleboro omnia nota. — *Noxia galbana succo*, quod ad succum attinet. Nam fumus galbani non noxius, sed admodum proficiuus est, præcipue etiam apibus, quod e superiore libro constare potest. SCH. — De fumo galbani accensi abigendis serpentibus idoneo egi ad Calpurn. V, 89.

18. *Strenua toxica* adludunt ad vim perimendi, unde et dicta sunt Dioscoridi τοξίματα. Scholiastes Nicandri Alexipharmacis: τοξικὸν δὲ καλεῖται τὸ τοῦτον φάρμακον διὰ τὸ ὁμοίως τοῖς τοξίμασιν ἀνακρίν. Eo respexit Columella. BARTH. I, 2.

Quamvis semihominis, vesano gramine feta,
Mandragoræ pariat flores, mœstanque cicutam, 10
Nec manibus mites ferulas, nec cruribus æqua
Terga rubi, spinisque ferat paliuron acutis.

19. *Semihominis*. Ita vocatur mandragora, quia radix ejus inferiorem partem hominis repræsentat, crura scilicet et pedes. Bodæus a Stapel ad Theophrasti Hist. Plant. VI, 2, p. 584. SCHOTTG.—*Vesano gramine feta Mandragoræ*. Ad vim ejus herbæ pertinet, cujus succum vel præsentibus venenis adnummerant medici veteres, Aetius, Paulus Aegineta, Cœlius Aurelianus. BARTH. XXXVII, 7.—Mandragoræ vis imprimis soporifera perhibetur, sive, ut Frontinus, Strateg. II, 5, 12, exprimit, *inter venenum ac soporem media*. Cæterum verba *vesano gramine* minime referenda puto, ut Barthius fecit, ad *Mandragoræ*, quasi mandragoras sit gramen *vesanum*; sed *vesanum gramen* mea sententia est improbe crescens et luxurians, et terra dicitur *vesano gramine feta*, quæ multis variisque graminibus exuberat. *Vesanus*, *insanus* de rebus immodicis et magnis dicitur, sicut *salubris* de mediocritate. Exemplis docet Barth. ad Stat. Theb. I, 366. — *Fato* Dem. sed ultimum syllabæ inscripta est litera u, quasi sit *fatu*.

21. *Æqua* P. H. Gesn. idque volebat Ursin. *æque* Riv. et al. *æque... rubi* volebat Barth. Buchn. et Heins. ad Ovid. Met. I, 109: *mites et æqui* placuit Statio, Theb. IV, 2, ut hic observat Buchn.—*Nec manibus mites ferulas*. Ferula manibus infesta sub imperio pædagogorum. BARTH. I, 2.—Hinc a Nostro infra v. 118 *ferulæ minaces* dici videntur.

Alii clarins. Martial. X, 62: «*Ferulæque tristes, sceptræ pædagogorum*». Juvenal. I, 15: «*Et nos ergo manum ferulæ subduximus*», hoc est, Et nos in disciplina ludimagistri fuimus, et manum ferulæ præbere coacti, illam metuens sæpe subduximus. Quomodo et sibi Juvenal. VII, 210: «*metuens virgæ jam grandis Achilles Cantabat patriæ in montibus*».

22. *Tela rubi* tentat Barth. Adv. I, 2; iterum *regna*, quod tamen ipse sudacius putat. Aliter ille ad Claudian. p. 1018, ubi pro *terga* legi vult *serta*.—*Nec cruribus æqua Terga rubi*. *Terga rubi* dicuntur, credo, de connexis inter se et implicitis fruticibus, quæ vellere quasi quodam et tergo telluris partem obducunt, ut vs. 7 de cespite. GESS.—Sed sic *terga* non *rubi* erunt, sed telluris, quæ rubis obducta est. Ego *terga* a poetis dici a bitror de quavis exteriori et prominente parte rei. Quem usum bene adprobat locus, quamvis spreus a Barthio, Virg. Georg. II, 271, quo *terga* arbori tribuit: «*quo quæque modo steterit, quæ parte calores Austrinos tulerit, quæ terga obverterit axi*». Pariter *adversum dorsum* arboris vocat Valer. Flacc. VIII, 111. Rubi non spinis intra frutices latentibus, sed quæ exteriori in parte exstant et prominent, crurs prætereuntium puniunt. Ergo *terga rubi* dicenda erant. *Non æqua terga* sunt iniqua et molesta cruribus, quod sæpe de rubis

Vicini quoque sint amnes, quos incola durus

Adtrahat auxilio semper sitientibus hortis:

Aut fons illacrymet putei non sede profunda,

Ne gravis hausturis tendentibus ilia vellat.

poetæ. Tibull. IV, 3, 10: «furtim latebras intrare ferarum, Candidaque hamatis crura notare rubis». Calpurn. III, v. 5: «Jamdudum et nullis dubitati crura rubetis Scindere». — *Paliurus*, fruticis spinosi genus. Eodem modo, ac Noster, loquitur Sedulius, I, 262: «purpurei neu per violaria campi Carduus et spinis surgat paliurus acutis». Uterque sumpsit e Virgilio, Ecl. V, 38: «Pro molli viola, pro purpureo narcisso Carduus et spinis surgat paliurus acutis». SCHÖRR.

23. *Vicini quoque sint amnes.* Quæ sequuntur de horti situ et aqua vicinia, hæc a Columella sumpta repetiit Plinius, XIX, 4, s. 20: «Hortos villæ iungendos non est dubium, riguosque maxime habendos, si contigat, præfluo amne: si minus, e putei rota, organisve pneumaticis, vel tollenonem haustu rigandos».

24. *Adtrahat auxilio.* Virgilius, Georg. I, 106, dicit «fluvium inducere, rivosque sequentes». Autor Moreti, vs. 71: «Viciuosque apte cura summittere rivos».

25. *Aut fons illacrymet.* De rigatione loquitur, ab aqua fontana, manu facta. Lucretium videtur imitatus, de Rer. Nat. I, 348: «In saxis et speluncis permanat aquarum Liquidus humor, et nberibus flent omnia guttis». — *Puteus* fossam ipsam fontis notat, quam non profundam esse vult, ne haurientes laborent extrahenda aqua. — *Sedes* locum depressum notat. Virgilius

Culice: «Ima susurrantis repetebant ad vada lymphæ, Quæ subter viridem residebat cæcula muscum». BARTH. I, 2. — Sic etiam Grætius, Cyneg. 434: «subter eunti Stagna sedent». Et founti *illacrymanti* similis est locutio *molli stilla lacus* in Petronii fragm., quod vid. t. III. En.

26. *Ne labor vir doct.* in ed. Ald. *hausturis* P. L. D. *Ne latus hausturis* legit Savaro ad Sidonium, p. 321. Sed J. Fr. Gronovius ad Livium, XXIV, 34: «Ne gravis hausturo tolleno tibi ilia vellat», quo loco *tollenonem* pluribus vindicat. GERN. — *Tendentibus ilia vellat.* Ptolem. Flavius (Conjectan. cap. 92) et alii emendant *hausturis tellonibus*, quom in priscis editionibus sit *tollentibus*. Ego vero vetustissimam earum, quas vidi, *tendentibus* præ se ferentem, sequendam arbitror. *Tendant* enim hausturi ilia, eo magis, quo altior puteus est. Ut et alii, qui magno conatu quid faciunt. Silius, lib. V, 256: «Subsidens ilia nisu Constantis suspensa fodit». Haurientis autem eisdem verbis descriptionem apud elegantissimum scriptorem Tertentianum habes, his verbis: «Nil magnum gerere hunc putes, Et tantum in digitis opus: Cunctis visceribus tamen Occultus trepidat labor; Cæcis flatibus intini Tenduntur laterum sinus, Et poples tremit et genu». Ubi vides maximum laborem esse, quem merito cultu hortorum arceat Columella. De machinis haustoriis vide decimum Vitruvii. BARTH. I, 2.

Talis humus vel parietibus, vel sepibus hirtis
 Claudatur, neu sit pecori, neu pervia furi.
 Neu tibi Dædaleæ quærantur munera dextræ,
 Nec Polycletea, nec Phradmonis, aut Ageladæ 30
 Arte laboretur: sed truncum forte dolatum
 Arboris antiquæ numen venerare Ithyphalli
 Terribilis membri, medio qui semper in horto
 Iuguinibus puero, prædoni falce minetur.
 Ergo age nunc cultus, et tempora quæque serendis 35
 Seminibus, quæ cura satis, quo sidere primum
 Nascantur flores, Pæstique rosaria gemment,

27. *Sepibus hirtis* Arg. — *Sepibus hirtis*, ut infra v. 374 dicitur *hirsuta sepes horrida rusco*.

28. *Ne fit* Sa. quod rectum videtur: *ne ut* Dem. *pervia pluri* L.

29. *Dedaleæ* Steph. *Dedaliæ* Dem. *Dædalice* Sa.

30. *Polyclytea* P. *Paloclytea* L. *Polyclitea* Dem. *vel Phradmonis* J. R. *Fragmonis* R. *Phragmonis* ante Vici. Arg. Dem. Riv. — *Phradmonis aut Ageladæ*. Opera Phradmonis et Ageladæ et Polycleti et Dædali non quærant rustici, sed locent in medio horto imaginem Priapi in trunco expressam, ut etiam monet Tibullus, quum ait: « Pomosque ruber custos ponatur in hortis, Terreat et sæva falce Priapus aves ». Columella non Priapum, sed honestiorem vocabulo *Ithyphallum* nominat. Pompon. — Agelades et Phradmon nobiles statuarii et plastræ memorantur a Plinio Hist. Nat. XXXIV, 8, s. 19. Nonnulla eorum opera laudat Pausanias. Dædali et Polycleti nemini nou nota nomina.

31. *Trunco falce dolato* vir doct. in Ald. — *Truncum forte dolatum*, temere et nullo artificii politum. Sic Hora-

tins *fortuitum cespitem* vocat. Et illa *Priapi mentula sine arte*, quæ in Catullo est, huc pertinet. Fruterius Verisimil. 2, 19. (Auctor Culicis, vs. 85: « Deus non arte politus ». Cæterum male *falce* pro *forte* legatur, quia recurrit vs. 34. Ed.) SCHWETZE. — Optime hunc truncum forte in Priapum formatum describit Horat. Serm. I, 8, 1: « Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum », et quæ porro. Ex ipso stipite et ramo arboris vetustæ exsculptum Priapum sistit gemma antiqua apud Gorleum Dactyl. num. 8.

32. *Ithyphalli* R. *Priapi* ant. Pol. Sa. Dem. *Triphalli* novus Pol. *Triphalli* L.

37. *Pæstique* D. *festaque* Sa. — *Pæstique rosaria*. Pæstum urbs est Lucanie ad mare, circa quam bis in anno rosæ nascebantur, unde *biferique rosaria Pæsti* apud Virg. Georg. IV, 119. Inde *Pæstana rosæ* pro optimis seu *κατ' ἄριστον* pro rosis: *rosaria* et *roseta Pæstana*. Ovid. Met. XV, 708, « tepidique rosaris Pæsti ». Ennodius, Carm. IX, 146: « Pæstani pariter depingit terga ro-

Quo Bacchi genus, aut aliena stirpe gravata
Mitis adoptatis curvetur frugibus arbos,
Pierides tenui deducite carmine Musæ.

40

Oceani sitiens quum jam Canis hauserit undas,
Et paribus Titan orbem libraverit horis,
Quum satur Autumnus quassans sua tempora pomis,

setis». Et *ars Pæstana* pro hortorum et florum cultura apud Strabum Gallum in Hortulo, præfat. vs. 2: «si quis Pæstanzæ deditus arti». SCHN.—*Gemment*, floreat, id gemmæ modum splendeant. Virgil. Culi-
ce, vs. 69: «Florida quoniam tellus
gemmantes picta per herbas, Vere
notat dulci distincta coloribus ar-
va». SCHN. Infra vs. 258: «Jam
Phrygiæ loti gemmantia lumina
promunt». *Gemmeos flores* dicere
videtur auctor Pervig. Ven. 13:
«Ipsa gemmeis purpurantem pingit
annum floribus».

38. *Alieno* L. et MS apud Heins.
ad Virg. *Æn.* XII, 781.

39. *Adoptatis curvetur frugibus*.
Fruges pro fructibus, ut Calpurn.
VIII, 67: «omnique ex arbore
fruges». *Adoptatis* pro insitis. Ovid.
Remed. v. 195: «Venerit insitio; fac
ramus ramiis adoptet, Stetque pe-
regrinis arbor operta comis». Pal-
ladius de Insit. v. 20: «Quæ quibus
hospitum præsent virgulta docebo,
Quæ sit adoptivis arbor onusta co-
mis». *Curvetur* abundantiam pomor-
um exprimit. Ovid. Remed. v. 175:
«Adspice curvatos pomorum pon-
dere ramos; Ut sua, quod peperit,
vix ferat arbor onus».

40. *Tenui deducite carmine*. Trans-
lationem esse a textentibus, aut
lanam in fila ducentibus, observat
et pluribus locis probat Barthius,
Adv. I, 2. Expressisse videtur Vir-

gilius dictionem, Ecl. VI, 5: «dedu-
ctum dicere carmen», i. e. tenore
et pastoritium. Sed id plenius ex-
plicamus ad Maximiani, *deductam*
vocem usurpantis, Eleg. V, 105.

41. *Quum jam Canis hauserit undas*,
hoc est, post occasum Caniculæ.
Quum sidera a poetis in Ocesnum
cadere dicuntur, pro majore ornatu
Canis fingitur, quia sidus flagrantis-
simum, quasi sitiens ex æstu, un-
das Oceani haurire, potus gratia.

42. *Paribus orbem libraverit horis*,
æquales dierum et noctium horas
fecerit. Adludit ad Libram, signum
caeleste, quod ingreditur Sol sub
æquinotio autumoi. Quod disertius
expressit Virgil. Georg. I, 208:
«Libra die somnique pares ubi fe-
cerit horas, Et medium luci atque
umbris jam dividit orbem». Accura-
torem hujus dictionis explanatio-
nem desiderantes adeant Hecynium
ad t. I, p. 281 oost. ed. Virgil. Ep.

43. *Quom satur J. B. R.*—*Satur au-*
tumnus, quia fructuum terræ opulen-
tiam adiicit, ad saturitatem homi-
num quæsitam, ut *saturæ messes*
Lucilio in *Æt.* vs. 12, et *saturum*
rus Persio, I, 71, dicitur. — *Quas-*
sans sua tempora pomis. Respicit
figuram Autumnii corooati pomis.
Horat. Epod. 2, 17: «decorum mi-
tibus caput pomis». GERN.— Sic in
Epigr. de quatuor temporum pictura
Autumui caput palmite cinctum est:
Indicat autumnum redimitus pal-

Sordidus et musto spumantes exprimet uvas;
 Tum mihi ferrato versetur robore palæ
 Dulcis humus, si jam pluviis defossa madebit.
 At si cruda manet cælo durata sereno,
 Tum jussi veniant declivi tramite rivi,
 Terra bibat fontes, et hiantia compleat ora.
 Quod si nec cæli, nec campi competit humor,
 Ingeniumque loci, vel Jupiter abnegat inbrem,
 Expectetur hiems, dum Bacchi Gnosius ardor

45

50

mite vertex ». Potuit et Autumnus pomis coronatus diei, quia ineunte autumnus primitiæ, pomis in coronas nexis, offerri ad signum Verturni solebant. Propert. IV, 2: « Insitor hic solvit pomosa vota corona ».

44. *Sordibus* L. Riv. *Spumantis* D. — *Sordidus*. Ita dicitur autumnus, quia, qui uvas calcant, sordes exinde contrahunt. Ovid. Fast. IV, 897: « Venerat autumnus calceatis sordidus uvis ». In plerisque editionibus exstat *sordibus*, quod tamen emendandum. Idem Metam. II, 29: « Stabat et autumnus calceatis sordidus uvis ». Sedulius, I, 75: « Sordidus impressas caleabit vinitor uvas ». SCHWERTG.

45. *Male ferrato* L. *versetur* D.

46. *Defessa* Sa. P. *madevit* P. *defessa madescit* conj. Gesn.

47. *Manet* Dem. in textu; sed in marg. *madet*.

48. *Declivo* Jeus. — *Jussi veniant rivi*, industria nostra eo deducti; vid. ad v. 16. SCH. — *Jussi rivi* dicuntur Nostro, X, 3, 10: « aqua manu illata », cui ibidem opponuntur *sus spontis aquæ*. BUEHN.

49. *Hiantia...ora* L. J. B. R. — *Hiantia compleat ora*. Sic vocat fissuras et rimas arenæ terræ, quæ quasi

totidem sitientis ora hiant, ad humorem, quasi potum, capieundum. *Hiantibus faucibus haurire* dixit Avienus, Or. mar. v. 17.

51. *Abneget* Dem. ultimo autem e inscriptum est a.

52. *Naxius ardor* J. B. R. Riv. et vir doct. in Ald. vide B. Pium. *Naxius* Lips. et D. in marg. — *Bacchi Gnosius ardor*. Est ardens corona Ariadæ, Minois, qui rex Cretæ, ubi Gnosus urbs, filiæ, quam Bacchus inter sidera collocavit. Hujus occasum significat auctor verbis: *Æquore cæruleo celetur*, sequens Virg. qui Georg. I, 222: « Gnosiaque ardentis decedat stella Coronæ ». Quia occasum Coronæ ei tempori assignat, quo *expectatur hiems*, videtur in eo ponendo rationes Græcorum, et in his Democriti, sequutus, quam servavit Geoponicorum auctor ex Didymo, lib. II, 14, qui Coronam ante d. XXV Novembr. occidere statuit. Quoniam vero a Virgilio æque ac Columella occasus Coronæ eum matutino ocausu Vergiliarum eonjungitur, atque hic non ad mensem Novembrem, sed Octobrem, pertinet, siquidem a Columella, II, 8, 1, IX Cal. Novembr. fieri dicitur, mensi Octobri vero Coronæ non occasum, sed ortum,

Æquore cæruleo celetur, vertice mundi,
Solis et adversos metuant Atlantides ortus.
Atque ubi jam tuto necdum confisus Olympo,
Sed trepidus profugit Chelas, et spicula Phœbus

55

adsignant Veteres, in alterutro errasse Virgilium adparet, aut laxius dierum spatium, quo Pleiades penitus occidunt, quodque in Novembrem mensem conveniat, accipiendum est. Tale vero indicat Columella, XI, 2, 84: «Sexto Idus Novembris Vergiliæ mane occidunt, significat tempestatem; hiebat. Quinto Idus Novembris hiemis initium». Panlo serius Plinius, lib. II, sect. 47: «Post æquinoctium diebus fere quatuor et quadraginta, Vergiliarum occasus hiemem inchoat: quod tempus in III Idus Novembris incidere consuevit». Confer. Heynii et Vossii VV. CC. eruditæ adnotat. super Virgiliis. c. quas ipse comparare studui.

53. *Celeretur* J. B. R. *celeriter*, et in marg. *cæletur* Dem. *celetur* J. J. A. G. *curvetur* Lips. *celetur* veram esse lectionem, ex Virgilii imitatione profectam, censet Heynius ad Virg. Georg. I, 222.

54. *Adverso* B. R. *athalantides* J. B. R. *Athlantes* L. D. — *Metuant Atlantides ortus*. Pleiades s. Vergiliæ, Atlantis filix, *metuere* dicuntur *adversos Solis ortus*, quia XI Cal. Nov. matutino tempore fugiunt cælo, h. e. occidunt, dum Sol interea ex adverso oritur. Denuo expressit Virgilium, qui pariter exerceatæ terræ et serendi tempus in Pleiadum et Coronæ occasu ponit, Georg. lib. I, 221: «Ante tibi Fœæ Atlantides abscondantur, Gnoxiæque ardentis decedat stella Coronæ».

55. *Toto* Dem. et in marg. *tuto*. — *Tuto necdum confisus Olympo*. Progressum Solis e signo Scorpii ad Sagittarium describit Poeta, ita quidem, ut dicat *fugere* eum *trepidum*, *necdum tuto confisum Olympo*. Hoc ille meri causa ornatus poetici, et respectu Scorpii, de quo sermo est, noxii animalis, et chelis s. spiculis suis metuendi. Hunc transiens fugit Sol, nec tutum sibi satis cælum credit, nisi reliquerit. Fere semper hoc observant poetæ in cursu Solis et siderum situ describendo, ut simul ornatum ex natura animantis, vel figuræ, quæ signum facit, petant. Vid. Heynius, Exc. I ad Georg. IV, p. 582, t. I nost. ed. Ed.

56. *Trepidus* Jens. *chelas* L. D. — *Profugit chelas*, i. e. brachia Scorpii, quomodo et ipse Scorpius appellatur, ut a Virg. Georg. I, 33. Et, quæ sequuntur, *dura spicula* *Nepæ* aculeam Scorpii significant, quo eum minitari dicit Ovid. Met. II, 199: «Vulnera curvata minitantem cuspide vidit». Et *spicula* Scorpio tribuit Ovid. Fast. V, 542. — Scorpium inter astra relatam fabulati sunt, quod Dianæ et Latonæ impulsu, Oriouem icturn necaverit; unde Manil. II, 32: «pietate ad sidera ductam Erigone, ictuque Nepam»; ubi vid. not. nostr. *Chelas* interpretatus est Ov. Met. I, 195, sqq. «Est locus, in geminos ubi brachia coucavat arcus Scorpius, et cauda flexisque utrimque laccrtis, Porrigit in spatium signorum membra duorum». Vid. Buch. Sph. III, Man. I, 268. Ed.

Dira Nepæ, tergoque Croti festinat equino,
 Nescia plebs generis, matri ne parcite falsæ.
 Ista Prometheæ genitrix fuit altera cretæ:
 Altera nos enixa parens, quo tempore sævus
 Tellurem ponto mersit Neptunus, et imum
 Concutiens barathrum lethæas terruit undas.
 Tumque semel Stygium regem videre trementem
 Tartara, quin pelagi streperent sub pondere Manes.

57. *Dira negat* J. B. R. Sa. D. *neget* L. *Nepe* n. P. et Gr. *tergoque eroti* D.—*Tergoque Croti festinat equino*. Solem ingredi Sagittarium dicit, quod fit XIII Cal. Decembr. Plerique hunc esse arbitrantur Chironem Centaurum, sed Columella Crotum nominat. Quam Hyginus, Astron. II, 27, et fab. 224, refert filium Panos et Euphemes, Musarum nutricis, fuisse, domicilium in monte Helicone habuisse, et cum Musis solitum delectari, nonnumquam etiam studio venationis exerceri: unde et usum sagittis, et equo insediæ: denique precibus Musarum a Jove inter astra relatum. *Crotonem* adpellat Hyginus, fab. 224, et scholiastes Germanici in Sagittario. In verbo *festinat* continuat Columella imaginem fugientis et trepidi Phœbi, qui aptum festinationis suæ vehiculum habet in tergo Sagittarii equino.

58. *Fessæ falsæ* vir doct. in A. — *Nescia plebs generis*. Postquam tempus terræ versandæ et fodiendæ poetico more eleganter circumseripsit, progreditur adloquendo agricolas hoc modo: O plebs rustica, quamvis vulgo dicatur terra mater omnium nostrum, non est, quod hanc ob causam ei parcere velis eo tempore, quod jam descripsi, sc. ne

ejus viscera ligone velis rimari, vel scrutari. Nam terra non vera, sed falsa est mater nostrum omnium. Rationem audi. Licet enim fingatur Prometheus homines e luto finxisse, tamen ex eo hominum genere nos non descendimus, quippe quod diluvio Deucalionis plane interiiit. Nos autem facti sumus non ex terra, sed ex lapidibus, quos Deucalion et Pyrrha post terga projecerunt. Non est ergo, quod metuat agricola, ne terram matrem suam nimis crudeliter tractet. Sen.

59. *Promethei* a P. Sa. *Prometeæ* J. J. A. G. *Prometeæ* Arg. *Cratæ* D. Arg.—*Prometheæ cretæ*, luti cretacei, e quo Prometheus hominem formasse dicitur.

60. *Altera nox* Sa. *Alter a nixa parens* Dem. *sævus* D.

61. *Mersit* deest in Sa.

62. *Lethæas* Jens. *lethæas* L. B. R. D. *lethæas* H.—*Imum Concutiens barathrum*. *Barathri* nomine nonnulli poetæ Græcorum more Tartara et Inferos designant, ut Val. Flacc. II, 192: «inferni sub nocte barathri». Claudian. de R. Pr. I, 37: «Jam quæcumque latent ferali monstra barathro».

63. *Tumque* J. B. R. *Quumque* Buchn. *simul* J. B. R. *tum quæ semel Stygium* Dem.

Nos fecunda manus viduo mortalibus orbe
 Progenerat, nos abruptæ tum montibus altis
 Deucalionæ cautes peperere : sed ecce
 Durior, æternusque vocat labor : eia age, segnes
 Pellite nunc somnos, et curvi vomere dentis
 Jam virides lacerate comas, jam scindite amictus. 70
 Tu gravibus rastris cunctantia perfode terga,
 Tu penitus marris eradere viscera matris

65. *Fecunda manus.* Deucalionis et Pyrrhae, quæ jactatione lapidum novos homines producens, fecunda fuit ad genus humanum reparandum.

66. *Abruptis Dem.*

67. *Deucalionæ Gy.*

68. *Durusque æternusque vir doct.* heia age segnis D.—*Durior æternusque vocat labor.* Fabulam de hominibus e saxis natis convertit ad hortandum agricolas, ut durum subigendæ terræ laborem non refugiant. In quo ducem sequitur Virgilium, Georg. I, 60: « Continuo has leges æternæque fœdera certis Imposuit natura locis, quo tempore primum Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem, Unde homines nati, dñrum genus. Ergo age terræ Pingne solm, etc. » Idem pronuntiat Ovid. Met. I, 414: « Inde genus durum snmus experiensque laborum : Et documenta damus, qua sinus origine nati ».

69. *Pellito et versu seq. lacerato et scindito Riv.* isque solus, qui forte putabat, rō age verbum singularis numeri poscere. — *Pellite nunc somnos.* Ponite inertiam, et strenue agite. Sic infra vs. 159: « Invigilate viri ».

70. *Per comas et amictus* gramina, herbas, frutices intellegit, quæ

superficiem terræ inaratæ obtegunt et vestiunt. Sic Claud. Bell. Get. 168: « soltis Ver nivibus viridem monti reparavit amictum »; et « amictæ vitibus ulmi », Ovid. Met. X, 100. Utitur autem his metaphoris auctor, quia Terram quasi matrem et mulierem fingit, cujus sunt comæ et amictus, et cujus deinde terga et viscera nominat. Eandem imaginem repetit infra v. 165.

71. *Tum gravibus, et vs. seq. Tum penitus Arg. et Riv.* — *Cunctantia*, h. e. morantia, quæ non nisi difficulter et lente perfodiuntur.

72. *Marris eradere* Jens. et Steph. in marg. maria Gryph. in marg. elatris eradere viscera matris Gr. St. Com. latis eradere viscera marris P. J. J. A. Arg. G. Riv. Gesn. et, pro marris, rastris vir doct. marris eradere viscera matris Sa. Dem. et al. — *Marris eradere viscera matris.* Quam hic lectionem posui, non ea solum optimorum codicum auctoritate firmatur, sed et contextu et scopo auctoris. Librarii, qui in antiqua scriptura duas voces sibi persimiles viderent, marris et matris, et alterutram suspectam putarent; alii quidem, marris altero loco legentes, ei epithetou priore loco dandam censuerunt, et scripserunt

Ne dubita, summoque frequentia cespite mista
 Ponere, quæ canis jaceant urenda pruinis,
 Verberibus gelidis, iræque obnoxia Cauri,

75

igitur *latis eradere viscera murris*: alii, qui alterum *matris* retinendum putarent, tamen pro *prinre matris* aliud vocabulum simile, nempe *elathris*, induxerunt. *Viscera matris* Terræ volebat dicere, qui autem jam comas, amictus et terga ejus nominaverat. Et, quod sequitur, *Ne dubita* satis clare significat, velle auctorem en verecundiam et timorem agricolarum tollere, ne putent, viscera terræ effodiendo, injuriam Matri fieri. Et recurrit quasi his verbis ad ea, quæ superius v. 58 dixerat, *matri ne parcite falsæ*.

73. *Ne dubita*, et *summo* omnes; *summo* J. B. R. Sa. Dem. *summoque* Herv. Pius in n. et vir doct. in Ald. *summi* A. Arg. et al. *frequenti* J. B. R. *frequenti et cespite* Dem. *serventi* priscus cod. Pii: *frondenti* Lips. *frondentia* conj. Schottgen. *freinentia* Sa. *foetentia* pro *limn* Buchn. Gesnero venerat in mentem legere et *summo serventia cespite mista*, et illud *ferveat* exponere vi verbi fermentare: *mista* J. B. R. — *Summoque frequentia cespite mista*. Posui lectionem levissime et necessario ab Hervagio immutatam, eandemque facillimam. *Frequentia* dicit *viscera*, ut moneat, altius regesta humi opus esse: de *summo cespite* res aperta. GRÆK. — Sequutus equidem sum Gesnerum, sed nonnihil reniteus. Etenim et *summo frequentia* in omnibus libris scriptis et excusis legitur, et tantum recentiores eruditi *summoque* invexerunt, ut metro satisfacerent; vid. var. lect. Sed quia *frequentia* post *summo* sequi

non potest, in mendo illud esse adparet. Ergo in hoc maxime mutando viri eruditi laborarunt. Ego, si quid amplius tentandum est, velim scribere et *summo fruticantia cespite mista*, loco quodam simili Columelle inductus, lib. III, 11, 3, ubi ait: « fruteta, et quæ suapte natura gignuntur, non penitus, nec in profundum radices agere, sed per summum terræ dispergi, atque deduci ». Hæc sunt *fruticantia summo cespite mista*.

74. *Canis jaceant urenda pruinis*. Hæc παρρησι Columella, XI, 3, 13: « Igitur solum, quod vere conserere destinaverimus, post autumnum patiemur effossum jacere brumæ frignibus et pruinis inurendum: quippe e contrario sicut calor æstatis, ita vis frigoris excoquit terram, fermentatamque solvit. Quare, etc. »

75. *Chauri* Dem. *hauri* Pol. *tauri* L. — *Verberibus gelidis*. Ita poetis vocantur flatus ventorum vehementiores. Lucræti, I, 272: « Principio venti vis verberat incita pontum ». Idem, VI, 113: « chartasque volantes Verberibus venti versant, etc. » Sen. — Ego vero hæc malim de grandine intelligere, Hor. Carm. III, 1, 29: « verberatæ grandine vineæ ». Et in Priapeis malus arbor inquit: « Nec sum grandine verberata dura ». — Et sic de imbre vel vento vehementiore. Vid. Brunnck, ad illud Tibulli, I, 2, 7: « Janua difficilis dominæ te verberet imber », quod pulchre illustrat. Conf. et nost. Tibulli edit. pag. 17. Ev.

Adliget ut sævus Boreas, Eurusque resolvat.
 Post ubi Riphææ torpentia frigora brumæ
 Candidus aprica Zephyrus regelaverit aura,
 Sidereoque polo cedit Lyra mersa profundo,
 Veris et adventum nidis cantarit hirundo;
 Rudere tum pingui, solido vel stercore aselli,
 Armentive fimo saturet jejunia terræ,
 Pabula nec pigeat fesso præbere novali,
 Ipse ferens olitor diductos pondere qualos:

76. Ut sævus Sa. et sævus Gesn. cum aliis editoribus: *sævus* Jens. — *Eurusque resolvat*, nempe pluvius tepentibus, quas Eurus advehit. Lucan. I, 219: « Et madidis Euri resolutæ flatibus Alpes ». Vid. not. ad Pentadii El. de adventu veris (huj. op. t. II, p. 320. Ed.) — Pro *Adliget* Heins. coniecerat *Adglet*, quod verbum sæpius cum altero confusum, aliis quoque poetarum veterum locis restituit in notis ad Ovid. Met. I, 548. Sed hic vulgata melior, et ipse repndiavit: nam *Adliget* et *resolvat* opponuntur, et præterea mox sequitur *regelaverit*. Ed.

77. *Rhyphææ* B. R. *Rypheæ* J. Herv. *ripheæ* Dem. *Ryphææ* J. J. A. Arg. Gr. G. St. *frigore* D. J. B. R.

78. *Zephyrus* D. B. R. *relegaverit* sphalm. Junt. *auras* Sa. — *Regelaverit aura*, resolverit, tepescerit. Seneca, Epist. LXVII: « Jam ætas mea contenta est suo frigore, vix media regelatur æstate ». Martial. XI, 8, 6: « Saccina virginea quod regelata manu ». Ipse Columella sæpius utitur.

79. *Sydereoque* A. Arg. Riv. *cedet* J. B. R. *sedet* G. — *Cedit Lyra mersa profundo*. Oecedit illa III Non. Febr. Columella, XI, 2, 14. Ovid.

Fast. II, 75 sq. Sch. et vid. Manil. Ed.

80. *Cantavit* Sa. D. *cantabit* vir doct. — *Nidis cantarit hirundo*. Ab adventu hirundinis sæpenumero ver describere solent poetæ. Virgilius, quem Noster perpetuo imitatur, Georg. IV, 305: « Hoc geritnr, Zephyris primum impellentibus undas, Ante novis rubeant quam prata coloribus, ante Garrula quam tigris nidum suspendat hirundo ». Sch. — Plura poetarum loca, quæ hirundinem, veris prænuntiam, laudant, produxi ad Avieni Descr. Orb. v. 707.

81. *Stercore aselli*. Noster, l. XI, 3, 12: « Optimum stercus est ad hunc usum asini, quia minimum herbarum creat: proximum vel armenti, vel ovium, si ait anno mæceratum ».

82. *Saturet* D. J. B. et alii. Arg. G. Riv. *satures* edid. Gesn. Ego *saturet* edendum duxi, quia tertiis personis continuatur oratio, v. 86 *repetat*, 89 *contundat*, 91 *umat*, 93 *distinguat*, etc. — *Saturet jejunia terræ*. Virg. Georg. I, 80: « arida tantum Ne saturare fimo pingui pudeat sola ».

83. *Quid si olido ?* Gesn. *deductos* L. D. J. B. R. et sic volebat vir doct. *diductos* A. Arg. Riv. Gesn. et al.

Immundis quæcunque vomit latrina cloacis.
 Densaque jam pluviis, durataque summa pruinis
 Æquora dulcis humi, repetat mucrone bidentis.
 Mox bene cum glebis vivacem cespitis herbam
 Contundat marræ, vel fracti dente ligonis,
 Putria maturi solvantur ut ubera campi.
 Tunc quoque trita solo splendentia sarcula sumat,

diruptos a P. Sa. quales Sa. quata a P.—*Diductos pondere qualos.* Quali crant ex viminibus contexti; si ergo in eis aliquid imponebatur, cedebant vimini oneri et flectebantur, quod *diducere* vocat Noster. *Scu.*—*Spisso vimine qualos habet* Virg. Georg. II, 241. Noster infra v. 306 *distendere* dicit: « Jam rosa distendat contorti stamina iunci ». Fere autem malum hoc loco cum quibusdam libris antiquis *deductos* scribere, i. e. aggravatos, depressos pondere. Grat. Cyneg. v. 299: « levis (catulus) deductet pondere fratres ».

84. *Nec pudeat P. Sa. et Dem.* in marg. quod *pudeat* e Virgilio huc tractum videtur Georg. I, 80. *Fesso* edid. Gesn. pro eo *fessum* B. R. *fisso* P. Dem. qui in marg. *fesso*: *secto* volebat vir doct. *præbere* B. R. — *Pabula nec pigent fesso præbere novali.* Quia *fesso*, quod in vulgatis est, vix convenit novali, sive horto primum instituendo, de quo sermo est, Gesnerus voluit *fisso* præferre. Ego vero cum quibusdam editionibus *fession* malim, cum *pigeat* conjungendum, hoc sensu: Etiam si fessus sit olitor pondere, plures qualos fimo oneratos ferendo, ne tamen eum *pigeat* adferre et *præbere* novali, quidquid immundis cloacis vomit latrina.

86. *Jam pulvis Dem.* nullo sensu.

87. *Æquora dulcis humi.* *Æquor* de planitie et superficie terræ Virg. Georg. I, 97, et Avien. Descr. Orb. 1239. *Dulcis humi*, dulci humore secundæ, ut supra v. 46: « Dulcis humus si jam pluviis defossa maderit ».

88. *Vivacem cespitis herbam*, quæ in cespite radices egit, semperque repullulat et luxuriat.

89. *Narræ Dem. matre alius: tracti vel forti dente conj. Gesn.*—*Fracti dente ligonis.* *Fracti* aliter interpretari nequeo, nisi sit *valide illisi, incussi, repereussi*, quemadmodum *fracti fluvi* ad litus vel scopulum dicuntur: de qua ratione vid. Drakenb. ad Sil. III, 55. Possis etiam *legere vel frangat dente ligonis*, ut Virg. Georg. II, 400, « glebam frangere bidentibus » dicit.

90. *Et ubera* anonymus in leg. — *Ubera campi*, glebæ pingues et ubertate secundæ. Virg. Georg. II, 185: « fertilis ubere campus ». Inepte Pomponius *ubera* exposuit *mammæ s. eumuli stercoris*.

91. *Trito solo D. trituru solum J. B. R. et vir doct. sumant P. L. D.*—*Trita solo splendentia sarcula.* Haud sit e Virgilio, Georg. I, 45: « Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro Ingemere, et sulco adtritrus splendescere vomer ».

Angustosque foros adverso limite ducens,
Rursus in obliquum distinguat tramite parvo.

Verum ubi jam puro discrimine pectita tellus,
Deposito squalore nitens sua semina poscit,
Pangite tunc varios, terrestria sidera, flores,
Candida leucoia et flaventia lumina calthæ,
Narcissique comas, et hiantis sæva Leonis

92. *Angustosque foros.* Fori proprie sunt scamna, aut subsellia navium et theatrorum. Ergo per metaphoram hoc loco illud, quod est inter duos sulcos eminens et elatum, *fori* dicuntur, non ipsi sulci, ut quidam volunt. SCH.—Ego vero malim cum Gesnero *foros* de cavis sulcorum accipere, quibus in longum et transversum ductis aræ definiantur. De his enim nunc agi puto. Hinc *angusti* et *tramite parvo* esse dicuntur, quia tantum arcibus distinguendis inserviunt. *Adverso limite fori* dicuntur *duci*, quando ducuntur et porro aguntur in longum, ita ut progrediendo glebæ sternantur sarculo, quæ adversæ et obviæ sunt.

93. *Rursus in obliquum.* *Wiederum in die Breite*, ut interpretatur Vossius ad Virg. Georg. I, 98, cnjus e versibus etiam hic locus Colmellæ expressus, ejusque sensus capiendus est: «Et qui, proscisso quæ suscitât æquore terga, Rursus in obliquum verso prorumpit aratro». — *Distinguat Arg.*

94. *Petita tellus* L. vid. ad v. 149. — *Puro discrimine pectita tellus.* Est illa, quæ rastro dentibus, quasi pectine, polita est ac discriminata. *Puro discrimine*, ita ut terra inter discrimina illa etiam ab herbis succrescentibus purgata sit: quod significat infra v. 149: «ferroque

hicorni Pectat, et argentem sulcis exterminet herbam». Pectine proprie discrimen agi dicitur in coma, ante implexa et confusa. Claudian. de Napt. Honor. et Mar. v. 103: «hæc morsu numerosi dentis eburno Multifidum discrimen arat». Ah eadem metaphora pexi capilli ductum puto, quando terra exulta composita et compta dicitur. Notavi hoc ad Avien. Descr. Orb. vs. 663 et 1239.

95. *Squallore* edid. Gesn. eum aliis: *poseet* Dem.

96. *Pangite tunc* vir doct. in Ald. *Pingite tunc* P. Sa. *Pingit et in varios* Dem. A. Arg. et alii. *Pangite tunc* edidit Gesn. ex emendatione Heinsii ad Ovid. Art. Am. II, 115.

97. *Candida leucoia*, albæ violæ genns, coronis olim adhibitum. Theocritus, Idyll. VII, 64, λευκίαν στίχων dieit, ubi Schreberus adnotat, Lencoia hic sunt Cheiranthi et Hesperidis Linn. species. — *Calthæ* D. J. J. H. A. Arg. G. — *Calthæ* vulgo nostra *Ringelblum* habentur, quamquam de eo adhuc dubitat Martin. ad Virg. Ecl. II, 50, ubi calthæ dicitur *luteola*.

98. *Et hiantes apta leones* Hora feri emendandum censet Heins. l. e. quod tamen rejicit Gesnerus. — *Hiantis ora Leonis* Ora feri. *Hiantis ora Leonis* non puto *leontopetalon*

Ora feri, calathisque virentia lilia canis,
 Nec non vel niveos, vel cæruleos hyacinthos. 100
 Tum quæ pallet humi, quæ frondens purpurat auro,
 Ponatur viola, et nimium rosa plena pudoris.
 Nunc medica panacem lacryma, succoque salubri

esse, ut existimabat Heinsius ad Ovid. Art. Am. II, vs. 115, quod etiam *leontopodium* vocatur, quam inter coronarias, de quibus hic sermo est, vix referas: verum *antirrhinum*, ad quam etiam Dodon. p. 182, *Columellæ* versus adcommodat, quam nostri etiam *Loewenmaul* (os leonis) vocant, coronamentum haud postremum. De hoc intelligo etiam v. 160: « Oscitat et Leo ». *GEAR.*—*Aliahiare* omnes flores dicuntur, quibus patulus calyx est. Propert. IV, 2, 45: « Nec flos ullus hiat pratis, quin ille decenter Impositus fronti langueat ante meæ ». Ovid. Art. Am. II, 115: « Nec violæ semper, nec hiantia lilia florent ».

99. *Fere R. feræ* in Reg. anonym. *calathisque* D. — *Calathisque virentia lilia canis*. *Calathi* florum dicuntur, qui alias calyces. Ausonius in Rosis, vs. 31: « Nec mora ridentis calathi patefecit honorem ». *Canos* vocat liliorum calathos, quia cana sunt ipsa lilia. *Virentia* nihil aliud notant, quam recentia, vel florentia, quamquam et alba, vel pallentia subinde dicuntur viridia. Vid. Virg. Cnl. vs. 142. Gesnerus hic volebat *virentia lilia*, quod firmat Propert. III, 11, 30: « Lilia vimineos lucida per calathos ».

100. *Ceruleos* D. R. J. J. A. Arg. *cæruleos* Herv. Riv.

101. *Tunc* J. B. R. J. J. Tu A.

Gr. G. *Sic quæ Sa. frondens* J. B. R. J. J. A. Arg. G. Dem. Riv. *frondes al. purpurat abo Sa. purpura tabo L. D. quæ frondent purpura et auro* legi vult Ursin. — *Tum quæ pallet humi, quæ frondens*. Duplex genus violarum commemorare videtur, unum quod *humi pallet*, alterum quod *frondens auro purpurat*. *Purpureus* color h. l. pro flavo sive igneo accipitur, quemadmodum et hunc locum explicat Barth. Adv. XXXVII, 20. Nam hic intelliguntur violæ flavæ. Codex S. Germani, teste Heinsio, legit *purpurat abo*, unde ille facit *purpurat albo*, acil. colore. Sch. — *Frondens* adjectum puto a poeta, ut opponeretur hoc genus violæ flaventis humili alteri purpureo; aliquanto enim excelsius est, et fruticat. *GEAR.*—*Purpurat* intransitive de floribus. Pervig. Ven. v. 13: « Ipsa gemmeis purpurantem pingit annum floribus ».

102. *Nimium rosa plena pudoris*. Mavult Heinsius « nimii rosa plena pudoris », vel « nimio pudore ». Sch. — *Pudor* rosæ tributus pro rubore centies occurrit apud poetas. Pervig. Ven. v. 19: « Hinc pudorem florulentæ prodiderunt purpureæ ».

103. *Panaces* J. B. R. *Lachryma* J. B. R. J. J. H. A. Arg. G. *lacryma, succoque* Dem. — *Nunc medica panacem lacryma*. *Panax* frutex, vel *panaces* neutr. gen. ut ait Plinius, XXV, 4, s. 11: « ipso

Glaucea, et profugos vinctura papavera somnos
 Spargite : quæque viros acuunt, armantque puellas,
 Jam Megaris veniant genitalia semina bulbi;
 Et quæ Sicca legit Getulis obruta glebis :

vocabulo remedia promittit ». Nam est a πᾶν ἄκος, hoc est, ab omni remedio, sive ἀπὸ τοῦ πάντα ἄκισιν. Linnæo est species pastinacæ, nostris Heilwurzel (radix sancta). *Lacryma* ei adscribitur, quia succus ejus excipitur iuciso caule. Plin. XII, 26, s. 57 : « Panacem et unguentis eadem (Syria) gignit... ferula sui generis quinque eubitorum... Excipitur succus inciso caule messibus, radice in autumno : laudatur candor ejus coacti ».

104. *Glaucea*. Quam veteribus Græcis γλαυκία post *Glaucia* scriptum est. Plin. XX, 19, s. 78 : « Silvestrium (papaverum) unum genus, cœratitia vocant, nigrum cubitali altitudine, radice crassa et corticosa, calyculo inflexo, ut cornicula... Quidam hoc genus glaucion vocant, alii paralion. Nascitur enim in adflatu maris, aut nitroso loco ». — *Profusus* P. D. *victura* J. B. R. *junctura* D. — *Profugos vinctura papavera somnos*, b. e. quæ somnos morantur, et longiores faciunt. Virgilius describit Georg. I, vs. 78 : « Lethæo perfusa papavera somno », i. e. vi soporifera prædita. Quæ natura maxime nigri papaveris esse dicitur.

105. *Armantque puellas*, scil. in prælia Veneris. *Armare* dicitur poetis, quidquid vim agendi nocendique augeat. Contra *inermis* in re Veneræ Ovidio, Am. III, 7, 71, qui invalidus. — *Puellis* Dem. — *Bulbi*, de quibus hic agitur, maxime celebrantur Veteribus ob vim stimu-

laudi Venerem. Unde *salaces* Martiali, III, 75, 3. Idem, lib. XIII, ep. 34 : « Quam sit anus conjux, et sint tibi mortua membra, Nil aliud, bulbis quam satur esse potes ».

106. *Jam Megaris veniant*. Plinius, Hist. Nat. XIX, 5, s. 30 : « Bulbos Cato inprimis serendos præcepit, celebrans Megaricos ». Id. XX, 9, s. 40 : « Veerem maxime Megarici stimulant ». Et disertius Ovidius, Remed. v. 797 : « Daunius, an Libyeis bulbus tibi missus ab oris, Ao veniat Megaris : noxius omnis erit ». Idem Megaricum bulbum describit, quando Art. Am. II, 121, ait : « Candidus, Alcathei qui mittitur urbe Pelasga, Bulbus ». Nam Megaram urbem, bello Minois et Nisi magna ex parte vastatam, Alcatheus, Pelopis filius, ex Elide veniens, instauravit. — *Genitalia semina bulbi*. Plin. I. e. « Bulbos non uasci, nisi e semine, priores traderunt. Sed et in Prænestinis campis sponte nascuntur, ac sine modo etiam in Remorum arvis ». Qui seruntur, *hortensii* vocantur a Plinio, Hist. Nat. XX, s. 40; iidemque sativi, et esculenti appellati. Observat autem Listerus ad Apicii VIII, 12, p. 207 : Plurimum generum bulbos fuisse; at privatum esculentum et cibarium modernis prorsus ignotos esse.

107. *Sicca* habent cod. et edit. a me coll. Dem. Sa. A. Arg. Riv. *scilla* Pol. J. B. R. J. J. *scia* Herv. *scilla* in marg. Gr. St. et vir doct. ad Ald. *Prolegit, venit Jun, getulis Jous*. — *Et*

Et quæ frugifero seritur vicina Priapo,
 Excitet ut Veneri tardos eruca maritos.
 Jam breve chærophylum, et torpenti grata palato
 Intyba, jam teneris frondens lactucula fibris,
 Alliaque infractis spicis, et olentia late

quæ *Sicca legit Getulis obruta glebis*.
 Hæc constans codd. MSS et præstantiorum editionum lectio, uero erat, cur Gesnerus propter quorundam antiquiorum librorum, qui *scilla* pro *sicca* habent, variationem, de istius veritate dubitaret. Qui *scilla* intulerunt, decepti sunt eo, quod acillam viderent a Plinio, Hist. Nat. XIX, s. 30, nobilissimam bulborum adpellari, ejusque nomen facile ex voce *sicca* elici. Sed *Siccam* urbem Africæ intelligendam esse, manifeste demonstrat Ovid. l. c. qui bulbum *Libycis ab oris missum*, pariter ac Columella, cum Megarico coniungit.

108. *Frugifero seritur vicina Priapo*. Herbam erucæ Priapo dicatam fuisse, et propter eum seri solitam, ex hoc loco intelligitur, quod tamen ab aliis memorari non memini, nisi quod eruca in Priapeis, carn. 52, v. 20, inter plantæ septo ejus conclusas nominatur. *Frugiferum* adpellatum Priapum hæc ob rationem Scaliger ad Priap. 84, putat, quod Priapo quoque, ut Cereri, coroua e spicis imponeretur, quia ibi Priapus: « Vere rosa, autumno pomis, æstate frequentor spicis ». Mihi prior ratio *frugiferi* esse videtur, quia Priapus hortorum custos, ideoque frugibus vel pomis fereudis et servandis adpositus. Heinsius tamen, notante Burni. ad Priap. 76, pro *frugifero* conjecit *fulcifero* vel *surifugo*.

109. *Tardos eruca maritos*. Erucam

cam *salacem* dicit Ovid. Rem. 799, et Martial. III, 75, 3. — *Et erucas salaces* in epigr. apud Anth. Lat. V, 52, v. 20; ib. ep. 48: « libidinosus incitatus erucis ». Ed. — Auctor Moreti, v. 85: « Venerem revocans eruca morantem ». Nostri *Weissen Senf* (Gall. *sénévé blanc*) adpellant.

110. *Chærophylum* L. Dem. Jens. *cheropolium* Sa. *cheropolium* B. R. *chærophylum* J. J. H. A. Arg. Riv. *chærophylum* Gy. *Cerepolium* probat Salmas. Hyl. iatr. c. 17 pr. — *Jam breve chærophylum*. Quod apud Nostri, lib. XI, 3, 14, *chærophylum* scribitur, et ante Calendas Martias Februario seri dicitur, nostris *Körbel* (Gall. *cerfeuil*). Breve dicitur, quia frondibus luxuriat, non virgulto, et a foliis luxuriantibus nomen accepit. — Notandum tamen *chærophylum* non idem esse cum gingidio, de quo vid. not. 114. Ed.

111. *Intyba* P. D. *Cichorea* Juss. *Cicorea* B. R. *tenebris* J. B. R. *frondes et lactula* a. P. — *Teneris lactucula fibris*. Pulchra ejus descriptio in Moret. v. 76: « Grataque nobilium requies lactuca ciborum ». Ubi vid. not. et infra v. 179.

112. *Alliaque infractis* J. B. R. pro *infractis* Gesn. mallet *infarcitis*. — *Alliaque infractis spicis*. Salm. Ex. Plin. p. 748, contendit *sticis* esse legendum, et per *sticis* intelligit tunicas, sive involucria allii, quibus allium velatur, et quibus separatim nuclei velantur. Salmasio adsentit Grævius ad Isi-

Ulpica, quæque fabis habilis fabrilis miscet.

Jam siser, Assyrioque venit quæ semine radix,

Sectaue præbetur madido sociata lupino,

115

dori Glossar. v. *stica tunica*. Contra dispatat Pontedera ad Caton. cap. 70, et defendit *spicas*, et sic ipsos nucleos vel capita allii vocari demonstrat. *Infractas spicas* dicere Columellam arhitror, quia, ut ille alibi, XI, 3, 20, divisæ et separatim velatæ sunt. Sic enim ille ibi de ulpico: « Habet, velut allium, flores cohærentes spicas, eæque quum sint divisæ, liratum seri debent ». Plinius, Hist. Nat. XIX, 6, s. 34: « Allium tenuissimis, et quæ separantur, in universum velatur membranis: mox pluribus coagmeotatur nucleis, et his separatim vestitis ».

113. *Olenia late Ulpica*. Ulpicum genus allii, quod cæteris mole capitis antecellit. Græci adpellavere allium Cyprinum, auctore Plinio, Hist. Nat. XIX, s. 34, et quosdam allium Punicum vocare scribit Noster, XI, 3, 20, idque longe majoris esse incrementi, quam allium. — *Fabis beta est fabrilibus esus* vir doct. ex Mart. (X, 48; XIII, 13), betæ et faba fabrorum. — *Quæque fabis habilis fabrilis miscet*. Obscurum et corruptum hoc versum pronuntiarant interpretes, quem rectissime a Goliemo Pelissierio emendatum ait Tarnet. XVII, 22 extr. hoc modo: « quæque habilis beta est fabrilibus escis ». Respexit nempe Martialem, qui XIII, 13, *betas* vocat *fabrorum prandia*. Gesnerus tamen parum tribuit ei emendationi, idque recte, quum longissime ab scriptura vulgata abeat. Ego nulla emendatione opus esse, nec obscurum adeo versum esse pnto. *Fabrilis*, h. e. prandia

vel pulmenta fabrorum dicit ipsas *fabas*, quia *fabia fabrorum* adpellatur Martiali, X, 48, 16. Jam describit auctor herbam aliquam, quæ *fabis habilis*, i. e. apta et adhiberi solita fabis condiendis, *miscet fabrilis*, h. e. admixta fabis fabrilis pulmentarium efficit: (quemadmodum infra v. 262, de rosa dicitur, *in templis Sabæum miscet odorem*, id est, Sabæis odoribus adhibetur, miscetur). Eam vero herbam, ab usu notissimo descriptam, non nominat auctor, quod nomen igitur sola conjectura adsequendum. Ego, missis aliis, *cunilam* vel *satureiam* præcipue significari existimo. Hæc enim rusticis iuribus et operariis nascita (vid. Colum. IX, 4, 2), nomen ipsum a saturando acceperat, quod ex ea pulmenta solebant confici. Et discrete eum usum prædicat Colum. XI, 3, 57: « *Satureiæ semen intermiscendum erit, ut eam quoque habeamus*. Nam et viridis esui est jucunda, nec arida inutilis ad pulmentaria condienda ».

114. *Assyrio quæ venit, quæ semina Dem*. Nonnulli legunt *E Syrioque venit*. — *Assyrioque venit quæ semine radix*. De gingidio intelligendum Columellam ostendit Salmas. ad Solin. c. 53, p. 820, quæ radix Syriæ familiaris, et staphylino, sive pastinacæ simillimam esse ait Plin. Hist. Nat. XX, 5, s. 16. *Syriacæ radicem* vocat Noster, XI, 3, 16. — Sed hoc de nostro gingidio (Gall. *cerfeuil*) vix dici potest. En.

115. *Sociata Icns. satinata* B. R.

Ut Pelusiaci proritet pocula zythi,
 Tempore non alio vili quoque salgama merce
 Capparis, et tristes inulæ, ferulæque minaces
 Plantantur: nec non serpentia gramina mentæ,
 Et bene odorati flores sparguntur anethi, 110
 Rutaque Palladiæ baccae jutura saporem,

116. *Et Pelusiaci* Pius vel Lips. — *Ut Pelusiaci*, etc. sensus est: Radix Syria vel Assyria cum madido lupino sociata appetitum facit ad bibendum: ut adeo *Pelusiacus zythus* pro quavis cerevisia usurpetur. De Zytho autem evolve Schoockium de Cerevisia, c. 1, p. 8. Schœttr.

117. *Tempore non alio*, nempe sub adventum veris; vid. v. 77 seq. *Salgama* sunt herbæ, flores, olera, quæ sale, muria, aceto condita in usum anni servantur in vasis vitreis vel fictilibus, quorum parandorum rationem ostendit Noster, XII, 4, 4. — *Fili merce*, quia parvo constant et venduntur. Hinc *salgamarii*, qui salgama faciunt et vendunt. Magis declarat hæc Columella, XII, 7, 1: « Circa vernum equinoctium herbas in usum colligi et reponi oportebit, cymam, caulem, capparim, apii coliculos, rutam, olusatrum cum suo cole, antequam de folliculo exeat, etc. »

118. *Tristes D. inulæque Sa.* — *Tristes inulæ*. Inula herba radicis nomine seritur, Græcis *Belenium*, nostris *Alant*, de qua Plin. Hist. Nat. XX, 5, s. 16. *Tristes inulæ*, non quia suo aspectu ac natura tristitiam adferunt, ut Pomponius sentit, sed quia sapore acido et acerbo sunt, ut *tristes lupini* a Marone dicuntur, Georg. I, 71. *Acidas inulas* vocat Hor. Sat. II, 2, 44. — *Ferulæque minaces*, diximus ad v. 21. Fru-

tex habetur foliis feuculo similis, specie et usu arundinibus, Germaniæ, ut quibusdam videtur, ignotus. Memiuit et Virgil. Ecl. X, 25.

119. *Mentha Riv.* — *Gramina mentæ*. *Menta*, cujus variae species memorantur, a nostris exponitur *Mentha*. Græcis vocabatur *ῥόδον*, *suaveolens*, quod nomen respicit Plinius, Hist. Nat. XIX, 8, s. 47: « *Mentæ* nomen suavitas odoris apud Græcos mutavit, quum aliqui *mintia* vocaretur, unde veteres nostri nomen declinaverunt. Græto *menta* mensas odore percurrit in rusticis dapibus ».

120. *Aneti J. B. R. J. J. H. A. Arg. Gr. G. St.* — *Bene odorati flores sparguntur anethi*. *Sparguntur* h. e. disponuntur. Ita Colum. XI, 3, 25, *dispergere* dixit. Gess. — Similiter Maro, Ecl. II, 48, *florem bene olentis anethi* dicit. Ad quem locum Heynius: *Anethum* nostrum *Tille s. Dille, dill, anet*, esse putatur, quod et in nostris hortis visitur, flore flavo. Apud auctorem Moreti, v. 59, est « *vetus adstricti fascis pendebat anethi* »; ubi *vetus fascis* indicat, moris fuisse, aridum servare anethum ad condiendos cibos.

121. *Bacchar J. B. R. bacca D. J. J. H. A. Arg. G.* — *Palladiæ baccae*, olivæ, baccae Palladiæ arboris. Singulariter *bacca* de fructu oleæ usurpatur. Virgil. Georg. II, 519: « *teritur Sicyonia bacca trapetis* », et

Seque lacescenti fletum factura sinapis,
Atque oleris pulli radix, lacrymosaque cepa
Ponitur, et lactis gustum quæ condiat herba,
Deletura quidem fronti data signa fugarum,

125

Pallad. de Insit. v. 52. — *Fictura* vulgaræ. *Vitura* D. L. *intura* ex cod. antiquo legit N. Heins. ad Sil. VII, 354, apud Drakenb. itemque ad Vell. II, 120, 4. Recte, si quid iudico. GRSN. quem sequor.

122. *Se quæ B. R. synapis J. B. J. J. H. A. Arg. G.* — *Fletum factura sinapis*. Proflit uempe cum tanta acrimonia, ut lacrymas ciat comedenti. Pomr. — *Sinapi* neutro genere dicunt alii, et Plinius de eo agit, XIX, 8, s. 54: «Acerrimum sapore, ignei effectus, ac saluberrimum corpori, sinapi, nulla cultura, melius tamen planta tralata». Ob acrimoniâ illud mordax et lacrimosam vocat Serenus Samon. de Medic. v. 67 et 588.

123. *Holeris D. oleris B. R.* — *Atque oleris pulli radix. Olus pullum*, quod alias atrum olus dicit, XI, 3, 18, nomen habet a semine et radice atra. Sæpe conjunctim scribitur *olusatrum*; ut apud Nostrum, XII, 7, 1. Et Plinius, Hist. Nat. XIX, 8, 48: «Olusatrum miræ naturæ est. Hipposelium Græci vocant, alii Smyrnum. Et lacryma caulis sui nascitur. Seritur et radice. Succum ejus colligunt, myrrbæ saporem habere dicunt». (Luederus von Kûchengart interpretatur *Liebstüchel*, Gall. *ache*.) — *Lacrymosaque D.*

124. *Gustus D. Sa. L. J. B. R.* — *Lactis gustum quæ condiat herba*. Lepidium, ut oxygala fiat. Vid. Noster, XII, 8, 3. Qui sequuntur versus, et ipsi indicant de lepidio sermonem esse, et convenit Plinius,

XIX, 8, s. 51, *num esse ejus negans sine lacte*: loquitur autem de culinaribus herbis. GRSN.

125. *Deletura P. Sa. et sic Gesn.* *Dejectura* D. A. Arg. Riv. *fucarum* D. L. et editt. pler. ut St. et Com. *fucarum* Gr. *fucorum* refellit Morg. I, 55; add. II, 9. *fugarum* Pol. Sa. *Velatura quoque est fronti data signa focorum* scribit Lipsius Elect. II, 15, et *focorum* quoque conjiciunt Pius, Pelisserius apud Turneb. XVII, c. 22, et Barth. V, 10. *Deletura quidem furcæ fronti data signa* Rhodius ad Scrib. Larg. p. 261. — *Fronti data signa fugarum*. Hæc lectio omnium, quæ hoc loco repetæ sunt, maxime probabilis, et receptæ plurimarum editionum scripturæ *fucarum* similissima. *Signa fugarum* sunt fugitivorum, sive stigmata servis et fugaretractis cauterio iusta. Quamquam enim plures ejus injuriæ in servos causæ fuerunt, quas cum talis veterum scriptorum testimoniis copiose exposuerunt J. Lipsius, Elect. II, c. 15, p. 57, et Jo. Rhodius ad Scrib. Larg. compos. 231, p. 309; primaria tamen et celeberrima earum est fuga. Inde Quint. Inst. Orat. lib. VII, c. 4: «Si quis fugitivo stigmata scripserit». Et Petronius, c. 103 et 105: «notum fugitivorum epigramma et unicum argumentum» dixit. Ille signa iusta lepidio, vel oxygala, lacte acetoso, quod fit et lepidio, deleri potuisse, quodammodo confirmat Plin. qui lib. XX, 17, s. 70: «Lepidium inter urentia intelligitur.

Vinque suam idcirco proficitur nomine Graio.
 Tum quoque couseritur, toto quæ plurima terræ
 Orbe virens pariter plebi, regique superbo,
 Frigoribus caules, et veri cymata mittit:
 Quæ pariunt veteres ceposo litore Cumæ,
 Quæ Marrucini, quæ Signia monte Lepino,

130

Sic et in facie cutem emendat exulcerando, ut tamen cera et rosaceo facile sanetur. Sic et lepras, et psoras tollit semper facile, et cicatricum ulcera. Nostri lepidium interpretantur *Pfefferkraut*, *wilde Kresse* (herba piperata, Gall. *eresson sauvage*. Ed.)

126. *Proficitur nomine Graio. Græcum nomen lepidium a ληπίς, quia de facie maculas, τὰς ληπίδας, delet.*

127. *Conferitur Sa.*

128. *Pariter plebi regique superbo.* Tum quoque, inquit, serenda est brassica, quæ et nobilibus servit et plebi, et hieme caules emittit, ver-
no tempore cymata. Inde describit brassicarum genera. ΠΟΜΠΟΝ. — Brassicam M. Cato dicit « omnibus oleribus antistare », quam et miris laudibus effert, ejusque genera, usus et medicinas enumerat cap. 157 et 158. Pariter Plinius consulendus, XIX, 8, s. 41. In lautiorum cœnis brassica variis condimentis adparari solebat, et Apicius cymas et coliculos condiendi modum edocet, lib. III, cap. 9.

129. *Feris J. B. R. et vir doct. ad Ald. cimata D. — Feri cymata mittit.* Cymata, quasi κυμάτα, partus, aliis locis Columella et alii cymas adpellant. Proprie sunt priui et teneriores brassicæ coliculi, sed generantini plantarum summitates et tenera cacumina eo vocabulo significari, et a caule, ut partem a toto, distingui, ostendit Reinesius, Var.

lect. II, 8, p. 195. Cymæ et caulis discrimen etiam indicat alius locus Colum. XI, 3, 24: « nonnulli brassicam locis aprioribus a Calend. Martii deponunt: sed major pars ejus in cymam prosilit, nec postea hibernum caulem amplum facit, quum est semel defecta ».

130. *Qua vir doct. ceposo A. Arg. Gr. St. Com. ceposo D. Pol. Jens. teposo Lips. pisoso vir doct. Thesproto Riv.* Sic correxit Scaliger ad Col. Virg. v. 14, quia Cumanum litus ab Abantibus, qui ex Eubœa in Thesprotiam, et inde in magnam Græciam venerunt, occupatum fuit. — *Quæ pariunt.* Enumerat jam varias brassicæ species, quæ in variis Italiæ regionibus coluntur, quarumque proprietates Pomponius in not. nescio quo auctore, describit. *Ceposo litore*, quod in plurimis editt. est, vix stare potest, quia ex analogia linguæ *cespiotus* scribendum est. *Thesproto* Scaligeri, quamvis etiam Rivino placitum, longius arcessitum videtur. *Ceposo*, in quo fere consentiunt MSS, maxime placet Gesnero, ut cepotas Camas laudarit, quomodo deinde *Ariciam porri matrem*; quamvis aliunde non constat, ceparum ferax illud litus fuisse.

131. *Quæ signa B. R. Qua Marrucini — qua signa vir doct. Lepno Sa. Dem. — Marneini* populus Italiæ inter Marsos. *Signia* oppidum La-

Pinguis item Capua, et Caudinis faucibus horti,
Fontibus et Stabiæ celebres, et Vesvia rura,
Doctaque Parthenope Sebetide roscida lymphæ,
Quæ dulcis Pompeia palus vicina salinis

135

tii, a vino austero, quod in ejus agro nascebatur, notum. Sil. VIII, 379 : « Spumans inimico Signia musto ». Martial. XIII, 116 : « Potabis liquidum Signina morantia ventrem ». Lepido monti Signia videtur imposita fuisse.

132. Caudinis Gy. hortis Sa. D. ortis L. — Caudinis faucibus horti. Caudinæ fauces, quæ et Furcæ Caudinæ, sunt angustiæ montium apud Caudiam, urbem Samnitum, prope Beneventum, Romanorum ignominia et clade nobilitatæ. Furcæ vocat Lucanus, lib. II, 138 : « Ultra Caudinas speravit vulnera Furcæ ». Ita adpellatæ, quia ibi Romani sub furca de hastis facta ire compulsi.

133. Scabiæ Jens. scabiæ B. R. Stabiæ J. J. H. A. Arg. G. Fespia a. P. Vesuvia J. B. R. Vesvea L. — Stabiæ, vetus oppidum Campaniæ, ad ostia Sarni, a L. Sulla bello sociali excisum, pro quo novæ Stabiæ non procul a Surrento conditæ teste Plinio. Hujus ex agro decurrunt parvi fluvii, sed amœnissimi, versus Furcæ Caudinas. — Et Vesvia rura. Nempe Vesuvii montis, qui et Vesuvus et Vesvius a poetis adpellari solet, Columellæ tempore, et antequam ardere cœpisset, mira fertilitate hortorum et vinearum celebratus, quanquam et deinceps regionis ejus fecunditas laudata. Vid. Heynius ad hunc Virgilii Georg. II, 124 : « Talem dives arat Capua, et vicina Vesveo Ora jugo ». Martial. IV, 43 : « Hic est pampineis viridis modo Vesvius umbris ». — MSS

VII.

autem habent quoque Vesvius, quod male Gifauum Indice Lucretiano negasse dudum mouerunt docti viri. Sed nomen hoc non raro apud Veteres corruptum, aut in aliud tritius verbum mutatum est. Sic ap. Tertull. Apolog. cap. 40 : « Volsinios de cælo, Pompeios Vesuvino monte perfudit ignis » olim scriptum erat Pompeios de suo. Alia vide ap. Oudend. ad Front. I, 5, 21, et ad Suet. Tit. c. 8. Ed. — Conferri possunt, quæ dicta sunt ad Auson. Mos. 208, Excursus I (huj. op. t. I, p. 277. Ed.) et ad epist. Did. v. 73 (huj. op. t. III, p. 366. Ed.)

134. Parthenope J. B. R. Sebethride Sa. Dem. Jens. Sebethride B. R. Sebethide J. J. H. A. Arg. G. roscida J. B. R. J. J. — Parthenope Sebethide roscida lymphæ. Parthenope est Neapolis, juxta quam currit fluvius Sebethus, unde Statius Sebethi alumna dicitur, Silv. I, 2, 263 : « nitidum consurgat ad æthera tellus Euboïis, et pulchra tmeat Sebethos alumna ». Vide ibi Barthium. Schœrrer.

135. Quæ vir doct. ducis Gr. Romphœia Sa. a. P. — Dulcis Pompeia palus. Videtur intelligi Sarnus fluvius Campaniæ, oppidum Pompeios adluens, et apud Stabias in mare illabens : qui quia admodum placidus et irrigandis agris aptus fuit, videtur in planitie Pompeiorum sæpe in stagna et paludes abiisse. Hoc videtur significare Maro, Æn. VII, 738 : « Et quæ rigat æquora Sarnus ». Et Statius, Silv. I, 2, 265, Sarnum Pompeianum adpellat,

Herculeis, vitreoque Siler qui defluit amni,
 Quæ duri præbent cymosa stirpe Sabelli,
 Et Turni lacus, et pomosi Tiburis arva,
 Brutia quæ tellus, et mater Aricia porri.

Hæc ubi credidimus resolutæ semina terræ,
 Assiduo gravidam cultu curaque fovemus,

140

eique *otia*, h. e. quietem et lenem stagnantemque aquam tribuit, quamquam hoc Barthinum aliter explicare video : « Et Pompeiani placeant magis *otia* Sarni ».

136. *Vicina salinis Herculeis*. Ut Pompeios oppidum a Sarni paludibus, ita Herculaneum opp. a salinis vicinis describere videtur. Nam hoc oppidum Neapoli, Stabii, Pompeiis, luctenus nominatis, vicinum, cum eisque conjungi solet. Plin. III, c. 5 : « Neapolis Parthenope a tumulo Sirenis adpellata : Herculaneum : Pompeii ». Similiter Ovidius, Met. lib. XV, 711 : « Herculæamque urbem, Stabiasque, et in otia natam Parthenopen ». *Salinæ* intelliguntur marinæ, quæ frequentes in ora maritima Italiæ erant, qualenique describit Rutilius, I, 475 seqq. Herculaneum prope mare situm tales salinas habuisse videtur, licet hæc ab aliis non laudentur. — *Siler qui defluit amni*. *Siler* fluvius Picentinarum, vel Lucaniæ, quam a Picentinis dividit. *Silarus* dicitur Virgilio, Georg. III, 146, et Prisciano, Perieg. 355. *Siler* Lucano, II, 426. — Hodie dicitur *la Sela*. En.

137. *Duri cymosa stirpe Sabelli*. Sabelli dicuntur a Sabinis oriundi inter Sabinos et Marsos incolentes, duri, quia laboriose agricolantes. Unde Horat. Carm. III, 6, 38 : « Sed rusticorum mascula militum Proles Sabellis docta ligonibus Versare

glebas ». Brassicæ *cymosa stirpe* Sabellis tribuit auctor, quam interpretor stirpe plures vel crassiores cymas emittere. Pomponius *Sabellicam* esse dicit crispis foliis, crassissimo canle.

138. *Et Turris Sa. Jens. Turnis P.* — *Et Turni lacus*. Similis ratio hujus adpellationis esse videtur, ac supra Pompeiæ paludis, et fluvius indicari crebris paludibus stagnans, vel in lacum exiens. Nam *Turnum* fluvium Umbræ laudat Vibius Sequester. Pomponius tamen inde nomen brassicæ facit *Lacuturna*, nunc « *Laeturris*, quia ibi Turni lacus fuit, postea turris remanet in valle Aricina ». Gesucri conjectura est, *Turni lacum* forte eodem esse, qui *Jaturnæ* sororis, de quo Valer. Max. I, 8, 2, et Flor. II, 12. — *Pomosi Tiburis arva*. *Pomifera arva* Tiburtina vocat Silius, IV, 224 : « Quosque sub Herculeis taciturno flumine mæris Pomifera arva creant ». Horat. Carm. I, 7, 13 : « Tiburni lucus et uda Mobilibus pomaria rivis ». Nempe Tibur oppidum Sabinorum fontibus irriguum, aeris temperie et pomorum abundantia celebratur.

139. *Brutiaque et J. B. R. Brutiaque tellus D. Aritio D. I. B. R. J. J. H. A. Arg. Gr. G. St. Tericia Sa.* — *Mater Aricia porri*. Martialis, XIII, 19 : « Mittit præcipuos nemoralis Aricia porros, In niveo virides sti-

Ut redeant nobis cumulato fenore messes.
 Et primum moneo largos inducere fontes,
 Ne sitis exurat concepto semine partum.
 At quum feta suos nexus adoperta resolvit,
 Florida quum soboles materno pullulat alvo,
 Primitiis plantæ modicos tum præbeat imbres

145

pite cerne comas *. Laudat etiam Plin. Hist. Nat. XIV, 6, s. 33. Gæss.

143. *Inducere fontes*. Expressum ex Virg. Georg. I, 106: « Deinde satis fluvium inducit, rivosque sequentes ». Sch.

144. *Sitis, siccitas*. Virg. Ecl. VII, 57: « Aret ager, vitio moriens sitit aeris herba ». Sch.

145. *Nixus vir doct. adoperta* i. e. ad aerem vir doct. — *Suos nexus adoperta resolvit*. Aliquantum blanditur conjectura docti viri ad oram Aldinæ *suos nixus*, quod de pariando et fetu edendo usitatum. Sed hic non de partu terræ, quo herbarum e terra prodeunt, agitur, verum de seminis intra sinum terræ concepti resolutione. Hinc *nexus* terræ sunt vis ejus fecunda, quæ semen complexa et fovens germinationi præparat, quos *resolvit*, ubi facta satis producta germinationi viam aperit. Adicitur *adoperta*, quia hoc fit occulte et intra sinum terræ. Unde huic loco minus convenit, quod Gesnerus malebat, *adaperto*. Contra ubi plantæ jam erumpunt terra, *sinum pandere tellus* dicitur infra v. 157.

146. *Florida* A. et al. quomodo Gean. *Horrido* Arg. Riv. *Torrida* vir doct. *arvo* Deun. Lips. J. B. R. et Gr. St. in marg. — *Materno pullulat alvo*. Alii *orvo*, quæ lectio mihi melior videtur. Notum est enim alvum maternam *arvum* etiam voca-

ri a Lucretio et Virgilio. Sinistros quidem grammaticos et ineptire dicit Fruterius, Verisim. 2, 19, qui ita legant. Sed quia aliorum adest auctoritas, et metaphora bene continuatur, non ineptiunt, qui ita legunt. Ergo h. l. hæc vox duplicem significationem habere potest, propriam et metaphoricam, hanc nempe, quæ flores pullulare dicuntur ex arvo s. alvo matris suæ, h. e. terræ. Sch. — Ego vero malim *alvo*, quia hoc interiora terræ viscera, quæ hoc loco spectantur, magis exprimit, quam *arvum*. *Arvo* usurpavit Noster infra, v. 195. — Neque rejiciendum *alvo* quia *alvum* masculino genere non dici possit: contrarium enim probant codices optimi in plurimis veterum auctorum locis; vide Nonium Marcell. p. 193, ubi Accii versum profert: « Mala manu retineus gravido concepit in alvo ». Apud Ovid. Met. XV, 217: « Spesque hominum primo matris habitamus in alvo », ut se legere dicit Burm. in suo codice, quum vulgatæ habeant *prima* et *materno*. Eadem varietas in Virg. Æn. IX, 152, et ad lib. XII, 274. Claudian. Rapt. Pros. II, 126: « cava demissus ab alvo », ubi *cavo* in aliis. Male igitur Brouckus. in Venantio id tanquam enorme damnavit, merito castigatus a Daumio, Diss. de caus. amiss. Rad. Ling. Lat. pag. 513. Fn.

Sedulus irrorans olitor, ferroque bicorni
 Pectat, et argentem sulcis exterminet herbam.
 At si dumosis positi sunt collibus horti,
 Nec summo nemoris labuntur vertice rivi,
 Aggere præposito cumulatis area glebis
 Emincat, sicco ut consuescat pulvere planta,
 Nec mutata loco siccus exhorreat æstus.
 Mox ubi nubigenæ Phryxi, nec portitor Helles,

150

155

148. *Irrorans holitor* cod. Demid.
 149. *Pectat* L. — *Pectat*. Vid. v. 94 :
 « Pectita tellus ». — *Argent.* s. *exter-*
minet herbam. Herbas adnascentes
 eradicet, quæ plantis officiant, eis-
 que succor detrahant. Virg. Georg.
 I, 69 : « Officiant lœtis ue frugibus
 herbæ ». Quæ hic *angere*, aliis
strangulare dicitur, ut Quintilian.
 Proœm. ad lib. VIII, § 23 : « lætum
 gramen sata strangulat ».

150. *At si* J. B. R.

151. *Cortice rivi* Sa.

152. *Aggere præposito*. *Agger*, do-
 cente Gesnero h. l. est aggesta hu-
 mus, ut verbo aggerandi utitur
 nonnunquam Columella. Pro *præ-*
posito idem vult *reposito* (non ob-
 stante syllaba *re*, quæ in compositis
 produci possit) et *reponere* hic eum
 intellectum habere quem *regerere* ;
 ita ut *agger repositus* sit, qui sit altius
 regesta humo, quod locis siccis faci-
 endum esse præcipiat Noster, XI,
 3, 10. Ego quidem interpretationem
 ipsam Gesneri probo, minus tamen
 necessariam esse puto *reposito* ad-
 sumere pro *præposito*, atque hoc
 positum esse existimo, pro *præm-*
nito vel *præducto* (siquidem et *agger*
præductus Avieno, D. O. v. 616, et
 alias *agger manitus* dicitur) adver-
 sus nimiam siccitatem, quoniam
 humus altius egesta plantas muniat

et magis defendit ab æstu, quam
 depressior et rarior. Nec verbum
reponere adhuc inter ea esse reperi,
 quæ syllabam *re* productam ha-
 beant.

153. *Sineat* L. *consuescet* Gryph.

154. *Ne* J. B. R. — *Nec mutata*
loco. Sic Calpurn. II, 51 : « succos
 ne forte priores Languida mutata
 quærant plantaria terra ». Virgil.
 Georg. II, 268 : « Mutatam ignorent
 subito ne semina matrem ». — *Sitiens*
exhorreat L. Sa. D. æstu Sa.

155. *Nubigenæ* Junt. *quo portitor*
Sa. et portitor vir doct. — *Ubi nubi-*
genæ Phryxi. Nubigenæ interpretare,
 non, geniti ex nube, sed ex Νηφελæ,
 (matre Nephele) quæ latine sonat
 nubem. Ex significato dictionis Græ-
 cæ vox latina composita. Hinc Ovi-
 dius *Helles Nepheleidos* dixit. Atha-
 mas filius Æoli, frater Crethei,
 genuit Phryxum et Hellen, ex Ne-
 phele uxore. Prus. — In Scholastici
 Maximiani versibus de signis cele-
 stibus, Authol. Lat. Tom. II, p. 315,
 dicitur : « Nubigenæ juvenis vector ».
 — *Nec portitor Helles*, h. e. Phryxi por-
 titor, et non portitor Helles, quomo-
 do explicat Gronov. Observ. III, 20,
 p. 467, et distinctius eloquitur Cas.
 Germanicus, Arat. v. 530 : « Nobilis
 hic Aries, aurato vellere quon-
 dam Qui tulit in Tauros Phryxum,

Signorum et pecorum princeps caput efferet undis,
 Alma sinum tellus jam pandet, adultaque poscens
 Semina depositis cupiet denubere plantis:
 Invigilate viri! tacito nam tempora gressu
 Diffugiunt, nulloque sono convertitur annus.
 Flagitat ecce suos genitrix mitissima fetus,
 Et quos enixa est partus, jam quærit alendos,

160

qui prodidit Hellen». — *Mox ubi nubigenæ*, etc. Sic vulgatæ et ita viderat Heins. in veter. cod. S. Germ. Burmann. hic legi posse putat: «Mox ubi Nubigenæ vector, sed proditor Helles»; quia recte Nubigenæ cum litera capitali scribi jussit Meursius, Exerc. crit. part. II, pag. 144, adeoque Phryxi ex Glossemate irrepsisse putat. Maximian. in ep. (Anth. Lat. V, 34), v. 1: «Nubigenæ juvenis vector, etc.»: unde firmari possit Heinsii conjectura qui h. l. margini adscripserat: *Nubigenæ Phryxi et trux portitor Helles*. Ed.

156. *Signorum et pecorum princeps*. Pecorum princeps, qui et alias *dux lanigeri pecoris* apud Ovid. Fast. IV, 715. *Signorum princeps*, quia primum signum Zodiaci, et in Ariete veris initium. Et sic frequenter vocatur. In Scholasticorum versibus de signis celestibus, Anthol. Lat. t. II, p. 314: «Signorum princeps Aries». — Et in Asclepiadii epigr. 34: «Corniger astrorum ductor». Sed epigr. Basilii, Anthol. V, 35: «Corniger ductor gregis, Europæ quoque vector», quod ad Taurum non ad Arietem respicit. En. — Manilius, I, 262: «Aurato princeps Aries in vellere fulgens». Sic German. Arat. vs. 499, ad quem locum plura adduxit Grotius.

157. *Poscens pro poscens* B. R.

158. *Cupient* J. J. H. A. Gr. G. *cupiens* Arg. Riv. *se nubere* edid. Gesn. quod et A. Arg. Gr. St. Com. Riv. habeat; *denubere* Sa. Dem. Lips. J. B. R. J. J. — *Depositis cupiet denubere plantis*, h. e. plantis, quæ o semine natæ sunt, et jam adoleverunt, *depositis*, dimissis et translatis in alias areas (vid. Virg. Georg. II, 23, et infra v. 190), *cupiet denubere*, desistere a nubendo et pariendo, jamque fetus suos alere et educare, quod versus 162 declarat. Nimirum incipit jam dicere de translatione et depositione plantariorum. Vid. Calporn. H, 48 seq. Et enodatio hæc sententiæ per se demonstrat, aptissimam esse, quam optimi codices præbent, lectionem *denubere*, quod verbum eam vim habet, quam alia ejusdem compositionis, ut depugnare, detonare, despumare.

160. *Nulloque sono convertitur annus*. Eadem sententia est apud Ovidium repetita sæpissime, ut Fast. VI, 771: «Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis», et Metam. X, 519: «Labitur occulte, fallitque volatilis ætas». Et eadem in illo Juvénalis, Sat. IX: «obrepit non intellecta senectus». Bantus. Adv. XXIII, 16.

162. *Quærit alendos*, postquam translatis et depositi sunt.

Privignasque rogat proles: date nunc sua matri
 Pignora, tempus adest: viridi redimite parentem
 Progenie, tu cinge comam, tu digere crines. 165
 Nunc apio viridi crispetur florida tellus,
 Nunc capitis porri longo resoluta capillo
 Lætetur, mollemque sinum staphylinus inumbret.
 Nunc et odoratæ peregrino munere plantæ
 Sicaniis croceæ descendant montibus Hyblæ. 170

163. *Privignasque rogat proles.* Herbe, quæ transferuntur in aliam terram, dicuntur illius privignæ, quouiam transferuntur ex sinu materno in terram novercam. PIVS.

164. *Redimere Riv.*

165. *Progeniem D. tum cinge comas Riv. dissere crines D. L. J. B. R. J. J. A. Arg. Gr. G. tum dissere crines Riv. — Tu digere crines. Digerere crines* Paecadum est, hoc est, ordinare. Ovid. Am. I, 14, 19: « non dum digestis mane capillis ». De arbusculis Virg. Georg. II, 54 et 167. GERSX.

166. *Apios Dem. — Crispetur a natura apii, quod crispum est.* Plin. Hist. Nat. XIX, 8, s. 46: « Ab æquinoctio verno seritur apium, semine paululum in pila pulsat. Crispus sic putant fieri, aut si satum calcetur cylindro pedibusve ». Conf. Colum. XI, 3, 33.

167. *Porri omnes præter Steph. et Com. qui porro. Nunc capite et porri* emendabat Heinsius; vid. Burm. Anthol. II, p. 524. — *Capitis porri longo resoluta capillo.* Porri duo genera, sectivum et capitatum, quod in caput nutritur, ut notavimus ad Moret. v. 74. — Unde Mart. Ep. X, 48: « utrumque porrum ». *Sectile porrum* quod habet Martialis. X, 51, diversum est ab eo, quod

in Priapeis, 52, 16, « in caput suum semper crescens » dicitur. En. — Hic de capitato sermo est, quia de transferendis plantis. Nam si quis capitatum efficere volebat, debebat, antequam secaretur, in aliam aream transferri, ut monet Plin. Hist. Nat. XIX, 6, s. 33, et Noster lib. XI, c. 3, 31. *Capitulum longum* tribuit porro, ut capiti, quia in tenues fibras et quasi stamina frutescit, quæ et *fila* adpellantur. Martialis. XIII, 18: « Fila Tarentini graviter redolentia porri ».

168. *Staphylinus omnes excepto Comm. — Staphylinus inumbret.* Sic Græco vocatur pastinaca, cujus unum genus silvestre, alterum sativum esse docet Plin. Hist. Nat. XIX, s. 27. Sativa latifolia est, et alias etiam a Plinio pastinaca erratica dicitur, XXV, 9, s. 64. Hæc ratio est, cur eam *inumbare* dicat Noster.

169. *Peregrino m. plantæ.* Plantentur etiam peregrinæ herbe, quas Hybla Siciliæ mons nutrit. POMPE.

170. *Croceæ ... montibus Hyblæ,* a colore florum, inter quos plurimi crocei coloris, et quorum abundantia, atque inde etiam apum, celebratus ille mons est. De immensa florum copia Hyblæ ipsius nomen usurpavit auctor Pervig. Ven. v. 51 seq.

Nataque jam veniant hilari sampsuca Canopo,
 Et lacrymas imitata tuas, Cinyreia virgo,
 Sed melior stactis ponatur Achaica myrrha:
 Et male damuati mœsto qui sanguine surgunt

171. *Natigae Jens. hilario sensura* L. *hilarosansinea* Dem. *hilario* etiam *Jens. thilarosamsuca* Sa. — *Hilari sampsuca Canopo*. Plinius, Hist. Nat. XXI, c. 11, s. 35: «Amaracum Dioctes medicus et Sicula gens adpellavere, quod Ægyptus et Syria sampsuchum». (Gr. σάμψυχον.) Idem scribit, XXI, cap. 22, in Cypro laudatissimum et odoratissimum esse. Harduinus adnotat, *Majoranam nostram* vulgus officinarum existimare esse Veterum sampsuchum, amaracumve, sed falso, quia σάμψυχον per terram repit, *majorana* in altum adsurgit. Sampsuchum Linæo esse *thymum mastichinum*, mihi indicatum est, nescio an recte. — *Hilari...Canopo*. Canopus urbs Ægypti est, hand procul ab Alexandria, quæ ideo bilaris dicitur, quia homines ibi semper voluptatibus erant dediti. Vide quæ notat Cellar. ad Sil. Ital. XI, 433. SCHOTTKE:—Hinc *genitalia arva Canopi*, apud Ovid. Am. II, 13, 7, explicat Nic. Heinsius, et Canopum *lascivum, festivum, mollem, famosum* ab aliis poetis adpellari observat.

172. *Cinyreia Jens. Pol. cinerea* que L. *cyrenia* B. R. *cinerea* J. J. H. A. Arg. Gr. G. *cinireia* Sa. *cinyreiaque* Dem. *cyneria* rel. — *Lacrymas imitata tuas*. De myrrha herba capiunt, perperam. De smyrnio intelligit Columella, quod *olus atrum* quidam esse volunt, Græcorum *ἰνέσδαρον*, alii separant. Hæc Salmas. ad Sol. c. 33, p. 367, 368.

Lacrymam ex smyrnio myrrhæ similem colligebant, quam quidam pro mera myrrha habuere, immo ipsa myrrhæ stacte meliorem, ut adserit Columella. Idem ad c. 56, p. 895. Vide eundem de homonymis hyles iatricæ, c. 16. SCH. — *Tuas Cinyreia virgo*. Lacrymas myrrhæ arboris imitari dicit, in quam nutata Myrrha, Ciuyræ Cypri regis filia, dicitur. Fabula exstat apud Ovid. Met. X, 298 seq. Quidam mendosa quarumdam editionum lectione *cyrenia* indueti, per *Cyreniam virginem* Silphium vel laserpitium intelligere voluerunt, quæ opinio multis ineptiis laborat.

173. *Tactis D. Achaia murra* id. — *Sed melior stactis*. b. e. pingui illo succo, qui e cortice myrrhæ arboris destillat. — *Achaia myrrha*. Το σάμψυχον ita vocat, quod in Græcia nascentur. Dioscoride vero teste provenit in Bæotia, quæ etiam Achaie nomine eum adjacentibus regionibus venit. Vide Cuperum in epistola ad Constant. Hugenium, quam profert Columbus ad Lactant. de M. P. c. 50. SCH.

174. *Damnati mœsto qui sanguine*. — De hyacintho loquitur. Duplex de hoc fabula. Altera, quæ sanguine Ajacis hunc florem adserit editum, cujus et nomen foliis inscriptum refert (Virg. Ecl. III, 106). Altera, quæ notas esse luctus narrat, ob Hyaciuthi interitum, dilecti Apollini pueri (vid. Ovid. Met. X, 215). Αἱ αἰ lugentium propriæ syl-

Æacii flores, immortalesque amaranti,
 Et quos mille parit dives natura colores,
 Disponat plantis olitor, quos semine sevit.
 Nunc veniat quamvis oculis inimica coramble,
 Jamque salutarī properet lactuca sopore,
 Tristia quæ relevat longi fastidia morbi,

175

180

labæ; unde αἰζῆν. Sed et primam syllabam designant Ajacis uominis, qui Græcis Αἴας. Inde illi versus (Ovid. Met. XIII, 397) : « Litera communis mediis pueroque viroque Inscripta est foliis, hæc nominis, illa querele, etc. » SALMAS. ad Sol. c. 55, p. 860.

175. *Æacii* J. B. R. *Aracii* L. *Ajacis* al. teste Schœttg. et vir doct. ad Ald. — *Æacii flores*. Derivatur hoc nomen ab Æaco, Ajacis avo, sed quia alibi vix occurrit, unde Heiusius ad Ovid. Met. X, 215, legere maluit *Æacide flores*. Nimirum Telamonis pater fuit Æacus, filius Ajax. Γῆακ. Columella fortasse id novum formavit a Græco verbo αἰζῆν, quasi αἰζῆντες, literas luctus simul et nominis Ajacis signa exhibentes, eoque ad utramque fabulam respexit. — Pro *Æacii* Burmannus conjicit *Oëbalii*, ad fabulam de Hyacintho referens, et Ovidium adducit, Met. XIII, 395 : « florem, Qui prius Oëbalio fuerat de vulnere natus ». Ed. — *Amaranthi* fere omnes, etiam cod. Dem. sed *amaranti* edidit Gesn. — *Immortalesque amaranti*. Cur *immortales* vocet, ipsum quidem nomen *amaranti* significat, quod est ἀπὸ τοῦ παραίνεσθαι, uberius tamen id declarat ex ejus natura Plinius, Hist. Nat. XXI, 8, s. 23 : « est amarantus spica purpurea verius, quam flos aliquis, et ipse siuc odore. Mi-

rum in eo, gaudere deorpi et lætius renasci... Mireque, postquam defecere cuncti flores, madefactus aqua revirescit, et hibernas coronas facit. Summa ejus natura in nomine est, adpellato, quoniam non marcescit ».

178. *Coramve* P. Sa. D. *coranne* Lips. — *Oculis inimica coramble*. Parrhasius, epist. 13, et Salmas. de homon. hyles iatricæ, c. 30, *coramblen* crambes genus statuunt. Suidas : Κράμβη, εἶδος καράμβη τις ὄσπυ, ἡ ἀμυλώνουσα τὸ διορατικόν. SCH. — Pergit Suidas, melius fortasse cramben, quod veterno, qui ab ebrietate est, resistat, βέλτιον δὲ ἢ τῷ κάρῳ ἀντιβαίνουσα, quamobrem etiam in convivii primam dari, neque propter vitem plantari. Inde est fortasse, quod Noster proxime lactucam laudet, quam salutarem soporem adferat.

179. *Properat* D. *sopore* omnes. — *Salutari lactuca sopore*. In excusis omnibus mendose *sopore* legi, legendumque esse *sopore*, observantur dudum Victorius et Ursinus, idque docet etiam Plinius, Hist. Nat. XIX, 8, s. 38 : « Alia distinctio atræ (lactucæ) quæ meconis vocatur, a copia lactis soporiferi, quamquam omnes scimus parere creduntur. Apud antiquos Italiam hoc solum genus carum fuit, et ideo lactucæ nomen adeptæ ».

180. *Relevet* legendum videtur

Altera crebra viret, fusco nitet altera crine,
 Utraque Cæcilii de nomine dicta Metelli.
 Tertia, quæ spisso, sed puro vertice pallet,
 Hæc sua Cappadocæ servat cognomina gentis.
 Et mea, quam generant Tartesi litore Gades, 185
 Candida vibrato discrimine, candida thyrsos est.
 Cypros item Paphio quam pinguis nutrit in arvo,

Ursino. — *Quæ relevat longi fastidia morbi*. Plinius, Hist. Nat. l. c. « Est quidem natura omnibus (lactucis) refrigeratrix, et ideo æstate gratæ stomacho fastidium auferunt, cibi-que adpetentiam faciunt. Divus certe Augustus lactuca conservatus in ægritudine fertur, prudentia Musæ medici, quum prioris Camellii religio nimia eam negaret ». Ad hanc morbum Augustus respicere Columellam putat Harduinus. Suetonius tantum tradit *frigidis curatum Augustum* auctore Musa, Aug. cap. 81. Quia lactuca credebatur adpetentiam cibi facere, hæc causa videtur fuisse, cur apud Romanos ea cœnas inchoaret. Martial. XIII, 14, et XI, 53, 5.

181. *Pro crebra vir doct. rubra; sed crista viret* legendum esse contendit Pontedera e duobus locis, Nostri XI, 3, 26, et Plinii, Hist. Nat. XIX, 8, ubi *crispum folium* Cæcilii tribuitur.

182. *Cæcilii J. B. R. D. — Cæcilii de nomine dicta Metelli*. Plinius, Hist. Nat. XIX, s. 38 : « Purpuream maximæ radicis Cæcilianam vocant », nempe ejus Metelli nomine, qui primo bello Punico Romæ Consulatum gessit, anno Urbis DIII.

183. *Pullo vertice vir doct.*

184. *Cappadocæ J. B. R. cognomine D. Hæc ibi vir doct.* — *Hæc sua Cappadocæ*. Plin. Hist. Nat. l. c. « Dili-

gentiores plura genera faciunt (lactucæ) purpureas crispas, Cappadocas, Græcas ». Similiter, ut hic, describit Cappadocam Noster, XI, 3, 26 : « Cappadocia, quæ pallido et pexo deusque folio viret, mense Februario recte dissemitur ». *Viles* dicuntur Cappadocæ Martiali, V, 78 : « Viles Cappadocæ, gravesque porri ».

185. *Et mea*, scil. lactucæ species, quam ego, quia patriæ meæ familiaris est, bene novi, vel libenter comedere soleo. Scu. — *Quas generant Dem. Tartesi J. J. H. A. Arg. Gr. G. St. Tartii L.*

186. *Discrimina D. tyrsos J. B. R. tyrsos H. A. G. fibrato pro vibrato* legebat Heinsius. — *Fibrato discrimine*. *Discrimen* simpliciter hic verticem notat, ubi discrimen capillorum solet esse. Ovid. Art. II, 303 : « Compositum discrimen erit; discrimina lauda ». *Fibratum* est ex eadem disciplina; ut *vibratos calido ferro crines* dixit Virg. *Æn.* XII, 100, ubi similia Plinii et Arnobii laudat la Cerda. *Thyrsum* esse, quod paullo post *crus* vocat, h. e. caulem, monere nihil adinet. GERN. — *Fibratum discrimen* ipse planius exprimit, XI, 3, 26 : « Candida est et crispissimæ folii ».

187. *Paphio quam pingui habent vulgatæ. Paphie* legendum censet

Punicea depexa coma, sed lactea crure est.
 Quot facies, totidem sunt tempora quamque serendi.
 Cæciliam primo deponit Aquarius anno, 190
 Cappadocamque premit ferali mense Lupercus,
 Tuque tuis Mavors Tartesida pange Calendis,
 Tuque suis Paphien iterum jam pange Calendis,
 Dum cupit, et cupidæ quærit se jungere matri,
 Et mater facili mollissima subjacet arvo. 195
 Ingenera, nunc sunt genitalia tempora mundi:
 Nunc amor ad coitus properat, nunc spiritus orbis

Ursinus. Sic vero constructio paulum turbata videbitur. Ego *Paphio* adjuugam *arvo*, et *pinguis* ponam pro *pingui*, hoc modo: *Cypros item Paphio quam pinguis nutrit in arvo*, 188. *Crura* Dem. P. cura Sa. eura J. B. R. — *Lactea crure est*, h. e. caule albo. Et similiter Noster, XI, 3, 27: « Est et Cyprii generis ex albo rubicunda », h. e. quæ ex albo caule crescit in folia rubicunda, *punicea depexa coma*. Sic infra v. 254, « pede candida beta ».

190. *Ceciliam* D. J. B. R. — *Primo Aquarius anno*. In Januario, quando Sol est in Aquario. Colum. XI, 3, 56: « Cæcilianna mense Januario recte disseritur ».

191. *Cappadocamque* J. B. R. *Cappadocumque* D. *februari mense* legere mavult Fraterius, Verisim. 2, 19, quæ tamen lectio nullo codice probatur. — *Ferali mense Lupercus*. Describitur mensis Februarius. *Lupercus* sacerdos Panos Lycæi, vel ipse Pan Lupercus pro Lycæo dictus, cujus sacra, Lupercalia, luperci per urbem currendo celebrabant mense Febuario. Hic etiam *feralis mensis* dicitur, quia in eodem Parvitalia fiebant et Feralia, quæ erant

sacrificia defunctorum Manibus et Diis Inferis oblata.

192. *Kalendis* D. Jens.

193. *Paphien* R. *Paphiæ Paphiam* depinge vir doct. *Tuque tuis Paphien, Paphie, depange Kalendis* conj. Gesn. *Paphian* et *Kalendis* D. — *Tuque suis Paphien*. Gesnerus huic versum indignum Columella censet, cui ego adsentio, non solum, quia elumbis et parum comptus est, sed etiam, quia precedenti non respondet, ut debebat. In quo quum Mavortem adloquatur auctor, ut suis *Kalendis* lactucam Tartesida pangat, ita hoc versu, qui idem incipit *Tuque*, *Paphie* debebat adpellari, quæ Cypriam lactucam suo, h. e. Aprili mense, pangeret. Itaque, licet versum reliquerim, ut in libris antiquis legitur, sic tamen emendandum arbitror: « *Tuque tuis, Paphie, Paphiam depange Calendis* ». Infra v. 370: « *Paphios thyrsos* » nominat.

194. *Capit* L.

195. *Facilis* Sa. *mollissima* A. *mollissimo* D.

197. *Nunc amor*. Confer cum his descriptiones veris poeticas, quæ exstant apud Lucret. princ. lib. I;

Bacchatur Veneri, stimulisque cupidinis actus
 Ipse suas adamat partes, et fetibus implet.
 Nunc pater æquoreus, nunc et regnator aquarum, 100
 Ille suam Tethyn, hic pellicit Amphitriten :
 Et jam cæruleos partus enixa marito
 Utraque nunc reserat, pontumque natantibus implet.
 Maximus ipse Deum posito jam fulmine fallax
 Acrisionæos veteres imitatur amores, 105
 Inque sinus matris violento depluit imbre.

Virgilium, Georg. I, 42, it. II, 323; Ovid. Fast. I, 151, et auctorem Pervigilii Ven. Cæterum de desiderio, quod terra ad coitum habet, ita loquitur Plinius, Hist. Nat. XVII, 19 : « Neque enim animalium tantum est ad coitus aviditas, sed multo major est terræ ac satorum omnium libido : qua tempestive uti, plurimum interest conceptus. Peculiare utique in insitis, quum sit mutua cupiditas utrimque coeundi ». SCHÖETEG.

198. *Baccatur* J. B. R. *Veneris* Urs. — Bacchari spiritus mundi eleganter dicitur; nam hoc verbum de Borea et ventis violentioribus. Ed.

199. *Ipsas suas* D. *suos adamat* *fœtus* vir doct. *pro partes partus* Sa. — *Ipsæ suas adamat partes*. Partes omnes sui corporis spiritus orbis, quacumque permeat, instigat et sollicitat ad procreandum. Pervig. Ven. v. 63 : « permeante spiritu ».

200. *Pater æquoreus*, Oceanus, quia ex eo cætera æquora. Unde sigillatim Avieno, D. O. 903, dicitur : « Caspii maris pater », et Or. mar. 383 : « parens nostri mariæ », i. e. Mediterranei. — *Regnator aquarum*, vel, ut Epit. Hom. v. 904 : « magnarum rector aquarum », est Neptunus. Discrimen nominis Oceani

et Neptuni notavi ad Varr. Atac. fr. III (bnj. op. t. IV, p. 577 sq. Ed.)

201. *Theon* J. B. R. *Theon* D. *poluit* D. Sa. et sic Lips. et Is. Vossius legunt, quod est a sciolo quodam monacho, qui omnes concubitus, sive legitimos, sive minus, pollutiones dixit. Sch. — *Amphitritem* Gr. *Amphitritem* J. B. R.

203. *Referat* B. R. *portumque* D. — *Utraque nunc reserat* sc. *partus*. Potest hoc idem esse, ac quod Flaccus, Carm. sæc. v. 13, *aperire partus* dicit. Sed jam præcessit *partus enixa*; itaque *reserat* explicandum duco emittit, explicat, diffundit, quemadmodum, quæ lux vel dies reserari dicitur a poetis, eadem simul explicatur et diffunditur, et venti apud Virgil. carcere aperto, « ruunt velut agmine facto », Æn. I, 83. Sic Mauil. I, 702 : « Ceu missura diem subito, cælumque recludit ». Usus verbi *reserare* et similium exemplis monstrarunt Weitzius et Burmannus ad Valer. Flacc. I, 655 : « Emicuit reserata dies, cælumque resolvit Arcus ».

205. *Acrisionæos* Sa. *Acrisionios* D. *Acrisionæos* al. *Acrisionæos* H. quod prætulit. — *Acrisionæos*. Nomen declinatum ab *Acrisione*, quod patronymicum est ab Acrisio, i. e. Danæ

Nec genitrix nati nunc adspersatur amorem,
 Sed patitur nexus flaminata cupidine Tellus.
 Hinc maria, hinc montes, hinc totus denique mundus
 Veragit: hinc hominum, pecudum, volucrumque cupido,
 Atque amor ignescit menti, sævitque medullis, 211
 Dum satiata Venus fecundos compleat artus,
 Et generet varias soboles, semperque frequentet
 Prole nova mundum, vacuo ne torpeat ævo.

Sed quid ego infreno volitare per æthera cursu 215
 Passus equos, audax sublimi tramite raptor?
 Ista canat majore Deo, quem Delphica laurus

filia Acrisii Argivorum regis. Uude *Inachis Acrisione* dicitur Danae in Eleg. Virg. ad. Messal. v. 33.

206. *Inque sinus matris*. Verno imbre Jovis vel Ætheris, quasi patris, secundari Terram, quasi matrem, eum eaque connubium fieri, frequens est allegoria, veterum scriptorum multis locis celebrata, quorum præcipuos recensui in Excurs. ad Pervig. Ven. (huj. op. tom. II, p. 532. Ed.) quod ipsum Pervigilii carmen totum fere ex ista allegoria deductum est. — *Defluit* L. J. B. R. et vir doct. ad Ald.

207. *Genitrix* plerumque editt. *genetrix* D.

208. *Et patitur* Sa. — *Sed patitur nexus*. Admittit copulari quasi maritali vineulo, s. nuptiis. Pervig. Ven. v. 59: « Craserit, quo primus Æther copulavit nuptias, etc. »

211. *Amor ignescit menti*. Mentem etiam adfectibus et libidini animalium adsignavit poetæ. Virg. Georg. III, 267: « Furor est iusignis equarum, Et mentem Venus ipsa dedit. » Perv. Ven. v. 63: « Ipsa venas atque mentem permeante spiritu, etc. »

214. *Frequentet Prole nova mundum*. Petisse videtur a Lneretio, qui lib. I, 18, de Venere: « Omnibus ineutiens blandam per pectora amorem Efflicis, ut cupide generatim sæcla propageut ». Conf. Pervig. Ven. 65-67.

215. *Infreno* Gryph.

216. *Raptos* vulgatæ. *Quid si raptor?* Gesn. et sic re ipsa scribunt Sa. et Dem. conjicit etiam vir doct. ad oram Ald. — *Passus equos*. Sed quid ego ingenio meo frena remittens temere tam sublimia dicere audeo, tanquam Phaethon adfectans æthera cursu pervolare. *Raptor* ex bonis codicibus restitui, h. e. rapide feror, vel curro; ut *raptantur amantes Satyri* apud Calpurn. X, 56. De Phaethonte ipso Ovid. Met. II, 234: « arbitrio volucrum raptatur equorum ».

217. *Canit* Dem. *majore* J. B. R. J. J. H. A. Arg. G. *majora* rel. — *Ista*, nempe Naturæ mysteria, quæ haecenus adtigi, et quale est Ætheris et Terræ connubium, ad perpetuam rerum procreationem efficacis, *canat majore Deo*, majoris et poten-

Impulit, et rerum caussas, et sacra moventem

Orgia naturæ, secretaque fœdera cæli.

Exstimulet vatem per Dindyma castra Cybelles, 210

Perque Cithæronem, Nysæaque per juga Bacchi,

tioris alicujus numinis vi et adflatu impulsus. Virgil. *Æd.* XII, 429 : « Major agit Deus, atque opera ad majora remittit ».

218. *Quem Delphica laurus*, quem ipsius Delphici Apollinis adflatus, ejus symbolum laurus est, *impulit*. Nam laurus ubi imposita capiti esset in templo Delphico, invitari et adtrahi Apollinis adflatus credebatur, et qui laurum momordissent vates et poetæ euthei fiebant. Hinc Statius, *Achill.* I, 509, *laurigeros ignes* vocat calorem vel furorem ab Apolline immisum ad vaticinaudum; et Sabinus, *Epist.* I, 126, de vate quodam : « Sic cecinit laurus ille monere suas ». Hinc Horatius, nomen et gloriam poetæ adpetens, « Delphica lauro sibi comam cingi cupit », *Carm.* III, 30, 15. — *Ad rerum Sa. cæca moventem* vir doct.

219. *Orgia* J. B. R. *Organa Arg.* — *Moventem Orgia naturæ, secretaque fœdera cæli*. Quem naturæ mysteriis initiatum, et rerum eventuumque hujus universi caussas, corporum item cælestium naturam, ordinem, consensum et perpetuas leges altius scrutari solitum, Deus singulari impulsu excitavit, ut hæc carminibus exponeret. *Orgia* de quibuslibet mysteriis et arcana scientia, quæ proprie dicuntur moveri vel commoveri. Vid. Heynius ad Virg. *Æd.* IV, 301. *Orgia* naturæ movet, qui ejus arcana scrutari, cognoscere, celebrare instituit. *Fœdera cæli* sunt certus ordo, vis et

natura invicem respondens siderum et tempestatum; *legem poli* vocat Val. Flacc. II, 357, et de varia terrarum conditione Virg. *Georg.* I, 60 : « Continuo has leges, æternæque fœdera certis Imposuit natura locis ». Pluribus earum vocum significationem exposuit Burmann. ad Val. Flacc. I, 213.

220. *Dydima* J. B. R. — *Exstimulet vatem per Dindyma*. h. e. Alius vates tauto instinctu Apollinis agitetur, ut quemadmodum sacerdotes Cybeles et Bacchi per Dindyma et Nysæa juga, ipsique poetæ per juga et nemora Parnassi, sic ille per plures et longinquas regiones naturæ entheo spiritu feratur, vimque illius instinctus ipsa voce, spiritu et sono carminum suorum, uti bacchantes exclamationibus, fateatur. — *Dindymene* quoque dicitur Cybele in epitaph. Anth. IV, 201, 43, et *Dindymena domina* Catull. *Carm.* LXIV, vs. 18. *Ed.* — *Cybeles* Sa. et Dem. — Heins. ex Sangerm. cod. scribendum monuerat *cæsta Cybeles*, ad Ovid. *Art. Am.* I, 563; et Burm. *Cybelles* perperam scriptum adserit. Scripturam enim *Cybebe* viri docti amplectuntur, quoties in carmine syllaba est longa, non *Cybele*; quoties autem brevis est, *Cybele* : ut Græcis Κυβέβη vel Κυβέβη. *Ed.*

221. *Cithæronem* J. B. J. J. H. A. Gr. G. *Citeronem* D. R. *Nysæa* J. B. R. *Nysæaque* L. *Nysæaque* reliqui præter Gryph. et Com. *Nysæique per juga* Dem.

Per sua Parnassi, per amica silentia Musis
 Pierii nemoris, Bacchea voce frementem,
 Delie, te, Pæan, et te, evie, evie Pæan.
 Me mea Calliope cura leviorē vagantem
 Jam revocat, parvoque jubet decurrere gyro,
 Et secum gracili connectere carmina filo,
 Quæ canat inter opus musa modulante putator
 Pendulus arbustis, olitor viridantibus hortis.

222. *Parnasi* J. B. R. *Parnasii* D. *pernia* (fortasse *per amica*) ant. Pol. *per amissa* reliqui, etiam Dem. excepto Comm. qui *per amica*. Et sic Sa. et vir doct. ad Ald. et Victor. in emendandis. — *Per sua*, i. e. juga, quod præcedit. Ed.

223. *Baccheia* Sa.

224. *Delie* D. J. B. R. *etehyie chye pæn* a. P. D. *chye echyre pæn* l. et *te evie Pæan* Arg. *Delie* io *Pæan*, teque *Evie* *Evoe* *Evan* scribendum censet Heins. ad Ovid. A. A. I, 563. Pomponius legisse videtur et *Teio* *te Chie* *Pæan*, quia in adnotatione de Teio urbe, in qua ortus Anacreon, et de Chio insula et Apolline Chio loquitur.

225. *Me mea Calliope*. Metantum Calliope mea, tamquam minus nomen regit, et pro levioris argumenti materia jam latius evagantem revocat. Pro *cura leviorē* Heinsius emendabat: « *Cyrrha* ulteriore», vel « *Cyrrha* per rura vagantem ». *Curru leviorē* placebat Laur. Santenio, ut refert Burn. ad Propert. pag. 500. — *Curaverit ore* a. P. Sa.

226. *Parvoque jubet decurrere gyro*, angusto carminis brevioris et humilioris spatio me continere. Similiter Ovid. Remed. v. 398: « *Adtrahe lora Fortius*, et gyro curre, poeta, tuo ». *Gyrum* explicavimus

olim (huj. op. tom. II, p. 436, et III, p. 240. Ed.)

227. *Gracili connectere carmina filo*, tenue carmen componere. *Fili* in his locutionibus usum et rationem semel notavi ad Calpurn. IX, 11. In eundem modum Auson. Mosell. 396: « *Mollia subtili nebunt mihi carmina filo Pierides* ».

228. *Musas* J. B. R. *modolante* R. — *Quæ canat inter opus*. Rustici labores olim suos agrestibus cantionibus solebant demulcere et solari, ut loquitur Virgilius (Georg. I, 293; auct. Mor. 30). Ergo vinitores et putatores habebant peculiaris carmina, quæ suo labori erant accommodata. Anacreon Oda 52, ubi vide, quæ notat Barnesius. Scu. — *Putator adfinis illi frondatori* Virgiliano, « *alta sub rupe canenti* », Ecl. I, 57. GERN.

229. *Pendulus arbustis*. Vites enim ita altis populis maritate alicubi, v. g. in Campania, apud Plin. Hist. Nat. XIV, 1, s. 3: « *ut vindemiator auctoratus rogum ac tumultum excipiat* ». Hic, qui opus facit, *pendulus* est. GERN. — Sed non necesse est putatorem vitium intelligere; nam etiam, qui aliarum arborum frondes putant (et hic *arbusta* nominantur), *penduli* ex iis sunt. Calpurn. II, 44: « *Me teneras*

Quare age, quod sequitur, parvo discrimine sulci
 Spargantur cæcis nasturtia dira colubris,
 Indomito malesana cibo quas educat alvus,
 Et satureia thymi referens thymbraëque saporem,
 Et tenero cucumis, fragilique cucurbita collo.
 Hispida ponatur cinara, quæ dulcis Iaccho
 Potanti veniat, nec Phœbo grata canenti.

salices juvat, aut oleastra putare,
 Et gregibus portare, etc. »

231. *Cecis et nasturtia* Dem. — *Nasturtia dira colubris*. *Nasturtium* (nostris *Kresse*) nomen accepit a *narium tormento*. Plin. Hist. Nat. XIX, 8, s. 44. Inde auctor Moreti, v. 84: « Quæque trahunt acri vultus nasturtia morsu ».

232. *Indomito malesana cibo*, h. e. immodica ciborum copia ob famem indomitam ingestorum. — *Alvos* Dem. et omnes excusi præter H. Com. et Viet. in calce Gryph. 1541, et *alvus* Sa. et vir doct. ad Ald. — *Quas educat alvus*. Aperit Columella, quas cæcas colubras hic adpellet, nempe lumbricos, qui cæcis in alvi visceribus aluntur. Serenus Samon. v. 564 de iis: « inter unguem viscere tania serpens, Et lumbricus edax vivunt inimica creanti ». Dioscorides etiam uasturtium pellere ipsos tradidit. Et Plin. Hist. Nat. XX, 12, s. 52: « Semen nasturtii ex vino omnia intestinorum animalia pellit: efficacius, addito mentastro ».

233. *Et satureia thymi*. *Thymus* in condimento tantum genere erat, quo et sales condiebant. *Thymbra* vero non ad condimenta, sed ad cibos adhibita est, et præcipue a rusticis. Unde Attici rusticos populares suos θυμωροφάγους et θυμωροφιλίνους joco

vocabant. Ejus vero species Latiniæ erat *Satureia*, a saturando dicta, quod eadem saturarentur. Hæc multis verbis Salmasius ad Solin. c. 56, p. 907. Scu. Vid. not. ad v. 113.

234. *Et tenero cucumis*, etc. Propertius quoque hæc conjungit, Eleg. IV, 2, 43: « Caruleus cucumis, tumidoque encurbita ventre ». Tene-rum cucumeris callum dixit *juncum* auctor Copæ, v. 22: « Est pendens juncus ceruleus cucumis ». Ep.

235. *Hispida ponatur cinara*. Intelligitur carduus sativus, Græcis κίχας et κινάρα, ut ostendit Salmas. ad Sol. c. 19, p. 159 et 161, et ad Tertull. de pall. c. 2; de quo serendo multis agit Palladius Mart. cap. 9, item Plinius, Hist. Nat. XIX, s. 43. Græcis *scolymon* vocari carduum hortensem notat Plinius, XX, s. 99. Galli *articaetum* vocant, *artichaut*, nostri *Artischocken*. Pinum habet, sive capitulum squamatum compactum ad instar nucis pinæ, et aculeatum, ut monet Harduinus, Not. ad librum octavum, LXXXIII.

236. *Dulcis Iaccho Potanti*. Confirmat Plin. Hist. Nat. XX, 33, s. 99: « Radix ejuscumque ex aqua decocta potnribus sitim facere narratur ». — *Nec Phœbo grata canenti*, i. e. cantori cuilibet, vel canere satagenti, ingrata est cinara, quod arterias offendit propter suam ama-

Hæc modo purpureo surgit glomerata corymbo,
 Myrteolo modo crine viret, deflexaque collo
 Nunc adoperta manet, nunc pinea vertice pungit,
 Nunc similis calathæ, spinisque minantibus horret, 240
 Pallida nonnunquam tortos imitatur acanthos.
 Mox ubi sanguineis se floribus induit arbor
 Punica, quæ rutilo mitescit tegmine grani,

ritiem, et consequenter vocem strangulat. Cantor Apollo notus est ex Horatio, Art. Poet. 407.

237. *Hæc modo.* Videtur anctor diversa quædam genera describere cinaræ, hortensis quidem et esculentæ, quam recentiores rei hortensis periti, Linneo anctore, p. 728, antiquo vocabulo *Scolymus* designant, et duabus formis distinctam esse tradunt. Una est *aculeata*, altera *foliis non aculeatis*. Illam dicunt esse foliis spinosis, corpore vel capitulo ovali, squamis angustis et extrorsum flexis, colore subviridi; alteram sine aculeis, corpore globoso, squamis latis et introrsum versis, colore subfusco. Utriusque signa reperies in descriptione Colimellæ. — *Purpureo surgit glomerata corymbo.* Glomerata, densis foliis compacta. Florem purpureum instar corymbi emittit. Plinius, Hist. Nat. XX, s. 99 : « alter (carduorum) florem purpureum mittit inter medios aculeos, celeriter canescentem et abeuntem cum aura ».

238. *Myrteolo* L. et vir doct. ad Ald. *Myrteolo* Sa. *Myrtiolo* Arg. *Myrtiolo* edid. Gesn. — *Myrteolo modo crine.* *Myrteolum* vocat verticem cardui a colore myrti arboris, qui alias myrteus. Conf. Salmas. ad Tertull. de Pall. p. 180.

239. *Adoperta* L. Sa. *Nunc ad-*

operta manet, i. e. nunc foliis vel squamis suis undique conclusa et operta manet ad modum globi; *nunc pinea vertice pungit*, in acutum verticem instar nucis pinæ adsurgens pungit. — *Pungit* J. B. R. fingit conj. Pius.

240. *Similis calathæ*, apertis et distantibus foliis in modum calycis. — *Imitantibus* Pol. — *Spinis minantibus horret*, spinas arrectas habet.

241. *Pallida nonnunquam* de colore subviridi intelligo, quomodo « pallentes herbas » et « hederam pallentem » dixit Virgilius. — *Acanthos omnes præter Com.* — *Tortos acanthos*, inflexos, sicut Virgil. Georg. IV, vs. 223, « flexi vimen acanthi » appellat. *Acanthus*, herbe nomen (nostris *Berrenklau*), cujus adultior caulis reflectit se et vergit ad humum, ut adnotat Heynius ad Virg. l. c. hunc ipsum Colimellæ locum comparans.

242. *Imbuat arbor* a. P.

243. *Rutilo mitescit tegmine grani.* *Examina flammea* granorum mali Punici dicebat Avienus in carm. ad Flavian. v. 17 (vid. huj. op. tom. V, pag. 516. En.) Quasdam herbas tempore florentis mali Punici serendas præcipiunt veteres rustici. Colimella, XI, 3, 42 : « Beta florente Punico malo semine obruitur, etc. »

Tempus haris satio, famosaque tunc coriandra
 Nascuntur, gracilique melanthia grata cumino, 245
 Et bacca asparagi spinosa prosilit herba,
 Et malache, prono sequitur quæ vertice solem :

244. *Aris* L. *Tempus haris satio*. Verba obscura et corrupta, quæ nemo explicet. Etiam si *aris* legatur cum *Ursino* et vet. cod. intelligaturque *arosa* bulbi genus, de quo Plin. XIX, 5, s. 30, ipsa tamen verborum conjunctio dura. De *Aro* dissertationem Ge. Wölg. Wedelii Ienæ 1701 habitam citat Th. Cren. Animad. Phil. part. X, p. 15. Elegans conjectura est viri docti: « Tertia erit satio », quam tamen nullius libri scriptura iuvante ægre sequor. Colum. XI, 3, 18: « Augusto circa Vulcanalia tertia satio: est: quæ optima radicis et rapæ, itemque napi et siseris, etc. »

245. *Nascuntur P. gracili omnes, exceptis P. St. Com. cum Sa. melanthia omnes præter Com. camino P. D. et Sa. — Gracilique melanthia grata cumino. Melanthion* Græcis et *melanspermon*, alias *Gith*, ut ait Plin. XX, 17, s. 71: « Optimum, quam excitissimi odoris, et quam nigerrimum ». Vulgo *Nigella*. Anson. in Technop. de cibis: « Est inter fruges morsu piper æquiparans git ». *Graum melanthium cumino* dicitur, puto, quod conjunctum cumino gratum censetur ad condiendum, vel gratiorem saporem habet.

246. *Bacca* ant. P. et Junt. *bacas* nova P. *bachas* D. Pro *bacca*, *virga* vir doct. *asparagi* P. D. — *Et bacca asparagi*. De sativo vel hortensi genere asparagi loquitur. Nam alterum est silvestre, quod *corrudam*

vocant, atque infra describit Noster, v. 375, et XI, 3, 43. — Hoc genus Mart. XIII, 21 dicit non cedere altilibus et satis Ravennatibus, qui optimi habebantur. Silvestres asparagos sponte sua in montibus nasci testatur Athen. II, 22. Ed. — *Spinosa herba* ei tribuitur, quia tantum spinas pro foliis habet. Plinius, XXI, 15, s. 54: « Spinosarum herbarum multæ species. In totum spina est asparagus, scorpio: nullum enim folium habet ». Hinc simpliciter *spina* dicitur apud Martial. XIII, 21: « Mollis in æquorea quæ crevit spina Ravenna ». Nostris est *Spargel*, Gallice autem *asperge*.

247. *Moloch* P. a. *noloch* P. *moloch* D. L. Junt. *maloch* Sa. — *Et malache, prono sequitur*. Plinius auctor est, « malvæ speciem vocari malachen ». Ne *malachen* olim pro malva interpretarer, hoc in causa erat, quod apud æminem auctorem deprehenderam, malvam ad solem verti: sed quod nū nuper discimus, id reprobari non posse censemus. Vidimus oculata fide, malvam solem sequi, ut heliotropium, helioscopium, et intybum sive cichorem: quod facere reor has herbas, quoniam frigidissimæ sunt, solemque, sine quo intermoriuntur, sectari solent. Prius. — Theophrastus et Columella ex malvarum foliis circumactis ad solem, diei horas nobis ostendi testantur. Et ea de causa *ἐλαιοστροφος* vocata est. Consule et Plinium, Hist. Nat.

Quæque tuas audax imitatur, Nysie, vites,
 Nec metuit sentes: nam vepribus improba surgens
 Achradas, indomitasque bryonias adligat alnos. 250
 Nomine tum Graio, ceu litera proxima primæ
 Pangitur in cera docti mucrone magistri;
 Sic et humo pingui ferratæ cuspidis ictu
 Deprimitur folio viridis, pede candida, beta.
 Quin et odoratis messis jam floribus instat: 255
 Jam ver purpureum, jam versicoloribus anni
 Fetibus alma parens cingi sua tempora gaudet.
 Jam Phrygiæ loti gemmantia lumina promunt,

XX, 21, s. 84, qui *malachen* ab emolliendo ventre dictam tradit.

248. *Nysie* D. Arg. *Nisi* Gryph.

249. *Sentis* D.—*Nam vepribus improba surgens*, crescit, exuberans et luxurians inter vepres adeo: nam Plin. de *bryonia* s. vite uigra, XXIII, 1, s. 17: « In fructibus et arundinetis maxime nascitur ».

250. *Archados* D. *Achrados* vulgaræ. *Achradas* vult Urs. *bryonias* Dem. *bysonias* P. *biomas* R. *bionias* L. J. B. H. A. Arg. Gr. G. St. Riv. *brionias* Junt. *bryonias* Vict. in emendandis: sic etiam Sa. *brionias* vir doct. — *Achradas*. De his vid. not. ad v. 15. *Achradas* casu quarto legendum esse, non *achrados*, quod in editis est, prorsus existimo, quamvis improbante Gesnero. Nam genitivus a vepribus pendens esse non potest: qui enim vepres *achradi* adtribuerit Columella. Sed *achradas* æque ac *alnos* dicitur *bryonias*, in silvis crescens, adligare. *Bryonias*, ut Plinius l. c. tradit, vitis nigra, ab aliis *Chironia*, aliis *gynæcanthe*, aut *apronia* dicitur, similis, præter colorem, viti albæ, conjus *sarmenta*, ut idem s. 16, « lon-

gis et exilibus internodiis geniculata scandunt: folia pampinosa ad magnitudinem edemæ, dividuntur, ut vitium ».

251. *Cum Graio* D. J. B. R. — *Ceu litera proxima primæ*, quæ dicitur *beta*. *Symphosii ænigma* XLII; « Tota vocor Græce, sed non sum tota Latine » (quia Latine tantum *be* dicitur).

252. *Panguntur* H. *Panguntur* A. docto P. L. D. Sa. — *Mucrone magistri*, stylo vel graphio. Docto malim scribere, quam docti.

254. *Solio* B. R. — *Pede candida*, i. e. caule, stipite vel radice alba. Idem significant, v. 326, « pallentia robora betæ ». Supra v. 188 dicebat *crure lactea*. *Beta* Germanis *Bete* sive *Mangold*.

255. *Instant* Dem.

256. *Jam ver purpureum*. Expressit e Virg. Ecl. IX, 40. — *Pro anni*, annis Dem. *annus* Sa.

258. *Lotæ* Sa. D. L. J. B. R. — *Jam Phrygiæ loti*. *Lotus* arbor est *Ægypti* et *Africæ*, cum herba cognomine non confundenda. De utraque agit Theophr. Hist. Plant. IV, 4, et Plin. Hist. Nat. XIII, 17

Et conniventes oculos violaria solvunt,
Oscitat et leo, et ingenue confusa rubore
Virgineas adapertha genas rosa præbet honores
Cælitibus, templisque Sabæum miscet odorem.

260

et 18. Videtur autem istius herbe magnus in Phrygia fuisse proven- tus, unde a Nostro *Phrygiæ loti*. Flo- ejus lilio fere similis est, et conspicit- ur in imaguncula Harpocratis apud Cuperum in Harpocr. etc. Scx. — *Phrygia lotos* a poetis subinde di- citur tibia, et tum respicere epi- theton illud Gesnerus putat ad ar- borem, e cujus cortice factæ sunt tibiae. Ego potius cum Dan. Heins. ad Sil. Ital. XI, 432, arbitror loton simpliciter et metonymice dici ti- biam, sine respectu materię, quem- admodum *pinus* et *buxus*, Phrygiam autem adpellari, quod in ea regio- ne primam inventa et maxime usi- tata fuit. Sic enim et Phrygius so- nus et cantus nominatus. Columella ubi Phrygiam loton de herba dicit, haud dubie deceptus est usitata illa tibia Phrygiæ adpellatione. Plau- tam enim loton in Phrygia nasci, nemo Veterum, quantum scio, pro- didit. Fortasse non aliam, quam *meliloton* intelligit, quam ubique na- sci et croco similinam esse tradit Plinius, XXI, 11, s. 37. Et hæc inter flores lectiores refertur apud Ovid. Fast. IV, 440: « Pars thyma, pars casiam, pars meliloton amat ». — *Geminantia* P. L. *promant* J. B. R. — *Gemmantia lamina*; vid. quæ supra notantur ad v. 37.

259. *Conruentis* L. *conniventis* D. *vivaria* Sa. P. in *varia* D.

260. *Oscitat et leo*. De planta quæ Leo dicitur, vid. ad v. 98.

261. *Ad aperta* D. *adapertha* Sa.

et vir doct. *adopena* Gess. — *Vir- gineas adapertha genas*. Prætulī le- ctionem *adapertha* vulgatæ *adopena*, non solum quia sic in cod. Scalig. et S. Germani legitur, testante Bur- manno ad Anthol. Lat. III, 289, 8, sed et quia hæc melius congruit cum reliquis hactenus dictis *solvunt oculos*, *oscitat leo*; et alii similiter derosio loquuntur. Sic in epigr. cit. Anthol. « Huic dum virgineus pu- dor exsinuatur amictu », et in An- son. Idyll. de rosis, v. 31: « Nec mora ridentis calathi patefecit ho- norem ». Scilicet rosa, ubi adulta est, aperiri, solvere ruborem vel pudorem, hactenus tectum et con- clusum, dicitur. Quod luculenter exprimit Pervig. Ven. v. 25: « Cras ruborem qui latebat veste tectus ignea, Uvido marita nodo non pu- debit solvere ». — *Præbet D. præstat* Sa. *præstat* J. B. R. et vir doct.

262. *Cælitibus* J. B. R. H. *Cælitibus* J. J. A. Arg. Gr. G. — *Præbet ho- norem Cælitibus*, nempe coronis et sertis, e rosa præsertim nexis, qui- bus in festis Deorum sacris postes templorum, altaria et statua Deo- rum ornantur. Virgil. Æn. II, 249. Ovid. Met. VIII, 264: « Templa coronantur ». Virg. Georg. IV, 276: « Sæpe Deum nexis ornatas torqui- bus aræ ». Ovid. Fast. IV, 138, de Veneris statua: « Aurea siccato redimicula solvite collo: Nunc alii flores, nunc nova danda rosa est ». — *Sabæum* J. B. R. *honorem* Deo. — *Templisque Sabæum miscet odo-*

Nunc vos Pegasidum comites Acheloidas oro,
 Mænalidumque choros Dryadum, nymphasque Napæas,
 Quæ colitis nemus Amphrysi, quæ Thessala Tempe, ²⁶⁵
 Quæ juga Cyllenes, et opaci rura Lycæi,
 Antraque Castaliis semper rorantia guttis,
 Et quæ Sicanii flores legistis Halesi,
 Quum Cereris proles vestris intenta choreis
 Æquoris Hennæi vernantia lilia carpsit, 270

rem, atque una cum ture Sabæo, quo incenduntur aræ, templa fragrantia sui odoris implet. Turis et florum odores in sacris Deorum sæpe conjunguntur. Virg. *Æn.* I, 417: « Sabæo Ture calent aræ, sertisque recentibus halant ».

263. *Comitis Atheloidas* Dem. — *Pegasidum comites Acheloidas*. Acheloides proprie quidem sunt nymphæ Acheloi, qui fluvius est, Ætoliam ab Acarnania dividens; sed metonymice omnes Naiades, nymphæ fontanæ vel amnicolæ, ut una earum *Achelois* dicitur ab auctore Copæ, v. 15. Nam Achelous pro quavis aqua ponitur a poetis. *Comites Pegasidum* vel Musarum dici Acheloidas arbitror, quia Musæ, Pegasides ab Hippocrene, Heliconis fonte, dictæ, ejus fontis nymphæ sunt, eoque sociæ aliarum. Nymphas cum Musis in Helicone choros ducere ex antiqua Æsopi fabula narrat Himerius, Orat. XX, 2.

264. *Menaliosque* D. P. L. *Mænaltiosque* Sa. *Menaliumque* J. *Menalidumque* B. R. *Mænalidumque* Buchn. et Junt. *Mænalum* A. Arg. Riv. et al. *Driadum* J. B. R. *Napeas* D. J. B. R. J. J. H. A. Arg. Gr. St. — *Mænalidumque choros Dryadum*. Invocat poeta in sequentibus *Dryadas*, quæ saltuum, et *Napeas*, quæ flo-

rum Nymphæ sunt, plurium regionum, nemorum et fluminum, quæ ab amœnitate et florum fertilitate celebrantur. Quas omnes ubi poeta in hortos suos invitat, ut flores legant, poetica quadam phantasia nihil aliud, quam copiam, varietatem amœnitatemque florum nunc in hortis vernantium, variamque ex iis capiendam voluptatem et oblectationem pingere conatur.

265. *Amphrysi* L. D. — *Quæ colitis nemus*. *Amphrysus* est fluvius Thessaliæ, *Cyllene* et *Lycæus* montes Arcadiæ. *Castalius* vel *Castalia* fons in radicibus Parnassi, Musis sacer. *Halesus* vel *Alæsus* fluvius Siciliæ, cum *Halesia* urbe, ubi Proserpina flores legebat. Diversus ab eo fons mirabilis in agro Halesino, quem Priscianus in *Perieg.* ex Solino describit, v. 499 seqq. Claudianus de *Rapt. Pros. lib. II*, 57 seq. aliorum fontium et fluminum Nymphas Proserpinæ comites, non Halesi, nominat, ut Crinisi, Pantagæ, Gellæ, Arethusæ, Cyanes. — *Thessala* R. *Tesalla* L.

267. *Casus* P. *Castaleis* Jens.

268. *Sicani* D. *Siceani* H. G.

269. *Intecta* D. *nostris intacta* L.

270. *Ætnei* J. B. R. H. Gr. *Æthnei* J. J. A. G. *hemiei* a. P. *hetnei*

Raptaque, Lethæi conjux innox facta tyranni,
 Sideribus tristes umbras, et tartara cælo
 Præposuit, Ditemque Jovi, letumque saluti,
 Et nunc inferno potitur Proserpina regno :
 Vos quoque jam posito luctu, mæstoque timore, 273
 Huc facili gressu teneras advertite plantas, 274
 Tellurisque comas sacris aptate canistris. 275

Dem. *Ennei* Vict. etiam in emendandis. *Ætnæi* St. et nei L. *Hennæi* Sa. et vir doct. — Passim autem *Hennæa* Ceres in *Ætnæa* a librariis mutata, quod præter alios monuit Scriverius, in notis ad Pervigilium Ven. vs. 19. Ed. — *Æquoris Hennæi* planissimi campi apud Hennam Siciliæ urbem. Ibi Proserpinam comitantibus Nymphis flores legisse fasius narrat Claudian. Rapt. Pros. II, 55. Antiquiores editiones omnes hic *Ætnæi* scripserunt, unde Pomponius hic de planitie vertici *Ætnæ* vicina loquitur. Idem accidit loco Clandiani de Rapt. Pros. I, 122, et vicina celebritasque *Ætnæ* montis, incendio suo nobilissimi, induxit librarios, ut Hennam in *Ætnam* mutarent. Sed Hennam, Hennæam Cererem et Hennæos campos restituit N. Heinsius ad d. l. Clandiani, quos etiam raptu Proserpinæ insignes faciunt Ovid. Fast. IV, 422, et Claud. Rapt. Pros. II, 72. — *Hennæam* rectius quam *Ætnæam* scribi dudum monuerunt docti viri, quomodo *Hennenses* passim exaratur in Ciceronis Verrinarum MSS codice Haydecoperiano. Plura de hac re notavit Burm. ad Numism. Sic. p. 368. Ed.

271. *Lethæi* J. B. R. *Lethæi* D. H. *lites* L. *coniunx* J. B. R. J. J. *tiran-*
ni D. R.

272. *Imbres* Dem. *umbrasset* *tartara* J. B. R.

273. *Præposuit* D. *letumque* D. J. B. R. *letumque* J. J. H. A. Arg. Gr. G. *luctumque* L.

275. *Vos quoque*. Hæc adlocutio refert se ad vers. 268, et Nymphas Halesi sigillatim advocat eo fine, ut amœnitatem et lætitiâ in hortis capiendam hoc efficacius et disertius commendet. Istæ enim Nymphæ quod ob raptam Proserpinam consternatæ metu diffugerant, et diu luxerant, nunc contra in hortis nulli timori locum esse, sed omnia plena jocis et deliciis esse affirmat.

276. *Teneras advertite* D.

277. *Artate* P. n. L. *aptate* Sa. Dem. etiam MS Heinsii ad Ovid. Fast. IV, 451, et ita videtur Ursino: *aptate* J. B. R. A. Arg. H. G. Riv. Gesnero placet *artate*. — *Sacris aptate canistris*, reponite et apte collocate canistris, ut multos flores capiant. Sic convenit cum Ovidio, qui de iisdem Nymphis Fast. IV, 451: « At chorus æqualis cumulatis flore canistris ». Addit *sacris*, quia Nympharum canistra sunt. Et fortasse respicit virgines *κάρτερες*, quæ in sacris Cereris, Palladis, Bacchi, canistra frugibus et floribus plena cervice portabant, quas describit Ovid. Met. II, 713: « Illo forte die, castæ de more puellæ Ver-

Hic nullæ insidiæ nymphis, non ulla rapina,
 Casta Fides nobis colitur, sanctique Penates.
 Omnia plena jocis, securo plena cachinno,
 Plena mero, lætisque virent convivia pratis.
 Nunc ver egelidum, nunc est mollissimus annus,
 Dum Phœbus tener, ac tenera decumbere in herba

160

tice supposito, festas in Palladis arces, Pura coronatis portabant sacra canistris. Copiosius de iis agit Spanhem. ad Call. in Cer. v. 127.

278. *Hinc* A. Arg. Gr. Riv. *Hic* St. Com. Gesn.

280. *Chachinno* L. Jo. *chachino* D. — *Securo plena cachinno. Securo*, qui non metuat, ne sinistre a quopiam excipiat. Qualem securitatem cœnæ suæ promittit Martial. X, 48, 21: « Accedent sine felle joci, nec mane timenda Libertas, et nil, quod tacuisse velis ». *Cachinni*, risus solutiores et joci, condimenta liberiorum conarum habebantur, ut Catullus, Carm. XIII, « cœnam poseit non sine candida puella, Et vino et sale, et omnibus cachinnis ».

281 *Figent convivia Sa.* — *Firent convivia pratis.* Pronum erat hic legere *vigant convivia*, i. e. exerceantur et celebrantur, ut *seena viget* apud Ovid. Trist. III, 12, 23. Atque exhibet hoc optimus cod. S. Germ. probavitque Ursin. Ego tamen præfero vulgatum *viret*, ut exquisitius. Quod quia de juvenili ætate frequentatur a poetis, ut Horat. Carm. I, 9, 17, et Epod. XIII, 4, et Ovid. Fast. V, 174, jam nihil vetat, quominus *virere* etiam de juvenili ætatis adjunctis accipiamus, idemque existimemus, quod juvenari, lascivire, luxuriare. *Virent* igitur convivia, quæ lascive et genialiter aguntur; idque hoc aptius dicitur hoc loco,

quod de pratis sermo est, et laute convivantes flores et coronas sibi recentes aptant, quos ipsos Noster, v. 99, *virentes* adpellat, licet minime virides.

282. *Est gelidum* D. L. J. B. R. — *Nunc ver est gelidum.* Lego: *Nunc ver egelidum*, quæ lectio elegantior et nitidior: namque optimo epitheto *ver egelidum* dicitur quasi intepescens. Catullus Carm. 47: « Jam ver egelidos refert tepores ». *Egelidus* dicitur tepidus, quasi sine gela. Ovidius *gelidum* et *egelidum* tamquam contraria scitisime disparavit illo versu (Am. II, 11, 10): « Et gelidum Borean, egelidumque Notum ». BRONALD. — Addi meretur Eleg. in obit. Mæc. v. 102, ubi *egelidi lacus* intelligendi sunt verno tempore tepidi, nec calidi, nec frigidi. Illic enim congelatiis aquis opponuntur. Vid. Bapt. Pium ad Lucret. de Nat. Rer. IV, 493, et quæ notavit Muret. ad lectum Ovid. versum. Ed.

283. *Tenerans* P. Sa. at ten. Jens. — *Dum Phœbus tener.* Dum Solis calor adhuc moderatus, invalidus, minus vehemens est. Ipsum *ver annus tener* dicitur Ovidio, Met. XV, 201: « Nam (annus) tener, et lactens, puerique simillimus ævo Vere novo est ». *Jovem tenerum*, i. e. æra tenuem, serenam et tranquillam, vidimus in Luc. Ætn. v. 374. — *Decumbit* Sa. Dem. L. J. B. R.

Suadet, et arguto fugientes gramine fontes

Nec rigidos potare juvat, nec sole tepentes.

285

Jamque Dionæis redimitur floribus hortus,

Jam rosa mitescit Sarrano clarior ostro.

Nec tam nubifugo Borea Latonia Phœbe

Purpureo radiat vultu, nec Sirius ardor

Sic micat, aut rutilus Pyrois, aut ore corusco

286

Hesperus, Eoo reneat quum Lucifer ortu;

284. *Gaudet* J. B. R. et Gr. St. in margine. — *Decumbere in herba suadet*. Simili dictione Calpurn. Ecl. VIII, 8: « viridique greges permittere campo Et ros, et primi suadet clementia solis ». — *Fugientis gramine fontis* D. Sa. et vir doct. pro *gramine gurgite* vir doct. *carmine* vel *murmure* conj. Gesn. — *Arguto fugientes gramine fontes*. Ex Virgilio, Ecl. VIII, 22: « Mœualus argutumque nemus, piosque loquentes Semper habet », ubi Servius: « Argutum, garrulum, stridulum, ut *Forte sub arguta consederat ilice Daphnis* ». SCHOETTG. — *Argutum* etiam dici locum arbitror, qui aliquo sono perstrepat, ut *argutum forum* Ovidii Art. Am. I, 80. Et *gramen* hic accipiendum est pro loco graminoso. — Immo hic hypallage est pro *arguti fontes*. En.

285. *Potat latices* vir doct.

286. *Dionæis* præf. Com. omnes: *redimitur* omnes excepto Com. et Gesn. qui *ridimitur: herbis* a. P. Sa. — *Dionæis redimitur floribus*. Dioue mater Veneris, et ipsa Venus, ut in Pervig. Ven. v. 7, 11, 42. Et omnes horti in tutela Veneris esse dicebantur, ut aiunt M. Varro, lib. V, de Lat. Ling. p. 48, et Festus in *Rustica Vinalia*.

287. *Nitescit* J. B. R. v. Beroald.

— *Jam rosa mitescit*, maturescit, adolescit. *Sarrano ostro*, i. e. Tyrio, ab antiquo urbis nomine, Sarra seu Tsor. Virg. Georg. II, 506.

288. *Nec jam a. P. nubifugo* Jens. et novus Pol. it. Lips. *nubifugo* Dem.

— *Nubifugo Borea*. Ovid. Met. I, 262: « Æolis Aquilouem claudit in antris, Et quæcumque fugant inductas flamina nubes ». Cum pluribus deinceps sideribus auctor comparat nitentes in hortis flores, quos supra v. 96 *terrestria sidera* vocavit.

289. *Syrius* J. B. R. J. J. H. A. G. — *Sirius ardor*, pro stella ardeate Sirii, et adjective etiam Nemesianus, Land. Herc. v. 124: « jam Siria cessant Sidera », et *ardere* velut proprium de Sirio. Lucilius, Ætn. 597: « servens quum Sirius ardet ». Virg. Georg. IV, 425: « torrens sitientes Sirius Indos Ardebat ».

290. *Ut rutilus* D. *Pyrois* omnes excusi. *Pyrois* Sa. et vir doct. — *Aut rutilus Pyrois*. *Ἡρόπας* stella Martis ipsi etiam Ciceroni est de Nat. Deor. II, 20, itemque Mart. Capellæ lib. VIII, p. 287, quem laudat Schoettgenius. Gass.

291. *Eoo reneat quum Lucifer ortu*. Senec. Hippol. 750: « Qualis est primas referens tenebras Nuntius noctis, modo lotus undis Hesperus, pulsus iterum tenebris Lucifer ideum ».

Nec tam sidereo fulget Thaumantias arcu :
 Quam nitidis hilares collucent fetibus horti.
 Quare, age, vel jubare exorto, jam nocte suprema,
 Vel quum Phœbus equos in gurgite mersat Hiberno,
 Sicubi odoratas prætexit amaracus umbras, 296
 Carpite, narcissique comas, sterilisque balausti.
 Et tu, ne Corydonis opes despernat Alexis,
 Formoso Nais puero formosior ipsa,
 Fer calathis violam, et nigro permista ligustro 300
 Balsama cum casia nectens, croceosque corymbos,

292. *Figeta*. *P. fulgeat* D. *Thaumantias* J. B. R. *Thaumacias* L. *arguu* J. — *Thaumantias arcu*. Plene *Thaumantias Iris* apud Ovid. Met. IV, 479. « Cinctam Thaumantida nimbis » vocat Claudian. Rapt. Pros. III, 1. Thaumantis et Electræ filiam, Harpyiarum sororem, faciunt mythologi, et Thaumantis quidem, quia θαῦμα est, spectaculum admirabile, τῆρας ut vocat Homerus, Iliad. XVII, 548. Ita Gesnerus ad Claudiani l. c.

293. *Hilares collucent* Dem.

295. *Vel quom* J. B. R. *dum* P. Sa. — *In gurgite mersat Hiberno*, i. e. Hispanico et occidentali. *Hiberia* Hispania a flumine Hiberno. De usu τοῦ mersare in descriptione solis occidentis dixi ad Sal. Bassi carm. v. 197 (huj. op. l. III, p. 260. Ed.)

296. *Sic ubi odoratas* Dem. — *Prætexit amaracus umbras. Amaracus*, Ægyptiis sampsuehum, de quo v. 171. Vulgo *Majorana*. Virgil. Æn. I, 693.

297. *Balausti omnes præter Com. balausti* jussit Viet. in emendandis; et sic Sa. — *Sterilisque balausti*. « Balaustium est flos mali Punice silvestris », ut Plinius docet, XIII,

19, unde et sterile Nostro vocatur. Isidorus, Orig. XVII, 7: « Agrestium malorum flores Græci βαλαύστιον adpellaverunt, quorum mali albi, alii rosei reperiuntur, similes floribus mali Punici ». Sch.

298. *Et tunc* J. B. R. *et tunc Corydonis* Dem. — *Ne Corydonis opes despernat Alexis*. Respicit versum Virgilii, Ecl. II, 56: « Rusticus es, Corydon; nec munera curat Alexis ». *Despernat* pro despiciat, vel valde spernat, rarum esse existimo, fortasse unius Colmellæ.

299. *Nays* J. B. R. J. J. H. A. Arg. Gr. G. — *Formoso Nais*. Imitatur Virgilium, Ecl. V, 44: « Formosi pecoris custos, formosior ipse ». Sch.

300. *Permista* D. — *Nigro permista ligustro*. Quidquid arbusculæ sit ligustrum, album certe est, quod evincunt loca a Lud. Cerdà ad Virg. Ecl. II, 18, conducta. Itaque placet Parrhasii correctio hujus loci a diligentissimo Cerdà laudata, *niveo ligustro*. GERN.

301. *Corimbo* J. B. R. — *Balsama cum casia*. Casia alias cortex est arboris, qui inter odores adhibitus est: hic vero est herba, quæ alias

Sparge mero Bacchi : nam Bacchus condit odores.

Et vos agrestes, duro qui pollice molles

Demetitis flores, cano jam vimine textum

Sirpiculum ferrugineis cumulate hyacinthis.

305

Jam rosa distendat contorti stamina junci,

Pressaque flammeola rumpatur fiscina caltha,

Mercibus et vernis dives Vortumnus abundet,

libanotis, nobis *rosmarinus* (*Romarin*) dicitur, et vocatur *libanotis coronaria*. Scu. — *Croceosque corymbos*, flores croci ad speciem corymbi crescentes. Vid. supra v. 237.

303. *Pollice flores Demetitis*. Phrasin a Virgilio petiit *Æn.* XI, 68 : « Qualem virgineo demessum pollice florem ». — *Mollis* D.

304. *Raro jam vimine conj.* Heins.

305. *Sirpiculum* D. J. B. R. *tyrpiculum* J. J. A. Arg. Gr. G. — *Sirpiculum*, i. e. canistrum e sirpis confectum, vel cophinum vimine textum. Est diminutivum, descendens a *sirpis*, quia ex illis h. e. juncis fiebant *sirpieula* sive *sirpieula*, πλάτυρα. Propert. lib. IV, el. 2, 40 : « Sirpiculus medio pulvere ferro rosam ». Hinc et verbum *sirpare*, quod est adligare, πλάττειν. Varro IV de Ling. Lat. p. 34, exponit *conligando implicare*. CREM. in Anim. part. X, p. 16. — *scirpea* vel *sirpea* *fiscina* in Copa », v. 17, legunt quædam antiqua exemplaria, pro quod alia habent *juncæa fiscina*, forte interpretamenti loco. — *Hyacinthi* Jens. *hyacinthis* B. *hyacinthis* R.

306. *Jam rosa distendat*, i. e. exoneret, nempe fartu, constipatione et pondere. Similiter supra v. 84 *diductos pondere quælos* dicebat. — *Contorto* D. *tinctores* L.

307. *Flammeola* J. B. R. *salta* D. J.

B. R. J. J. H. A. G. *culta* L. — *Flammeola caltha*. *Flammeum* appellatur, quod colore flammæo tinctum est. Diminutivum utitur *Columella*, ut blandius et delicatius eloqnatur, Virgilium imitatus, qui *Ecl.* II, 50 : « Mollia luteola pingit vaccinia caltha » : quæ hic *luteola* dicitur, Nostro *flammeola* est. Ipse Noster supra v. 238 : « Myrteolo modo crine viret ».

308. *Ut vernis* D. Sa. J. B. R. quod fere præferam vulgatæ, *portunus* Sa. J. J. H. A. Arg. Gr. G. St. *portunus* Dem. Riv. et al. *portunus* L. *Fertumnus* vir doct. — *Mercibus et vernis dives Vortumnus abundet*. Sic emenda meo periculo : *Mercibus ut vernis*. *Columellæ* enim sensus est : Et hortulani accingant se ad calathos rosæ et calthæ implendos, pomis onerandos et reliquis fructibus ; ut his vernis mercibus Vortumnus, Deus fori habitator, Pomonæ amator, abundet : quibus mercibus in foro apud Vortumnum divenditis, gravis ære ex urbe Roma redeat manus agricolarum, etc. Pius, Adnotat. poster. c. 33. — *Fertumnus* Denm præsidem fuisse rerum vertendarum, emendarum ac vendendarum, id est, mercaturæ, cujus signum in vico Tusco vel Turario fuit, docent Asconius ad Cic. Verr. I, cap. 59, et Porphyrio ad

Et titubante gradu, multo madefactus Iaccho,
Ære sinus gerulus plenos gravis urbe reportet.

310

Sed quum maturis flavebit messis aristis,
Atque diem gemino Titan extenderit astro,
Hauserit et flammis Lernæi brachia cancri,
Allia cum cepis, cereale papaver anetho

Horat. Epist. I, 20, 1. Ibi igitur merces varie exponchantur venales, præcipue hortorum et pomariorum fetus, quorum primitiæ offerebantur Vertumno, quia vertentis anni symbolum esse, et pro varia cæli facie et tempestate, variis etiam hortorum et vinearum fructibus gaudere credebatur. Propertius, lib. IV, 2, 41, in persona Vertumni: « Nam quid ego adjiciam, de quo mihi maxima cura, Hortorum in manibus dona probata mea ». Quocum confer. Ovid. Met. XIV, 689.

310. Pro *gerulus* habet *genus* D. et *olitor* vult vir doct. *plenus* Sa. D. — *Ære sinus gerulus*. Ex Virgil. Ecl. I, 36: « Non unquam gravis ære domum mihi dextra redibat ». *Gerulus* hortulanus ille, qui flores suos ad forum portavit, ibique vendit, et cum crapula et pecunia domum redit. Ita quoque hunc locum explicat Schefferus de Re vetic. II, 2, p. 26. SCH. — Formula illa *gravis ære* ex mercibus venditis pluribus usurpata, ut Catullo, XX, 14: « Meisque pinguis agnus ex ovilibus Gravem domum remittit ære dexteram ». Et vid. not. nostr. ad Moreti v. 81.

311. *Quom maturis* J. B. R. in ins. B. R. *maturis* J. B. R. J. H. Arg. G. *mature* Gr. St. Com. *flammebit* P. *missis* H. A. — *Flavebit messis aristas*. Virgil. Ecl. IV, 28: « Molli paulatim flavesceat campus arista ».

311. *Expenderit* P. Sa. — *Gemino Titan extenderit astro*, h. e. in signo Geminorum, quod fit mense Junio, et quum deinceps *brachia Cancris* subijcit, Julium mensem designat. Ovid. Fast. VI, 727, de die XX Julii: « Sol abijt e Geminis, et Cancris signa rubescunt ».

313. *Et terris* J. B. R. et vir doct. ad Ald. *Lernæi* B. R. *Lærnei* D. J. J. H. A. Arg. G. — *Hauserit et flammis Lernæi*, i. e. adtigerit, occupaverit, intraverit, ut Virgil. Georg. IV, 426: « cælo et medium sol igneus orbem Hauserat ». Heynius ibi, hoc etiam Columellæ loco adducto, hauserat explicat *peragraverat*, *omens* erat, quod Virgiliano loco aptius, nostro minus est. Supra Noster, v. 41: « Oceani sitiens quum jam Canis hauserit undas ». *Lernæus* dicitur Cancer cælestis, auctore Hygino, quia Herculis contra hydræ Lernæam pugnantis pedem momordit, et ah Hercule interfectus, a Junone autem inter sidera constitutus est.

314. *Allia* R. *Allia tunc* Sa. *cæpis* J. B. R. — *Cereale papaver*. Epitheton Virgili, Georg. I, 211, ubi Servius: Cereale papaver, vel quod est esui, sicut frumentum, vel quo Ceres usa est ad oblivionem doloris. SCH. — Addit Heynius, quia Cereris ornamentum symbolicum esse solet, in signis, apud poetas. — *Aneto* præter Commelinum omnes.

- Jungite, dumque virent, nexos deferte maniplos, 315
 Et celebres Fortis Fortunæ dicite laudes,
 Mercibus exactis, hilaresque recurrите in hortos.
 Tum quoque proscisso riguoque inspersa novali
 Ocima comprimate, et gravibus densate cylindris,

315. *Adferre* Dem. — *Nexos deferte maniplos*. Venales in urbem ad macellum portate. Sic Seueca, Epist. XLIII: «Videamus, hoc, quod concupiscimus, quanti referatur», i. e. quanti vendatur. Potesi tamen etiam exponi, quanti ematur. Rem, inquit Salmas. in Tertull. de pall. p. 454, domo in macellum defert venditor, e macello domum emptor: hinc deferret pro vendere, et pro emere positum: mercem defert venditor, pretium emptor, hoc est, πᾶσι, etc. CARR. — Mihi videtur *deferre* hoc loco simpliciter notare *deportare* in urbem vel forum ad vendendum; ut auctor Moreti, v. 80: «Venales olerum fasces portabat in urbem».

316. *Et celebres Fortis Fortunæ*. Deam intelligit, Fortis Fortunæ nomine (hinc literis initialibus majoribus scripsi), cui dies festus et sanum secundum Tiberim extra urbem sacratum a Servio Tullio rege est mense Junio, teste Varrone, lib. V de L. L. p. 47. Et Donatus ad Terent. Phorm. V, 6, 1: «Fors Fortuna est, cujus diem festum colunt, qui sine arte aliqua vivunt». Est Dea prosperi eventus, distincta ab ea, quæ Fortuna simpliciter dicitur et dubia est, eique gratias agebant, quibus aliquid prospere successerat. Sed a rusticis et olitoribus maxime cultam esse, hic locus Columellæ docet. Nam et tempus, quo Forti Fortunæ laudes esse

dicendas ait, cum mense, quo ejus dies festus erat, congruit. Mensem Junium supra vs. 313 designavit Noster, et Ovidius honores annuos Fortis Fortunæ VIII Cal. Jul. venire dicit Fast. VI, 773, ritusque eo die celebratos describit. Pari significatione *Bonus Eventus* est inter Deos rusticos cultus, quem invocavit Varro R. R. I, 1, 6.

317. *Mercibus exactis*. Exigere merces est extrudere, ut in illo Hor. Ep. II, 2, 11: «Plenius æquo Laudat, venales qui vult extrudere merces». GESS. — *Hilarisque* D.

318. *Insparsa* D.

319. *Ocima* Sa. D. *Ocyma* B. R. Riv. *Ozima* J. J. H. A. Arg. Gr. G. St. — *Ocima comprimate*. Non *ocyma* legendum est, sed *ozyma* pro herba odorata et condimentis idonea; quæ derivatur ab ὄζω redolere. — Nos *ozymum* lingua vernacula dicimus *basilicum*. *Ocymum* vero inter pabularia numeratur, tantum ab *ozymo* distans, quantum ab Eridaño Hypanis. De *ozymo* Plinius meminit lib. XXI inter hortensia, de *ozymo* vero lib. VIII: «Apud antiquos erat pabuli genus, quod Cato *Ocymum* vocat, quo sistebant alvum bubus. Id erat e pabulis segete viridi desecta, atequam gelaret. Varro a celeritate proveniendi dicit dictum; quod ὀξυς οcyos celer dicitur. Pius, Adnot. post. c. 169. — In Priapeis, epigr. 52, vs. 18: «Ad ocymumve, cucumeresve hu-

Exurat sata ne resoluti pulveris æstus,
 Parvulus aut pulex irrepens dente lacesat,
 Neu formica rapax populari semina possit.
 Nec solum teneras audent erodere frondes
 Implicitus conchæ limax, lursutaque campe :
 Sed quum jam valido turgescit lurida caule
 Brassica, quumque tument pallentia robora betæ,
 Mercibus atque olitor gaudet securus adultis,
 Et jam maturis quærit supponere falcem,

320

325

mi fusos». Anthol. Lat. II, 524. *Ocinum* pabulum et *ocimum* hortense distinguit Varro, I, 31, 4. *Ocinus* ut τανινός. Sed Græci etiam ὀκινός. *Ocimum* esse pabuli genus, *ocinum* plantam odoratam, vult Bodæus ad Theophr. VII, 3, p. 75 (laudante etiam Burmanno ad Samon. 441). Sed certe contra Varronem est Bodæi pariter, ac Pii, quam retulimus, sententia. Herba odorata, ὀκινός; Græcis, vulgo *Basilicum*. Certe Dioscorides, II, 171, ὀκινόν suum scribit. GERN. in Indice. — *Cylindris* L. B. R. — *Gravibus densate cylindris*. Cylindrus instrumentum rusticorum ad premendum solum terræ, Virgil. Georg. I, 178 : « Area cum primis ingenti æquanda cylindro ». Rotundum lapidem, vel columnæ quodcumque fragmentum interpretatur Pallad. VII, tit. 1. Cæterum planius hoc de ocimis comprimendis exponit ipse Noster, XI, 3, 34.

320. *Æstus* B. R. æstu D. — *Resoluti pulveris æstus*, nempe æstus, quo terra in pulverem solvitur. Conf. Virg. Georg. I, 180 seq. quem hoc loco respexit et imitatus est Columella.

321. *Lacesset* B. R. *irrepens* D.

322. *Formica rapax populari* se-

mina. E. Virgilio, Æn. IV, 403 : « Ac veluti ingentem formicæ farris acervum Quum populant ».

324. *Campe* Dem. — *Hirsutaque campe*. Puto hanc esse, qui alias *Involvulus* dicitur, quod ipsa Græcorum origo in voce *campe* non refugit, et Columella de eadem infra (v. 366) sic : « Volvitur ad terram distorto corpore campe ». Nimirum ex vineis, vel aliis fructibus incidit in flores, vel ad illos, ubi decidit, repit. FRUTER. Verisim. II, 19. — Noster, lib. XI, 3, 63 : « ubi apricis regionibus post pluvias noxia incesse- runt animalia, quæ a nobis adpellantur erucæ, Græce autem χυμπα nominantur ».

325. *Sed quoniam* J. B. R. *trescit* D. *pinguescit* P. Sa. *lurida causæ* J. B. R.

326. *Pallentes verbera betæ* vir doct. — *Pallentia robora betæ*. Vid. ad v. 254, *Pallentia tubera*, vel *pallentes ubera betæ* emendabat N. Heinsius, referente Burmanno ad Priapeia, ep. 52, Anthol. Lat. tom. II, p. 523.

328. *Maturis quærit supponere falcem*. Virg. Georg. I, 248 : « Neque ante Falcem maturis quisquam supponat aristas ».

Sæpe ferus duos jaculatur Jupiter imbres,
 Grandine dilapidans hominumque boumque labores:
 Sæpe etiam gravidis irrorat pestifer undis, 331
 Ex quibus infestæ Baccho, glaucisque salictis,
 Nascuntur volucres, serpitque eruca per hortos;
 Quos super ingrediens exurit semina morsu,
 Quæ capitis viduata coma, spoliataque nudo 335
 Vertice, trunca jacent tristi consumpta veneno.
 Hæc ne ruricolæ paterentur monstra, salutis
 Ipsa novas artes varia experientia rerum,

329. *Duos* conj. Buchn. *ignes* D. P. et vir doct. — *Duos jaculatur* Jupiter *imbres*, duos dicit, quia grandio nihil aliud, quam imber gelu induratus. GRSÆ.

330. *Grandine dilapidans*, diverberans, usque quaque percutiens, quasi lapidibus. *Lapidosos grandinis ictus* dicit Claudian. Bell. Get. v. 240. Idem *saxa grandinis* de Mall. Cons. v. 109; *boumque labores* e Virgilio, Æn. II, 306: « Sternit agros, sternit sata læta, boumque labores ». — *Hominum* D. J. B. R. *boumque* Herv.

331. *Irrorat* D.

332. *E quibus* Sa. D. *infeste* D. *Et quibus* J. B. R. — *Glaucisque salictis*. Virgil. Georg. II, 13: « glauca carentia fronde salicta ».

333. *Volucres* vir doct. pro *eruca*, *urica* vir doct. *erugo* L. — *Nascuntur volucres*. Pius, Adnot. post. c. 170, existimat, nec Gesnerus dissentit, quia *volucres* hoc loco *infestæ Baccho* nominantur, commode legi posse *volucra*, quo nomine dicuntur vermiculi, diversi a convulvulo, volatici, vaginipennes, qui vitibus nocent. Susdet ipse Columella, qui libro de Arbor. c. 15: « Genus est

animalis, volucria adpellatur, id ferre prærodit teneros adhuc pampinos, et uvas, etc. » (Columellam eo nomine intelligere, qui nostra vernacula dicuntur *die Rebstöcker*, cuculiones Bacchici existimat Riemius V. C. qui nuper librum Columellæ de arb. Germanice conversum cum adnotat. edidit.) Sed *volucres* tamen idem animal adpellat Plinius, XVII, 28, s. 47: « Alii volucres adpellant animal prærodens pubescentes uvas ». Unde et vulgata lectio *volucres* non indigna est, quæ retineatur.

334. *Fœmina visu* J. B. R. et vir doct. inepta lectio, ex versu Virgiliano hæc traducta, Georg. III, 215: « Carpit enim vires paulatim uritque videndo Fœmina ».

335. *Comis* P. *comas* Sa. — Hic versus plane τρυλογυῖ. Ed.

337. *Ruricolæ* R.

338. *Varia experientia rerum*. Experientiam inprimis laudare solent rustici, in artibus et remediis malorum reperiendis. Vide Virgil. Georg. IV, 315 seq. et Gratinus Cyneg. 457. Manilius, I, 61: « Per varios usus artem experientia fecit, Exemplo monstrante viam ».

Et labor ostendit miseris, ususque magister
 Tradidit agricolis, ventos sedare furentes,
 Et tempestatem Thuscis avertere sacris.
 Hinc mala Rubigo virides ne torreat herbas,
 Sanguine lactentis catuli placatur et extis.
 Hinc caput Arcadici nudum cute fertur aselli
 Tyrrhenus fixisse Tages in limite ruris.

340

345

339. *Ususque magister.* Virgil. Georg. I, 133: « Ut varias usus meditando extunderet artes Paulatim; ». En. XII, 427: « Non hæc humanis opibus, non arte magistra ». Manil. I, 80: « Et labor ingenium miseris dedit, et sua quemque Advigilare sibi jussit Fortuna premendo ». Et sic Theocritus dicit Paupertatem omnes artes homines edocuisse. Ed.

341. *Tusci.* D. J. B. R. *advertere* Gryph. — *Tusci avertere sacris*, i. e. magicis sacrificiis et haruspicina, quæ a Tuscis, omnium superstitionum auctoribus, profecta, et a Tyrrheno Tage inventa ferebantur, de quor. 345.

342. *Hinc mala Rubigo.* Rubiginem Deam fecerunt Romani, qui et *Rubigum Deum* vocant, eique Robigalia celebrarunt VII Cal. Maii, vel circa finem Aprilis, ut a frumentis rubiginem averteret. Ovid. Fast. IV, 907 seqq. Varro de L. L. lib. V, pag. 47; Plinius, Hist. Nat. XVIII, 29, s. 69, u. 3; Festus in *Robigalia*; Arnobius, lib. II, p. 86.

343. *Lactentis J. B. R.* — *Sanguine lactentis catuli.* Canis immolabatur in Robigalibus. Caussam ejus ritus bene deducit Harduinus e Plinii loco cit. dicentis: « Quia per id quadriduum », a VII ad IV Cal. Maii, « Canis occidit, sidus et per se vehemens, et cui præoccidere

caniculam necesse sit ». Nempe ob commune nomen cum canicula sidere, cujus occasus in id tempus incidebat, canis lactens mactabatur. Quod confirmat Ovid. Fast. IV, 941: « Pro cane sidereo canis hic imponitur aræ, Et, quare pereat, nil nisi nomen habet ». Ob eundem respectum *rutilæ canis* electa. Festus: « Rutilæ canes, id est, non procul a rubro colore, immolantur, ut ait Ateius Capito, canario sacrificio pro frugibus, deprecandæ sævitæ causa sideris caniculæ ». Nec sine causa lactens catulus. Plinius, XXIX, 4, s. 14: « Catulos lactentes adeo puros existimabant ad cibum, ut etiam placandis numinibus, hostiarum vice, uterentur his ».

344. *Arcadici L. — Arcadie...* *Aselli.* Parum abludit, quod Palladius, lib. I, tit. 35, 16: « equæ calvariam, sed non virginis, vel etiam asinæ, intra hortum ponendam suadet ».

345. *Tyrrhenus J. B. R. Tyrrhenus L. pro ruris, rursus Sa. — Tages.* In Hetruria aliquando, rusticus quum agrum suum araret, ex sulco surrexit puer, Tages nomen, qui ejus regionis incolis ad se congregatis haruspicinæ disciplinam tradidit, quæ postea a Tuscis ad Romanos pervenit. Cicero

Utque Jovis magni prohiberet fulmina Tarchon,
 Sæpe suas sedes præcinxit vitibus albis.
 Hinc Amythaonius, docuit quem plurima Chiron,
 Nocturnas crucibus volucres suspendit, et altis
 Culminibus vetuit feralia carmina flere.
 Sed ne dira novas segetes animalia carpant,

350

de Divin. II, 23. SCHNORRC. Add. Lincan. I, 637.

346. *Fulgura* Sa. et sic D. L. J. B. R. *Tarcho* Sa. *Tarcon* B. R. *Tarchon*. Memoriam illius ex Strabone aliusque repetit *la Cerdà* in notis ad Virg. *Æn.* VIII, 506. Scripturam antiquam *Tarcon* non esse contemnendam, quum Drakenborch. ad Sil. VIII, 474 observat, tum Græca ratio docet, Τάρκων.

347. *Præcinxit* Sa. *prætinxit* Dem. *Sæpe* et *percinxit* omnes editi, *sæpe* vulgavit Gem. — *Sæpe præcinxit*. Ita reponere ausus sum invitis libris omnibus, sed non invito ipso, credo, si viveret, Columella. *Sæpe* et *vitibus albis* per adpositionem dicuntur, vel ἐπιτίθησκον: *præcinxit* est Palladii, qui hunc locum παρὰ τὰς αἰνέτας, I, 35, 1: « Omne horti spatium alba vite præcingitur ». Plinius, Hist. Nat. XXIII, 1, s. 16: « De vite nigra s. hyronia aiunt, si quis villam ea præciuxerit, fugere accipitres, tulasque fieri villaticas alites ». De vitis albæ nominibus et virtutibus eodem loco præcipit. Græc. — *Præcinxit* etiam antiquis codicibus firmatur, ut in var. lecti. notavimus. Sed *sæpe* ut contra omnes libros recipiam, et cum *vitibus albis* per adpositionem dictum putem, nullam caussam video. *Sæpe* interdum pro diu, semper, assidue poni, vidimus aliquoties in Avieno. *Pitis*

alba Græcis ἀμυθαλός λευκή, a Germanis *Stichwurz* aiunt adpellari.

348. *Amythanthus* P. D. *Aminthanthus* Sa. *Amythaonius* B. R. *Amythonius* L. quem D. Sa. L. J. B. R. quæ al. — *Hinc Amythaonius*.... *Chiron*. Hæc sunt duorum virorum disparata nomina, neque lectio, plurimum licet librorum, docuit quæ plurima, admittenda est. Ambo coniunguntur a Virgilio, Georg. III, 550: « Phyllyrides Chiron, Amythaoniusque Melampus ». Nempe Melampus Amythaonis filius, a Chirone multa doctus, atque auguriis et καθαρμαῖς maxime illustris apud poetas, aves nocturnas et inauspicatas cruci suffixit, ut ne amplius ferali carmine tristia facerent omina.

349. *Nocturnas crucibus volucres*. Apuleius, Met. III, p. 58: « Quid? quod istas nocturnas aves, quum penetraverint larem quempiam, sollicite prehensas foribus videmus adfigi, ut quod infaustis volatibus familiæ minantur exitium, suis luant cruciatibus ». Palladius, I, 35, 1: « Noctua pennis patentibus extensa suffigitur ». — *Suspendit* D.

350. *Feralia carmina flere*. Virgil. *Æn.* IV, 462: « Solaque culminibus ferali carmine hubo Sæpe quæri, et longas in fletum ducere voces. — *Mœnit*, sphalma Gy. et Com.

351. *Ni dira Gryph. diras* D. *carpent* H. A. Gr. G.

Profuit interdum medicantem semina pingui
Palladia sine fruge salis conspergere amurca,
Innatave laris nigra satiare favilla.

Profuit et plantis latices infundere amaros
Marrubii, multoque sedi contingere succo.
At si nulla valet medicina repellere pestem,
Dardaniæ veniant artes, nudataque plantas

355

352. *Pro semina, sanguinem* Dem. sed in punctis notatum, ut vitiosum.

353. *Conspergere* D. — *Palladia conspergere amurca*. Sequitur Virgilium, qui idem præcipit Georg. I, 193 seq. *Amurea* sedimentum olei est, quæ *Palladia* a Pallade oleæ inventrice. *Amurca sine fruge salis*, insalsa, quam *recentem* in pari præceptione vocat Palladius, I, 35, 2: « Contra culices et limaces, vel amurcam recentem, vel ex cameris fuliginem spargimus ». (Quo in loco *contra pulices*, pro *culices*, legendum videtur, ex Nostri vs. 321 et 324.) Plinius, Hist. Nat. lib. XVIII, 18, s. 45, *puram amurcam* vocat: « Si dulcedo (soli, vermes generans) noceat, et vermes radicibus inhæreant, remedium est, amurca pura ac sine sale spargere; deinde sarrire.

354. *Innatam vel P. innata* ve divis. J. B. R. *Et nata in cameris* vir doct. pro *laris aris P. aeris* J. B. R. — *Innatave laris*. Quid si lari legamus, et intelligamus focum, cui innascitur sive adhærescit favilla. Pallad. l. c. commentarii vicem præstat, quum nominat *ex cameris fuliginem*. Clarius ipse Noster, XI, 3, 60: « pulvis, qui supra cameram invenitur, vel etiam fuligo, quæ supra focos tectis inhæret ». GRÆK. — Pius, qui ex antiquioribus

editionibus legit *Innatave aris*, *eruginem* dictam patat pro *fuligine*.

356. *Marrubii*. *Marrubium* Græci prasion vocant, interpretantur *Andorn* Germani. De eo Plin. Hist. Nat. XX, 22, s. 89. — *Multoque feri* J. B. R. *seri* Sa. D. L. *contingere* R. sueo D. — *Multoque sedi contingere succo*. Ipse Colum. XI, 3, 61: « Veteres quidam auctores, ut Democritus, præcipiunt, semina omnia succo herbæ, quæ sedum adpellatur, medicare, eodemque remedio adversus bestiolas uti: quod verum esse nos experientia docuit ». Plinius docet, XVIII, 17, s. 45: « eam herbam in tegulis tabulisque nasci »; Latine etiam *digitellum* dici, Græcis *aizoon*, semper virens. Palladius eadem præcipient, I, 35, 3, Latina dictione id nomen extulit: « Contra erucæ semina quæ spargenda sunt, sempervivæ succo madesiant, vel crucarum sanguine ».

358. *Veniunt* J. B. R. J. J. H. A. Arg. G. Riv. — *Dardaniæ veniant artes*, i. e. magicæ, a Dardano, insigni, ut tradunt, mago, ejus commentariis diligenter perceptis, longe doctissimus evasisse Democritus memoratur. Consulc Plin. XXX, 1, s. 2. Apuleius: « Vel ipse Dardanus, vel quicumque alius post Zoroastrem ». SCH.

Femina, quæ justis tum demum operata juventæ
 Legibus, obscæno manat pudibunda cruore,
 Sed resoluta sinus, resoluto mœsta capillo,
 Ter circum areolas, et sepem ducitur horti.
 Quæ quum lustravit gradiens, mirabile visu!
 Non aliter, quam decussa pluit arbore nimbus

360

359. *Juventa* B. R. *juvenca* Dem. *juventæ* Gr. G. *juvenca* Sa. — *Femina, quæ justis operata*. Justa, uulla addita voce alia, suat menses muliebres apud Latinos. Plinius Valerianus, IV, 50, de amygdalis: «uriam movent, feminarum justa præcipitant». BARTH. I, 2, et IV, 14. *Operari* inter alias significatio- nes est alicui rei operam dare, eamque debito modo peragere, et construitur cum tertio casu, ut *operari studiis*. Virg. *Æn.* III, 136: «Connubiis arvisque novis operata juvenis». SCH. — *Quando addit tum demum operata*, prima menstrua significat, quibus incipit juven- tæ legibus satisfacere, et *juventæ* adsi- guantur, quæcumque ad vim et fa- cultatem generandi pertinent, ut adnotavimus ad Calpurn. IX, 9. Idem Plinius, Hist. Nat. XVII, 28, significare videtur, ubi de eodem remedio loquens, *mulierem incitati mensis* appellat, i. e. cui tum pri- mum mensis cœpit incitari; neque Barthio accedere possum, qui ad Stat. Theb. VI, 217, hic emendat *a muliere initiante menses*. Similiter alium corrigere locum cupit, Columellæ XI, 3, 64, quem, quia se- quentes loci nostri versus expovit, integrum adponi: «Democritus affirmat, has ipsas bestiolas eneca- ri, si mulier quæ in menstruis (in primis menstruis vult Barthius) est, solutis crinibus et nudo pede unam-

quamque aream ter circumeat; post hoc enim decidere omnes vermi- culus, et ita emuri». Alios aucto- rum locos, quibus hoc remedium satis ridiculum describitur, citavit Gesnerus, ut Plinius, Hist. Nat. XXVIII, 7, s. 23; Pallad. I, 35, 3; *Ælian.* H. Au. VI, 36, et Apulei. in *Geop.* XII, 8.

360. *Obsceno* D. J. B. R. *mandat* D. — *Pudibunda*, hic significat quæ omnium virum ignorat. Sic et *pu- dica* a Plauto usurpatur: «Tam a me pudica est quam si soror siet». Terentius dixit *integram a viro*; cui respondet contrarium *imminuta vir- go*, et apud Plantum *imminuere pudorem*. ED.

362. *Hortis* D.

364. *Quem* P. *quom* J. B. R. — *Quam decussa pluit arbore nimbus*. *Concussa* ponit Virgilius, e quo totum hoc expressit Moderatus, Georg. IV, 81: «Nun densius aere grandio, Nec de concussa tantum pluit ilice glandis». Suspicio ad hunc modum Columellam scripsisse *de excussa* vel *de quassa* pluit ar- bore. Nam *decussa* arbor pru- es, ejus poma decussa sunt, nescio an satis bene dicatur. *Pluere* dicuntur, quæ copiose sparsa a superiore locu cadunt. Stat. Silv. I, 6, 10: «Jam bellaria adorea pluebant». Et ead- em de re nimbus usurpat Martial. VIII, 78, 9: «Nunc veniunt subiti, lasciva unimismata, nimbi».

Vel teretis mali, vel tectæ cortice glandis,
 Volvitur ad terram distorto corpore campe.
 Sic quondam magicis sopitum cantibus anguem
 Vellere Phryxæo delapsum vidit Iolcos.

Sed jam prototomos tempus decidere caules,
 Et Tartesiacos, Paphiosque revellere thyrsos,
 Atque apio fascēs, et secto cingere porro.
 Jamque crux salax fecundo provenit horto.

365

370

366. In terram Sa. D. P. campe
 D. — *Distorto corpore campe*. In
 etymo ludit, κάμπτει enim ἀπὸ τοῦ
 κάμπτειν dicta. GRSK. De campe egi-
 mus ad v. 324.

368. Phryxæo R. Phryxæo Riv. —
Vellere Phryxæo delapsum, delapsum
 arbore luci Colchici, in qua sus-
 pensum vellus aureum draco spiras
 complexus custodiebat. Ita enim so-
 pitum anguem describit Val. Flac-
 cus, VIII, 89, ut ingens ejus cervix,
 somno victa et languida, ab arbore,
 in qua vigilans erecto capite sede-
 bat, jam demissa versus humum
 longius, atque extra vellus porri-
 geretur: « Jamque altæ cecidere
 juvæ, nutatque coactum Jam caput,
 atque ingens extra sua vellera cer-
 vix ». Sic etiam draconem a Medea
 sopitum, et ex arbore defluentem
 sistit antiquum monumentum, quod
 exponit L. Begerus, Spicil. antiq.
 p. 120. — *Iolcos omnes* excepto
 Com. Jason vir doct. — *Vidit Iolcos*.
 Est urbs Thessaliæ et patria Jasonis,
 ad quam Phryxæum vellus, raptum
 e Colchis, rediens portavit. Ovid.
 Met. VII, 158: « auro Heros Æ-
 sonius politus, spolioque superbus,
 Victor Iolciacos tetigit cum conjuge
 portus ».

369. Protocomos D. J. B. R. Riv.
 prothocomos D. cantes Arg. — *Sed jam*

prototomos... caules. Prototomos coli-
 culos dicit Martial. XIV, 101. Sunt
 caules brassicæ, qui primi et adhuc
 teneri succiduntur. Simpliciter *pro-
 tomos* dicit idem, X, 48, 16, et
 Marcellus de Medic. v. 37: « co-
 riandrum, prototomumque ».

370. Tartesiacos J. J. H. A. Arg.
 G. Tartesiachos Steph. Partesiacos
 Sa. tursos J. B. R. thirsos H. A. Arg.
 G. — *Et Tartesiacos, Paphiosque*.
 Vid. supra v. 185 et 187. Thyrsos
 pro caulibus, ut v. 186.

371. *Secto cingere porro*. *Sectum
 porrum*, ut auctor Moreti, vs. 81,
 vocat, quod alias *sectile*, *sectivum*,
 item *tonsile* dicitur, ut a Martial.
 X, 48, 10, distinguiturque a ca-
 pitato, de quo supra ad vs. 167, et
 Moret. 74; unde *utrumque porrum*
 nominat Martial. III, 47, 8. —
Fascēs cingere porro explico fascēs
 porri et apii colligatos rotundare,
 implere; nisi fascēs de præcedente
 lactuca Paphia et Tartesiaca in-
 telligendi, quos fortasse mos erat
 porro, vel apio, vel ejusmodi her-
 bis cingere vel includere.

372. *Jamque crux salax*. De ea
 diximus ad vs. 109. — *Erux libidi-
 nosæ* dicuntur in Priapeis, ep. 48,
 et *salaces*, quemadmodum Noster,
 eus dicit Ovid. Remed. Am. v. 799.
 Martiali cum mentha jungitur lib.

Lubrica jam lapathos, jam rhamni sponte virescunt,
 Et scylla, hirsuta sepes nunc horrida rusco
 Prodit, et asparagi corruda simillima filo, 1:5
 Humidaque andrachne sitientes protegit antes,
 Et gravis atriplici consurgit longa faselus,

X, ep. 48, 12: «Nec deest ructatrix iuentha, nec herba salax»: ubi herba salax est *eruea*. Eo.

373. *Laphatos* Sa. — *Lubrica jam lapathos*. *Lapathum* alii dixerunt *rumieem*, quem secundum adpellat auctor Moreti vs. 73. Germanice *Ampfer*, Gallice *patiencee*. *Lubrica* hoc loco dici videtur, quod ventrem laxat. Horatius, Serm. II, 4, 29: «si dura moribitur alvus, Mitulus et viles pelleut obstantia conchæ, Et lapathi brevis herba; sed albo non sine Coo». Scilicet lapathus ἀπὸ τοῦ λαπαζίν dicta videtur, quod valet exinanire. — *Thami* J. B. R. *thanni* D. J. J. H. A. Arg. Gr. G. *St. tanni* Lips. — *Jam rhamni sponte virescunt*. *Thamni* legit Pius, veterum editionum exemplo inductus, sed illud regre explicat. Quia *thamni* inauditam Latine vocem putat Gesnerus: qui propterea *rhamni* servandum putat, sentia genus sepius faciendis adhiberi solitum, quum præsertim inferius de aliis in altitudinem virgultorum crescentibus agat.

374. *Scylla tyranto* B. R. *scilla tyranto* L. *Et stila tyranto* Dem. — *Sepe* L. J. *Sæpe* B. *sæpe* D. R. — *Et scylla*, quæ nobilissima est e genere bulborum. *Scilla caput* Calpurn. V, 79. — *Hirsuta rusco* plurima quidem exemplaria scribunt, sed masculino vel neutro genere *ruscus* et *ruscum* usurpant alii. De *rusco* diximus ad Calpurn. III, 4. *Hirsuta*

propter acuta folia. Unde Virgitio, Ecl. VII, 42, «horridus ruscus», et Georg. II, 413, «aspera ruaci Viminea».

375. *Corruda* B. R. *curruda* Sa. — *Asparagi corruda simillima filo*. De *corruda* silvestri genere asparagi diximus ad vs. 246. *Filo*, ob tenuia folia; ut in Mor. v. 90: «exigno coriandra tremencia filo»; et Mart. XI, 53, 6: «porris fila resecta ausis».

376. *Andrachne* Dem. *andraehnia* Sa. — *Humidaque andrachne*. *Andrachne* Græcorum, Latinis *portulaca* (Germ. *Burtzelkraut*), de qua agit Plin. XIII, 22, s. 40: videtur sepiendis vel inumbrandis areolis vel sulcis hortorum adhibita: sic enim interpretor antes sitientes. — *Antas* Sa. *anetus* L.

377. *Atriplici* R. a *triplicei* Arg. — *Et gravis atriplici*. *Otus atripliciis* Græcia vocari ἀτρίπαζιν, monet Noster, XI, 42. Alii ἀνδρίπαζιν scribunt. Græci etiam χυροδάχανον adpellant. Germanice interpretantur *Melden*. Silvestre et sativum est Plinio, XX, 20, s. 83. Cognatum atriplici otus alterum dicunt *atriplieem viridem*, *Spinachiam*, *Spinat*. — *Faselus* J. J. H. A. Arg. Gr. G. *fasellas* Gesn. *phaselus* L. D. *phaselos* Sa. — *Fasellus*, quod aliis semper *faselus*, vel *phaselus*, gr. φασιλος, scribitur, genus fabarum putatur esse, quod Germ. *Türkische oder Sandbohnen* vocare solemus (Gall. *haricots*). Vi-

Tum modo dependens trichilis, modo more chelydri
 Sole sub æstivo gelidas per graminis uubras
 Intortus cucumis, prægnansque cucurbita serpit: 380
 Una neque est illis facies: nam si tibi cordi
 Longior est, gracili capitis quæ vertice pendet,
 E tenui collo semen lege: sive globosi

lem dicit faselum Maro, Georg. I, vs. 227, propter frequentiam.

378. *Tu Jens. dependes* Dem. — *Dependens trichilis.* Sic edidit Gesnerus, quia hoc propius a *trichili* editorum, et a *triplicis* Medicei codicis abest, quam, quod ulii voluerunt, *trichila*. Ego vero vulgatum *trichili* spernere nolim, quia et *trichile* ositatum fuisse puto. Gloss. Isidor. « trichilia, ubi pendent vatæ ». Est autem *trichila* porticus vel pergula viridis, e vitium vel aliarum arborum brachiis, pedamento et jugo arundinum subuixis, cointexta et concamerata. De qua dudum diximus ad Copæ vs. 8: « Est trichila umbriferis frigida arundinibus ». Solebant inprimis his trichilis conficiendis cucumeres et cucurbitæ adhiberi, quod reptantibus flagellis velociter in sublime scandunt, et latiora folia ad facieodam umbram habent; quod genus cucurbitæ « camerarum, levi umbra caneras et pergulas operiens » vocat Plinius, XIX, 5, s. 24, cui opponit « plebeium, quod humi repit ». Alio loco, XIX, 4, s. 22, scribit: « Quædam jacent crescuntque, ut cucurbita et cucumis: eadem pendent, quamquam graviora multo etiam iis, quæ in arboribus gignuntur ». Hos duo modos crescendi cucurbitarum describit Columella. — Bormann. tamen hunc versum non intellegit de *trichila*, sed legendum

putat *trochili*. Ita enim vocatur torulus in apophysibus columnarum. Itaque longum et teretem cucumerem dixerit similem torulo columnarum, et colubro serpenti. *Trichilan* autem vocem esse Græcam, si nihil aliud, certe *ch* adspiratum demonstrat; dictum a densitate foliorum, quasi *trichina*, n mutata in *l*, ut *nympha*, *lymphæ*. Apud Varronem *trichinus*, *spissus*. Ed. — *Cylindri* Jens. et Gryph. in marg. et vir doct. — *Modo more chelydri.* Ille nimirum est *anguinus cucumis* vel *erraticus* Plin. XX, 2, s. 4. GERN. — Quem etiam nominant Varro, de Re Rust. I, 2, 25, et Colom. II, 9, 10.

379. *Per graminis umbras Intortus.* Ductum e Virgilio, Georg. IV, 121: « tortusque per herbas Cresceret in ventrem cucumis ».

380. *In tortos* Dem. — *Prægnansque cucurbita*, quia in se multa habet grana, quæ sunt instar embryonum vel ovorum. SCH. — Hinc *seminosa* dicitur cucurbita io Priapeis.

382. *Gracili capitis quæ vertice.* Supra v. 234: « Et tenero cucumis, gracilique cucurbita collo ».

383. *Et tenui* J. B. R. — *E tenui collo semen lege.* Plin. XIX, 5, s. 24: « Semina, quæ proxima collo fuerint, proceras pariunt: item ab imis, sed non comparandas supra dictis: quæ in medio, rotundas ».

Corporis, atque utero nimium quæ vasta tumescit,
 Ventre leges medio; sobolem dabit illa capacem 381
 Naryciæ picis, aut Actæi mellis Hymetti,
 Aut habilem lymphis hamulam, Bacchove lagenam:
 Tum pueros eadem fluviis innare docebit.
 Lividus at cucumis gravis qui nascitur alvo,
 Hirtus et, ut coluber nodoso gramine tectus, 390
 Ventre cubat flexo, semper collectus in orbem,
 Noxius exacuit morbos æstatis iniquæ.
 Fetidus hic succo pingui quoque semine fartus.

quæ in lateribus, crassas brevioresque. Eadem habet Pall. Mart. IX, 16. Add. Col. XI, 3, 49 seq. Gæss.

384. *Utero nimium quæ vasta tumescit.* Propert. IV, 2, 43: «tumidoque eucurbita ventre»; et conf. Moret. v. 77.

385. *Sobolem dabit illa capacem*, creabit cucurbitam tam amplo et duro cortice, ut capere et servare in usus diuturnos picis liquidæ aut mellis copiam possit. Noster, lib. XI, 3, 49: «Sunt ad usum vasorum satis idoneæ, sicut Alexandrinæ cucurbitæ, quum exaruerint».

386. *Naryciæ D.* — *Naryciæ picis.* *Narycium* Locrorum oppidum Plin. IV, 7, ubi pix optima e picis arboribus colligebatur, unde Maro, Georg. II, 438, «Naryciæ picis lucos» laudat. Adde Plinium, XIV, 20. Sen. — *Actæi D. Hymetti* idem.

387. *Hamulam.* Vas minus aquis hauriendis aptum, ejus primitivum *hama* est apud Juvenal. XIV, 305: «Dispositis prædives hamis». Variam cucurbitarum usum recenset Plin. XIX, 5, s. 24: «Nuper in balnearum usum venire urceorum vice, jampridem vero etiam eadurum. . . . condendis hortensiorum

seminibus, rusticæ suppellectili». — *Lagenam* Gesu. cum Gr. St. Com. et al. *lagenam* A. *lagenam* Arg. *Bacco vel lagenam* B. R. *Bacchoque lagenam* D.

388. *Pueros fluviis innare docebit*, nempe si cucurbita supponatur ventri natantis. Hunc in usum alias adhibitos cortices vel suberes, ex Horatio cognoscimus, Serm. I, 4, 121, «nabis siue cortice». Et rates scirpeas suppositas meminuit Plaut. Aulul. IV, 1, 9: «Quasi pueri, qui nare discunt, scirpea induitur ralis, Qui laborant minus, facilius ut nent, et moveant manus».

389. *At cucumis ante Vict.* — *Lividus at cucumis.* Nunc de eo agit, quem v. 379 more chelydri seipere dixerat. Gæss.

391. *Venere* H. A.

392. *Morbus Dem.* — *Noxius exacuit morbos.* Stomacho graves esse cucumeres observat Plin. XIX, 5, s. 23: «Vivunt lausti in stomacho in posterum diem, nec perfici queunt in cibis, non insalubres tamen plurimum».

393. *Fetidus hic succo pingui semine fartus.* *Fetibus* Sa. Arg. et vir doct. *succoque et pingui semine* P. Sa.

At qui sub trichila manantem repit ad undam,
 Labentemque sequens nimio tenuatur amore, 395
 Candidus, effetæ tremebundior ubere porcæ,
 Mollior infuso calathis modo lacte gelato,
 Dulcis erit, riguoque madescit luteus arvo,
 Et feret auxilium quondam mortalibus ægris.

Quum canis Erigones flagrans Hyperionis æstu 400
 Arboreos aperit fetus, cumulataque moris
 Candida sanguineo manat fiscella cruore,

394. *Tricleam* n. P. Sa. — *At qui sub trichila*. De *trichila* vid. quæ notantur ad Lucerti Copam, v. 8, et supra v. 378. Ed. — *Manantem repit ad undam*. Jam sermo est de pendente trichila cucumere. Hunc dicit, si aqua vicina contingat, eam mire amare et sequi, eaque re tenuari, candidum, mollem dulcemque fieri. Ut ea melius intelligantur, audiendus est Plinius loc. cit. « Natura oleum odore mire: nec minus aquas diligunt. Desecti quoque ad eas modice distantes adrepunt: aut si quid obstat, versi panduntur, curvanturque: id vel una nocteprehenditur, si vas cum aqua subjiciatur a quatuor digitorum intervallo, descendentibus ante posterum diem; at si oleum eodem modo sit, in hamos curvatis ». Idem paullo post, s. 2 §: « cucurbitas aut salubriores esse, quæ pendendo crevere ».

395. *Nimium* P. Sa.

396. *Tremebundior ubere*. Sic « tremebunda coagula lactis » Calpurn. V, 65. — *Effetæ* Gesn. cum al. *effetæ* Dem.

397. *Mollior... modo lacte gelato*. Martial. VIII, 64, 8: « Vincas mollitie tremente plumas, Aut massam modo lactis adligati ».

398. *Madescit luteus*, madidus, mollis et succulentus fit sub maturitatem, quam luteus vel flavescens color indicat.

399. *Fert* H. A. Gr. G.

400. *Origones* B. R. — *Quum canis Erigones*. Erigone, Icarii a rusticis Atheniensibus occisi, filia, et canis ejus, Mæra nomine, quæ ei patris occisi corpus ostendit, ex petito Bacchi inter sidera relatæ. *Erigone* Virgo celestis dicitur (Virg. Georg. I, 33), *canis* Sirius.

401. *Fetus* Dem. *factus* vulgatæ. — *Arboreos aperit fetus*, aperit tempus legendorum ex arboribus fetuum, primam maturitatem ponis adfert: ut « aperit annum Taurus » apud Virg. Georg. I, 217. Sic dies caniculares et æstivum tempus a prima ficu describit Horat. Epist. I, 7, 5. Similis huic formula apud Calpurn. V, 96: « aperit quum vinea sepes ».

402. *Sanguineo manat fiscella cruore*. Ne pleonastice hoc dictum putes « sanguineo cruore », cruorem vel sanguinem notes de quovis succo herbarum, haccarum et pomorum usurpari. Vid. not. nostr. ad Calp. IX, 50. Sed moris cruor veluti proprius, quorum succus sanguini colore siuillimus, et in

Tunc præcox bifera descendit ab arbore ficus,
Armeniisque, et cereolis, prunisque Damasci
Stipantur calathi, et pomis, quæ barbara Persis
Miserat, ut fama est, patriis armata venenis.

fabula sanguine humano tinctus dicitur; hinc ad augendam significationem additur *sanguineus*. Alias simpliciter *mora cruenta*, ut in *Copa*, vs. 21, et in *Petronianis* « sanguineo male mora rubentia succo ». *Propertius* « æstivo die mora rubere » ait IV, 2, 13.

403. *Tunc præcox bifera*. Quoniam ficus est inter arbores biferas, quæ quotannis fructum bis ferunt, hinc earum fici sunt præcoces, quæ jam diebus canicularibus carpuntur. Earum mentionem facit *Suetonius* in *Ang.* cap. 76: « ficos virides biferas maxime adpetebat ». Et *præcoces* cum hiscis memorat *Plinius*, XVI, 16 extr. et 27 princ. « Ficus et præcoces habet, quas Athenis prodromos vocant. In Laconico genere maxime sunt. Sunt et biferae in eisdem. In Cea insula caprifici triferae sunt ». Biferas *Suetonii Torrentius* pro certo genere ejus pomi accipit, sicut et *Macrob.* *Saturn.* II, 16, eas aliis generibus ficorum adnumerat.

404. *Armeniisque*. Videtur intelligere pomum, quod lib. V, 10, 9, « sorbum Armeniacum » vocat, atque, ut hic, cum Persico conjungit. Nempe pruna ea, quæ alias *præcox*, vulgo *Abricots*, adpellantur. Hinc et *cereolis* puto iudicari pruni genus. *Cereæ pruna* effert *Maro*, *Ecl.* II, 53; *cerina* *Plinius*, XV, s. 12; *novas imitantia ceras* *Ovid.* *Metam.* XIII, vs. 818; quamquam *Noster* deinde vs. 417 inter ficos refert, quæ « servant flavæ cognomina ce-

ræ ». — *Prunisque Damasci*. Adduntur pruna Damascena, quia et præcedentia erant e genere prunorum. Inter peculiare Syriæ arbores *Plinius*, XIII, s. 10, refert « pruna in Damasco monte nata », quæ et *Damascena* adpellata XV, s. 12. Eadem sunt « pruna Syriaca » apud *Petron.* cap. 31.

405. *Et pomis, quæ barbara Persis Miserat*. *Perseam* arborem *Theophrastus*, recentiores etiam *Persicam* nominarunt, putaruntque in Perside fuisse venenatam, atque hanc naturam mutato solo deposuisse. Sed postquam Persica in Græciam et reliquam Europam illata est, arbor hæc et poma postea solennius *Medica*, item *Citrea* dicta, vetus nomen amisere, fama illa de veneno ejus naturali apud nonnullos in *Persea* *Theophrasti* hæsit; quinquam et hoc deinceps falso prodi, et *Perseam* a Persica perperam distingui cognitum est. Quæ tamen persuasio de veneno *Perseæ*, a Persica diversæ, tantum valuit, ut contra malum Medicum, olim Persicum, non modo admodum salubre, sed ipsis etiam venenis resistere crederent. Testis est *Virgil.* *Georg.* II, 126 seqq. *Plinius* de Persicis agens *Columellam* reprehendere videtur, XV, 13, s. 13: « Falsum est venenata cum cruciatu in Persis gigni, et pomarum causa a regibus in Ægyptum translata, terra mitigata. Id enim de *Persea* diligentiores tradunt, quæ in totum alia est, myxis rubeutibus similis,

At nunc expositi parvo discrimine leti
 Ambrosios præbent succos, oblita nocendi.
 Quin etiam ejusdem gentis de nomine dicta,
 Exiguo properant mitescere præcoqua malo: 410
 Tempestiva madent, quæ maxima Gallia donat;

nec extra Orientem nasci voluit. Copiose de Persicis disputantem videas Salmas. Homon. hyl. iatr. cap. 68, et Spanhem. de usu et pr. num. diss. VI, p. 328.

407. *At J. B. R. exposito patria Sa. leti* Sa. Dem. J. B. J. A. Arg. Gr. G. *leta* Salmas. Plin. p. 426. — *Expositi parvo discrimine leti*. Salmasius sequentem in modum legit et distinguit: « At nunc exposito patriæ discrimine, leta Ambrosios præbent succos »; additque: « exposito discrimine patriæ », exsuto ac deposito patriæ veneno: *exponere* pro deponere trahitum. At *exponere* pro deponere positum me non legere memini; nec *discrimen patriæ* de veneno intellectum, quod a patria habet, admodum placet. Mihi servanda lectio vulgata videtur, verbaque ejus plana sunt. *Discrimen leti* est periculum mortis e malo Persico metuendæ, et *letum expositum*, frequenti ejus verbi usu, est obvium, parvum, facile; ut sententia Moderati hæc sit, Nunc non censi præsens adeo mortis periculum a Persica metuendum esse, tam potius ambrosios præbere succos, i. e. admodum salubres, qui vigorem adferant corpori. Conf. Virg. Georg. IV, 415 et 418, et Æn. XII, 419.

410. *Persica malo* vulgatæ: *præcoqua* Sa. *præcoqua* legunt Salmas. et al. — *Properant mitescere Persica*. Sic quidem omnes editi. Sed mihi

non est dubium, quod Salmasius contendit, et Geenerus probat, legendum esse *præcoqa* vel *præcoqua*. Nam quia præcedente versu auctor jam poma proposuit de Persicæ gentis nomine dicta, non videtur hic denuo nomen gentis *Persica* inculcasse: *præcoqua* etiam flagitant verba adjecta *properant mitescere*. Nam hoc ipso nomen illud accipiunt, quod celeriter mitescant. Tum vero codex S. Germani hoc ipsum præ se fert *præcoqa*. Et quod maximum est, Plinius ita corrigendum cogit, qui lib. XV, c. 12, duo genera Persicorum facit, *duracia* et *præcoqa*; et « *duracia*, inquit, post autumnum maturescunt, æstate præcoqa ». Mitescere ea dicit *Exiguo malo*: *exiguo* quidem, ut distingnat a majoribus Persicis, quæ mox memorat, et quæ seris maturescunt; *malo* autem, ut a prunis præcocibus sive Armeniis, de quibus v. 404. *Præcoqa* enim, tamquam generali vocabulo, dicebantur omnes fetus arborei, qui æstate maturescunt, et ex Oriente venerunt. Hic *præcoqua* Columella, ut et Plinius, vocat Persica, quæ ad mala referuntur; Palladius, Nov. VII, 6, *præcoqua* Armenia, quæ ad pruna.

411. *Manent* pleræque vulgatæ: *madent* Sa. Dem. J. B. R. et vir doct. *madent* L. — *Tempestiva madent, quæ maxima*. Lego cum optimis codd. et primis edd. *madent*,

Frigoribus pigro veniunt Asiatica fetu.

At gravis Arcturi sub sidere parturit arbos

Livia, Chalcidicis et caunis æmula Chiis,

Purpureæque Chelidonix, pinguesque Mariscæ, 43

h. e. succo maturescente implentur, mollescunt, tempestive, quemadmodum *madescit* supra v. 398 usurpavit de maturitate cucumeris. Quæ e Gallia veniunt, et maxima esse solent, Persica maturius mollescunt, sed quæ Asiatica, segnius, jam frigore ingruente. Eadem duo genera Persicorum memorat Plinius, et duracinarum nominis complectitur, XV, c. 12: « Persicorum palma duracinis: nationum habent cognomen Gallica et Asiatica. Post autumnum maturescunt, æstate præcocia ». Ex his verbis sic interpretandus est Columella, ut Persica Gallica tempestivius tantum maturescere aiat, quam Asiatica, etsi utraque post autumnum.

413. *Gravis Arcturi subsidere*. Arcturus exoritur Nou. Septembr.

414. *Linia J. B. R. — Parturit arbos Livia*, nempe ficus. Jam enim incipit de ficorum proventu dicere, quarum varia genera et nomina enumerant Plin. Hist. Nat. XV, 18, s. 19, et Macrob. Sat. II, 16. Et ille: « Sunt et auctorum nomina iis, Livix, Pompeix », quibus addi possit e Macrobio « Calpurniana, alba et nigra ». Dedere iis sua nomina, quibus eæ maxime placeere. Et Livius quidem Livis, quæ Augusta maritum scibus veneatis sustulisse ferebatur, inquit Dio, LVI, p. 589 (ut scribit Harduinus). Et Macrobius *Livianas* et *Pompeianas* memorat. — *Caunis* Dem. Arg. *caunis* vir doct. *Caunias* videtur Ursino. — *Chalcidicis* et *caunis æmu-*

la Chiis. Liviam ficum cum aliis duabus, « quæ ex aliis transiere gentibus, Chalcide, Chio », ut ait Plinius, comparare videtur, quas et Macrobius memorat. Hoc sensu *caunis*, quod plurimæ editiones habent, accipiendum esset pro generali vocabulo ficum, quæ, ut Caricæ, ita *Caunice*, *Cyanea*, vel *Cauna*, a Cauno urbe Caricæ dictæ sunt; quasque Salmas. ad Solin. cap. 46, p. 658, in versu Statii: « Et quas percoquit Ebosea cannas », nominari contendit. Alii *caunis* legisse, et de arundine saccharifera intellexisse videntur, quod certe Pomponium sensisse ex ejus nota colligo. Alii, qui nominativum fici, quæ Chiis æquipararetur, requiri crederent, *Caunias* censuerunt legendum, ut Ursinus et Gesnerus, quæ forma Columella plura plantarum nomina posuit, ut *bryonias* v. 250, *bunias* 432. Sed tamen magis verisimile est, unam Liviam cum duabus peregrinis, quam peregrinam unam cum altera ab auctore comparatam esse. Et quamquam olim in Exercit. de Antiq. Balear. p. 34, a *caunis* hoc in loco agnoscenda alienior fuerim, nunc tamen æque commodum aliud vix reperio.

415. *Purpureæque Chelidonix*. Plinius, l. c. « Novissima sub hieme maturatur chelidonis ». Quidam interpretes Macrobiū *harundineam* ab eo memoratam in *hirundineam* convertunt, putantque esse Columellæ chelidoniam, sed falso. Nam Macrobius quæra ficum secun-

Et Callistruthis roseo quæ semine ridet,
 Albaque, quæ servat flavæ cognomina ceræ,
 Scissa Libyssa simul, picto quoque Lydia tergo.
 Quin et Tardipedi sacris jam rite solutis
 Nube nova seritur, cæli pendentibus undis,

420

dum seriem elementorum enumerans, non potuit *hirundineam* ponere, sequente *asinistra*, *atra*. *Arundinea* vero ejus est, quam Plinius dicit: « arundinum folii maculavariari ». — *Pinguesque Mariscæ*. Et has nemiunt Plinius, nulla tamen earum proprietate adjecta. Harduius autem monet sapore injucundo, stolidâ magnitudine, pinguedine eximia esse. Idcirco *fatuas* appellari Mariscas a Martiale, VII, 24: « Infanti melimela dato, fatuasque mariscas. Nam mihi, quæ novit pungere, Chia sapit ».

416. *Callistruthis* Dem. *Callistruthis* Jens. *Callistruthis* B. R. Junt. *Callistruthis* L. J. J. H. Gr. *St. callistruthis* divis. A. G. — Et *Callistruthis*, Plinius: « Callistruthiæ parum sapore præstantiores, ficorum omnium frigidissimæ ». Julius Capitolinus in Albino, c. 2, memorat: « Quingentas ficas passarias, quas Græci callistruthias vocant, jejunum comedisse ». — Hinc adparet cur isto nomine dicantur: στυβίς enim passer est. Ed.

417. *Albaque, quæ servat flavæ cognomina ceræ*. Hæc videtur esse; quam Plinius *albiceratam* vocat, quia scilicet ex albo cerino colore est.

418. *Libyssa* vir doct. et hoc Gesnerus censet haud dubie rectius esse, quamvis *Libyssa* habeant omnes libri. — *Scissa Libyssa*. *Libyssa* a Nostro dicitur, quæ Plinio (et Macrobio) *Africana*, a solo natali:

scissa autem, quia habet candicantem rimam. Aliam caussam ex Nostro lib. XII, 15 adducit Bodæus ad Theophr. IV, 6, p. 385, sed nostra e Plinio desumpta verior est. Sch. — *Africana* etiam meminit Noster, V, 10, 11, et Varro, I, c. 41. Martial. VII, 52: « Et Libyæ sici pondere testa gravis ». — *Picto Lydia tergo*, i. e. tergore vel corio, pro quo poetæ sæpe *tergum* ponunt. Plinius *Lydia* ficas dicit esse « purpureas et similitudinem Cbیارum habere ». Easdem memorat Varro, et Noster, et Macrobius II. cc.

419. *Quin et Tardipedi*. Vulcano, quem claudum fingunt poetæ e caelo, quo præcipitatus a Jove irato in Lemnum decedit: quam fabulam refert Val. Flaccus, II, 82 seqq. Describit auctor Vulcanalia sacra, quæ mense Augusto fiebant ad X Cal. Septembr. Circa quæ, ut scribit Noster, XI, 3, 18: « tertia satio in hortis est, eaque optima rudicis et rapæ, itemque napi et siseris, nec minus oleris atrî ». Ita hic auctor rapi atque napi sationem præcipit, tamquam ultimum in orto excolendo negotium.

420. *Nube nova* conj. Heinsius. — *Cæli pendentibus undis*, quando nubes quidem obducuntur cælo, necdum tamen in imbres solvuntur. Expressit e Virgilio, Georg. I, 214: « Dum sicca tellure licet, dum nubila pendent ».

Gongylis, illustri mittit quam Nursia campo,
Quæque Amiterninis defertur bunias arvis.

Sed jam maturis nos flagitat auxius uvis
Evius, excultosque jubet claudamus ut hortos.
Claudimus, imperioque tuo paremus agrestes,
Ac metimus læti tua munera, dulcis Iacche,
Inter lascivos Satyros, Panasque bifformes
Brachia jactantes vetulo marcentia vino.

421. *Congilis* Dem. *congelis* L. — *Gongylis*, rapæ nomen Græcam, quod ab aliis Latinis non reperio usurpatum. Dioscorides libro II nominat, et Romanorum rapam esse interpretatur. *Nursia* oppidum Italiæ in Sabinis, sicut et *Amiternum*, quod sequitur. Utriusque agri rapis napsique educandis celebres. Martialis, XIII, 20, de naps: « Nos Amiternus ager felicibus educat hortis: Nursinas poteris parcius esse pilas ». *Pilas* dicere videtur raporum, quod hæc latini in orbem crescebant in Nursiæ agro.

422. *A Myrteninis* Jens. *Amiturninis* B. R. *bunias* L. — *Bunias*, Græcum nomen, a Dioscoride usurpatum, Latinorum napsus est. Plinius, Hist. Nat. XX, 4, s. 11: « Naporum duas differentias et in medicina Græci servant: angulosis foliorum caulibus florentis, quod huiusmodi vocant, purgationibus feminarum utile.... Alterum genus buniada appellant, et raphano et rapo simile ».

423. *Sed jam maturis*. Sed jam tempus illud adest, quo, matris jam avis, vindemia nostram operam flagitat, et labor excolendi horti finiendus. A tempore imminenti vindemiæ, quod est autumnus in hiemem declinantis, sumit occasionem scriptor finiendi operis sui

de cura hortorum. Meminisse enim debemus, initium operis sui et laboris in horto exercendi sumpsisse eum ab æquinocio autumnali, et tempore vindemiæ. Vid. v. 43 seq. Igitur sub idem tempus claudit. Commode verba Calpurnii, V, 96, autumnum describentis: « aperit quum vinea sepes », cum his Nostri componas « excultosque jubet claudamus ut hortos ». Cæterum in *jubet ut claudamus* syntaxi res *jubet* observes, quam in bonis scriptoribus raram esse putant Grammatici. — *Non flagitat* Arg. Pro *anxius*, *amxius* L. *anxius* D.

424. *Euchius* J. B. R. J. J. H. A. Arg. *Euhius* Gr. G. *Euchios* L. D.

426. *Jam munera* Sa.

427. *Inter lascivos Satyros*, vindemiale celebrantes, ubi lascivos Satyrorum et Panum choros imitantur.

428. *Brachia jactantes*, nempe saltando, cui adjuncta est brachiorum jactatio. Ovid. Art. Am. III, 350: « Quis dubitet, quin scire velim saltare pnelam; Ut moveat posito brachia iussa mero ». — *Vetulo marcentia vino*. Sic Ovid. ex Pont. I, 5, 45: « Nec juvat in lucem nimio marcescere vino ». *Vetulum Falernum* laudat Catullus, Carm. 27, 1.

Et te Mænialium, te Bacchum, teque Lyæum,
 Lenæumque patrem caninus sub tecta vocantes, 436
 Fervéat ut lacus, et multo completa Falerno
 Exundent pingui spumantia dolia musto.

Hactenus arborum cultus, Silvine, docebam,
 Siderei vatis referens præcepta Maronis,
 Qui primus, veteres ausus recludere fontes, 435
 Ascræum cecinit Romana per oppida carmen.

429. *Mænialium* D. *Nyetilium* vir doct. — Heins. conjiciebat *Mænialium*, vel *Nyetilium*. Ed. — *Te lætum atque Lienum* L. *Lyæum* D.

430. *Lenæumque* D. — Vetustus S. Gerna. cod. pro *vocantes* habet *vocantes*; unde Heinsius legebat *vocantes*. Ed.

431. *Ferveat ut lacus*. Lacus dicitur vas vel receptaculum musti in torculari recens expressi: *fervet* ille, quum mustum copiose defluens fluctus et spumas agit. Calpurn. I, 3: « Et spumant rauco ferventia musta susurro ». Virg. Georg. II, 6: « spumat plenis vindemia labris ». — *Ac vir doct. et musto* Sa. D. et vir doct. — *Et multo completa Falerno*. Duo codd. MSS habent et *musto*, quod placeret, nisi idem *musto* recurreret versu seq. *musto Falerno* conjunxit Prudent. in Synon. I, 127, de Baceho loquens: « Gemmantis patere spumis mustoque Falerno Perfundens bijugum rostantia terga ferarum ». Idem repouere Benteius volebat pro *misto* in illo Horatii Serm. II, 4, 19: « Doctus eris vivam (gallinam) misto mersare Falerno ».

432. *Exundens* D. L. J. B. J. J. H. A. G. *Exundet* R. *Exudent* al. — *Exudent*. Sunt quidam libri, qui

Exudent habeant, sed *Exudent* sine dubio rectius, quia de adfluentia et redundantia musti sermo est. Sic Lucanus, IX, 798: « Spumeus accenso non sic exundat aheno Undarum cumulus ». Pariter olim apud Calpurn. Ecl. IV, 104, *exudent* prætuli *exudent*, quod alia exemplaria offerunt. — Et probat Burmann. Ed. — *Pingui spumantia dolia musto*. Similiter Tibull. I, 1, 10: « pleno pingua musta lacu ». *Jugi* pro *pingui* vult Heins. et sic in epigr. de mensium pictura: « Conterit October lascivis calcibus uvas, Et spumant pleno dulcia musta lacu ». Ed.

433. *Agrorum* Sa. L. J. B. R. *hortorum* vir doct. — *Hactenus arborum cultus*. Debebat *hortorum*: sed hoc nulla exemplaria præferunt, nonnulla *agrorum*, quod non melius. Et videtur Columella, studio Virgilio imitandi, illud exordium libri ejus II Georg. retinere integrum voluisse, quo etiam utitur initio libri sui III.

436. *Ascræum* D. *Atreum* Jens. *Astreum* L. — *Ascræum cecinit*. Integros versus ipsius Maronis repetit Georg. II, 175. *Ascræum carmen* est agricolarum, quale fuit Hesiodi ex Asera, Bœotiarum vico, oriundi.

PALLADII RUTILII TAURI AEMILIANI

DE INSITIONIBUS*

AD PASIPHILUM

VIRUM DOCTISSIMUM

(DE RE RUSTICA LIBER XIV.)

PASIPHILE, ornatus fidei, cui jure fatemur,
Si quid in arcano pectoris umbra tegit,
Bis septem parvos, opus agricolare, libellos,

* Vulgata exemplaria librorum Palladii omnia titulum præponunt: *De Insitione liber ad Pasiphilum, virum doctissimum*, deinde sequens carmen inscribunt *de Insitionibus*. Rivinus hanc consuetudinem describit, inscripsitque *de Arte insitionis*. Ipse quidem Palladius in præfat. libro XIV præposita *opus de arte insitionis* adpellat, sed hæc præfatio olim ad librum prosa scriptum, hodie deperditum, qui omnia præcepta de arte et variis modis exercendæ insitionis continebat, pertinuit, non item ad carmen, quod ei successit, quodque inserendi modis brevissime indicatis, tantum, quæ arbores, et quibus aliarum virgultis, inseri queant,

recenset, atque hinc de *Insitionibus* inscribitur.

1. *Ornatus fidei*, per Græcismum dixit, pro *ornatus fide*, h. e. qui hoc præcipuum animi tui ornamentum habes, quod fidei observantissimus es. Refragari tamen Gesnero nolo, qui *ornatum fidei* substantivum dictum putat, ut *decus patriæ*. — *Cui jure fatemur*, i. e. aperimus, committimus, declaramus.

2. *Umbra tegit*, recessus quidam animi et secretior conscientia; quemadmodum contra *in aprico* posita dicuntur, quæ sunt aperta et clara. Comparet hoc Persii, V, 28: « totumque hoc verba resigunt, Quod latet arcana non eunrrabile fibru ».

3. *Bis septem parvos, opus agrico-*

Quos manus hæc scripsit, parte silente pedum,
 Nec strictos numeris, nec Apollinis amne fluentes, 5
 Sed pura tantum rusticitate rudes,
 Commendas, dignaris, amas, et rustica dicta
 Adfectu socii sollicitante colis.
 Nunc ideo modicum crescens fiducia carmen
 Obtulit, arbitrio lætificanda tuo. 10
 Est nostræ studium non condemnabile musæ,
 Urbanum fari rusticitatis opus :

lare, libellos. Dicit, se Pasiphilo ante XIV libros de re rustica misisse, benigne ab eo exceptos, prosa oratione scriptos, nunc se ejus favore et benevolentia excitatum amplius mittere carmen de insitione, quod libro XIV ejusdem argumenti quasi ἐπιπαιγνιον accedat. Hunc librum XIV prosa scriptum interdixisse, aut neglectum postea, putamus, quam ejus loco carmen successisset. Qua ratione Palladius videtur Columellam imitari voluisse, qui quum assensu Silvii materiam de cultu hortensi carmine exposuisset, non minus eandem, rite continuandi operis causa, ex voluntate Claudii Augustalis, soluta oratione exsequutus est libro XI.

4. *Parte silente pedum.* Elegans (pro illius certe ætatis gustu) æquivocatio : Manus meæ hos libros scripserunt, parte pedum silente, id est, cessantibus vel absentibus pedibus, seu ligata oratione, quod ex sequentibus distinctis adparet. Scilicet.

6. *Pura tantum rusticitate,* simplici et incompta, et rebus rusticis apta, oratione. Sic Calpurn. IV, 13 : « Dum mea rusticitas, si non valet arte polita Carminis, etc. »

8. *Adfectu socii sollicitante.* Prout te adfectus et amor sodalis (erga

me, socium tuum) sollicitat et commovet.

10. *Arbitrio lætificanda tuo,* quæ fiducia adsensu judicioque tuo lætior fortiorque erit, si boni consulas.

11. *Nostræ studium non condemnabile musæ.* Eadem fere sententia infra mox recurrit vs. 27 : « Non segne officium nostræ reor esse camenæ ». Ed.

12. *Urbanum rusticitatis opus* adpellat, quod quidem res ad rus pertinentes, sed eadem arte et industria urbanorum hominum excultas, exercet : quale inprimis est, insitionis opus; unde arbores *urbanas* adpellant domesticas, sativas, insitas, ad fructum et usum excultas. Plinius, Hist. Nat. XVI, c. 19, s. 32 : « Sunt arbores quedam urbaniores... He mites, quæ fructu, aut aliqua dote, umbrarumque officio humanius juvant, non improbe dicantur urbanæ ». Similiter in Anthol. Burm. lib. III, ep. 48, balnea in agro exstructa *urbani laeni* vocantur, quia humanius et urbanus officium præstant, commoditatem et salutem : « Paucula succinetis ornavit jugera Baiis, Urbanos callens fundere vita lacus » : quomodo scilicet emendat Burmannus.

Sub thalami specie felices jungere silvas,
 Ut soboli mistus crescat utrimque decor:
 Connexumque nemus vestire adfinibus umbris, 13
 Et gemina partum nobilitare coma:
 Fœderibus blandis dulces confundere succos,
 Et setum duplici fruge saporis ali:
 Quæ quibus hospitium præsent virgulta docebo,
 Quæ sit adoptivis arbor onusta comis. 16
 Ipse poli rector, quo lucida sidera currunt,
 Quo fixa est tellus, quo fluit unda maris,
 Quum posset mistos ramis inducere flores,
 Et varia gravidum pingere fronde nemus,
 Dignatus nostros hoc insignire labores, 22
 Naturam fieri sanxit ab arte novam.

13. *Sub thalami specie*, i. e. specie connubii. Quemadmodum duo parentes diversi generis unam sobolem procreant; ita duæ arborum species in se invicem insitæ unum eundemque fructum proferunt. SCH. — Solennes poetis sunt in describendis insitionibus metaphoræ connubii, amoris, fœderis, adoptionis, pignorum, hospitii, laris, commercii, quibus omnibus etiam deinceps Noster utitur. Suaviter imprimis Plinius, lib. XVI princ. « Pomiferæ arbores... sive illæ ultro, sive ab homine didicere blandos saporis adoptione et connubio ». — *Felices jungere silvas*. Horatius, Epod. II, 12: « Inutilesque falce ramos amputaus Feliciores inserit ». Et Virg. Georg. II, 82, de insitione: « nec longum tempus, et ingens Exit ad cælum ramis felicibus arbor ». Sunt vero silvæ et rami *felices* arboris feræis.

15. *Adfinibus umbris*, quia in insitione querendum est, quæ cuique

magis arbor conveniat. Lege Plin. XVII, 13. Docet tamen Columella, ex omnibus arboribus in omnes arbores fieri posse insitiones. CONN. Conf. Heynii adnot. ad Virgillii Georg. II, 69.

18. *Et lævum* edidit Gesn. cum Ald. St. Gr. Com. sed *factum* Rivin. rectius: quod ipsum etiam Gesnerus suspicatur, ut modo *partum*.

19. *Quæ quibus hospitium præsent*. Ita vs. 100 et 116 *larem* vocat. Ita vs. 33 « hospitem gemmam » appellat, et Zeno de resurrect. sub fin. « hospitis germinis adoptiva pinguedine ». BUCHN.

20. *Adoptivis vel adoptatis arbor onusta comis*. Colum. Hort. v. 39: « aliena stirpe gravata Mitis adoptatis curvetur frugibus arbor ». Iterum hoc utitur Noster vs. 144 et 160. *Onusta comis* non satis apte dictum videtur; melius Ovid. Rein. 196: « peregrinis arbor operta comis ».

25. *Nostros hoc insignire labores*, hoc fructu vel honore insignes fa-

Non segne officium nostræ reor esse Camenæ,
 Aut operis parvi gratia fiet inops.
 Si velocis equæ pigro miscetur asello
 Ardor, ut in sterilem res cadat acta gradum,
 Fecundumque genus productus deleat hæres,
 Et sibi defectum copia prolis agat :
 Cur non arbor inops pinguescat ab hospite gemma,
 Et decus externi floris adeptæ micet?
 Incipiam, quidquid veteres scripsere coloni,
 Sacraque priscorum verba labore sequar.

* * * *

cere. Virgil. *Æo.* V, 705 : « Pallas Quem docuit multaque insignem reddidit arte ».

30. *Ut in sterilem res cadat acta gradum.* Impeditissimum sensum hujus versiculi fecit imperitia dicendi et difficilis vena poetæ nostri. *Res acta*, non est dubium, quin significet admissuram asini ad equam, sive id ipsum, quod ante dixit, quando *asello miscetur equa*. Sed per *gradum* quoin intelligeret expeditum mulæ, ex hac mixtura procreatæ, molliorem gradum, sive moderatiorem passum, sibi cavere non potuit Bapt. Pius, Adnot. post. cap. 35. et, qui ex parte consentit, Gesnerus. Et tamen hoc admissio quomodo *sterilis* adpellari ille *gradus* possit, difficile explicatu est. Expeditissimum est, si, quod ipse Gesnerus demum observat, *gradum* intelligamus de nativitate, vel genitura, sive de eo, quem *mox heredem et prolem* dicit, et ideo quem quasi gradus et progressio sit generationis. Sic enio a jurisconsultis etiam *gradus* nativitatæ et cognationis adpellari solent, notum est, et ipse auctor versu 98 denuo hoc sensu usurpa-

vit. Igitur verborum *in sterilem res cadat acta gradum* hic sensus est : Hac admissura equæ et asini evenit, ut proles inde nata sterilis sit, nec amplius generare possit. Universe Plinius, VIII, 44, s. 69, adfirmat, « quæ e doobos diversis generibus nata sicut animalia, non gignere : idcirco mulas non parere ».

32. *Et sibi defectum copia prolis agat*, et ut prole, quamvis copiose proveniente, nihil agatur aliud, quam ut ipsum genus deficiat. *Agat*, ut modo *res acta*.

33. *Cur non arbor inops.* Perinde, ut hic cum mixto asini et equæ genere sit, olitor apud Calpurn. II, 36 seq. iositioem comparat cum arte pastoris, e nigro ariete et alba oveversicolorem agnum procreandi. — *Ab hospite gemma.* Propterea quod est species insitionis, quæ vocatur inoculatio. Cæterum *gemma* proprie vitium est, sicut *oculi arborum* : auctor Plinius. Gesn.

36. *Sacraque priscorum verba*, quia in honore sunt, et sancte observari solent, quæ ab antiquis et majoribus tradita sunt, et omnis

PRINCIPIO multas species industria solers
 Protulit, et doctam jussit inire manum.
 Nam quaecumque virens alienis frondibus arbos
 Comitur, his discit credita ferre modis.
 Aut nova discreto figuntur germina libro,
 Aut aliud summo robore fissa capit,
 Aut virides oculos externi gemma tumoris
 Accipit, et lento stringitur uda sinu.

* * * *

antiquitas veneranda est. — *Labore sequar*, i. e. studiose et cum labore, ut explicat Boethius, qui et nsum casus sexti pro adverbio in Venantii Fortunati hymno de Resurr. vs. 46, notavit: « Si tibi nunc avium resonant virgulta susurro, Haec inter minimus passer amore cano ».

37. *Industria solers Protulit*. Similiter Gratius, Cyn. v. 12: « partes quasque sequens Exegere suas, tectique industria finem ».

38. *Doctam jussit inire manum*. *Inire*, quod ad species referendum est, eo modo dixit, pro suscipere, agere, exercere, quo alias rationem, modum, fœdus, certamen inire dicimus. *Docta manus*, id est, artis periti: ut Colum. Hort. 25a: « Pangitur in cœra docto mucrone magistri ».

40. *Comitur*, i. e. exornatur, quo sensu sæpe illud verbum a sequioris ætatis scriptoribus usurpatur. Anetor Epithal. Laur. v. 37: « Atque alias comit, per te componitur aurum ». *Comptum solum* pro bene exento agris et viridariis dixit Avienus, Descr. Orb. v. 663. — *Credita*, i. e. surculos vel germina, quæ immissa, commissa, insita sunt arboribus. — *Discit ferre*, arte et di-

sciplina cogitur, adnascitur ferre; conf. vs. 54, « ferre docet ». Verbum *docere* in eadem re adhibet Maro, Georg. II, 77: « huc alieno ex arbore germen Includunt, ndoque docent inolescere libro ».

43. *Extremi A. St. Gr. Com. Riv. externi J. B. R. Gesn.* — *Externi gemma tumoris*. Videtur scribendum non *extremi*, sed *externi*, hoc est, gemma accipit oculos virides externæ arboris. Eodem modo paullo supra: « et decus externi floris adepta micat ». Sic de cydonio infra vs. 101: « Roboris externi librum adspersa superbit ». Item de Punica, 74: « nec externis adsociata eomis ». Vetus autem lectio in excusis libris, *extremi* pro *externi*, fortasse ob operarum vitium. POTTEN.

44. *Et lento stringitur uda sinu*. Puto hunc sensum esse: *gemma*, quæ excisa vel avulsa ex udo libro est, eoque ipsa uda, accipit eo loco, quo excisa est, *virides oculos* externæ arboris (vel loco gemmæ avulsæ inseruntur oculi alienæ arboris), et tum gemma recepta *lento sinu*, vel eo loco, quo vulnus factum est per incisionem, quod vulnus propter interiorem humiditatem *lentum* vel tenax est, et facile adhærescit gemini inserto, *stringitur*,

Primus Echionii palmes se jungere BACCHI

45

Novit, et externo tenditur uva mero.

Nexilibus gemmis fecundos implicat artus

Vitis, et amplexum pascit adulta genus,

Degenerisque comæ vestigia mitis inumbrat

Pampinus, et pingui curvat onusta Deo.

50

* * *

Robora PALLADII decorat silvestria rami,

Nobilitat partus bacca superba feros.

Fecundat sterilis pingues oleaster olivas,

h. e. vinculis circumligatur et constringitur, ut firmius adhereat et coalescat. — *Sinus* dixit cavitatem facti vulneris, ex imitatione Virgillii, qui Georg. II, 76: « qua se medio trandunt de cortice gemmæ, Et tennes rumpunt tunicas, augustus in ipso Fit uodo siuus ». Infra etiam v. 126 Noster *sinus* adpellat, fortasse eodem sensu.

45. *Echionii Bacchi*, i. e. Thebani. Echion socius Cadmi, quo adjuvante hic Thebas condidit. Ovid. Metam. III, 126 seqq. Ipsæ Thebæ Echionis dicuntur Iloratio, Carm. IV, 4, 64.

46. *Tenditur*, distenditur, h. e. impletur per insitionem, sc. externo mero. SCHÖETG. Conf. vs. 83, 153.

47. *Nexilibus gemmis*, quæ facile connectuntur atque implicat se alienis palmitibus.

48. *Amplexum pascit a. genus. Amplexum* videtur sensu passivo positum: nempe vitis adulta genus aliud vitis, quod amplexa est insitione, pascit. Ovid. Her. IV, 139: « Viderit amplexos aliquis, landabimur ambo ».

49. *Degenerisque comæ vestigia*,

i. e. eum locum, ubi *degeneris*, ignobilioris, rudis et incultæ vitis pampinus steterat, vel stirpem ipsam vitis degeneris, cui mitior pampinus insistit. *Degenerem* vocat secundum Virgilium, qui Georg. II, 59, de arboribus e semine natis, nec insitione emendatis, pronuntiat: « Pomaque degenerant succos oblita priores ».

50. *Pingui Deo*, Baccho, id est, vino largo et generoso. Tibull. I, 1, 6: « pleno pinguis inuata lacu », et Colum. vs. 432. Errat baud dubie Schœttgenius, qui Bacchum hoc loco pinguem vocari arbitratur, quod cum magno abdomine pingatur. Nam hoc commentum pictorum est, nullum in antiquitate fundamentum habens.

51. *Decorat silvestria*. Legerem *decorant*, videlicet: « rami Palladii decorant robora silvestria »; quod est, olea decorat robur, in quo scribitur. POYET. — Etiam Buchnerus legendum censuerat *decorant*, sed Gesnerus noluit quidquam mutare, quum etiam ad *bacca* hoc verbum ἀναδίδω; referri queat. Quæ sint *silvestria robora*, declarat auctor deinceps per *oleastrum*.

Et quæ non novit munera, ferre docet.

* * *

Germine cana PIRUS, niveos haud invida flores 55

Commodat, et varium neclit amore nemus.

Nunc rapit hirsutis horrenda sororibus arma,

Et docet indomitas ponere tela pirus.

Nunc teretem pingui producit acumine malum,

Fraxineasque novo flectit honore manus. 60

Phyllida quin etiam grandi mitescere fructu

Instituens, duræ dat sua membra cuti.

Et steriles spinos, et inertem fetibus ornum

54. *Et quæ non novit munera.* Calpurn. II, vs. 41: «induit arbos Ignotas frondes et non gentilia potma». Virg. Georg. II, 82: «Miraturque novas frondes et non sua potma». — *Ferre docet* vide ad vs. 40.

55. *Germine cana pirus.* Virgil. Georg. II, 71: «ornusque incanuit albo Flore piri». CODAUS.

56. *Necit amore*, h. e. amabiliter, incunde, ut vs. 36 *labore*. Vel respicit ad *thalami*, hoc est, conjugii speciem, de qua versu 13. GESS.

57. *Hirsutis horrenda sororibus.* Hirsutæ sorores sunt piri silvestres, spinis horridæ.

59. *Teretem pingui producit acumine malum.* Hæc verba interpretor e versu plane gemino, qui est Anth. Lat. lib. III, 61, 4: «Palladiumque nemus pingui se vertice frangit». Nam quod ibi *pinguis vertice*, hoc nostro loco *pingue acumen* esse videtur, ut sensus sit, malum arbutum piro insitam, *teretem* quidem infra esse, ramis circum circa æqualiter in orbem expansis, sed produci et fastigiari in *pingue acumen*, h. e. pomis densis et confertis gra-

vatum, ita ut gravitate eorum flectatur, et obtusum fiat: quod in epigrammate est «pingui se vertice frangit». Fere similiter describi videtur pinus in versibus Petronii, cap. 131: «Et circum tonsæ trepidanti vertice pinus».

60. *Novo flectit honore manus.* *Flectit*, quod v. 50 *curvat*. — *Manus fraxineæ* sunt rami fraxini, sicut «brachia roboris» infra vs. 115, «brachia platani» v. 124, et «brachia silvarum» in Lucilii *Ætn.* vs. 361.

61. *Phyllida* vocat amygdalum, quia Phyllis, Sithonis Thracum regis filia, quæ amore Demophoontis deperibat, in illam arborem mutata ferebatur. Referunt fabulam Hyginus, fab. 59, et Servius ad Virg. Ecl. V, 10. Recurrit infra v. 97.

63. *Et steriles spinos*, species pruni. De spinis sterilibus Virg. Georg. IV, 145: «Eduramque prunum, et spinos jam pruna ferentes». Ad quæ verba Servius: «Prunorum, inquit, arbor vocatur spinus genere masculino: nam sentes *has spinas* dicimus». Falso haberi pro *oxyacantha vulgari* observat Gesn. in Iudice.

Dotat, et ignotum cogit amare decus.
 Hujus et immissi vertere cydonia rami,
 Pomaque confusus blanda creavit odor.
 Castaneæ septos aspro velamine fetus
 Exsuit, et placido pondere mutat onus.
 Mespilaque exarmat pugnacibus horrida membris,
 Et mala tranquillo cortice vota premit.
 Creditur in Libycis sua germina nectere ramis,
 Lætaque puniceo posse decore frui.

* * * *

Spino piro inseri, ut et cæterarum, quæ hic enumerat, arborum truncis docet Pallad. Febr. tit. 25, 6.—*Inertem fetibus ornum*. Virg. Georg. II, 71: «ornusque incanuit albo Flore piri».

65. *Hujus et immissi... rami*. Sic Virgil. Georg. II, 80, insinuationem propriè dictam describit: «alte Finditur in solidum cuneis via; deinde feraces Plantæ immittuntur». — *Vertere cydonia*, matarunt, acerbitatem cydoniorum temperarunt piri insertæ. Malum Cydonium a Cydone, urbe Cretæ, nomen habet, unde translatum esse dicitur. Latinis cotoneum vocatur. *Cydonia tenui lana vel lanugine vestita* dicit Calpurn. II, 91.

66. *Confusus* a. V. A. St. Gr. Miz. Riv. *confusus* Com. et al. *confusus* rectum videtur, et ita legendum conjecit etiam, quum solam Comolinianam haberet, Buchnerus, et contulit v. 17. Gesn.

67. *Septos aspro velamine*, cortice spinoso, quo inclusi sunt fetus castaneæ, quem vocare solent *echinum*, ab echino pisce, vel ab erinaceo. Hinc Virgilio, Ecl. VII, 53 dicuntur «castaneæ hirsutæ». Et Calpurn. II, v. 82: «Castaneasque

nuces totidem, quam sole Novembri Maturis nucibus virides rumpentur echini». Vid. infra v. 115.

68. *Exsuit*. Efficit, ut tales asperi fetus nulli proveniant. — *Et placido pondere mutat onus*, et efficit ut ramorum onus, poma, quibus rami gravantur, sicut placido pondere, miti, innoxio, minus aspero: nam placido opponitur præcedenti aspro.

70. *Vota* A. St. Gr. Com. Miz. Gesn. *fota* B. R. Riv. — *Et mala tranquillo cortice vota premit*. Buchnerus, cui merito hic versus obscurissimus, aut corruptus visus est, post tentatas aliquot mutationes, huic demum sensum ejus, repetita consideratione, constituit, quem ipse probò: *mala vota* respectu mespili dixit, quæ vovet *pugnacibus horrida membris* nasci, sed opprimitur ab insita piro. Adjicit Gesnerus; *vota* pro instituto et voluntate poni, huic ætati novum non est. — Nescio tamen cur non admittatur *fota*, quod quidem *tranquillo* videtur poscere. Ed.

71. *In Libycis ramis*, in arbore mali Punici.

72. *Puniceo decore*. Intelligit pira purpurea. Conradus.

PUNICA non alios umquam dignata saporēs

Mala, nec externis adsociata comis,

Ipsa suas augent mutato semine gemmas,

Et sibi cognato picta rubore placent.

* * * *

Insitā proceris pergit concrescere ramis,

Et sociam mutat MALUS amica pirum:

Seque feros silvis hortatur linquere mores,

Et partu gaudet nobiliore frui.

Spiniferas prunos, armataque robora sentes

Lævigat, et pulchris vestit adulta comis.

Exiguam sorbum dulci distendere succo

Novit, et ad cupidas flectere poma manus.

73. *Punica*. De malo Punico Plinius scribit XIII, 19, s. 34: « Sed circa Carthaginem, inquit, malum Ponicum sibi cognomen vindicat, aliqui granatum adpellant. » *Apyrinon* vel *Apirenum* dicitur, cujus nucleus lignum non habet. Martialis in distichis, XIII, 42. Connus. — De malo Punico multa dicendi usus nobis fuit ad carmen Avieni (huj. op. nostr. t. V, p. 514. En.), ubi et copiosior ejus descriptio legitur a versu 13 seqq.

74. *Nec externis adsociata comis*. Non contradicit Palladius hiis, quæ modò de piri insitione in Punicas dixerat. Pirus inseri potest in Punicam, non contra in pirum ipsa. Gass.

77. *Insitā proceris*, etc. Conferendas Palladius, Feb. tit. 25, 17, ubi arbores singulas, quibus inseri malus potest, ordine, quo hic loci, enumerat.

78. *Socia* J. B. R. *sociam* reliquæ, quæ præsto sunt, A. St. Gr. Miz. Riv. — *Mutat malus amica pirum*. Frequentissima et vulgatissima hæc

insitū fuisse videtur, mali in pirum, quia hæc fere sigillatim laudari, præ aliis generibus, a poetis solet. Vid. Virg. Georg. II, 33; Propert. IV, 2, 18; Calpurn. II, 42.

79. *Seque feros silvis*, i. e. malus sativa inseritur malo silvestri. Conaus.

81. *Spiniferas prunos*. De his ad v. 63. — *Armataque robora sentes*, i. e. sentibus, per Græcismum, vel per adpositionem *sentes* nominat ipsas prunos spiniferas et *armata robora*.

82. *Lævigat*, iis spinas vel asperitatem demit.

83. *Exiguam sorbum*. Sorbus Germanis *Sperberbaum*, *Arlesbeer*, Gall. *cormier*. — *Distendere*, ut Virg. de apibus, Georg. IV, 164: « liquido distidunt nectare cellas ». Conf. supra v. 46, et Colum. Hort. v. 306. — Auth. lib. I, ep. 147, 28: « sic cytiso pastæ distendant ubera vaccæ ». Plura vide apud Heinsium ad Ovid. Met. IV, 457. Eo.

84. *Ad cupidas flectere poma manus*. Eleganter. Poma graviora multo sorbis exiguis inflectunt ramos,

Stipitibus gaudet nomen mutare salignis ,
 Et gratum Nymphis spargere flore nemus.
 Robora thyrsigero platani concordia Baccho
 Fetibus instituit plena rubere novis.
 Illius insolitas miratur Persicus umbras ,
 Populeæque ferunt candida dona comæ.
 Mespilus huic paret, lapidosaque viscera mutans
 Tenditur, et niveo plena liquore rubet.
 Pro sudibus fetis, et pro prægnantibus armis,
 Castaneæ fulvum dant nova mala decus.

* * * *

ut cupida manus contingere eas facilius queat. GESN.

87. *Concordia Baccho*. Hoc dicit propterea, ut recte observat Codrus, quod antiqui sub umbra platani convivari solebant. Virg. Georg. IV, 146 : « Jamque ministrantem platannum potantibus umbras ». Notavimus hoc dudum ad Pentadii Eleg. de vere (huj. op. nost. t. II, p. 322. Ed.) Et cf. Nostr. inf. v. 123. Sed maxime significare Palladius hoc loco illud videtur, quod platani ipsum vinum amare, eoque radicebus ejus infuso bene nutriri credebatur. Plinius de platani, XII, 1, s. 4 : « Tantumque postea honoris increvit, ut mero infuso nutriantur. Compertum id maxime prodesse radicibus; docuimusque etiam arbores vina potare ». Mart. IX, 62, 16 : « Crevit et adfuso lætior umbra mero ». Et nota est Q. Hortensii singularis in platani suis vino irrigandis cura et consuetudo, de qua refert Macrobius. Sat. II, 9.

88. *Rubore omnes editt. sed rubere legendum, erudita emendatlo est J. Fr. Gronovii, Obscrv. I, 5, p. 52. Venit idem in mentem cl. Morgagnæ, I, 95. Gesn. — Fetibus instituit*

plena rubere novis. Instituit, quod supra v. 54 docet. Virgilius etiam de platani malo insitis, Georg. II, 70 : « Et steriles platani malos gessere valentes ».

89. *Insolitas miratur*. E Virgilio, Georg. II, 82 : « Miraturque novas frondes et non sua poma ».

91. *Lapidosaque viscera, quæ carne pariter ac nucleis duris constant. Vid. not. ad Colum. Hort. v. 15.*

92. *Tenditur, succo mitiore turget; vid. v. 46.*

94. *Pro sudibus fetis et pro prægnantibus armis*. Pro ligno et materia castaneæ, quæ alias tantum in sudes et arma agrestia inde fabricanda secunda est. Nempe, ut Gesnerus monet, vult indicare, vilem ante castaneam, et armis rusticis adhiberi solitam, insitis malis fieri honoratiorem. Palladius, Nov. 15, 2 : « Castanea mira soliditate perdurat in agris, tectis et operibus cæteris intestinis, cujus solum pondus in vitio est ». Pro prægnantibus Janus Vlitius in suo exemplari correxerat *pungentibus armis*, ut refert Burm. ad Anthol. tom. I, p. 701. — Quod quidem firmari videtur epigr. Inscrti de rosa, v. 9 : « Unde tui flores

65

90

Ipsa suos onerat meliori germine ramos

95

PERSICUS, et pruno scit sociare genus,
Imponitque leves in stipite Phyllidis umbras,
Et tali discit fortior esse gradu.

Quum præstet cunctis se fulva CYDONIA pomis,

Alterius nullo creditur hospitio.

100

Roboris externi librum adspersa superbit,

Scit tantum nullo crescere posse decus;

Sed propriis pandens cognata cubilia ramis,

Stat, contenta suum nobilitare bonum.

Ænula dura piri despecti mala saporis

105

MESPILUS admisso germine tuta subit.

Et geminis sese violentior inserit armis,

pungunt latitantibus armis ». Ed.
— Sed *prægnantia arma* sunt largiter nascentia e castanea, ut *sudes feta*, et quia his respondent, tollenda aut mutanda non sunt.

95. *Ipsa suos onerat*. Brevius hæc tradit Pallad. Nov. 7, 6: « Inseritur (Persicus) in se, in amygdalo, in pruno: sed Armenia vel præcoqua prunis, duracina amygdalis, melius adhærescunt, et tempus ætatis adquirunt ».

97. *Phyllidis*; vid. ad v. 61.

98. *Tali gradu*, i. e. nativitate, generatione, vel cognatione; vid. ad v. 30.

99. *Fulva Cydonia*, intellig. arbor, mala Cydonia ferens. *Quum præstet cunctis se pomis*, hoc explicat ipse Pallad. Febr. 25, 24: « Mense Februario cydonia inseruntur, melius in trunco, quam cortice: recipiunt in se surculos prope omnis generis Punici, sorbi, omnium malorum, quæ meliora producant ».

100. *Alterius nullo*, i. e. nulli alteri arbori inseri potest, sed tantum in se. *Nullo pro nulli positum*, more illius ætatis; creditur, committitur, ut v. 40: de *hospitio* pro insitione vid. v. 19.

103. *Pandens cognata cubilia*. *Cubilia* nunc dicit, quæ v. 49 *vestigia*, paullo ante *hospitium*, et mox *larem* v. 116, et *gremium* v. 118.

106. *Tuta subit*, h. e. ita, ut ipsa mespilus inserta nihil amittat asperitatis, vel saporis sui. Satis bene cepisse sensum obscuri versus videtur Codrus: Mespilus inseritur piro silvestri, cujus æmula est; et quum utraque arbor aspera sit, fructus inde fiunt asperiores.

107. *Et geminis sese violentior*. Et quum utriusque arboris poma sicut aspero sapore armata, hinc mespilus cum piro coalescens quasi geminata acerbitate sit violentior, asperior, ut manum carpentium fere deterreat.

Atque avidas terrent robora sæva manus.

* * * *

Necnon et CITREI patiuntur mutua rami

Pignora, quæ gravido cortice morus alit.

110

Pomaque pasturi blando redolentia succo,

Armatis mutant spicula nota piris.

* * * *

PRUNA suis addunt felicia germina membris,

Donaque cognato corpore læta ferunt.

Exarmat fetus, sed brachia roboris armat,

115

Castaneæ prunus jussa tenere larem.

* * * *

Adsuescunt SILIQUE viridi mollescere succo,

Et gremio pascunt cætera poma suo.

* * * *

108. *Atque avidas... manus.* Vid. ad. v. 84.

109. *Necnon et citrei patiuntur.* Etiam mali citreæ rami mutuo sibi recipiunt surculos mori, et morus citri, h. e. inseruntur moro, sicut morus citro. De malo citrea, sive Medica diximus ad Colum. Hort. v. 405.

110. *Pignora.* Surculi insiti sunt quasi liberi adoptivi: pignora autem vocari liberos, tralatitium est. GRSN.

111. *Pomaque pasturi.* Idem rami citrei pasturi, h. e. nutrituri (vid. v. 118 et 163) *poma sua redolentia, piris*, quibus insiti sunt, *mutant spicula*; ramus citreus piro insitus non erit spinosus, ut alias piri solent. GRSN.

113. *Pruna suis addunt felicia germina membris*, h. e. in se inseruntur, ut ait Noster, Nov. 7, 15. GRSN.

115. *Exarmat fetus.* Prunus castaneæ insita facit, ut fructus non

sint hirsuti, vel durum corium habentes: *sed brachia roboris armat*, facit, ut rami fiant spinosi, quales nimirum sunt pruni.

117. *Adsuescunt siliquæ.* Non hic de siliquis leguminum agitur, quales habent pisa, fabæ, lupini, phaseoli, et quarum meminit Virgilius; sed de *Siliqua Græca*, quam Græcis καρπίων vocari Colum. V, 10, 30, et de serb. c. 25, monel, Glôssar etiam καρπίων a suavitate fructus. Gallis dicitur vulgo *carouge* vel *caroube*, Germanis *Joannisbrodt*, relatæque a nonnullis est inter ficos: ficus Ægyptia vocata (quamquam falso, quum in Syria Ioniaque maxime nascatur, Plin. XIII, 8, s. 16), quia nempe non ramis, sed ipso caudice fert pomum. Amplius describit Plinius, XV, 23, s. 26: « Haud procul abesse videantur et prædulces siliquæ, nisi quod in iis cortex ipse mauditur: digitorum omnis longi-

Persuadet moris tetrum mutare colorem

Ficus, et invasis dat sua jura comis. 120

Se quoque miratur pingui grandescere succo,

Et solitum gaudet vincere poma modum.

Insignes foliis platanos, felicia mensis

Brachia, gaudentes vitis honore comas,

Ingrediens pingui se cortice maxima ficus 125

Servat, et optatos implet adepti sinus.

* * *

Mutua quin etiam MORIS commercia ficus

Præstat, et oblatum robore germen alit.

tudo illis, et interim falcata polliceri latitudinæ.

119. *Persuadet*, eo sensu, quo supra docu. v. 54, hortatur 79, instituit 88. — *Tetrum color*, i. e. nigrum vel fuscum, ut Avienus usurpavit, Descr. Orb. v. 777, et 1311. *Piceum partum* infra vocat v. 133.

120. *In vasis divis*, J. B. R. — *Invasis dat sua jura comis*. *Comæ invasæ* sunt rami, quos præter naturam invasit ficus illis insita. GRÆK.

124. *Felicia mensis Brachia*, rami, qui felices et in honore habentur, quod hilaritati conviviorum serviunt, quæ sub iis agi solent. Vid. v. 87. — *Gaudentes vitis honore* interpretor, quæ sinant vino adfuso rigari et nutrirî. Ut honor alias poetis pro frondibus et pomis arborum ponitur, ita hic *vitis honor* ejus fructus vel vinum esse videtur. Supra v. 60, *novo flectit honore manus*, i. e. pomis. Plane eloquitur Ovid. Remed. 141: "Quam platanus vino gaudet, quam populus unda". Hoc loco et alia ratio honoris nominati accedit, quis platano vino adfuso singularis honor lia-

bebatur. Diserte Plinius, XII, 1, de platanis: "Tantumque postea honoris increvit, ut mero infuso nutriantur".

125. *Ingrediens*, h. e. immissa, vel insita in platanum ficus, *pingui ejus cortice ita se servat*, crescit, alitur, ut maxima fiat.

126. *Optatos implet adepti sinus*. *Sinus* intelligo de ambitu, orbe, amplitudine fici, quos *optatos implet*, ita ut maxime optari poterat implet, succo distendit, dum sit amplissima.

127. *Quin etiam moris*. De moris adi Plin. Hist. Nat. XV, 24; it. XVI, 26: ait enim, quod "non nisi exacto frigore germinat, ob id sapientissima arbor dicta" (ὀξύμωρον adfectat Plinius, quum *morum sapientissimam* vocat). Palladius autem, Febr. 25: "Inseritur, inquit, in fico, et in se tantum sub cortice". Græce dicitur οὐκίμωρος, ut Cels. 3, 18, et μύρον fructus, unde medicinalis compositio διαμύρων, quod ex succo mororum sit. GRÆK. — *Commercium*, i. e. institutionem. EN.

129. *Avide J. J. A. avidæ* St. Gr.

Fraxinus huic avidæ confert sua membra sorori,

Et metuit fetus sparsa cruore novos.

130

Proceras fagos, et poma hirsuta virentis

Castaneæ, duris aspera mala comis

Inficiens, monstrat piceo nigrescere partu,

Et succo pascit turgida poma novo.

Obsequitur moris blando terebinthus odore,

135

Et geminis veniunt munera mixta bonis.

* * * *

SORBA suos partus merito majoris honestant

Seminis, et pulchro curva labore nitent.

Hæc arbos spinæ duros mucronibus artus

Exsuit, ac libris mitibus arma tegit.

140

Com. Miz. Riv. Gesa. Ego prætulere-
rim avide.

130. *Et metuit*, ut ante miratur v. 89 et 121 : sed hic *metuit* ponere maluit, quia *cruore sparsam*, quasi cædis indieia habentem, dicit : *cruore* vero respicit ad eruentum colorem mororum. Colum. Hort. 402 : « cumulatæque moris Candida sanguineo manat fuscilla cruore ».

131. *Poma hirsuta virentis Castaneæ*. Vid. ad v. 67.

133. *Inficiens*, scil. succo suo per insitionem.—*Monstrat* idem est, ac, quod aliis locis occurrebat, *docet, instituit*.—*Piceo nigrescere partu*, i. e. partum edere, vel fructum ferre nigri coloris.

135. *Blando terebinthus odore*. Terebinthus arbor, cujus quædam species habet fructum faba majorem, odore juvenniorem. Virg. Æn. X, 136 : « ant Oriëia terebintho ». Ex hac fluit resina, quæ est aliis odoratio, ut scribit Plinius, XIV, 20, ideo Palladius blandum adpellat terebinthi odorem. Gess.

136. *Et geminis veniunt munera mixta bonis*. Gemina ista bona intelligi esse sneum ex moro, et odorem e terebintho.

137. *Sorba suos partus*. Primum distichon intelligo de sorbo in se insito, qua ratione majora, ut in cæteris quoque arboribus, obtinentur poma. Gess.

138. *Et pulchro curva labore nitent*, h. e. et pulchrum adpectum præbent, quando rami majoribus pomis curvati quodammodo laborare videntur. Horat. Carm. I, 9 : « nec jam sustineant onus Silvæ laborantes ».

139. *Spinæ*, intelligo *spinifera præno*, de qua v. 81 : insita hæc arbor (sorbus) duros mucronibus artus *Exsuit*, ramos et corticem spinis liberat, eos leviores facit, quod v. 81 dixit « armata robora levigat ».

140. *Libris mitibus arma tegit*, libro, cortice mitiore indueto, *tegit*, occultat vel opprimit, ne sentiatur, asperitatem, qua veluti armata erat arbor spinifera.

Aureaque adnexo miscere cydonia fetu
Gaudet, et externi dona coloris amat.

* * * *

Inseritur lauro CERASUS, partuque coacto
Tinguit adoptivus virginis ora pudor.

Umbrantes platanos, et iniquam robore prunum ¹⁴⁵
Compellit gemmis pingere membra suis.

Populeasque novo distinguit munere frondes,
Sic blandus spargit brachia cana rubor.

* * * *

PHYLLIS odoratos primævis floribus artus
Discissi pruni cortice fixa tegit.

¹⁵⁰

Pomaque permutat velamine persica misto,
Duritiemque docet tegminis esse loco.

In modicam tornat siliqua tendente figuram,

143. *Inseritur lauro cerasus*. Plin. Hist. Nat. XXV, 25: « Minus quinquennium est, quod prodire, quæ vocat laurea (de cerasis loquitur), non ingrata amaritudinis, insita in lauro ». His desiccatis solent coqui nostri altitia assanda replere. Gesn. — *Partuque coacto*, i. e. partu, qui ex utraque coaluit, nempe fructu, qui ex utriusque arboris conjunctione provenit.

144. *Tingit* B. R. J. J. A. St. Gr. Miz. Riv. *Tinguit* Com. Gesn. — *Virginis ora*, Daphnes, quæ in laurum mutata: *pudor*, rubor qui in flore et pomo.

145. *Iniquam robore prunum*, cortice aspero. Versu 81 *spiniferas prunos et armata robora* dixerat.

148. *Sic blandus spargit*. *Blandus rubor*, qui est in cerasis, *spargit*, quæsim occupat et distinguit, *brachia cana*, ramos populi cana fronde insignes: *populus ipsa candida* di-

citur Virg. Ecl. IX, 41; *alba* Ovidio, Her. IX, 64.

149. *Phyllis*, amygdalus; vid. v. 61 et 97. — *Odoratos primævis floribus artus*, id est, amygdalus pruno immissa, *artus* brachia, ramos, quos primitus et naturaliter *floribus odoratos* habebat, nunc *pruni* in cortice *fixa tegit*, amittit, evanescere facit; vid. v. 140. In Priapeis: « Amygdalumve flore purpureo fulgens ».

152. *Duritiemque docet*, facit, ut loco tegminis vel corii, quod persica habent molle et lanuginosum, durum ligneumque tegmen evadat.

153. *In modicam tornat siliqua*. Quando amygdalus stirpi siliquæ commissa est, fructum non alium, quam teretis et modicæ figuræ fert, quoniam contra siliqua figuram suam tendat, longa et falcata sit; vid. ad v. 117. *Tornat*, rotundat et contrahit in leretem figuram. *Tornus* de quavis rotunda brevitate adhiberi

Et frondes pulchro ditat odore feras.
Castaneamque trucem depulsis cogit echinis
Mirari fructus lævia poma sui.

155

Quin et amygdaleos subeunt PISTACIA ramos,
Et meritum majus de brevitate petunt.
Hæc et cognato cingens terebinthus amictu
Nutrit adoptivis nobilitanda comis.

160

Flumineam salicem fecundant ardua membra
Castaneæ, et multo pasta liquore vigent.

Arbuteas frondes vastæ nucis occupat umbra,

solet: de quo vid. not. ad Sal. Basii carm. ad Pis. v. 84; *torum angustum* dicit Propert. II, 34, 43.

155. *Depulsis echinis*, dimisso cortice spinoso, quo vestiuntur castaneæ. Vid. ad. v. 67.

158. *Et debitum majus* omnes edd. præter Rivin. qui locum corruptum agnoscens scribit *Atque decus majus*. Buchnerus *Et meritum* legendum putat, quod et ab aliis receptum video, qui verum hunc citant.

— *Et meritum majus*. Innuit pistacia ob brevitate amygdalis præstantiora. *Meritum* virtus, pretium est apud scriptores sequioris latinitatis. Vid. Hieron. vita Paulli Erem. extr. Sic Orientius ea voce usus est, ut, notat Barthius, XLII, 17, sic: «merita negotiorum, merita chartarum». Vid. Severus, Dial. I de Orient. mou. virt. I, 3; it. Savarot ad Sidon. VI, 3. Confirmat hanc emendationem nostram ipse Palladius, de sorbis floquens, quum ait v. 137: «Sorba suos partus merito

majoris honestant Seminis». Add. I, 5, 6; I, 8, 1; I, 10, 1. Bucur.— Eadem emendatio etiam in meutem venerat Bocharto, Geogr. I, 10, p. 421, B. *Pretium* conjicit cl. Morg. I, 95. Gesn. — Ego *meritum* exeuendum putavi, quia usus plurium scriptorum sequioris ætatis, ipsiusque Palladii, id verbum poscit, *debitum* vero non solum mendosum est, sed et hoc loco nullum sensum idoneum habet.

159. *Cognato cingens amictu*, i. e. cortice, qui similis est pistaciorum illi.

161. *Flumineam salicem fecundant*, h. e. Castanea, ubi salici inserta est, fecundior in arduos densosque ramos crescit, et multo liquore e salicis stirpe pariter ac flumine adluente nutrita, bene viget.

163. *Arbuteas frondes*. *Arbutus* arbor, Græcis *κίμαρος*, ejus fructus, fragis similes, *arbuta* neutro genere dicuntur.—*Pasta nucis occupat umbra*, i. e. arbuta nux vasta,

Pomaque sub duplici cortice tuta refert.

* * *

Cætera, quæ solers processu temporis usus

165

Exprimet, exemplis instituere novis.

Hæc sat erit tenui versu memorasse poetam,

Quem juvat effossi terga movere soli.

Carmina tu duros inter formata bidentes

Aspera, sed miti rusticitate, leges.

170

nempe juglans, quæ et magna dicitur Varroni, I, 16, 6, inseri potest, quod et tradit Virg. Georg. II, 69: « Iuscritur vero ex fetu nncis arbutus horrida ».

165. *Cætera*, i. e. Quod ad cætera adtinet, quæ solers usus exprimet, de his instituere alio tempore novis exemplis. *Exprimet* dixit, ut laborem et industriam in experiendo et inquirendo iudicet, sequens Virgilium, qui verbo *extundere* usus est, Georg. I, 133: « Ut varias usus meditando extunderet artes ».

170. *Aspera, sed miti rusticitate, leges*. Rusticitas hæc non de carmine

Palladii, ut quidem Gesnerus vult, sed de legente Pasiphilo intelligenda videtur. Docent hoc opposita, *aspera* et *miti*. Licet carmina mea sint aspera, tu tamen ea leges *miti rusticitate*, nempe pro solito quidem illo tuo studio rei rusticæ, verum quod minime rusticum est, sed mite, conjunctum cum urbanitate, amore, humanitate. In hanc sententiam Ovid. Am. III, 10, 17, de Cere: « Nec tamen est, quamvis agros amet illa feraces, Rustica; nec viduum pectus amoris habet ». Alio sensu *rusticitatem* de libro suo usurpabat v. 6.

VOMANI

DE LAUDIBUS HORTULI.

ADESTE Musæ, maximi proles Jovis,
 Laudes feracis prædicemus hortuli.
 Hortus salubres corpori præbet cibos,
 Variosque fructus sæpe cultori refert :
 Olus suave, multiplex herbæ genus,
 Uvas nitentes, atque fetus arborum.
 Non deficit hortis et voluptas maxima,
 Multisque mixta commodis jucunditas.
 Aquæ strepentis vitreus lambit liquor,

4. *Variosque cultus sæpe cultori refert.* Sic Will. Pith. Scal. et editiones vett. Catal. Virg. Burmannus conjecturam N. Heinsii in contextum admisit *Variosque fructus*, quæ facile se cuique probabit, siquidem vulgata lectio non parum inepta et inconcinna est. Verbum *refert*, quod est rependit, redire facit, poscit omnino *fructum*, qui cultori reddit ex labore et cultu suo, non cultus ipse. Videturque hæc emendatio confirmari verbis Virg. Georg. II, 36: «fructusque feros mollite colendo», ubi similiter nonnulli librarii veteres male scripserunt *cultusque feros*. Oudendorpius hoc loco conjiciebat *Variosque luxus*.

7. *Non deficit hortis. Deit Petav.* cod. Lugd. et Genæv. edit. Pithœi, sed Parisina *defit*, quod

etiam Will. Scalig. et edit. vett. Catal. Virg. dederunt. Et sic sæpe poetæ. Lucret. II, 1141: «Quandoquidem grandi eibus ævo denique deficit». Virg. Ecl. II, 22: *Læ mihi non æstate novum, non frigore deficit*. Prudent. Cathem. IV, 85: «Non deficit tamen anxii medela». — Et Hymn. IX, 166: «Quod deficit ævo, suppleat erudititas». Ed.

8. *Multisque mixta commodis. Commixta modos* in Pet. et Thuan. cod. *Multisque commixta modis* in edit. Vicet. Brix. et Ven. Williehius aptius ad metrum edidit «*Multisque commixta est modis jucunditas*». Præferenda tamen lectio, quam ipsi dedimus.

9. *Vitreusque lambit liquor.* Aliquot codd. et edit. antiquæ habent *ambit*, quod metro minus aptum

Sulcoque ductus irrigat rivus sata :

10

Flores nitescunt discolore gramine,

Pinguntque terram gemmeis honoribus.

Apes susurro murmurant gratæ levi,

est. Sed huic consulens Willichius edidit « Aquæ strepentes, vitreusque ambit liquor ». Magis tamen adridet lectio vulgata : *lambit*, quod plures editiones præferunt, valde usitatam poetis de fluviis et aquis adluentibus. Notum est Horatii Carm. I, 22, 7 : « quæ loca fabulosus Lambit Hydaspes ». — Ipse Amm. Marcell. lib. XVII, cap. 3 : « Mosa fluvijs præterlambit »; et XXV, 10 : « præterlamberet Tiberis intersecans orbem æternam ». Priscian. in Perieg. vs. 99 : « istius unda, Lambit terga soli, qua ac vagus explicat orbis ». En.—Avienus frequentissime, ut Descr. Orb. 575, 694, 951. *Præterlambit* idem v. 495, 1076, 1329. Cæterum fluminis vel rivi adluentia meminit hic auctor, quoniam veteres olitores viciniam rivi vel aquæ fontanæ ad omnium culturam hortorum requirebant. Vide quæ supra notantur ad Colum. Hort. 23.

10. *Sulcoque ductus*, qui e proximo lacu vel amne, sulco effosso, deductus est. Nam verbo *deducere* vel *inducere* utuntur poetæ hac in re. Vid. Colum. Hort. 143; Virg. Georg. I, 106, et ib. v. 269. Hinc *deductos fontes* vocat ep. 61 libri III Anthol. Lat. quod ipsi infra dabimus, et Martial. XII, 31 : « ductile flumen aquæ ». *Sulcus* hic dicitur, qui aliis *canalis*. Vid. Calp. II, 35, 96.

11. *Flores nitescunt* pro *nitent*. Inchoativis verbis pro simplicibus æpe utuntur serioris ætatis poetæ.

Fullescere pro *fulgere* vidimus in Nemesiani Haliect. v. 87. (huj. op. tom. I, pag. 236, Ed.) Antiquus auctor epigr. de Musis : « Melpomene reboans tragicia fervescit iambis ». Pro *gramine* Lindenbrogius volebat *germine*, quod et nonnulli codices præferunt : sed *gramine* de floribus in usu poetarum, bene fundatum est, et de cujuscumque herbæ caulibus, foliis, fibris usurpatur. Notavimus hoc ad Calpurn. II, 32. Hinc *gramen habentes herbas* dicit Ovid. in Ib. 403; *floreum gramen* Martial. IX, 91.

12. *Pinguntque terras. Terram rectius* in Puteano, Vossiano et Thurni cod. et sic etiam Aldus.—*Gemmeis honoribus*, i. e. foliis gemmarum instar nitentibus. Sic florum et hortorum pulchritudinem exprimere solent poetæ. Colum. Hort. 37 : « quo sidere primum Nascantur flores, Præstique rosaria gemment. Pervig. Ven. v. 13 : « Ipsa gemmeis purpurantem pingit annuum floribus ». Ipse Vomanus in epigr. de quatuor anni tempest. apud Piith. lib. IV, p. 170 : « Ver pingit variegemmantia prata colore ».—Et vid. Valer. Cato in Diris, v. 23. Ed.

13. *Apes susurro murmurant*. Apum mentionem facit, quia apiaria in hortis, vel hortis vicina, statuebant, ut haberent apes florum et herbarum copiam mellificio exercendo. Vide Virg. Georg. IV, 109. *Susurro murmurant levi* expressa videntur e Virgiliano loco, Ecl. I, 56 : « apes Hyblæia apibus florem depasta sa-

Quum summa florum, vel novos rores legunt :
 Fecunda vitis conjuges ulmos gravat, 15
 Textasve inumbrat pampinis arundines;
 Opaca præbent arbores umbracula,
 Prohibentque densis fervidum solem comis.
 Aves canoros garrulæ fundunt sonos,
 Et semper aures cantibus mulcent suis. 20
 Oblectat hortus, avocat, pascit, tenet,

licti Sæpe levi somnum suadebit
 inire susurro ».

15. *Fecunda vitis*, etc. Vitem in hortis dicit vel ulmis adplicatam, vel trichilæ contextis arundinibus nixam surgere. *Conjuges ulmos* vocat conjugatas et conjunctas vitibus, quam conjunctionem sub conjugii et maritatus imagine describunt. Columella, XI, 2, 79 : « Ulmi quoque recte vitibus maritantur ». Catullus in Carm. nuptiali LXII, postquam *vitem viduam* dixerat nulli arbori adligatam, mox de eadem v. 54 : « At si forte eadem est ulmo conjuncta marito ». Horat. Epod. II, 9 : « adulta vitium propagine Altas maritat populos ».

16. *Inumbrat pampinis arundines*, nempe *vitis inumbrat pampinis suis*. Perperam *pampinus* scripserunt cod. Thuan. Voss. et edit. Vicet. Brix. Venet. cum Will. Per *textas arundines* intelligit trichilam, vel pergulam, jugamento quodam arundinum contextam, cui arbores varis, inprimis vites, adplicari ad umbram faciendam solebant. Diximus de trichila ad versum 8 Copæ : « Est trichila umbriferis frigida arundinibus », et supra ad Colum. Hort. v. 378.

17. *Præbent umbracula*. Beda de conil. veris et hiem. v. 49 : « Et

virides rami præstent umbracula fessis ».

18. *Prohibentque densis fervidum*. Videtur adlusum ad verba Horatii, Carm. II, 15, 9 : « Tum spissa ramis laurea servidos Excludet ictus ». Similiter Calpurn. V, 2 : « Torrentem patula vitabant arbore solem ».

20. *Et semper aures cantibus*. Sic ediderunt Will. Pith. Scal. Plant. Riv. aliî, quamquam cod. Voss. et Aldus vitiose habent : « Et se per auras cantibus mulcent suis ». Cautus avium inter oblectamenta horum etiam meminit auctor Eleg. in Oh. Mæc. v. 35 : « Pieridas Phœbumque ciens iu mollibus hortis Sederat argutas garrolus inter aves ».

21. *Oblectat hortus, avocat*. In plerisque editionibus legitur *advocat*. Sed Burmannus *avocat* excudendum curavit, auctoritate codic. Petav. et Thuan. item antiq. edit. Vicet. Brix. et Venet. Catalect. Virgil. tum Heiusii et aliorum eruditorum, qui sic emendandum censuerunt. Huic egomet sequor. *Advocat* et *avocat* sæpe permutari a librariis, jam notavimus ad Calpurn. IV, 50. Aptius hoc loco *avocat*, quod notat animum paulum abducere a rebus negotiisque seriis, eaque interrumpere ad tempus. E pluribus locis Veterum, quibus Burmannus hanc

Animoque mæsto demit angores graves :
 Membris vigorem reddit, et visum capit :
 Refert labori plenior gratiam,
 Tribuit colenti multiforme gaudium.

25

emendationem et verbi significatum illustrat, hunc valde adpositum Quintiliani refero, Instit. X, cap. 3, 23, ubi de secessu ruris et hortorum : « Mihi certe jucundus hic magis, quam studiorum hortator, videtur esse secessus. Namque illa ipsa, quæ delectant, necesse est avocent ab intentione operis destinati, etc. » Addo Senec. Epist. LVI, prope finem : « nulla res nos avocabit, nullus hominum avinmqve concentus interrumpet cogitationes bonas ». Hinc avocationes et avocamenta dicuntur, quæ sunt animi oblectandi causa.

23. *Membris vigorem reddit.* Huic convenit, quod infra Ausonius in Rosis, v. 6 : « Errabam rignis per quadrua compita in hortis, Maturo cupiens me vegetare die ». — *Et visum capit.* *Visus* cod. Pet. et

Thuan. ed. Vicet. Brix. et Venet. *rapit* legit Christius ad Villaticum, pag. 273, quod probro, hoc est, ad se trahit, ut in loco Quintiliani supra prolato : « silvarum amœnitas et præter labentia flumina, ... et ipsa late circumspiciendi libertas ad se trahunt ». *BRAM.*

25. *Tribuit colenti.* Willichius edidit *Tribuit incolenti*, quod contra metrum, et omnium, quæ vidi, exemplarium scripturam est.

N. B. Vid. tom. V, p. 190, nostræ editionis Virgilii, ubi hæc inter alia notavimus : « Hujus carminis natura est iambica trimetra senaria. IAMBICA, quoniam prædominatur iambus : TRIMETRA, id est, ternas mensuras continens; mensura autem quæque binis pedibus conflatur : SENARIA tamen est, quoniam senis pedibus constat ». *ED.*

· INCERTI AUCTORIS,

FORTASSE AUSONII,

ROSÆ.

CUM ADPENDICE QUINQUE EPIGRAMMATUM DE ROSIS.

VER erat, et blando mordentia frigora sensu
Spirabat crœceo mane revecta dies.
Strictior Eoos præcesserat aura jugales,
Æstiferum suadens anticipare diem.
Errabam riguis per quadrua compita in hortis, 5

1. *Mordentia frigora sensu. Morientia frigora morsu* edidit Scriver. in *Animadv. ad Pervig.* Ven. post Baudii *Amores*, pag. 446, sine ullo sensu: nam quomodo *frigora morsu morientia*? sed recte spirare dicuntur frigora, quæ mordent blando sensu. BURM.

2. *Croceo mane revecta dies.* Ovid. *Met.* III, 149: « altera lucem Quam croceis evecta rotis Aurora reducet ».

3. *Strictior Eoos.* Lenis quædam aura, unde Aurora dicta putatur, et ventus frigidulus, qualis in aurora flare solet, antecesserat orientes equos Solis, atque invitabat exire ad eam captandam ante diei restum. VIX. — De aura ortum Solis præcedente fortasse accipien-

das versus Virgillii, *Georg.* I, 250: « Nosque ubi primus equis Oriens adflavit anhelis ».

4. *Anticipare diem*, i.e. prævenire, antevertere. Ausonius, *Epitaph.* 35, de equo: « Promptum et veloces erat anticipare quadrigas ». Maximianus, *Eleg.* I, v. 276: « Sed mihi venturos melius prævertere casus, Atque infelices anticipare dies ». Plura exempla dabit Heinsius ad Ovid. *Met.* III, 235.

5. *Per quadrua compita in hortis.* Recte ita edidit Scriver. secundum plures editt. et codd. Willichius, ut et editt. *Catalect.* Virg. *Vicet.* Brix. Ven. et Junt. « per quadrua compita in herbis ». Aldus in utraque editione an. 1517 et 1534 « per

Maturo cupiens me vegetare die.
 Vidi concretas per gramina flexa pruinas
 Pendere, aut olerum stare cacuminibus,
 Caulibus et patulis teretes colludere guttas,
 Et cælestis aquæ pondere tunc gravidas.
 Vidi Pæstano candere rosaria cultu,
 Exoriente novo roscida Lucifero.
 Rara pruinosis canebat gemma frutetis,
 Ad primi radios interitura die.

quadra et compita in hortis. Sunt autem *quadra*, ut explicat Vinetus, quadrata vel quadrangula, veluti quum ambulationes duæ, quasi viæ duæ, inter se secant in medio horto: vel sunt viæ angustæ, quæ se permeant in quadrum, et distinguunt areas. Hæc *quadra* describi arbitror a Colum. Hort. vs. 92: «Angustosque foras adverso limite ducentes, Rursus in obliquum distinguat tramite parvo».

9. *Teretes colludere guttas*. Optima hæc lectio plurimorum exemplarium: quidam codices *concludere*, alii *conducere*. Guttæ colludere dicuntur, quando plures una hærentes in folio, turgentes humore et *teretes* micare inter se, concurrere atque una ludere variante splendore videntur.

10. *Et cælestis aquæ pondere tunc gravidas*. Scribendum est, si quid video, *nunc gravidas*: nempe *colludent guttæ*, quia nunc adfluente rore, vel cælesti aqua gravidæ sunt, et pondus adquirunt, ut inclinare, ruerent incipiant. Hoc idem est, quod Pervig. Ven. significat v. 17: «Lacrymæ micant trementes de caduco pondere: Gutta præceps orbe parvo sustinet casus aëos».

11. *Pæstano candere rosaria cultu*.

Gaudere edidit Tollius, ut legitur in Petav. Voss. Jun. cod. et omnibus edd. vetustis. Sed quæ ejus verbi satis apta vis hinc loco esse possit non video. Scriverius edidit *candere*, quod magis placet. Vidi, inquit, rosaria hujus horti eo cultu, decore, pulchritudine *candere*, niteri, quasi essent Pæstana, quandoquidem *novo Lucifero exoriente* tota erant *roscida*, rosæ guttis, quasi gemmis distincta: quod ipsum deinceps declarat. Vide notata ad verba Columellæ, Hort. vs. 37: «Pæstique rosaria gemment».

14. *Ad primi radios interitura die*. Vera hæc lectio est codicis Junian. et ed. Ald. Asrens. Will. Scriver. Toll. et *die* positum pro *diei* secundum Virgil. Georg. I, 308: «Libra die somnique pares ubi fecerit horas». Sic in similibus *fide* pro *fidei*, *acie* pro *aciei*, *requie* pro *requiei* apud Anson. in Idyll. IV, 4, ubi vid. not. Tollii. Infra v. 47: «pantis licet interitura diebus». Barthius hic legendum iudicat *Dei pro die*, et Deum pro Sole, ut alias sæpe, dici xar' ἡσυχίᾳ. — Vide quæ notavimus ad epigr. Q. Ciceronis de XII signis: «Curriculumque Aries æquat noctisque, dieque». Fn.

Ambigeres, raperetne rosis Aurora ruborem,
 An daret, et flores tingeret orta dies.
 Ros unus, color unus, et unum mane duorum:
 Sideris et floris nam domina una Venus.
 Forsan et unus odor; sed celsior ille per anras
 Diffatur: spirat proximus iste magis:
 Communis Paphie Dea sideris, et Dea floris,
 Præcipit unius muricis esse habitum.
 Momentum intererat, quo se nascentia florum
 Germina comparibus dividerent spatii.

25

20

15. *Raperetne rosis Aurora ruborem.* Incepta est lectio, quæ in Vict. Brix. Ven. et Jun. (item Will.) ed. exstat, «raperetne rosis tunc aura ruborem»: quod forte e versu tertio derivatum, sed omnem loci elegantissimi venustatem turbat. BURN.

17. *Unum inane duorum.* Rosæ et Luciferi, seu Auroræ ipsius, cum qua Lucifer oritur. Vix. — Sic Pervig. Ven. vs. 21: «Humor ille, quem serenis astra rorant noctibus, Mane virgines papillas solvit humenti peplo. Ipsa jussit mane ut udo virgines nubant Rosæ».

19. *Forsan et unus odor, nempe sideris et floris.*

20. *Diffatur: spirat proximus.* Sic Scriverius edidit, atque hæc est lectio vetustarum editionum: sed in cod. Juniano legitur *Effluit et spirat*, et in Leid. *Defluit*. Tollius hinc confecit aliam, quam genuinam putat: «Diffluit: exspirat proximus iste magis»; sed ejus mihi vis et utilitas non satis adparet. Sensus est: Sed odor ille sideris, quia celsior est, diffatur et evanescit per auras, ita ut non sentiatur: iste autem floris, quia proximus, spirat et sentitur magis.

21. *Paphie Dea sideris*, ut apud Symmach. in auct. «Flos siderum Dionæ». En.

22. *Præcipit*, i. e. jubet, vult: nempe hoc eodem modo accipiendum est, quo auctor Pervig. Ven. toties solet *jussit* de Venere prædicare; vid. inprimis nol. ad vs. 22. — *Unius muricis*, ejusdem coloris purpurei.

23. *Momentum intererat.* Intereat vitiose nonnullæ antiquæ editi. *nascentia florum* in Vossiano scripto legi, notavit Tollius.

24. *Comparibus dividerent spatii.* Sic vulgatæ omnes. Sed quid sit hoc loco *dividere*, quid *spatia*, quid *comparia spatia*, difficulter explico. Potest hic sensus esse: *Momentum tantum temporis intercedebat*, quin se nascentia florum germina, rose nascentes, quæ *comparibus spatii*, pari temporis momento, idem erescendi spatium noctæ essent, *dividerent*, distinguereut se ab aliis novo iucrementi genere. Sed, ut Burmannus adnotat, in cod. Leid. et Juniano *disparibus* exstat, quod mihi fere ad sensum facilius et expeditius esse videtur. Nempe paullum temporis intererat, quum

Hæc viret angusto foliorum tecta galero;
 Hanc tenui-folio purpura rubra notat.
 Hæc aperit primi fastigia celsa obelisci,
 Mucronem absolvens purpurei capitis.
 Vertice collectos illa exsinuabat amictus,
 Jam meditans foliis se numerare suis.
 Nec mora, ridentis calathi patefecit honorem,

25

30

se nascentes rosæ ita *dividerent* paulatim, ac magis magisque explicarent, ut pro *disparibus spatiis* temporis, quibus singulæ processissent, disparet etiam incrementi gradus et formas ostenderent. Hæc sententia videtur sequentibus versibus declarari, tum etiam cum alius carminis, quod deinceps pag. 131 proponemus, versu convenire: « Nascebantur adhuc, neque erat par omnibus metas ».

25. *Hæc viret angusto*, h. e. principio rosa *viret* tantum, viridem colorem habet, dum adhuc sub angusto et viridi foliorum tegmine, tanquam *galero* tecta, latet. Quod *galorum* hic vocat auctor, in aliis carminibus *nudus* est, Apuleio *spineum tegmen* dicitur lib. X, p. 232 edit. Pric.

26. *Hanc tenui folia*. Vossianus scriptus: *Hanc tenuis et folia*. Heinsius et Burmann. conjecerunt *Hanc tenui filo*, quod sane placeret, si auctoritas suppeteret. Sed et vulgata lectio elegans est. Alius quippe gradus incrementi rosæ est, quando tenuis folii purpura, velut nota aliqua, e viridi tegmine emicat.

27. *Fastigia celsa obelisci*. Obelisea et metæ similis est rosa, ubi nata est, priusquam tota aperiatur. Vix. — Similiter *pyramidas* adpellat caruen Flori de Rosis, *papillatos co-*

rymbos aliud. Plautus aliter hunc versum legit in Vossiano libro Tullius, et in Leidensi Burmannus invenit: « Hæc aperit primæ florens præladia formæ »: sed hæc interpolata videntur.

28. *Mucronem absolvens*, fastigium, verticem et quasi cuspidem *solvens*, laxans, aperiens. Vix. — Heinsius emendare voluit *Mucronem evolvens*: sed hoc non opus est, et vulgata lectio idem vult, quod Heinsius, *resolvens*, *relaxans*: quo sensu *absolvere* occurrit in Lucilii *Ætusa* v. 3 14. *Mucro* idem est, quod ante fastigium. In alio carmine *spicula florum* dicuntur.

29. *Illa exsinuabat*. Ita bene ediderunt Scriv. Toll. Burm. Willichiana editio et alia vetustiores habent *exinnuabat*, quod idem sonat. Est autem *exsinuabat*, explicabat, quasi sinu expanso. In epigrammate proxime proponendo: « Huic dum virgineus pudor extenuatur amictus », ubi Scribnerius post Salmas. emendat *exsinuatur*. Quem hic auctor *amictum* rosæ, Perv. Ven. v. 22 nominat « haurientem peplum ».

30. *Falix se numerare suis*, h. e. folia sua ita laxare et explicare, ut numerari possint.

31. *Ridentis calathi*. Læti, jucundi, exultantis contemplantis oculos calycis. Rosæ enim se pudentis

Prodens inclusi semina densa croci.

Hæc modo, quæ toto rutilaverat igne comarum,
Pallida collapsis describitur foliis.

Mirabar celerem fugitiva ætate rapinam;

35

Et dum nascuntur, consenuisse rosas.

Ecce et defluxit rutili coma punica floris,

Dum loquor, et tellus tecta rubore micat.

Tot species, tantosque ortus, variosque novatus

Una dies aperit, conficit una dies.

40

calycem videtur dixisse Plinius, quem hic poeta *calathum*, eodemque tropo. Vix. — *Ridentem* calathum interpretor solutum et explicatum, quemadmodum *ridentium* vultus solvi et explicari dicitur. Similiter carmen, mox sequuturum, de rosis: «Tertia non totum calathi patefecerat orbem».

32. *Semina densa croci*, folia croci coloris densæ conferta: infra vs. 37, «coma punica floris». *Luteos apices* vocare Plinius videtur lib. XXI, 4, s. 10: «Pauillatim rubescens debiscit, ac sepe pandit, in calycis medio sui stantis complexa luteos apices».

33. *Hæc modo*. Sic omnes scripti et editi: tantum Leid. MS *Nec modo*. Et Scriverius edere maluit *Ac modo*, nulla causa. — *Toto igne comarum*, i. e. omnibus comis, foliis igneo colore rubentibus. Ovid. Met. XI, 385: «Prosiliit et nondum totos ornata capillos».

35. *Fugitiva ætate rapinam*. Legendum *ruinam* vult Burm. quasi inuual rosæ subito marcescentis interitum, illustratque loco Ovidii ex Pont. I, 4, 6: «Ætatis facta est tanta ruina meæ». Sed hæc emendatio plane superflua, et *rapina* aptius vocabulum rosæ intereunti

describendam, quia interitus ejus fit *rapina* et abscessu foliorum decidentium, quæ et *defluere* dicuntur v. 37, et *rapi* v. 42. *Cordis rapinam* dixit Cato, Dir. v. 182.

37. *Defluxit rutili coma punica floris*. *Punica* pro *punicea*, purpurea, rubra. *Defluxit*, id est, decidit, hoc elegantius, quia proprie *defluere capillus* dicitur a Plin. X, 67, et *defluvium capillorum* ab eodem, XXVIII, 11.

38. *Dum loquor*. Hæc solennis formula, ad signandum breve temporis momentum. Horat. Carm. I, 11, in fine: «Dum loquimur, fugerit invida Ætas, carpe diem, quam minimum credula postero». Ovid. ex Poul. IV, 3, 58: «et quæ tibi læta videntur, Dum loqueris, fieri tristia posse puta». Plura adfert Burmann.

39. *Variosque novatus*. *Varias* et *novas* mutationes ac formas. Verbum satis novum *novatus*, verbale quartæ inflexionis. Vix.

40. *Una dies aperit*. In vetustis edd. Vicet. Brix. Ven. et Junt. (ut in Willich.) *Ipsa dies aperit, conficit ipsa dies*: sed recte in Aldinis, Asceus. et Tornæs. *Una dies aperit, conficit una dies*, ut edidit Scriver. et a codice Juniano firmatur. Con-

Conquerimur, Natura, brevis quod gratia florum est :

Ostentata oculis illico dona rapis.

Quam longa una dies, ætas tam longa rosarum;

Quas pubescentes juncta senecta premit.

Quam modo nascentem rutilus conspexit Eous, 45

Hanc rediens sero vespere vidit anum.

Sed bene, quod, paucis licet interitura diebus,

Succedens ævum prorogat ipsa suum.

ficit eleganter pro *enecat*, proster-
nit. Sic Lucretio, lib. I, 905 : « ignes
Conficerent vulgo silvas, arbusta
cremarent, etc. » BURM. — Mihi
conficit hoc loco simpliciter est
finit, absolvit. Seusam enecandi
non admittunt *species*, *ortus*, *no-
vatus*.

41. *Brevis quod gratia florum est*,
Suaviter Valer. Flacc. VI, 493 :
« Lilia per vernos lucent velut alba
colores Præcipue, quæis vita brevis,
totusque parumper Floret honor,
fuscis et jam Notus imminet alis ».
Hinc Horatio, Carin. I, 36, 16,
« breve lilium », et « nimium bre-
ves flores rosæ » Carm. II, 3, 13
dicuntur.

42. *Ostentata oculis*, h. e. Quin,
quæni vix ostenderis tua dona ocu-
lis nostris, illico rapis. Verbo *osten-
tare* utitur ad eum sensum, quo
Virgilius brevem Marcelli gloriam
notat Æn. VI, 870 : « Ostendent
terris huic tantum fata, neque
ultra Esse sinent ».

44. *Juncta senecta premit*, pone
sequitur, inhiæret et opprimit. Hor.
Carin. I, 4, 16 : « Jam te premet
nox, fabulæque manes ». Aliter
idem expressit Sol. Bassus, Carm.
ad Pisou. 138 : « Ver fugit ætates,
æstatum terga lacescit Pomifer au-
tumnus ».

45. *Quam modo nascentem rutilus
conspexit Eous*. Burmannus hic ma-
nifestam ait imitationem adparcere
fragmenti ex Smyrna Helvii Cin-
næ, quod profert Serv. ad Virgil.
Georg. I, 288 : « Te matutinus flen-
tem conspexit Eous, Et flentem
paullo vidit post Hesperas idem ».
Sed et similis sententia Ovid. Met.
V, 440 : « Illam non rutilis veniens
Aurora capillis Cessantem vidit,
non Hesperus ». — Hunc locum et
hos ipsos versus expressit inter re-
centiores Basil. Zanchius, Poem.
lib. VI, pag. 158 : « Me matutino
flentem conspexit Eoo, Et flentem
sero vespere vidit Amor ». En.

46. *Hanc rediens*, scil. Eous, vel
Lucifer. Loquitur ex opinione vul-
gi, quam admittunt poætæ, stellam,
quæ ortum solis antecedit, ejusdem
occasum subsequi, quando fortasse
majorem stellam aliam, vespere
præ aliis conspicuam, pro Veneris
astro accipiunt imperiti. Anum, se-
nem, vetulam. VIN. — Inverso
modo Horatius, Carm. II, 9, 10 :
« nec tibi Vespere Surgente deced-
unt amores, Nec rapidum fugiente
Solem ».

48. *Succedens ævum prorogat ipsa
suum*, id est, refflorescens, denuo
germinans, succedanea prole exten-
dit ævum suum.

Collige, virgo, rosas, dum flos novus, et nova pubes,
Et memor esto, ævum sic properare tuum. 50

49. *Collige, virgo, rosas.* Virgineum adloquitur, quia virgines maxime delectari floribus, iisque colligendis operam dare solent; vid. Ovid. Met. V, 393: tum quia rosæ imaginem virginalis tui pudoris, tum ævi præbent. — *Dum flos novus.* Elegantius forte in cod. Juniano *dum ros novus*: ut *ros* referatur ad rosam, et *pubes* ad virginem. Sic apud Claudian. Epithal. Honor. et Mar. 249: « Ceu geminæ Pæstana rosæ per jugera regnant: Hæc largo matura die, saturataque vernis Ro-

ribus indulget spatio, latet altera nodo »; ubi Oxon. codex *Floribus* habebat. In Anthol. III, ep. 279: « Marcent post rorem violæ, rosa perdit odorem »: vel colligendas monet rosas matutino tempore, dum rore madescunt, ne solis calore conficiantur. Sic *ros* de matutino tempore apud Calpurn. Ecl. VIII, 8: « viridique greges permittere campo Et ros, et primi suadet clementia cæli ». Supra in Ausonii Ros. vs. 17: « Ros unus, color unus ». Ed.

EPIGRAMMATA.

I. INCERTI, DE ROSIS*.

O QUALES ego mane rosas procedere vidi!
Nascebantur adhuc, neque erat par omnibus ætas.
Prima papillatos ducebat. . . corymbos;

* Ita inscripti, licet in schedis Salmasianis et Divioni. simpliciter de *Rosis*. Duobus enim sequentibus præfigunt eadem schedæ EJUSDEM, licet primo epigrammati non sit adpositum poetæ nomen. Unde patet, hæc tria priora eundem habere auctorem, sed incertum. Quarto FLORI nomen præmittunt. Edidit primum et quartum ex codice Salmas. Scriverius ad Pervigil. Ven. 445 et 446; et ex eo Almelovenius in Epigr. vett. p. 12 et 13; et tertium primumque nuper Jod. Joh. Strachtmeyer. in Animadv. Crit. pag. 88 et 89: secundum ac tertium sub Luxurii nomine profert idem Scriverius, p. 453 et 454: sed inter Luxurii Epigrammata non inveni, ex Salmasiano et Divionensi codice descripta. Quartum, cui FLORI nomen præfigitur, ex suo codice dedit Salmas. ad Spartiani Hadrian. cap. 16, p. 155, et post Palladium, sub titulo FLORI ROSA, aliis incertorum vett. poetarum Epigrammatibus inseruit Rivinus, licet male Floro tribui, et ædov esse, sed errorem natum, quia de floribus ac præsertim rosis agat,

existimet ad Pervig. Ven. pag. 74, ubi primum epigramma etiam adfert, et illud FLORI ab Opatio Germanice versum notat. Burm.—Burmannus autem quatuor sequentia epigrammata exhibet Anthol. Lat. lib. III, epigr. 288-291.

1. *O quales*. In Divionensi cod. *Æquales* exstabat, quod a manu recentiori in margine Salmas. et Leid. erat adscriptum. Burm. — Sed hoc *Æquales* quum vim sententiæ debilitat, tum contrarium est ei, quod sequitur: « neque erat par omnibus ætas ». *Æquales* enim revera sunt, quibus par ætas est.

3. *Prima*, scil. rosa, ut deinceps *altera*, *tertia*. Lacunam hujus versus Burmannus implet *fronte corymbos*, Oudendorpius implebat *tecta corymbos*; idque mihi placet, quia hic versus convenire cum Elegiæ Ausonii v. 25 videtur: « Hæc viret angusto foliorum tecta galero ». *Papillatos corymbos* vocat corticem rosæ nondum apertæ viridem, in mucrones vel spicula exeuntem, forma *papilla*, siquidem hos ipsos auctor Pervigilii Ven. vs. 14 *surgentes papillus* vocat, et *papillatum*

Altera puniceos apices umbone levabat;
 Tertia non totum calathi patefecerat orbem,
 Quarta simul nituit, mutato tegmine floris.
 Dum levat una caput, dumque explicat altera nodum,
 Huic dum virgineus pudor extenuatur amictu,
 Ne pereant, lege mane rosas; cito virgo senescit.

corymbum etiam Hieronymus epist. XXVI ad Pammachium.

4. *Umbone levabat*, in vertice vel fastigio paullum apertum adtollebat. *Umbo* proprie est clypei pars media editior, apicem acutum habens.

5. *Calathi patefecerat orbem*. Vid. supra Auson. Ros. v. 31.

6. *Simul nituit*. Id mihi videtur esse tota nituit, singulis rosarum partibus pariter conspicuis, quia *Tertia non totum*. Ita enim simul interdum exprimere totam rem videtur, respectu habito plurimum ejus partium, quas totum simul complectitur. Livius VI, 4: «Roma quum frequentia crescere, tum tota simul exurgere aedificiis coepit». *Nituit splendorem rosarum plenae et adultae* exprimit, ut *lucere flores* dicuntur in Colum. Hort. v. 293. — *Mutato tegmine floris*. *Nudato* legendum monnit Canegieterus ad Avian. fab. 38, pag. 222; Oudendorpio placuit *mutati* vel *nudati* *germine floris*, ut refert Burmannus: sed lectio vulgata recte se habet, et sensus ejus verus querendus est. *Mutato tegmine* est ablato, remoto, deposito, siquidem Gronovius, Observ. lib. III, cap. 1, pluribus locis Veterum probavit, *mutari* saepe idem esse, ac moveri, auferri de loco, quoniam hoc ipso rei situs ac status mutatur, vel desinit. Quando *tegmen floris* ita mutatur, vel ita amovetur et separatur

a nodo, ut *tegmen floris* esse designat, tum rosa tota nitet.

8. *Extenuatur amictu*. E Salmastii emendatione, quam Scriverius probat, haud dubie legendum est *exsinuatur*, i. e. exsolvitur. Hoc confirmat, testante Burmanno, schedae Divionensis, tum versus plane similis Elegiae de Rosis, 29: «Vertice collectos illa exsinuabat amictus». Pervig. Ven. v. 21: «Maene virgines papillas solvit bumenti peplo». Et v. 25: «Cras ruborem, qui latebat veste tectus ignea, Uvido marita nodo non pudebit solvere». Qui illic *rubor*, hic *virgineus pudor*. Conf. Colum. Hort. 261.

9. *Cito virgo senescit*. In cod. Salm. et Leid. lacuna erat inter *rosas* et *virgo*, et *cito* tantum margini adscriptum a manu recentiore. Hoc tamen a Scriverio editum magis placet, quam codicis Divion. scriptura *sic virgo senescit*, licet haec praefert Burmannus. *Virgo* quidem *senescens* proxime intelligitur *rosa*, siquidem similiter Ausonius de Ros. v. 36: «Et dum nascuntur, consenuisse rosas». Sed tamen respicitur simul virgo puella, et admonetur fragilitatis suae, ut fecit Ausonius in fluo. — Familiaria ea comparatio poetis veteribus. Vide Pantiini notas ad Apostolii Paroem. Centur. XVII, 21. Et confer Eleg. in obit. Mæcen. v. 113. Ed.

II. EJUSDEM, DE ROSA.

AUT hoc risit Amor, aut hoc de pectine traxit
 Purpureis Aurora comis, aut sentibus hæsit
 Cypris, et hic spinis insedit sanguis acutis.

10. *Aut hoc risit Amor.* Quod rosa tam pulchrum ridet et uitet, hoc aut Amor effecit, qui ei tantum uitorem risu et osculo adflavit; aut Aurora, quæ aliquid purpuræ, comis suis purpureis pectine detractum, rosis adjecit; aut denique Venus, sanguine ejus spinis rosæ, quibus inhæserat, adfuso. Tres has

ce ortæ in rosa purpuræ causas etiam Pervig. Ven. v. 23 conjungit: «Facta Cypris decruore, deque Amor-
 is osculis, Deque gemmis, deque flammis, deque Solis purpuris». *De pectine traxit* præter morem dictum videtur pro *detraxit pectine*, aut *de abundat*, quod sæpius fit in Pervig. Ven.

III. EJUSDEM, DE ROSIS.

HORTUS erat Veneris, roseis circumdatus herbis,
 Gratus ager dominæ, quem, qui vidisset, amaret.
 Dum Puer hic passim properat decerpere flores,
 Et velare comas, spina libavit acuta
 Marmoreos digitos: mox ut dolor adtiguit artus,
 Sanguineamque manum, tinxit sua lumina gutta:

* Videtur hoc Epigramma ab auctore ad exemplar carminis Anacreontici XL, cui simile Theocriti Idyll. XIX existat, esse compositum, quo Amor ab apicula inter rosas cubante in digito punctus, et doloris ex vulnere impatiens, questum it ad matrem.

2. *Quom, qui vidisset, amaret.* Sic in Petronii descriptione loci amoræ, quam statim dabimus: «Dignus amore locus». Videtur eo dicto adludi ad *ἔργον ἀμάνι*. Nam Isidor. Orig. XIV, 8: «Amæna

loca Varro dicta ait, eo quod solum amorem præsent, et ad se amanda adliciant».

5. *Marmoreos digitos*, marmoris instar nitentes. Sic *marmoreus pollex* Ovid. Met. XIII, 746; *marmorea manus* Martial. VIII, 56, 14; *marmoreum pectus* Lucilius apud Non. Marcell. in *stare*, p. 391. — *Digitos eburnos* dixit Propert. II, 1, 9. Eu.

6. *Tinxit sua lumina gutta.* Suetius Virg. Æn. I, 228: «lacrymis oculos suffusa nitentes Adloquitur Venus». Pariter Ovid. ex Pont. II,

Proruit ad Matrem frendens, defertque querelas :

Unde Rosæ, Mater, cœperunt esse nocentes ?

Unde tui flores pugnare latentibus armis ?

Bella gerunt mecum. Floris color et cruor unum. 10

3, 90 : «Gutta per adonitis ibat oborta genas ».

7. *Proruit ad Matrem*. Unde sic ediderit Scriverius, ignoro : nam in cod. Salm. Leid. et Divion. *Peruenit*. BURM. — Certe *Proruit* significans est, magisque accedit ad Anacreonticum illud l. c. ἀραμὴν δὲ καὶ πιπασθεὶς ἰπρὸς τὴν καλὴν Κυθέρην.

9. *Pugnare latentibus armis*. Scriverius e conjectura sua, temere corrigens scripturam codd. edidit : « Unde tui flores pungunt latitantibus armis ». Sed in cod. Salmas. et Leid. est « Unde tui flores pugnant

latentibus armis », et in margine utriusque correctum *pugnare*, nempe *cœperunt*, quod præcessit : in Divion. *pugnare nocentibus*, ubi quidem *nocentibus* vitiosum, quia *nocentes* modo præcessit, sed *pugnare* confirmatur ; quod verbum hoc magis aptum et necessarium est, quod sequentia ad hoc respiciunt *Bella gerunt mecum*. Et Palladius de Insit. v. 69 *pugnacia membra* tribuit arbori, quæ corticem asperum et spinosum habet. E scriptura memorata codicum sponde emergit lectio, quam ipse edidi.

IV. FLORI, DE ROSIS.

VENERUNT aliquando Rosæ : proli veris amœni

Ingenium ! una dies ostendit spicula florum,

Altera pyramidas, nodo majore tumentes ;

Tertia jam calathos : totum lux quarta peregit

Floris opus : pereunt hodie, nisi mane legantur. 5

1. *Veris amœni Ingenium*, quam mirabilis natura, ratio et varietas in procreatione et incremento rosarum. Sic *ingenia cœnarum, noctium*, a Plinio et a Tacito pro variis commentis et generibus ciborum et libidinum ponuntur.

3. *Altera pyramidas*. Pyramidas vocat, quas Ausonius obeliscos, su-

perius carmen *papillatos corymbos*, Plinius *alabastros* lib. XXI, 4, s. 10, cujus verba et nostrum poetam explicavit : « Germinat ornis (rosa) primo inclusa granoso cortice. Quo mox intumescens, et in virides alabastros fastigato, panflatim rubescens dehiscit, ac sese pandit ».

5. *Mane*. Cf. sup. ep. 1, 9. Ed.

V. INCERTI, DE ROSA.

Est rosa flos Veneris, cujus quo furta laterent,
 Harpocrati matris dona dicavit Amor.
 Inde rosam mensis hospes suspendit amicis,
 Convivæ ut sub ea dicta tacenda sciant.

1. *Est rosa flos Veneris*. Burmannus, Anthol. Lat. lib. V, ep. 217, unde ipse huc transtuli, hos versus in marmore repertos proferri ait a Cerda ad Virgil. *Æn.* I, 734, tom. II, p. 134. Recitat etiam, auctore non nominato, Stuekius, *Antiquit. Convival.* lib. III, cap. 16, fol. 352 b. ex eoque Almelo-venius Amenit. *Theol. Philol.* p. 159. Qui ex eo epigrammate docent, poetæ finxissse Cupidiuem, Veneris filium, rosam Harpocrati silentii Deo apud Græcos (ut et Angerona apud Romanos) consecratam esse voluisse, eoque munere eum decorasse, ut rosa loquacibus exhiberetur, veluti silentii symbolum. Atque hinc morem illum profectum, ut multis in locis Germaniæ in cœnaculis rosa lacunaribus supra mensæ verticem adfixa conspiciatur, atque ut proverbio apud Germanos pervulgato dicatur: - *Hæc sunt sub rosa acta vel dicta* -. Equidem scio, hoc etiam apud Romanos in conviviis observatum, ut hospes curaret, - ut fidos inter amicos Sit, qui dicta foras eliminet -, ut Horat. ait *Epist.* I,

5, 25. *Mart.* X, 48, 21: - uec mane timenda Libertas, et nil quod tacuisse velis -. Etiam hoc vulgatum, tantum rosarum usum in conviviis fuisse, ut non modo convivæ corollia roseis caput cincti adcumberent, sed ipsæ etiam mensæ rosæ injectis cumularentur. Docet Ovid. *Fast.* V, 335: - *Tempora sutilibus cinguntur tota coronis*, Et latet injecta splendida mensa rosa -. Conf. Salmas. ad Spartian. *Æl. Verum*, c. 5. Unde proverbium ex ipso more Romano nasci potuit, ut *sub rosa dicta* dicerentur, quæ inter convivandum, sub fide silentii in conviviis servandi. Neque tamen ipsius proverbii memoriam in antiquitate exstare, neque morem rosæ e lacunari suspendendæ satis antiquum esse arbitror. Poeta hunc morem celebratiorem reddere cupiens, causam ejus finxit, rosam Harpocrati dicatam. Unde iam auctor an iuxta antiquos referendus sit, adhuc dubio.

30. *Suspendit amicis*. Burmannus edidit *amici*, sed Stuekius rectius *amicis*.

ALIORUM AUCTORUM CARMINA MINORA

DE

HORTORUM ET RURIS AMOENITATE.

1. PETRONII DESCRIPTIO LOCI AMOENI*.

NOBILIS æstivas platanus diffuderat umbras,
Et baccis redimita daphne, tremulæque cupressus,
Et circumtonsæ trepidanti vertice pinus.
Has inter ludebat aquis errantibus amnis
Spumeus, et querulo versabat rore lapillos.

5

* Ita edidit Scaliger lib. II Catalect. p. 255, ex Petronio cap. 131: sed forte præstat *luci* pro loci. BURM. Anthol. Lat. lib. III, ep. 54.

1. *Nobilis æstivas... umbras. Nobilis* platanus, quia præcipua dignitate inter arbores erat, et singulari cura nutriebatur. Vid. not. nostr. ad Palladii v. 87 et 124, et conf. Heins. Advers. I, 10. *Umbrae* platanorum inprimis celebrantur, hinc Palladio *Insignes foliis* v. 123, et *umbrantes* v. 145 dicuntur.

2. *Redimita daphne*, i. e. laurus. In vulgatis Petronii editionibus hic versus tertio subijcitur.

3. *Et circumtonsæ trepidanti vertice pinus*, quæ, ramis circum æqua-

liter in orbem expansis, quasi circumtonsæ videntur. Hoc sensu *teretem malum* a Palladio dici, notavi ad ejus v. 59.

4. *Has inter ludebat aquis errantibus*. Hanc lectionem vindicat Burmannus in notis ad Petron. nam alii *trepidantibus*, alii *ludentibus*. *Ludere* amnis dicitur, undis tremulo motu subultantibus, ut explicat Burm. ibidem. Unde *ludias undas* Scaliger ad Catulli Carm. XXXII interpretatur. Christius in Villat. p. 268 putat legendum esse *currebat aquis ludentibus*, aut, ut alii, *ludebat aquis errantibus*.

5. *Querulo versabat rore*, jactabat, volvebat susurrante lympa. In epi-

Dignus amore locus : testis silvester aedon,
Atque urbana procne : quæ circum gramina fusæ,
Ac molles violas, cantu sua rura colebant.

gram. 63 libri III Anthol. = Ecce recurrentes qua versat fluctus arenas, Discolor adtrita calculus exit liumo = Auctor Copæ : = Est strepitans rauco murmure rivus aquæ = Ovid. Met. II, 456 : = Ibat et adtritas versabat rivus arenas =.

6. *Silvester aedon*. Sic primæ editiones et Tragar. cod. Petronii, quod servandum putat Burmannus. sed *silvestris* edidit Scaliger, et probavit Heins. ad Ovid. Met. VI, 468. Vespa Jud. coc. et pist. v. 53 : = Tu facis, in lucis ut cantet tristis sedon =.

7. *Urbana procne*. Ita recte dicitur hirundo, quia urbem maxime

frequentat, eoque distinguitur a *silvestri* aedone : quomodo etiam explicat Barth. Advers. XXIII, 24. Atque hanc diversitatem naturæ in utraque avi discrete notant poetæ, ubi fabulam Prognés et Philomelæ adtingunt. Ovid. l. e. = quarum petit altera silvas, Altera tecta subit =. Et Lucil. Jun. Ætn. 582 : = Philomela canoris En volat in silvis, et tu, soror, hospita tectis Acciperis =. — *Procne*, prima correpta, ut *Daphne*, v. 2. Ed. — *Circum gramina fusæ*, i. e. sparsæ per gramina temere et passim vagantur. Val. Flacc. I, 252 : = molli juvenes funduntur in alga =.

II. ITEM.

Idæo quales fudit de vertice flores
Terra parens, quum se confesso junxit amor
Jupiter, et toto concepit pectore flammæ.

1. *Idæo quales*. Scaliger hoc epigramma eodem loco, quo superius, protulit ex Petron. cap. 127 ; unde ultimum versum addidi, qui in illius Catalectis desiderabatur, et in codice ejus Petroniano male insertabatur inter quartum quintumque versum epigrammatis, quod apud Petron. cap. 128 legitur, et incipit *Nocte soporifera*, ubi in margine notaverat vir illustris, se in duobus aliis veteribus codd. illic eum non invenisse. BURNÆ.

2. *Confesso junxit amor*. Alii, ut ipse Scaliger, *vinxit*, sed vulgatam

lectionem præferunt uterque Burmannus. *Confessus amor* est non furtivus et occultus, sed apertus, declaratus, legitimus. Auctor Eleg. in mortem Drusi, v. 305 : = Tu confessus amor, tu solus et ultimus illi =, quomodo ibi legendum videtur Burmanno. Et *amor* hic pro conjuge, ut *apertam conjugem* Propertius vocat IV, 3, 49. De Jove etiam Statius, Theb. I, 257 : = illam odimus urbem Quam vultu confessus adis =. Pari sensu *professum* dici notavimus ad Calpurn. I, 55, et X, 22.

Emicuerunt rosæ, violæque, et molle cyperon,
Albaque de viridi riserunt lilia prato.
Talis humus Venerem molles clinavit in herbas,
Candidiorque dies secreto favit amori.

4. *Molle cyperon.* Τὸ κύπερον dicitur Græcis et ἡ κύπερος, herba odorifera, quæ, ut *rosmarinus*, in nostris hortis vulgaris, et retento Græco nomine *Cyperis* dicitur, barbaris etiam *Cypria*. Alia est *cupressus* arbor, κυπάρισσος. ERHARD. ad Petron.

6. *Clinavit*, pro *clamarit*, ut in Catalectis Scaligeri et codice MS, pro quo conieceram « molles Venerem inclinavit in herbas »; sed quod postea vidi occupasse Hadrianidem.

BURM.—Composito usus est Cato in Dir. v. 117: « Aut inter varias, Veneris stipendia, flores Merobra reclinarit, tenevramque illiserit herbam ». Fortasse *clamarit* servari potest, idque positum est pro *vocavit*, *invitarit* in herbas, quamvis hoc sensu id verbum acriore demum latinitate usurpatum esse norim. Inscriptio epigrammatis 39 Laxorii sic habet: « De eo, qui amicos ad prandium clamabat, ut plura exposceret xenia ».

III. E PRIAPEIIS, EPIGR. LII.

PRIAPUS.

Quid hoc negotii est, quave suspicer caussa,
Venire in hortum plurimos meum fures?
Quum quisquis in nos incidit, luat pœnas,
Et usque curvos excavetur ad lumbos?
Non ficus hic est præferenda vicinæ,
Uvæque, quales flava legit Arete:
Non mala truncis adserenda Picens,

3. *Quisquis in nos incidit.* Quendam editt. *incidat*. Cod. Voss. *incidit in nos*. Heinsius, probante Burmanno, legendum duxit « Quum quisque, ut in us incidit, luat pœnas ».

6. *Flava legit Arete.* In edit. Vicerit. Brix. et utraque Aldi legebatur: « Uvæque quales flava non legit Crete », quod et in aliis, et in Scio-piana. Sed emendationem certam confirmant plerique codices, quos

recenset Burmannus. Intelligitur autem Arete, Aleinoi Phæacum regis uxor, ex Hom. *Odys.* VII, 54; cuius etiam meminit Orpheus, *Argon.* v. 1312, et Apollon. IV, 1013.

7. *Non mala truncis adserenda.* Alii scripti vel editi *Non poma truncis adservanda* vel *observanda*. In cod. secundo Heinsii et Wittianio legebatur *Non poma esse munda*. Avancius legebat *inserenda*. Optime,

Pirumve tanto quod periculo captes :
 Magisque cera luteum nova prunum ,
 Sorbumve ventres lubricos moraturum .
 Præsigne rami nec mei ferunt morum ,
 Nucemve longam , quam vocant Avellanam ,
 Amygdalumve flore purpureo fulgens .
 Non brassicarum ferre gloriator caules ,
 Betasve , quantas hortus educat nullus ,

inquit Burmannus , sed tamen *adserenda* non ejiciendum videtur , quod notat mala vel poma nobilia , quæ *adserenda* , vindicanda , *truncis Picenis* , vel habenda pro pomis Picenis videantur . Nam poma Picena Veteribus landatissima . Hor. Sermon. II , 4 , 70 : « Picenis cedunt pomis Tiburtia succo , Nam facie præstant » .

9. *Magisque cera luteum* . Cereæ pruna sæpissima dicuntur , ut in Copia , v. 18 , et infra in ep. VIII , v. 5 ; cereola Colum. Hort. 404 .

10. *Ventres lubricos moraturum* , i. e. quod alvum fluidam sistit , propter ansteritatem . Sic Martial. XIII , 116 , de vino Signino : « Potabis liquidum Signina morantia ventrem » . De sorbis similiter Martial. XIII , 26 : « Sorba sumus , molles nimium durantia ventres » .

11. *Præsigne rami* . Nonnullæ editiones , ut Scioppiana et Lugdun. 1560 , *præpingue* habent , quod repudiat Heins. ad Ovid. Her. V , 125 .

12. *Quam vocant Avellanam* . E vestigiis plurium MSS. in quibus quæ vocatur *alva* , *alna* vel *alana* scribitur , Scaliger legendum putavit quæ vocatur *et calva* , vel quæ vocatur *Albana* . Albana vero nux secundum Glossas Isidori est Prænestina , quæ et Avellana , auctore

Macrobio , Sat. II , 14 , atque ex arbore est , quæ dicitur corylos . Hanc autem nucem Græci Ponticam vocant . De calvis et Avellanis nucibus pluribus agit Salmas. ad Solin. p. 424 .

13. *Flore purpureo* . Scaliger *ovizon* agnoscit in *purpureo* , ut *villo spectabilis aureo* ; id tamen durum putat Burmannus , ideoque mavult *flore purpureæ fulgens* .

14. *Non brassicarum ferre* . Dedit hunc versum ex emendatione Burmanni , quæ mihi omnium facillima , et vetustis Mssis bene insistere visa est . Nam in scriptis et editis corruptissimus exstat . Ipse Burmannus cum Scaligero edidit : « Non brassicæ fero gulosior caules » . Sic pariter in utraque Aldina , Scioppii , aliique . Vetustæ Vicent. Brix. et Ven. habebant « Non brassicarum fero gulosior caules » , Mediceus pr. duo Heinsii , et Vossianus : « Non brassicarum fero gloriosior caules » . In primo Fabric. « Non brassicarum gloriosior » . Wittmann « Non brassicarum fero gloriosior caule » . In aliis « Non brassicarum ferculum prius caulis » , quod interpolatum videtur Burmanno . Emendationes varias ab eodem recitatas brevitatis causa omitto . *Caules* brassicæ iupimis tribuuntur . Colum.

Crescensve semper in suum caput porrum.
 Nec seminosas ad cucurbitas quemquam,
 Ad ocymumve, cucumeresve humi fusos
 Venire credo, sessilesve lactucas:
 Nec ut salaces nocte tollat erucas,
 Menthamque olentem, cum salubribus rutis,
 Acresque cæpas, alliumque fibratum.
 Quæ cuncta quamvis nostro habemus in septo,
 Non pauciora proximi ferunt horti,
 Quibus relictis, in mili laboratum
 Locum venitis, improbiissimi fures.

Hort. 129: « Frigoribus caules, et veri cymata mittit »; et v. 325: « Sed quum jam valido pinguescit lurida caule Brassica ».

16. *In suum caput porrum*. De porro capitato loquitur, Colum. Hort. v. 167 (huj. l. p. 54): « Nunc capitis porri longo resoluta capillo lætetur », sc. tellus. Auctor Moreti, v. 74 (nost. ed. tom. I, p. 628): « et capiti nomen debentis porra ». Ad utrumque locum vid. not.

17. *Nec semin. ad cucurbitas. Prægnantem cucurbitam* dicit Colum. Hort. v. 380, et de seminibus ejus legendis deinceps agit.

18. *Ad ocymumve*. De ocymo¹, vel ozymo egimus ad Colum. Hort. v. 319. *Cucumeres humi fusos* amplius describit idem v. 378: « more chelydri Sole sub æstivo gelidas per graminis umbras Intortus cucumis ».

19. *Sessilesve lactucas. Sessilesque lactucas* in utroque cod. Heinsii et Hulstii. *scissilesque* in Wittiano, *fissilesque* in edit. Ven. sed perperam: nam sic *sessiles lactucas* etiam Martial. III, 46, 8: « Illic videres frutice nobili caules, Et utrumque

porrum, sessilesque lactucas ». Ab eodem *lactuca sedens* vocatur lib. X, 48, 9.

20. *Ut salaces nocte tollat erucas*. Martialis loco jam citato vs. 10: « Nec deest ructatrix mentha, nec herba salax ». *Herba salax* est eruca, quomodo et Ovid. Art. Am. II, 422. *Libidinosa eruca* in Priap. ep. 48. Alia vide adnotata ad Columell. Hort. 109. Quæ Martiali est *mentha ructatrix*, eam olentem Noster vocal.

22. *Alliumque fibratum*. Sic verissime emendavit Scaliger, nam in MSS et edd. vetustis exstabat *furatum*. Moretum v. 88: « cum spissis allia fibris »; et Colum. Hort. 112: « jam teneris frondens lactucula fibris, Alliaque infractis spicis ». — Idem, v. 187, de lactuca: « Candida fibrato discrimine, candida thyrsos est ». Sed quia exstabat olim *furatum*, quidam legunt *furatum*, quum manifeste *fibratum* legendum esset. Veteres editiones suffragantur: habent enim: « alliumque phullatum », quod scriptum fuisset *phibratum*. En.

26. *Locum venitis*. In codice Holsteniano *Hortum pro locum*.

Nimirum apertam convolutis ad pœnam,
Et vos hoc ipsum, quod minamur, invitat.

27. *Convolutis ad pœnam.* Quiddam codd. et edd. vett. *pradam*. Sed nihil frequentius in Priapeis, quam pœnam indici furibus, atque eadem plane sententia occurrit Ep. 65: «Furatum venit huc amore pœnam». — Et Epigr. 68: «Hac

pœna culpa lueoda tua est». En.

28. *Et vos hoc ipsum.* Syllabam in hoc correptam notavit Faernus ad Tereot. p. 7, qui Virgilio vel Ovidio hoc epigramma male adscribit. BURM. — Poterat scribere *Et vos id ipsum*.

IV. EX HISDEM, EPIGR. XV, DE MALIS PULCHERRIMIS, AD PRIAPUM*.

QUALIBUS Hippomenes rapuit Schœneida pomis,
Qualibus Hesperidum nobilis hortus erat:
Qualia credibile est spatiantem rure paterno
Nausicaam pleno sæpe tulisse sinu:
Quale fuit malum, quod litera pinxit Aconti,
Qua lecta cupido pacta puella viro est:

* Sic inscripsit Rivinus in Collectione de re herbaria.

1. *Rapuit Schœneida pomis.* Atalantam dicit, Schœoei, Scyri regis, filiam, quam Hippomenes cursu superavit, pomo aureo objecto. Ovid. Met. X, vs. 575 seq. Hygion. fab. 185. Claudian. Laud. Sereoi, vs. 170: «Hippomenes trepidus cursu ferroque sequentem Aurato volucrum flexit Schœneida pomo». Mentionem ejus faciunt quoque Ovid. Her. XXI, 123; Virg. Eleg. ad Mess. v. 25. *Rapuit*, quod omnes codd. et edd. vetustæ servant, expono movit, ad se convertit, et a cursu viamque abstraxit. Claudianus flexit. Ovid. Am. II, 19, 19: «To quoque, quæ oistros rapoisti nuper ocellos».

4. *Nausicaam pleno.* Nausicaam Alcinoi, Phæacum regis, cujus hortos laudat Homerus, et Aretes filia. De hac etiam Martialis XII, 31: «Si mihi Nausicae patrios concederet hortos, Alcinoos possem dicere, malo meos».

5. *Quod litera pinxit Aconti.* Fabula de pomo, quo inscripto et in sinum Cydippes conjecto Acontios eam jurare fecit, sibi nupturam, exposita ab Ovidio est duabus epistolis inter Heroid. XX et XXI. Idem, Art. Am. I, v. 457: «Litera Cydippen, pomo perlata, fefellit: Insciaque est verbis capta puella suis».

6. *Cupido pacta puella viro est.* Bormanons pro pacta forte substituentem capta putat, quod eo ver-

Taliacumque puer dominus florentis agelli
Imposnit mensæ, nude Priape, tuæ.

160 Acontius et Cydippe apud Ovidium sæpe utantur. Sed si hæc sufficiens ratio mutandi est, æque multa earum epistolarum loca pro lectione *paeta* militabunt, e.g. XX, 7: « Conjugium pactamque fidem, non crimina, posco »; et vs. 157: « Hæc mihi se pepigit, pater hanc tibi »; XXI, 4: « nisi, ut ipse fa-

teris, Promissam scires me satis esse semel »; v. 185: « quod adhuc tibi pacta puella Non tua fit ».

7. *Taliacumque puer. Talia quinque* in edit. Ald. 1534, sed *Talia cumque* in ejusd. ed. an. 1517, et in illis, quæ Aldum præcesserunt. BURM.—De more poma Priapo offerendi conf. Hor. Epod. II, 17. Ed.

V. DE MALIS MATIANIS *.

HÆC poterant celeres pretio tardare puellas,
Hæc fuerant Veneri iudice danda Phryge.
Nam sic ingenuo flavescent mala colore,
Ut superent auro vera metalla suo.

* Exstat apud Pithæum, lib. IV, 150, et Scalig. lib. II Catalect. p. 251, qui inscribunt *de Malis Matianis*, ut in schedis Salmas. *Mala Matiana* videntur in proverbium abiisse, pro egregiis et delicatis; eaque Romæ venalia maximo in honore fuisse, advecta e quodam pago, in Alpibus sito prope Aquileiam, testatur Athenæus lib. III, cap. 7. Et hinc memorantur Veteribus non semel, ut Columellæ libro V, cap. 10, 19, et Macrobi. lib. II, cap. 15, ubi de diversis malorum et pirorum generibus agit; eaque a *Caio* vel *Cæo Matio* nomen habere indicat Plinius lib. XV, cap. 14; quem ex equestri ordine, Augusti amicum, et arborum se-
cendarum studiosissimum fuisse tradit lib. XII, cap. 2. BURM. qui hoc et tria sequentia epigr. recen-

set Autholog. Lat. lib. III, epigr. 208-211. De *Caio Matio* rei rusticæ scriptore, et mali Matiani inventore, agit Wernsd. (hujus editionis t. III, p. 476. Ed.)

1. *Celerem puellam* malebat Hein-sius, et probat Burm. ut Atalantam (non Hippomenen, ut ille) innuat. Vide supra carm. IV, 1.

2. *Judice Phryge*, in judicio Paridis Phrygis.

3. *Ingenio pro ingenuo* in codice Voss. ut in schedis Salmas. perperam.

4. *Vera metalla*. Metallum sæpe simpliciter pro auro. Val. Flacc. V, 231: « vellera... ardenti quercum complexa metallo ». De borto Hesperidum Lucan. IX, 364: « Robora... rutile curvata metallo ». Calpurn. IV, 140: « Et date perpetuo cælestia fila metallo ».

VI. DE MALIS MATIANIS.

LAUS.

His constat Veneri praelatæ gratia formæ,

Hæc moriente sacrum perdidit angue nemus.

1. *His constat Veneri.* His malis, vel ejusmodi malis, a Paride traditis, Veneri constitit, testatum, certum factum est, formæ ejus reliquis praelatæ summam gratiam esse. — *Gratia formæ.* Eleganter, ut apud Maximian. Eleg. II, 32: « Nec veteris formæ gratia tota perit ». Et sic in epigr. Petron. quod inter ejus fragmenta legitur, p. 113, ed. Patiss. « Condit enim formam quidquid consumitur artis, Et, uisi velle subest, gratia tota perit ». Et adposite forma tribuitur Veneri, quemadmodum in Epitaphio Homonœe, vs. 5: « Cui formam Paphie, Cha-

rites tribuere decorem »; ubi eleganter distinguitur *forma*, seu pulchritudo naturalis, a Veneris Homonœe data, et *decor*, i. e. venustas ac gratia, munus Charitum, quæ formam perficit et amabilem reddit. Hæc autem una in Veneris cumulari exprimere videtur *gratia formæ*. Ed.

2. *Hæc moriente sacrum.* Talia fuerunt mala, quæ nemus vel hortus Hesperidum amisit, ab Hercule ablata, angue ejus custode intersecto. Breviter hanc fabulam poetarum narrat Lucanus lib. IX, vs. 357 seqq.

VII. ALITER.

VITUPERATIO.

His contempta Deum genuit discordia mensa,

1. *His contempta Deum.* Versus obscurus, et fortasse corruptus. In schedis Salmas. Burmannus lectum esse dicit tenuit discordia mensam. Qua e lectione, si Discordia majore litera scribatur pro nomine Deæ Eridis, hic sensus erui potest: *His malis projectis Discordia*, licet *contempta* a Diis, nec ad epulum admissa, tamen Deum mensam tenuit, occupavit et turbavit. Ovidius plus conjiciebat Deum genuit, quo nihil effici video ad sensum. Sed vulgata lectio explicari posse videtur, si *discordia* pro neutro

plurali nominis *discordium* accipiat, hac sententia: *His pomis in medium projectis ab Eride, inensa Deum contempta*, epulum Deorum, quod se contemnere præ pomis istis a se missis ostendebat, *genuit discordia*, lites et contentiones inter Deas concitavit. *Discordium* pro discordia cadente latinitate usitatum fuisse, demonstravi ad Calp. Ecl. I, vs. 56: « Publica diffudit tacito discordia ferro », Excursu II ad Calpurn. (huj. op. t. I, part. 2, pag. 409 seqq. En.) Fabulam de Eridis pomo narrat Hyginus fab. 92.

Prodidit atque urbem his Briseida suam.

2. *Urbem his Briseida suam.* Nota hanc vocem dualis primis corruptis syllabis, tertia producta: et in primo casu *Briseida* pro *Briseis*, ut *Chalcida* pro *Chalcis*, quæ sequioris ætatis indicia sunt. Vide Munckeri notas ad Hygin. fab. 184. Sic *Gorgona*, *Amazona*, et similia.

BURM. — *Urbem* intelligit auctor Lyrnessum, patriam Briseidis quam evertit Achilles Briseide abducta. Sed poma proditam a Briseide, a quo scriptore vetere memoretur, nondum, quærens licet, iuveni. Et prudenter de eo tacuit Burmannus.

VIII. ALCIMI.

DE DONIS A LESBIA MISSIS *.

Lux mea puniceum misit mihi Lesbia malum,

Jam sordent animo cætera poma meo.

Sordent velleribus hirsuta Cydonia canis,

Sordent hirsutæ munera castaneæ.

Nolo nuces, Amarylli, tuas, nec cerea pruna :

Rusticus hæc Corydon munera magna putet.

* Et sic in epigr. Anthol. Lat. III, 207, De dono ab amica misso, quod hic comparisonis causa subicere placet. — Aurea mala mihi, dulcis mea Marcia, mittis, Mittis et hirsutæ munera castaneæ. Omnia grata putem; sed, si magis ipsa venires, Ornare donum, pulchra puella, tuum. Tu licet adportes stringentia mala palatum: Tristia mandanti est melleus ore sapor. At si dissimulas multum mihi cara venire, Oscula cum pomis mitte, vorabo libens v. Ed.

1. *Lux mea puniceum.* Alcimi vel Alcinoi nomen huic epigrammati, certe non ineleganti, inscribitur a nonnullis, et inter Petroniana Catalecta relatum est in edit. Patisson.

pag. 164, et in edit. J. P. Lotich. p. 88. Sub titulo *Alcimi* etiam edidit Binetus p. 10, et Frellon. p. 227. BURM.

3. *Velleribus hirsuta Cydonia canis.* Expressit e Virg. Ecl. II, 51: — cana legam tenera lanugine mala. Calpurn. II, 91: — Cerea sub tenui lucere Cydonia lana, i. e. lanugine, quæ hic *vellera*. Conf. Pallad. de Insit. v. 65.

4. *Hirsutæ munera castaneæ.* Sic dicuntur Virg. Ecl. VII, 53. Vid. Pallad. v. 67.

6. *Rusticus hæc Corydon munera magna putet.* Respicit illa Virgilii, Ecl. II, 52: — Ipse ego cana legam tenera lanugine mala, Castaneasque nuces, mea quas Amaryllis

Horreo sanguineo male mora rubentia succo,
 Heu! grave funesti crimen amoris habent!
 Misit dente levi paullum libata placentæ
 Munera, de labris dulcia mella suis.
 Nescio quid plus melle sapit, quod contigit ipsa,
 Spirans Cœcropium dulcis odore thymum.

amabat; Addam cerea pruna, et hō-
 nios erit huic quoque pomo».

7. *Sanguineo male mora rubentia succo. Sanguineo cruore* dicit Colum. vs. 402. Et Pentadius, Eleg. de fortuna, vs. 9: «Sanguine poma rubent tristi nece tincta repente». Vide notata ad utrumque locum.

12. *Cœcropium dulcis odore thymum.* Burmannus inli. etum huic versiculum putat, ubi, quo illud *dulcis* referas, non adpareat. Ergo corrigit *Spirans Cœcropium dulcius ore thymum*, vel *Cœcropio dulcius*,

ut Galatea Corydoni erat «thymo dulcior Hyblæ» apud Virgil. Ecl. VII, 37. Similiter Statius, Silv. II, 1, 48: «blandis ubinam ora arguta querelis, Osculaque impliciti vernos redolentia flores». Ego non refragor, quominus sic legatur. Sed vide an «scribendum sit *dentis odore*, quia præcessit *dente levi libata*. Cœcropius favius, ros, mel, thymum, frequentia admodum poetis pro dulcedine loquæ, et suavitate oris. MartiaI. VII, 68: «Cujus Cœcropio pectora rore madent».

IX. TRIA EPIGRAMMATA DE CITRIO*.

I.

SEPTA micant spinis felices munera mali,

* *De Citrio.* Hæc tria epigrammata suppeditarunt codex Salmas. Leidensis, et Divioniensis. Duo priora protulit Salmas. ad Solin. tom. II, pag. 956 edit. Paris. (et pag. 671 edit. Traj.) ubi multa de malis citreis: et ex illo primum adfert Emmenes. ad Virg. Georg. II, 126. Buam. qui hæc epigrammata repetiit Anth. Lat. lib. V, 184-186.

1. *Septa micant spinis.* Sic in cod. Salmas. *Lapsa* in sedes Divion. in quibus etiam *felices munera mali*, quod rectum est, atque etiam a Salmasio ad Solin. l. c. receptum.

Burmannus *tempora*, quod est reliquorum codd. edidit. Citrium esse, quod alias malum Medicum, confessa fere inter eruditos res est. *Septa spinis* dicitur, quod spinæ multæ et acutæ et robustæ in citreo malo, ut ait Salmas. p. 672. *Felix* malum etiam a Marone, Georg. II, 127 dicitur Medicum: quod quidem (verba hæc sunt Heynii ad eum locum) de arbore si dicitur, ad fecunditatem proprie respicit. Et sane citri setas perpetua successione succrescunt. Nunc tamen ad salubritatem potius epitheton spr-

Quæ tulit ut Circi aureus ora tumor.

Hippomenes tali vicit certamina malo,
Talia poma nemus protulit Hesperidum.

clare videtur, ut contra iufelix, infaustum, est, quod noceat. Pro veneni antidoto habitum esse pomum Medium, etiam ex Theophrasto, Dioscoride, Plinio, constat; nec forte injuria, in cæcis solum venenorum generibus.

2. *Ut Circi aureus ora tumor.* In cod. Salmas. vitiose scriptum erat *aureus oratumor*. Explicat Salmasius, p. 671: Ut circi ora vel ambitus est, ita tumor aureus in citro. Circi ambitum ovata, non orbiculata facie fuisse, qualis et citrei forma est, norunt eruditi. Nihil tamen Salmasius de sensu verbi tulit, quod mihi difficile intellectus est: nisi accipere velis pro extulit in fastigium, vel extendit, quia ovata ejus forma.

3. *Ficit certamina malo.* Emmenes. ad Virg. Georg. II, 126, male dedit *certamine*. De Hippomene diximus supr. ad carm. IV, 1, p. 131.

4. *Nemus protulit Hesperidum.* Athenæo teste lib. II, p. 83, Juba docuit, quod apud Libyes vocetur Hesperidum, malum citri esse, atque ejus arboris mala inde ab Hercule in Græciam translata, aureaque vocata esse ob coloris speciem. Atque, ut aliunde constat, arbor citri maxime in monte Atlantico vicinaque Mauritania nascitur, quæ in regione etiam horti Hesperidum ponuntur. Vid. Virg. Æn. IV, 480 seqq. Plin. V, s. 1, et XIII, 15, s. 29; Martial. XII, 66, 6, XIV, 89, et quæ notavimus ad Petron. Bell. civ. 28, nost. ed. t. II, p. 93. Ed.

ALITER.

2.

STAT similis auro Citri mirabilis arbor,

Omnibus Autumni anteferenda bonis.

Hæc ornant mensas, hæc præstant poma in edelam,

Quum quatit incurvos tussis anhelæ senes.

3. *Hæc præstant poma in edelam.* Plinius, XXIII, 6, s. 56: «Citrea contra venenum in vino bibuntur, vel ipsa, vel semen. Faciunt oris suavitatem, decocto eorum colluti, aut succo expresso». Idem eleganti carmine Virgil. Georg. II, 127: «Felicis mali, quo non præsentius ullum, Pocula si quando sævæ in-

fecere novercæ, Auxilium venit, ac membris agit atra venena».

4. *Quum quatit incurvos tussis anhelæ senes.* Hanc etiam mali Medici salutarietatem adtingit Maro l. cit. vs. 135: «animas et olentia Medi Ora soventur anhelis».—Hic vs. expressus videtur e Virg. Georg. III, 496. Ed.

ALITER.

3.

OMNE genus mali dignum est adsurgere citro,
 Vis cui multa subest corticis, et medii.
 Unumquemque suum referunt pomuscula succum,
 Ternus ab hoc semper carpitur ore sapor.

2. *Medil*, i. e. medullæ. ED.

4. *Ternus ab hoc semper*. Videtur respicere locum Virgilii, Georg. II, 126: « Media fert tristes succos, tardumque saporem Felicis mali ». Nam per *tristes succos* videtur amaritudinem, quæ præcipue in cortice et granis est, intelligere, et per *tardum saporem* diu inhærentem palato. Posset hic e Virgilio legere *Tardus ab hoc semper*, pro *Ternus*, nisi auctor superius *vin corticis et medil* distingueret. Unde, *ternus*

pronuntians saporem citri, videtur præter corticem amarum, in medio diversam granorum a cortice amaritudinem, et carnis vel medullæ dulcorem acrimoniam mixtum statuere. Nisi hoc respexit auctor, quod Palladius, IV, 10, 17, docet, posse mali citrei, quod medium est, citra dulce fieri: « Feruntur, inquit, ac. es medullas nutare dulcibus, si per triduum aqua mulsa semina ponenda macerentur, vel ovillo lacte, quod præstat ».

X. DE VITA TRANQUILLA.

PARVULA securo tegitur mihi culmine sedes.
 Uvaque plena mero fecunda pendet ab ulmo.

* Habet Pith. lib. I, p. 35; Scalig. lib. I Catalect. p. 193, qui in schedis suis ex antiquo codice descripserat, et Petronii esse notaverat. Edidit etiam H. Stephanus in *Virt. Encom.* p. 172; Christianus *Excurs. ad Villat.* p. 271; Burman. *Antholog. Lat. lib. III, epigr. 61*. Inscriptionem *de vita tranquilla* deli huic epigrammati, quam Pithæus toti classi.

1. *Securo tegitur mihi culmine*, sub quo satis munito adversus tem-

pestates securo mihi vitam agere licet. In *Priap. carm. 86*: « Villamque palustrem Tectam vimine junceo, caricisque manipulis ».

2. *Fecunda pendet ab ulmo*. Burmannus forte legendum putat *feta dependet ab ulmo*, ut apud Nemesian. *Ecl. IV* (Calpurn. XI), v. 48: « hic et ab ulmis Purpureæ fetis dependent vitibus uvæ ». Sed *fecunda* totidem locis confirmari potest. In *Vomani Hort. v. 15*: « Fecunda vitis conjuges ulmos gravat ».

Dant rami cerasos, dant mala rubentia silva,
 Palladiumque nemus pingui se vertice frangit.
 Jam qua deductos potat levis area fontes,
 Corycium mihi surgit olus, malvæque supinæ,
 Et non sollicitos inmissura papavera somnos.
 Si vero alitibus fraudem contexere præter,
 Seu magis imbelles libuit circumdare cervos,

4. *Palladiumque nemus*, arbor olem, *pingui vertice*, densis confertisque baccis onusto, *se frangit*, inflectit se et gravat. Illustravi hunc versum supra, comparaus cum illo Palladii, 59: «Nunc teretem pingui producit acumine malum»; qui videndus. Sic etiam Colum. Hort. v. 393, «cucumerem pingui semine fartum» dicit.

5. *Jam qua deductos*. De usu hujus verbi jam egi ad Vornani v. 10. Vid. præterea not. ad Moret. v. 71. Calpurn. II, 49: «irriguo perfunditur area fonte, Et saliat aqua».

6. *Corycium mihi surgit olus*, i. e. cultum educatumque more illius senis Corycii, e Coryco oppido Ciliciæ oriundi, quem a singulari cura rei hortensis laudat Virgil. Georg. IV, 127 seqq. quem locum plane respexit Noster. Quamquam hic *Corycium senem* ita videtur accepisse, quasi ille patriæ suæ, olerum cultu insignis, more et opibus adductus, rei hortensi præcipue studuisset. Nam *Corycium olus* ita sonat, ut alias *Corycium crocus* solet celebrari. Horat. Serm. II, 4, 68; Lucan. IX, 809. Sic Martiali, VIII, 14, *Cilicium pomaria* dicuntur ad morem Ciliciæ culta et adornata.

7. *Mixtura papavera somnos*. Usitatus divisset *factura somnos*, quemadmodum Ovid. Metam. VII, 153:

«Verbaque ter dixit, placidos facientia somnos». Sed fortasse, ut *somnia mitti* dicuntur (vid. carm. Petron. a nobis prolatum I. III, pag. 297, v. 2. Ed.), hic etiam *somnos* voluit. Colum. Hort. 104: «profugos vincitura papavera somnos».

8. *Si vero alitibus fraudem*. Scaliger et Pithæus ediderunt *contexere præterea*, adposito asterisco, ad indicium mendosæ lectionis. In margine primæ editionis Scaligeranæ *opertam*, unde id utriusque Pithæanæ editionis marginem etiam occupavit: quod probat Christius ad Villaticum, p. 271, et ita *Pelletier* in Comite Rustico, pag. 208, qui edidit sub nomine Pentadii. Buns. — Nolo repetere conjecturas cruditorum, quas Burmannus pro emendatione mendosæ lectionis *præterea* factas narrat. Ego non tam voce ista *præterea* offeodior, quam aliis sequentium versuum nœvis. Vere enim *præter* ab auctore scriptum fuisse puto, idque adverbium, pro *præterea* positum, quia rarius occurrit, librarii *præterea*, quod notius erat, scripserunt. Scribo igitur: «Si vero alitibus fraudem contexere præter», quemadmodum eadem de re in epitaphio venatoris alienius, quod apud Pith. lib. III, pag. 131, et Burmann. Anth. IV, p. 236, exstat, legitur: «Au cupism

Aut tereti lino pavidum subducere piscem :
 Hos tantum novere dolos mea sordida rura.
 I nunc, et vitæ fugientis tempora vende
 Divitibus cœnis! me, si manet exitus, idem
 Hic, precor, inveniar, consumptaque tempora poscar.

calamo præter studiosus agebat. Quia vero secundo versu ad *circumdare cervos* requiri videtur adpositum aliquod, *lineis, retibus*, aut quod tertio versu occurrit, *lino*, hoc inserendum videtur pro *libuit*, idque transferendum in tertium versum, ubi *lino* exstat, *tereti* mutato in *reti*, hoc modo: « Si vero alitibus fraudem contexere præter, Seu magis imbelles lino circumdare cervos, Aut reti libuit pavidum subducere piscem ». Parum distat hæc emendatio ab ea, quam Burmanus dedit.

11. *Mea sordida rura*, ad imitationem Virgilii, Eel. II, 28: « O tantum libeat mecum tibi sordida rura, Atque humiles habitare casas ». Et sic *sordida omnia, sordida rura* Martialis, quod recte de agresti et rustica simplicitate, respectu lautitiarum urbanarum, dici notat Barth. Adv. XXV, 17. Buxm. — Idem observavimus nos ad Vestrii Spur. verba, II, 6: « Sordida quum quies, Lautis nuda tumultibus, Ambit se patria fertilis in domo ».

12. *I nunc, et vitæ fugientis*. Sic bene edidit Pithæus, quod firmat Vossianus codex, nisi quod in eo *fugientis*. Vide Tollium ad Auson. Mosell. vs. 48. Vitiose enim edidit Scaliger *tu* et *vitæ fugientis*, quod ex schedis ejus derivatum est, pro quo in margine primæ ejus edit. Gallicanæ *Sinceræ vitæ* notatum est;

quod male probat Christius in Villat. p. 272. Buxm. — *Vitæ tempora vende Divitibus cœnis*, h. e. magno temporis, et vitæ fugientis, impendio cœnas tibi lautiores para, vel tempora vitæ consume et disperse cœnis lautis et luxuriosis parandis et frequentaudis. Tale est Petronii Bell. civ. vs. 35: « Lucrinia Eruta litoribus vendunt conchyliæ cœnas ».

14. *Hic precor inveniar, consumptaque tempora poscar*. Ita distinxit Pithæus: et sic fere Scaliger, nisi quod *inveniar*, exitus nempe, in utraque ejus editione, et schedis MSS. In Voss. cod. *inveniat* et *poscat*. Opitius distinguebat « me, si manet exitus, idem Hic precor inveniar »; et sic Ondendorp. Buxm. — Præfero lectionem *inveniar* et *poscar*: nam *exitus me inveniat* mihi quidem inepte dici videtur. Admitto tamen Opitii distinctionem: si quando *me manet exitus, precor*, ut tum *idem*, qui adhuc vixi, et eundem vitæ frugaliter et placidè tenerem *hic*, hoc in tuguriolo meo, ad extremum servasse *inveniar*, et sic *consumpta tempora finire* (satis concellere, spiritum reddere) *poscar*. Respondere huic voto videntur, quæ Claudian. Epigr. 2, de seve Veronensi cecinit: « Felix, qui patris ævum transegit in agris, Ipsa domus puerum quem videt, ipsa senem, etc. » ubi idem sibi fere argumentum proponit.

XI. ITEM *.

Est mihi rus parvum, fenus sine crimine parvum,
 Sed facit hæc nobis utraque magna quies.
 Pacem animus nulla trepidus formidine servans
 Non timet ignavæ crimina desidæ.
 Castra alios operosa vocent, sellæque curules,
 Et quidquid vana gaudia mente movet.
 Pars ego sim plebis, nullo conspectus honore,
 Dum vivam dominus temporis ipse mei.

* *De vita tranquilla* inscripsit Fith. lib. I, pag. 32, et Scalig. in Catalact. lib. I, pag. 190. *De bono vite humilioris* vetus Vossii codex, et schedæ MSS Scaligeri. Edidit etiam Christius in Excursu ad Vil- lat. pag. 265. Burmannus profert Anth. lib. III, epigr. 60.

1. *Est mihi rus parvum*, ut apud Martial. IX, 19: «Est mihi, sitque precor longum, te præside, Cæsar, rus minimum, parvi sunt et in urbe lares». Stat. Silv. IV, 5, 1: «Parvi beatus ruris honoribus». — *Fenus parvum* est parva pecuniæ summa, in fenore posita. — Vid. tom. V, huj. edit. p. 523. Ed.

4. *Non timet ignavæ crimina desidæ*. Loca similia, hanc sententiam illustrantia adduximus ad Spurinnæ III, 8: «Ni te desidæ sancta quies levet, etc.»

5. *Sellæque curules*. Corrupta est lectio, quæ in textu editionis Scalig. et Pith. excusa est, atque adeo in Vossiano cod. et schedis Scaligeri

habetur, *sillæque rurales*: sed re- ctior, quam hic damus, in margine primæ editionis Scaligeranæ et Pith. adposita est, eademque Heinsio et Christio probata.

6. *Vana gaudia mente movet*. Heinsius emendavit *fovet*, idque Burmannus adprobans tribus poc- turum locis firmat. Sed *fovere gau- dia* dicuntur homines, hic subje- ctum est *quidquid*, quod certe *mo- vere* gaudia potest, non *fovere*.

7. *Conspectus honore*, i. e. iusi- gnis, clarus, nobilis. Ovid. Metam. XIII, 794: «Nobilior pomis, pla- tano conspectior alta».

8. *Dum vivam dominus*. Commode hoc illustrat Burmannus loco Aus- sonii, Epist. X, vs. 31: «Dulcia secreti repetantur ut otia rursi, Nugis amica et seriis, Tempora disponas ubi tu tna, jusque Inum sit, Ut nil agas, vel quod voles; ubi vulgo *Nugis amana* sine sensu. Ed. — Similia plane leguntur apud Senec. in Thyest. v. 391 seqq.

POETÆ LATINI MINORES

TOMI SEPTIMI,
QUI WERNSDORFII SEXTUS,

CARMINA
DE RE HORTENSI ET VILLATICA

ITEM
AMATORIA ET LUDICRA

COMPLECTENTIS
PARS POSTERIOR

CARMINA QUÆ HAC POSTERIORI PARTE
CONTINENTUR:

- I. MAXIMIANI Etrusci Elegiarum liber.
- II. OFILII SERGIANI Elegia de Pulice.
- III. ALBI OVIDII JUVENTINI, de Philomela et de
Animalium vocibus.
- IV. JULII SPERATI, de Laude Philomelæ.
- V. CÆLII SYMPOSIÏ Ænigmata.
- VI. AUSONII Græphus Ternarii numeri.

DE

MAXIMIANO ETRUSCO

EJUSQUE AC CÆTERIS

QUÆ HAC PARTE PROPONUNTUR CARMINIBUS.

IN classe hac Amatoriorum et Ludicrorum carminum componenda sequor fere aliorum, qui ante me talia ediderunt, exemplum, atque iis me carminibus contineo, quæ dudum sic conjuncta exhibuerunt tum editores quidam Operum Ovidii, pseudopigrapha nonnulla Amatoriis ejus adnectentes, tum in primis M. H. Goldastus, qui inter Erotica et Amatoria Opuscula Ovidii, Francofurti an. 1610 edita, *Maximiani Amores*, *Ofilii Sergiani Pulicem*, *Albi Ovidii Juventini* et *Julii Sperati Philomelam* una serie proposuit. Quæ ab eo porro subjunguntur opuscula, Pamphili Mauriliani de Arte amandi, et Pseudo-Ovidii de Vetula, merito abs me rejecta sunt, ut infimæ sordidæque ætatis deliramenta. Nec ignoro, multa aliunde abs me colligi potuisse, melioris etiam ætatis, carmina, ob lascivius argumentum hunc in censum referenda, cujus generis poematiis nemo nescit abundare Romanam antiquitatem; sed ea quum alios editores habuerunt non indiligentes, tum non videbantur esse ejusmodi, quibus recensendis vel ornamentum quærere operi meo, vel occupare hoc ætatis meæ deberem. Adquievi igitur in iis carminibus, quæ supra memoravi, quæque, ab aliis jam tradita, servari utcumque niea collectione, et correctius edi merchantur. Addidi tamen *Cælii Symposii Ænigmata*, opus ingeniosum, et lusu ingenuorum farra-

ginem non illepidam exhibens, quod quia jam dudum a P. Pithæo in veterum poematorum Syllogen receptum est, et plurium eruditorum singulare studium meruit, nec nostra collectione et opera indignum haberi poterat. Sed nunc ad eorum carminum auctores nos convertamus.

Maximianus Etruscus, quia jam pluribus a sæculis falso Cornelii Galli, antiqui et celebris poetæ, nomine insignitus est, hoc ipso quasi obtectus et obscuratus ita delituit, ut, quis homo, quave ætate fuisset, nemo vel sciret, vel valde anquireret; sed postquam fraude magis patefacta vero nomini suo restitutus est, diligentius de eo quæri cœpit, et exstiterunt docti viri, qui, quantum distaret a Cornelio Gallo, et quis qualisque fuerit hic poeta, accuratius ostenderent. Primus hac opera defunctus est M. H. Goldastus in Epistola dedicatoria, Ovidii Eroticis et Amatoriis Opusculis, Francofurti an. 1610 editis, præmissa: multa de Maximiano tradidit Bern. Moneta in Menagianis, tertiæ editionis Paris. 1715 tomo I, pag. 336 seqq. nec pauca de eo protulit Abb. Souchayus, ubi vitam Corn. Galli exposuit, in Dissertatt. Academiæ Regiæ Inscriptionum et literarum elegantiorum, (*Mémoires de l'Académie des Inscriptions*, etc.) tomo XVI, anni 1751. Omnium vero diligentiam superavit Justus Fontanini, qui Historiæ literar. Aquilei. (editæ Romæ 1742, in-4) libro I, cap. III, postquam de Cornelio Gallo Foro-Julienti digna quæque notatu persequutus est, de Elegiis illi suppositis Maximiani, hujusque gentis, ætate et rebus gestis luculente et copiose cgit. Jo. Albertum Fabricium in Bibl. Lat. libr. I, cap. XIV, de Corn. Gallo et Maximiano agentem, vix nominare opus est rei literariæ peritis. His auctoribus in consilium adhibitis accurate nunc omnia exponemus, quibus et rerum Maximiani notitia, et de ejus Elegiis judicium adjuvetur.

Atque ut de nomine Maximiani incipiamus, Goldastus quidem hunc auctorem inter Ovidii Erotica opuscula, e novi Critici, ut ipse ait, sententia *Cornelium Maximianum*

Gallum Etruscum proscribendum putavit; sed certum est, quum in pluribus manuscriptis libris, quos eruditi nonnulli se adfirmant inspexisse, tum in vetustissimis et primis exemplaribus impressis solum nomen *Maximiani* prostare (1). Accedit auctoritas Cassiodori, epistolam Theodorici Regis ad Maximianum datam, Variar. lib. I, 21, exhibentis, tum aliorum medii ævi scriptorum, qui Maximianum adlegantes, solo hoc ejus nomine utuntur. Et fortasse, qui Cornelium Maximianum inscribendum censuerunt editores, nullum incipit ei nomen tribuere potuerunt, quam Cornelii, siquidem, ut Reinesius, Epist. LXXIX ad Daumium, p. 203, observavit, Maximiani in lapidibus leguntur gentilia nomina habere *Acilii, Arrii, Aurelii, Barbii, Cerellii, Fabii, Ingenui, Publicii*, nusquam Cornelii. Broukhadius quidem *Longinum Maximianum* aliquoties in notis ad Tibull. et Propertium citat; sed unde hoc habuerit, et qua auctoritate dixerit, neque ipse indicavit, neque ego adhuc, studiose licet quærens, indagare potui (2). Idem Fontaninus, Histor. liter. Aquilei. lib. I, cap. III, p. 51, se nescire fatetur; hoc unum se scire ait, in codice Neapolitano Vallettæ A. D. 1400 exarato *L. Maximianum* dici, nota prænominis addita, quæ *Lucium*, non *Longinum*, designat (3). Si qui vero Cornelii

(1) Theod. Pulmannus in edit. Catulli Tib. Prop. Antverpiensi 1569, et Gryphiana 1573, ad principium Elegiarum Maxim. in margine adnotat, veteris libri inscriptionem habere *Maximiani liber*. Delrius in comment. ad Senecæ Hippol. p. 93, testatur, in tribus codicibus MSS auctoritatem Maximianum inscriptum se reperisse; et Goldastus in præf. ad Ovid. Erol. pag. 13, quinque codices Maptos sic habere memorat. In bibliotheca Heinsiana, part. II, p. 121, Maximiani poetæ quædam cum Boetii Consolatione conjuncta tenet codex MS membran. Exemplarium impressorum inscriptiones infra adducemus.

(2) Broukhadium sequutus *Longinum Maximianum* vocat Marklandus, Epist. Crit. ad Franc. Hare, p. 34.

(3) Jacobus Magni aliquo loco Sophologii videtur *Maximianum Julium* citare. Nam lib. II, cap. 2, *quomoda natura cupit virtutes*, scribit: « Teste Maximiano Julio virtus auro pretiosior est: nec putrescit, sed in

Galli et Maxintiani nomina in Elegiarum inscriptionibus conjuncta adprobarunt, id fortasse ea causa fecerunt, quod sic titulum, quem Pomponius Gauricus corruptæ ab se editioni præposuisset, cum eo, qui in vetustioribus inveniretur, Maximiani, commodè conciliari et combinari arbitrarentur; vel quod revera putarent, Gauricum in libro suo conjuncta Cornelii Maximiani Galli nomina invenisse, solum Maximiani, fraudis tegendæ causa, suppressisse (1).

Sed ipse Pomponius Gauricus (2), qui has Maximiani Elegias sub titulo *Cornelii Galli Fragmenta* Venetiis an. 1501 fraudulenter edidit, nullum mangonii sui prætextum ab auctoritate alicujus codicis manuscripti petit, sed cur Cornelio Gallo tribuerit, alias plane rationes in præfixa Cornelii Galli vita adfert: « Ejus scripta, inquit, penitus interciderunt, præter hunc libellum, quem paullo ante mortem in Ægypto visus est perscripsisse. Nam quum ibi

adversis crescit ipsa virtus». Sed ita legitur in vetustissimo exemplari, in Biblioth. Ducali Guelferb. servato, quod multis mendis scatet. Unde et hic mendum latere suspicor, et pro *Julio* legendum esse *fulvo virtus auro*, quomodo exstat in versu Maximiani, quem Jacobus respexit, Eleg. I, 19: «Quin etiam virtus fulvo pretiosior auro, etc.»

(1) Sic Aldus Manutius in præfatiuncula ad Elegiam Asinii Cornelii Galli adfirmat, librum se scriptum habere, in quo Elegiæ istæ *Galli Maximiani* nomine legantur. Sed hic codex, si vere apud Manutium fuit, dubitare non possum, quin corruptus, et fortasse ad Gaurici exemplum correctus fuerit. Nam tot aliorum codicum, quos a se visos docti viri testantur, et quorum ipse nonnullos inspexi, nullus omnino repertus est, qui Galli nomen præferret.

(2) Pomponius Gauricus, Neapolitanus, famosi Astrologi, Lucæ Gaurici, frater, eo anno, quo Pseudo-Gallus Venetiis edidit, annum ætatis suæ XIX egit, atque una cum Rhamusio, qui tum epigrammate adplausit Gaurico, et tribus annis eo minor fuit, Patavii studiis operam dedit. Hæc curiosius adnotavit Fontaninus l. c. pag. 54, ut juvenilem hanc fraudem et insum duorum adolescentulorum finisse demonstraret, cujus etiam Gauricum postea penituisse verisimile existimat. Sed idem Fontaninus, pag. 42, Pomponium Gauricum vocat *Geophonensem*, quod nomen est oppidi prope Salernum in Sicilia citra Pharum.

Græcam quamdam puellam adamasset, nec propter ingra-
vescentem jam ætatem ejus libidini satisfacere potuisset,
materia satis opportune oblata est, ut senectutis incommoda
describens, juveniles suos amores recenseret, seque suis
carminibus multo melius, quam in nummo spectandum ef-
fingeret. Nam quod fuerit Etruscus, quod orator, quod
poeta, quod etiam vinolentus, quod Lycorida adamarit,
quod Legatus Ægypto præfuerit, hinc manifestissime col-
ligitur. Quæ si quis diligenter animadvertat, fatebitur,
hunc libellum Cornelii Galli, non alterius fuisse, ut qui-
dam parum prudenter existimarunt. Videmus singula mo-
menta ex ipsis Elegiis peti, et ad veterem Cornelium Gal-
lum adplicari, quamvis pleraque perverse et male inter-
pretando. Luculentior quidem ratio videri ea potest, quam
ab usurpato puellæ Lycoridis nomine, ex Elegia II, petit,
quo sub nomine Corn. Gallus Cytheridem amasse et li-
bris IV Amorum celebrasse ferebatur. Sed neque sola hæc
Lycoris est, cujus amores Maximianus desset, nec nomen
illud, a pluribus poetis antiquis adhibitum, ad solum Cor-
nelium Gallum referri poterat. Et qui senectutem extremam
in amore lascivæ puellæ perditam queritur Maximianus,
minime convenientia Amoribus Cornelii Galli scripsisse cen-
sendus est, qui senectutem invalidam haud expertus tertio
et quadragesimo ætatis anno vitam finivit. Alia pervertit et
torquet Gauricus, ut Corn. Gallum ex Elegiis extundat.
Etruscum earum auctorem agnoscit ex El. I, 59; V, 5, licet
Cornelium Gallum gente Forojuliensem fuisse in principio
fateatur, atque adeo perverse Forum Julii in Etruriam mi-
grare facit. Legatum Ægypto præfuisse, e versu 1 Elegiæ V
exsculpit :

Missus ad Eoas legati munere partes,

sed duplici errore, vel fraude potius. Etenim Orientis partes
temere interpretatur de Ægypto, quum certum sit, alias
provincias Orientis nomine ab antiquis signari solere. Legati

vocabulum, quo Maximianus utitur, in significationem detorquet, quam antiquitus habuit, Legatorum Cæsaris, qui exercitus regunt, vel eorum, qui Proconsulibus in provincia regenda vicaria potestate adjuncti sunt. Quod Legati nomen ne olim quidem Cornelio Gallo proprie convenit, quandoquidem prius ab Augusto ad Ægyptum regendam non Legati, sed Præfecti Augustalis nomine missus est. Legatus Maximiano simpliciter est, qui recentiore ætate Missus dicebatur, qui mandata Principis perfert ad alios, vel ad exsequenda negotia ablegatur. Præterimus alia argumenta fraudis in oratione Gaurici observanda, quibus non contentus ille sustinuit etiam fraudem furto cumulare, et integrum distichon, quo nomen auctoris Maximiani continetur, e textu tollere, quod legitur Eleg. IV, v. 25 :

Atque aliquis, cui cæca foret bene nota voluptas,
Canta, cantantem Maximianus amat.

His tamen fallaciis suis Gauricus ita gavisus confisusque est, ut in subjecto Elegiaco, sibimet ipsi, et Gallo suo de inventis ejus fragmentis gratularetur :

Et quamvis tua scripta olim, divine poeta,
Ac versus tulerini sæcula longa tuos;
Orbe quidem toto vivet tua, Galle, Lycoris,
Vivet et ingenium, Galle poeta, tuum.

Testem adeo laudatoremque sui facinoris adsumpsit Jo. Baptistam Rhamnusium, qui calce libelli hæc subjungit : « Lector, quod has Corn. Galli Poetæ reliquias legeris, Pontponio Gaurico, adolescenti optimo, gratias habeto ». Ubi et ejusdem Rhamnusii epigramma adscriptum est tale :

Si quis sensus inest, si qua est mens ulla sepultis,
Pomponi, pietas hæc tua grata satias.
Qui sparsos cineres proprio componis acervo,
Qui titulum proprio restituis tumulo.
Ipse tuo tandem Gallus nunc munere gaudet,
Spe penitus dextra non cecidisse sua.

Memorat hæc et e prima Gauriei editione ducit Melel. Goldastus in Epist. dedicat. Ovidii Eroticis præmissa, quæ deinde ipse vidi cuncta repeti in exemplaribus editionum, quæ Pomponianam proxime insequentæ expresserunt, Parisiensis et Ascensianæ, 1503, Argentoratensis ex officina Schureriana, 1509.

Êtsi omnino pauci eruditorum fuerunt, qui fucò Gauriei se induci paterentur, et Elegias serio esse Corn. Galli crederent, quæ erant Maximiani, inventi tamen nonnulli, qui non nihil concederent ei opinioni, et quodammodo mediam de auctore earum sententiam amplecterentur. Lil. Greg. Gyraldus, etsi valde detestatur eorum impudentiam, qui tralatitios et ementitos versus sub Galli poetæ nomine venditarunt, subjicit tamen: *Unam vero vel alteram ipsius Galli esse non abnuerim.* J. A. Fabricius in Bibl. Lat. opinatur, Gyraldum iis verbis forte respicere Elegiam, sub Asinii Cornelii Galli nomine ab Aldo Manutio Florentiæ editam, quæ incipit: *Non fuit Arsacidum tanti expugnare Seleucen.* Sed Moneta in Menagianis, pag. 343, contra monet, Gyraldum duo de quadraginta annis ante editionem ejus Elegiæ, nempe anno 1552, esse mortuum, atque adeo nullum ei conjecturæ locum esse. Difficile tamen est judicare, quas Elegias in animo habuerit Gyraldus, quas existimaret Gallo dignas esse. Similia fere sentit J. Cæs. Scaliger, et universe quidem Gallum auctorem denegare Elegiis istis non videtur, sed tantum de una subdubitare, in qua canitur Aquilina, quam dicit hominis esse Græcæ literaturæ ignari, et quem ratio fugerit syllabarum. (Vid. Testimonia.) Sed quum idem vitium in cæteris Elegiis observetur, non videtur Scaliger satis adtente omnes Elegias perlegisse, ut ejusdem omnes coloris esse intelligeret. Casp. Barthius pluribus locis eam sententiam profitetur, ut Galli æque ac Maximiani partes aliquas in iis Elegiis esse statuatur, dicatque, esse eas, certe unam vel alteram, e Corn. Galli Elegiis a quodam Maximiano contractas et interpolatas, et in sen-

sum ipsius detortas. (Vid. Testimonia.) Quæ sententia pro vera accipi in tantum potest, ut Maximianum censeamus carmina sua pæne tota ad genium veterum poetarum, et in his forte Galli, atque ex eorum phrasibus et sententiis composuisse, quod ipsa Elegiarum lectio unumquemque facile docet. Alii porro Maximianum quidem, Gallo penitus excluso, auctorem habent, sed eum cum alio recentioreque confundunt. Th. Reinesius, *Epist. LXXXI ad Daumium*, pag. 207, Maximianum opinatur confinio sæculi sexti et septimi fuisse ex Abbate Monasterii S. Gregorii Romæ Episcopum Syracusanum, carissimum Gregorio M. et familiarem literatorem. Quod Reinesium sensisse magnopere indignatur Justus Fontaninus, *Hist. lit. Aquil.* pag. 57, et mendacissimum commentum vocat. Enimvero, inquit, hic Maximianus fuit vir sanctissimus, ita ut absque fœda calumnia illi adsignari nequeant elegiæ omnino profanæ, ineptiis et turpissimis amoribus ad nauseam refertæ, quæ dedeçant non solum Abbatem, Episcopum et virum sanctum, qui fuit idem Maximianus, sed quemcumque honestis et christianis moribus paullo deditum. Hactenus Fontaninus. Sed tantam indignationem vix meruit Reinesius, qui si Maximianum Episcopum temere auctorem Elegiarum pronuntiavit, non malignitate, sed errore et imprudentia sic fecit, quod carmina ea non accurate perlegerat. Quod si eorum argumentum recte cognitum habuisset, haud dubie fuisset futurum, ut tanti Viri iudicii, quam indigna hæc auctore essent, sacris muneribus fungente, ultro perspiceret et profiteretur. Recentiori adhuc ætati Maximianum adsignat Bernardus Moneta in *Additionibus ad Menagiana*, tom. I, p. 338; ubi eum conjicit aliquot annis sæculo decimo, et fortasse undecimo, posteriorem fuisse, hac tantum ratione ductus, quod ante annum 1240 non reperiatur ejus mentionem ab ullo scriptore factam esse. Nempe circa hunc annum Alexandrum de Villa Dei, indignatum quod Maximiani nugæ in scholis legerentur,

has expellere scripto ab se *Doctrinali puerorum* conatum esse. Sed hæc ratio definiciendæ Maximiani ætatis levis admodum et inepta est, siquidem multos scriptores veteres nominare possumus, quos certo scimus antiquis temporibus floruisse, neque tamen videmus ante ævi mediî aut recentiora tempora a quoquam alio scriptore citari. Neque illud plane admittere possumus, quod Moneta adfirmat, Maximiani Elegias ab Alexandro damnatas esse. Num alium ab eo Maximianum indicari, versificatorem grammaticum, natione Gallum, qui an. 1200 vixerit, Fontaninus idoneis e testibus probavit. De quo alio loco dicemus uberius.

Sed accedimus nunc ad ætatem Maximiani Elegiographi definiendam, et potiora vitæ ejus momenta consideranda, quæ ex ejus carminibus eruere et cognoscere licebit. In Etruria natum educatumque fuisse, pluribus locis significat, ut Eleg. I, 59; V, 5 et 40 (1). Studiis exercitiisque omnibus, quibus juvenes Romæ erudiri solent, vacavit; oratoriæ ac poeticæ arti se dedit adolescens, atque in utraque palæstra, declamatoria et gymnica, exercitus pro palma certavit: Eleg. I, 9, seqq. gratia, venustate, agilitate, cantu, venatu, valetudine et corporis viribus, vigilia, temperantia; sed etiam temulentia æquales se suos dicit superasse. Casto et duro ingenio se adolescentem jactat fuisse, ut quamvis pluribus a puellis desideraretur, nullius tamen amore illigari vellet, El. I, 74 seq. Quod autem artibus et exercitiis memoratis decertavit cum aliis, id plane ostendit, vixisse cum juvenem Romæ, et multis sæculis ante duodecimum, in quod eum detrudere Bernardus Moneta in Menagianis conatur, floruisse, iis nempe temporibus, quibus Romana juvenus hisce artibus etiamnum exerceri solebat, Vegetius sæculi V scriptor, libro I de Re milit. cap. 3, scribit: *sudorem cursu et campestri exercitio collectum nando*

(1) Sed quo sensu Etruria, Etruscus et Tuscus ævo Maximiani dicatur, indicavi in adnot. ad Eleg. V, 5.

juventus ablucbat in Tiberi. Hoc ipsum fecisse se Maximianus, Eleg. I, v. 37, testatur : *Innabam gelidas Tiberini fluminis undas.* Urbem patriam Maximiani propius indicare tentat Fontaninus pag. 55, atque ex ipso versu ejus, quem modo adduximus, suspicatur, ortum altumque esse in Tusciæ Suburbicane quopiam oppido, Tiberi adjacente, puta Hortana Colonia. Sed hoc indicium admodum tenue est, idemque versus probare potest, Romam fuisse adolescentiæ ejus locum, quod clarius adfirmat versus 63, præsertim quum et caussis in foro agendis et poematibus pangendis operam se dedisse adfirmet Eleg. I, 9 seq. et 129, quod Romæ fieri solenne erat. Inde honores publicos gessisse videtur, quamquam eorum diserta mentio non fit. Sed quum Elegiæ V principio memorat, missum se aliquando in Orientem legati munere functum esse, quin eo tempore jam dignitate et honoribus domi gestis illustris fuerit, dubitari nequit. Et exstat in Cassiodori Variarum libro I, Epistola XXI a Theodorico Rege Gothorum ad Maximianum data, qua ei ratiocinia fabricarum urbis Romæ et operarum publicarum a Rege commendantur, et cujus inscriptio hæc est : THEODORICVS REX MAXIMIANO V. ILL. ET ANDRÆE V. SENATORI (1). Idem Maximianus memoratur et Viri Illustris titulo insignitur libri IV epistola XXII. Seve-

(1) Sic retulit hunc titulum Goldastus in præfatione ad Ovid. Erot. Sed in ipsis exemplis Cassiodori exstant tantum literæ V. S. de quibus Reinesius, Epist. 81, ad Daumium, p. 207, Goldastum refutans, ait : V. S. id est, *Vir Spectabilis*, nota axiomatis in Rep. proximi Illustribus et Clarissimis, auctore Constantino A. proprias Advocatorum fisci, Referendariorum, aliorumque magnis officiis impositorum titulus. *Præfectum* annonæ *Sabinum* V. S. vocat inser. Rom. in Basilica Ostiensi, quam notavit Sirm. ad Ennod. VI, ep. 29. Goldastum contra defendit vel excusat Fontaninus, p. 55, atque monet, eum notas compendiaras V. S. minime exposuisse, sed retulisse verba integra Cassiodori, penes quem præstant heec multa hujusmodi exempla, ut lib. I, Epist. XIX : « Saturnino et Verbasio Viris illustribus Senatoribus » ; Epist. XXII : « Marcello Viro Senatori » ; Epist. XXIV : « Sabiniano Viro Senatori » ; et hujusmodi alia

rino Boetio, Viro Consulari, familiariter usum esse, ex istis Elegiæ III versibus liquet :

Hic mihi magnarum scrutator maxime rerum,
Solut, Boheti, fers miseratus opem.
Nam quum me curis intentum sæpe videres,
Nec posses causam noscere tristitiæ,
Tandem prospiciens, tali me peste teneri,
Mitibus adloquiis pandere clausa jubes.

Ex his indiciis Delrius in notis ad Senecæ Hippolytum, pag. 93, Goldastus præfat. ad Catalecta Ovidii, cum eoque Daumius epist. ad Reines. LXXX, haud temere colligunt, Maximianum nostrum *ὁμήρου* Theodorici Regis et Boethii fuisse. Sed quod ad familiaritatem ejus cum Boethio adtinet, dubium adversus eam Moneta in Menagianis, pag. 338, movet, quum ex variatione nominis Boethi, in exemplaribus vulgatis reperiunda, quæ ut plurimum habeant *Bobeti*, tum cxinde etiam, quod verisimile non sit, viro tam docto et sapienti, et, quod hic maxime adtendendum est, etiam optimo poetæ, qualis fuerit Boethius, arctam adeo amicitiam intercedere potuisse cum miserabili versificatore, homine indocto et fatuo, qualem ipse habet Maximianum. At vero monet Goldastus, duo scriptos codices et veterem editionem Parisiensem legere *Boheti*, et, quod in vulgatis est, *Bobeti*, esse a manu Pomp. Gaurici. Atque ego adfirmare possum, in antiquissima editione Germanica, quæ ad manus est, et in duobus manuscriptis, quorum collationes habui, clare perscriptum exstare *Boeti*; neque dubium est mihi, inter plures fraudes Gaurici, quibus Maximianum auctorem tollere voluit, etiam hanc fuisse, ut nomen *Boeti* in obscurius et ignotius *Bobeti* corrumperet, eoque ætatis, qua vixisset auctor, vestigium deleret. Ad alterum quod adtinet, Boethium illum magnum philosophum et poetam

sexcenta. Ipse video in margine exemplaris meæ Variarum Cassiodori notari lectionem veteris membranæ : « viro illustri et Andræ viro Senatori ».

a Maximiano significari, ex elogio, quod illi tribuit, satis adparere arbitror : *Magnarum scrutator maxime rerum.* Eruditionis et facultatis poeticæ in Boethio et Maximiano tantum discrimen, ut quidem Moneta vult, non est, ut propterea familiaris inter eos consuetudo esse non potuerit. Neque Maximianus tam fatuus et abjectus homo, aut Boethius tam incivilis censendus est, ut posset hominem studiosum sui, a vultu adituque suo rejicere. Quin ipsum Boethium, virum gravem et doctum, quum amicitia dignatus Maximianum est, haud vanum ei testimonium perhibere existimo eruditionis et ingenii non absurdi. Quum multæ adesse causæ potuerunt amicitiae inter eos contrahendæ, quas hodie ignoramus, tum inprimis studiorum atque honorum gestorum similitudo, par dignitas et communis rei publicæ administratio familiaritatem inter eos conflasse videtur. Quantacumque etiam fuerit Boethii dignitas, non minorem fuisse Maximiani existimo, qui Vir Illustris apud Cassiodorum audit, et quum a Rege Theodorico in Orientem missus splendido Legati munere functus est, haud dubie plures antea honorum gradus permeavit. Legatio autem ea, Goldasto et Fontanino recte judicantibus, jussu Theodorici regis suscepta est ad Anastasium, Imperatorem Orientis. Nam Maximianus dicit El. V, 1 missum se esse ad *Eoas partes pacis nectendæ causâ*, et apud Cassiodorum Variarum libro I, epistola prima, quæ est Theodorici Regis ad Anastasium Imp. pacem et amicitiam inter utrumque imperium confirmandam offert et commendat, quæ, Goldasto recte judicante, ipsum diploma legationis, quam Maximianus obiit, esse videtur. Igitur *ad Eoas partes* notat Constantinopolim, ubi dum Maximianus legationis causâ morabatur, contigit, quod ille mox subjicit El. V, 5 :

Hic me suscipiens Etruscæ gentis alumnum
Involvit patriis Graia puella dolis.

Quum se *susceptum* dicit a Graia puella, videtur Copam,

aut Copæ servientem puellam, intelligere, quæ tabernariam exercebat, et peregrinos hospitio excipiebat. Nam in πανδοχείαις et diversoriis tabernis inventas esse ejus generis feminas, quæ meretriciis artibus hospites adtraherent et irretirent, ex antiquitate satis constat (1). De eadem Copæ, Eleg. IV, v. 54, videtur conqueri, eamque *lenæ* vocabulo significare, ubi sic scribit :

Hoc etiam meminisse deet, quod serior ætas
Intulit, et gemitus, quos mihi læta dedit.

Etsi enim hic omnes scripti et excusi libri legunt *læta* vel *leta*, vix tamen mihi videor sensum sanum et expeditum e versu isto posse eruere, nisi *lena* legam. Loquitur enim de seriore ætate sua, quam postea narraturus est insanis puellæ lenociniis succubuisse, quam propterea minime convenit *lætam* dicere. At *lena* si legatur, videmus mulierem designari, quæ eum, seriore ætatem quum ageret, meretriciis artibus circumvenit, et puellam istam Graiam, de qua sequente Elegia loquitur, subornavit, cujus illecebris et amoribus periret. Hanc sibi vere dicit *gemitus dedisse*, hoc est, causam sibi malorum fuisse, quibus ingemiscere necesse esset. Atque hos gemitus ipse mox insequente Elegia decantat. Magna tum temporis ganearum et lupanarium licentia Constantinopoli erat, copiosaque lenonum et lenarum familia, unde submitti et venditari libidinum mancipia poterant ad illaqueandam advenarum imprudentiam. Probari hoc e pluribus locis scriptorum illius temporis, et maxime e Procopio de ædif. Just. et Anecd. hist. potest. Sed legatio illa Maximiano a Theodorico mandata, quænam et quo tempore suscepta fuerit, paullo accuratius videtur quærendum. Nam si historicos ea de re consulimus, plures legationes legimus a Theodorico ad Orientis Imperatores missas esse, et in his alios memorari legatos, nullum Maximianum.

(1) Amplius hoc exposui (huj. edit. t. I, part. 2, pag. 615. Ed.)

Excerpta incerti auctoris, quæ Valesius Amniano Marcell. adjuunxit, memorant, victo Odoacre missum a Theodorico Festum ad Zenonem Imp. de purpura et regia dignitate sumenda : « Et mittens legationem Theodoricus Festum caput Senati ad Zenonem Imperatorem, et ab eodem sperans, vestem se induere regiam ». Idem auctor paullo post alium legationis ejus principem nominat *Faustum Nigrum*, et scribit, quum per idem tempus mors Zenonis cognita esset, et legatio nondum revertisset, Gothos sibi Theodoricum Regem confirmasse, non exspectantes jussionem novi Principis Anastasii (1). Anno demum primo aut secundo Anastasii hanc legationem revertisse, colligimus ex epistola Gelasii Papæ ad Anastasium data, qui *Faustum et Irenæum* legatos nominat : « Famuli vestræ pietatis, filii mei, Faustus magister, et Irenæus, Viri Illustres, atque eorum comites publica legatione fungentes, ad urbem reversi, etc. (2) ». Si Gelasius de eadem legatione, de qua auctor Excerptorum, loquitur, quod equidem credo, videtur hic e Gelasio corrigendus, ut pro *dirlexerat Faustum Nigrum* legatur *Faustum et Irenæum* (3). Sam. Basnagius ad hanc legationem refert epistolam Theodorici apud Cassiodorum, eamque

(1) « Theodoricus in legationem dirlexerat Faustum Nigrum ad Zenonem. At ubi cognita morte ejus antequam legatio reverteretur, ut ingressus est Ravennam, Gothi sibi confirmaverunt Theodoricum regem, non exspectantes jussionem novi Principis ».

(2) Adfert hæc verba Sam. Basnage, Annal. Polit. Eccles. tom. III, ad ann. 493, p. 584, num. III.

(3) Sic statuere, mihi probabilius videtur, quam quod Fontaninus, p. 56, opinatur, quum nomen Irenæi nusquam occurrat apud Cassiodorum, hunc fortasse fuisse multinomincm, ex illius sæculi more, quem egregie explicuit Jac. Sirmondus in notis ad Sidonium, adeo ut, quemadmodum Anonymus Valesianus *Faustum Nigrum* adpellat; quem Gelasius *Faustum* adpellaverat, sic Maximianus Cassiodori fuerit Irenæus Gelasii. Ego vero hac in sententia omnium minime concoquere possum, Maximianum, si Irenæus Gelasii est, ab eo inter filios suos numerari, qui nullam adeo speciem Christianæ pietatis præbet.

adeo creditam his legatis putat, ut ad Anastasium Imper. perferretur. Idemque sentit Fontaninus, cap. III, § V, p. 56. Sed falsi esse ea in re videntur. Nam hæc legatio non ad Anastasium, sed ad Zenonem primum directæ erat, sed Anastasio demum regnante revertebatur, nec omnino de pace et amicitia cum Imperatore Orientis firmanda, quod quidem epistola Theodorici vult, egit, sed tantum de concedenda sibi regia dignitate. Et fortasse eventus legationis ejus non plane ad spem et votum Theodorici responderat. Succensusse primum Theodorico Anastasius videtur, quod regium nomen inconsulto Imperatore adripisset, et iniquius respondisse; mox autem Theodoricum tollere subortas contentiones, et nutantem inter utrumque imperium concordiam confirmare, novis oratoribus missis, studuisse, colligere e verbis licet, quæ in Excerptis Valsianis porro leguntur: « Facta pacæ cum Anastasio Imperatore per Festum de præsumptione regni, et omnia ornamenta palatii, quæ Odoacher Constantinopolim transmiserrat, remittit ». Ad hanc legationem per Festum peractam recte Car. Sigonius (1), et Henr. Valesius (2) epistolam Theodorici adcommodant. Nam in illa diserte proficitur Theodoricus: « Proinde illum et illum legationis officio ad serenissimam pietatem vestram destinavimus, ut sinceritas pacis, quæ causis emergentibus cognoscitur esse vitata, detergis contentionibus, in sua deinceps firmitate restituta permaneat: quia pati vos non credimus inter utrasque Respublicas, quarum semper unum corpus sub antiquis Principibus fuisse declaratur, aliquid discordiæ permanere ».

Ad hanc pacem adludens Senatus Romanus, Anastasium Augustum adfatur verbis, quæ Hormisdæ literis intexuntur apud Baronium an. 515, § XLIV: « Proinde, piissime Imperator, hæc suo nomine Senatus serenitatis tuæ elementia

(1) De Occident. Imp. lib. XVI, p. 269.

(2) In not. ad Excerpta.

provocatus adjunxit, ut qui animo quam benigno in utraque Republica concordanda fuisti, tam esse pio in Ecclesiæ re-dintegrandæ unitate noscaris. Nam ut pax illa Regnorum tantum scitur prodesse subjectis, sic hæc religionis, cum populo suo proficit imperanti ». Plures eo legationis officio ornatos fuisse, verba Theodorici recitata significant. Festus igitur, qui nominatur, præcipuus legatorum fuit, quem etiam missum Theodorus Lector meminit (1), et Senatorem nominat (2), sigillatimque de eo refert, postquam mandata, quorum causa missus erat, peregerat, proprio nomine Anastasium obsecrasse, ut Constantinopoli sanctam Apostolorum Petri et Pauli memoriam eadem, qua Romæ, veneratione ac magnificentia celebrandam indiceret; idque obtinuisse. Istius igitur legationis, cujus princeps Festus Senator erat, comitem sociumque Maximianum fuisse credo (3). Plane enim eandem missionis suæ causam, quæ Festi fuit, memorat :

Missus ad Eoas legati munere partes,
Tranquillum cunctis nectere pacis opus,

(1) Hist. Eccl. lib. II, pag. 560 : Φησὶς τις τῶν τῆς συγγραφῆς Ῥώμης, πρὸς βασιλεία σταλείς Ἀναστάσιον διὰ τινος χρείας πολιτικῆς, εἰδὼν εἰς τὴν βασιλίδαν, etc.

(2) Sigonius etiam Ex-Consulem vocat, sicut Anonymus supra *caput Senad*, Fasti Consulares Flavium Festum cum Fl. Marciano Consulem an. 472, adeoque duodeviginti annis ante Theodorici regnum, produnt. Ad Festum multæ sunt epistolæ Theodorici Regis in Variis Cassiodori, ubi semper inscribitur *Festo Viro Illustri atque Patricio*. Hunc Festum, unaque Symmachum, Boethii socerum, per *Principes civitatis* apud Boethium, de Consol. Phil. lib. II, pr. 3, intelligi, Ren. Vallinus in adnot. ad eum locum existimat, ubi Boethius dicitur *in adfinitatem principum civitatis delectus*, ex eoque probabiliter colligit, Elpidis, prioris Boethii uxoris, patrem, qui vulgo ignoretur, fuisse Festum, sicut Symmachus fnerit secundæ uxoris Rusticianæ.

(3) Ratio aliqua adsumpti a Festo Maximiani in societatem legationis adparere videtur, si Festus fuit Boethii socer. Hujus enim amicitia quum sorceret Maximianus, potuit etiam hujus causa commendatus esse socero Boethii.

Dum studeo gemini componere fœdera regni,
Inveni cordis bella nefanda mei.

Nec mirum est, ei legationi adhibitum Maximianum, qui et gestis ante muneribus, et oratoriæ facultatis fama, ut ipse profitetur, inclaruerat :

Orator toto clarus in orbe fai. (Eleg. I, 10.)

Sed minores tamen partes ejus in ea legatione fuisse, eademque per socordiam et libidinem Maximiani vel negliger actas, vel desertas plane, ipso fatente credere licet, El. V, 43 :

Muneris injuncti curam studiumque reliqui,
Deditus imperiis, sæve Cupido, tuis.

Diversissimum adeo duorum legatorum ingenium fuit. Festus enim præter exacta rei publicæ negotia, per se de rebus ecclesiæ et ordinandis cærimoniis cum Imperatore egit; Maximianus deserto officio publico domi delituit, amoribus puellæ irretitus. Neque igitur mirandum est, si Maximiani in publica illa legatione nulla mentio ab historicis facta est. Cæterum ex illo casu, quem doli et lenocinia Graiæ puellæ seni Maximiano adtulerant Constantinopoli, materia ei et caussa enata videtur, ut querelas de senectutis suæ ingravescens molestiis carmine singulari exponeret. Nam vitam suam ante modestius actam respiciens, et senectutem nunc turpi meretricis nequissimæ amore debilitatam sentiens, pudore pariter atque indignatione commovetur, ut hoc libello calamitatem suam deploret, et vitiis suis convicium faciat, plane ut Tibullus, Amorem incusans, de se profitetur, lib. II, 6, 17 :

Tu miserum torques; tu me mihi dira precari
Cogis, et insana mente nefanda loqui.
Jam mala finissem leto; sed credula vitam
Spes fovet, etc.

Prima igitur Elegia, quæ longissima juxta atque optima

est, ad deploranda senectutis suæ incommoda descendit, ita quidem, ut memoratis prius artibus, exercitationibus, virtutibus, quibus enituerit juvenis, mox his contraria senii sui vitia ostendat, et generatim senum deformitatem, miseriam, imbecillitatem, socordiam et ineptias vivis coloribus depingat. Proximis Elegiis senectutem suam infelicem ex amoribus minus prosperis demonstrat, nominatque tres, quas amaverit, puellas, Lycoridem, Aquilinam, et Candidam, et singulis eas carminibus, II, III et IV, decantat. Cum Lycoride se ait multos annos indivisum vixisse, nunc propecta ætate despici ab ea et irrideri conqueritur. Adjungit sequentibus Elegiis, III et IV, præteritæ juventutis amores in Aquilinam et Candidam inceptos, eosque ita narrat, ut juveniles quosdam lusus, et irritos levis animi æstus fuisse adpareat. Sed hoc magis dolet deinceps, quod extrema senectute eo dementiæ sit prolapsus, ut vesanis puellæ Graiæ lenociniis irretiri se pateretur, et voluptatibus olim spretis se dederet, quibus sufficere per ætatem non posset. Quum hujus puellæ lasciviam et illecebras extrema Elegia tam aperte et impudenter describit, vix conciliare hoc possumus cum superiorum Elegiarum modestia, nisi statuere velimus, consilium ei hoc fuisse, ut Graiæ nequitiae et lasciviæ exemplum, ad corrumpendum tam potentis et ingeniosæ depingeret. Nec diffitendum est, abreptum quoque et corruptum videri lascivorum veteris ævi poetarum studio et lectione, quorum quum sententias et elegantias multis locis imitari conatus est, tum etiam nequitiae exemplum ab iisdem petere non dubitavit (1).

Argumentum Elegiarum Maximiani diverse admodum diversis temporibus acceptum et intellectum est, atque inde varii earum tituli et inscriptiones discrepantes factæ, e qui-

(1) Qui Ovidii Amorum libro III Elegiam septimam legerit, non dubitabit, eam a Maximiano Elegia V expressam esse. Taceo alia Catulli et Tibulli carmina multo turpiora.

bus simul, quam diversa ejus poetæ existimatio diversis sub ætatibus fuerit, colligere licet. Goldastus in quinque veteribus codicibus, quos possedit, hanc ferme inscriptionem fuisse testatur: « Facetum et perjucundum poema de Amoribus Maximiani, Poetæ doctissimi, Oratoris suavissimi ». Idem in Parisiensis editionis, omnium primæ, frontispicio inscriptum esse dicit: « Perjucundus, juvenum quoque mirum in modum demulcens animos libellus, quem Nugarum Maximiani immitis Alexander intitulat, etc. » In vetustissima editione, quæ certe prima in Germania fuisse videtur, et in publica Academiæ nostræ bibliotheca exstat, hic titulus præfigitur: « Maximiani philosophi atque oratoris clarissimi ethica suavis et perjocunda incipit feliciter ». Quum Maximianum olim medio barbaroque ævo in scholis prælectum esse, testimonia nonnulla antiquiorum doceant, tum etiam multitudo exemplarium manuscriptorum, quæ hodiernum exstat, testetur, adparet sane doctorum et monachorum adeo, qui tum scholas habebant, insignis non incititia modo et barbaries, sed et impudentia, qui libellum, vetitos ubique amores spirantem, et bonis moribus noxium, tantis ornare et commendare elogiis, iisque juventutem adlicere ad legendum sategerunt. Quod ipsum pluribus verbis exponit et indignatur Goldastus in Præfat. ad Catalecta Ovidii.

Qui iis temporibus paullo severius sentiebant, *nugas* ea carmina et nugatorem Maximianum adpellabant, ut fecit Alexander Grammaticus (1). Plerique ex antiquioribus, qui Maximiani carmina citant, argumentum eorum et titulum fecisse videntur *de incommodis senectutis*. Ita certe describit

(1) Etsi hoc in dubium vocat Fontaninus, *Hist. lit. Aquil.* p. 50, et ab Alexandro Maximianum alium, Grammaticum versificatorem, intelligi putat, eodem tamen elogio Maximianum nostrum ornati liber manuscriptus Luneburgensis, quem J. N. Niclasius V. C. possidet, ubi ad finem subscriptum est: « Explicius est Maximianus nugax ».

Eberhardus Bethuniensis, in *Labyrintho*, quo poetas in scholis prælectos recenset :

Quæ senium pulsant incommoda maxima scribis,
Et se materiam Maximianus habet.

Idem fecerunt alii (1). Nec inepta talis inscriptio et libelli argumento minus conveniens videtur, siquidem querela senectutis, in prima quidem Elegia præcipue regnans, per totum opus decurrit, et post interjectas aliquot de amoribus narrationes, ultima Elegia denuo repetitur. Alii, in quibus Goldastus, majorem libelli partem spectantes, argumentum ejus posuerunt *Amores Maximiani*; plurimi autem, inde usque a Gaurico inscribere *Elegiarum libellus* maluerunt, quod sane in ista materiæ et mixti argumenti ambiguitate optimum factu esse videtur. Quam autem diversa de argumento libelli et auctore existimatio pro diversis temporibus fuerit, vel ex hoc intelligi potest, quod qui olim *philosophus clarissimus, poeta doctissimus, orator suavissimus*, audiebat, nunc a nonnullis recentioris ætatis eruditissimus *nebulo et nugator, scriptor barbarus, lutulentus, ac tantum non stercoreus*, nominetur (2). Quæ quidem judicia, si quid ipse judicare possum, duriora mihi, quam pro merito Maximiani, videntur. Etsi enim in Maximiano nullum virtutis exemplum, nec veræ honestatis studium agnosco, nebulonem tamen, sceleribus et nequiter factis gloriantem, non reperio, sed querulum senem, vitia sua et molestias imbecillo ferentem animo, simul tamen a jocis et nequitiiis minus temperantem. Barbaries et sordes styli nescio an satis æque Maximiano objiciantur. Vitia ejus sermoni insunt multa et gravia, quæ tamen ætatis potius, qua vivebat au-

(1) Carmen Maximiani *super senectute* memorat Labbeus Bibl. nova MS, pag. 63. Fontaninus l. c. pag. 48 refert, in codice Urbionte 832, fol. 133, bibliothecæ Vaticanæ prostare hunc titulum: « Vetuli Maximiani de incommodis senectutis libellus ».

(2) Vide testimonia Gyraldi, Jani Dousæ, Broukhusii.

ctor, in barbariem prolapsæ, quam ipsius scriptoris sunt, communiaque adeo multis aliis ejus ævi poetis, præsertim Christianis, quos nemo propterea barbaros et lutulentos vocaverit (1). Atque ea vitia sermonis Maximianus multo ingenio, meliorum poetarum imitatione nutrito, sententiarum lepore, aliisque styli virtutibus compensat, quibus merito videatur captum et ingenium sui sæculi superasse.

Quæ hodie in vulgatis Maximiani exemplis reperitur divisio libelli ejus in Elegias VI, valde inæquales, a Pomponio Gaurico priimum videtur introducta, qui eas pro fragmentis Amorum Cornelii Galli vendidit. Ipse auctor unum et continuum libellum, ut Ovidius Remediam amoris, et Diras in Ibin, perscripsisse videtur, unde et in Msptis veteribus inscriptus est *Maximiani liber*, et antiquissima exemplaria, impressa ante Gauricum, divisionem plane nullam habent, aut diversam, quamvis nec hanc aptiorem. Sic e. g. in vetustissima Germanica, quæ ad manus est, Elegiæ I nova sectio rubro notata incipit v. 227: *Suscipe me genitrix*; et rursus v. 267: *Non queror heu!* Elegia II cum tertia conjuncta est usque ad v. 35: *Tunc me visceribus*; sed cætera prætereo. In codice Ecclesiæ Patavinæ, quem indicavit Jac. Phil. Tomasinus in Bibliothecis Patav. pag. 8, Maximiani liber in tres Elegias divisus, sicut etiam in antiqua

(1) Jo. Hildebr. Withofius in *Encomiis Criticis*, p. 296, plane aliter nebulonis et scriptoris barbari crimen Maximianum impactum accepit, atque idem ratione ab eo defendit. Nebulonem et nugatorem a Gyrardo dictum esse existimat, quod eum putaverit, nomine Cornelii Galli falso usurpato, imposturam fecisse, omnem autem hanc culpam in stolidissimos librarios conferendam censet, qui opusculum hoc Corn. Gallo impudentissime adscripserint. Ita vero sentiens Withofius nec mentem Gyrardi satis cepisse videtur, nec notitiam habuisse Gaurici falsarii, qui solus Maximianum in Corn. Gallum transformavit. Falso idem barbariem sermonis in Maximiano inveniendam librariis deberi, eorumque metris et erroribus orationem impuram, metrum vitiosum redditum, arbitratur. Etenim hanc culpam non librarium, sed ipsius Maximiani esse satis constat.

Parisiensi edit. de qua mox dicemus, reperitur. Et primæ Elegiæ inscriptio est : « Maximiani, poetæ illustris, opusculum de ejus vita et senectute » : Secundæ : « Maximiani, poetæ illustris, de Lycori ejus amica, quæ ipsum deseruerat, quum esset senex » : Tertiæ hæc : « Maximiani, poetæ illustris, de quadam puella Græca, ejus amore captus fuit, et de nonnullis aliis (1) ». Operæ pretium est hoc loco mutationes crebras cum Maximiani impressis exemplaribus factas, sive classes editionum diversas enarrare. Primæ et incorruptæ editiones ante Gauricum factæ sunt paucæ. Primam omnium, post Goldastum in Præfat. ad Ovid. Catalecta, Bernardus Moneta in Menagianis, tom. I, p. 339, esse censet Parisiensem, ejus exemplum in bibliotheca Mazariniana exstitit, Gothicis literis impressum, in-4, et ejus inscriptionem lepidissimam dignam judicavit, quam integram opponeret : « Perjucundus, juvenum quoque mirum in modum demulcens animos, libellus, quem nugarum Maximiani immitis Alexander intitulat, impressus Parrhisii, opera exactissimaque diligentia Stephani *Jehannot*, et Petri *le Drou*, Artium magistrorum et vigilantissimorum impressorum. Hunc si parvo nummismate comparare cupis, venalem in vico sancti Jacobi reperies in domo quadam ante Mathurinos sita, juxta Carnificem sanissimas, humano pro corpore, carnes vendentem ». Fontaninus l. c. pag. 49 de hac editione judicat, deesse quidem annum impressionis, sed characterem aliosque libros ab iisdem typographis an. 1496 et 1497 impressos, evincere factam esse circa an. 1500. Ex hac sententia Fontanini Parisiensis hæc editio minime prima omnium habenda videtur, sed recentior esse ea, quæ in codice aliquo Bibliothecæ Academicæ Helmstadiensis pluribus libris antiquis innexa exstat, et sine anni locique notatione quidem, sed tamen, ut ex libris conjunctis colligere licet, intra annos 1470 et 1480, et in Germania

(1) Refert hæc Fontaninus, Hist. lit. Aquil. lib. I, cap. 3, p. 49.

quidem, impressa videtur. Nam in eo codice primo loco sunt Plinii Epistolæ manuscriptæ a Georgio Breuz anno 1477, et in calce adjunctus liber Jo. Boccacii de claris mulieribus, impressus Ulmæ per Joannem Czeiner de *Reutlingen*, anno 1473. Inscriptio libelli est: « Maximiani philosophi atque oratoris clarissimi ethica suavis et per jocunda Incipit feliciter ». Finis libelli versus quatuor alienos, eosque vitiosos, habet adjunctos, e poeta nescio quo huc temere illatos:

Præmia tot formæ numeros quis voce fatenda,
 Quodque potest laudes dicere lingua tuas.
 Quamvis nocivas intendere dicere voces,
 Desituunt verba pectus hanc hanc memm (1).

Subjunguntur 1° Epitaphium Nicolai Papæ V a Maphæo Vegio (2) poeta Laudensi editum; 2° Epitaph. Eugenii Papæ IV; 3° Epitaphium Laurentii *de Valla*, poetæ atque oratoris famosissimi; 4° Epitaphium Ovidii poetæ: *Ille ego, qui fueram*, etc.; 5° Epigramma ridiculum: *Devorat agricolam rex*, etc. Præter has duas Maximiani editiones nescio an alia sæculo XV exeunte prodierit. Nam initio statim sæculi sequentis sequuta est Pomponii Gaurici, Neapolitani, corrupta et Corn. Gallo supposita editio, cujus titulus perscribitur: *Cornelii Galli fragmenta, per Bernardinum Venetum de Vitalibus. Venet. 1501, die XII Januarii*. Hæc editio, quæ rarissima est, Lutetiæ in pluteis regiis servatur, exstititque in bibliotheca Heinsiana, ut legitur in ejus part. II, pag. 75. Alterius editionis Venetæ anni 1503 exemplar eum codicibus Msptis collatum recenset Paullus Colomesius, Oper. p. 891, inter libros Is. Vossii, qui postea transierunt in pu-

(1) Hi quatuor versus paullo correctiores, atque etiam quatuor aliis auctiores pariter subjiciuntur codici Vossiano, cujus collationem habeo, tum etiam Luneburgensi Niclasii, quos tamen hic neque repetere, neque emendare operæ pretium putavi. — Vid. infr. p. 173. Ed.

(2) De Maphæo Vegio vid. Virgûl. post. ed. t. IV, p. 405. Ed.

blicam bibliothecam Leidensem (1). Gaurici editionem plane expressit et cum omnibus adnexis repetiit, quæ Parisiis eodem anno 1503 ex officina Ascensiana prodit in-4. Titulus est: « Cornelii Galli, poetæ memoratissimi, quæ recolligi potuere fragmenta : Ascensiana accuratione reimpressa. Venundantur Parrhisiis in vico sancti Jacobi, sub Leone argenteo ». In fine legitur : « Impressum Parisiis accuratione Ascensiana. Anno Domini MCCCCIII, Die XXI Julii ». Memorat eam Catalogus bibliothecæ publicæ Lugduno-Batavæ, pag. 250 : servat etiam bibliotheca Academiae Georgiæ Augustæ, unde cum aliis pluribus Maximiani exemplis notabilioribus benevole usui meo concessam habui. Fabricius ignorasse videtur, nisi fortasse ea est, quam Bibl. Lat. vol. II, p. 348 dicit Parisiis 1523, in-4, prodixisse, anno eo per errorem typographicum posito pro 1503. Similis repetitio Gauricianæ editionis est, quæ paullo post Argentorati, in collectione variorum poematum adparuit, cujus hæc est inscriptio : « P. Gregorii Tipherni poetæ illustis Opuscula : Francisci Octavii Elegiæ et Epistolæ amorum : Sulpitiæ Carmina LXX (quæ fuit Domitiani temporibus) nuper Georgii Merulæ opera in lucem edita : Cornelii Galli poetæ tum clarissimi, tum vetustissimi Elegiarum Fragmenta : Pomponii Gaurici Neapolitani Elegiacon ». Argentorati ex officina Schureriana, mense Julio MDVIII, in-4 (2). Denuo secundum Gaurici recensionem Maximiani Elegiæ una cum lyrica cantiuncula ad Lydiam excusæ dicuntur post Pindarum Thebanum de bello Trojano Faui editam a Francisco Polyardo, apud Hieronymum Soncinum, 1515, in-8. Quibus fraudibus Gaurici hæc editiones corruptæ sint, superius jam memoravimus. Ex eo tempore nomen Maximiani plane disparuit, et in omnibus editioni-

(1) Hæc Fontaninus, Hist. lit. Aquil. p. 42.

(2) Vid. *Maittaire*, Annal. Typogr. t. II, p. 202; Catalogus biblioth. Roloffianæ, part. I, p. 122, n. 967.

bus regnavit Cornelius Gallus. Ob id ipsum nomen cœperunt Elegiæ hæ operibus Catulli, Tib. et Propertii adjungi, quia his poetis Corn. Gallus ætate par fuit, cum iisque comparatus a Quintiliano. Prima editio, quæ Maximianum sub Corn. Galli nomine tribus istis poetis adjungeret, fuit, nisi fallor, Basileensis per Henricum Petrum, 1530, in-8, quæ inscribit: *Cn. Cornelii Galli, poetæ clarissimi, ex iis quæ colligi potuere fragmenta*. Sequuntur sunt aliæ, ut Gryphiana 1531, et Basileensis 1539, in-8, quæ similiter inscribunt. Plures Cornelii Galli vitam, a Gaurico compositam, præmittunt, ut Gryphiana Lugdunensis 1534, in-8; Basil. 1546, in-12; Venet. 1549, in-8; Plantiniana Antverp. 1560, in-12; Gryph. 1561, in-12; Basil. 1569, in-8. Quum interim fraus in falso Corn. Galli nomine præposito magis detecta ab eruditis esset, cœpit Maximiani nomen in Elegiarum fronte revocari, aut certe adjungi Gallo. Id primum factum est a Theodoro Pulmanno, qui in editione Catulli, Tib. Prop. Antverpiæ 1569, in-12, quæ repetita est Lugduni apud Anton. Gryphium 1573, præfationem vel epistolam ad lectorem Galli Elegiis præmisit, qua Maximiani librum falso hactenus Cn. Cornelio Gallo inscriptum admonet, et titulum hunc præfigit: *Maximiani liber, qui falso hactenus sub nomine Cn. Cornelli Galli editus est*. Ad principium quoque in margine notat: «Veteris libri inscriptio *Maximiani liber*», et porro Varias lectiones e veteri codice descriptas adponit, tum etiam Elegia IV, 25, distichon, quod Maximiani nomen continet, et a Gaurico ejectum erat, e manuscripto restituit. Primus igitur fuit Pulmannus, qui aliquam curam recensendo et resarciendo texto Maximiani adhibuit (1). Sed sequuti eum sunt pauci. Pe-

(1) Editio Catulli, Tib. Propert. cum Corn. Gallo, Parisiensis 1743, in-12, qua, ut editor in præfat. proficitur, Maximiani Elegiæ ad editionem Plantinianam 1569, e secundis curis Theod. Pulmanni collatae sunt, textum quidem Maximiani a corruptelis Gaurici vindicatum habet, sed præfationem aliquam Pulmanni non exhibet, neque titulum Elegia-

trius Pithæus inter Epigrammata et Poemat. vetera, Paris. 1590, pag. 423, plane ita inscripsit et integravit, uti Pullmannus fecerat. Et Goldastus, inter Ovidii Erotica et Amatoria Opuscula, Francof. 1610, pag. 48, textum integrum Maximiani dedit, sed sub nomine *Cornelii Maximiani Galli Etrusci*, quod ille in manuscriptis codicibus legi existimavit, ego verum non puto. Sequentes editores, semel moniti, Maximianum Triumviris poetis adiungentes, plerumque inscribunt hac formula: *Cn. Cornelii Galli, vel potius Maximiani, Elegiarum libellus* (quomodo invenio, in ea, quæ Brageraci anno 1611 prodit); idque hoc diligentius ab iis servandum fuit, postquam in editione Hanoviensi, 1608, Triumviris poetis, præter adhuc creditas Corn. Galli Elegias, alia sub Asinii Cornelii Galli nomine ab Aldo Manutio prodita accessit, et unus Corn. Gallus spurius ab altero discernendus fuit. In plerisque autem hisce editionibus plane mirandum est, quamvis inscriptio Elegiarum de vero auctore Maximiano moneat, ipsum libellum tamen ad formam et recensionem Gaurici falsarii dari, et non solum vitam Galli a Gaurico scriptam, quæ Maximiano abrogat, præponi, sed etiam cæteras corruptions in texto factas retineri. Sic factum video in exemplo Catulli, Tib. Prop. quod opera Jani Gebhardi, cum notis ejus et indice Horatii Tuscanellæ editum est Hanoviæ, 1618, in-8; iterumque Francof. 1621, in-8. Plures aliæ editiones ejusdem notæ obviæ sunt, quæ a priorum consuetudine non recedunt, ut Amstelodamenses Jansonianæ, in-16, et recentissima Bipontina, 1783. Universe mihi ex comparatione editorum exemplarium, et manuscriptorum observare licuit, ista quidem parum differre in lectionibus, et multa habere similia, pariter autem

rum iisdem verbis conceptum præponit. Cæterum in hac recenti edit. Parisiensi video singulis Elegiis breve argumentum præpositum: Elegiæ I, *Senectutis descriptio*; II, *Non despicienda senectus*; III, *Narrat facta juventutis*; IV, *Initia sui narrat amoris*; V, *Mulier fingens amorem*; VI, *Consilium senibus datum*.

manuscripta, ubi diversa ab istis proferunt, in iis ipsis convenire inter se, ita quidem ut adhuc diversa utrorumque recensio reperitur. At ex his intelligitur, quam negligenter habitus sit Maximianus ab editoribus, qui nihil aliud, quam textum a superioribus traditum repetentes, de emendando et ad incorrupta exemplaria reformando non cogitarunt.

Ex omni numero eorum, qui Maximianum ediderunt post Gauricum, neminem reperio, quoad recordari possum, qui textum a Gaurici defraudatione integrum dederit, præter hos quatuor, Theodorum Pulmannum, et, qui eum expressit, recentiore editorem Parisiensem, tum Pithæum et Goldastum (1). Est adhuc solitaria quædam et a reliquis poetis sejuncta editio Maximiani, quæ nullum neque impressionis locum, neque annum notatum, et pro titulo hæc tantum verba proscripta habet: *Maximiani (sæculi ut creditur XII) Elegiæ*. Quam ego aliquando visam Luneburgi in lucem prodiisse suspicatus sum, ubi plures poetas minores hoc sæculo seorsum editos novi. Et confirmavit me hac in sententia J. N. Niclasius V. C. qui Maximianum a Christ. Friderico Schmidio, Joannæi Luneburgensis Rectore, et plurium editore poetarum, putat editum esse Luneburgi intra annos 1714 et 1726, typis Ortmannianis. Quod Maximianum editor in titulo sæculo XII adsignavit, hoc ex errore est, quo Maximianum versificatorem artis Grammaticæ cum Elegiographo confudit, perperam intellecto Gangii testimonio, quod Fabricius in Bibl. Lat. med. ævi et Fontaninus adducunt, et quod ipsi proferemus alio loco. Prætereundum denique non est, Maximiani Elegias inter *Opera et Fragmenta veterum Poetarum Latinorum*, a Mich. Maittario edita, exhiberi, ad calcem voluminis II

(1) In editione Propertii ex Museo Simonis Abbes Gabbemæ, Trajecti ad Rhen. 1659, in-8, ubi inscribitur *Maximiani Elegiarum libellus, perperam Cornelio Gallo adtributus*, videtur editor recensionem Theod. Pulmanni sequutus esse. Sed hoc suspicor tantum; nam librum ipsum nunc inspicere non possum.

subjectas; neque minus in *Collectione Pisarense omnium poematum et fragmentorum Latin.* tom. IV, p. 195.

Alia Maximiani carmina, nescio unde cognita, Labbeus Bibl. nova Manuscriptorum, pag. 63, memorat, *super senectute, regulam metricam, carmen de virtute et invidia, de ira, patientia atque avaritia*. In quibus quidem illud, quod super senectute scriptum dicitur, facile credam esse idem cum libello Elegiarum, cujus summa est querela de senectute, cætera tamen non alia videntur, nisi exercitia Grammatici vel scholastici poetæ, cujus generis etiam sunt versus, qui in Pithœi Epigramm. veter. sub Maximiani nomine inter XII poetarum scholasticorum carmina leguntur, « de ratione tabulæ, in tumulum Ciceronis et Virgilii, descriptio Iridis, imaginis in unda, amnis glacie concreti, de ortu solis, de signis cælestibus, de quatuor tempestatibus ». Falli credo J. A. Fabricium in Bibl. med. et inf. Latin. tom. V, p. 179, qui hæc carmina brevia pariter Maximiano Elegiarum auctori adscribit, diversumque ab hoc puto poetam illum scholasticum, siquidem Maximianum nostrum, quem scimus sub Theodorico rege mature honores publicos cepisse, et liberiores vitam in juventute gessisse, non credibile est, in umbra et exercitamenti scholasticis tempus consumpsisse. *Regula metrica*, quam Labbeus inter carmina Maximiani refert, manifeste auctorem professione Grammaticum prodit, et puto, talem librum scholastici poetæ, olim lectum in scholis, fuisse, quem Alexander de villa Dei *nugas Maximiani* adpellavit, et e schola expulsum suo Doctrinali compensare voluit. Nam si Maximiani Etrusci Amores respexit, disparis plane ingenii et argumenti librum, nulla ratione eum comparare cum suo, aut reprehendere adeo potuit, ut ejus loco suum librum, mere Grammaticum, reponendum putaret. Igitur satis probabile esse arbitror, duo fuisse Maximianos scriptis versibus claros. Hæc postquam scripseram, Justi Fontanini Historiam liter. Aquil. qua de Maximiano fuse agitur, legens, reperi

ab eo auctore eandem sententiam de duobus Maximianis proponi. Sic enim ille .cap. III, § III, pag. 50: *Maximianus*, quem spernit Grammaticus Alexander, nec fuit *Etruscus*, neque *Elegiographus*; sed natione Gallus, et versificator grammaticæ artis, in Academia Parisiensi olim perlegi solitæ, quem vixisse an. 1200, auctor est Carolus Cangius in Nomenclatore ad Glossarium Latinum, ejusque regulas metro concinnatas, alicubi forte *nugas*, usque ad eundem Alexandrum invaluisse, palam fit non minus ex versibus jam recitatis, quam ex Cæsare Egassio Bulæo in Historia Universitatis Parisiensis, tom. I, pag. 517. Hæc sententia vero etiam propius accedit, quod pucrorum manibus libri de arte grammatica feruntur, non turpissimæ Elegiæ de amoribus et ebrietate, cujusmodi hæc sunt, quæ Maximianum Etruscum, vitiis inquinatissimum senem, auctorem habent. Hæc Fontaninus. Revera tamen Maximianum Elegiographum in scholis lectum, ex aliis testimoniis constat, et fortasse communio nominis fecit, ut Maximiano uno Grammatico recepto, etiam alter poeta, quod sententiis creber, et de vita humana nonnulla non inepte monere videbatur, proponeretur. Cæterum etiam Maximianus aliquis, severior poeta, et disciplinæ adeo castigationisque asperæ commendatōr repertus lectusque medio ævo videtur, siquidem Jacobus *Magni*, qui in Sophologio Maximianum sæpius citat, quodam loco versus aliquot sub eodem nomine adducit, qui in Maximiani Elegiis hodie non leguntur, et stylo atque sensu, ut ita dicam, prorsus monachali concepti, cruciatus corporis commendare videntur, quos sibi homines religiosi ad coercendas libidines imponere solent. Nempe Sophologii libro II, cap. 2, *quomodo natura cupit virtutes*, hæc duo Maximiani disticha refert:

Amplecti mundum quorundam vota laborant,

Sed votis obstat verbere trita caro.

Nam nos a vitiis mundanis sæpe retardat

Corporis anxietas, damna, flagella, fames.

Hæc quia plane a Maximiani Etrusci genio discrepant, in eam me sententiam adducunt, ut credam, aut existisse ævo medio Maximianum alterum et diversum ab Etrusco, cujus forte fuerint carmina, quæ Labbeus memorat, *de virtute et invidia, de ira, patientia atque avaritia*, aut Etruscum illum monachalibus præceptis valde interpolatum, et ab obscenis lascivisque locis purgatum fuisse, ut aptus scholarum lectioni et disciplinæ esset. Et interpolationes varias subinde expertum esse Maximianum, loca nonnulla manuscriptorum veterum etiam nunc ostendunt, siquidem in codice Luneburgensi, vel Niclasiano, post versum 234 Elegiæ I, versus hexameter alienus interponitur; et in eodem, tum in Vossiano et Rottendorfiano, quos collatos habeo, post versum 40 Elegiæ II distichon integrum inseritur, quod exemplaria inpressa non agnoscunt. Referemus eos versus, suo quosque loco, inter Variantes lectiones.

Quamquam Maximianus frequenter est editus, beneficio quidem Triumvirorum poetarum, Catulli, Tib. Prop. quorum in consortium semel erat receptus, cæterum tamen neglectus despectusque jacuit in tantum, ut neminem eruditorum sciam, qui ejus Elegias singulari cura recensendas et emendandas suscepit, licet haud defuerint, qui loca nonnulla earum data occasione citarent, aut exponerent. Quo major mihi causa adfuit, ut instituti mei legem sequutus poetam insulsum quidem, quod argumentum adtinet, facundum tamen et pro sæculo suo satis elegantem, a veteri situ liberarem, et repurgatum inter Poetas Minores proponerem, præsertim quum ea præsidia rei gerendæ mihi a viris eruditissimis suppeditata essent, quæ me hortari ad opus illud suscipiendum viderentur. Quorum præcipua ut nunc memorem, manuscripta exemplaria vetera Maximiani plura adfuerunt, quæ partim ipse contuli, partim collata et mecum communicata ab amicis, viris eruditissimis, accepi. Codicis Vossiani collationem, manu Nic. Heinsii factam

cum exemplo Pithœano in Epigr. et Poem. vet. pag. 423, descriptamque, uti titulus mihi præferre visus est, ab H. C. Hennio, D. benevole submitit mihi, cui et multa alia debeo, Laur. Santenius, V. C. qui et alias varietates lectionis adscripserat e Florilegio, quod ipse possidet, manuscriptorum antiquorum. Hæc collatio nonnumquam duplices lectiones, adeoque comparatas cum alio ignoto codice, offert. Quod similiter animadverti in codice MS, quem utendum mihi perhumaniter concessit J. N. Niclasius Gymnasii Joannei Luneburgensis Director gravissimus. Hoc exemplum scriptum, quia uno codice cum aliis libris et carminibus anno 1494 et serius scriptis continetur, hinc mihi visum est in fine sæculi XV, aut principio adeo decimi sexti exaratum esse. Qua in re ut dubius sim, facit in primis distichon Elegiæ IV, v. 24, a Gaurico fraudulenter omissum, quod scriptor hujus exempli non in serie contextus, sed in margine adscripsit. Unde suspicio est, habuisse eum ante oculos exemplum Gaurici impressum, quod anno primo sæculi XVI vulgatum est, et scripturam suam ei accommodasse; in quo quia omissum videbat distichon, quod in scriptis exemplaribus inveniebat, putavit illud in margine ponendum. Ad finem libri, itidem in margine, adponit distichon, quod nomen librarii indicare videtur. Quod quia mendose et obscure scriptum est, adpono illud, sicut in codice Ecclesiæ Patavinæ lectum refert Fontaninus, l. c. pag. 49 :

Talibus infectæ deponis verba senectæ

Scriptus ab Erimacho, Maximiane, Lupo.

Huic porro subjungit versus ex alieno carmine huc translatus, quos (1) etiam codicem Vossianum et antiquam editionem Germanicam habere dixi :

Præmia tot formæ numerat quis voce fatenda, etc.

(1) Vide supra, not. t ad pag. 165, hoc tomo. F.n.

Santenius præterea suppeditavit mihi Collationem codicis Bern. Rottendorffii in membr.¹ ad editionem Catulli, Tib. Prop. Paris. 1753; item Excerpta Variantium ex alio codice non nominato, quæ adscriptæ erant Gallo editionis Hanov. 1618 in exemplari, quod olim Gronovii fuit, et in ejus librorum auctione emptum. Addidit denique et mecum communicavit Cl. Santenius Richei *van Ommeren*, viri eruditissimi, Rectoris scholæ Amstelodamensis, Observationes et Conjecturas in Maximianum, singulari in scheda, nescio a quo, scriptas, quæ tamen admodum breves sunt, nec fere aliud quid, quam comparisonem similium locorum, quos respexit vel imitatus est Maximianus, continent. Sed inprimis mihi hac in opera conferendus fuit Jo. Hildebr. Withofius, qui in *Encæniis Criticis*, Vesaliæ anno 1741 editis, libri III cap. 3 et 4 multa Maximiani loca emendandi et illustrandi studio perstrinxit; qui tamen, ubi plerumque liberiore crisi utitur, plura loca temere sollicitat, et audacius corrigit, inprimisque nævos omnes, scriptori isti ab ætate sua et latinitate corruptiorē adhærentes, contra vetustorum exemplarium fidem tollere conatus, raro a nobis impetrare potuit, ut ejus consilio uteremur. Optimi manuscripti instar mihi fuit editio pervetusta Germanica supra luculente abs me descripta, quam recensionī meæ perpetuo adhibui. Ex editionibus reliquis maxime consului Plantinianam Theod. Pulmanni, Antverp. 1569, in-12, et varias lectiones ab eodem e veteri codice descriptas et margini adpositas, quem in præfatiuncula dicit se ex Joannis Goropii Becani bibliotheca habuisse; tum Pithœanā in Epigr. et Pocin. veter. et Goldasti in Erot. et Amat. opusc. Ovidii. Fundum autem recensionis meæ posui recentissimam edit. Bipontinam, 1783. In ipsa recensione et explanatione nihil fere aliud agere necesse fuit, quam ut multifariæ lectiones librorum incuria et temeritate invecæ, expendere recte, et textus poetæ, multum ea varietate distractus, lectione maxime probabili inducta componeretur; ad illustra-

tionem rerum verborumque sufficiet, loca veterum poetarum, quorum ingenio et verbis fere utitur Maximianus, opportune conquirere et indicare.

Maximiani Elegiis adjungi, atque hac in classe Amatoriorum proponi a nobis poterat, quæ a Goldasto inscribitur *Ovidii Junioris somnus*. Namque hanc Elegiam Aldus Manutius, qui cum vita Ovidii vulgavit Venetiis 1515, in-8, negavit ab Ovidio profectam esse, adsentiente Goldasto, et in antiquioribus editionibus, quæ e recensione Jac. Miccylli et Greg. Bersmanni, et apud Gryphium prodierunt, eadem calcem Heroidum et Amorum Ovidii, tanquam catalecton, rejicitur, ut fragmentum ex Epigrammatibus. Postquam vero a Dominico Mario, et duobus Heinsiis observatum est, in optimis et veterrimis codicibus Msptis eam Elegiam inter Amores Ovidii, lib. III, El. 5, exstare, cœpit deinceps ab editoribus, tamquam genuinum et indubitatum Ovidii Nasonis carmen, eo loco reponi. Quod inprimis a Petro Burmanno in duabus Ovidii editionibus, minore et majore, factum est. Igitur quia Ovidii esse, non dubitatur hodie, et in præstantissimis ejusdem editionibus vulgatum illustratumque est, nolui equidem, nec debui, tamquam singulare diversi poetæ carmen collectioni meæ inserere.

Poterant nonnulla alia Veterum carmina ad hanc Amatoriorum classem referri, ut Petronii *de muliere formosa* fragmentum, Arborii Elegia *ad Nympham nimis cultam*, et Incerti lyricum *ad Lydiam*. Sed hæc dudum locum in aliis classibus Operis mei invenerunt, et tom. II et III Poet. min. leguntur. In Codice MS bibliothecæ Guelf. Triumviris Amorum Catullo, Tib. Prop. adnexa legitur Elegia ad Deliam, antiqua manuscripta, quæ incipit: *Delia femineæ specimen venerabile sexus*. Hanc quia elegantem planeque ad Veterum genium compositam reperiẽbam, parum aberat, quin his Amatoriis jungerem. Sed intercedebat suspicio non levis, esse a recentiore poeta, fortasse Italo, sæculi XIV, vel XV, scriptam, quem curiosius investigare non vacabat.

Sed quæ præterea a quibusdam Operum Ovidii editori-
bus, et a Goldasto inter Erotica et Amatoria Opusc. relatæ
sunt, Elegia de Pulice, et de Philomela, eæ licet nugaces
et nullius ingenii sint, tamen, ut antiquitus tradita carmina
pro nostro instituto adservemus, non omnino prætermittendæ videntur. *Elegia de Pulice* sub Ovidii nomine, quam-
vis Ovidio plane indigna, quum in quibusdam vetustis col-
lectionibus carminum Ovidio impudenter suppositorum,
tum etiam in nonnullis Operum Ovidii editionibus ad cal-
cem Heroidum et amatoriorum librorum, ut in Micylli et
Bersmanni exemplaribus, sæpius edita est. Exstat in Bi-
bliotheca Ducali Guelferbytana codex recenter inventa ty-
pographia, sed sine loci et anni nota, impressus, qui egre-
gios hosce libros in titulo venditat: « Ovidius Nasonis
(sic) Sulmonensis poeta de tribus puellis: Ovidius Nasonis
de sagaci nuncio: Ovidius Nasonis de pulice. Pamphilus
poeta de amore: Epistola amatoria metricè conscripta ». Eundem codicem se habuisse refert J. A. Fabricius, Bibl.
Lat. lib. I, cap. 15, pag. 468, edit. Ern. Diversæ collectioni
carmen hoc ludicrum inseruit Cæsp. Dornavius in Amphitheatro sapientiæ Socraticæ joco-seriæ, tom. I, pag. 27.
Verum nomen auctoris, quod in Ovidium transierat, de-
texit Goldastus, et *Ofilium Sergianum* proscripsit. De quo
ipse in Præfat. ad Erotica Ovidii, pag. 23: « Quod hic au-
ctor modo renascitur, beneficio debet veterum schedarum
Illustrissimi Monasterii Campidonensis in Algovia. Qui
Ovidio tribuerunt, scire licet, deceptos fuisse adfinitate no-
minum. Facilis enim migratio fuit ex *Ofilio* in *Ovidius* ». Quicumque autem Ofilius ille Sergianus fuerit, certe lusu
illo de Pulice leve et lascivum Ovidii ingenium exprimere
voluit, et sigillatim Elegiam ejus XV libri II Amorum, qua
de annulo, quem amicæ suæ dono miserat, ludit, mani-
feste imitatus est. Nam ut hic annulus, suum munus, fieri
optat, sic ille in pulicem mutari, ut particeps fieri secre-
torum puellæ, et in sinum occultioraque ejus membra

subreperere queat (1). Mich. Marollesius hanc Elegiam Gallica prosa vertit, adjecta aliqua notula, ad calcem librorum de Arte amandi, inter opuscula reliqua Ovidii operibus adjungi solita, Paris. 1660, in-12. Ibi tale judicium de ea fert: *Quoique ce poëme ne fût pas d'Ovide, ce n'est pas à dire aussi qu'il soit si mauvais qu'on le doive juger indigne d'être lu. Les pensées en sont jolies, et ne peuvent avoir été imaginées que par un esprit enjoué qui faisait aisément des vers.* Gallicam metaphrasin Pulicis Ovidiani Fabricius refert, exstare in libello parum serio, et parum pudico, qui Amstel. 1720, in-12, prodiit sub titulo *les Tétons*, pag. 50. Præter hos neminem alium cognovi, qui ei poemati recensendo curam aliquam adhibuerit. Ipse ad manus habui duo exempla ejus, a Bersmanno et a Goldasto vulgata, quæ parum differre lectionibus comperi, sed eadem contuli cum textu, quem habebat vetustissima editio codicis Guelferbytani supra memorati, in quo quidem nonnullas lectionis varietates, sed plerumque deteriores, et barbarum sæculum redolentes inveni; quas etiam exscripsit et adnotavit Pol. Leyserus Hist. poet. med. ævi, pag. 269. Cæterum qui hic jocum ludumque lascivo poetæ suppeditavit Pulex, idem et gravibus viris materiam exercendi in ejus laude ingenii præbuit. Quippe encomium Pulicis scripsit Michael Psellus, et post eum Cælius Calpagninus,

(1) Idem jocularè votum in pulicem transendi, fortasse hoc ipso e carmine delibatim, nuper in epistola amatoria illnstris auctoris reperi, nempe in una earum, quas Æneas Sylvius, Pii II nomine Pontifex max. in libello, qui inter ejus opera exstat, de Euryali et Lucretiæ amoribus, quasi hos inter amantes missas, confinxit, quaque proposita in Schellhornii Amœn. liter. tom. I, pag. 265, probatur, epistolas amœbæas, quæ vulgo ferantur, Flectoris Palati Caroli Ludovici et Degenfeldiæ Baronissæ, ex istis Æneæ esse descriptas. In ea igitur epistola hæc verba leguntur: « Et si plures te amant, nullorum tamen ignis comparandus est meo. At tu non credis, quia loqui nequeo tecum: id si daretur, non me contemneres. O utinam fieri possem hirundo! sed libentius transformari in pulicem vellem, ne mihi fenestram clauderes ».

item Petrus Galissardus Araquæus, ut notavit G. J. Vossius, Instit. Orat. lib. III, pag. 333. Tum etiam plurimum ejus argumenti auctorum monumenta protulit et recensuit Casp. Dornavius, Amphith. sap. Socrat. tom. I, pag. 21, seqq. Et in Biblioth. Luxtorphiæ, part. II, pag. 331, leguntur *Tractatus varii de Pulicibus*. Utopiæ s. a. c. fig. Calcagnini encomium pulicis etiam in *Dissertationum ludicarum et Amœnitatum* Syllogen receptum est, in qua alia similia encomia podagræ, formicæ, pediculi, anseris, asini, etc., a celeberrimis viris scripta leguntur. Quod opus Lugd. Bat. an. 1644, in-12, excusum nuper mihi in ornatissima bibliotheca S. V. Carpzovii videre licuit.

Quam duce Goldasto sequi jussimus, *Elegia* in vulgari-
bus quidem exemplis pseudepigraphorum Ovidii *de Philomela* inscribitur, sed re ipsa enarrationem nominum et verborum continet, quibus diversæ avium et quadrupedum voces in lingua Latina signantur. Incipit enim a laude Philomelæ, atque illam præstantiam vocis et varietatem cantus multiplicem prædicat, quæ mille vocum discrimina referre, et, quos aliæ aves sonos edant, uno veluti concentu et modulamine efferre valeat. Præterea cantum ejus continuum et non intermissum laudat, quod aliæ aves interdiu tantum, philomela nocte dieque canat. Hinc aliarum volucrum voces enarrare aggreditur. In antiquioribus Operum Ovidii edd., ut in Aldina utraque an. 1502 et 1515, in Parisina Colinæi, Gryphiana Lugdunensi, et Bersinanni Lipsiensi, aliisque, hæc Elegia inter pseudepigrapha Ovidii relata est, deinde a M. H. Goldasto inter Erotica et Amatoria opuscula, Francof. 1610, pag. 71, et a Casp. Dornavio in Amphith. sap. Socrat. tom. I, pag. 391, quorum exempla parum inter se differunt. Sed Andr. Schiottus, Observatt. human. lib. II, cap. 51, pag. 101, multum ab istis diversum exemplum e vetustis membranis protulit, quod non modo plurima in verbis voces experimentibus mutat, sed et initio integros versus

octo abjicit, eosque in diversos quatuor contrahit, nempe hos :

Scribere me voces avium Philomela coegit,
 Quæ cantu cunctas exsuperat volucres.
 Nam Philomela canit vocum discrimina mille,
 Et cantare simul nocte dieque potest.
 Parrua enim, etc.

Hoc exemplum Petr. Burmannus Anthol. Lat. lib. V, num. 143, repetiit, quia vulgato antiquo magis genuinum et emendatum censuit. Quod mihi secus videtur. Quamvis enim hic illic lectiones meliores habeat, sunt tamen alia vulgarium editionum, quæ præferenda putem. Et quod initio nonnulli versus, qui laudem philomelæ et causam suscepti argumenti continent, abjecti sunt, alia in brevius contracta, hoc auctorem aliquem aut librarium recentiorum prodiit, qui carmen hoc ad primarium argumentum suum reducere, et ad formam glossarii de vocibus animalium, qualia multa in bibliothecis manuscripta etiamnum exstant, redigere voluit; adcoque, quæ in antiquo exemplari de laude philomelæ dicuntur, tamquam superflua rescidit. Ipsæ mutationes in exemplo Schotti factæ satis ostendunt, hoc ex illo antiquiore ductum et correctum esse. Nam qui versus initio carminis præponitur: *Scribere me voces avium*, etc. hic e medio antiquioris exempli, v. 45, ubi idem legitur, sumptus est; et qui hic sequitur v. 47: *Sed jam quadrupedum fari*, etc. in alium mutatus est, ut suo loco indicabitur. Quamobrem mihi satius visum est, textum vulgarium editionum sequi, cujus mihi duo exempla, nempe Bersmanni et Goldasti, ad manus sunt, cumque e Schotti exemplo, ubi opus fuerit, emendatiorem reddere. Auctorem huic Elegiæ Goldastus proscripsit *Album Ovidium Juventinum*, qui homo cujus fuerit, et quando vixerit, haud cuiquam facile ad expediendum fore arbitror. Ipse Goldastus de eo hic refert: "Hanc inscriptionem habet

exemplar a Jacobo Cujacio JC. collatum, quod ex bibliotheca Antonii Verderii, Nobilis Lugdunensis, nactus sum. Hominem in Longobardia natum, an versatum, indicat versus ille :

Dulce palara sonat, quam dicunt nomine drostam.

Nam *droste* vox, si non ab Herulis et Gothis, certe a Longobardis fuit Italiam illata. Est autem ea avis, quæ nobis hodieque *Drostel*... Porro hunc scriptorem fuisse Christianum, satis arguit versus ille penultimus :

Cuncta suo Domino depromunt munera laudum.

Nam cuncta animalia, pennipotentia maxime, Deo laudes dicere, in Psalmis docemur. Eandem sententiam de auctore profitetur Schottus. Nihil tamen certi ex eo loco discerni posse de religione auctoris, Burmannus censet ad versum penult. quia *suo domino* referri possit ad dominum seu possessorem animantium, ut supra de psittaco :

Atque suo domino χαῖρε sonat vel ave!

Sed neque omnes vel aves, vel feræ et quadrupedes suos dominos vel possessores habent, neque scriptor aliquis profanus hoc umquam dixit, vocibus suis animalia suos dominos laudare. Qui hic dicitur *cunctorum animantium dominus*, eorum creator est, qui quia voces suas omnibus dedit, hinc e formula sacrarum literarum ei omnia dicuntur munera laudis depromere, *sive sileant illa, sive sonare queant*. Neque omnino auctorem hujus carminis e vetustioribus esse existimo. Quippe copia illa et mira varietas verborum, quæ voces animalium exprimunt, quorum pauca lingua antiqua Romana habuit, hoc carmen docet ea ætate scriptum esse, qua lingua ea incursu peregrinarum gentium, et alienarum permixtione vocum, amplificata non minus, quam corrupta erat. Quamquam et veteres Romanos vocibus animalium discernendis et verbo exprimendis stu-

duisse, nonnulla auctorum testimonia probant. Terent. Varro, de Ling. Lat. lib. VI, pag. 81 Oper. multa verba recenset, quæ ab animalium vocibus dicit usque linguæ in homines translata. Spartianus in Geta, c. 5, memorat, familiare huic Cæsari fuisse, has quæstiones Grammaticis proponere, ut dicerent, singula animalia quomodo vocem emitterent, easque de veteribus adprobare; ubi exempli causa undecim ejusmodi voces enumerantur. Cæterum in vocibus animalium, quas hoc carmen enarrat, colligendis et explicandis viri eruditi antiqua et recentiore ætate multam operam posuerunt. Glossaria, vel catalogi earum vocum, Græci et Latini, quum manuscripti, tum impressi passim exstant. Duo ejusmodi Latina bibliothecæ Leidensis Petr. Burmannus adnotationi suæ ad Anthol. lib. V, ep. 143, p. 424 et 434, integra inseruit: idem eodem numero carmen aliud voces animantium recensens, et versibus hexametris scriptum, subjicit; et in nostræ bibliothecæ Academicæ Mspto veteri, quod Cosmographiam Æthiæ cum Itinerario Antonini continet, inter alia fragmentum legitur carminis, quale nostrum est, de vocibus animalium, quod plures versus cum nostro communes habet, atque sic incipit:

Ut balatus ovis, sic est rugire leonis.

Ut latrare canis, barritus sic elephantis.

Est hinnitus equi, nec non ruditus aselli, etc.

Sed et nostro superioreque sæculo viri docti quam plurimi argumentum hoc scriptis suis, et singularibus adeo dissertationibus illustrarunt, quos quia omnes enumerare longum est, amandare meos lectores licebit ad auctores, qui eorum recensum egerunt, nempe Petr. Burmannum loco jam adlegato, et J. A. Fabricium Bibl. Græc. lib. II, cap. 11, § 4, ubi plures, eosque recentissimos auctores addidit Harlesius V. C. novæ edit. tom. I, p. 724. Versibus hoc argumentum explicasse videtur Nic. Barrii *Ornithophonia*, carm.

lat. et germ. Bremæ, 1695, in-4, c. f. Cæterum ad constituendas vocum, nostro in carmine occurrentium, lectiones multa me fateor, iunio plurima, e Petr. Burmanni annotatione hausisse.

Quæ quarto loco sequitur, Elegia similiter quidem *de Philomela* inscribitur, sed dissimili argumento est. Nempe solam lusciniæ, ejusque cantus et moris descriptionem vel laudem continet. Edidit eam Pithæus in *Prætermisiss*, pag. 485 edit. Paris. et pag. 607 edit. Lugd. post eum Goldastus in *Eroticis et Amator. opusc.* pag. 74; novissime P. Burmann. *Anthol. Lat. lib. V*, num. 149, qui Goldasti editionem ignoravit. De eo carmine Goldastus in *Præfat.* "Hujus quatuor habui scripta exemplaria: duo ex illustrissimo S. Galli apud Helvetios Monasterio, tertium ex bibliotheca Bartholomæi Schobingeri JC. quantum a Petro Roveriano, typographo Genevensi. Tria erant ἀντίγραφα: solus Sanctigallensis codex, in quo Claudiani, Fortunati, Paulini et Walafridi quædam poemata, hujuscemodi representat titulum: *Versus Julii Sperati de Philomela*, cujus etiam scripturam et structuram versuum per omnia sequuti sumus". Goldastus tamen in ipsa inscriptione Elegiæ nomini *Julii Sperati* literas V. C. adposuit, quod nescio qua auctoritate fieri potuerit, si codex ipse non indicavit. In codice Bibliothecæ Leidensis titulum esse Burmannus refert: *Incipit versus de Filomela*. Mihi aptius visum est inscribere *De laude Philomelæ*. Idem Burmannus adnotavit, carmen hoc multis in locis inuitatum esse Alvarum Cordubensem, monachum sæculi noni, in duobus de Philomela carminibus, sed mutilatis, quæ exstant inter ejus Opera in tom. XI Hispaniæ Sacræ Henrici Florezii, pag. 275 et 276. Ex hac imitatione Alvari colligas, auctorem nostri carminis satis antiquum esse.

Quinto hujus classis loco ponere placuit *Cælii Symposii Ænigmata*. Quum autem plura sint, quæ de auctore illo, tum ejus carmine novi generis monenda sunt, satius puto,

ca singulari præfatione, Synposii opusculo præmittenda, exponere.

Ausonii Griphum Ternarii numeri, qui inter ejus Idyllia locum undecimum occupat, Nic. Reusnerus, *Ænigmatographiæ* pag. 125, in *Syllogen Ænigmatum veterum auctorum* recepit; et propterea instituto meo consentaneum existimavi, si carmen hoc, per se admodum celebre, tum *Ænigmatis* Symposii genere et materia simile, et lusum æque convivalem exhibens, subjungerem his, nec abesse a classe *Ludicrorum* paterer. Causa et occasio condendi hujus carminis, ut ipse Ausonius in præfatione memorat, eadem fuit, quæ ænigmatum Symposii, et facta super mensam ejus invitatione, ad exemplum et præceptum *Eclogæ* Horatianæ, in qua propter mediam noctem, et novam lunam, et Murænæ auguratum, *ternos ter cyathos adtonitus petit vates*, cepit ipse impetum loci illius de ternario numero singulari carmine per continua rerum ternarum exempla explicandi, quod ille extemporali plane opera effudit, et cœptos inter prandendum versiculos ante cœnæ tempus absolvit; hoc est, dum bibit, et paullo ante quam biberet. His narratis semetipsum ut *poetam male sobrium*, quemadmodum Symposius *ebriam Musam*, excusat. Singulari virorum eruditorum cura hoc Idyllium ex *Operibus* Ausonii selectum, et seorsum editum, et notis illustratum memorat Fabricius, *Bibl. Lat. lib. III*, cap. 10, pag. 143, ed. Ern. Quippe Franciscus Silvius, Ambianus, eruditam in Ausonii Griphum *enodationem*, ut adpellavit, Lutetiæ edidit a. 1516, quam laudat Vinetus, vilius æstimat Scaliger in *Epist. Claudius* item Minos Divionensis illustravit Paris. 1574, in-4, ac Franciscus Sanctius Brocensis una cum Ovidio in Ibin, *Salmanticæ*, 1596, in-8. Seorsum etiam editum illustratumque lego Ausonii Griphum de numero ternario per Jo. Kirchmannum, *Rostoch. 1607*, in-4. Græcis versibus expressit Federicus Morellius in *Historia numerorum*, Paris. 1609, in-8, in qua etiam Adriani Turnebi carmen de Bi-

nario, Pauli Huralti Hospitalii, Aquensis Archiepiscopi, Tetras, et ejusdem Morellii Pentas, seu Quinarius. Multa etiam hujus carminis castigavit et explicuit Jos. Scaliger Epist. 199, pag. 403. Nos in recensendo eo textum recentissimi editoris Souchæi sequemur, interpretatione autem griphorum brevi et succincta defungemur, adnotationibus nobiliorum interpretum in subsidium vocatis.

NOTÆ

QUIBUS VARIANTES LECTT. CODICUM MSPTT. ET EDD.
VETUSTARUM MAXIMIANI SIGNANTUR.

- V. Codex Vossianus, collatus cum exemplo Pithœano in Epigr.
et Poem. vett.
 - R. Rottendorffianus, collatus cum edit. Catulli, Tib. Propert.
Paris. 1753.
 - L. Cod. Luneburgicus, sæculo XV exeunte scriptus, quem
possidet J. N. Niclasius.
 - GR. Variantes ignoti codicis exemplo Cornelii Galli Gronoviano
adscriptæ.
 - G. Editio Maximiani vetusta Germanica.
 - A. Editio Maximiani (Corn. Galli) Ascensiana. Paris. 1503.
 - B. Antiqua Basileensis per Henr. Petrum, 1530, in-8.
 - Pu. Editio Maximiani Pulmanniana post Catull. et Tibullum.
Antwerp. 1569, in-12.
 - Pi. Pithœana in Epigr. et Poem. vett.
 - O. Inter Erotica et Amat. opusc. Ovidii a Goldasto edita.
-

DE
MAXIMIANO ETRUSCO

SIVE PSEUDO-CORNELIO GALLO

TESTIMONIA AUCTORUM AC JUDICIA.

- I. EBERHARDUS Bethuniensis (scriptor sæculi XIII), in
Labyrintho, Tractatu III de Versificatione, apud Polyc.
Leyserum in Hist. poet. med. ævi, pag. 826.

Quæ senium pulsant, incommoda maxima scribit,
Et se materiam Maximianus habet.

- II. ALEXANDER de Villa Dei (sæculo XIII), in Doctrin-
nali puerorum, initio.

Scribere clericulis paro Doctrinale novellis,
Pluraque doctorum sociabo scripta meorum,
Jamque legent pueri pro nugis Maximiani,
Quæ Veteres sociis nolebant pandere caris.

Et paullo post :

Quamvis hæc non sit doctrina satis generalis,
Proderit ipsa tamen plus nugis Maximiani.

- III. JACOBUS Magni, Tolosanus (sæculo XV), in Sopho-
logio (cujus exemplar antiquissimum, nullo anno et loco
notatum, in fol. servat biblioth. Duc. Guelf.), pluribus
locis libri I, II et III, versiculos Maximiani adducit;
inprimis, lib. III, cap. 1, *de miseria et hujus vitæ
brevitate*, quod fol. 67 edit. Parisiensis anno 1516 oc-
currit, aliquammultos ejus versus constipat, ut ex

TESTIM. ET JUDICIA DE MAXIMIANO. 187

Eleg. I, v. 113: *O quam dura premit*, etc. præterea ex Eleg. I, v. 265, 277, 289; II, 40, 51. Conf. Ger. Jo. Vossius, Instit. Orat. lib. V, cap. 13, pag. 417.

IV. ALBERTUS ab EYB, Cubicularius Summi Pontificis Pii II, plures versus Maximiani adducit in Margaritæ poeticæ cap. 13, fol. 86 editionis Basileensis an. 1503. Refert Fontaninus Hist. liter. Aquilei. pag. 47.

V. PETR. CRINITUS de Poetis Lat. cap. 42, ubi de Cn. Cornelio Gallo.

Leguntur ætate nostra Elegiarum libri sub nomine Corn. Galli, qua in re facile est imponere imperitis hominibus. Qui autem paullo diligentius antiquitatem observarunt, nihil minus censebunt, quam ut hæc referenda sint ad poetam Gallum.

VI. GREGORIUS Britannicus, Ord. Prædic. in sermonibus funebribus, excusis Venetiis an. 1505, in-8, hæc carmina sub vero nomine Maximiani profert (teste Fontanino in Hist. lit. Aquil. p. 48) Eleg. I, 221:

Ortus cuncta suos repetunt, matremque requirunt,
Et redit in nihilum, quod fuit ante nihil, etc.

VII. DOMINICUS MARIUS NIGER in Enarrationibus Amorum Ovidii, lib. I, Eleg. XV, editionis Venetæ apud Jo. Tacuinum de Tridino an. 1518, in-fol.

Gallus Foro-Julienſis. Hujus nulla prorsus carmina exstant; nam qui nuper protulit in lucem Elegiarum quemdam libellum, cujus auctorem Gallum fecit, aut prudens sciensque, sperans aliquid inde emolumenti se aucupaturum, rudibus lectoribus imposuit, aut judicio penitus caruit. Carmina enim illa, quibus ut fides fraudi adhiberetur,

Fragmentorum titulum præposuit, ridicula sunt, nec digna, ut Galli (quem maximi semper fecerunt ejus temporis optimi poetæ) ingenio adtribuuntur.

Refert Fontanius, l. c. pag. 45.

VIII. FRANC. FLORIDUS SABINUS in *Apologia Linguae Latinæ*, pag. 49 *Operum*.

Cornelii Galli scripta, quamvis durior plerisque visus fuerit, utinam non penitus intercidissent! Nam quæ illius nomine circumferuntur, nihilo minus, quam veterem antiquorum elegantiam leporemque sapiunt, ut ex primis quatuor versiculis quivis vel mediocriter in bonis poetis versatus, nebulonem aliquem illam nobis facem obtrusisse, aeu, quod aiunt, tangere possit.

IX. LIL. GREG. GYRALDUS de *Poetar. hist. dial. IV*, tom. II *Opp.* pag. 210.

Miratus sum quorundam impudentiam, ne dicam amentiam (1), qui tralatitios quosdam et ementitos versus sub Galli poetæ nomine ediderunt, quum in iis neque phrasis, nec tempus Gallo conveniant, qui tertio et quadragesimo suæ ætatis anno, sua sibimet manu mortem accersivit, in iis autem se senem describit. Sed nec in plerisque versibus purus et sincerus est sermo Latinus, quin et syllabarum moræ, et tempora metri leges nonnumquam excedunt. Maximiani vero, nugatoris cujusdam et nebulonis potius, eorum versus plurimi sunt. Et si hoc avetis nosse, ex ve-

(1) Gyrallum his verbis respexisse ad Crinitum, ejusque de Elegiis Maximiani judicium, perperam et perversè judicat Bailletus, *Jugement des Savants*, tom. III de *Poet. Lat.* num. 1147. Cui respondet Moneta, *Adnot. ad Bailletum*, et in *Menagianis*, pag. 342, dicens, Crinitum neque nominatum esse a Gyrallo, neque nominari potuisse inter eos, qui Maximiani Elegias Corn. Gallo tribuerint, quem sciverit paria secum senisse, et plane rejectisse, quæ suæ ætate sub nomine Corn. Galli adparuerint.

tustioribus adhuc quibusdam exemplaribus est videre, in quibus Maximiani ipsius nomen legitur, illius, inquam, Maximiani, ejus et insignis Grammaticæ nugator Alexander nugas irridet, quod nomen in editis et excusis nuper libellis per fraudem est prætermissum. Unam vero vel alteram ipsius Galli esse non abnucri.

X. SEBAST. FOXIUS de Imitatione, seu formandi styli ratione, lib. II, p. 42, b. edit. Antverp. 1554.

Quibus (Ovidio, Tibullo et Propertio) non est inferior in eo genere Corn. Gallus, sed durior, et horridior, ut senile aliquid in ipso, quod idem quoque deplorat, et morosum adhuc agnoscas.

XI. JUL. CÆS. SCALIGER, lib. VI Poet. qui et Hypercrit. cap. 7, pag. 852.

Cornelius Gallus durior, sententiarum tamen lepore ac festivitate condivit asperitatem numerorum. Quod Lyricum inscribitur, illius sane non est, sed inepti cujuspiam. Ea vero Elegia, in qua canitur Aquilina, quamquam habet sententias elegiacas, tamen hominis est Græcæ literaturæ ignari, et quem ratio fugeret syllabarum. In sequenti *Atque sub exhausto pectore pingue femur*, Non est femur sub pectore; neque pectus exhaustum probaveris, quasi phthoe laboret: melius Ovidius: *Et castigato suberat sub pectore venter*.

XII. JANUS DOUSA in Præcid. ad Petron. lib. II, cap. ult.

Animadvertas licet barbariem ac sordes nescio ejus Maximiani, qui usque adhuc tamen pro principe illo Elegiographo Corn. Gallo, non dico mihi, *Nec bardo juveni, neque naris obesa*, sed stolidæ imperitorum turbæ obtru-

sus, in cuius impurissimis, carminibusne, an criminibus, dicam? hic quoque inter cætera pentameter occursurus est tibi:

Carnis ad officium carnea membra placent.

Ut enim *carnea membra* ista, pro carnositas et succiplenis, auctoritate Martialis, qui *carnarius sum*, eodem fere significato princeps visus procedere, defensitare facultas sit nobis; illud tamen qua ratione ferri possit, non video, *carnis officium*, pro Veneria corporis oblectatione, reque voluptatum, positum esse, apud eos utique, qui Latine, quam barbare, loqui potius, vel scriptitare se student, etc.

XIII. HIER. COLUMNA ad Ennii fragm. pag. 178 edit. Hess.

Cornelius Gallus, cujus si germana sunt, quæ in manibus habemus, effeta jam Musa videtur cecinisse Eleg. I, 221:

Ortus cuncta suos repetunt, matremque requirunt, etc.

XIV. MART. ANT. DELRIUS in Comment. ad Senecæ Hippol. Part. II Syntagm. Trag. Lat. pag. 93.

Maximianus, in querela senectutis, Eleg. IV, 26:

Certe difficile est abscondere pectoris ignes,
Panditur et elauso sæpius ore furor.

Furorem posuit pro amore, etc. Dixi autem Maximianus cum auctoribus Sophologii, et Poeticæ Margaritæ; non cum vulgo Cornelius Gallus. Ex tribus enim codicibus manuscriptis comperi, hunc Maximianum, qui temporibus Boethii vixit, versuum illorum non valde lepidorum auctorem esse. Unus codex penes me est dono Lud. Carrionis JC. alter penes Victorem Giselinum Medicum: tertius fuit Fr. Martinii Gandensis, amici mei intimi, etc.

XV. CASP. BARTHIUS, *Adversar. lib. XVII, cap. 11, pag. 874.*

Suspiciatus sum aliquando, idque alibi demonstrasse inde puto, multa in his Elegiis esse ex Cn. Gallo descripta, sed in sensum hujus Maximiani detorta.

XVI. IDEM, *Advers. lib. XXI, cap. 6, pag. 1029.*

Teres collum in Elegiis, quas ex Corn. Gallo puto quendam Maximianum contraxisse, unam certe vel alteram.

XVII. IDEM in not. ad Grat. Cyneg. v. 30.

In Elegiis, quæ Maximiani nomine inscribuntur (ego vero interpolatas plerasque, et in Epitomam sive ex Cor. Gallo, sive ex alio felicioris sæculi Poeta, pro captu ævi sequioris, arbitror), *Sicut in auricomis pendentia pluribus hortis*, etc.

XVIII. IDEM ad Stat. Silv. 1, 2, 34.

Maximiani Elegiæ, ævi non optimi, nec tamen contemnendæ.

XIX. GER. JO. VOSSIUS de Poetis Latinis, cap. 2, p. 25.

Cornelius Gallus Forojuliensis Poeta, a quo primum Ægyptum rectam supra diximus, quadragesimo ætatis suæ anno propria se manu interfecit. (Donatus in vita Virgilii.) At Maximiani sunt, quæ Cornelio Gallo tribuuntur vulgo: etiam a Petro Crinito lib. de Poetis (1), Rob. Titio lib. I

(1) De Crinito (cujus verba superius adducta plane aliud docent) fallitur Vossius, inductus haud dubie a Jos. Scaligero, qui in Animadv. in loc. contr. Titii, pag. 22, adfirmaverat, Crinitum de Maximiano Cornelium Gallum fecisse. Qui ipse deceptus est vita Galli Elegiis Maxi-

locorum controversorum, cap. 15, et Sebastiano Foxio, lib. II de Imitatione, sive ratione styli, qui eum Tibullo et Propertio non inferiorem ait in carmine elegiaco. Quanto rectius Maximianum hunc Poetam barbarum vocat Yvo Villiomarus adversus Titium, quem dixi. Et sane in Mspto nostro non Gallo, sed Maximiano adtribuuntur.

XX. THOM. REINESIUS, Epist. ad Daumium LXXIX, pag. 203.

Feruntur ejus (Maximiani) carmina *de Senectute, Virtute, Ira, Invidia, Patientia, Avaritia*. Ejusdem Maximiani in Virgilium et Cicer. inter XII Scholasticorum Poetarum carmina versus; item *de 4 anni temporibus, de Iride*, et alii, meliores sunt, quam ut cum semibarbaris censeantur, ævi tamen non optimi... Ad Maximianum est Epistola 24 Symmachi l. VIII, verum illum ego potius sexti septimive sæculi esse dixero, etc.

XXI. OLAUS BORRICHIUS in Dissertat. Acad. de Poetis, pag. 853.

Addi Propertio solet Cornelius Gallus, sed carmen ejus præter alias ineptias non olet vetustatem, eoque sequioris ævi fetus recte judicatur. Nam non nisi de fæce hæc ejus sunt, Eleg. I, 47:

Hoc quoque virtutum quondam certamine magnum
Socratem palmam promeruisse ferunt.

Item hi sequentes, quorum prior in Eleg. I, 113, posterior in Eleg. V, 20.

O quam dura premit homines conditio vitæ !....
Efficior demens alter Ulysses ego.

maxiani a Gaurico præfixa, quam ille putavit Criniti auctoris esse. Observavit hoc Moneta in Menagianis novis, pag. 342; etiam Goldastus et Fontaninus.

Iterum El. V, 96:

Quo tibi fervor abit, per quem feritura placebas.

XXII. JANUS BROUKHUSIUS in notis ad Tibull. lib. I,
Eleg. I, v. 86.

Lege sis Longinum Maximianum (quem pro Cornelio Gallo habent inficeti quidam mortales) malorum temporum haud omnino pessimum nugatorem.

Paria dicit ad I, 9, 50, et ad Propert. II, 12, 21.

XXIII. IDEM in not. ad Propert. lib. II, El. 25, v. 92.

De Cornelio Gallo nihil nobis restat, præter solam memoriam. Nam libellus ille, qui vulgo sub ejus nomine circumfertur, auctorem habet nescio quem Maximianum, scriptorem barbarum, lutulentum, ac tantum non stercoreum. Primus fucum studiosis hominibus facere ausus est, sub nomine tam bono, Pomponius Gauricus, et successit ei mangonium, quamquam contra starent viri eruditissimi, adplaudentibus inficeti vulgi suffragiis.

XXIV. JO. HILDEBR. WITHOFIUS, Encæn. Critic.
lib. III, cap. 3, pag. 297.

Hoc verum est, auctorem illum (Maximianum) Ovidio quidem, Propertio, ac Tibullo minime comparandum, multis tamen sequentium sæculorum poetis, qui post Antoninorum tempora floruerunt, vel parem, vel sæpe longe anteponendum esse.

MAXIMIANI ETRUSCI

ELEGIARUM LIBER.

ELEGIA I.

ÆMULA quid cessas finem properare senectus?

Cur et in hoc fesso corpore tarda sedes?

Solve, precor, miseram tali de carcere vitam :

Mors est jam requies, vivere pœna mihi.

Non sum, qui fueram; periit pars maxima nostri :

Hoc quoque quod superest, languor et horror habet.

Lux gravis in luctu, rebus gratissima lætis :

1. *Quid cessas* V. R. Gr. L. G. Pu. *cur cessas* A. Pi. O. — *Æmula quid cessas*. *Æmulam* senectulem dicit, Virgilium sequutus *Æn.* V, 415. Ita vèro dici arbitror, quasi invisam, inimicam et nocentem, quia æmulationi vis adversaria et studium detraheudi adesse solet.

2. *Cur et infesso* G. *Cur in hoc fesso* V. R. Gr. *Cur et in hoc* L. A. Pu. Pi. O. *in hoc lasso* R. *tarda venis* V. R. Gr. L. G. *tarda sedes* A. Pu. Pi. O. — *Tarda sedes*, h. e. moraris, cessas, hæres quasi fixa et immobilis. Ovid. *Fast.* IV, 300 : « Sedit limoso pressa carina vado ». Cic. *Epist.* XVI, 7 : « Is ventis istinc navigatur, qui si essent, nos Corcyræ non sederemus ». Quod alia exemplaria habent *tarda venis*, contrarium sententiæ auctoris esse

videtur, qui senectulem non venire, sed abire vult.

3. *De tali carcere* V. L.

4. *Mors est jam requies*. Sic in *Eleg.* de Spw, v. 5, dicitur « æterno mortis requiescere portu ». Ita et Ovid. *Trist.* I, 2, 52 : « Mors mihi munus erit », et Seneca *Herc.* OEt. 1021 : « Mors sola portus dabitur ærumnis meis ».

5. *Non sum, qui fueram*. Petiisse hoc, observante Rich. van Ommeren, videtur a Propertio, qui lib. I, 12, 11 : « Non sum ego, qui fueram ». Sic et Ovid. *Trist.* III, 11, 25 : « Non sum ego, quod fueram : quid inanem proteris umbram? » — *Maxima nostrâ* L.

6. *Languor et error* V. Gr. *habent* R. quod admitti potest.

7. *Maxissima lætis* A. B. Pi. O.

Quodque omni est pejus funere, velle mori.
 Dum juvenile decus, dum mens sensusque manebat,
 Orator toto clarus in orbe fui.
 Saepo poetarum mendacia dulcia sinxi,
 Et veros titulos res mihi ficta dabat.
 Saepo perorata praecepi lite coronam,
 Et data sunt linguae praemia digna meae;
 Quae quum defectis jam sunt immortua membris,
 Hen! senibus vitae portio quanta manet?

et al. sed *gratissima* laetis habent V. Gr. I. G. Pu. — Et hoc poscit mens auctoris, quam etiam repetisse videtur infra v. 115. Hic *gratissima* rō gravis opponitur. Ed.

8. *Velle mori*, h. e. Tam misero statu esse, ut nihil optare, quam mortem, supersit, eoque sensu continuo cruciari, id vero pejus ipsa morte est. De formula *velle mori* egi olim ad Sev. Sancti carm. hoc. vs. 76. — Hujus operis tom. I, p. 583. Ed.

9. *Maneret* V. L. G.

11. Hoc distichon cum sequente transponitur in cod. R. — *Poetarum mendacia dulcia sinxi*, carmina lusi ficto argumento. *Dulcia mendacia*, quae oblectandi causa linguntur. Sic et alii de poetis, Ovid. Fast. VI, 253 : « valcant mendacia quātum ». Lucilius Aetn. 566 : « veteris mendacia famae », quae fabulis veterum poetarum celebrata sunt.

12. *Feros titulos*, h. e. laudem, honorem, famam, eam praesertim, quam quis auctor libri, nomine suo inscripto, consequitur. Similiter Ovid. Trist. I, 1, 53 : « Donec eram sospes, tituli tangebam amore; Quarendique mihi nominis ardor erat ». — *Ficta dabat* V. R. L. G. Pu. reliqui dedit.

13. *Peroratum* G. *percepi* G. A. Pu. Pi. O. recentiores cum multis *praecepi*. — *Perorata lite*, h. e. controversia bene acta in judicio: *praecepi coronam*, praecipui aliis victoriam, qui mecum eandem causam agebant. Loqui videtur de vera actione forensi, non de ficta controversia, aut exercitatione scholastica apud rhetorem. Nam et infra versu 139 *fori et litum rabadum* mentionem facit; et ipsi oratores causa feliciter acta in foro, olim victoriae signum et praemium referre solebant, palmam foribus adfigendam. Juvenal. VII, 117 (nostrae edit. tom. I, p. 547. Ed.): « rumpe miser teusum jecur, ut tibi lasso Figantur viriles, scalarum gloria, palmae ».

14. *Et merui linguae* V. R. Gr. I. G. Pu. *Et data sunt linguae* A. Pi. O. et recentiores: *praemia grata* V. R. G. Pu. *praemia digna* A. Pi. O. et al.

15. *Quae cum defectis* R. Gr. I. Pu. Pi. *defunctis* V. A. O. et al. — *Quae* quo pertineat, aliter intelligi nequit, nisi referatur ad remotiora versus 9 *mens sensusque*. *Quae*, inquit, nempe mens sensusque, si defecto iu corpore jam sunt mortua, quantula haec vitae portio est, quae in senibus manet? nam sine

Nec minor his aderat sublimis gratia formæ :

Quæ, vel si desiunt cætera, muta placet.

Quin etiam virtus fulvo pretiosior auro,

Per quam præclarum plus micat ingenium. 20

Si libuit celeres arcu intentare sagittas,

Occubuit telis præda petita meis :

Si placuit canibus densos circumdare saltus,

Prostravi multas non sine laude feras :

mento et sensu quæ vita esse potest ? et, ut infra v. 122 queritur : « Sensibus expertem quis superesse putet ? » *Defectis membris inalo scribere, quam defunctis*, ex illo Marcialis XIII, 77 : « Dulcia defecta modulatur carmina lingua Cantator cyenus funeris ipse sui ».

17. *Nec minor his, scilicet dotibus animi et studiis, de quibus dixi.*

18. *Quæ vel si desit, cætera multa placent* V. Gr. *Quæ mihi si desit, cætera multa placent* R. L. *Quæ, vel si desint cætera multa, placet* Pu. Pi. O. et al. quæ rector videtur lectio. Withofius in Encæn. crit. p. 298, adhuc corrigit *Quæ, vel si desint cætera, muta placet*, saue eleganter, quum poeta ante facultatem suam dicendi jactaverit. Sed ante Withofium aie scribendum jussu erat Barthius, Adv. XVII, 11. Consentit P. Burmann. in notis ad Cat. Dirus, Anthol. vol. II, pag. 651. — *Muta placet*, per se placet, licet nulla verborum et orationis gratia adjuvetur. Similiter Ovid. ex Pont. II, 7, 52, *gratiam mutam* vocat, quæ nulla deprecatione pro amico utitur : « Culpa gravis precibus donatur sæpe suorum : Omnis pro nobis gratia muta fuit ».

19. *Quin etiam virtus.* Virtutem corporis et vires bene exercitas in-

telligi, ex sequentibus patet. Adindere videtur ad sententiam Ovidii, Am. III, 8, 3 : « Ingenium quondam fuerat pretiosius auro ».

21. Duorum sequentium distich. hexametri alio, ac nos fecimus, ordine in vulgatis plerisque, tum et in cod. Vossiano, collocantur, ita, ut qui nobis versus 21 est, in istis sit vicesimus tertius, ubi tamen adpositi breviores versus hexametria suis non satis bene respondent. Quem nos prætulimus ordinem, constituunt cod. R. Gr. et L. tum edit. vetus G. Pulm. et Pith. *arcu tentare vel temptare* ponunt omnes, quos habeo, scripti et excusi, uno excepto Luncb. qui *intemptare* habet, quod verum et genuinum esse puto, adjuncta syllaba in imprudenter a librariis omisa, quod exemplis inf. facile patet. — *Arcu intentare sagittas*, h. e. intendere vel dirigere in prædam, quæ petitur. *Intendere sagittas*, quod idem est, dixit Virg. Æn. IX, 590. *Intendere spicula* Claud. Epith. Pall. v. 20, sicut *intendere manus* Petron. c. 108, *strictos gladios* Suet. Cæs. cap. 14.

23. *Canibus circumdare saltus*, phrasis Virgiliana, Ecl. X, 57, et Georg. I, 140, quem sequitur Nemesianus, Cyn. v. 303 : « Linea quin etiam, magnos circumdare saltus

Dulce fuit madidam si fors versare palæstram, 25
 Implicui validis lubrica membra toris.
 Nunc agili cursu cunctos anteire solebam :
 Nunc tragicos cantus exsuperare meo.
 Augebat meritum dulcis mixtura bonorum,
 Ut semper varium plus micat artis opus. 30
 Nam quæcumque solent per se perpensa placere,
 Alterno potius vineta decore placent.
 Has inter virtutis opes, tolerantia rerum

Quæ possit, volucresque metu concludere prædas ».

25. *Palæstram*, h. e. locum et pugilatum, quæ versari dicitur, quod versato in omnes partes et flexus corpore, jactatisque brachiis exercetur. *Madida* dicitur palæstra propter sudores, tum quod oleo uncta corpora, unde et *uncta* et *nitida* poetis dicitur, quo spectant etiam *lubrica membra* v. s.

26. *Toris*, i. e. lacertis, qui oervorum ligamentis et nodis valent. Ovid. *Art. II*, 18; 9 : « Implicuitque suos circum mea colla lacertos ».

28. *Tragicos vel tragico cantu exsuperare melos* cod. Voss. R. G. *cantu traicos... melos* L. *cantus exsuperare melos* G. Sed hæc male coexistunt. Aptius ad sensum esset, si *melos* inveniretur. Nam hunc casum sextum ab inferioris ævi scriptoribus frequenter usurpari, notavi ad *Epith. Laur.* (huj. op. t. III, p. 401. Eo.) Nunc illud *melos* a librariis corruptum puto ex *meo*, quod rectum videtur, et inde ab Ascensiana edit. in omnes impressos migravit. — *Tragici cantus* hoc loco non accipiendi sunt de iis, qui suot in scena ab actoribus fabularum tragicarum, quasi Maximianus se dicat servisse scenæ, et reliquos histrio-

nes cantu superasse; sed generatim suot maximo clamore et sono editi, quoniam tragici induebant personas e ligno cavato et ore hiatote factas, per quas sonus molto grandior solito emittebatur. Quo pacto auctor vim vocis et laterum sonum extollit, eaque maximos etiam clamores, quales tragicorum siot, se vicisse adfirmat. Declarant hi Prudentii versus contra Symm. II, 646 : « Ut tragicus cautor ligno tegit ora cavato, Graode aliquod cujus per hiatum crimeu anhelet ». Hinc *bacchari* et *boare* tragædi dicuntur. Juvenal. VI, 635 : « Graode Sophocleo carmeo bacchamur hiatu ». Et Apulei. *Flor. lib. III* : « Tragædi ni quotidie proclamant, claritudo arteriæ obsolescit : igitur ideotidem boando purgant ravim ».

30. *Pro Ut semper* L. *Et habet*. — Set ut rectum est, nam vult auctor sententiæ hexametro coocclusæ rationem adferre. Eo.

32. *Juncta decore* habet V. Gr. *G. vineta* reliqui, quod et mihi præferendum videtur, licet *juncta* innotuit Burmann. ad *Anth. Lat. tom. II*, p. 533, qui ibi per erroneos *vineta dolore* scribit.

33. *Tolerantiam rerum humanarum* tribuit sapienti Cicero *Parad.*

Spernebat cunctas insuperata minas.
 Vertice nudato ventos pluviasque ferebam : 35
 Non mihi solstitium, nec grave frigus erat :
 Innabam gelidas Tiberini gurgitis undas,
 Nec timui dubio credere membra freto.
 Quamvis exiguo poteram requiescere somno,
 Et quamvis modico membra fovere cibo. 40
 At si me subito vinosus repperit hospes,
 Aut lætus fecit sumere vina dies;

IV, qua quidquid inciderit, æquo et constanti animo fert. Sed hic est durities et firmitas corporis, quæ varias aeris et vitæ mutationes sine offensa valetudinis subit.

34. *Insperare minas* cod. L. inepte, quem nullas sequitur.

35. *Vertice nudato ventos*. Sic Sil. Ital. I, 250, de Hannibale : « tum vertice nudo Excipere insanos imbraes, cælique ruinas ». Quem ad locum Dausqueius, pag. 29, verba nostri poetæ, aliorumque scriptorum similia adducit.

36. *Solstitium* pro calore solis æstivo. Virg. Ecl. VII, 47 : « Solstitium pecori defendite ». Horat. Epist. I, 11, 18 : « Pænula solstitio, campestre nivalibus auris ». — *Non grave frigus* V. L. Pu. *non mihi frigus erat* G. cæteri *nec grave*.

37. *Et nabam* R. *Tiberini fluminis* plerique *vel hiberni* superscribunt V. et Gr. quæ vox facile ex ignotiore nomine proprio, eoque corruptius scripto *Tiberini* exculpi potuit. Nam antiqua Germ. habet *Tybrini gurgitis*. Et *gurgitis* etiam præferunt R. L. Pu. quod mihi præstare videtur. — *Innabam gelidas undas*, pro *undis* vel *in undas*. More ætioris latinitatis verbum compositum *innubam* construit eum casa, quem

præpositio extra compositionem poscit. Quod in Avieno frequenter observavimus, ut *incubat oram* Descr. Orb. 529 ; « gentes incumbunt Istrum », 457 ; « pelagi invehit undas », 795. Idem Avienus *succedunt habenas* dicit pro *cedunt sub habenas*, v. 329 et 1213. Cæterum notare in gurgite Tiberino est iuter crebras exercitationes juventutis Romanæ, cujus inprimis mentionem facit Horat. Carm. I, 8, 8 ; III, 7, 28 ; III, 12, 7.

38. *Nec timui dubio* vel *timido* V. L. G. Pu. *Non timui* R. reliqui scribunt *Nec metui dubio*.

39. *Exiguo poteram requiescere somno*, ut Catull. LXIX, 5 : « molli requiescere somno ». Van Ommen.

41. *Ac si* V. Gr. *Et si* R. *Aut si* G. quibus omnibus melius est, quod reliquæ vulgatæ habent, *Ac si*.

42. *Sumere vina*. Ovid. Fast. II, 636 : « Parca precaturæ sumite vina manus ». — *Aut lenis fecit* A. Pu. *Aut fecit lætus* cod. Pulm. V. Gr. G. Pi. *Quod fecit lætus* L. Alii recentiores, qui *lenis* fecit scribunt, sine dubio peccant. Major auctoritas pronuntiare pro *lætus* videtur, idque etiam vindicat Withof. pag. 299. Rielh. van Ommen *et lenis* prima longa positum notavit in Columbiani

Cessit et ipse pater Bacchus, stupuitque bibentem,
 Et quicumque solet vincere, victus abit.
 Haud facile est animum tantis inflectere rebus, 45
 Ut res oppositas mens ferat una duas.
 Hoc quoque virtutum quondam certamine magnum
 Socratem palmam promeruisse ferunt.
 Hinc etiam rigidum mentorant valuisse Catonem:

Monost. v. 65: «Levis non animum torquentis cura fatiget». Sed hic versus obscurus pariter et corruptus videtur, ut nihil ex eo decerni queat.

44. *Et quicumque solet*: sic plerique impressi et MSS. *Et qui cuncta* G. Pi. et cod. Palm.

45. *Tantis inflectere rebus* habent vulgatæ pleræque, *cunctis inflectere rebus* vetus Germanica, quam lectionem bonam existimo, quæ facile librariorum incuria abire in *tantis* potuit. Nam auctor vult, difficile admodum esse, animum ita accommodare rebus omnibus, et flectere in omnes partes posse, ut contraria adeo, et quæ sibi adversa sunt, pari facilitate ferat. Sed fortasse *tantis* accipiendum est pro *tot*, quomodo sæpius occurrit apud scriptores ævi mediæ. Igitur nihil mutare volui.—*Animum tantis inflectere rebus*, h. e. advertere, adplicare, accommodare, ut Propert. IV, 8, 77: «Colla cave infectas ad summum obliqua theatrum». Alias *inflectere* est permoveere, adsuefacere. Claud. IV Cons. Hon. 300: «nec sic inflectere sensus Humanos edicta valent, ut vita regentis».

47. *Certamine magnum vulgatæ*; *certamine magno* V. *certamine longum* G. quod vitiosum videtur.—*Hoc quoque virtutum certamine*, nempe eo, quo virtutes sive vires biben-

diprobantur. Certare enim bibendo, et vincere vincique æolenne erat in symposiis. Vid. Horat. Carm. I, 36, 14. Virtutes intelligit, quales hactenus exposuit, corporis atque membrorum, neque igitur audiendus Withofius Enc. crit. pag. 301, qui, ut vitium, quod est in nomine *Socratem*, eliminet, *Doctorem* pro ea voce ponit, et *Socratem* hic *doctorem virtutum*, quæ sunt animi, per eminentiam vocari putat: «Hoc quoque virtutum quondam certamine magnum Doctorem palmam promeruisse ferunt». Sed sic scriptura omnium librorum, ipseque sensus verus auctoris pervertitur. Quod *Socratem* secunda longa enuntiavit, fecit id corrupto ætatis suæ more, siquidem idem admisit Sidorius Apoll. Epithal. Polem. v. 96: «Socratica post hunc Secta micat». Et Paullinus auctor Eucharistici, v. 73: «Dogmata Socratis, et bellica plasmata Homeri». Cæterum quod Socrates consuevit interesse frequentibus symposiis, iisque pro loco et occasione disserendi de rebus egregiis uti, hinc Maximianus jocose linxit, eum magnum computatorem fuisse.

48. *Et Socratem R. Doctorem* pro *Socratem*, quasi virtutum doctorem, hic ingerit Withofius, p. 301, sed contra mentem auctoris.

49. *Hinc*, nempe his virtutibus:

Non res in vitium, sed male facta cadunt. 50
 Intrepidus quæcumque forent, ad utrumque ferebar :
 Cedebant animo tristia cuncta meo.
 Pauperiem modico contentus semper amavi,
 Et rerum dominus nil cupiendo fui.
 Tu me sola tibi subdis, miseranda senectus, 55
 Cui cedit, quidquid vincere cuncta potest.
 In te corruimus; tua sunt quæcumque fatiscunt :

valuisse Catonem, his respicere videtur verba Horatii, Carm. III, 21, 12 : « Narratur et prisci Catonis Sæpe mero caluisse virtus ». Eandem famam sequutus Martialis, II, 89 : « Quod nimio gaudes noctem producere vino, Ignosco : vitium, Gaure, Catonis habes ». Sed opinio hæc, Catonem se largius vino invitare solitum, falsa fuit, iudice Dion. Lambino ad Horatii l. c. Et Plutarchus vitæ ejus scriptor, tunc ipse Cato apud Cic. de Senec. c. 14, adfirmat, delectatum eum conviviis vicinorum, aviditate sermonis cum plurimis miscendi, ad multam noctem productis.

50. *Nec res L. sed mala facta V.* et G. minus bene.

51. *Ad utrumque ferebar V. L. A.* Pi. O. *quæcumque forent adversa ferebam R. G.* — *Ad utrumque ferebar*, malum æque ac bonum, quod mihi contingeret : utrique obvius fiebam prompto et intrepido animo.

52. *Tristia quæque L.*

54. *Et rerum dominus nil cupiendo fui.* Ex mente Stoicorum ait, omnia se possidere, omnium rerum se dominum esse, siquidem nihil cupiat, neque ullius rei indigent : respiciens forte sententiam Horatii, Carm. III, 16, 25 : « nil cupientium Nudus castra peto... Contemptæ domi-

nus splendidior rei, etc. » Fortasse *rerum dominum* adpellans regem se esse dicit, nihil cupiendo, quia *rerum potiri* dicuntur reges. Et sic imitatus videtur Senecam, qui in Thyest. v. 388 : « Rex est, qui metuit nihil : Rex est, qui cupiet nihil. Hoc regnum sibi quisque dat ». Cæterum ultima in *cupiendo* correpta deterioris ævi indicium est. Conf. Licentii *carm.* v. 1. — Apud Ovidium tamen Epist. IX, 126, in vulgatis edd. legitur : « Nec venit incultis, captarum more, capillis, Fortunam vultus fassa tegendo suos » ; qui locus quum unicuique apud hanc poetam sit, a viris doctis censetur corruptus, quatenus Vossius, de Art. Gramm. lib. II, cap. 27, hunc defendere conatur, adducto Tibulli versu, Eleg. III, 6, 3 : « aufer et ipse tuum pariter medicaudo dolorem », ubi legendum *et medicande*. Juvenalis vero Sat. III, 232 (nostræ edit. tom. I, p. 158. Ed.) : « Plurimus hic æger moritur vigilando, etc. » Ed.

56. *Cuncta solet V.*

57. *In te corruimus.* Tria causa fit, ut corpore plane labefacto procumbentes occidamus. Ita Ausonius in Urb. V, 13 : « Mox ut in occasum vitis communibus acti Corruerunt Peni luxu, Canipauia fastu ».

Ultima quæque tuo conficis ipsa malo.
 Ergo his ornatum ueritis provincia tota
 Optabat natis me sociare suis:
 Sed mihi dulce magis resolutio vivere collo,
 Nullaque conjugii vincula grata pati.
 Ibam per mediam venali corpore Romam,

60

58. *Ultima teque tuo conficis L.*

59. *Meritis Etruria nostris A. Pu.*

Pi. O. et al. Withofius corrigit *Hetruria nostra*. *Meritis provincia tota* V. R. Gr. L. G. Posterior lectio genuina videtur. Gauricus primum inuexisse videtur *Hetruria*, quæ tamen patria Maximiani ex Eleg. V, 5 et 40, satis intelligitur. — *Provincia tota*, h. e. tota terra, vel civitas in qua vivebam adolescens: neque enim provincia hoc loco proprio et antiquo sensu accipi potest, quo neque *Hetruria*, neque alia pars Italiæ provincia fuit.

60. *Optabat natis*, h. e. puellis, filiabus suis matrimonio jungere. Ovidios quoque, Withofius inquit p. 311, *natis* pro *natis* dixit Met. XIII, 660, si vulgatis libris scriptis et impressis fides sit adhibenda: « Eubœa dualis, Et totidem natis Andros fraterna petita est ». Sed ibi, quidquid Ovidiani codices delirent, videri, ac *Et totidem tellus Andros fraterna* legendum, alibi latius ostendimus. Per vocem *natis* tamen non opus est, ut solas intelligamus puellas, quum etiam filios simul interpretari liceat, et incolas omnes, quibus conjunctus vixisset, si matrimonium in *Hetruria*, patria tellure, contraxisset Maximianus. Facit ad hanc sententiam locus Apuleii Metam. IV, pag. 81, *Pric*. « Speciusus adolescens inter suos

principalis, quem filium publicum omnis sibi civitas cooptavit ».

62. *Nullaque conjugii vincula grata pati*. Sic Propert. III, 13, 10: « nec femina post te Ulla dedit collo dulcia vincula meo ». Multa ejus generis nutavit Brouklusius ad illud Tibulli, I, 1, 55 (vid. Tibull. edit. nost. p. 13. Ed.): « Me retinent vinctum formosæ vincula puellæ ». Adde Stat. Silv. III, 3, 109: « sed jura tamen genialia cordi, Et mentem vincere toris, et jungere festa Connubia ». Conf. et notata in nostra ed. Stat. t. I, p. 364. Ed.

63. *Venali corpore A. Pu. Pi. O.* *venali* V. R. L. G. *juvenili* R. *venali*, ut lectionem sinceram et elegantem explicare facile est. — *Ibam venali corpore*, h. e. incesso ornatuque corporis adfectato, ita me jactaham in publico, ut qui me venditare cuperem aliis, quasi venales mangonio producti in foro. Mangones enim et venalitii summo studio id operam dabant, ut mancipiorum corporibus, quo vendibilia essent, pulchritudinem quamdam gratiamque conciliarent, ut Hier. Mercurialis, Var. lect. lib. II, c. 1, ex eoque J. Fr. Juglerus de nundia. serv. cap. 4, docet. Ipsaque mancipia venum exposita, quo magis spectari probarique possent, currere et salire in conspectu emptorum jubchaur. Quo respiciunt

Spectandus cunctis undique virginibus.
 Quæque peti poterat, fuerat vel forte petita,
 Erubuit vultus visa puella meos,
 Et nunc subridens latebras fugitiva petebat,
 Non tamen et fugiens tota latere volens;
 Sed magis ex aliqua cupiebat parte videri:
 Lætior hoc potius, quod male tecta foret.
 Sic cunctis formosus ego, gratusque videbar
 Omnibus: et sponsus sic generalis eram.
 Sed tantum sponsus: nam me natura pudicum

65

70

verba Propertii, IV, 5, 52: « Cælati medio quum saliere foro », ubi *cælati* haud male expouuntur ad speciem omni mangonio et lenocinio picti et cælati. Vid. P. Burmanni not. ad Propertii locum. Cæterum, quid sit hoc loco *ire venali corpore*, et quid spectet mollis et delicatus *incessus*, optime docuerint verba mulierculæ apud Petron. cap. 126: « Quo enim spectat oculorum mollis petulantia? quo *incessus* tute compositus, et ut vestigia quidem pedum extra mensuram aberrantia, nisi quod formam prostituitis, ut *veudas*? ... ex vultibus hominum mores colligo, et, quum spantantem vidi, quid cogites, scio ».

65. *Fuerat vel forte petita* G. A. Pi. G. et al. *fuerat vel ut ante petita* L. *vel quæ fuit ante petita* V.

66. *Eripuit vultus* cod. Puls.

67. *Et nunc subridens* L. A. Pi. O. et al. *Et modo* V. R. Gr. G.

68. *Non tamen effugiens*, vulgatæ. *Non tamen effugiens* corrigit Barthius Advers. XVII, 11; *sive latere volens* vult Withofius, p. 312. — Parum placere potest, quod in vulgata lectione *invidiosus effugiens*, *volens*. Quod quum levissima muta-

tione tollat Barthii emendatio *et fugiens*, malui hanc sequi, quam aliam Withofii, in V. L. indicatam, quæ magis recedit a literis, et *tota delens vim sententiæ aufert*. Cæterum vix latere quemquam potest, imitari his voluisse auctorem Horatiana hæc, Carm. I, 9, 21 et seqq.: « Nunc et lateatis proditor intimo Gratus puellæ risus ab angulo, Pignusque dereptum lacertis, Aut digito male pertinuaci »; tum illud Virgilii, Ecl. III, 65: « Et fugit ad salices, et se cupit ante videri ».

70. *Lætior hoc multo, quod male tecta foret* A. Pi. O. et al. *Lætior hoc potius, quod male tecta fuit* V. R. Gr. G. *hoc potius, quum male tuta fuit* L. Ego legam: *Lætior hoc potius, quod male tecta foret*.

71. *Formosus eram* L.

72. *Sponsus sic genialis eram* A. Pi. O. et al. *genetalis* L. *generalis* V. R. Gr. G. — *Sponsus genialis*, ut quidam libri legunt, quis sit, explicare nequeo, *genetalis* iusulsum est: *generalis*, quod codd. inapti servaut, aptiorem sensum habet, qui est communis omnium puellarum, quem omnes puellæ sibi vindicare cupiunt.

Fecerat, et casto pectore durus eram.
 Nani dum præcipuæ cupio me jungere formæ, 75
 Permansi viduo frigidus usque toro.
 Omnis fœda mihi atque omnis mihi rustica visa est,
 Nullaque conjugio digna puella meo.
 Horrebam tenues, horrebam corpore pingues:
 Non mihi grata brevis, non mihi longa fuit. 80
 Cum media tantum dilexi ludere forma:
 Major enim mediis gratia rebus inest.
 Corporis has nostri mollis lascivia partes
 Incolit; has sedes mater amoris habet.
 Quærebam gracilem, sed quæ non macra fuisset: 85

74. Pro *durus eram* Withofius, p. 312, mallet *durueram*; quia τὸ *eram* paullo ante præcessit, et illud vicinæ voci *Fecerat* melius respondet.

76. *Viduo frigidus usque toro*. *Frigere* dicuntur, qui soli cubant et sine conjugē. Propert. IV, 7, 6: « Quam quererem lecti frigida regna mei ». Tibull. I, 8, 39: « quæ frigore sola Dormiat, et nulli sit cupienda viro ». Ovid. Am. III, 5, 42: « Frigidus in viduo destituere toro ».

79. *Corpore pingues* vulgatæ; *pectore* V. et Gr. quæ lectio valere non potest. — Alicubi memini me legere *tangere pingues*. En.

80. *Nee mihi... nee* pleræque vulgatæ. *Non mihi... non* V. R. cod. Pulm. et G. idque servandum videtur. — *Non mihi grata brevis*. Alia mens Ovidio, Am. II, 4, 36: « Conveniunt vito longa brevisque meo ».

81. *Cum media tantum*. Quam a matrimonio abhorrerem, amavi tantum ludere cum puellis, iis quidem, quæ mediæ formæ essent,

i. e. ut versu superiore explicat, quæ neque breves neque longæ. En.

82. *Major enim mediis*. Similiter Martialis, I, 58, ubi, qualem puellam velit, ostendit: « Illud, quod medium est, atque inter utrumque probamus ».

83. *Corporis has nostri*. A rebus mediis, b. e. iis, quæ mediocritatis laudem habent, inopinato transit ad partes medias corporis, rebus Veneris inservientes. Quæ περὶ ἀλλοτρίου ut aliena ab hoc loco et coæta est, ita haud leve proterviæ auctoris documentum. Idem mentitur, et secum pugnat, quia contraria dixerat v. 73.

84. *Mater amoris habet*. Similiter Ovid. Art. Am. II, 708.

85. *Sed non quæ macra* vulgatæ pleræque Pu. Pi. O. *sed quæ non macra* V. L. G. — *Sed quæ non macra fuisset*. Diserimen, quod inter *gracilem* et *macrum* est, ex hoc ipso versu Maximiani notavit Sert. Ursatus in Monum. Patav. p. 271. Gracilis est natura, macra vitio valetudinis.

Carnis ad officium carnea membra placent.
 Sit, quod in amplexu delectet stringere, corpus,
 Ne lædant pressum quælibet ossa latus.
 Candida contempsit, nisi quæ suffusa rubore
 Vernarent propriis ora serena rosis.
 Hunc Venus autē alios sibi vindicat ipsa colorem,
 Diligit et florem Cypris ubique suum.
 Aurea cæsaries, demissaque lactea cervice,
 Vultibus ingenuis visa decere magis.

86. *Carnis officium*, pro Veneria corporis oblectatione positum, ex infimæ et ecclesiasticæ latinitatis sursu est, et valde exagitur a Jano Douss, Præcid. ad Petron. lib. II, cap. ult. ejus verba adducta sunt in testimoniis. Sed tamen excusabile delictum Maximiani est, si labe quadam sui sæculi adpersus est. *Carnea membra* pro carnis et succipulis, magis placere possunt, quamquam et hoc serioris latinitatis vocabulum. Nempe hoc idem exprimit auctor, quod Martialis vult, XI, 100: «carnarius sum, pinguarius non sum», amicam volo corporis solidi et carnosius, quamquam non nimia piuguedine distenti.

87. *Sic quod in amplexu delectat*. Sic omnes fere exhibent editi, qui e Gaurici fonte manarunt; sed vitiose, ut sensus laboret. Una antiqua Germanica rectissime *Sit quod in amplexu delectet stringere corpus*.

88. *Ne lædant pressum* G. Pu. Pi. O. et recentiores. Pejus est *tenerum*, quod offerunt V. R. Gr.

90. *Vernarent*, i. e. florent. Apud Martial. II, 61: «vernant dubia laugine malæ».

92. *Cypris*, pro eo *Cypus* G. —

Cypris ubique. Cypridis vocabulum, pro Venere, a priscis poetis Latinis non usurpatum observant Fr. Vassor in Antibarh. s. libello de vi et usu quorundam verborum, voce *Cypris*, et Moneta in *Menagianis*, tom. I, p. 41, qui reccationis ætatis pœtas, qui usurpaverint, tres tantum cum Maximiano nostro nominat. Notavimus idem ad Repositionis carm. v. 23. — Hujus nostri op. tom. III, p. 327, et seqq. Ed.

93. *Aurea cæsaries*, h. e. flava et aurum colore referens, ut auctor lyrici ad Lydiam, v. 6, dicit «capillulos Flavos, lucentes ut aurum nitidum». *Cæsaries* alias propria virorum est, sed puellæ tribuens Noster Virgilium sequens videtur, qui Georg. IV, 337, de Nymphis: «Cæsariem effusa nitidam per candida colla», et Noster similiter *cæsariem* cum *lactea cervice* jungit. *Demissa cervice* quæ una cum cæsarie descendit in humeros. Fortasse melius legatur *commissa*, i. e. conjuncta *vultibus ingenuis cervice lactea*.

94. *Visa sedere magis* Pi. O. et alii plures. *Visa decere* V. Gr. L. Pu. idque, ut rectius, aliter *sedere* præfert Burmann. ad Anthol. Lat.

Nigra supercilia, et frons libera, lumina clara,
 Urebant animum sæpe notata meum.
 Flammea dilexi, modicumque tumentia labra,
 Quæ gustata mihi, basia plena darent.
 In tereti collo visum est pretiosius aurum,

vol. I, p. 661. — *Fulvibus ingenuis*, i. e. non fucatis, aut simulate compositis, faciliberali. Solet *vultus* plurali numero efferrī, ut apud Ovid. Met. VIII, 677: «super omnia vultus Accessere bovi», et multis aliis locis. Idem *ingenuas genas* dicit Her. XX, 6, Am. I, 14, 52, et Apulei. in *ἀντροπ.* v. 8, ubi vid. Burni. Auth. Lat. vol. I, p. 661. *Visa sedere*, quod vulgatæ post recensionem Gaurici tenent, nescio quem sensum habere possit. Qui illud usurparunt, videntur *sedere* accepisse pro *placere*, quod ipsum alii librarii posuerunt, reputantes fortasse, sic usurpatum a Virgilio esse, quando *sedet hoc Æneæ, sedet animo dixit*, quemadmodum explicat Steph. in Thes. L. L. Sed hanc interpretatiuam refutat Vavassor in Antib. v. *Sedet*. Ego lectionem antiquorum exemplarium *visa decere*, ut aptissimam, reducere putavi, quæ deserta a quibusdam videtur, quod male construi *decere* cum *vultibus ingenuis* crederent. Sed *to decet* sæpe cum dativo posuisse antiquos, Plautum, Terentium, Sallustium, Livium, mouent eruditi ad Gell. IX, 15.

95. *Et deest* in V. R. et G. *lumina nigra* Pu. Pi. O. et aliae recent. sed *nigra* vix repetita videntur a poeta post *nigra supercilia*. Igitur melius *lumina clara* V. Gr. G. et L. qui *nigra* superscribit. — *Frons libera*. Hoc Ommerenus illustrat loco Vir-

gil. in Ciri, 497: «Et patulae frontis species».

96. *Mutata et notata* scribitur in R. sed prius manifeste vitiosum.

97. *Modicum tumentia labra* laudat poeta, quia plane tumida habentur deformia. Sic auctori Moreti, v. 33, deformis *Afra Cybale* inter alia est «Torta comam, labroque tumens».

Turgida labra ridet Martial. VI, 39. 98. *Quæ mihi gustanti* scribunt omnes edit. e recens. Gaurici, sigillatim Pi. O. et recentiores; eaque lectio corrigendi causa introducta videtur: nam antiquiores habent *Quæ gustata mihi* V. R. Gr. G. Hoc tamen, licet minus elegans, reducendum putavi.

99. *Visum est* V. R. G. reliqui *to est* omittunt. Pro *In tereti* L. *Incerti*, G. *Interiti*. — *Teres collum*, quod rotundum, plenum solidumque est. Similiter Arborius in Elegia ad nympham nimis cultam, vs. 23, *teretes digitos*. Vid. Barth. Advers. XXI, 6. *Aurum* hoc loco est monile aureum et gemmatum. *Visum est pretiosius*, propter *terea collum*, quod ambit. Sic in Arhoriæ Elegia: «Quam teretes digiti deus pretium lapidi». — Ideo Burn. ad Anthol. III, epigr. 214, 2: «Hesperie teneras officiosa manus», corrigere tentat *teretes*. Summa enim laus in membris teretibus, sed præcipue in manibus. Ovidius, Art. Am. I, 622: «Et teretea digitos, exiguumque pedem». Horat. Carm. II, 4, 21:

Gemmaque iudicio plus radiare meo.
 Singula turpe seni quondam quærita referre,
 Et quod tunc decuit, jam modo crimen habet.
 Diversos diversa juvant : non omnibus annis
 Omnia conveniunt : res prius apta, nocet.
 Exsultat levitate puer, gravitate senectus :
 Inter utrumque manens stat juvenile decus.
 Hunc tacitum tristemque decet : fit carior ille
 Lætitia, et linguæ garrulitate suæ.
 Cuncta trahit secum vertitque volubile tempus,
 Nec patitur certa currere quæque via.

Brachia et vultum, teretesque suras
 Integer laudo ». Et ita *brachiolum*
teretes Catullo, Carm. LXI, 181,
 aliisque passim. Vid. Barthins et
 Erhard. ad Petron. cap. 23. En.

100. *Gemmaque plus radiare*. Sic
 auctor Epithal. Laur. v. 36 : « Nam
 tibi non gemmas, sed tu das lumina
 gemmis ; Atque alias comit, per te
 componitur aurum ». — Adposite
 Petron. in Anth. III, 253, 13 : « Aut
 gemmas aptent capiti : tu sola placere
 Vel spoliata poles ». En.

102. *Hoc modo crimen* V. Gr.

103. *Omnibus horis* L. et floril.
 maptum Santenii.

105. *Exsultat* G.

106. *Juvenale* G.

107. *Hunc tacitum tristemque* vi-
 des corrigi Withof. p. 312 : *fit cla-*
rior G. Pi. O. *carior* V. Gr. quod
 præferendum videtur.

109. *Pro veritè*, quod in vulgatis
 est, *verrit* legendum esse, ut *tu*
trahit respondeat, Goldastus ad Pa-
 rænet. vet. pag. 84, existimat. Ego
 vero præfero *veritè*. — *Cuncta trahit*
secum vertitque v. temp. Hunc ver-
 sum Goldastus ad Parænet. vet. p. 84,
 pntat Abbatem Colimbhanum Epist.

II ad Seth. v. 63, expressisse :
 « Omnia tempus agit, cum tempore
 cuncta trahuntur », qui et hunc
 similem habet v. 70 : « Omnia
 dat, tollit minuitque volatile tem-
 pus ». P. Burmannus ad Anthol. Lat.
 vol. II, p. 349, pro *volatile tempus*
 Columbani mallet scribere *volubile*
 Maximiani, idemque in Ovidii ver-
 su, qui his occurrit, Am. I, 8, 49,
 et Met. X, 519 : « Labitur occulte,
 fallitque volutis ætas », e membra-
 narum quarundam scriptura *volu-*
bilis ætas substituendum censet. Sed
 hæc non temere permutanda. Illud
 enim poetis solam celeritatem tem-
 poris, hoc etiam (*volubile*) muta-
 tionem conversionemque rerum in
 eo factam exprimit. Unde Ovidius,
 Trist. V, 8, 15 : « Passibus ambigua
 fortuna volubilis errat », h. e. quæ
 volvit et invertit omnia. Et hinc
 recte Noster « vertitque volubilis
 ætas ». Cæterum et Maximiani ver-
 sui consonat hic Calpurnii, XI,
 32 : « Omnia tempus alit, tempus
 rapit, usus in arcto est ».

110. *Nec patitur tanta* L. *currere*
quemque Pi. O. et al. recent. *quæque*
 V. Gr. Pu. *ducere quæque* G.

Nunc quia longa mihi gravis est, et inutilis ætas,

Vivere quum nequeam, sit mihi posse mori.

O quam dura premit miseros conditio vitæ!

Nec mors humano subjacet arbitrio.

Dulce mori miseris, sed mors optata recedit:

115

At quum tristis erit, præcipitata venit.

Me vero heu! tantis defunctum partibus olim,

Tartareas vivum constat inire vias!

112. *Da mihi posse V. sit mihi velle mori* R. Sed hoc contrarium est ei, quod v. 8 dixerat, *velle se mori*, idque omni pejus funere esse. — *Vivere quum nequam sit mihi posse mori*. Expressit ex Ovid. Art. Am. II, 28: « Et quoniam in patria... Vivere non potui, sit mihi posse mori ».

113. *Miseros conditio vitæ*. Sic omnes scripti et excusi. Withofius, p. 313, ut vitium metricum a poeta avertat, ita mutat: *O quam dura premit nos sors, qua tradita vitæ est*. Sed hæc emendatio fundamentum nullum, nisi in auctoris ingenio, habet. — *Dura premit miseros conditio vitæ*. Conditio accipitur de sorte humana, et de omni lege, quam hominum vitæ natura dixit, quarum præcipua est lex moriendi. Cic. ad Att. XV, 17: « Ea conditione nati sumus, ut nihil, quod homini accidere possit, recusare debeamus ». Sic auctor Eleg. in ob. Mæc. v. 118, *angustam conditionem* vocat sortem brevis ævi. Et Epitaphium antiquum Sabelli in Burm. Anthol. Lat. lib. IV, 48: « Nunc etenim vivis, nunc et felicius ævum Ducis, ab humana conditione procul ». Propertius, III, 1, 60, *mortis extremam conditionem* posuit pro sorte fati et interitus omnibus rebus communi. His cum locis nostrum comparat

Burm. Anth. vol. I, p. 277.—Quid si legatur *conductio vitæ*, h. l. locatio, quasi rei precariæ? Ed.

115. *Optata recedit*. Sic omnes impressi. *Refugit* V. — *Mors optata recedit*. Sen. Herc. OEt. 122: « Felices sequeris mors, miseros fugis ».

116. *At quum pleræque vulgatæ*. Sed eum G. Et eum R. et L. Pro tristis R. letus inepte.

117. *Me nunc* R. *Heu vero me* G. quæ etiam *defunctum in partibus*. *Perfunctum in partibus* L. *defectum partibus* V. — *Tantus defunctum partibus*, i. e. tot partibus. Partes vero, quibus defunctus sit, mox recenset, nempe sensuum corporis, et mentis diminutionem. Iterum sic infra Noster, v. 209: « his partibus ætas Defluit ». Pariterque Juvenalis, ubi detrimenta sensuum in senibus recensens ad sorditatem eorum pergit, Sat. X, 209: « adspice partis Nunc damnum alterius ».

118. *Tartareas unum* V. *vivum* Gr. vitiose. *Vivum Tartareas* G. *inire vias* vulgatæ; *adire et inire* simul exhibet L. — *Tartareas vivum constat inire vias*, h. e. constat me vivum mori incipere. *Viam*, *Tartari* etiam Seneca nominat Herc. OEt. 1119; *vium leti* Horat. Carm. I, 28, 15; *vivo funere perditum* Ruil. I, 518.

Jam minor auditus, gustus minor, ipsa minora
 Lumina; vix tactu noscere certa queo. 110
 Nullus dulcis odor, nulla est mihi grata voluptas:
 Sensibus expertem quis superesse putet?
 En Lethæa meam subeunt oblivia mentem;
 Nec confusa, sui jam meminisse potest.
 Ad nullum consurgit opus, cum corpore languet, 115
 Atque intenta suis obstupet ipsa malis.
 Carmina nulla cano: cantandi summa voluptas
 Effugit, et vocis gratia vera perit.
 Non fora sollicito, nec blanda poemata fingo;
 Litibus aut rabidis commoda dura sequor. 120

119. *Nam vel jam V. ipsa minora* exhibent editi post Gaur. et Asc. *atque vel ipsa caligant V. R. Gr. G.* quod, licet vitiosum, ab auctore, illud e correctione esse videtur. — *Gustus minor.* Ovid. ex Pont. I, 10, 7: «Os hebes est, positæque movent fastidia mensæ».

120. *Noscere cuncta V. R. noscere* *uta L. reliqui certa*, quod rectius est, et recipimus.

121. *Nulla est quoque grata L.* *nulla est mihi G. et Pu. jam nulla grata R.*

122. *Putat V.* sed vitiose.

123. *Et Lethæa* conjicit Ommere-nus. — *Subeunt oblivia mentem.* Pro primario senectutis vitio Juvenalis habet oblivionem Sat. X, 233: «sed omni Membrorum damno major dementia, quæ nec Nomina servorum, nec vultum agnoscit amici».

126. *Obstupet illa V. R. — Atque intenta suis.* Ovid. Trist. IV, 1, 4: «Mens intenta suis ne foret usque malis». — *Obstupet*, immota, sensus et consilii expertis hæret. Ovid. Trist. I, 2, 32: «ambiguus ars stupet ipsa

malis», sed hoc loco intelligendum *anxia, incerta est.* Ep.

127. *Voluntas unica* habet G.

128. *Heu fugit* plerique editi. *Effugit V. R. Gr. G.* quod equidem malim. *Et votis G. gratia summa V.*

129. *Non blanda L. et G.* — *Non fora sollicito*, voce et oratione mea commovere studeo, quando judicia habentur. *Studere, operam dare fori* alii scriptores dicant.

130. *Heu rapidis* habent omnes editi post Asc. sed aut *rapidis V. R. haud rapidis G. et Pu.* Et *haud* vel aut sine codicibus conjicit Ommere-nus. Barthius, Adv. XVII, 11, quia vulgata lectione *heu rapidis* contraria priori versui dici videt, voce una in duas partes distincta ita scribendam hæsiolatur: *Litibus heu rapidis dum mea damna sequor.* Witherfio etiam p. 314 videtur antilegendum, vel certe sequens loco rō sequor, ut præcedentibus illis nec blanda poemata fingo connectatur, et de amantium ludicris iris rixisque intelligatur. — *Litibus aut rabidis.* Scriptum ab auctore *rabidis* ex-

Ipsaque me species quondam dilecta reliquit,
 Et videor formæ mortuus esse meæ.
 Pro niveo, rutiloque prius, nunc inficit ora
 Pallor, et exsanguis funereusque color.
 Aret sicca cutis, rigidi stant undique nervi,
 Et lacerant unæ scabrida membra manus.
 Quondam ridentes oculi, nunc fonte perenni
 Deplanguunt prœnas nocte dieque suas.
 Et quos grata prius ciliorum sarta tegebant,

135

se, ut putat Barth. et præfert L. plures scriptorum loci docere possunt, quibus caussidicorum in fororixæ, contentiones et clamores, ut rabies canina describuntur; a quibus ipse *rabula* forensis dicitur. Sufficiat hic Senecæ, Herc. Fur. 172: «Hic elamosi rabiosa fori Jurgia vendeus improbus iras Et verba locat». Dicitur hic caussidicus operam forensem, rixas et verba sua locare, vel veualis habere pretio. Atque hoc ipsum significat Maximianus per *commoda dura*, quæ se sequi vel adpetere dicit litibus in foro exercendis.

131. *Quondam delecta* legit Biont. cum nonnullis aliis; sed præfero *dilecta*, quod habent L. G. A. Pu. Pi. O. relinquit G.

134. *Exsanguis funereusque color*. Ovid. Her. XXI, 215: «Concidiinus macie, color est sine sanguine».

136. *Tabida membra* vulgatæ. *Scabida* V. R. Gr. L. *scabrida* G. Hoc *scabrida* ego præferam, ut aptius metro et sensui. — *Scabrida membra* (vox infimæ latinitatis), i. e. scabie, porrigitur, vitilagine obsita et aspera: vitiosus corporis habitus, ex fame, vel vitioso alimento et sordibus corporis, ut indicat Serenus Samon. cap. VI. Sic *seaber unguis*

Ovid. Art. Am. III, 270, et *seabra rubigine fauces* Met. VIII, 802, sicut ipsi Robigini *seabra manus* tribuuntur, Fast. IV, 921. *Unæ manus*, unguibus acutæ, lacerant, adsidue seabendo perstringunt. Hinc *lacerum porrigine corpus* dicitur Gratio v. 408. Senes autem infestari porrigine dicuntur. — *Scabies* dicitur quoque pro *asperitas*, unde Virg. Georg. II, 214: «Et topius scaber et nigris exosa chelydri Creta». *Seaber topus* Ovid. Ep. XV, 141. En.

138. *Deplanguunt* quidem omnes, sed repouere malim *Deplorant*, ut rei convenientius, si quidem aliqua auctoritas adesset.

139. *Ciliorum sarta* satis eleganter dictum, quia cilia vel palpebræ tamquam sertum oculis cingunt et ambiunt: apte etiam *tegebant*, siquidem Isid. de iis, Orig. XI, 1: «Cilia sunt tegmina: quibus cooperiuntur oculi, et diata cilia, quod celent oculos tegantque tuta custodia». Dubito autem, an cilia hoc loco potius accipiendæ sint de superciliis. His enim magis convenit, quod *serta* dicuntur, nempe pluribus complicata pilis, et quod deinceps *silva hispida*. Nisi forte pro *sarta* legendum est *septa*, quia Lactant. de opif. X, 2: «Ipse palpebræ, pilis

Desuper incumbens hispida silva premit;
 Ac, velut inclusi cæco claudantur in antro,
 Nescio quid torvum seu furiale vident.
 Jam pavor est vidisse senem, nec credere possis
 Hunc hominem, humana qui ratione caret.
 Si libros repeto, duplex se litera findit,

140

145

in ordine stantibus vallatæ, septum oculis decentissimum præbent ».

140. *Silva tegit V.* — *Incumbens hispida silva*, nempe horrentium densarumque setarum vel pilorum; nam sic *faciem hispida* Horatius Carm. IV, 10, 5, dicit barbatam. Virg. Ecl. VIII, 34: « Hirsutumque supercilium, promissaque barba ». Pariter coma silvæ comparatur Ovid. Met. XIII, 845: « coma plurima torvos Promiuet iu vultus, humerosque, ut lucus, obumbrat ». Hæc vero hispida et horrentia supercilium poeta non pro indicio senectutis ponere videtur, sed luctus et squaloris inculti. Quem similiter pingit Ovid. Trist. I, 3, 90: « Egredior... Squalidus immissis hirta per ora comis ».

141. *At velut Bipout.* cum aliis. *Et velut G. Ac velut reliqui mei.* *Inclusi* nonnulli cum Bip. sed *inclusi* rectius, quod habent G. A. Pu. Pi. O. *tetro pro cæco L. conduntur in antro* omnes impressi post Asc. sed *clauduntur L. et claudantur G.* quod reliquis præferendum censeo, ut hic versus cum sequente minore conjungatur.

142. *Torvum nescio quid heu furiale V. R. Gr. seu furiale G.* Illud *heu furiale* errore librariorum ex *seu*, quod Germanica vetus servavit, ortum videtur. Hoc igitur genuinum esse puto, et scribo *Nescio quid torvum seu furiale vident*: vul-

gatæ habent *vel furiale*. — *N. quid torvum seu furiale vident.* Sic Seu. in Thyest. 706: « torvum et obliquum intuens ». *Torva videre* fortasse Ovid. scripsit Her. XVII, 16: « Si non est ficto vultus mihi tristis in ore, Nec sedeo duris torva superciliis ». Nam Putannus codex cum sex aliis habuit *Nec videor*, quod placet Heinsio, et fortasse melius vertitur in *video*, unde librarii fecerunt *sedeo*. Burmannus tamen vulgatam lectionem defendit.

143. *Jam pavor est plerique scripti et excusi. Jam pudor est G. nec credere posset L. Pu. posse G.*

145. *Pro findit legit scindit L. fingit G.* — *Duplex se litera findit.* Sententia auctoris hæc est: Legenti mihi librum, literæ omnes videntur quasi duplices, ancipites, vagæ et confusæ oberrare, ita ut pagina, quamvis nota mihi et olim lecta, ut sciam, quot et quibus verbis constet, nunc tamen largior et pluribus literis, spatium excedentibus, conferta adpareat. Adfectus hic oculorum, quo dupla se ostendant objecta, alias ebriis et eniheis tribuitur, quibus oculorum musculi, vel nimio spiritus ardore contrahuntur, vel solvantur humiditate, ut Farnabius ad hæc verba Senecæ, Agam. v. 728, observavit: « Sed ecce gemino sole præfulget dies; Geminumque duplices Argos adtolit domos »; quibus imitatus est

Largior occurrit pagina nota mihi.
 Claram per nebulas videor mihi cernere lucem,
 Nubila sunt oculis ipsa serena meis.
 Eripitur sine nocte dies : caligine cæca
 Septum tartareo quis neget esse loco?
 Talia quis demens homini persuaserit auctor,
 Ut cupiat voto turpior esse suo?
 Jam subeunt morbi, subeunt discrimina mille :
 Jam dulces epulæ, deliciæque nocent.
 Cogimur a gratis animum suspendere rebus,

150

155

Virgilium *Æn.* IV, 470. De ebris diserte Juvenal. VI, 304 : « Quum bibitur coucha, quum jam vertigine tectum Ambulat, et geminis exsurgit mensa lucernis ». Lactant. de opif. Dei, c. 9 : « Furiosis et ebris omnia duplicia videntur ». Qui hoc idem sanis et sobriis nonnunquam accidere, ex certis causis docet, quas unæ non persequimur. Itaque senibus hoc vitium inesse posse propter debilitatem nervorum, dubio caret : qui tamen alius Veterum id de iis dixerit, nunc mihi non asecurrit.

149. *Eripitur sic nocte dies* emendat clarissimus Ommerenus. — *Eripitur sine nocte dies*, h. e. eripitur interdium, etiamsi uox nulla sit. Doctiss. Ommerenus hic legendum conjiecit *Eripitur sic nocte dies*, adeoque noctem accipit pro ipsa caligine oculis offusa, idque probat locis Catulli, LII, 12 ; Ovid. Met. I, 731 ; Sen. Herc. fur. 823. Sed lectio vulgata et clara satis, et gravior etiam videtur esse, quam quæ ista emendatione inducitur.

150. *Septum tartareo... loco*, i. e. tenebrorum, horrido et subterraneo specu. *Tartareum carcerem* sic dicit

Calpurnius, *Eclog.* I, vers. 52.

151. *Persuaserat* L. — *Talia quis demens*, intellige talia optanda, vel toleranda ; velad *persuaserit* supple, ut optet vel tolerare velit. Neque tamen displicet conjectura Withofii, p. 314 : Illud *Talia*, inquit, incommode voci *persuaserit* coniungitur, meliusque alteri *cupiat* cohærebit ; quod ut fiat, mutata distinctione et levi correctione res indiget. Legendum erit itaque : « Talia quis demens homini persuaserit auctor Ut cupiat, voto turpior ipse suo? » Quis, inquit, auctor demens homini persuaserit, ut cupiat talia ; qualia si euperet, ipse suo voto turpior ac deformior esset futurus. Similiter Virg. Georg. II, 315 : « Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor ».

152. *Turpiter esse* G. *turpior ipse suo* vult Withofius.

153. *Jam subeunt morbi*. Virgil. Georg. III, 68 : « subeunt morbi tristisque senectus ».

155. *A gratis animum suspendere*, h. e. cohibere, retinere et retrahere, ne attingat vel cupiat res gratas. Ovid. Fast. IV, 849 : « nec jam suspendere fletum Sustinet ».

Atque ut vivamus, vivere desinimus.
 Et jam me, dudum cui nulla adversa nocebant,
 Ipsa, quibus regimur, nunc alimenta gravant.
 Esse libet saturum : saturum mox esse pigebit :
 Præstat ut abstineam, ast abstinuisse nocet.
 Quæ modo profuerat, contraria redditur esca :
 Fastidita jacet, quæ modo dulcis erat.

156. *Vivere destitimus* L. Gr. G. sed vulgata melior *desinimus*. — *Vivere desinimus*, nempe vita bene et jucunde uti ; quo sensu iterum v. 178. Catullus Carm. V : « Vivamus, mea Lesbia, atque amemus » ; et Martialis multis locis.

157. Varie hujus versus verba ponuntur vel mutantur in exemplaribus. Voss. cod. duplicem lectionem exhibet : *Et me jam* (vel *quem*) *dudum cui* (vel *non*). Vitiosus L. *En me quem dudum quem nulla*, Germanica vetus verba tantum aliter ordinat, ac vulgata : *Et me cui dudum jam nulla adversa nocebant*, Gudius in not. ad Phædr. IV, 18, p. 93, sic in codice vetustissimo Divionensi legi adfirmat : *Et me jam dudum, quem nulla adversa movebant, Ipsa quibus regimur, nunc elementa nocent*; atque sic *nocere* cum accusativo Græco more positum existimat. Sed tamen alii vetusti, ut vidimus, *cui nocebant* exhibent, et in minore versu plurimi libri præferunt *alimenta gravant*. Unde pro illa constructione Græcæ *τῷ nocere* nihil hinc confici potest.

158. *Quibus regimur*, i. e. quibus tanquam primariis ad tuendam vitam præsidii utimur. Sic infra v. 248 : « Et lux, qua regimur, redditur ipsa gravis ». Ommereus illustrandi causa adposuit locum

Senecæ, Troad. v. 396 : « Sic hic, quo regimur, spiritus effluet ». Et notum est Virgilio Æn. IV, 336 : « dum spiritus hos reget artus ». Sed tamen ratio verbi *regere* in spiritu et anima magis adparet, quam in alimentis, de quibus Maximianus. Itaque insolentius hoc verbo usum arbitror. — *Nunc alimenta gravant*. Sic omnes fere scripti et impressi : sola vetus Germ. habet *alimenta noceant*, quod sine dubio ab editoris errore vel sapientia est, qui elegantius putabat post *nocebant* recurrere *nocent*. Gudius l. c. e cod. Divionensi citat *nunc elementa nocent* : sed verum esse *alimenta*, manifeste docent sequentia.

159. *Esse sibi saturum* L. *Esse libet saturum* G. sed præstat vulgata tertio *Esse libet*.

160. *Abstineas, abstinuisse* L. *ast abstinuisse* pleræque vulgatæ : omitunt *ast* V. Gr. G.

161. *Fastidita noceat* G. sed rectius omnino vulgatæ *Fastidita jacet*. — *Fastidita jacet*, i. e. spernitur, abjicitur. Ea notio verbi frequens bonis scriptoribus. Cic. Tusc. I, 2 : « Jacent ea semper, quæ apud quosque improbantur ». Claud. Laud. Stil. II, 130 : « Quod nec iuops jaceat probitas, nec inertia surgat Divitiis ». Hinc *abjecti* neglecti. Vid. Axien. D. O. 1388.

Non Veneris, non grata mihi sunt munera Bacchi,
Nec quidquid vitæ fallere damna solet.

Sola jacens natura manet, quæ sponte per horas 163
Solvitur, et vitio carpitur ipsa suo.

Non toties experta mihi medicamina prosunt,

Non ægris quidquid ferre solebat opem.

Sed cum materia pereunt quæcumque parantur,

Fit magis et damnis tristior urna meis. 170

163. *Non Veneris sunt grata mihi nec* ed. Pulin. Pi. O. *Non Veneris non grata mihi sunt* V. R. Gr. L. G. reliquæ legunt *Nec Veneris sunt grata mihi, nec munera Bacchi*. Withofius, p. 315, mavult legere *Non Cereris sunt grata mihi*, quia mentio Bacchi ac Cereris uno eodemque loco est aptissima, et quia auctor hic nou de usu voluptatis, sed de cibo potnque loquitur, ut præcedentia demonstrant.

165. *Jacens natura*, scil. corporis mei debilitata et depressa; *quæ sponte*, per se, nulla causa externa adjuvante, *solvitur*. Infra v. 259: « Omnia naturæ solvuntur viscera nostræ ».

166. *Carpitur ipsa meo* G. male.— *Vitio carpitur ipsa suo*. Ommerenus similem locum Ovidii adnotavit, Art. Am. II, 114: « Forma bonum fragile est, quantumque accedit ad annos, Fit minor et spatio carpitur ipsa suo ».

167. *Non potius, experta* dedit edit. Bipont. cum nonnullis aliis; aed melior hand dubie lectio *Non toties experta mihi* est in L. Gr. G. Pi. O. *Nec toties* Pul.

170. *Fit major ex dampnis* G. perperam. *Fit magis et damnis* Bipont. cum Pu. Pi. O. *ex damnis* V. Gr. G. *tristior urna* meis pleræque vulgatæ:

urna suis V. R. *tristior ora suis*, adscriptio à τὴν ora, G. *tristior vita mea* L. *tristior ipsa meis* Pu. Withofius, p. 316, emendat *Fit magis et damnis justa querela meis*, audacissima conjectura. Rationes ejus adducere æquam est. — *Fit magis e d. tristior*. Locutio hæc, adnotante Withofio, p. 315, qua comparativo vox alia ejusmodi adjicitur, pertinet ad pleonasmos, et interdum, quamquam rarius, occurrit apud illos, qui post Latinæ linguæ ἀπαλὴν vixerunt. Idem de verbis, quæ pleræque editiones exhibent, *damnis tristior urna meis*, quærit, quid per urnam hic intelligi debeat. Videri librariorum vel sepulcralem, vel aliam quam urnam intellexisse, qua opes condi possint, quorum hoc ineptum, alterum intempestivum sit. Itaque ulcus sic sanandum esse credit: « Fit magis et damnis justa querela mea ». Sensem autem hunc esse ait: Omnia remedia, quæ parantur, pereunt, et in vanum recidunt cum ipsa materia ei impensis, unde querela mea magis justa redditur ipsa illis damnis, opibusque frustra erogatis. Sed perperam videtur Withofius *damna* de jactura opum accipere; verba potius ea ex antecedentibus sententiis et verbis interpretanda sunt. Nominavit paullo ante v. 164, *vita*

Non secus instantem cupiens fulcire ruinam,
 Diversis contra nititur objicibus;
 Donec longa dies, omni compage soluta,
 Ipsum cum rebus subruat auxilium.
 Quid, quod nulla levant animum spectacula rerum,¹⁷⁵
 Nec mala tot vitæ dissimulare licet.
 Turpe seni vultus nitidi, vestesque decoræ;

damna : dixit porro v. 165 naturam suam « sponte et vitio suo solvi per horas », h. e. decremента corporis et valetudinis continua pati. Jam, quum medicamenta etiam frustra adhibeantur, subjicit denique, per continua ista decremента fieri, ut quælibet hora damnis istis, quæ adferat, tristior fiat. Unde lectionem, quam antiqua Germanica suppeditat, in primis probo : « Fit inagis et damnis tristior hora suis ».

171. *Nunc secus* Bipont. nescio quibus prætextibus ; sed omnes, quorum mihi notitia est, *Non secus*, et *Haud secus* L. — *Non secus*, etc. Comparatio est cum opifice vel falore, qui ruinosa domum fulcire nititur *diversis* et *contra* positis objicibus vel trabibus. Pari phrasi nititur Ovidius in Trist. I, 5, 5 : « Te mea, supposita veluti trabe, fulta ruina est ».

174. *Sublevat auxilium* L. male.

175. *Nulla juvant vel levant* V.

176. *Dissimulare licet*, premere animo et tegere latiorum rerum, ut sunt spectacula, usu. Sic usurpavit Ovid. Trist. III, 1, 6 : « Nec Iulio mihi fortuna mei est, ut debeat illam infelix ullis dissimulare jocis ».

177. *Cultus nitidi* vult Omme-reus : *vultus nitidus vestisque decora* L. — *Turpe seni vultus nitidi*. Licet viros interdum fuce usos fuis-

se non negem, hic tamen ejus mentionem ægre coneoquo : forte *cultus nitidi* : nam scriptores cultum vestemque conjungere solent. Nepos Paul. c. 3, *cultum vestitumque* ; Cic. de Amic. § 49, *vestitu cultuque corporis* ; Curt. III, 3, 24, *cultu ornatuque* ; et VI, 19, *cultus habitusque* ; Liv. V, 41, 8, *ornatum habitumque*. Hæc adnotavit OMMEER. — Sed *vultus nitidi* scriptum esse ab auctore, sequentia declarant, ubi *joci* et *convivia* nominantur. Nihil enim frequentius poetis, quam *nitidum os*, *nitidas comas* tribuere iis, qui se hilaritati, amoribus, conviviis dant. Ovid. Met. XI, 690 : « non ille quidem, si quærís, habebat Adsuctos vultus, nec quo prius ore nitebat ». Idem Art. Am. III, 443 : « Nec coma vos fallat liquido nitidissima nardo ». Horat. Carm. I, 4, 9 : « Nunc decet aut viridi nitidum caput impedire myrto ». Idem Epist. I, 14, 32 : « Quem teunes decuere togæ nitidique capilli », i. e. unguento delibuti. — Burm. Anth. III, 190, 1 : « Moribus et vultu mulier quæratnr habenda » legi jubet *cultus*. Hæ autem voces sæpe confuse a librariis, ut apud Ovid. Amor. III, et Eleg. 6, 47, et alibi passim. — *Nitidis capillis* pro *tremulis* reponebat Schröd. ibidem, in epigr. 192, legebatque « nitidis Arethusa capillis ». E. b.

Atque etiam est ipsum vivere turpe senem.
 Crimen amare jocos, crimen convivia, cantus;
 O miseri quorum gaudia crimen habent! 180
 Quid mihi divitiæ, quarum si dempseris usum,
 Quamvis largus opum, semper egenus ero?
 Immo etiam pœna est partis incumbere rebus,
 Quas quum possideas, est violare nefas.
 Non aliter sitiens vicinas Tantalus undas 185
 Captat, et adpositis abstinet ora cibus.
 Efficior custos rerum magis ipse mearum,
 Conservans aliis, quæ periere mihi.
 Sicut in auricomis pendentia plurimus hortis

178. *Quis sine jamque ipsum V.*
 R. L. G.

179. *Crimen amare jocos, etc.* Hæc etiam senectuli negata esse contendit Horat. Epist. II, 2, 55: « Singula de nobis anni prædantur euntes; Eripuere jocos, venerem, convivia, ludum; Tendunt extorquere poemata ».

181. *Quid mihi vel tibi V. tibi L. demeris vulgatæ post Asc. et Basil. O. et Bip. dempseris L. Gr. G. Pu. Pi.* — *Quid mihi divitiæ, etc.* Sic Horat. Epist. I, 5, 12: « Quo mihi fortunam, si non conceditur uti? » et Epist. I, 2, 50: « valeat possessor oportet, si comportatis rebus bene cogilat uti ».

183. *Succumbere rebus V. ed. Pu. et Pi. male.* — *Pœna est partis incumbere rebus, h. e. ipso sibi supplicium et cruciatum parat, qui opes in hoc tantum colligit, ut partas adsidua cura et sollicitudine custodiat. Incumbere vel incubare de sollicita custodia usurpatur, quacum nullus usus rei conjunctus est.* Virg. Georg. II, 507: « Condit opes alius,

defossoque incubat auro ». Conf. not. ad Sulp. Luperci Eleg. v. 11 (huj. op. tom. II, p. 293. Ed.)

184. *Est violare nefas, putas nefas esse adtingere, et usu capere, tamquam sacrum, quomodo Horat. Serm. I, 1, 71: « congestis undique saccis Indormis inhians, et tanquam parcere sacris Cogeris, aut pictis tamquam gaudere tabellis ». Confer etiam Serm. II, 3, 109. Inter vitia senum hoc idem recenset Ar. Poet. v. 170: « Querit, et inventis miser abstinet, ac timet uti ».*

185. *Sitiens vicinas Tantalus undas.* Videtur hoc, ut superiora, expressisse ex Horatii Serm. I, 1, 68: « Tantalus a labris sitiens fugientia captat Flumina ». Plura de Tantali pœna loca poetarum produximus ad Petronii fragm. (huj. op. tomo II, pag. 118. Ed.) et ad Lucilii Æn. v. 79.

186. *Et oppositus, f. oppositus G.*

189. *Dependentia plurima L. vitiose: pro plurimus forte Inridens conjicit Pulm. cujus liber vetus hic corruptus fuit.* — *Auricomis pendens*

Pervigil observat non sua poma draco. 190
 Hinc me sollicitum torquent super omnia curæ,
 Hinc requies animo non datur ulla meo.
 Quærere quæ nequeo, semper retinere laboro,
 Et retinens semper, nil tenuisse puto.
 Stat dubius, tremulusque senex, semperque malorum ¹⁹⁵
 Credulus, et stultus, quæ facit ipse, timet.
 Laudat præteritos; præsentis despicit annos :

tia plurimus hortis. Barthius not. ad Grat. Cyn. v. 30, hunc versum Maximiani citans, *plurimus* accipit pro adsiduus, atque remissus : sed hæc notio jam satis exprimitur voce sequente *Pervigil*. Ego rectius puto accipi de magno, longe extento et circumvoluto, ut dicat auctor, Draconem hortus Hesperidum magno volumine cingere et complecti. Ista imagine draconis fabula hand dubie flexuosos ineatus fluvii, aut æstuarii maritimi, hortum Hesperidum ambientis, designavit, ut notavi ad Prisc. Perieg. v. 123. Sed vocabula *multus*, vel *plurimus*, de magno et extento fluvii, maris, terræ tractu sæpe adhibentur. Ovid. Met. VIII, 522; Avien. D. O. 463, et Or. mar. v. 362.

190. *Pervigil observat draco.* De dracone *malis aureis* Hesperidum in Libya servante sermo est, quem propterea Massylum vocat, vel Libycum, Martialis, X, 94 : « Non mea Massylus servat pomaria serpens » : quocum conf. XIII, 37. Sed aliud exemplum custodis draconis in fabulis est illius, qui vellus aureum in luo Martis suspensum apud Colchos servabat, quod pro imagine avari adhibet idem, lib. XII, 52 : « Largaris nihil, incubansque gazæ, Ut magnus draco, quem

canunt poetæ Custodem Scythici fuisse luci ». Fabularem famam et vulgarem opinionem sequutus etiam Phædrus lib. IV, fab. 29, fingit draconem abditos thesauros in spelunca subterranea custodientem. Rationem ejus opinionis reddere conatur Pomp. Festus, « qui Dracones, inquit, dicti ἀνὸ τοῦ δρακτίου, quod est videre : clarissimam enim dicuntur habere oculorum aciem, qua ex canssa, incubantes eos thesauris custodiæ causa fixerunt Antiqui ».

193. Hunc versum Ommerenus ita interpungendum censet : *Quærere, quæ nequeo semper retinere, laboro.* — *Quærere quæ nequeo*, h. e. quæ me despero posse labore et industria quærere, reparare, augere, si forte absumpserim, ea illibata semper retinere laboro. Hoc sensu verborum constituto, nihil opus est mutata interpunctione, quam Cl. Ommerenus suadet.

196. *Quæ facit ipse*, h. e. quæ ipse per oblivionem, imprudentiam, socordiam, sensum propriam, committit, ut fiant.

197. *Præsentis increpat actus*, et a manu sec. despicit L. — *Laudat præteritos*, etc. Idem inter vitia senum recenset Horat. Art. Poet. 173 : « Difficilis, querulus, laudator tem-

Hoc tantum rectum, quod sapit ipse, putat.
 Se solum doctum, se iudicat esse peritum;
 Et quod sit sapiens, desipit inde magis.
 Multa licet nobis referens, eademque revolvens
 Horret, et adloquium conspuat ipse suum.
 Deficit auditor, non deficit ipse loquendo:
 O sola fortes garrulitate senes!
 Omnia nequidquam clamoris vocibus implet:
 Nil satis est; horret, quæ placuere modo.
 Adridet de se ridentibus, ac sibi plaudens
 Incipit opprobrio lætior esse suo.
 Hæ sunt primitiæ mortis; his partibus ætas

200

205

poris acti Se puero, censor castigatorem minorum ». Et Tibull. III, 5, 26: « Et referam pueris tempora prisca sceox ».

198. *Hoc solum* Pu. et aliæ.

200. *Desipit ipse* V. Gr. *decipit ipse* Pu.

201. *Vobis referens* G.

202. *Narrat pro horret* V. Gr. *conspicit* pro *consput* G. male. — *Horret*. Explicat Werusd. filius, vultu ac sermone horridus et tæter est. Eu. — *Adloquium conspuat ipse suum*. Adloqui sui fastidium movet sporcitæ oris, dum inter loquendum saliva comæta frequenter spoit. De causidico vehementer loquente Juvenalis, VII, 112: « Tunc immensa cavi spirant mendacia folles. Consputiturque sinus ». Vitiom coocitate loquentium, maxime senum, existimatur spumans ore saliva. De Claudio scne Suetonius, cap. 30: « ira turpior erat, spumante rictu, humentibus naribus »; et Juvenal. VI, 622: « tremulumque caput descendere jussit in cælum, et longa manantia labra sali-

va ». — *Trenentia labra*, id. X, 191.

204. *O sola fortes garrulitate senes*. Sententia hæc forte ab Homero derivata est, qui Iliad. III, 151, senes Trojanos bello inuiles, sed otiosos et garriendo fortes, cicadis strepantibus comparat. Et Cicero de Sen. c. 14, senes sermonis et colloquiorum avidos esse fatetur. — Sed hoc in laudem adducit, et ideo se senectuti magnam gratiam habere declarat. Ed.

206. *Horret*, non ut v. 202 explicandum, sed pro refugit, exhorrescit, detestatur ea, quæ paullo ante placuerant, ut inconstans et varia est senum morositas. Nisi forte ibi *horrent* legendum cum Voss. et Gronov. hoc sensu, quæ antea placuerant forma vultus, sermo, nunc tetra sunt et horrida. Ed.

207. *Adridet de se ridentibus, ac sibi plaudens*. Horat. A. P. 101: « Ut ridentibus adridet, ita flentibus adsunt Humani vultus ». Idem Seru. I, 1, 66: « Populus me sibilat, at mihi plando Ipse domi ».

209. *Hæc sunt primitiæ mortis*,

Defluit, et pigris gressibus ima petit.
 Non habitus, non ipse color, non gressus euitis,
 Non species eadem, quæ fuit ante, manet.
 Labitur ex humeris demisso corpore vestis,
 Quæque brevis fuerat, jam modo longa mihi est.
 Contrahimur miroque modo decrescimus; ipsa
 Diminui nostri corporis ossa putes.
 Nec cælum spectare licet, sed prona senectus
 Terram, qua genita est, quam reditura, videt:

tanquam ex messe multorum malorum offerendam et sacrificandam Morti; si quidem primitiæ dari vel libari Diis dicuntur, et totus homo *victima est nil miserantis Orci*, secundum Horatium.

210. *Defluit G. perperam: ima petit* Bipont. sed aliæ constanter *petit*, idque aptum *gressibus*. — *Ætas defluit*, pedetentim progrediendo absimitur, ut rivus, aquis deficientibus, exarescens. « Rusticus expectat dum defluat annis » Horat. Epist. I, 2, 42. — *Ima petit*, extrema, finem.

212. *Nec species G.*

213. *Depresso corpore L.* — *Labitur ex humeris vestis*, fluit ex humeris, nec bene sedet vestis, quia jam laxior est, corpore meo demisso vel depresso et exili facto. Significare idem videtur, quod Horat. Sermon. I, 3, 31: « Rusticius toso toga defluit, et male latus in pede calceus hæret ». Non satis placet *demisso corpore*, et legere malim *Labitur ex humeris demissa et corpore vestis*, quia demissa frequenter poetis dicitur vestis longior et in terram fluens. Ovid. Am. III, 2, 25: « Sed nimum demissa jacent tibi pallia terræ ». Horat. Sermon. I, 2, 25: « Malchius tunicis demissis

ambulat »; et ibid. v. 99: « Ad talos stola demissa, et circumdata palla ».

214. *Jam mihi longa modo G. longa manet R.*

215. *Contrahimur vel Conterimur V. decrescimus ipsi* vulgatæ omnes; sed melius *decrescimus*, ipsa *Diminui V. L. et Gr.*

216. *Subminni R.*

217. *Non cælum G. Non spectare licet L. Nec cælum exspectare licet Basil. sed parva senectus V. Gr.* — *Prona senectus*, quæ curva cervice, capite demisso humum spectat, ut *prona animalia* Ovidius et Juvenalis dixit. Eadem *curva senectus* Tibullo, III, 5, 16, et Ovidio, Art. Am. II, 670, *inclinata* Calpurnio, V, 13.

218. *Et jam (vel terram) qua V. Gr. qua etiam R. et G. et reditura* pleræque vulgatæ: *quam reditura G.* — *Terram, qua genita est*, etc. Recepi et constitui lectionem, quam libri msspti et editio Germ. autem Gauricum et Ascens. exhibent. *Quam reditura* recte dicitur pro *in vel ad quam reditura* est. Etenim cum verbis *ire, redire, venire, revenire*, non solum nomina propria, sed etiam appellativa locorum, eorumque relativa, casu quarto sine præpositione poetæ in primis construunt,

Fitque tripes, prorsus quadrupes, ut parvulus infans,
 Et per sordentem, flebile, repit humum. 220
 Ortus cuncta suos repetunt, matremque requirunt;
 Et redit ad nihilum, quod fuit ante nihil.

ut præcipue demonstravit Sanctius Minerv. lib. IV, cap. 16. Sic Virg. *Æn.* VI, 638: « Devenere locos lætos, et amœna vireta, etc. » Idem *Æn.* VI, 696: « hæc limina tendere adegit »; Ovid. *Met.* III, 462: « Verba refert aures non pervenientia nostras »; Plautus *Pœn.* III, 6, 4: « utinam hinc abierit malam crucem »; Apulei. *Met.* IX, p. 194: « larem reveni meum »; ibid. pag. 199: « hortum redire ». Ergo et terram redire Maximianus dicere potuit, idque hoc magis, quod Latini etiam genitivum terre pro in terra, ut humi, subinde usurparunt. Exemplum vidimus ad v. 213, in loco Ovidii, *Am.* III, 2, 25, et pluribus exemplis id firmat Drakenborch. ad *Liv.* V, 51, 9.

219. *Fit turpis prorins G. prorsus quadrupesque* dedit Bipont. nescio quo ducē: nam libri nīcī omnes copula que carent: *rursus quadrupes L. A.* — *Fitque tripes, prorsus quadrupes.* Respiciet ad fabulam et ænigma Sphingis, ab OEdipo solutum, quod Ausonius in *Gripho*, *Idyl.* XI, v. 38 seq. breviter his verbis complexus est: « Illa etiam thalamos per trina ænigmata querens, Qui bipes, et quadrupes foret, et tripes omnia solus, Terruit Aoniam volucris, leo, virgo, triformis Sphinx, volucris pennis, pedibus fera, fronte puella ». Adlusit quoque Naso, diversas ætates hominis describens, *Met.* XV, 221: « Editus in lucem jacuit sine viribus infans: Mox qua-

drupes ritumque tulit sua membra ferarum, etc. » Qui de Sphinge ejusque oraculo egerunt, scriptores veteres recensent Aug. van Staveren ad Hygin. fab. LXVII, et Heinus ad Apollod. lib. III, c. 5, § 8.

220. *Serpit humum omnes vulgatæ: repit* pro variatione ponunt V. L. unum *repi* exhibet G. quod veram puto: *fleibile* Pith. interpunctione distinguit, non male: probat idem Burmann. *Anthol.* vol. I, p. 196. — Pari distinctione *Sil.* IV, 570: « Palantes agit ad ripas, miserabile Pænos ». Ita etiam forte distinguendum apud Lacan. IX, 832: « Exemplarque sui spectans, miserabile leti, Stat tutus, pereunte maun ». Nisi tamen hic *fleibile* pro *flebiliter*. Ed. — *Et per sordentem, flebile, repit humum.* Sic scribendum putavi ductu quorundam exemplarium vetustorum, licet impressi plerique habeant *serpit humum*. Nam de infantibus, de quibus hic sermo, proprium est *reperere* vel *reptare*. Claud. III Cons. Hon. v. 22: « Reptasti per scuta puer ». Et pluribus hunc usum demonstratum videas a Schrædero in not. ad Avien. D. O. v. 894. Phrasin totam usurpavit Horatius, *Epist.* II, 1, 251: « nec sermones ego mallein Repentes per humum ». Cæterum *serpere* et *reperere* permutari solere notavi ad Avien. *Or. mar.* v. 577.

221. *Ortus cuncta.* Hoc et sequens distichon in Lun. inspto ponitur post vers. 233, ordine non meliore.

Hinc est, quod baculo incumbens ruitura senectus

Assiduo pigrum verberare pulsat humum :

Et numerosa movens crebro vestigia passu,

225

Talia rugato creditur ore loqui :

« Suscipe me, genetrix, nati miserere laborum,

Membra velis gremio fessa fovere tuo.

Horrent me pueri; nequeo velut ante videri :

223. *Incombens cintura senectus* G.

— *Hinc est quod baculo incumbens.*

Sic Claud. in Epigr. XXIX, de sen. Veronensi, v. 3 : « Qui baculo niteus, in qua reptavit arena », h. e. qui eadem in humo, qua reptavit infans, etiam senex tripes factus est. Ad eum locum Barthius etiam versus Maximiani adducit. Calpurn. V, 13 : « et baculum premat inclinata senectus ».

224. *Assidua V. G. tangit humum*

L. — *Verberare pulsat humum*, quasi qui fores domus pulsat, intromitti cupiens : quem morem significant Horat. Serm. I, 1, 10 ; Ovid. Met. II, 767, et frequentissime Comici. Sic etiam, qui inferos sub terram abditos, invocabant, pede terram percutiebant, ut est apud Cicer. Tusc. II, 25.

225. *Certo vestigia vulgatæ omnes : crebro MS Pulm. passu vulgatæ :*

gressu L. planta R. — Et numerosa movens. Nec numerosa vestigia, nec certus passus satis apte seni incedenti tribui videntur : numerosa enim proprie sunt apte ad numerum et mensuram mota, ut numerosa verbera in Lucil. Ætn. v. 38 ; et certus passus est firmus et validus, sentum autem vacillans et trepidus. Contra enim Seneca de Oedipo, v. 656 : « repit incertus viæ, Baculo senili triste prætentans iter ». Malim igitur

tur numerosa accipere de multiplicatis passibus, quia quum minores gradus in eodem spatio facit, quam juvenis, tum etiam plures, baculo ante tentans, ubi inoffensus insistat. Certo autem plaue velim ejicere, et crebro passu reponere, quod codex Pulm. habuit.

226. *Rugoso R. dicitur pro creditur idem : credidus habet Bip. cum nonnullis aliis. Talia non grato L. — Rugato creditur ore.* Tibull. III, 5, 25 : « Quum mea rugosa pallebant ora senecta ».

227. *O Genetrix R. — Suscipe me, genetrix.* Tertull. Apol. cap. 10 : « Quis non cælum et terram matrem ac patrem venerationis et honoris gratia adpellet? » Calpurn. VIII, 36 : « Corporis et genetrix tellus ». Matrem Terram vulgo quidem, sed falso dici, quod post Deucalionem diluvium cautes pererint homines, pro scopo suo adfirmat Columella, Cult. Hort. v. 58, seqq.

228 et 229 in codice R. desiderantur. — *Membra peto gremio L. — Nequeo, velut ante videri,* h. e. nequeo amplius talis videri et adparere aliis, tam colendus et observandus, qualis ante fui.

230. *Horrendos partus, quales olim terrigenæ gigantes, quos Terre partus adpellat* Horat. Carum. III,

- Horrendos partus cur sinis esse tuos? 230
 Nil mihi cum Superis: explevi munera vitæ:
 Redde, precor, patrio mortua membra solo.
 Quid miseros variis prodest suspendere pœnis?
 Non est materni pectoris ista pati ».
 His dictis trunco titubantes sustinet artus, 235
 Neglecti repetens stramina dura tori.
 Quo postquam jacuit, misero quid funere differt?
 Heu, tantum adtriti corporis ossa vides!
 Quumque magis jaceam semper, vivamque jacendo,
 Quis sub vitali me putet esse loco? 240

4, 74. Et ignobilis contemneudus-
 que homo *terre filius* proverbio di-
 citur, *fraterculus gigantis* Juvenali,
 IV, 98.

231. *Tempora vitæ* L.

233. *Extendere pœnis* R. — *Sus-
 pendere pœnis*, interim cruciari,
 morari, distinere. Vid. v. 255.

234. *Corporis ista* R. Hic subjici-
 tur in L. versus insititius: Quos
 quondam pulcros genuisti pectore cla-
 ro, sine pentametro.

235. *Trunco titubantes sustinet ar-
 tus*. Sic Columbanus, epist. ad Se-
 thum, v. 25: « Sic baculo nitens artus
 sustentat inertes ». Virg. *Æn.* III,
 659, de Polyphemo: « Trunca ma-
 nu pinus regit, et vestigia firmat ».

237. *Funere distat* L. — *Misero
 quid funere differt*. Ovid. ex Pont.
 II, 3, 3: « quid enim status hic a
 funere differt ».

238. *Heu nisi contracti corporis L.
 tantum attentis* Gr. *abstracti* MS
 Pulm. *attracti* G. melior lectio vul-
 gata *attriti*. — *Adtriti*, adtenuati vel
 emaciati corporis. Fere tamen ad-
 mittere velim codicis Pulm. lectio-
 nem *adtraciti*: nam certe similia ver-
 ba de macie adhiberi solent. Ovid.

Her. XI, 27: « Fugerat ore color,
 macies adduxerat artus ». Manil.
 IV, 717: « Asperior solidos Hispania
 contrahit artus ». Quando *adtriti
 corporis ossa* sibi tribuit, *larvæ* se
 similem vult dicere, sive speciem
 habere Larvarum, vel Lemurum,
nudis ossibus coherentium, ut expli-
 cat Seneca, Epist. XXIV. Sic enim
 describere senes capulbres macie
 pallidos et exsuccos solebant. *Lar-
 vale simulacrum* adpellat Apulei.
 Met. I, p. 5, et lib. IV, p. 67: « hu-
 sti cadaver, vitæ dedecus, Orci fa-
 stidium ». Et plane adposite auctor
 Eleg. de fort. viciis. v. 129: « Sor-
 didibus et multo similis squalore se-
 pultis, Vix inter vivos larva videnda
 vagor ».

239. *Magis semper jacent-vivatque*
 R. — *Quumque magis jaceam*, h. e.
 plus jaceam quam movear et agam;
 nisi *magis* jungere malis cum *semper*
 et *semper magis jaceam* accipere pro,
 « magis magisque lecto adfigar et
 manciper »; quod foret utique latini-
 tatis corruptioris. F.D.

240. *Quis sub vitali me putet esse
 loco?* Fateor me neque, *vitalis locus*
 quis sit, neque, *sub loco esse* quid

Jam pœna est totum quod vivimus : urimur æstu,

Officiunt nebulæ, frigus et aura nocent :

Ros lædit, modicoque etiam corrumpimur imbre :

Veris et autumnî lædit amœna dies.

Hinc miseros scabies, hinc tussis anhela fatigat, 215

Continuos gemitus ægra senectus habet.

dici possit, satis intelligere. Ferrent aliquatenus, si *sub vitali polo* scriptum esset, nam *vitalē aērē* a Calpurnio, *vitalē naturam* a Rutilio dici nemini, quā animantia vivunt et spirant. Neque tamen hæc sententia adsumpta satis conveniret præcedentibus. Quæ enim hæc consecutio : Quia mihi perpetuo jacendum in toro, et jacendo vivendum est, nemo me putabit vitali sub cælo esse. Ego hunc locum paullo acriore medicina sanandum puto, sed quæ ei et sensum et elegantiam conciliem. Scribo : « Quis non vitali me putet esse toro », aut « Quis me in vitali non putet esse toro ». Nempe *vitalē lectum* aut *torum* boni omniū causa Veteres dicebant fœdalem et funebrem, quo efferebantur cadavera, sicut *vitalia* omnia instrumenta funebria pro *mortuulibus*. Vid. Petron. cap. 42 et 77, et Seneca Epist. 99. Et Lactantius in Phœn. v. 90, eleganter hæc dictionem ad nidum phœnicis, quo se cremat, traduxit : « Vitalique toro membra quæta locat ». Vid. adnot. nostr. ad h. l. Jam sensus hinc aptissimus nascitur : Quam semper jaceam in toro, vivamque jacendo, quis non torum illum meum revera vitalem esse putet, in quo vivere quidem videar, sed tamen ut mortuus jaceam, proxime efferendus. *Esse in toro* pro jacere, non videtur insolens, siquidem auctor Elegiæ ad

Messalam, v. 18, id verbum sic accepit : « patulæ sub tegmine quercus Mæris pastores et Melibæus erant », i. e. jacebant, vel sedebant.

241. Quod vivimus G.

242. Offendunt nebulæ R. aura nocent V. R. G. nocet habent plerumque vulgatæ.

243. Ros etiam lædit modicoque corrumpimur (supra script. affligimur) imbre V. corrumpitur Bipont. fortasse ex errore, nam omnes aliæ corrumpimur.

245. Hinc miseros Gr. R. L. G. quod præferendum videtur vulgatæ miserum. — Hinc miseros scabies, etc. Juvenal. X, 218 : « circumssilit agmine facto Morborum omne genus ». Et Seneca Epist. 108 : « Senectus insanabilis morbus est ». — Scabies, pellis asperitas, ut scabrida membra, supra v. 136. En.

246. Ægra senectus habet. Frustra Withofius, p. 317, vitium correptæ syllabæ ultimæ in senectus amoliri ab auctore, et in descriptorum incuriam transferre conatur. Nam extremæ latinitatis poetis talia sunt communia. Nec quæ pro emendatione substituit, *ruga senilis habet*, vi et sensu æquare rejectam lectionem videntur. Ad continuos gemitus notari possunt similia verba Calpurnii, V, 12 : « Adspicis, ut nobis jam dudum mille querelas Adferat, et baculum premat inclinata senectus ». Columbanus, l. c. v. 26 : « Quid

Hos superesse rear, quibus et spirabilis aer,
 Et lux, qua regimur, redditur ipsa gravis?
 Ipse etiam, cunctis requies gratissima, somnus
 Avolat, et sera vix mihi nocte redit.
 Vel si lassatos umquam dignabitur artus,
 Turbidus heu! quantis horret imaginibus!
 Molliā fulcra tori duris sunt cautibus æqua:
 Parva licet, magnum pallia pondus habent.
 Cogor per mediam turbatus surgere noctem,
 Multaque, ne patiar deteriora, pati.

250¹

255

tristes memorem gemitus, quid tædia mentis».

247. *Reor V. R. quibus est spirabilis R. L. G. — Spirabilis aer, i. e. vitalis, quo spiramus et vivimus, quomodo adpellat Calpurn. VIII, 36. Virgilius, Æn. III, 600, dicit celi spirabile lumen, eodem sensu, quia lumen pro aere, vel aura.*

249. *Et lux, qua regimur, qua efficitur, ut videamus, sentiamus, agamus, moveamur.*

249. *Ipsa etiam A. Pi. Bipont. Ipse V. R. L. G. B. O. quod etiam vult Withofius, p. 318. — Requies gratissima somnus. Ovid. Met. XI, 623: «Somne, quies rerum, placidissime, Somne, Deorum, Pax animi, quem cura fugit». Idem ex Pont. I, 2, 43: «requies medicinaque publica curæ Somnus». Seneca, Herc. fur. v. 1068: «Tuque o domitor, Somne, malorum, requies animi, Pars humanæ melior vitæ».*

250. *Avolat G. B. Pu. Pi. O. Avolat V. R. Gr. Bip. et sana L. a. m. sec. — Avolat, deserit me. Alatum fugi Somnum a poetis, in vulgus notum est. Multis poetarum locis congestis hoc illustravit Broukhusius, et alia super ea re erudite*

monuit Heynius V. C. ad versum Tibulli, II, 1, 90: «Postque venit tacitus fuscis circumdatus alis Somnus, et incerto somnia vana pede».

252. *Turbidus in quantis G. turbidus in quantis B. Pi. O. Bipont. heu quantis V. Gr. L. — Horret imaginibus. Ovid. ex Pont. I, 2, 45: «Somnia me terrent, veros imitautia casus, Et vigilant sensus in mea damna mei». Tibull. III, 4, 55: «Et quum te fusco somnus velavit amictu, Vauum nocturnis fallit imaginibus». Claud. Rept. Pros. III, 124: «Somnia sæpe movent variis infausta figuris». — Imagine aptissime dixit, quas Varro, in fragmento de Gentibus Caucasias somnurnas imagines dicit, quod referendum est ad phantasmas, quas Macrobius describit, Somn. Scip. cap. 4. Ed.*

253. *Cotibus æqua B. Pi. O. Bip. cautibus V. R. Gr. G. quæ corrupte præfert eunibus.*

254. *Magnum pallia pondus habent. Ah Ovidio sumpsit, qui Her. XXI, 170: «At mihi, vix! miseræ, torrentur febribus artus, Et gravius justo pallia pondus habent».*

256. *Ne videar deteriora G.*

Vincimur infirmi defectu corporis, et qua
 Noluerim, infelix hac ego parte trahor.
 Omnia naturæ solvuntur viscera nostræ,
 Et tam præclarum quam male nutat opus!
 His veniens onerata inalis incurva senectus,
 Cedere ponderibus se docet ipsa suis.
 Ergo quis has cupiat per longum ducere pœnas?
 Paullatimque anima deficiente mori?
 Morte mori melius, quam vitam ducere mortis,
 Et sensus membris sic sepelire suis.

257. *Vivimus infirmi defectum* R. vitiose: *in firmi* O. — *Defectu*, i. e. imbecillitate, virium langore: sic *defecti* absolute exponit Burmann. Auth. t. I, p. 89, deficientes, ætate nempe, et fere ad mortem redacti; quod defectos annis alii dicunt. Vid. Salm. ad Solin. t. I, p. 325. Ed.

258. *Nos* et a m. sec. *Nox vero, infelix* V. vitiose. *Noluerim* G. et hoc præferendum videtur vulgatæ *Noluerō*.

259. *Omnia naturæ*. Conf. supra v. 165, ubi eadem dixit.

260. *Et tam præclarum quod male nutat opus* B. Pi. O. Forte *Est tam conjicit* Pulm. *Hæc tam præclarum* R. *quam male nutat opus* R. V. *quam male nutat* G. corrupte pro *nutat*: *quod malum nutat* L. Ex his colligimus legendum esse *quam male nutat opus*.

261. *Inopina senectus* A. B. Pi. O. Bip. sed *incurva senectus* V. Gr. L. G. quod sine dubio rectius aptiusque est.

262. *Sidere ponderibus* Gr. non male; sed vid. etiam vers. 274. — *Cedere ponderibus se docet ipsa suis*. Videtur auctor imagine uti labantis et in ruinam suam in-

cumbentis domus, quam luculentius exponit Ovid. Trist. II, 83 seq. « Quum cepit quassata domus subsidere, partes in proclinas omne recumbit onus: Cunctaque Fortuna rimam faciente deli- seunt: Ipsa suo quondam pondere tecta ruunt ».

263. *Ergo quis cupiat, sine has*, R.

264. *Animo deficiente* V.

265. *Morte mori*, i. e. prorsus penitusque mori, quomodo alias occasione occidere et interuentione delere dicitur. *Vitam ducere mortis*, h. e. ægre inisereque vivendo lentam sustinere mortem, vitam trahere instar mortis protrahere. Sic Ovid. ex Pont. II, 3, 42: « Instar et hanc vitam mortis habere puta ». Et Seneca, Herc. Oët. v. 105: « Mortis habet vices, Lente quum trahitur vita gementibus ». Nescio si respuerit illud Æschyli, Prom. vinct. v. 749: κρείσσον γὰρ σιδήρεϊ θανάτῳ, ἢ τὰς ἀπάσας ἡμέρας πάσχειν χαλκῷ.

266. *Quam sepelire* L. a man. sec. Quod *sensus menti sic sepelire* sine G. — *Sensus membris sic sepelire suis*, h. e. sensus fere extinctos atque ol- rutos corporis sui membris quasi sepulchro torpentes habere.

Non queror, heu! longi quod totum solvitis anni;
 Improba naturæ dicere jussa nefas.
 Deficiunt validi longævo tempore tauri;
 Et quondam pulcher, fit modo turpis equus.
 Fracta diu rabidi compescitur ira leonis;
 Lentaque per senium Caspia tigris erit.
 Ipsa etiam veniens consumit saxa vetustas;
 Et nullum est quod non tempore cedat opus.
 Sed mihi venturos melius prævertere casus,

270

275

268. *Dicere jure nefas* Pi. *dicere jura* B. O. Bip. *dicere jussa* G. *dicere jussa* V. Gr. *Placet jussa*.

269. *Deficiunt validi*. Ovid. ex Pont. I, 4, 11: «Cernis, ut in duris, et quid bove firmitus? arvis Portia taurorum corpora frangat opus».

270. *Fit modo turpis equus* L. V. R. Gr. G. *qui modo turpis* B. Pi. O. Bip.

271. *Rapidi* V. Gr. L. G. O. ceteri melius *rubidi*. *Fracta die* emendat Ommerenus. — *Fracta diu rabidi*. Clar. Ommerenus conjicit *die*, et probat locis Virgilii, *Æn.* IX, 8: «Turne, quod optanti Divum promittere nemo Auderet, volvenda dies en! adtulit ultro». Cic. ad divers. lib. I, 6, 1: «et ipsa dies, quæ debilitat cogitationes inimicorum»; et lib. VII, 28, 6: «Sed etiam dies, quæ stultis quoque mederi solet». Cortius ad hæc loca monet, *diem* esse leagum tempus. Et interdum *diæcte longa* additur, quod Noster, *El.* II, 17, et inprimis facit Tibullus, lib. I, 4, 17, ed. Heyn. «Longa dies homini docuit parere leones, Longa dies molli saxa peredit aqua». Qui locus quia ita similis nostro est, ut Maximianus eum respexisse videntur, hinc etiam pro-

bare videtur, scriptum ab eo esse *Fracta die rabidi*. — Hæc autem sæpe confusa. Sic Aleto ap. Claud. Ruf. I, 144: «Tum corde sub imo Inclussam rabidis patefecit vocibus iram», ubi *rapidis* etiam est in aliis. Ed.

272. *Caspida tigris erat* G. — *Caspia tigris*. Sic adpellat Maximianus, ut alii poetæ tigris Armenias aut Hyrcanas, quod idem est. Virgil. *Ecl.* V, 29, et *Æn.* IV, 367; Ovid. *Met.* VIII, 121. Et *feram Caspium* dicit Seneca, Herc. OEt. 145.

273. *Consumit* V. R. Gr. G. ceteri *consumet*. — *Consumit saxa vetustas*. Imitatus est Ovidium ex Pont. IV, 8, 49: «Tabida consumit ferrum lapidemque vetustas; Nullaque res majus tempore robur habet».

275. *Melius prævertere casus*, h. e. melius ubi est, obire ante, quam plures acerbioresque casus eveniant, mihi subeundi. Ad hanc sententiam Lucaus, VIII, 29: «nisi summa dies cum siue honorum Adfuit, et celeri prævertit tristia leto, Deducori est fortuna prior». Atque hoc inter calamitates longæ senectutis retenset Juvenalis, X, 243 seqq. quod illi videunda experiendaque sint multa tristissimaque domus et fortunæ suæ detrimenta, quæ satius fuisset non vidisse.

Atque infelices anticipare dies.
 Pœna minor, certam subito perferre ruinam;
 Quod timeas, gravius, sustinuisse diu.
 At, quos fert alios, quis possit dicere casus?
 Hoc quoque difficile est commemorasse seni.
 Jurgia, contemptus, violentaque damna sequuntur;
 Nec quisquam ex tantis præbet amicus opem.
 Ipsi me pueri, atque ipsæ sine lite puellæ,
 Turpe putant dominum jam vocitare suum.
 Irrident gressus, irrident denique vultus,
 Et tremulum, quondam quod timuere, caput.

176. *Anticipare dies*, præveniendi avertere, superare. Sic *anticipare viam* Ovidio, Met. III, 234, est celerius et maturius absolvere: « sed per compendia montis Anticipata via est ». Severus Sanctus, Carm. Bnc. v. 27: « Cur non anticipans quæ metuenda sunt, Admosti medicas manas ».

177. *Proferre ruinam* G. male. — *Certam subito perferre ruinam*. In hanc sententiam Ovid. ex Pont. III, 7, 27: « Mitius ille perit, subita qui mergitur unda; Quam sua qui timidis brachia lasset aquis ».

178. *Quod timeam* L. *Quam timeas* G. — *Gravius sustinuisse diu*. Diu ejus metum ferre, quod semel metuendum est. Aliter hoc eloquitur Seneca, Troad. 869: « Optanda mors est, sine metu mortis mori », h. e. repentina mors, quæ ante contingat, quam metueris, optanda maxime est. Qualem mortem optabant sibi Cæsares, pater et nepos, teste Suetonio, Jul. c. 87, et Aug. 99.

181. *Violentia damna* L. *violataque damna* V. Gr. G. cæteri *violentaque*. — *Jurgia, contemptus*. Inter

præcipuissimum senium querelas est, quod se contemptui esse aliis, præsertim junioribus, putant. Cic. Cat. c. 3, de Salinatore et Albino refert: « Deplorare solebant (senectutem) tum quod voluptatibus carerent, tum quod spernerentur ab iis, a quibus essent coli soliti ».

182. *Ex tuâs*, et tot amicis.

183. *Pueri et juvenes* L. *pueri atque sine lite puellæ* hiant metro, G.

184. *Me vocitare* L. G. cæteri *jam vocitare*.

185. *Denique vultus* L. G. cæteri *vultum*. Illud præfero, quia eodem plurali utebatur supra v. 94. — *Irrident denique vultus, Et tremulum... caput*. Graviter hæc describit Juvenalis, X, 191: « deformem ante omnia vultum, Dissimilemque suum cum voce trementia labra, Et jam læve caput ». Catullus, Carm. LXI, 161: « Usque dum trementum movens Cana tempus anilitas Omnia omnibus adnuit ». Claudii Imp. *caput maxime tremulum* inprimis derisui fuisse, intelligitur ex Juvenal. VI, 621, et Suet. Claud. c. 30. — Et vide alia exempla supra adlegata ad v. 202, p. 218. En.

Quumque nihil videam, tamen hoc spectare licebit,
 Ut gravior misero pœna sit ista mihi.
 Felix, qui meruit tranquillam ducere vitam,
 Et lætos stabili claudere fine dies!
 Dura satis miseris memoratio prisca bonorum,
 Et gravius summo culmine missa ruunt.

290

287. *Quamque nihil videam* A. O.
 288. *Et (vel ut) misero gravior* V.
 cæteri, ut edidimus.

290. *Et læto vel lecto stabiles*, vel
lætos stabili, utrumque proponit V.
lecto instabiles R. *læto stabiles* Gr. G.
 cæteri *lætos stabili*. — *Stabili fine*,
 certo, nec diu dubio et metuendo.

291. *Prisca laborum* L. — *Summo*
culmine missa ruunt, nempe de cul-
 mine fortunæ dejecta, ut Claud.
 Prol. ad lib. I, in Eur. v. 5: «Cul-

mine dejectum vitæ fortuna priori
 Reddidit». Qui rebus ante prosper-
 rimis lætissimisque usi sunt, quum
 subito casu affliguntur, gravius
 multo, quam alii ruunt. Et respec-
 xisse omnino auctor videtur hanc
 sententiam Claudiani, in Rnf. I,
 21: «jam non ad culmina rerum
 Injustos crevisse queror: tolluntur
 in altum Ut lapsu graviore ruant».

292. *Magna ruunt* V. Gr. *mersa*
ruunt L. G. cæteri *missa ruunt*.

MAXIMIANI ETRUSCI

ELEGIARUM LIBER.

ELEGIA II.

EN dilecta mihi nimium formosa Lycoris,
Cui qua mens eadem, res fuit una mihi,
Post multos, quibus indivisi viximus, annos
Respuit amplexus heu! stupefacta meos;
Jamque alios juvenes, aliosque requirit amores :
Me vocat imbellem, decrepitumque senem ;
Nec meminisse valet transactæ dulcia vitæ,

1. *Multum formosa* V. Gr. *liquoris* vitinse pro Lycoris R. L. G.

2. *Res eadem, mens fuit una* P. ed. — *Res fuit una mihi*, rei familiaris et bonorum communio : quomodo intelligitur in illa formula divortii : *Res tuas tibi habeto*. — Sed verisimiliter Wernsdorffius filius accepit de consuetudine venerea, quomodo et Græci τὸ πρῶτον et τὸ ἕτερον dicunt sæpissime. Vid. præter multos alios Trillerus, *Observ. crit.* c. 14, p. 212. Ed.

3. *Indivisi* L. — *Indivisi viximus*. Ovid. ex Pont. III, 4, 69 : « Magnaque pars animæ mecum vixisti amiei ». Apuleius in *Apolog.* p. 308 Elmenh. « qui individuo contubernio mecum vixit ».

4. *Respuit amplexus hæc stupefacta* G. *pavefacta* V. L. P. — *Stupefacta*, subito ita mutata, quasi erepto

omni sensu et amore mei. Vid. *El.* I, 126.

7. *Meminisse valet* habetur in vulgatis : pro eo solet eleganter conjicit Ommerenus. *Gaudia vitæ* pro *dulcia* V. G. quod glossema esse videtur. Ita tamen mutavit olim, observante Ommereno, Abb. Columbanus, *Epist.* ad Sethum, v. 31, *Quid meminisse juvat transactæ gaudia vitæ*. — *Meminisse valet*. Faveo quidem conjecturæ Ommereni, solet reponentis, quia præcessit *respuit*, *requirit*, *vocat*, et sequitur *fingit*. Sed hanc ipsam ob causam ego malui *valet* scribere, quod similis est τὸ *valet*, et apte respondet τῷ *stupefacta*, quod dixit v. 4. Ita scilicet stupefacta est, ut ne valeat quidem meminisse, etc. *Dulcia vitæ* eo sensu dixit, quo usurpat Dido apud Virg. *Æn.* IV, 318 : « Si bene

Nec, quod me potius reddidit ipsa senem.
 Inmo etiam caussas ingrata ac perfida fingit,
 Ut spretus vitio judicer esse meo.
 Hæc me præteriens quum dudum forte videret,
 Exspuit, obductis vestibibus ora tegens.
 Huic, inquit, dilexi, hic me complexus amavit?
 Huic ego sæpe, nefas, oscula blanda dedi?
 Nauseat, et priscum vomitu ceu fundat amorem,
 Imponit capiti plurima dira meo.

quid de te merui, fuit aut tibi quidquam Dulce meum ».

8. *Sed quod R.* — *Quod me reddidit ipsa senem.* Commodè huc refert Ommerenus similem locum Catulli, XI, 21 : « Nec meum respectet, ut ante, amorem, Qui illius culpe cecidit; velut prati Ultimi flos, prætereunte postquam Tactus aratro est ». Ipsa meam juventutem exhausit, et ante tempus me senem fecit invalidum. Ep.

10. *Ut spretum vitio indicet esse L. P. spretus vitio indicit vitiose G.*

11. *Hic me præteriens G.*

12. *Exspuit*, ad significandum contemptum, vel quasi ad avertendum portentum, quod idem seni inepto evenire dicit Tibull. I, 2, 96, Heyu. « Hunc puer, hunc juvenis turba circumterit arcta; Despuit in molles et sibi quisque sinus ». — *Vestibus ora tegens*, pudoris vel indignationis signum. Ovid. Met. X, 421 : « pndibunda vestibibus ora Texit »; et anctor Ciris, v. 342 : « Paullatim tremebunda genis obducere vestem ».

13. *Hunc ego dilexi, meque hic complexus amavit* Bas. P. O. *Hunc, inquit, dilexi, hic me* V. Gr. *hic me* etiam R. Hæc lectio elegantior superiore, quia etiam sequitur *Huic*

ego. Hunc, inquit, dilexi, complexus ejus amari G.

14. *Oscula multa dedi* V. Gr. G.

15. *Fundit L. vomitu diffundit G.* — *Vomitu ceu fundat amorem.* Fastidium et contemptum suum simulata nausea significat, quæ est stomachi concitatio ad vomitum: unde *fluentem nauseam* dicit Horat. Epod. IX, 35. Quæ autem hæc nausea reddit Lycoris, sunt convicia, probra et diræ, quas versu in minore imponi dicit, quæque alias Latinis eromi dicuntur.

16. *Plurima probra G.* — *Imponit capiti plurima dira meo.* Apuleius, ad finem Florid. VII : « An non summam contumeliam vobis imponit, qui vos arbitratur maledictis optimi cujusque gaudere? » Caput pro ipsa persona, vita, salute. Ovid. Her. XX, 127 : « In caput hæc nostrum dominæ perjuriam, quæso, Eveniant ». Tibull. I, 2, 12 : « Et, mala si qua tibi dixit dementia nostra, Ignoscas; capiti sint precor illa meo ».

17. *En quid* V. Gr. L. *nunc aufert* V. R. G. *quod sibi et versu seq. putat R. ut vel nec sibi a manu sec. et v. seq. vivere turpe putat. L. sed scriptor libri L. vivere posuisse*

Heu! quid longa dies nunc adfert? ut sibi quisquam

Quondam dilectum prodere turpe putet?

Nonne fuit melius tali me tempore fungi;

Quo nulli merito despiciendus eram;

Quam, postquam periit quidquid fuit ante decoris,

Exstinctum meritis vivere criminibus?

Jam nihil est totum quod viximus: omnia secum

Tempus præteriens, horaque summa trahit.

Atque ea, dum nivei circumdant tempora cani,

Et jam cæruleus inficit ora color,

videtur, quod *tò prodere* falso interpretabatur. — *Heu! quid longa dies.* Heu! quidnam illud, et quam mirum est, quod longa ætas adfert, ut quisquam alium olim sibi probatum atque dilectum, jam turpe putet, id consiliter: *prodere* enim hoc loco est *fateri*. E recepta quidem melioribus scribebendi ratione dicendum erat *quod sibi quisquam... turpe putat*, idque ipsum propterea posuisse videtur cod. R. sed *tò ut* pro *quod* sæpe usurpato a sequioribus scriptoribus, nouui Exeura. ad Calpurn. III, vs. 35, hujus optom. I, p. 446. Ep. — Similis Ovidii querela de uxore est Trist. IV, 3, 51: «Me miserum, si turpe putas mihi nupta videri! Memiserum, si te jam pudet esse meam».

20. *Quo merito nullum decutiendus eram* G. nullo sensu.

21. *Sed postquam* V. Gr. Sed hæc lectio connexionem et consecutionem sententiarum tollit.

23. *Jam nihil est totum quod viximus.* Nihil mihi prodest, vel in casum eceidit omne illud, quod adhuc viveo egi, merni, consequutus sum. — *Omnia fecit* V. Gr. sed hoc corruptum ex voce *secum* male lecta.

25. *Atque equidem nivei* V. Gr. G. *Atque eadem* R. Et quamvis P. Reliquæ vulgatæ habent *At mea jam nivei*. Quæ si de canitie Maximiani intelligantur, parum dicere videtur pro ea deformitate, quam sibi hactenus tribuit, parumque respondent præcedentibus dictis. At varietates lectionis, hoc in versu repertuæ, uleus subesse significant, et potius auctori sermonem esse de incipiente canitie Lycoridis, ut dicat: *Quamvis ipsius Lyeoridistempora jam cani circumdant*, Restat tamen illa speciosa, et sibi talis esse videtur, etc. Hinc malo scribere cum Palm. *Et quamvis nivei*, vel ex R. corrigere *Atque ea* (scil. Lycoris), *dum nivei*. — *Atque ea, dum nivei.* *Atque ea* Lycoris, *dum canis* per tempora sparsis et cæruleo vultus colore signa prodit incipientis senectutis, *Restat adhuc speciosa*. Possis etiam legere *Ac mea se. Lycoris*. Diserte auctor infra v. 53 Lycoridi eam rem tribuit.

26. *Conficit ora* V. Gr. sed hoc minus aptum loco, et adsumptum a librariis, ut ultimam brevem in cæruleus ex metri lege longam efficerent: qua tamen cura non opus

Restat adhuc, nimiumque sibi speciosa videtur,
 Atque annos mecum despicit illa suos.
 Et fateor, primæ retinet monumenta figuræ,
 Atque inter cineres condita flamma manet.
 Ut video, pulchris etiam vos parcitis, anni;
 Nec veteris formæ gratia tota perit.
 Reliquiis veterum juvenes pascuntur amorum,
 Et si quid nunc est, quod fuit ante, placet.
 Ante oculos statuunt primævi temporis actus,
 Atque in præteritum luxuriantur opus.

30

35

erat: nam in pentametro cæsura brevem produci alias diximus. En. — *Carnleus inficit ora color.* Supra El. I, 134: « nunc incipit ora Pallor et exsanguis funereusque color ».
 27. *Præstat adhuc omnes scripti et excusi, una excepta G. quæ Restat exhibet; quod præferendum alteri duco, ut sententiæ aptius, sibi formosa Gr.* — *Restat adhuc, i. e. superest adhuc et remanet speciosa, talisque sibi videtur, quasi quæ resistere ætati venienti potuerit.*

28. *Despiciat ipsa suos V. et G. — Annos despiciat illa suos. Nihil eurat, quot annos habeat, dum forma maneat sibi, me quasi extincto. Eu.*

29. *Prima habet Pi.*

30. *Atque inter cineres condita flamma manet. Manet adhuc in senescente corpore decor ille e juvenilibus annis residuus, qui excitare adeo flammam amoris queat. In hunc ipsam modum Horatius, Carm. IV, 13, extr. pulchritudinem amabilem ætate consumptam vocat « Dilapsam in cineres facem ». Quam oden adeo Maximianus ante oculos habuisse videtur, siquidem in ejus principio idem de Lyce Flaccus dicit, quod Noster præcedente*

versu de Lycoride: « sis anus, et tamen Vis formosa videri ».

31. *Ut videor V. R. nos parcimus annis G. vos parcitis annis Amst. Bip. cum nonnullis aliis; sed vos parcitis anni A. Pa. Pi. Bas. O. quod rectum est. Sic enim Noster et supra El. I, 267: Non queror, heu! longi quod totum solvitis anni. Withofius usum hunc Maximiani non observavit, simulque vitiosa lectione annis deceptus est, quum Encæn. crit. p. 320, hunc versum ita correxit: Di, video, pulchris etiam vos parcitis annis.*

34. *Sed si quid Bas. Pi. O. Bip. et aliæ. Et si quid Gr. G. P. Ethoc volunt Withofius et Ommerenus, omnino recte. Si quid nunc est, quod fuit ante, placet, sic distinguunt B. Pi. Bip. et pleræque aliæ, sed quod, fuit ante, placet A. O. Mihi paullo impeditur hæc disjunctio videtur: præfero superiorem. Nempe, si quid nunc est, id placet propterea, quod fuit ante.*

36. *In præteritum luxuriatur opus, h. e. libidinose adpetunt opus, vel rem, quæ quia defecit jam, pro præterita habenda est. Luxur, luxuria, luxuriari serius ætatis scri-*

Sed quia nos totus membrorum deserit usus,

Nullos amplexus, quos remoretur, habet.

Sed miseris solus superest post omnia luctus :

Quot bona tunc habui, tot modo damna fleo. 40

Ergo velut pecudum præsentia sola manebunt ?

ptoribus de libidine, amoribus et stnpris adhibetur, sient a Nostro rursus infra v. 69. Et ante Maximianum Anrelius Victor in Epitome, de Licinio agens, *luxum Venerereum* dixit. Qnamquam Martialis sic jam usnrpasse videtur, III, 69 : « nihil est te sanctius uno : At mea luxuria pagina nulla vacat ». Plura autem exempla Cangini dabit in Glossario.

37. *Et quia pleræque vulgatæ. Sed quia V. Gr. G. At quia voluit Withofins et Ommerenss, quod idem est.*

38. *Nullos amplexus, quos remoretur, habet* Pi. Bip. et aliæ vulgatæ : *quis remoretur* vult Ommerenss : *quos memoretur* A. B. O. *Nullus amplexus, quod memoretur, habet* L. *Nullus ad amplexum, quod memoretur, habet* V. P. Gr. *Nullus ad amplexum quod memor etas habet* G. Difficile est, in tam varia constitutione versus, quæ in libris est, reperire, quid verum sit. Suspicio tantum scriptum ab auctore esse, quod plures Mæpti significant : *Nul- lus, ad amplexus quod remoretur, habet*, h. e. non habet, quod remoretur, teueat puellam, ad amplexus jungendos. — Hunc versum obscurum et malesanum post omnes has conjecturas leni et facili medicina restituendum sic putat Wernsdorffius : *Nullas, amplexus quas remoretur, habent*, scil. membra. Nisi forte aptius hoc : *Nullius amplexus,*

quod memoretur, habet; ut se comparet enim juvenibus quos Uixerat pristinis amoribus facile deuuo incalescere et pasci, seque neget, quia prorsus effeto sit corpore, pristinis voluptatibus memoria repetendis nullo suauitatis sensu adfici. Similiter mox v. 42 : « Nil de transactis, quod memoretur, erit ». Ed.

39. *Sed solis miseris L. superest super omnia G.*

40. *Tot modo damna fleo.* Post hunc versum cod. Lnn. hoc distichon inserit : *Omnia nemo potest, non omnes omnia possunt Efficere, hoc vincit femina juncta viro.* Idem exhibent reliqui Msti, quos habeo, enimque iis antiqua ed. Germ. qui tamen in principio rectius scribere videntur *Omnia nemo pati, non omnes*, etc. nonnullis aliis mutatis. Sed adparet, insititios hos esse versus, et parum adtinere ad contextum. Nec nulla impressorum librorum, post Ascensianam, editio eos recepit.

41. *Ergo, quæ præsentia, vel in præsentia, habemus, sola manebunt, hærebunt in animis, memorabuntur, velut pecudum, quasi pecudes simus, quæ nihil de præterito meminissent, tantum quod aut pedes est, vident et adpetunt.* Pariter Claudianns in Eutr. II, 50, homines vitis deditos futura negligere dieit, præsentibus frui : « Sed quam cæcus inest vitis amor ! omne futurum Despicitur, suadentque breuem præsentia fructum ».

Nil de transactis, quod memoretur, erit?
 Quum fugiant et bruta novos animalia campos,
 Ac repetant celeres pascua nota greges.
 Sub qua decubuit requiescens, diligit umbram 45
 Taurus, et amissum quærit ovile pecus:
 Dulcius in solitis cantat philomela rubetis,
 Fitque suum rapidis dulce cubile feris.
 Tu tantum bene nota tibi, atque experta relinquis
 Hospitia, et potius non manifesta petis. 50
 Nonne placet melius certis confidere rebus?
 Eventus varios res nova semper habet.
 Sum grandævus ego, nec tu minus alba capillis,

43. *Quum fugiant*, et v. sq. *Ac repetant* V. Gr. *Ut fugiant*, *ut repetant* R. *Confugiant* L. et G. Atque ii omnes in versibus sequentibus indicativos continuant, *repetant*, *diligit*, *quærit*, *cantat*, *Fitque*. Impressi contra perpetuis subjunctivis utuntur, *Quum fugiant*, *repetant*, *diligit*, *quærat*, *Sitque*. Ego de hac diversitate sic judico, quum in principio versus 43 vix aliter legi queat, quam *Quum fugiant*, atque hoc disticho generaliter animalia et greges nominentur, etiam in minore versu scribendum esse *Ac repetant*. Sed in duobus distichis sequentibus, ubi auctor ad exempla et species animalium progreditur, convertenda videtur oratio, ut directa fiat, et indicativi ponantur, quemadmodum in Maptis veteribus sit.

45. *Sub qua concubuit*, vel *succubuit* V. *corrubuit* Gr. *requiescere diligit umbra* V. — *Sub qua decubuit requiescens*. Sic Calpurn. III, 15: « illic requiescere noster Taurus amat, gelidæque jacet spatiat in umbra ».

46. *Quærit ovile pecus*: nempe oves proprie pecus. Avien. Descr. Orb. vs. 306: « multo sonuere per agros Balatu pecudes », et pluribus locis.

47. *In solitis cantat philomela rubetis*. Similem sententiam de philomela et feris, adstrictos saltus et cubilia amantibus, habes apud Ovid. ex Pont. I, 3, 39 seq. unde forte deprompsit sua Maximianus: « Quum bene sit clausæ cavea Pandione natæ, Nititur in silvas illa redire suas: Admotos tauri saltus, adsueta leones (Nec feritas illos impedit) antra petunt.

49. *Tu tamen bene nota*: sic nonnullæ vulgatæ. *Tu tamen et bene* Bip. Sed Wythofius p. 321 contendit scribendum esse *Tu tantum*, idque omnes excusi, qui apud me sunt, habent. *Tu tantum bene cuncta nota atque experta relinquis* G. mendose.

50. *Non manifesta petis*: ea petis, quorum tibi nondum explorata est conditio.

53. *Tu non minus alba capillis* G. — *Alba*. Certe hic convenientius

Par ætas animos conciliare solet.

Si modo non possum, quondam potuisse memento: 55

Sit satis, ut placeam, me placuisse prius.

Permanet invalidis reverentia prisca colonis:

Quod fuit, in vetulo milite miles amat.

Rusticus expertum deflet cessasse juvenum:

Cum quo consenuit, victor honorat equum. 60

cana quam *alba* dicatur, nam hoc de capillis seniorum vix dici usquam arbitror. Sed *cana* pro *alba* usurpatum non raro probat adductus versus ex Anth. lib. I, ep. 13: - *Cæruleus cans sub nive Pontus erat* -, quod de mari Euxino congelato et nivibus tecto dici posset, sed hic de spumis undarum per remos agitatis et albescentibus intelligendum. Nix enim hic non proprie intelligitur, sed de spumis albescentibus; ideoque *canam* non *albam* vocat, ut *cani fluctus* propter spumas sæpe apud poetas. - *Fluctu spumabant cærulea cano* - apud Virg. *Æn.* VIII, 672. - *Exstantes de gurgite cano* - apud Catullum, *Carm.* LXII, 18; ut *θῆνα ἀλὸς πολέως*, *litus maris cani*, dixit Homer. *Iliad.* I, 350; vid. Lamb. Bos, *Observat. crit.* cap. 29, p. 128. *En.*

54. *Consociare solet* R.

57. *Permanet invalidis conjunctum pro in validis*, quod in vulgatis est, legendum esse statuit Ommereus, quod probō. Idem in versu seq. ita interpungendum esse censet, uti fecimus. — *Invalidis reverentia prisca colonis.* Ovid. *Fast.* V, 57: - *Magna fuit quondam capitis reverentia cani, Inque suo pretio ruga senilis erat* -.

59. *Cecidisse juvenum* V. L. P. G. quod probat Vlitius ad Grat.

v. 9: vulgatæ *cessisse*, pro quo *cessasse* legi jubet Burm. Anth. vol. I, p. 733. — *Expertum*, sensu passivo quod jam apud Avienum notavimus, pro *emerito*, i. e. ætate confecto, quamquam et *emeritus* quoque hoc dicatur qui sub vesperam arare cessat, ut in his Eleg. in obit. Næe. - *Lux est, taurus arat; nox est, requiescit: arator Liberat emerito fervida colla bovi* -. Ed. — *Deflet cessasse juvenum*, senio confectum jam imparem esse operi rustico, et arare desiisse. Claud. de Rapt. Proserpinæ, I, vs. 197: - *cessante juvenco Diti oblatas mirabitur incola messes* -. Et *cessata arva* dicuntur Ovidio, *Fast.* V, 617, quæ coli desierunt.

60. *Cum quo consenuit* R. L. G. *victor honorat* V. R. Gr. L. G. quod melius est, quam *miles*, quod est in vulgatis. Idem probat Burman. l. c. — *Cum quo consenuit, victor honorat equum.* Victor, qui cum equo eo in ludis Olympicis vel Circensibus vicit; *honorat*, ut bene meritum, concedenda quiete, et præbendis alimentis. Celebratus est versus Ennii apud Cic. de Sen. c. 5: - *Sicut fortis equus, spatio qui sæpe supremo Vieit Olympia, nunc senio confectus quiescit* -. Horatius, *Epist.* I, 1, 8, *senescentem equum esse solvendum* ait. Conf. Ovid.

Nec me adeo primis spoliavit⁶⁵ floribus aetas :

En facio versus, et mea facta cano.

Sit gravitas, sitque ipsa tibi veneranda senectus;

Sit, quod te nosti vivere velle diu.

Quis suam in alterius condemnet crimine vitam? 65

Et quo pertendit, claudere certet iter?

Dicere si fratrem, seu dedignaris amicum,

Dic patrem, adfectum nomen utrumque tenet.

Vincat honor luxum, pietas succedat amori :

Trist. IV, 8, 20. Subinde solebant equos bene meritos omni opere humano exsolvere, sacrare alicui Deo, et dimittere sine custode in arva et pascua. Vid. Sueton. Jul. cap. 81; Ovid. Am. II, 9, 20. Talis mihi videtur *Victor equus* apud Virgil. Georg. III, 499, qui dum vagus et liber errat in campis, morbo correptus « *Labitur infelix, studiorum atque immemor herbæ* ». Maxime vero honores equis bene meritis habitos testantur tumuli iis facti et epitaphia posita : de quibus fortasse alio loco et tempore.

61. *Non me adeo* R. G.

62. *Mea dicta cano* vulgatæ omnes, quas habeo : *mea facta* V. Gr. L. P. quod præfero.

64. *Quod denosti* vitiose habent plures vulgatæ, ipsa Bip. *te nosti* L. A. B. Pn. Pi. rel. idque ipsam corrigit Withofius pag. 322 : *quod me nosti* G. male.

65. *Quisnam* in *alterius* V. Gr. *Quisque suam... condemnat* L. *Quis suam alterius contemptus crimine* R. *Quis in alterius* G. Burm. Anthol. vol. I, p. 46, e codicis Voss. verbo *Quisnam*, vocalis transpositis, legendum censet *Nam quis in alterius*, sed male : nam *Quisnam* e vera le-

ctione, quæ in vulgatis exstat, *Quis suam corruptum* est, et *suam* ad seusum necessarium est. — *Quis suam in alterius*, etc. h. e. Quis tam deus est, ut, dum alium criminatur, quod diu inutilis et indignus vivat, hinc seniet ipsum iudicet indignum longiore vita esse, aut se, quod ipse cupiat diutius vivere, condemnet.

66. *Et quod pertendit* V. Gr. *Et quo pertendit* Bas. *Et per quod tendit* L. cæteri habent *Et quo prætendit*. *Tendit iter* pro *certet* L. *claudere curet* V. — *Cludere certet iter*, omni studio impedire et finire teatet iter, et longius ire vetet alium, quo tamen ipse pertendit.

67. *Dicite si fratrem*. De usu huius vocabuli pro *amatore* vid. Heynius ad hæc Tihulli, III, 1, 23 : « *Hæc tibi vir quondam, nunc frater, casta Neæra*, etc. » — Hic tamen sensus verbi *frater* Ovidio innotuisse non videtur, qui Biblida, fratri Cauno epistolam mittentem, ostendit ea adpellatione uti nolentem, Metam. IX, 570 : « *Fer has, filiissime, nostro Dixit, et adjecit longo post tempore, fratri* ». En.

69. *Vincat honor luxum*, libidinem et lasciviam reprimat, expel-

Plus ratio, quam vis cæca, valere solet.

His lacrymis longos, quantum fas, flevimus annos:

Est grave, quod doleat, commemorare diu.

lat. Vid. vs. 36, et V, 64. De ea significatione *luxus et luxuriæ* egit Burm. ad Sueton. Ner. cap. 29. — *Succedit amori G. amore V.*

70. *Ratio quamvis cæca* est in pluribus vulgatis: sed divisim scribendum esse *quam vis cæca*, recte monent Withofius et Ommerenus. Distincte etiam hoc exprimit editio vetus Bas. *Plus quamvis ratio cæca valere solet G.* — *Plus ratio, quam vis cæca.* Videtur respicere illud Horatii, Carm. III, 4, 65: « Vis consili expert mole ruit sua ».

71. *Longos quamvis deflevimus R.*

72. *Commemorasse V. Gr. pro diu L. semel et memorare G.* — Hanc sententiam de præteritis amoribus dure veram illustant, Macrobi. Saturn. VII, 2, Euripidis laudator; Cic. de Fin. II, 32; Homer. Odys. O, 397-400. Virgil. Æn. I, 203: « forsitan et hæc olim meminisse juvabit »; et Æn. II, 12: « animus meminisse horret »; et ipse Stat. Theb. I, 472: « forsitan et has venturus amor præmiserit iras, Ut meminisse juvet ». Ed.

MAXIMIANI ETRUSCI

ELEGIARUM LIBER.

ELEGIA III.

NUNC operæ pretium est quædam memorare iuventæ,
Atque senectutis pauca referre meæ;
Quo lector mentem rerum vertigine fractam
Erigat, et mæstum noscere curet opus.
Captus amore tuo demens, Aquilina, ferebar,
Pallidus et tristis, captus amore tuo.
Nondum quid sit amor, vel quid Venus ignea, noram;
Torquebar potius rusticitate mea.

1. *Operæ est pretium* R. *est* omittit sine damno G.

3. *Quo lector* A. B. Pi. O. *Quis*, i. e. *quis* V. G. *Quo rector* R. *ferrugine fractum* L. *fractum* G. — *Quo lector mentem*. Ut lector, obi tristem rerum mearum conversionem hæteous commemoratam legerit, seque animo fractum senserit, nunc de quo leviores iuventutis meæ casus audiens, erigat et adtendat animum, et cætera mæsti operis mei cognoscere cupiat. — *Rerum vertigine*, mutatae fortunæ vicissitudine. Sic Lucan. VIII, 16: « Occursu stupere ducis, vertigine rerum Adtoniti ».

4. *Dicere curet* V. Gr. *curat* G.

5. *Raptus amore* G. *Aquilina* V. Gr. *videbar pro ferebar* G. — *Captus amore tuo*. Hanc lectionem merito

omnes præferunt; nam *capi amore* vel absolute capi poetis solenne est. Ovid. Epist. XX, 44: « Sit dubium possiane capi..... sed capiere tamen ». Ed.

6. *Pallidus et certus* G.

7. *Novi pro noram* R. L. — *Nondum quid sit amor... noram*. Pariter Claud. de oopt. Hon. v. 3: « Nec novus unde calor, oec quid suspiria vellent Noverat incipiens et adhuc ignarus amandi ». Virg. Eclog. VIII, 43: « Nunc scio quid sit Amor ». Ed.

8. *Rusticitate mea*, pudore rustico, qui arte, dolo, oequitia nescit, nec audet uti, ut voto suo potiat. Ovid. Art. Am. I, 607: « Colloquio jam tempus adest, fuge, rustice, longe Hinc, pudor: audentem Forsaque Venusque juvat ». Idem Ilcr. XVII, 186: « utinam hec cogere possis!

Nec minus illa mea percussa a cuspide, flagrans

Errabat, tota non capienda domo.

Stamina, pensa procul nimium dilecta jacebant :

Solus amor cordi curaque semper erat.

Nec reperire viam, qua cæcum pasceret ignem,

Docta, nec alternis reddere verba notis.

Vi mea rusticitas excutienda fuit ».

9. *Non minus* Gr. G. *illa meo* V. Gr. *percussa a cuspide* A. B. Pi. O. *percussa enspide* G. *percussa cupidine* V. R. Gr. L. *flagrat* vel *flagrans* V. *flagrat* Gr. Recipio lectionem *percussa a cuspide*, quia *percussa* magis aptum est *cuspidi*, quam *cupidini*. — *Mea percussa a cuspide*, eadem qua ego tactus sum Amoris sagitta percussa, pari amoris furore correpta. Vulgatum est sagittas, arcus Amoris pro ipso amore poni. Videtur tamen *cupidine*, quod in aliis edd. est, firmari hoc Ovid. Met. XIV, 29 : « Optantemque eadem parilique cupidine captam ».

10. *Flagrans Errabat*, furore incensa et impotens animi vagabatur, ut supra v. 5 : « demens ferebar ». *Tota non capienda domo*, ita furens, ut tota domo contineri non posset, quin extra vagari cuperet. Quemadmodum Dido apud Virg. Æn. IV, 300 : « Sævâ inops animi, totamque incensa per urbem Bæchatur ».

11. *Carmina pulsa procul* A. B. Pi. O. *Stagmina pensa* Gr. Hoc etiam e codice antiquo producit et probat Vlitius ad Nemes. Cyn. v. 91, et *stagmina* scriptum putat pro *stamina*, ut in Nemes. *subtegmine* pro *subtemine*, in Avieno *examina* pro *examina*. *Stamina, pensa* V. L. P. G. Hæc lectio sine dubio rector. Qui enim carmina apud Aquilam

linam jacuisse dicere poterat auctor, quam mox v. 14 adfirmat scribere non potuisse. Nisi forte, qui *carmina* scripserunt, *carmen* a carendo lanam, vel carminationem lanæ intellexerunt. Hinc enim *carmina* et *stamina* in pluribus poetarum locis confundi et permutari monet Burm. Authol. Lat. vol. II, p. 267. — *Stamina, pensa, telæ, colus*, sunt operæ consuetæ puellarum, quas deserere et negligere dicuntur, alio animi studio vel morbo abreptæ. Auctor Ciris v. 177 : « Nulla colum novit : carum nec respicit aurum : Non Libycæ molles plaudentur pectine telæ ». Ovid. Met. IV, 10 : « Telasque, calathosque, infectaque pensa reponunt ».

13. *Non reperire* R. *qua secum pascere ignem* G. vitiose.

14. *Docta nec adloquitis* G. — *Nec alternis reddere verba notis*. Intellego de epistolis vel tabellis mutuo missis, et responsam ferentibus. Nam *notæ* ponuntur pro *litteris*, ut in hoc Ovidii, Art. Am. III, 469 : « Verba vadium tentent abiectis scripta tabellis : Accipiat missas apta ministra notas ». *Alternæ notæ* sunt invicem scriptæ et missæ, quemadmodum *alterni sermones* Horatio, Art. Poet. 81, sunt dialogi. Plenius eloquitur Ovid. ex Pont. lib. IV, Epist. 2, 6 : « cessavit epistola nunquam Ire per alteras officiosa vices ».

Tantum in conspectu studio perstabat inani,
 Anxia vel solo lumine corda fovens.
 Me pedagogus adit, illam tristissima mater
 Servabat, tanti pœna secunda mali;
 Prensabantque oculos nutusque per omnia nostros,
 Quique solet mentis ducere signa color.
 Dum licuit, votum tacite compressimus ambo,
 Et varia dulces teximus arte dolos.
 At postquam teneram rupit verecundia frontem,
 Nec valuit penitus flamma recepta tegi,

15. *Studium perstabat inane* R. L. *in conspectu studio præstabat inani* G. sed vulgata, quam dedimus, lectio melior. — *Tantum in conspectu*, etc. Hoc tantum studebat, ut assidue stare in conspectu, et adspicere adspicere vellet, quo tamen studio nihil ipsa proficiebat.

16. *Anxia vel solo lumina corde fovens* B. O. et reliquæ recentiores: *de solo* L. *solo lumine corda fovens* L. P. Pi. Idem per conjecturam statuit Ommerenus.

17. *Pædagogus adit me, illam* Bas. Pi. ed. Hanov. et plures recent. cum Bip. *Mc pedagogus adit, illam* V. R. L. P. A. O. et sic ex Mpto Jureti legit Salmas. ad Spart. pag. 157, notante Heinsio. *Mc pedagogus habet, illam* G.

18. *Taciū et supra tanti* L. — *Tanti pœna secunda mali*. Hoc alterum illud erat, quod in isto malo nos exercebat. *Pœna* sæpius utitur Noster pro molestia et cruciatu, ut El. I, 4, 183, 241.

19. *Prensabantque* B. Pi. O. *Prensabant vel signabant* V. R. Gr. L. G. — *Prensabant oculos nutusque*. Observabant, adspiciebant, adnotabant, ut inde arguerent. Ovid. Am.

II, 7, 6 : « In vultu tacitas arguis esse notas ».

20. *Mentis ducere signa* B. Pi. O. et recentiores. *Dicere signa* L. *dicere singula color* G.

21. *Compressimus omnes vulgatæ: compescimus* R.

22. *Et varia dulces teximus arte dolos*, sic vulgatæ, sed *varios dulci* R. L. G. Præfero lectionem vulgarem; *arte jocos vult* With. p. 324, sed præcedenti *teximus* minus convenit. En.

23. *At tandem* R. Gr. P. *rupit verecundia mentem* G, *rupit vehementia frontem* corrigi Withofius, quem non audio. Vitium metri in voce *verecundia* sæpius admittit Noster, ut v. 61; V, 55. — *Rupit verecundia frontem*. Verecundia, quæ adhuc fuit, rupto et soluto omni pudore, de fronte profugit. Ovid. Her. IV, 155 : « Depudit, profugusque pudor sua signa relinquit ». Frons ut sedes pudoris, ita ipse pudor. Pers. V, 104 : « exclamant periisse Frontem de rebus ». Cæterum hic minus accurate rem eloquuntur est Maximianus, etiamsi a vitio metri discesseris.

24. *Penitus flamma recepta tegi*. Ovid. Fast. V, 403 : « penitusque

Mox captare locos et tempora cœpimus ambo, 25
 Atque superciliis lumenibusque loqui :
 Fallere sollicitos, suspensos ponere gressus,
 Et tota nullo currere nocte sono.
 Nec longum; genetrix furtivum sensit amorem :
 Et medicare parans vulnera vulneribus, 30
 Increpat cœditque : ignes cum verbere crescunt,

recepta Ossibus, et toto corpore pestis erat ».

25. *Captare dolos* B. Pi. O. et alie : *temptare dolos* L. *captare locos* V. Gr. P. *aptare locos* G. et *locos* fere præferre alteri lectioni velina, quia *dolos* jam adfuit v. 22, et quia loci et tempora plerumque conjunguntur. — *Mox capt. locos et tempora*. Lectionem, quam hic sequor, meliorum librorum res ipsa et usus confirmant. Nam locum et tempora constinere amantes solent, nbi convenient. Vid. Ovid. Met. IV, 83 aeqq. Et hæc sæpe conjunguntur. Terent. Eun. III, 4, 3 : « *Locus, tempus constitutum est* ». Justin. XV, 2, 16 : « *tempus et locum coeundi condicunt* ». Et *capere* vel *captare* tempus, locum, usitate dicitur. Virgil. Æn. XI, 783, Georg. II, 230 ; Ovid. ex Pont. III, 1, 129.

26. *Superciliis luminibusque loqui*. Ovid. Her. XVII, 82 : « *quoties ego tecta notavi Signa supercilio pæne loquente dari* ». Idem, Am. II, 5, 15 : « *Multa supercilio vidi vibrante loquentes : Nutibus in vestris pars bona vocis erat : Non oculi tacuere tui* ». Tibull. I, 2, 21 : « *Ille viro coram nutus conferre loquaces, Blandaue compositis abdere verba notia* ».

27. *Suspensos pondere gressus* G. vitiose. — *Suspensos ponere gres-*

sus. Lindenbrogius hunc versum applicat ad locum Ciris, v. 212 : « *Tum suspensa levana digitis vestigia primis Egreditur* ». Addit hunc Tibulli, ut ipse falso ait, sed vere qui Ovidii est, Fast. I, 425 : « *vestigia furtim Suspenso digitis fert taciturna gradu* ».

28. *Et nullo currere nocte sono*. Transtulisse hæc videtur e Tibullo, I, 2, 20 : « *Ille docet furtum nulli descendere lecto, Ille pedem nullo ponere posset sono* ». Atque idem, I, 8, 59 : « *Et possum media quamvis obrepere nocte, Et strepitu nullo clam reserare fores* ».

29. *Nec longo* B. O. et alie. *Nec longe* Bip. *Nec longum* Gr. P. Pi. *Hinc longum* R. G. *Tunc longum* L. — *Nec longum*, sc. tempus interces- sit. Plene eloquitur Virg. Georg. II, 80 : « *nec longum tempus, et ingens Exiit ad cælum ramis felici- bus arbos* ».

31. *Ignes et pectore crescunt* A. B. O. *in pectore crescunt* Pi. Han. Bip. *enim verbere crescunt* G. *angetur cœdibus ignes* V. Gr. *fovenus cœdibus ignes* R. *foventur cœdibus ignes* L. — *Ignes cum verbere crescunt*. Hanc ego lectionem, ut sequenti simili aptissimam, cæteris prætuli, quamvis a sola antiqua Gerin. servatam. Ovid. Met. III, 395 : « *Sed tamen hæret amor, cre-*

Ut solet adjecto crescere flamma rogo.
 Concipiunt genuinum flagrantia corda furorem,
 Et sic permixto sævit amore dolor.
 Tunc me visceribus perterrita quærit anhelis,
 Emptum suppliciis quem putat esse suis.
 Nec memorare pudet, turpesque evolvere vestes;
 Immo etiam gaudens imputat illa mihi :

33

scitque dolore repulsæ ». Sententia fere convenit proverbio, quo nititur Horstius Serm. II, 3, 276 : « ignem gladio scrutari ».

32. *Ut solet adducto* V. Gr. *erescere flamma* mero pro rogo corrigit Withof. p. 327, ex Ovid. Her. XIII, 114. — *Adjecto crescere flamma rogo*. Servo lectionem vulgatam rogo, quamvis Withofius mero velit ex simili loco poetæ. Nam hic nan de quovis lychno, sed de igne rogi sermo est, qui comparatur cum amoris flamma verberibus concitata, quia, ut hic virgarum ulmeorum in verbera, ita istic lignorum in rogam congestio flammæ vehementioris causa est. *Rogus* itaque videtur paullo insipientius de quovis fascie vel congerie lignorum dici, qui acervo ardenti adjicitur. Et sic usurpatum esse seruire ætate, docet Cangius in Glossar. v. *Rogus*. Fortasse *adjecto* capere possis pro *adducto*, *adaccumulato*, ut sactor Consol. ad Liv. v. 226, *adjectas aquas* dixit lacrymarum flumine auctas, de Tiberi loquens : « Vix capit adjectas alveus altus aquas ».

33. *Geminum*, h. e. novum, majorem, unde latine *geminare* est augere. Ed. — *C. timorem* B. Pi. O. *furorem* V. Gr. *favorem* R. *dolorem* G. quod etiam conjicit Ommerenus, qui et in minore versu substituit

sævire amore timor. Mihi præferendum videtur *furorem*, quia *tò flagrantia* et *sævire* vix aliud pati videtur.

35. *Nunc me* G. *Tunc mea* Bip. *perterrita quærit* B. Pi. O. *Hau*. Bip. *per totum quærit* V. R. Gr. L. G. P. — *Visceribus perterrita quærit anhelis*, spiritu concitatius acto ex cursu festino et terrore. Reposiani carm. v. 117 : « totis pulmibus ardor anhelat ».

37. *Memorare*, id est, enarrare quibus plagis cæsa fuerit, et vulnera ostendere. F.n. — *Revolv. versus* B. Pi. O. *Hau*. et alie : *revolve. vestes* V. R. Gr. P. G. *evolve. vestes* L. Hæc veterum librorum scriptura verissima. — *Turpesque evolvere vestes*. Per *turpes* intelligo laceratas, aut maculis sanguinis turpes ex plagis acceptis. Sic apud Ovid. Met. VIII, 581, Procne *evolvit vestes*, quibus soror Philomela iudicium sceleris in se perpetrati *purpureis notis* intexerat.

38. *Gaudens imputat illa mihi*. Gaudet illis suppliciis mihi quasi beneficium præstitisse; venditat illa mihi pro beneficio. Juvenal. V, 14 : « Fructus amicitie magnæ cibus : imputat hunc rex, Et quamvis rarum tamen imputat ». Frequens ea verbi notio apud auctores argutez et sequioris ætatis.

Pro te susceptos juvat, inquit, ferre dolores :

Tu pretium tanti dulce cruoris eris.

Sit modo certa fides, atque inconcussa voluntas,

Quæ nihil imminuit passio, nulla fuit.

His egomet stimulis angebar semper, et ardens

Languebam, nec spes ulla salutis erat.

Prodere non ausus carpebar vulnere muto,

Sed stupor, et macies vocis habebat opus.

Hic mihi, magnarum scrutator maxime rerum,

Solus, Boëti, fers miseratus opem :

39. *Ferre labores* B. Pi. O. Hau. Bip. *ferre dolores* V. R. L. G.

40. *Pretium tanti dulce cruoris*, i. e. præmium, vel merces. Ovid. Met. IV, 738 : « resoluta ctenis Incedit virgo, pretiumque et causa laboris ». — Sic Prop. III, 9, 31 Romam obscenæ conjugii pretium dicit. En.

41. *Sit mihi certa G. inconcussa voluntas* G. B. Pi. O. Hau. Bip. voluntas V. Gr. L. quod rectum est. Withofius, p. 328, distinguit post *inconcussa*, et deinde corrigit *voluptas*, Quam nihil imminuit passio, nulla fuit, h. e. voluptas nulla fuit sine dolore. Sed hæc mutatio sententiam auctoris infringit, et difficultas sensus omnia abest, si *inconcussa voluntas* legatur. — *Inconcussa voluntas*. Virg. Æn. IV, 125 : « tua si mihi certa voluntas ». Ovid. Art. Am. III, 617 : « adait modo certa voluntas ».

42. *Quæ nihil imminuit passio, nulla fuit*. Ego nihil acerbi me perpesam arbitror, si modo nihil eo casu deminutum de tuo amore sentiam. Passio inferioris latinitatis vocabulum ; Gallice *souffrance*. En.

43. *Angebar semper* B. Pi. O. et

aliæ recent. *agitabar* G. quod melius videtur : et *ardens* vulgatæ : *horrens* V. Gr.

45. *Non ausus vulgatæ : non ausus* L. *vulnere cæco vulgatæ : vulnere muto* V. Gr. L. G. *vulnere tanto* R. — *Carpebar vulnere muto*. Editores post Gauricum cæco correxisse videntur ex hoc Virgillii, Æn. IV, 2 : « Vulcanus alit venis, et cæco carpitur igni ». Sed *muto* poscit versus sequens, quumquam *carpebar* minus aptum est tibi *vulnere*. Similiter *tacitum vulnus*, quod tacetur et premitur, dixit Sev. Sanctus Carm. Buc. v. 8.

46. *Vocis habebat opus* vulgatæ : *habebat opem* G. *habebat iter* V. Gr. — *Vocis habebat opus*, i. e. vim et significationem sermonis. Stupor ille et macies conspicua satis per se significabant, quod voce exprimendum erat. Sic iterum Noster El. IV, 28 : « ruborque Interdum certæ vocis habebat opus ». Similiter Ovid. Art. A. I, 574 : « Sæpe tacens vocem verbaque vultus habet ».

47. *Sed mihi* G.

48. *Boëti*, corrupta a Gaurico lectio, omnes editos occupavit, sicut Goldastus restituit *Boethii*, sequi-

Nam quum me curis intentum sæpe videres,
 Nec posses causas noscere tristitiæ;
 Tandem prospiciens tali me peste teneri,
 Mitibus adloquiis pandere clausa jubes:
 Dic, ait, unde novo correptus carperis igne?
 Dic, precor, et dicti sume doloris opem.
 Non intellecti nulla est curatio morbi,
 Et magis inclusis ignibus antra fremunt.
 Dum pudor est tam fœda loqui, vitiumque fateri,
 Agnovit taciti conscia signa mali.
 Mox ait: Occultæ satis est res prodita causæ,

50

55

dem omnes Mspti cum antiqua ed.
 Germ. servant Boëtii.

49. *Nam quum* (vel *cum*) *me curis intentum* vulgatæ post Ascens. *Nam me cum curis vertentem* G.

50. *Causam* B. Pi. O. et aliæ: *causas* V. L. P. G.

51. *Prospiciens tali me peste teneri.* Versus fere totus Virgili, *Æn.* IV, 90: «*Quam simul ac tali persensit peste teneri Cara Jovis conjux.*»

53. *Dicito et unde novo* B. O. Han. et aliæ. *Dicitis et unde novo correptus corporis igne* G. *Dicis* et V. Gr. et sic conjicit Ommerenus. *Cujus et unde novo correptus carperis igne?* *Dic, precor*, sic emendare vult Withofius, p. 319. *Dic ait, unde* V. L. P. Pi. quod genuinum esse videtur: *carperis astu* V. Gr.

54. *Dic precor* B. Pi. O. *Dicit et edicti* G. *Dic ait* L. R. *Dicito* V. Gr.

55. *Nulla est curatio morbi.* Clar. Ommerenus huc verba idem dicentis Boethii, *Consol.* lib. I, pros. 4, advocavit: «*Si operam medicantis expectas, oportet vulnus detegere.*» Eodem pertinet sententia Horatii, *Epist.* I, 16, 24: «*Stultorum incurata pudor malus ulcera celat.*»

56. *Ut magis* B. Pi. O. Han. Bip. *Et magis* L. G. R. *Sed magis* V. *ante fremunt* V. Pi. H. Bip. et plures aliæ, vitiose: rectius *antra fremunt* L. Gr. G. A. B. O. quod etiam probat Vilius ad Grat. v. 432. — *Inclusis ignibus antra fremunt.* Respicere videtur antra *Ætnæ*, quæ subinde prementibus insuper ruinis montis, aut incumbente vento, ignes inclusos diu continet, donec pulsus obstaculis vehementius erumpant. Vid. Lucil. *Ætn.* v. 371 seqq. et Ovid. *Met.* XV, 346 seq. Hac similitudine sæpe utuntur poetæ. Ovid. *Her.* VIII, 58: «*Pectoraque inclusis ignibus usta dolent.*» Idem, *Met.* IV, 64: «*Quoque magis tegitur, tectus magis æstuat ignis.*» Sev. Sanet. *Carm.* Buc. v. 11: «*Et quidquid tegitur, sævius incoquit.*»

58. *Agnovit tanti conscia lingua* B. O. H. Bip. et aliæ: *tanti conscia signa* G. *taciti conscia signa* Gr. L. P. quod rectum videtur: vidit etiam Withofius, p. 330. — *Conscia signa mali.* Sic Ovid. *Am.* II, 1, 8: «*Agnoseit flammæ conscia signa suæ.*» Ibid. II, 8, 8: «*Furtivæ Veneris conscia signa dedi.*»

Pone metum, veniam vis tibi tanta dabit. 66
 Prostratus pedibus verecunda silentia rupi,
 Cum lacrynis referens ordine cuncta suo.
 Fac, ait, ut placitæ potiaris munere formæ;
 Respondi: pietas talia velle fugit.
 Solvitur in risum, exclamans, Proh! mira voluptas, 65
 Castus amor Veneris, dicito, quando fuit?
 Parcere dilectæ, juvenis, desiste puellæ:
 Impius huic fueris, si pius esse voles.
 Unguibus et morsu teneri pascuntur amores:
 Vulnèra non refugit, res magis apta plagæ. 70

66. *Veniam vis tibi tanta dabit.* Si quidem tanta vis te amoris urget, æquum est, ut veniam demus et ignoscamus tibi, qui succubueris.

61. *Diuturna silentia* corrigit Wihof. frustra. — *V'er, silentia.* Vid. v. 23, ubi vitium metri notatur. Ed.

63. *Fare, ait, ut placidæ* B. Pi. O. Han. Bip. *Fare, ait, an placidæ* V. Dic, ait, aut placidæ G. *Fac, ait* L. quod optimum videtur, probaturque ab Omm. qui et *placitæ* vult: *munera formæ* R. — *Fac, ait, ut placitæ potiaris.* Optime hæc lectio confirmari videtur loco Ovidii, Met. XIV, 637 seq. «Quid non et Satyri, saltatibus apta juvenis, fecere... Ut poterecur ea?»

64. *Respondet pietas* nonnullæ ed. cum Bip. *Responde: pietas* A. B. Pi. O. *Respondi* V. L. G. *velle fuit* R. Wihofius p. 330 emendat ex ingenio *Respondi, ut pietas talia velle vetet.*

65. *Solvitur in risum exclamans* G. B. Pi. O. in risu clamans L. prout mira voluptas O. proh omittunt G. R. dira voluptas R. G.

68. *Impius hinc fueris* L. G. si bonus esse V. quod improbat Burm.

Anthol. vol. I, p. 316: *esse voles* vulgatæ pleræque: *velis* L. Gr. P. *Impius hic fueris.* Burmannus Anth. vol. I, p. 316, hunc versum cum isto carminis de Mævio, quod tomo II, p. 260, proposuimus, v. 28, comparat: «Impius hoc telo es: hoc potes esse pius».

69. *Unguibus et morsu teneri pascuntur amores.* Vi, contentione, pugna, jurgiis, in quibus unguinum et morsus usus est. Paria his existimemus, quæ Claud. habet *Fecenn.* od. 4: «Ne cessa, juvenis, cominus aggredi, Impacata licet sæviat unguibus: Crescunt difficili gaudia jurgio, Accenditque magis, quæ refugit, Venus». Hæc bella sunt *Veneris* a Tibullo descripta, I, 10, 53 seqq. De *morsu* Propert. III, 6, 21: «Immerso æquales videant mea vulnèra collo, Me doceat livor mecum habuisse meam». Centena de his jurgiis loca poetarum leguntur, quorum nonnulla cum nostro protulit Burmann. ad Anthol. vol. I, p. 502.

70. *Non figit* L. — *Res magis apta plaga.* Novum vitium in metro. Confundit plagam, quæ ictum cum

Interea donis perinulcet corda parentum,
 Et pretio faciles in mea vota trahit.
 Auri cæcus amor nativum vincit amorem :
 Cœperunt natæ crimen amare suæ.
 Dant vitiiis furtisque locum : dant jungere dextas , 75
 Et totum ludo concelebrare diem.
 Permissum fit vile nefas, fit languidus ardor :
 Vicerunt morbum languida corda suum.
 Illa nihil quæsita videns procedere, caussam
 Odit, et illæso corpore tristis abit. 80
 Projeci vanas sanato pectore curas,
 Et subito didici, quam miser ante fui.
 Salve sancta, inquam, semperque intacta maueto,
 Virginitas, per me plena pudoris eris.
 Quæ postquam perlata viro sunt omnia tanto, 85
 Meque videt fluctus exsuperasse meos :
 Macte, inquit, juvenis, proprii dominator amoris,

plaga, quæ regionem significat.
Ovid. Met. XIII, 119: « clypeus
qui tela ferendo Mille patet pla-
gis ».

71. *Donis promulcet* G.

74. *Cœperunt natæ crimen amare*
suæ. Ovid. Trist. IV, 4, 21: « Ut
non debuerim, tamen hoc ego cri-
men amabo ».

77. *Et languidus ardor* Han. Bip.
 et nonnullæ aliæ; sed præstat *fit*
languidus, quod scripti et editi ple-
 rique habent: *heu languidus* V. Gr.
 G. — *Permissum fit vile nefas, fit*
languidus ardor. Expertum se dicit,
 quod Ovidius pronuntiat Am. III,
 4, 9: « Cui peccare licet, peccat
 minus: ipsa potestas Semina nequi-
 tiæ languidiora facit ».

78. *Languida membra* L. G.

79. *Illæ mihi quæsita* habet edit.
 Amst. et Bip. nescio an vitio; nam

reliqui mei scripti et excusi *Illani-*
hil præferunt: causam vulgatæ: *caus-*
as L.

81. *Projecit* V. *Projeci varias* R.
 L. G. *sanato corpore* G.

83. *Saneta inquit* G.

84. *Virginitas* de viro Veneris
 experte senioris et ecclesiasticæ la-
 tinitatis scriptoribus in usu est.

85. *Postquam prolata* G. *omnia*
tanto A. B. Pi. O. Bip. et aliæ: *tanto*
 L. Gr. G.

86. *Meque videt luctus* V. R. Gr.
 L. *fluctus* G. sed præstat *fluctus*, quod
 exhibent B. Pi. O. et aliæ. — *fluctus*
exsuperasse meos, evasisse discrimi-
 mina, vel æstus animi, quibus me
 quasi fluctibus mersisse videbatur
 amor. Horatius Charybdin nominat
 Carm. I, 27, 19: « Quanta laboras
 in Charybdi ».

87. *Proprii dampnatur amoris* G.

Et de contemptu sume tropæa tuo.
 Arma tibi Veneris, cedantque Cupidinis arcus,
 Cedat et arripotens ipsa Minerva tibi.
 Sic mihi peccandi studium permissa potestas
 Abstulit, atque ipsum talia velle fugit.
 Ingrati, tristes pariter discessimus ambo,
 Discidii ratio vita pudica fuit.

sed præstat vulgata dominator. — *Proprii dominator amoris.* Sic Ovid. Am. III, 11, 5: « Vicinus, et domitum pedibus caleamus amore ».

88. *En de contentu* A. B. Pi. O. *Et de V. Gr. G.* et nonnullæ aliæ edit. quod malim. — *De contemptu sume tropæa tuo.* Lætare, tanquam de summa victoria, quod demum contemnere ausus sis, quod adhuc summo studio ambiebas: *contemptus dominus splendidior rei*, ut ait Horat. Carin. III, 16, 25. « Sume superbiam » Horat. Carin. III, 3, 14; « sic olim gaudia sumet » Calpurn. XI, 59.

89. *Cedantque*, et versu sequenti *Cedit G.*

91. *Sic mihi V. Gr. L. Si mihi G. Si ubi* reliquæ vulgatæ. Placet *Sic mihi... promissa potestas G.* — *Sic mihi peccandi studium.* Peccare de libidinibus, amoribus vetitis, adulteriis usurpatum. Horat. Serm. I, 2, 63: « quid inter Est in matrona, ancilla, peccesne togata? » Tibull. IV,

14: « Rumor ait, crebro nostram peccare puellam ». Ovid. Am. II, 7, 19: « si sit peccasse libido ».

92. *Ipsam talia velle fugit.* Ipsa me voluntas talia capiendi deserit.

93. *Discedimus G. Ingratis*, i. e. *ingratis Douza* pater conjecit in marg. edit. Antverp. 1569.

94. *Dissidii ratio* vulgatæ: forte *discidii* Pulm. et *Discidii* exhibent L. et G. tota pudica L. In codice Rotteud. primi sex versus elegiæ sequentis huic elegiæ adnectuntur. — *Discidii ratio.* *Discidii* legendum est, non *dissidii*, quia præcessit *discessimus ambo*. Nam ut Taubmanus ad Plant. Pseud. I, 1, 68, observat, *dissidium* animi est; *discidium* vero corporis, a disciudere, i. e. dirimere, dispellere. Et *discidium* de amantibus dicitur, ut *divortium* de conjugibus. Tibull. I, 5, 1: « Asper eram, et bene discidium me ferre loquebar ». Terent. Andr. IV, 2, 14: « Valeant, qui inter nos discidium volunt ».

MAXIMIANI ETRUSCI

ELEGIARUM LIBER.

ELEGIA IV.

RESTAT adhuc alios, turpesque revolvere casus,
Atque aliquo molli pascere corda joco.
Conveniunt etenim deliræ ignava senectæ,
Aptaque sunt operi carmina vana meo.
Sic vicibus variis alternos fallimus annos,
Et mutata magis tempora grata mihi.
Virgo fuit, species dederat cui candida nomen,
Candida, diversis sed bene compta comis.
Huic ego per totum vidi pendentia corpus

1. *Perstat adhuc* G. — *Revolvere casus*, recordari, repetere animo. Virg. *Æn.* X, 61: « iterumque revolvere casus Da, pater, Iliacos Teucris ».

2. *Ex aliquo atque molli* G.

3. *Deliræ ignava* O.

5. *Alternis volvimur annis* A. B. Pi. O. *alternis vincimur armis* G. *alternos fallimus annos* V. L. quæ lectio melior videtur. — *Sic vicibus variis alternos fallimus annos*. Sic quum annos nostros varias inter vires agimus, fit, ut quæ in singulis nobis accidunt, aliis alternatim succedentibus, minus ea sentire, aut moderatius ferre videamur.

7. *Species dedit ævi candida nomen*, sic nonnullæ recentiores editt.

Anst. Bip. et *dederat ævi candida* Hanov. Multo rectius antiquiores *species dederat cui candida nomen* L. A. B. Pi. O. quomodo etiam ex conjectura Witbofius, p. 331. *Species aderat et candida nomen* G.

8. *Sat bene compta comis* A. B. Pi. O. *stat bene* P. G. *nam bene* L. *compta modis* V. Gr. L. P. G. Præfero *comis*, et scripsi *sed bene*, quia hoc diversitas comarum poscit. — *Diversis sat bene compta comis*. Intelligo comas colore *diversas* a candida specie, nigras scilicet, quas pariter in niveo colore laudat anctor El. V, 26.

9. *Huic ego per totum vidi pendentia corpus*: sic plerique vulgatæ, B. Pi. O. *pendentia proferunt* V. R.

Cymbala multiplices edere pulsa sonos :
Nunc niveis digitis, nunc pulsans pectine chordas,
Arguto quivivit murmure dulce loqui.

Gr. L. G. quod recipiendum videtur; sed ex his V. et Gr. totum distichon aliter concinnant: *Vidi per totum pendentia cymbala corpus huic quoque multiplices, etc.*

10. *Cymbala multiplices.* Non videntur hic cymbala proprie dicta intelligi, æra cava et gemina, quæ manuum impulsu tinnitum edunt. Hæc enim neque per totum corpus pendere, neque multiplices sonos edere dici possunt. Quanquam multiplices sonos cymbalorum fuisse ex ipso hoc Maximiani loco probare conatur F. A. Lampe de Cymb. p. 178, id tamen quum ex aliis vetustiorum auctorum locis ostendi nequeat, et varietas sonorum haud aliunde venire, quam e varietate instrumenti, chordarum, foraminum aliarumque partium possit, hinc mihi videtur Maximianus cymbali vocabulum novo et recentioribus sæculis inducto significato pro citharæ vel lyræ genere posuisse. Et lyræ etiam sic gestari dicuntur, ut pendeant ex corpore, vel parte corporis. Tibull. III, 4, 38: « Fulgens testudine et auro Pendebat læva garrula parte lyra ». — *Edere pulsa* pleræque vulgatæ: *reddere pulsa* R. G. — *Cymbala.* Crotalistrum pingere videtur Maximianus, quam infra vs. 13 *salientem* describit, ut Cnpa, v. 2: « Crispum sub crotalo docta movere latus ». Pariter id ep. xxvi ad Priapum: « Cymbala cum crotalis præniguis arma Priapo Ponit, et adducta tympana pulsa manu ». Hoc firmatur ex statua marmorea, quæ musicum cymbala ma-

nibus adductis concutientem refert, apud Rubenium, de Re Vest. lib. II, cap. 17, ubi vide quæ de cymbalis notantur. Similis crotalistrum et cymbalistrum Melissa apud Petron. cap. 61. Ed.

11. *Cum niveis digitis G. pulsas pectore L.* — *Nunc niveis digitis, etc.* Virg. Æn. VI, 647: « Jamque eadem digitis, jam pectine pulsas eburno ». Sal. Bassus ad Pison. 154: « Sive chelyn digitis et eburno verberare pulsas ».

12. *Arguto quidquid vulgatæ: quidquam V. R. quamquam P. quidam G.* Quidquid horum eligatur, ineptum est; præterea verbum deesse videtur constructioni, quod participium *pulsans* sequatur. Legendum arbitror *pulsans pectine chordas Arguto quivivit murmure dulce loqui.* Verbum hoc *quivivit* decepti librariorum, ut *quidquid* vel *quidquam* legerent. — *Arguto quivivit, etc.* Ad tactum citharæ potuit dulce carmen arguta voce dicere. Hinc v. 20 *voce manumque* ejus laudat, et respexisse locum Tibulli modo citatum videtur, quo pergit: « Hanc (lyram) primum veniens plectro modulatus eburno Felices cantas ore sonante dedit ». *Quivivit* perfectum posui, quia præcessit, v. 7: « Virgo fuit », et v. 9: « vidi edere sonns ». *Murmur* Maximianus dicere videtur leuem cantum vel modulationem vocis, ut El. V, 10. Clar. Omne reus quidem aliter hunc locum intelligit, legendumque censet *pulsas pectine chordas, et dulce loqui ad chordas* trahit, ut de solo cantu citharæ

Hanc ego saltantem subito correptus amavi,
 Et cœpi tacitus vulnere grata pati.
 Sic me diversis tractum de partibus, una 15
 Carpebat variis pulchra puella modis.
 Singula visa semel semper memorare libebat,
 Hærebantque animo nocte dieque mco.
 Sæpe velut visæ lætabar imagine formæ,
 Et procul absentis voce manumque frui. 20
 Sæpe velut præsens fuerit, mecum ipse loquebar,
 Cantabam dulces, quos solet illa, modos.
 O quoties demens, quoties sine mente putabar!
 Nec, puto, fallebam; non bene sanus eram.
 Atque aliquis, cui cæca foret bene nota voluptas, 25

sermo sit. Sed *inarmur* de eo cantu vix dici potest, atque alia sunt in verbis, quæ istam interpretationem impediant,

13. *Hanc ego*. Hoc et sequens distichon in cod. R. et L. et in ed. G. transponuntur, ita ut distichon *Sic me diversis* sit versus 13.

15. *De partibus*, olim G.

17. *Memorare libebat* Gr. G.

18. *Hærebantque* vulgatæ. *Hærebant* V. P. *Hærebantque* Gr. optime. *Horrebat* G. pessime.

19. *Velut visæ lætabar imagine formæ*. Ovid. Fast. II, 769: « Carpitur adtonitus absentis imagine sensus Ille: recordanti plura magisque placent ».

20. *Absenti voce manumque fui* V. G. B. O. Han. Bip. sed optime *absentis voce manumque frui* Pu. et Pi. — *Absentis voce manumque frui*. *Lætabar frui*, gaudens me oblectabam recordatione eorum, quæ cum vidissem voce manumque agere, quum dulci voce, et facili manu chorlas pulsans cecinisset. Virg. Æn IV,

83: « Illum absens absentem auditque videtque ».

21. *Sæpe velut præsens mecum fuit, ipse loquebar* L.

2. *Ipsæ modos* R. *ipsa modos* G. *illa melos* L.

23. *Sine mente putabar* R. G. B. Pi. O. *ferebar* V. Gr. P. Genninum videtur *putabar*: librarii *ferebar* intulerunt ex El. III, 5, ubi pariter *demens* et *ferebar* conjuncta sunt. — *Sine mente putabar*, i. e. dicebar. Erant, qui dicebant me sine mente esse. *Putare* Maximianus subinde ponere videtur pro *dicere* quod quis putet. Vid. infra v. 43.

24. *Fallebar* quidem omnes scribunt, sed reponendum censeo *fallebam*, scil. eos, qui putarent, me siue mente esse: *nec bene sanus* vulgatæ pleræque: *non bene sanus* Gr. P. Pi. quod præstat.

25. Hoc distichon, quod a Gaucio ejectum ab omnibus editis cum sequentibus exsulat, Mspti omnes, etque ex impressis Pulmanni, Pithæi et Goldasti editiones tenent.

Cantat, cantantem Maximianus amat.
 Certe difficile est abscondere pectoris æstus,
 Panditur et clauso sæpius ore furor.
 Nam subito inficiens vultum pallorque, ruborque,
 Interdum certæ vocis habebat opus.
 Nec minus ipsa meas prodebant somnia curas,
 Somnia secreti non bene fida mei.
 Nam quum sopitos premerent oblivia sensus,
 Confessa est facinus conscia lingua suum.
 Candida, clamabam, propera! cur, Candida, cessas?
 Nox abit, et furtis lux inimica venit.
 Proximus at genitor me tum comitatus amatæ
 Virginis herbosa forte jacebat humo.
 Illius ad nomen turbatos excitat artus:

Atque aliquis tibi cæca G. vitiose.

26. Cantat cantantem Pi. O. Canta cantantem V. Gr. G.

28. Proditur Withofius libentius legere vult, quam panditur.

30. Interdum certæ vulgatæ: clausæ V. R. Gr. P. L. G. sed præferam illud, quia modo adfuit clauso, et clausæ vocis nullum opus esse potest. — Vocis habebat opus, rem et vim vocis habebat: idem significabat, quod vox certa posset.

32. Secreti non bene fida mei omn. vulgatæ; secretis... meis R. Forte legendum Conscia secreti ex El. V, 95.

33. Sopitos premerent oblivia sensus. Oblivio rerum somni et quietis comes, Virg. Æn. IX, 225: « animalia somno Lenibant curas et corda oblita laborum ». Premunt illa oblivia sensus, ut ipse somnus premere dicitur. Virg. Æn. VI, 521: « pressitque jacentem Dulcis et alta quies ». Auctor Epitomes Hom. v. 115: « Duuque tuo (Somne) premitur sopitos pondere dulci ».

34. Conscia lingua vulgatæ: nescia lingua V. R. P. G. L. Præferendum puto conscia, quia confessa dicitur: nescius enim coufiteri non potest.

35. Cessas vulgatæ: tardas V. L. G.

36. Inimica redit V. R. Gr. L. G.

37. Protinus at V. Gr. Proximus ut vulgatæ; Proximus et L. Rectum videtur Proximus at... nec comitatus omnes scripti et excusi; sed dubium non est, quin me tum comitatus scribendum sit. Idem viderunt Withofius et Ommereus: pro amatæ, quod in vulgatis est, amore habent V. et Gr.

38. In gelida forte excusi fere omnes; sed herbosa V. R. Gr. L. G.

39. Excitat actus A. B. Pi. O. Pu. artus V. Gr. P. G. — Turbatos excitat artus, i. e. mente perturbatus excitat: adfectus, qui mentis est, translatus ad exteriores artus; quod sæpe fit. Ovid. Her. XI, 102: « Et fuge turbato tecta nefanda pede ».

30

Exsilit, et natam credit adesse suam.

Omnia collustrans, toto me pectore somnum

Prospicit efflantem, nec meminisse mei.

Vana putas? an vera sopor ludibria jactat?

Et te verus, ait, pectoris ardor habet?

Credo equidem adsuetas animo remeare figuras,

41. *Corde solum* A. B. Pi. O. et aliae: *pectore somnum* V. L. P. G. quod multo melius est. — *Toto me pectore somnum Prospicit efflantem*. Genuinam hanc esse lectionem, quam ducibus Maptis dedimus, phrasis Virgiliana, quam expressit auctor, docet, *Æn.* IX, 326: «toto proflabas pectore somnum». Ovid. *Met.* II, 85: «ignibus illis, Quos in pectore habent, quos ore et naribus efflant».

42. *Aspicit* G. cæteræ *Prospicit*: *efflantem* omnes excusi: *efflantem* unus exhibet V. a manu secunda; sed hoc ipsam imitatio Virgiliana poscit.

43. *Vana putas? an vera sopor* V. B. Pi. O. H. Bip. *Vana putas aut vera* G. *putat* R. E. contrario *Fera putas, an vana* L. et sic legi vult Ommereus; cui tamen lectioni versus minor non satis bene respondere videtur. — *Vana putas? Vana sunt, quæ dicis?* Vid. not. sup. ad v. 23. Verborum *an vera sopor ludibria jactat* ambigua sententia est. Nam *ludibria* possunt accipi de simulacris rerum falsis, quibus somnia ludant et illudunt dormientibus; ut Virgil. ait *Æn.* X, 642: «Aut quæ sopitos deludunt somnia sensus», et Petrou. cap. 104: «Somnia, quæ mentes ludunt volitantibus umbris». Sed possunt etiam *ludibria* significare illusionem et verba jocosa, quibus aliquis ride-

tur et ludibrio habetur; cui interpretationi favet adjectum *vera*, et verbum *jactat*; nam *ludibria jactare* æque dici potest, ac *jactare convicia*, et *vera ludibria* sunt, quæ vere ea causa jactantur, ut alter se ludificari intelligat. Iude sensus hujus versus satis commodus procedit: Hæcine vana omnino somnia sunt, quæ dicis? an vero, somnium simulans, vere me vis iis verbis ludibrio habere, quasi nunc demum a somniantem discrede debeam, quod a vigilante dudum agi stultus ego hactenus non senserim.

44. *Et te verus, ait, pectoris ardor habet* vulgatæ: *Aut te verus, ait, pectoris ardor agit* V. R. *An hic verus, ait, pectoris ardor agit* G. *Hic est verus, ait, pectoris ardor agit* L. Perplexam et dubiam totius distichi lectionem et sententiam esse, variationes exemplarium demonstrant. Ego vix expedio; vulgatamque lectionem, ut a pluribus receptam, malo relinquere intactam.

45. *Adsuetas animo remeare figuras*. *Figuras* et simulacra earum rerum, quibus se oblectare adsuevit vigilans, credo ejusdem animo recurrere noctu. Claud. in præf. ad VI Cons. Hon. v. 1: «Omnia quæ sensu voluntur nota diurno, Pectore sopito reddit amica quies». Insequentibus ille hunc locum communem per species adfectuum et studiorum humanorum declarat, sicut

Et fallax studium ludit imago tuum.
 Stat tamen adtonitus, perplexaque murmura captat,
 Et tacitis precibus dicere plura rogat.
 Sic ego, qui cunctis sanctæ gravitatis habebâr,
 Proditus indicio sum miser ipse meo.
 Et nunc infelix tota est sine crimine vita,
 Et peccare senem non potuisse pudet.
 Deserimur vitis: fugit indignata voluptas:
 Nec, quod non possum, non voluisse meum est.

et Petrou. carm. de somniis, quod huj. operis tom. III, pag. 297 dedimus. Ducta autem sunt ex fonte Lucretii, qui hæc suavissime exsequitur lib. IV, 959 seqq.

46. *Ludit imago suum* B. P. O. et aliæ: *imago tuum* V. quod rectius videtur: *fudit imago tuum* G. — *Et fallax studium ludit imago tuum*. Et somnium illud ludit te objecta fallaci imagini ejus rei, cujus studio et cupiditate teneris.

47. *Perplexaque murmura captat*. Auscultat et percipere tentat verba, quæ ego perplexo et obscuro murmure edere videor.

48. *Et tacitis precibus dicere plura rogat* vulgatæ omnes: *tacitus precibus plura licere rogat* L. *tacitus* etiam Gr.

49. *At ego R.*

51. *Et nunc infelix tota est*, omnes impressi post Ascens. *At nunc* G. Withofius, p. 331, porro corrigendum censet *infelix non est sine crimine vita*: alterum enim, inquit, vere est ἀσύντατον, sed vid. quæ sequuntur. — *Et nunc infelix tota est sine crimine vita*. Perplexior hujus versus sensus e mala et perversa mente Maximiaui explicandus est, quam sequentia satis declarant. Nempe hoc vult: *At nunc vita mea, quia,*

ut ex hactenus dictis patet, *sine crimine*, h. e. sine crimine concubitus et stupri commissi peracta est, pro præsentis animi mei sensu *tota infelix est*, vel abs me infelix habetur; *Et senem jam factum pudet me peccare*, quum maxime vellem, *non potuisse*. Quippe peccandi jam facultate deseror, et voluptas quasi indignata, quod eam ante usurpare noluerim (vel forte indignata pro dedignata), nunc fugit me.

53. *Destruimur vitis* habet Bip. cum aliis recentioribus; at omnes superiores cum nonnullis Mpsitis *Deserimur*.

54. *Et quod non possum, non potuisse juvat* B. Pi. O. H. Bip. *Nec quod non possum, non voluisse meum est* L. Gr. G. Hæc lectio melius respondet versui præcedenti: *valuisse R. est valuisse meum* P. *Nec vel hoc quod possum, non voluisse meum* V. — *Nec, quod non possum, non voluisse meum est*. Hanc lectionem e Mpsitis reduxi, contra editiones vulgatas, quarum lectio parum convenit sententiis ante pronuntiatis. Sensus est: Neque hoc in mea potestate situm est, ut a vitio, quod committere non possum, etiam animo abhorream, idque committere nolum.

Hoc etiam meminisse licet, quod senior ætas
 Intulit, et gemitus, quos mihi lena dedit.
 Sed quis ad has possit naturæ adtingere partes,
 Gnarus ut et sapiens noxia sæpe velit?
 Interdum rapimur vitiis, trahimurque volentes :
 Et quæ non capiunt, pectora bruta volunt.

55

60

55. *Senior ætas* R. G. *certior* vel *potius senior* R.

56. *Impulit* P. *quos mihi læta dedit* vulgatæ omnes : *læta dedit* L. G. Uude *lena* scribendum esse arbitratum sum in præf. ut hic de *lena* vel *copa* loquatur, quam sequente elegia narrat se hospitio receptum illecebris corrupisse. — *Quod senior ætas Intulit, et gemitus*, etc. quod *senior ætas* mea casum aliquem adtulit, qui libidinem, ætate jam sopitam et fere extinctam, vi singulari excitaret, quum in lenæ et meretriculæ alicujus insidias inciderem, quæ me pessum dedit. De *lena* hic loqui auctorem, in præfatione demonstravi. Atque hujus mentione facta transit ad narrationem de ejus meretricis amoribus, quam Elegia V. profert.

57. *Has sed quis possit naturæ adstringere partes*: sic vulgatæ omnes post *Ascensu*, sine sensu commodo. *Sed quis et* (m. s. *ad*) *has posset naturæ adtingere partes* V. Gr. *Et quis ad has cupiat* R. *Sed quis ad has possit naturæ adtingere partes* L. G.

— *Sed quis ad has possit naturæ adtingere partes*. Videtur alludere ad versum Virgilii, Georg. II, 483 : « Sin, has ne possim naturæ accedere partes ». Sententia auctoris hæc est : Quis hanc partem naturæ et ingenii humani plane mirabilem satis adæqui et explicare possit, quæ adeo perversa et depravata est, ut sapiens etiam et rerum naturæ bene gnarus, sæpe ea, quæ noxia scit esse, cupiat. *Ut gnarus pro quod videtur positum*, more cadentis latinitatis. Talem animi sui perversitatem confitetur Medea apud Ovidium, Met. VII, 19 : « Sed trahit invitam nova vis, aliudque cupido, Mens aliud suadet : video meliora proboque, Deteriora sequor ».

58. *Gnarus et ut sapiens* G. B. Pi. O. Bip. sed melius est *Gnarus et ut sapiens* quod habet V. et R. quodque Ommereus requirit. *Gnarus vel sanctus* V. et Gr. *noxia quæque* habent L. G.

60. *Quæ non capiunt* vulgatæ omnes : *quod non capiunt* R. *quod non possunt* V. Gr.

MAXIMIANI ETRUSCI

ELEGIARUM LIBER.

ELEGIA V.

MISSUS ad Eoas legati munere partes,
Tranquillum cunctisnectere pacis opus,
Dum studeo gemini componere fœdera regni,
Inveni cordis bella nefanda mei.
Hic me suscipiens Etruscæ gentis alumnum,

1. *Ad Eoas legati munere functus*, sic omnes impressi, manifesto errore: nam *Eoas* aliud adjunctum vocabulum desiderat: hoc exhibent Msspti vetustiores, *ad Eoas legati munere partes*. Unus L. scribit *ad codicos supra scripto Eoas*. — *Missus ad Eoas partes*, a Theodorico, rege Italiæ, ad Anastasium imperatorem Orientis, ut pluribus exposui in præfat.

3. *Geminæ componere fœdera pacis* pariter omnes impressi, qui *pacis* repetunt e præcedente versu. Contra omnes Msspti *gemini... regni*, quod multo aptius. — *Gemini fœdera regni*. Regni Italiæ, et imperii Orientis.

5. *Hic me suscipiens V.* — *Me suscipiens*, scilicet hospitio. Et hospitium publicum s. πανδοχείον intelligendum videtur, cujus hospita vel copa, lenam agens, meretrices

alebat, ad captandos advenas; vel ipsa erat puella illa, cujus illecebris se corruptum esse Maximianus narrat. Hæc enim plane sic describitur, ut Copa in casuine incerti auctoris, quod t. I, p. 648, produximus. — *Etruscæ gentis alumnum*, h. e. Italum, vel Romanum. Infra v. 40 *Tusum* se adpellat. Utroque loco hoc nomen opponit Graiis, qui erant sub imperio Orientis. Atque hoc usu venisse videtur scriptoribus Latinis ab eo indetempore, quo reges Gothorum Italiam tenebant, nec Romani imperatores erant, ut Etruscus vel Tuscus diceretur pro eo, qui antiquitus Romanus erat, quia Etruria nobilior et celebrior pars Italiæ; Romanorum vero nomen tum iis cesserat, qui essent sub imperio Orientis. Manifeste hoc confirmat Phocas Grammaticus, qui Virgilium in

Involvit patriis Graia puella dolis.
 Nam quum se nostro captam simularet amore,
 Me potius vero fecit amore capi.
 Pervigil ad nostras adstabat nocte fenestras,
 Nescio quid Græco murmure dulce canens.
 Nunc aderant lacrymæ, gemitus, suspiria, pallorque,
 Et quidquid nullum fingere posse putes.
 Sed velut adflictam nimium miseratus amantem,
 Efficior potius tunc miserandus ego.
 Hæc erat egregiæ formæ, vultusque modesti;
 Grata, micans oculis, nec minus arte placens;

præf. ad vitam Virg. v. 22, *vatem Etruscum* dicit, et in ipsa vita, v. 5, *Tuscam tellurem* pro Italia. Unde nec certo adfirmari potest, Maximianum, qui se Tuscum adpellebat, ex ipsa Etruria ortum fuisse.

6. *Graia puella* vulgatæ omnes. *Græca* V. Gr. *grata* G. *paucis grata puella* L. — *Patriis Graia puella dolis*. Infra v. 93 et 81 Graias et Argivas artes ei tribuit. Virg. *Æn.* II, 152: «dolus instructus et arte Pelasga». — De lectione *grata*, quam quidam codices præferunt, non est quod moneamus hæc sæpe permixta, ut videre est in versibus Publîi Syri, v. 3 de luxu: «Ciconia, grata hospita», ubi alii *Graia*. Ed.

7. *Captam nostro simularet amorem* vitiose R.

8. *Me vero potius* R. Burmannus, Anthol. tom. I, p. 109, scribit Heinium hic emendasse *verso fecit amore capi*, ut apud Ovid. *Epist.* XV, 167: «Nec mora versus amor tetigit lentissima Pyrrhæ Pectora». — *Vero fecit amore capi*. *Verus* amor, qui simulato, fallaci et falso opponitur, ut in hoc Ovidii, *Art. Am.* I, 618: «Fiet amor verus, qui modo

falsus erat». — Similiter Anthol. lib. I, epigr. 141: «Narcissus vero dignus amore puer». Ed.

9. *Adstabat mane* vulgatæ post *Ascens*, sed rectius *adstabat nocte* V. R. L. P. G.

10. *Dulce sonans* habet glossa in V. et Gr. — *Græco murmure dulce canens*. Murmur de submisso, leni et secreto cantu. Manil. V, 335: «secreta movebit Carmina, furtivo modulatus murmure vocem».

11. *Nunc aderant lacrymæ, gemitus* B. Pi. O. H. *Nunc gemitus lacrymæ aderant* G. *suspiria pallor* R. Gr. G. B. *pallorque* Pi. O. H. Bip.

13. *Adflicto nimium miseratus amore* B. Pi. O. H. et alii: *adflictam nimium miseratus amantem* V. R. L. P. G. *Sic velut* R. G. — *Adflictam nimium miseratus amantem*. Respexit Virgilium, *Æn.* IV, 370: «Num lacrymas victus dedit, aut miseratus amantem est?»

15. *Elegria forma vultusque sereni* vulgatæ post *Ascens*, *egregie formæ vultusque modesti* V. L. P. G.

16. *Grata, micans oculis*. Auctor *Epithal.* *Ausp.* v. 47: «Blanda, micans oculis, refugit pede».

Docta loqui digitis, et carmina fingere docta,

Et responsuram sollicitare lyram.

Illam Sireniis stupefactus cantibus æquans,

Efficior demens alter Ulysses ego.

Et quia non poteram tantas evadere moles,

Nescius in scopulos et vada cæca feror.

Quid referam gressus certa se lege moventes?

17. *Docta loqui digitis.* Intellego de arte pulsandi lyram. Nam sic Tibull. III, 4, 41: «Sed postquam fuerant digiti cum voce loquuti». Et instrumentum musicum loqui dicit Manil. V, 331: «Et quodcumque manu loquitur, flatuque movetur». Alias *digitis loqui* est signa dare gestu et vibratione digitorum, quomodo Ovid. Trist. II, 453: «digitis sæpe est nutuque loquutus».

18. *Sollicitare lyram* vitiose G. — *Et responsuram sollicitare lyram.* Respondere lyra dici potest, quando sonos reddit, quos manus pulsantis excitare studet. Horat. Art. P. 348: «Nam neque chorda sonum reddit, quem vult manus et mens; Poscentique gravem persæpe remittit acutum». Sed quia *carmina* præcesserunt, malo hoc loco *responsuram lyram* accipere de ea, quæ cantum et modulationem vocis sequitur, eique modus et sonos suos accommodat, ut Echo et sylva respondent cantanti. Virg. Ecl. X, 8; Calpurn. VIII, 74. Sic ad tibiam cantum saltare Apuleio est «molli tibiærum sono delicatis respondere gressibus», Met. X, p. 235.

19. *Illam Sirenium* emendat Withofius p. 332, et versu seq. *instar Ulyssis ego*, ut peccatum in metro debeat. — *Illam Sireniis.* Potuisset *Sirenium cantibus* scribere auctor,

siquidem gnarus peccati ejus in metro fuisset. Claud. laud. Ser. 23: «surdoque carina Remige Sirenium cantus transvecta tenaces». Solenne est Veteribus suavem mulierum vocem Sirenium cantui adsimilare. Vid. notata ad carmen Petronii, huj. op. tumo III, p. 311. Ed.

20. *Alter Ulysses ego.* Male se alterum Ulysses vocat Maximianus, qui nihil minus, quam prudentiam Ulyssis in evitandis Sirenium scopulis imitatus est, immo ipsum ejus nomen ad scopulum metri adhærere fecit. Alioquin *alter Ulysses* proverbio dicitur homo vafer et callidus. Unde Varro in Satyris suis *Sesquilysses* quasi sesqui Ulysses, sive Ulysses unum integrum et dimidium dixit, pro summe astuto, ac veteratore plane exposito. Plin. præf. ad Hist. Nat. — *Mallet alter Ulixes ego.* Ed.

21. *At quia* conjicit Ommereus; *tantas evadere moles omnes vulgatas;* nisi quod G. vitiose habet *tantos...* *melos: evincere moles* V. Gr. *tacitas evincere* L.

23. *Quis referas* V. R. Gr. G. *certa sub lege* V. Gr. *sine lege* G. — *Certa se lege moventes*, certo motu et æquali mensura passuum. Petron. cap. 126: «incessus tute compositus, et ne vestigia quidem pedum extra mensuram aberrantia».

Suspensosque novis plausibus ire pedes?

Grande erat, inflexos gradibus numerare capillos, „

Grande erat in niveo pulla colore coma.

Urebant oculos duræ stantesque papillæ,

Et quas adstringens clauderet una manus.

24. *Novis passibus ire* omnes impressi; sed *plausibus* V. Gr. L. Burmannus, Anthol. tom. I, p. 45; inde ait Heinsius conjecisse *ausibus*. — *Suspensosque novis plausibus ire pedum*. Malui *plausibus* e codd. Mæptis dare, quam *passibus*, quia gressus modo nominavit, et hic de incessu sermo esse videtur ad ritum saltandi composito, quando pede mox suspensio, mox adplauso ingrediebatur. Alias choreis aptus pedum plausus. Virgil. Æn. VI, 644: „Pars pedibus plaudunt choreas, et carmina dicunt“. — Adpositus locus est Apuleii de Venere, lib. X, p. 235, et lib. VI, p. 126: „Venus suavi musicæ suppari gressu formosa saltavit“; ubi Heinsius legebat *gestu*, quod miror neminem adhuc præcedenti versui inserere tentasse: sed in priore loco Venus dicitur ad cantus *Lydiæ* delicatis respondere *gestibus*, ubi male *gressibus* reponebat Pricæus. Passim vero apud poetas vocem saltationi junctam videbis. Sic in epigr. de Musarum inventis: „Plectra gerens Erato saltat pede, carmine, vultu“. En.

25. *Grande erat*, dignum mea cura opus videbatur, in magno negotio id habebam. *Inflexos gradibus numerare capillos*, i. e. numerare capillorum inflexos orbes sive circinnos, qui in ordines circum caput compositi ad verticem usque quasi gradibus adscendebant. Juve-

nal. VI, 503: „Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum: Ædificat caput“. Claud. de Nupt. Hon. v. 104: „sed tertia retro Dat varios nexus, et justo dividit orbes Ordine“. Sueton. Ner. c. 51: „Circa cultum habitumque adeopudendus, ut comam semper in gradus formatam, peregrinatione Acbaica etiam pone verticem submisserit“. Vid. Hadr. Junius de coma, cap. 7.

26. *Pulchra colore* omnes impressi: *pulla colore* V. *pulla* P. Schraderus præfat. ad Emend. pag. 56, adserit *pulla*, idque duobus Mæptis confirmari ait. — *In n. pulla colore coma*. Ovid. Am. II, 4, 41: „Seu pendens nivea pulli cervice capilli“.

27. *Stantes duræque papillæ* V. L. G. *rigidæque* pro glossa V. — *Duræ stantesque papillæ*. Broukhnsius ad Propert. II, 12, 21, scribit Maximianum hoc loco in animo habuisse versum Lucilii, qui apud Nonium v. *Stare* exstat: „Hic corpus solidum invenies, hic stare papillas Pectore marmoreo“. Sunt autem *stantes papillæ* corporis solidi vegetique juvenicularum, quemadmodum *jacentes* vel *pendentes mammae* vetularum. Vid. not. nostr. ad Moretum, v. 34. Præterea Burm. ad Anthol. tom. I, p. 516 et 648.

28. *Instringens* V. Gr. — *Clauderet una manus*. Sublegiase hoc Martialis videtur, XIV, 134: „Fascia, crescentes dominae compescere papillas, Ut sit, quod capiat nostra te-

Ah! quantum mentem stomachi futura movebat,

Atque sub exhausto pectore pingue femur.

36

Urebar teneros adstringere fortiter artus;

gatque maus». Conf. Ovid. Am. I, 5, 20. Verbo *constringere* utitur auctor Epithal. Laur. v. 82.

29. *O vel Ha V. L. Ha quantum R. Ha quantum G. stomachi factura R.* — *Mentem stomachi futura movebat.* Manifeste exprimere voluit Horatium, Serm. II, 3, 154: «Deficient inopem venas te, ut cibus atque Ingens accedat stomacho futura ruenti». Sed *futura stomachi* Horatio est eiborum copia, quibus impletur et fulcitur stomachus: nam sic et alii loquuntur de cibo, ut Lucret. IV, 865: «Propterea capitur cibus, ut suffolciat artus». Maximianus alieno sensu stomachum accepit de parte pectoris, cui subiacet stomachus, nam acceperat versus *pectus* ipsum nominat. Nec insolens adeo videri debet, stomachum pro pectore positum, quum etiam *pectus* pro *stomacho* sumptum videatur in illo Horatii Art. Poet. 337: «Omne supervacuum pleno de pectore manat». Nam probabile est, hic metaphoram duci a stomacho, qui cibus oppletus nausea commovetur, ut rejiciat, quum abundant. Jam *futura stomachi* Maximiano est pars ventris tumidior, quæ pectori subest, quæ bene farta, plena et caruosa, quasi tomento pectus imminens sustinet; quemadmodum *fulciri* toro, cespite, pulvino dicuntur, qui insident. Simili vocabulo *fulmenta*, i. e. fuleimenta, utitur Focas Grammat. in vita Virgilii, v. 37: «Terra ministravit flores, et munere veruo Herbida supposuit puero fulmenta virescens».

Laudare igitur Maximianus in puella vult corpus habitus et succulentum, quando alvus pectori subiecta paullum turget et prominet, quæ contra iu macilentis et seniculis reductior est, pectore magis propeudente. Auctor Moreti, v. 34: «Pectore lata, jacens mammis, compressior alvo». Ovidius, Met. VIII, 805, de Fame: «Ventris erat pro ventre locus: pendere putares Pectus».

30. *Sub exhausto pectore pingue femur.* Imitari haud dubie voluit Ovidium, qui Am. I, 5, 21: «Quam castigato planus sub pectore venter! Quantum et quale latus, quam juvenile femur!» Sed Ovidio *castigatum* pectus est compressius, strictius, Maximianus *exhaustum* dicit, quod perperam accepit J. C. Scaliger. in Hypercrit. cap. VII, totum huic versum reprehendens: «Non est, inquit, femur sub pectore; neque pectus exhaustum probaveris, quasi phthoe laboret». Sed *exhaustum* Maximiano esse videtur finitum, extremum, desuens, ut *exhausta pericula*, i. e. finita, Maro et Ovidius dicunt; «exhausti sati tempora» Statius, Silv. III, 5, 40, i. e. vitæ pauce finitæ. Idem Theb. II, 37: «Illic exhausti posuere cubilia venti», i. e. spirare desinentes. *Femur* pectori subicere auctor videtur tantum ex imitatione Ovidiana, et quia ventris jam mentionem fecerat.

31. *Urebar teneros* B. Pi. O. II. Bip. *Terrebar* L. G. *Tenebant* R. *Illorebam teneros* V. Gr. — *Urebar*

Visa per amplexus ossa sonare meos.
 Grandia, clamabat, nimium me brachia lædunt:
 Non tolerant pondus subdita membra tuum.
 Dirigui, quantusque fuit calor ossa reliquit,
 Et nata est venæ caussa pudenda meæ.
 Non sic lac tenerum permixta coagula reddunt:
 Non liquidi mollis spuma liquoris erit.
 Succubui, fateor, Graiæ tum nescius artis:

adstringere, i. e. ardentem cupiebam adstringere. Sic Calpurn. X, 56: «raptantur amantes Concubitu Satyri fugientes jungere Nymphas», i. e. currentes properant jungere.

33. *Clamabat, nimium me Pi. Han.* Amst. Bip. *clamabat A. B. O. clamabat tua sunt, quæ vel me brachia lædunt V. Gr. P. me brachia lædunt G. clamabat tua me nunc brachia lædunt R. L. clamabat legendum esse, etiam viderunt Withofius et Omerenus.*

34. *Non tolerant P. G. membra suum P. — Non tolerant pondus.* Horat. Carm. II, 5, 4: «non tauri ruentis In Venerem tolerare pondus».

35. *Calor ossa reliquit vulgatæ post Ascens. at Mspti cum vetusta Germ. calor ille recessit: in his calor habent R. et G. — Dirigui, quantusque fuit calor ossa reliquit.* Versus fere totus Virgilianus, *Æn.* III, 308: «Dirigui visu in medio: calor ossa reliquit». Imitatio Virgiliana facit, ut hanc lectionem præferam alteri, quam Mspti habent: *calor ille recessit*, quæque forsitan ex versu 49, huc relata est.

36. *Et data est R. venæ causa omnes vulgatæ post Ascens. sed venæ omnes Mspti cum vetusta Germ. — Venæ caussa pudenda.*

Causa, noxa, vitium, languor; *vena* pro inguine, quod intelligi ex hoc Horatiano potest, Sermon. I, 2, 35: «Nam simul ut venas inflavit tetra libido». Sed conf. inprimis Persius, VI, 72; Martial. VI, 49, 2, XI, 16, 5.

37. *Non sic lac tenerum B. Pi. O. et alim. Non lac sicut tenerum R. G. Nec lac sic L. Et lac sic P. commixta coagula V. Gr. — Non lac sic tenerum permixta coagula reddunt. Ovid. Fast. IV, 545: «liquefacta coagula lacte». Languorem et inertiam venæ, quam expertus est, comparat cum lactis coagulo, et spuma liquoris, quæ sunt solennia mollitiæ et levitatis symbola. Ovid. Met. XIII, 796: «Mollior et cycni plumis, et lacte coacto». Colum. X, 397: «Mollior infuso calathis modo lacte gelato». Martial. VIII, 64, 8: «Vincas mollitie tremante plumas, Aut massam modo lactis adligati». Cæterum non sine nequitia delegisse hæc similia videtur auctor male jocosus.*

38. *Non liquidi G. mellis spuma vulgares edit. omnes: mollis spuma Gr. L. G. quod rectius est: non enim de melle sermo est, sed de cuiusvis liquoris molli spuma.*

39. *Succubui gratæ fateor nunc nescius artis L. Succubui fateor nunc artis nescius ipse G. tunc nescius Gr.*

- Succubui Tusca simplicitate senex. 40
 Quæ defensa suo, superata est, Hectore, Troja:
 Unum non poterat fraus superare senem?
 Muneris injuncti curam studiumque reliqui,
 Deditus imperiis, sæve Cupido, tuis.
 Ne memorare pudet tali me vulnere victum; 45
 Subditus his flammis Jupiter ipse fuit.
 Sic mihi prima quidem nox adfuit, et sua solvit
 Munera grandævo vix subeunda viro.
 Proxima destituit vires, vacuusque recessit
 Ardor; et in Venerem segnis, ut ante, fui. 50
 Illa, velut proprium repetens infesta tributum,
 Instat, et increpitans, Debita reddis? ait.
 Sed nihil hic clamor, nil sermo mitis agebat:
 Quod natura negat, reddere nemo potest.
 Erubui stupique: omnes verecundia motus 55

41. *Qua defensa* omnes quidem scripti et excusi: sed legendum videtur *Quæ defensa*. — *Quæ defensa suo*, etc. Sensus est: Tota Troja superata est, quamquam firmissimum præsidium habuit in Hectore suo, qui eam diu defendit; multo magis igitur unus senex, qui ego sum, frange circumveniri et superari potuit. De Hectore defensore Trojæ vide locos Veterum, quos adduximus ad Pentadii Tumulum Hectoris, huj. op. t. II, p. 329. Ed.

42. *Unde non poterat fraus superare fidem L. exsuperare senem R.*

43. *Muneris injuncti* omnes impressi. *Muneris adjuncti V. Gr. injuncti* correctum in V. et L. Ommerenus etiam conjicit *injuncti* vel *indicti*, vel simile quid. — *Muneris injuncti*, i. e. legationis mandatæ.

44. *Deditus imperiis G. scape Cupido* perperam R.

46. *Subjectus flammis L. sed male.*

47. *Sed mihi V. L. G. et mihi Gr. quondam nox affuit omnia solvit R. et sua fallit Munera grandævo vix adeunda viro G.*

49. *Vacuuque recessit ardor, vacuus et iners successu caruit. Ovid. Met. VIII, 786, de cane feram persequente: «similisque tenenti Non tenet, et vacuos exercet in aera morsus».*

50. *In Venerem segnis. Virgil. Æn. XI, 735: «At non in Venerem segnes, nocturnaue bella».* Idem, Georg. III, 97: «Frigidus in Venerem senior». — *Ut ante fuit V. Gr. 51. Proprium solvens R.*

55. *Stupique mihi verecundia V. Gr. stupui, quia tunc verecundia L. stupique ego verecundia G. — Omnes verecundia motus Abstulit. Motus Veneris dicit Ovid. Am. II, 10, 35. Pariter pudorem terroremque sibi*

Abstulit, et blandum terror ademit opus.
 Contrectare manu cœpit frigentia membra,
 Meque etiam digitis sollicitare suis.
 Nil mihi torpenti, nil tactus profuit illis,
 Restitit in medio frigus, ut ante, foco. 60
 Quæ te crudelis rapuit mihi femina? dixit:
 Cujus ab amplexu fessus ad arma redis?
 Jurabam curis animum mordacibus uri;
 Nec posse ad luxum tristitia corda trahi.
 Illa dolum credens: Non falles, inquit, amantem, 65
 Plurima cæcus amor lumina semper habet.

nocuisse queritur Ovid. Am. III, 7, 36: « Huc pudor accessit: facti pudor ipse nocebat; Illa fuit vitii causa secunda mihi ». Plura ex hac Elegia Ovidii de impotentia sua querentis repetiit Maximianus, quæ deinceps citatis tantum locis indicabimus.

57. *Flagrantia membra* V. R. Gr. L. sed præferenda est vulgata lectio *frigentia*. Vid. v. 60.

58. *Digitis sollicitare suis*. Ovid. Am. III, 7, 74.

59. *Nil tactus profuit illis* A. B. Pu. Pi. et alim: *tactus profuit illis* Bip. *nil tactus profuit ullus* V. R. Gr. L.

60. *Persistit* V. R. Gr. G. *thoro pro foco* V. et *toro* legendum putat Burmann. Anthol. tom. II, p. 556. — *Restitit*, remansit, perseveravit. Vid. El. II, 27. In *media foco* partem illam mediam signat, in qua maxime calet Venus. Conf. El. I, 84. In eo *frigus* restituisse dicit, quemadmodum focus ipse *algere* dicitur, in quo nullus ignis accensus. Martialis. VIII, 67, 8.

61. *Ejus ab amplexu* G. *ad amplexum* Gr. — *Fessus ad arma redis*. Ovid. l. c. v. 80.

63. *Mordacibus angi* P. — *Caris animum mordacibus*. Horat. Carm. I, 18, 4: « neque Mordaces aliter diffugiunt sollicitudines ». Virg. Æn. I, 261: « quando hæc te cura remordet ». — Et *mordaces curas* restituere tentabat Burmannus, loco Petronii, Anth. Lat. III, ep. 226, adducto, ubi omnes legunt: « valete curas Mortales: ego sic perire cœpi »; quod tamen non probare possum. En.

64. *Nec posse ad luxum*, i. e. libidinem et lasciviam. Vid. El. II, 69. Constat tristitia torpere nervos; sed non credit impotens mulier. En.

65. *Non falles inquit amorem* B. Pi. O. H. Bip. *inquit nunc fallis amorem* L. *inquit me fallis amantem* V. *non, inquit, fallis amantem* R. G. — *Non falles, inquit, amantem*. Virg. Æn. IV, 296: « At regina dolos (quis fallere possit amantem) Presensit... omnia tuta timens ». En.

66. *Certus amor* V. Gr. G. — *Plurima cæcus amor lumina semper habet*. Ovid. Am. III, 4, 20: « Centum fronte oculos, centum cervice gerebat Argus, et hos unus sæpe fefellit Amor ». Idem, Met. IV, 68:

Quin potius placito noli umquam parcere ludo,
 Projice tristitias, et renovare jocos.
 Obtundunt siquidem curarum pondera sensus :
 Intermissa minus sarcina pondus habet. 70
 Tunc egomet toto nudatus corpore lecto,
 Effusis lacrymis talia verba dedi.
 Cogimur, heu! segnes crimen, vitiumque fateri,
 Ne meus exstinctus forte putetur amor.
 Me miserum, cujus non est culpanda voluntas! 75
 Judicor infelix debilitatis ope.
 En longo confecta situ tibi tradimus arma,
 Arma ministeriis quippe dicata tuis.
 Fac quodcumque potes, nos cedimus : hoc tamen ipse

« Quid non sentit amor! primi sensistis amantes ».

67. *Quin etiam tacito R. placido* pleræque edd. sed *placito* videtur rectum esse, quod G. habet.

68. *Et renovare jocos A. B. Pi. O. Pu. renovare jocos R. Bip. et alim: renovare joco V. L. jocos Gr. G.*

69. *Obtundunt vel Offendunt siquidem V. Obtundunt siquidem Gr. Obtundunt equidem R. Ostendunt semper cur. pond. sensus G. — Curarum pondera sensus. Pondus curarum aliquoties dixit Statius, ut Theb. IV, 39; IX, 575. Et Lucretius quamlibet curam et anxietatem animi pondus nominat, lib. III, 1067: « Si possent homines, proinde ac sentire videntur, Pondus inesse animo, quod se gravitate fatiget, etc. »*

70. *Intermissa sarcina, deposita ad tempus. Ovid. ex Pont. III, 7, 14: « Jam tibi sentiri sarcina nulla potest ». Sev. Sanctus carm. bucol. v. 10: « Et divisa minus sarcina sit gravis ».*

71. *Nunc egomet L. Tunc ego de toto G. toto nudato corpore V. Gr.*

73. *Heu senes R.*

75. *Me dico miserum non est culpanda voluptas G. omnes præterea libri scribunt voluptas; sed voluntas sententia requirit. — Non est culpanda voluntas. Ovid. ex Pont. III, 4, 79: « Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas »; qua Superi sunt contenti, sed non avida mulier.*

76. *Judicor infelix V. Gr. Venditor G. — Judicor infelix. Petron. c. 134: « Nunquam tu hominem tam infelicem vidisti, etc. » infelices vocari solent, quibus Venus non est propitia.*

77. *En longa confecta siti tibi credimus arma G. — Confecta situ tibi tradimus arma. Tibull. I, 10, 50: « tristia duri Militis in tenebris occupat arma situs ». Ovid. Fast. IV, 928: « inquinat arma situs ».*

78. *Quippe ditata meis G.*

79. *Fne quæcumque potes, tibi credimus hæc tamen ipse G. tibi cessimus V. R. Gr. L. hic tamen ipse L.*

Grandior est hostis, quo minus ardet amor.
 Protinus Argivas admovit turpiter artes,
 Meque cupit flammis vivificare suis.
 Ast ubi dilecti persensit funera membri,
 Nec velut expositum surgere vidit onus,
 Erigitur, viduoque toro laniata recumbens,
 Vocibus his luctus et sua damna fovet:
 Mentula festorum cultrix operosa dierum,
 Quondam divitiæ, deliciæque meæ;

81. *Protinus argutas G.* — *Argivas turpiter artes*, Græcas, Thessalicas, magicas, veneficis, medicamina, quibus et fascinum avertere, et excitare languentem Venerem volebant. Exempla passim leguntur. Tibull. I, 2, 42 seqq. 8, 17 seqq. Ovid. Art. Am. II, 415 seqq. Petron. cap. 138. « *Hæmonias artes* » vocat Ovid. Art. Am. II, 99.

82. *Me cepit V. Gr.*

83. *Persensit vel præcepit V. præsensit R.* — *Ast ubi dilecti persensit funera membri.* Expressit Ovid. Am. III, 7, 75. Ibid. vs. 65: « *Nostra tamen jscuere velut præmortua membra* ». Petron. cap. 129: « *funerata est pars illa corporis, qua quondam Achilles eram* ». Conf. supra Eleg. I, 117.

84. *Fidit opus omnes quidem libri habent, sed onus ex certa conjectura rescribendum putavi.* — *Nec velut expositum surgere vidit onus*, desperatum, abjectum et derelictum sine spe salutis: ductum a ritu exponendi ægros et adfectos in templo Æsculapii, cuius meminit Suet. Claud. cap. 25. Hoc sensu iterum adhibet Noster vs. 103; sed qui præter illum sic dixerit, scio neminem. Alii Romani *depositos* vocant desperatos, et adludunt ad ritum

funebrem, quo moribundi deponerentur in terra, ut extremum spiritum redderent terræ, et tam conclamari solebat. Sic Virg. Æn. XII, 395: « *Ille ut depositi proferret fata parentis, etc.* » et Ovid. ex Pont. II, 2, 47: « *Jam prope depositus, certe jam frigidus, ægre Servatus per te, si modo servor, ero* ». Quod vulgatæ editt. habent, *opus defendi quidem potest ex vs. 56; sed omni ratione aptius gravinsque videtur*, quod Cl. Ommerenus jam censuit, *onus*, i. e. truncum, inanimè, immobile corpus. Confirmant hoc plures dictiones, quas Ovidius in Elegia sæpius citata usurpat quam totam respexit et imitatus est hic improbus nugator, ut vs. 4: « *Sed jacui pigro crimen onusque toro* »; et vs. 15, 16: « *Truncus iners jacui, species et inutile signum* : Nec satis exactum, corpus an umbra forem ».

85. *Lacrymata recumbens P. laniata capillos L.*

86. *Movet vel fovet V. sonet G.*

87. *Faustorum et festorum L.*

88. *Deliciæ divitiæque L. P.* — Hæc autem sæpe confunduntur. Sic in Reposiani Carm. de concubitu Martia et Veneris, vs. 22: « *Inter divitias* » Burmannus conjicit *delicias*,

Quo te dejectam lacrymarum gurgite plangam?
 Quæ de tot meritis carmina digna feram? 90
 Tu mihi flagranti succurrere sæpe solebas,
 Atque æstus animi ludificare mei.
 Tu mihi per totam custos gratissima noctem,
 Consors lætitiæ tristitiæque meæ:
 Conscia secreti semper fidissima nostri, 95
 Adstans in nostris pervigil obsequiis:
 Quo tibi fervor abit, per quem feritura placebas?
 Quo tibi cristatum vulniferumque caput?
 Nempe jaces nullo, ut quondam, suffusa rubore:
 Pallida demisso vertice nempe jaces. 100
 Nil tibi blanditiæ, nil dulcia carmina prosunt,
 Non quidquid mentem sollicitare solet.
 Sic velut exposito meritam te funere plango,

ul vs. 47: « Deliciis Veneris dives natura laborat ». Vide t. III, pag. 326 et 329 hujus edit. Ep.

89. Quo me dejectam G. dejectam vel denectam V. dilectam R. — Lacrymarum gurgite plangam. Frigida hyperbole, quam unum puto ab alio meliorum poetarum usurpatam. Quantum modestius Ovid. Met. XI, 655: « et humectat lacrymarum gramina rivu », idque in fabula, qua Bybliu in fontem mutatam narrat. Gurgitem curarum idem dixit ex Punt. I, 3, 13, solam copiam et pereunitatem significans.

92. Ludificare videtur esse in ludum vertere, lacerare per ludum et fallere.

94. Tristitiæ lætitiæque L.

96. Astans æternis V. Gr. Astans æternis G. — Pervigil obsequiis, assidua, pernox, tota nocte officiosa. Obsequiis, ut supra vs. 78 ministeriis. Sic « pervigiles labores »

infra v. 139, per noctem tolerandi; « pervigiles tibi » apud Claudian. in Fescenn. quæ tota nocte canunt. Similiter Propert. II, 18, 24, « tuta nocte officium suum valere » ait.

97. Quo te fervor habet G. per quem mihi sæpe placebas L. peritura placebas P. reliqui omnes feritura, quod licet metri vitium laboret, dictum tamen Maximiani conveniens est. Conf. v. 131 et 134.

98. Vulnificumque V. Gr. L. P. munificumque G.

99. Perfusa rubore V. Gr. perfuso rubore G.

100. Namque jaces L.

101. Nil ubi blanditiæ. Ovid. Am. III, 7, 11 et 55.

102. Nec quicquid Gr. L. G. letificare solet G.

103. Nunc velut V. Nec velut Gr. Hic velut R. L. merito te R. G. plangam G. — Sic velut exposito; vid. vs. 84.

Occidit, adsueto quod caret officio.

Hæc ego cum lacrymis deducta voce canentem

105

Irridens, dictis talibus increpui :

Dum desles nostri languorem femina membri,

Ostendis morbo te graviore premi.

Vade, inquam, felix semper felicibus apta,

Et tibi cognatis utere Deliciis.

110

104. *Assiduo quod vulgate: assueto quod V. R. Gr. P. G. assueto qui L.*

105. *Hanc ego V. R. Gr. L. G. nocte et voce L. — Deducta voce canentem.* Bene hic contulit Cl. Ommereus locum Propertii, II, 24, 38: « Et mea deducta carmina voce legis ». Nonius in *Deductum* vocem *deductam* explicat « diminutam, suppressam », et adponit locum Lucilii, lib. XXX: « Deducta tunc voce leo, Cur tu ipsa venire Non vis huc? » Sigillatim muliebrem vocem, ut hic, significari docet locus Pomponii, a Macrobio, Sat. VI, 4, productus: « Vocem deducas oportet, ut mulieris videantur verba. Jube modo adferatur unus, ego vocem reddam tenuem et tinulam ». Petitum autem hoc videtur a lana in *filum* tenue deducta et diminuta. Unde recte Heynius V. C. ad Virg. Ecl. VI, 5, *deductum carmen* explicat *tenuæ*, ut pastoriū, quia plenius hoc eloquitur Horat. Epist. II, 1, 225: « tenui deducta poemata filo ». Nonius l. c. *deductum carmen* interpretatur *molle et suave*, quod quidem ad sententiam Virgilio proxime non facit; de alio tamen carmine valere potest, quod molliter procedit, quasi *filum ex molli et sequaci lana*, facili opera nec invita Minerva ductum.

Quo sensu accepisse videtur Ovid. ex Pont. I, 5, 13: « luctor deducere versum, Sed non fit fato mollior ille meo ».

107. *Quid desles L.*

109. *Vade inquam.* Hic versus cum 110 et 111 in codice R. desiderantur, contra inseruntur post versum 124, sic mutati et interpolati: « Erige dulce caput solitasque recollige vires, Et tibi cognatis utere deliciis. Salve, inquam, felix semper felicibus apta, Et de cognatis utere deliciis ». In cod. L. distinction hoc loco abest, sed subjicitur post versum 122, et in vetusta Germa. post vs. 124. *Salve, inquam, L. Vale inquit G. Vade modo Gr. — Semper felicibus apta, iis tantum, ut videris, apta, qui Venere semper prospera ntuntur, nunquam cessant.*

110. *Utens cognatis utere deliciis V. B. Pi. O. Bip. Et tibi cognatis R. Gr. P. G. En tibi cognatis L. — Tibi cognatis utere deliciis, id est, tibi convenientibus, propriis, tua libidine dignis. « Fruere votis usque ad invidiam felicibus », ut loquitur Petron. cap. 11. Sed suspicor, per *delicias* hic potius intelligendos esse servos vel pueros delicatos de Alexandria plerumque emptos, qui jocis et cantibus et arguta dicacitate dominis *delicias* faciebant, ab iis sæpe*

Illa furens : credo, nescis, quod, perfide, dixi,
Non fleo privatum, sed generale chaos.
Hæc genus humanum, pecudum, volucrumque ferarumque
Et quidquid toto spirat in orbe, creat.
Hæc sine diversi nulla est concordia sexus:

improbe amati, et singulariter *Delicæ* vocabantur. Quintil. Inst. Or. I, 2, 7; Statius, Silv. V, 5, 67; Petron. cap. 31. His utendum esse puellæ libidinose, mordaci joco suadet Maximianus, tamquam *ei cognatis*, hoc est, quod pari ætate, conditione, nequitia garrulitateque essent, atque ipsa, quæ cantu et fidibus oblectare docta, forte in idem ministerium emptæ ex Syria erat, nati pueri ex Alexandria, qui et subinde cum Syris fidicinis conjunguntur, nati a Capitolino in Vero, cap. 8. Sic in fragmento Petronii, quod (huj. op. tom. II, p. 125. Ed.) proximus *famuli* vel servi *cognata* *foece sepulti* dicuntur, qui in *foece* vel turba villissima similium hominum latent.

111. *Illa furens, credo quod nescis, perfide, dixit*, sic vulgate: *nescis ut credo perfide* V. G. *nescis ut cerno* P. et V. pro glossa: *nescis ut credo perfide nescis* L. In omnibus hisce variationibus verba manent confusa, ut sententiam, quam debent, non efficiant. Puto *dixit* mutandum esse in *dixi*, et verba sic ordinanda: = *Illa furens* (scil. ait), *credo quod dixi, perfide, nescis*; vel *dixi* = *credo, nescis, quod, perfide, dixi*.

112. *Privatum omnes impressi antiquiores: privatim* Amst. Bip. et fortasse aliæ; *generale malum* vel *chaos* V. *malum* Gr. — *Sed generale chaos*. Etsi quidam codices legunt

generale malum, dubium tamen non est, quin pro glossa hoc adposuerit verbum librarii, qui, quid chaos hic significare posset, non perspiciebant. Et omnino, quid eo verbo volnerit auctor, obscurum est, nisi in subsidium vocemus locum Ovidii, Art. Am. II, 467 seqq. qui postquam discordiam et iras amantium dixit saepe optime componi petito concubitu, tum illustrat hoc memorata primitiva illa omnium rerum discordia, quam dixerunt Chaos, quo sublato, et partibus universi omnibus in certum ordinem reductis, quum genus humanum terras pro sede sortitum esset, hoc tamen rude admodum initio et snis tantum viribus confusum discedisse a se, et solis in agris errasse, donec blanda voluptas et amor truces animas leniret, atque in unum coire locum doceret. Hinc ideam istam concepit auctor, ut *generale chaos* diceret eodem omnium animantium discordiam et infecundam rerum vastitatem, quae futura esset, nisi diversorum sexuum fieret conjunctio. Pro sterili et deserto loco *chaos* posuit Petron. Bell. civ. vs. 74 : - Sed chaos, et nigro squalentia pumice saxa, etc.

113. *Ferrariumque* B. Pi. O. Amst.
Bip. *ferrarum* R. Gr. G.

115. *Nulla est concordia sexus.*
Petitum ab Ovidio, Art. Am. l. c.
v. 463: Illic (in concubitu) depo-
sitis habitat Concordia telis: Illo,

Hac sine conjugii gratia summa perit.

Hæc geminas tanto constringit fœdere mentes,

Unius ut faciat corporis esse duos.

Pulchra licet, pretium, si desit, femina perdit,

Hæc si defuerit, vir quoque turpis erit;

Hæc si gemma micans rutilum non conferat aurum,

Æternum fallax mortiferumque genus.

Tecum pura fides, secretaque certa locantur,

crede mihi, Gratia uata loco est -.

117. Tanto constringit vulgatæ omnes: toto vel tanto V. Gr. tacito R. stante et toto L.

118. Ut facias R. esse duas L. — Unius ut faciat corporis esse duos. Quid hoc? notum illud σύμματα μὴν δύο, φύξι δὲ μία. Vid. Ouzel. ad Mianc. p. 41: an pectoris? de re ipsa v. Valckenur ad Eurip. Hipp. v. 195 et 273. ΟΜΜΕΡΑ. — Minucii locus est Octavii, cap. 1: « credere unam mentem in duobus fuisse divisam ». Verba ea, ut et Græcum proverbium ab Ommereno adlatum, de arctissima amicitia agunt, quæ est ea animorum conjunctio, ut una mens in duobus corporibus videatur. Maximianus vero loquitur de conjugio, quod non animorum modo, sed et corporum infert copulam. Hæc copula autem quia consensionem animorum pro fundamento habet, hinc recte Maximianus conjugium dicit tanto mentes fœdere constringere, ut duo diversi sexus homines unius corporis esse faciat; quæ formula adeo in libris sacris et a scriptoribus ecclesiasticis usurpata est.

119. Pulchra licet desit pretium si femina perdit G. qua lectione sensus turbatur. Withofius, p. 332, lectionem vulgatam sic distinguen-

dam putat: Pulchra licet, pretium, si desit, femina perdit. Sed ita jam distinguunt edd. B. et O. Withofius tamen inallet sine tali, si liceret.

121 Gemma vel mamma V. conferat aurum B. Pi. O. Bip. conferat Gr. L. G. conferet V. — Rutilum non conferat aurum, non conjugatur cum auro.

122. Æternum fallis, vel est fallax multum V. fallit Gr. G. Extremum fallax R. — Fallax mortiferum genus, scil. fit, vel erit, i. e. fallit, deficiet et intercidet generatio.

123. Secretaque certa loquuntur B. Pi. O. Bip. cuncta loquuntur V. certa sequuntur G. cuncta locantur L. quod optimum est. — Pura fides secretaque certa locantur. Hæc vera et certa lectio est, quam unicus servavit cod. Luu. quamque sequens versus minor satis confirmat. Locare dixit, quod Horat. Sat. I, 2, 13, « ponere in fenore nummos ». Locantur, inquit, per illud concubii secretum, ut appellat Gellius, IX, 10, bona fide committuntur, et quasi sub pignore deponuntur certa secreta sensusque animi, quæ mutua fides et benevolentia tuto servet, atque adeo cum fenore reddat. Similitudine hac alia in re usus est Claud. de Cons. Mall. v. 183:

O vere pretium, fructiferumque bonum!
 Cedunt cuncta tibi, quodque est sublimius, ultro
 Cedunt imperiis maxima sceptris tuis,
 Nec subjecta gemunt, sed se tibi subdere gaudent:
 Vulnere sunt iræ prosperiora tuæ.
 Ipsa etiam totum moderans sapientia mundum,
 Porrigit invitas ad tua jura manus.
 Sternitur icta tuo votivo vulnere virgo,
 Et perfusa novo læta cruore jacet.
 Flet tacitum, ridetque suum laniata dolorem,
 Et percussori plaudit amica suo.
 Non tibi semper iners, non mollis convenit actus,

« Collectamque diu, certis nteum-
 que locatam Sedibus, in dnibum
 patiar deponere famam ». De se-
 creto commercio conjugum paria
 significat Claud. Fescenn. 4, 16 :
 « Adspirare novam pectoribus fidem,
 Mansuramque facem tradite sensi-
 bus ».

124. O vere nostrum V. Gr. G.
fructiferumque genus V. — O vere
pretium, etc. O bonum, quod vere
 dicas pretium sive fenus bene col-
 locatum, et suos fructus laturum!

126. Maxima quæque B. Pi. O.
 H. Bip. et alim: sed quæque nihil
 sublimius infert, quam quod ante
 posuit, *Cedunt cuncta tibi*. Igitur
 longe melior lectio maxima sceptris,
 quam habent V. Gr. L. G.

127. Nec subtracta gemunt B. Pi.
 O. et alim. Hæc subtracta R. Nec
 subjecta V. Gr. P. L. G. sese sibi sub-
 dere R. G. se tibi subdita gaudent
 V. Gr. L.

128. Posteriora tuæ Amst. Bip. et
 fortasse alim recentiores habent:
 sed omnes scripti, et editiones au-
 tiquiores A. B. Pu. Pi. O. Hau. ex-

bibent prosperiora. — *Vulnere sunt
 iræ prosperiora tuæ*. Iram de con-
 gressionem, lucta, ardore pugnan-
 tium sæpe dicit Statius, ut Theb.
 VI, 746: « simili stantem miratus
 in ira ». Plura dabit Barth. ad Theb.
 IX, 783. Hinc vulnere ab ea ira
 proficisci dicit auctor, quæ vulnere
 nocturni prælii vocat Claud. Fescenn.
 4, 29.

130. Porrigit invitas R. Pi. Hau.
 Bip. invictas V. Gr. L. A. *injunctas*
G. tua jussa V. R. Gr. L. *sua jussa*
 G. — Fere mallet *ad tua jussa*;
 nam jura hic cum manibus minus
 convenire videtur. Ep.

132. Et percussa omnes impressi,
 quod tamen ταυτολογικόν videtur,
 quia præcessit *icta*. Igitur melius
perfusa V. R. L. — *Novo læta cruo-
 re*. Claudianus *virginis cruentis* me-
 minit Fescenn. 4, 27.

133. Flet tantum B. Pi. O. H. Bip.
Flet tacitum V. Gr. quod melius pu-
 to: idque facillime corrumpi in *tan-
 tum* potuit. *Flet tacite* G. *laniata pu-
 dorem* L.

135. Convenit ictus G.

Mixtaque sunt ludis fortia facta tuis.
 Nam nunc ingenio, magnis nunc viribus usa,
 Nunc his quæ Veneri sunt inimica malis.
 Nam tibi pervigiles impendunt sæpe labores
 Imbres, insidiæ, jurgia, damna, nives. 140
 Tum mihi sæpe feri commendas corda tyranni,
 Sanguineus per te Mars quoque mitis erit.
 Tu post extinctos debellatosque gigantes,
 Excutis irato tela trisulca Jovi:

137. *Ingenio magno V. nunc magna viribus nra es G.*

138. *Quæ juveni vulgatæ plerumque: quæ Veneri V. Gr. G. scribo Veneri. Plane corrumpit hunc versum L. Non quidem in penis non es amica malis.*

139. *Nunc tibi vult Withofius, quod non probō: impendunt sæpe dolores B. Pi. O. Han. Bip. labores V. R. Gr. L. G. forte intendunt vel intentant. Withofius corrigit impendent. — Pervigiles impendunt sæpe labores. Pervigiles tota nocte tolerandos impendunt, tua causa movent, excitant, sed melius videtur legere intendunt vel intentant. Virgil. Æn. I, 91: « Præsentemque viris intentant omnia mortem ». Claud. in Ruf. I, 88: « populis commune intendere letum ». Nolim tamen spernere emendationem Withofii impendent.*

140. *Damna, pudor B. Pi. O. H. Bip. damna, nives V. R. Gr. L. G. quod præfero. — Imbres, insidiæ, jurgia, damna, nives. Hos labores amantibus subeundos repetit ex Ovidio, qui Am. I, 9, 9 seqq. amantem cum milite comparat, eumque pariter viarum molestias, frigora noctis, imbres nivesque patienter ferre narrat.*

141. *Tum mihi Pi. Han. Bip. Tu mihi Gr. B. O. quod et probat Withofius. Ut mihi G. — Commendas corda tyranni, facis, ut mitiora et audabiliora videantur.*

144. *Excusis aurato V. Gr. — Excusis irato tela trisulca Jovi. Ovid. Am. II, 5, 51: « dedit oscula, qualia possent Excusare irato tela trisulca Jovi ». — Frequentissimum est poetis exemplo Jovis crimina sua et furtivos amores velare, et amantium licentiam iis prætexere, exaggerando Jovis ipsius furta. Sic Anthol. Lat. I, ep. 10: « Texit furta Jovis carmine dulcis olor ». Et hoc exemplo Helenam movet Paris apud Ovid. Epist. XVI, 189: « Jupiter his gaudet, gaudet Venus aurea furtis: Hæc tibi nempe patrem furta dedere Jovem ». Elegantissimus locus est Terent. Ean. Act. III, sc. 5, v. 351, ubi Cherea loquitur: « dum adparatur, virgo in conelavi sedet, Suspectans tabulam quamdam pictam, nbi ioverat pictura hæc, Jovem Quo pacto Danaæ misisse aiunt quondam in gremium imbrem aureum... Deum sese in hominem convertisse... At quem Denim! qui templa cæli summa sonitu concutit. Ego homuncio hoc non facerem! ego vero illud ita feci, ac lubens »:*

Tu cogis rapidas adfectum ducere tigres,
 Per te blandus amans redditur ipse leo.
 Mira tibi virtus, mira est patientia, victos
 Diligis, et vinci, vincere sæpe voles.
 Quum superata jaces, vires animosque resumis,
 Atque iterum vinci, vincere rursus amas.
 Ira brevis, longa est pietas, recidiva voluptas,

145

150

quæ ultima conveniant cum illis Ovid. Metam. II, 849: « Ille pater rectorque Deum, cui dextra trisulcis Ignibus armata est, qui nutu concutit orbem, Induitur faciem tantri, etc. » Ita Propertius, Eleg. XXX, 28: « Illic adspicies scopulis hæere sorores, Et canere antiqui dulcia furta Jovis. Ut Semele est combustus, ut est deperditus Io, Denique ut ad Trojæ tecta volarit avis ». Noster quoque eodem colore supra v. 45: « Nec memorare pudet tali me vulnere victum, Subditus his flammis Jupiter ipse fuit ». Adpositus est Arnobii locus, quem adscribam quia omnia Jovis furta enumerat: « Quid tantum, quæso, de vobis Jupiter iste, quicumque est, meruit?... matrimonii prodidit jus Leda: Jupiter esse dicitur auctor culpæ. Virginitatem Danae custodire nequivit: furtum esse narratur Jovis. Ad mulieris nomen properavit Europa: expugnator pudicitia idem esse jactatur. Alcmena, Electra, Latona, Laodamia, mille aliæ virgines ac mille matres, cumque illis Catamitus puer spoliatus est honestate: eadem ubique est Jupiter fabula, neque ullum turpitudinis genus est, in quo ejus nomen consociatis libidinibus inseratis ». Ed.

145. *Rabidas* L. et hoc mavult

Withofius, quam vulgatum *rapidas*: *adfectus discere* B. Pi. O. Bip. *effectus discere* Han. Amst. *effectum discere* V. Gr. *adfectum ducere* L. G. quod placet. — *Adfectum ducere tigres*, i. e. amoris adfectum concipere, contrahere, quemadmodum uva dicitur *colorem ducere* Virg. Ecl. IV, 49, *saxa ducere formam* dicuntur Ovid. Met. I, 402, *color ducere signa mentis* Nostro El. III, 20.

147. *Mira est patientia, victos* B. Pi. O. H. Bip. *est mira potentia* V. R. Gr. G. *victor G. victrix R. mira est patientia victæ* corrigit Withof. et addit: Explicatione non indigent hæc verba, adeo sunt clara, nec patiuntur, quamvis castis omnia sint casta.

148. *Vincere sæpe volens* pleræque vulgatæ: *voles* Gr. G. *soles R. velis vel vinei tu quoque sæpe soles* perperam L.

149. *Quum superata* B. Pi. Bip. *Quum A. H. O. Dum superata* G. *animosa resumis R. resumes* L. — *Vires animosque resumis*. Forsan respexit hæc Ovidii, Am. I, 9, 29: « Mars dubius, nec certa Venus; victique resurgunt, etc. »

150. *Rarus amans* pleræque impressæ: *amas* G. quod præfero.

151. *Recidiva voluptas* pleræque vulgatæ: *redidiva vel recidiva* V. L. *redidiva* Gr. G.

Et quum posse perit, mens tamen una manet.
 Conticuit tandem, et longo satiata dolore
 Me velut expletis deserit exsequiis.

152. *Et quum posse perit.* Uti supra El. III, 92: « ipsum talia velle fugit; mens tamen una manet », eadem voluptas et libido. Sic mentem accipiunt subiinde poetæ. Virg. Georg. III, 267: « furor est insignis equarum, Et mentem Venus ipsa dedit ». Vid. nost. edit. t. I, p. 464, et t. V, p. 543. Sic etiam Noster, v. 102, accepisse videtur. Eo.

153. *Conticuit quondam G. satiata vel sanata L.*

154. *Ac velut expletis desinit exsequiis* plerumque vulgatæ. Sed desinit superfluum videtur, quia jam dictum est *conticuit*. Igitur melior lectio vetustiorum V. Gr. G. *Me velut expletis deserit exsequiis*. Sed hoc pacto commodum fuerit, hexametro copulam inserere: *Conticuit tandem, et longo, etc.* — *Expletis deserit exsequiis*, peracto quasi funeris officio, quo me funeratum prosequi voluit. Vid. v. 103.

MAXIMIANI ETRUSCI

ELEGIARUM LIBER.

ELEGIA VI.

CLAUDE, precor, miseras, ætas verbosa, querelas!
Numquid et hoc vitium vis reserare tuum?
Sit satis, indignum leviter tetigisse pudorem,
Contractata diu crimina crimen habent.
Omnibus est eadem leti via, non tamen unus
Est vitæ cunctis, exitiique modus.
Hac pueri atque senes pariter juvenesque feruntur,

1. In eodice Bernh. Rottend. hæc Elegia præcedentis sine distinctione adhæret. *Querelas* G. B. Pi. O. H. Bip. *loquelas* V. Gr. — *Ætas verbosa*, senectus garrula. Vid. El. I, 203. Symmachus, Epist. VIII, 48: «Quid faciam senex garrulus? Trahit nos vitium senile verboritas».

2. *Numquid adhuc* omnes fere edd. sed ex Mptis L. et ex edit. G. *Numquid et hoc*, quod præfero. — *Vis reserare*, aperire verbis et ostendere, hoc etiam vitium inesse tibi, quod in senibus vulgo reprehenditur. Sic in fragmento Petronii, quod huj. op. t. II, p. 128 dedimus: «Commissa verens reserare minister dieitur, et in Anthol. Lat. lib. IV, ep. 140, 9: «Frangitur explicitis tristis fortuna querelis, Et reserata minus pectora vulnus habent».

3. *Pudorem* omnes: L. tantum ad-

jicit *vel dolorem*. — *Leviter tetigisse pudorem*. At non leviter, sed nimium tetigit impudens Maximianus, levis et mendax. — Sed *tangere* hic est carpere, reprehendere. Ed.

4. *Contractata* R. G. — *Contractata diu*. Ovid. ex Pont. I, 6, 22: «tractari vulnera nostra timent». Sic supra El. II, 72: «Est grave, quod doleat, commemorare diu».

5. *Eadem vitia lethi* R. — *Omnibus est eadem leti via*. Hor. Carm. I, 38, 16: «omnes una manet nox, Et calcanda semel via leti».

7. *Hic pueri R. feruntur vulgatæ: feruntur* V. R. Gr. L. *feruntur* G. — *Senes pariter juvenesque feruntur*. Horat. l. c. «Mixta senum ac juvenum densentur funera». Ovid. Met. X, 33: «Serius aut citius sedem properamus ad unam: Tendimus huc omnes».

Hac par divitibus pauper egenus erit.
 Ergo quod adstrictum, quodque est vitabile nulli,
 Festino gressu vincere præstat iter.
 Infelix ceu jam defleto funere surgo,
 Hac me defunctum vivere parte puto.

8. *Par divitibus pauper.* Paria habet Horat. Carm. I, 4, 13 seq. II, 3, 21 seq. et eum in his sequutus clar. poeta *Malherbe*. Ed.—Tritissimum hunc de communi hominum sorte moriendi locum, pluribus aliorum sententiis accumulare vereor.

9. *Quod adstrictum* vulgata omnes post *Ascens.* *quod adstrictum* V. G. *quod adstrictum est quidquid vitabile nulli* L. — *Ergo quod adstrictum*, h. e. arcte cum humana conditione conjunctum, et necessitate quadam fixum est, quo se exsolvere nemo possit. Videtur eo verbo respicere ad sententiam Horatii, qua *diram Necessitatem* *clavos* *figere* hominibus, nec posse hos *mortis laqueis se expedire*

scribit Carm. III, 24, 5 seq. Insinuat hoc scholiastes Horatii, qui eodem verbo ad enarrandum hunc locum utitur : « quum necessitate mortis adstricta sit humana conditio, nec possis te ullo remedio inde, aut præmio redimere ». Nonnulli codices legunt *Ergo quod adstrictum*, quod si præferatur, explicandum erit, iter, quod multis multorum hominum passibus ante jam tritum et frequentatum est.

10. *Festino gressu vincere.* Conf. El. I, 275 seq.

11. *Seu jam defleto* R. *Infelix etiam defuncto funere* G.

12. *Hac me defunctum vivere parte puto.* Conf. El. I, 117.

OFILII SERGIANI

ELEGIA

DE PULICE*.

PARVE pulex, et amara lues, inimica puellis,
Carminē quo fungar in tua facta ferox?
Tu laceras corpus tenerum, durissime, morsu;
Cujus quum fuerit plena cruore cutis,
Emittis maculas nigro de corpore fuscas, 5
Lævia membra quibus commaculata rigent.
Dumque tuum latēri rostrum defigis acutum,
Cogitur e somno surgere virgo gravi.
Perque sinus erras; tibi pervia cætera membra;
Is quocumque placet; nil tibi, sæve, latet. 10

* Inscripti, ut Goldastus in Opusc. erot. Ovidii, quem potissimum sequor. Bersmannus inscribit « De Pulice Elegia, quam satis constat non esse Ovidii, nec cujusquam eruditioris ».

1. *Et amara lues.* Lues dicitur, quidquid noxium vagatur, et in alias aliasque partes diffunditur, quemadmodum et pestis. Similiter lues acerba Silio Ital. lib. XII, 184, dicitur turba effusa, telis petens hostes suos.

2. Corruptius vetus cod. Guelf. *Ense quo fungor in tua fata ferox; sed ferox in tua facta est iratus tuis factis.*

3. *Corpus teneris Guelf. laceras corpus morsu, h. e. morsu ita pungia, ut prurigne excitata corpus scabendo laceretur. Sic de scabie Gratius Cyneg. v. 408: - At si deformis lacerum dulcedine corpus Persequitur scabies ».*

4. *Plena cruore cutis; Ex Morat. Art. Poet. v. ult. plenacruoris hirudo.*

5. *Nigras de corpore fuscas Gu.*

6. *Lenia* habet eod. Gu. sed τὴν *Lævia* magis convenit *rigent*, i. e. *æqualent*, *aspera* fiunt.

7. *Cunq̄ue Guelf. Gryph. et Dorn. tuum rostrum lateri defigis Guelf.*

8. *E summo surgere virgo thoro Guelf. quæ lectio deterior vulgata.*

Ah! piget, et dicam, quum strata puella recumbit,
 Tu femur avellis, cruraque aperta subis.
 Ausus es interdum per membra libidinis ire,
 Et turbare locis gaudia nata suis.
 Dispeream, nisi jam cupiam fieri meus hostis,
 Promptior ut fieret ad mea vota via.
 Si sineret natura mihi, quo verterer in te,
 Et quod sum natus, posse redire daret:
 Vel si carminibus possem mutarier ullis,
 Carminibus fierem ad mea vota pulex:
 Aut medicaminibus, si plus medicamina possunt,
 Vellent naturæ jura novare meæ.

11. *Ah piger edicam* cod. Guelf.

12. *Tu femur avellis*. Credo hoc cum velle: Tu pungendo irritas puellam, ut femur femori forte impositum avellat, et disjungat.

14. *Et turbare suis gaudia nata locis* Guelf. *gaudia* de voluptate Veneræ, vulgatum; ut in hoc Propertii, I, 4, 14: « et quæ Gaudia sub tæcita ducere veste libet ». Et *loca* de partibus muliebribus. Ovid. Art. Am. II, 719.

15. *Desperam si non* Guelf. corrupte. *Ah peream* Bersmannus ex alio codice notavit in margine. Sed *Dispeream* frequens est adseverandi, adjurandi formula. Virg. Catal. IX, 2: « Dispeream, nisi me perdidit iste putus »; et XIII, 3: « Dispeream, si te fuerit mihi carior alter ». Martial. I, 40, 8: « Si quis erit magnæ subnixus robore mentis, Dispeream, si non hic Decianus erit ». Idem, II, 69, 2: « Si non mentiris, Classice, dispeream ». Et sæpius idem aliis locis.

16. *In mea vota* Guelf. Sed ad *mea vota* confirmat versus Ovidii ex

Pont. IV, 12, 50: « Quoque viam facias ad mea vota vado ».

17. *Ut sineret* edidit Dorn. *Si natura mihi sineret* Guelf. *sineret* pro *permitteret*, *concederet*. Cum dativo positum hoc verbum deterioris latinitatis est, et ita Juvenius, II, v. 24: « Et sine defunctis defunctos condere terra ».

18. *Posse redire daret, quod sum natus* videtur exponendum, *posse redire* in id, quod sum natus, quemadmodum priore versu: *quo verterer in te*. Scilicet *redire* sæpe adjunctum habere accusativum sine prepositione, monui ad Maximiani El. I, 218: « prout senectus Terram, qua genita est, quam reditura, videt ». Cod. Guelf. legit *Et quo sum natus*, vitiose, ut puto.

19. *Ut si carminibus et mutarer in illis* Guelf.

20. *In mea vota* Guelf.

21. *Ac medicaminibus et possent pro possunt* Guelf.

22. *Naturæ jura novare meæ*. Phrasin ab Ovidio petiit, qui Met. IV, 279: « Nec loquor, ut quon-

Carnuina Medææ, vel quid medicamina Circes

Contulerint, res est notificata satis.

His ego mutatus, si sic mutabilis essem,

Hærerem in tunicæ margine virginææ.

Inde meâs per crura meæ sub veste puellæ,

Ad loca, quæ vellem, me cito subriperem.

Cumque illa dudum, lædens nil ipse, cubarem,

Donec de pulice rursus homo fierem.

Sed si forte novis virgo perterrita monstis,

Exciret famulos ad mea vincla suos;

Aut lenita meis precibus succumberet illa,

Aut mox ex homine verterer in pulicem.

Rursus mutatus, fundensque precamina mille,

Accirem cunctos in mea vota Deos;

dam naturæ jure novato Ambiguus fuerit modo vir, modo femina, Scythion ». Idem, Art. Am. II, 42, de Dædalo alas avis sibi parante : « Sint mihi naturæ jura novanda mem ».

23. *Carmina Medææ*. Corruptissime hunc versum expressit vetus exemplar Guelf. « Canam Medææ tibi quas medicaverit artes ».

24. *Notificata satis*. Hoc verbo etiam Ovidius usus est, si versus genuinus est, ex Pont. I, 2, 12 : « Atque modum culpæ notificare mem ».

25. *His ego mutatus* Guelf. perperam; sic sic mutabilis Goldastus edidit; sed vet. Guelf. Bersmauni et Dornavi exemplar rectius legit si sic mutabilis.

26. *Hærerem in tunicæ*. Sic Gryph. Bersm. Gold. et Dorn. sed vet. Guelf. in omittit, idque etiam Bersmannus notavit unum librum suorum non habere.

29. *Cumque illa dudum*. Plane aliter vetus exemplum Guelf. « Sicut

et optarem nullatenus usque probarem ». Versus rhythmicus barbariem olet.

31. *Novis virgo perterrita monstis*. Virg. Æn. III, 307 : « magnis exterrita monstis Dirigit visum in medio ». Ovid. Met. XII, 175 : « monstri novitate moventur Quisquis adest ».

32. *Exciret famulos* Guelf.

33. *Aut tentata* Gryph. Bersm. Gold. Dorn. *Aut lenita* vet. Guelf. quod præferre alteri malim.

35. *Rursus mutatus, fundens humilesque precatu*, vetus Guelf. Ex rhythmo consonante adparet, verum spurium esse. *Precamina* an quis alius dixerit, dubito : certe in Lexicis hoc vocabulum non invenio.

36. *Accirem cunctos* Gu. Hoc ferre præferam alteri, quod Bersm. et Gold. habent, *Adferrem cunctos*. Nam eam formulam *Accirem Deos* adcommodare et opponere auctor superiori v. 31, videtur, quæ *excire*

278 OFILII SERGIANI ELEGIA DE PULICE.

Illam tum precibus, vel vi superator haberem,
Et jam nil mallet, quam sibi me socium.

famulos suos virgo dicebatur; præterea exprimere id, quod Virgilius dicit *Dios in vota vocare*, Æn. V, 234 et 514. *Vocare autem Deos in vota*, ut e Maronis locis intelligitur, ii dicuntur, qui extrema et maxima audent, atque alios vincere cupiunt. Conf. Sil. Ital. XIV, 396.

37. Bersmannus in margine ad hunc versum notavit, libros tres sic legere: «Dum bona vel precibus, vel vi, sperata tenerem»; et conspirat cum his cod. vet. Guelf. nisi quod *superata tenerem* habet. Neque vero cum versum, etiamsi non absurdum, magis probare pos-

sum, quam alterum, quem vulgata Beramanni, Goldasti et Dornavii, exempla habent, quique melius, quam ille, cohæreere cum ano pentametro videtur: «Illam dum precibus, vel vi, superator haberem»; modo *nam* legatur pro *dum*. *Illam tum haberem* ex consuetudine amatorum poetarum dictum pro *illam tum potirer*. Tibull. IV, 7, 6: «mea gaudia narret, Dicetur si quis non habuisse suam». Propert. III, 6, 22: «Me doceat livor mecum habuisse meam». Ut notum est illud Terentii, Andr. I, 1, 58: «quis heri Chrysidem habuit?»

ALBI OVIDII JUVENTINI

ELEGIA

DE PHILOMELA,

ET DE ALIARUM AVIUM, SIMUL ET QUADRUPEDUM,
VOCIBUS.

DULCIS amica veni, noctis solatia præstans :
Iater aves etenim nulla tibi similis.
Tu, Philomela, potes vocum discrimina mille,
Mille potes varios ipsa referre modos.
Nam quamvis aliæ volucres modulamina tentent,
Nulla potest modulis æquivalere tuis.
Insuper est avium, spatiis garrire diurnis :
Tu cantare simul nocte dieque potes.
Parus enim quamvis per noctem tinnipet omnem,
At sua vox nulli jure placere potest.
Dulce palaga sonat, quam dicunt nomine drostam,

4. In cod. Leidensi Burmannus scriptum ait : « Mille vales varios tuta referre modos » ; ubi pro *tuta* fortasse scribeandum erat *tute referre modos*.

6. In eodem cod. « Nulla potest modulus æquiparare tuos », quod fortasse melius.

9. *Tinninet* editio Aldi, ejusque sequaces Bersm. et Gold. *timpanet* cod. Leid. *tinnitet* Schottus, quod tamen apud eum mox sequitur de

merulo dictum. *Tinnipet* rescripsit Burmannus e Glossario Leidensi, quod produxit, in quo *Pari tinnipant*. Vossius de Vit. Serm. IV, 28, pro *tinnipare* legendum censet *tinninare*, ut est apud Catull. Carm. 52.

10. *At sua vox nulli*. *Sua* pro *ejus*, ex more cadentis latinitatis. Schottus cum Burmanno edidit *Vox ejus nulli*, quod ex emendatione videtur esse.

11. *Palaga* et *drostam* Ald. Bersm.

Sed fugiente die nempе quieta silet.
 Et merulus modulans sat pulchris tinnitat odis,
 Nocte ruente tamen cantica nulla canit.
 Vere calente novos componit acredula cantus, 15
 • Matutinali tempore tunc mitilans.
 Dum turdus truculat, sturnus tunc pusitat ore;

Gold. *pelora et drosam* Schott. *parala et drosam* legit vult Barm. quod sic apud Marium Matium, Adnotation. cap. 47: *dicunt quam nomine clausam*, cod. Leid.

13. *Tam pulchris concinit odis*, Ald. Bersm. Gold. *concinat* cod. Leid. sed melius videtur quod Schottus edidit: « • sat pulchris tinnitat odis »; nam in verbo *concinat* nulla vox propria adparet. *Odas* sequiore ætate dixerunt pro quocumque cantu suavi. Jul. Speratus de Philomela, vers. ult. « Porridge dulcisonas adteutis auribus odas ».

14. *Carmina nulla canit*, Ald. cum Bersm. et Gold. sed malo eum Schotto potius *cantica nulla*.

15. *Vere calente* exhibuit Ald. Bersm. Gold. *Voce calente* Schottus, sed illud prætulit Barm. Verba *componit acredula cantus* adludere videntur ad versum ex Ciceronis Prognosticis, quem adfert Isidorus, Orig. XII, 7, et Balbus Jansenensis in Catholico, v. *Acredula*: « Et matutinis exercet acredula eantus ». Similes versus sunt apud Cicer. de Divin. I, 8: « Sæpe etiam pertriste canit de pectore carmen, Et matutinis acredula vocibus instat ». Acredulam Isidorus, Balbus et alii lusciniæ dicunt esse, in quibus certe auctor hujus carminis non est: alii ululam, vel etiam ranae speciem, quod statuit Grotius

ad Cicer. fragm. Arat. p. 82; Goldstus in Epist. dedie. ex Alaudarum genere dieit esse. Vid. Vossius, Etymol. pag. 298, in *Acredula*. — Apud Matium *mutilare*, *acredularum*. Ed.

16. *Tempore tunc mitilans* Ald. cum Bersm. et Gold. *tunc*, i. e. vere calente, quod ante dixit. Schottus edidit « Matutino tempore rurilans », quod verbum plane ignotum aliis. In cod. Leid. est *tunc rutilans*.

17. Bersm. et Goldast. ediderunt « Dum turdus trutilat, sturnus tunc pusitat ore »; Schottus: « Et turdus trueulat: sturnus tum pusitat ore ». Utrumque *truculat* et *trutilat* probat Cangius in Glossario. — Et apud Matium *Trutilare*, *turdorum*. In Glossario Leid. *Turdi sotitant*, vel *facillant*, ubi lege *faceillant*. Sic in ep. seq. apud Barm. « Faceilat hic volitans turdus ». Papias in Vocabulario *Turdos cæillare*, vel *facillare*, vel *socitare*: in Salemonis Gloss. *trueilare*. Ed. — In glossis Vossianis est *Turdus truculat*, atque hinc pro vitioso habendum, quod in codice Leid. legitur, *turculat*. Aldinæ lectionem *pusitat* sequitur Gesnerus, Hist. Anim. tom. II, p. 677; sed *pusitat* exhibuit Schottus, *pusitat* cod. Leid. Burmannus emendandum censet « sturnus tum pusitat ore », quia sic in Glossis Leid. *Surni pusitant*: huic accedit, quod in Salemonis et Papiæ Voca-

Sed quod mane canunt, vespere non recolunt.
 Caccabat hinc perdix, hinc graccitat improbus anser,
 Et castus turtur, atque columba gemunt.
 Plausitat arborea resonans de fronde palumbes,
 In fluviisque natans ore tetrinit anas.
 Martia grus gruit, ast cycni prope flumina drensant,

bulariis legitur *Sturnos passitare*.

19. *Cacabat hinc perdix*. Sic Goldastus ex Aldina pariter, ac Schottus. Videtur tamen duplici litera scribendum *Caecabat*, quia $\chi\alpha\chi\alpha\chi\alpha\epsilon\zeta\iota\nu$, vel $\chi\alpha\chi\alpha\chi\alpha\epsilon\zeta\iota\nu$ in Græco est apud Pollucem. Alii, qui *caecabare* scribunt, primam corripiunt, ut Epigramma sequens apud Burmannum: « Interea perdix cacabat », et Nemesiani fragmentum de $\alpha\upsilon\epsilon\upsilon\pi\iota\omicron$, v. 13: « Inficinat pullæ cacabantis imagine guttæ ». In Glossario Leid. *Perdiees cacabant*, et sic apud Papiam et Matium *Caecabare, perdicum*. — *Hinc gratiat improbus anser* Ald. et Bersm. *gracitat* Goldast. *graccitat* Schott. quod præstantius esse videtur; unde Bondamius, Var. lect. lib. II, p. 306, $\gamma\epsilon\gamma\alpha\chi\alpha\epsilon\zeta\iota\nu$ in Polluce de hac avi corrigendum notat pro $\pi\alpha\pi\pi\alpha\epsilon\zeta\iota\nu$. *Gratitare* tamen multi retinent; *gingrire* idem Festo dicitur, unde in Glossario pro *Anseres erinciunt* corrigendum *gingriunt*; et hinc *anserum gingrians* ex Arnobio (lib. VI, pag. 205) notat Casaubonus apud Wolfium in Casaubonianis, p. 56. *Trinnire* de anser in sequente apud Burmannum epigrammate nascitur: « trinnit tunc improbus anser », nisi forte et illic *gingrit* legendum.

20. *Atque columba gemunt*. Gemere turturum et columbarum proprium etiam Antiquis est. Virg. Ecl. I, 59: « Nec gemere acria cessabit

turtur ab ulmo ». Videndus ibi Cerdas in commentario.

21. *Plausitat arborea*. Apud Matium est: *plausitare, palumbium*. Hoc verbo non tam vocem, quam plausum alarum, ejusque sonitum expressum putat. In Leidensi Glossario *Palumbes runcitrant*: in Vossianis glossis *Palumbes runcitrant*. Spartiano in Geta, c. 5, *Palumbes minurriunt*. In edit. Ald. et Bersm. *arborea elamans de fronde*, cui præfero lectionem Schotti *resonans de fronde*.

22. *Sorte tetrinit anas*. Sic Ald. et Bersm. Gold. ubi tamen *sorte* vitiosum est, pro *forte* vel *ore* legendum. Schottus habet *ore trinnis*, cui tamen merito illud *tetrinit* præfertur. Matius *tetrinire, anatim*. Papias, *Anates tretrilitare*, forte pro *tetrinitare*.

23. *Grus gruit, inque glomis cycni prope flumina drensant*. Sic scribunt Ald. Bersm. Gold. Sed in *glomis* quid sit, difficulter explico, nisi in *globis* legatur, h. e. catervatim. Verior tamen et elegantior lectio Schotti videtur: « Martia grus gruit, ast cycni prope flumina drensant ». *Martia grus* dicitur propter fabulosam gruum pugnam cum Pygæis. T³ *gruit* explicat Isidorus, Orig. XII, 7: « Grues de propria voce nomen sumpserunt: tali enim voce insurrant ». Papias: *olores drensare, grues gruere* dicuntur. Apud Ma-

Accipiter pipat, milvus hiansque lipit.
 Cucurrire solet gallus, gallina gracillat,
 Pululat at pavo, trissat hirundo vaga.
 Clangunt porro aquilæ, vultur pulpore probatur,
 Et crocitat corvus, fringulit et graculus.

tium et Bonciarium in Epist. p. 72: *Drensare*, *eyenorum*. Glossarium Leid. *olores drensant*.

24. *Accipiter pipat, milvus hiansque lipit*. Sic Aldus et Schottus. Utrumque verbum de accipitre et milvo etiam agnoscit Bonciarius in Epist. p. 72, et Matus, apud quos *Pipare*, *accipitrum*, *Lipire milvorum*. Alii et *pipant accipitres* enuntiant, et milvos *jugire*. In Glossis Leid. *milvi jugiunt*, et apud Papiam in Vocabulario: *Milvos lupire vel jujere*, ubi emendandum *lipire vel jugire*.

25. *Cucurrire solet gallus*. In Glossis est *Galli cantant vel cucurriunt*, et idem verbum apud Papiam, Salemonem et Matium est. *Gallina cacillat*, ut hic Schottus legit, etiam in sequenti epigr. apud Burmannum, v. 10, exstat. Aldus tamen, Bersm. et Gold. ediderunt *gracillat*; unde apud Matium *Gracillare, gallinarum, quum cantant*. In Glossis Voss. *Galline cracinnunt*, ubi corrigendum *gracillat*. Aliud verbum gallinarum proprium apud Festum est *glocire* et *glocitare*, quum ovis incubituræ sunt. Et gallinas proprie *pipare* e Varrone docet Nonius cap. II, p. 156, Merc.

26. *Pululat at pavo* Schottus. *Pupillat pavo* Ald. Bersm. Gold. unde Matus hanc lectionem sequuntur *Pupillare pavonum*. At Burmannus hic et apud Nostrum scribendum esse contendit *Paululat at pavo*, ut in Glossis Leidens. et Vossianis est;

quod melius sonum vocis pavonum exprimit, et convenit Isidoro, Orig. XII, 7: - Pavo nomen de sono vocis habet. - *Trissat hirundo* Schottus et epigr. seq. apud Burm. v. 5. Glossar. Leid. *Hirundines trissant vel trissant*. Alii tamen *trinsat* scribunt, ut hic Aldus edidit cum Bersm. et Gold. quos sequitur Matus. Alias hirundo et *frünnire* et *minurrire* dicitur. Vid. Sirmond. ad Sidon. Apoll. p. 29.

27. *Clangunt aquila* Ald. eum seq. sed magis placet, quod Schottus edidit, *Clangunt porro aquila*. Sic in Glossis *Aquila clangunt*, et apud Papiam et Salemonem. *Clangere* etiam de anseribus et cyenis dici notat Savaro ad Sidon. p. 119. Sic auctor Comœdiæ Queroli, de anseribus: - Cuncti alas quatiunt diris cum clangoribus. — *Vultur pulpore probatur*. Ita Aldus, pariter et Schottus. Hinc bene in Glossario Salemonis et apud Ugutionem *Vultures pulpore*, et apud Matium *Pulpore vulturum*.

28. *Et crocitat corvus*. Apud Papiam et in Salemonis Glossario *corvos craxare vel crocitare*. Glossar. Leid. *Corvi crocciunt vel croccant*, lege *crocitant*. Sed *crocire* de corvo jam Plautus usurpavit Aulul. IV, 3, 2. — *Graculus at fringulit*. Sic Ald. Bersm. Gold. quod reprehendit Burm. et Schotti lectionem sequitur *fringulit et graculus*, quam firmat Papias in Vocabulario, *grac-*

Gloctorat immenso de turre ciconia rostro,

Pessimus at passer tristia flendo pipit.

Psittacus humanas depromit voce loquelas,

Atque suo domino χαῖτε sonat, vel ave.

Pica loquax varias concinnat gutture voces,

Scurrili strepitu quidquid et audit, ait.

Et cuculi cuculant, et rauca cicada fritinnit,

culos fringulire vel grincire dicens. Burmannus vero conjicit forte legendum *fringuat*, quod a fringilla avi. Vid. Festus, qui *fringulire* esse a fringilla ait.

29. *Gloctorat immenso* Schottus : sic etiam epigr. sequens apud Burm. v. 7 : « longoque ciconia collo Gloctorat ». *Glotorat* tamen Aldus et Gold. quem sequitur Matius : et parum interesse videtur. Papii ciconiæ *crotolare*, Salemoni *glottorare* dicuntur. Fortasse *crotalum* buic verbo originem dedit, cui simile est rostrum crepitans ciconiæ. Ovid. Met. VI, 97 : « Ipsa sibi plaudat crepitante ciconia rostro ».

30. *At passer tristia flendo pipit*. Sic Aldina, Colinaei et al. Bersmannus edidit *flendo rapit*, et in marg. *pipit* e libris duobus. Goldastus *flendo rapit*, quo ipso lectio Aldina firmatur. At Schottus miram lectionem, et nullius sensus dedit : « Pessimus at passer solstitia recoliit ». Burmannus ex hac scriptura verbum *titare* passeribus proprium elicit, siquidem epigr. sequens apud Burm. v. 4 habet : « Hinc titare cupit diversa per avia passer », et Glossarium Leid. *Passeres titant*. Igitur castigat : *Pessimus ut passer, sic titare solet*. Hæc vero quia coactor emendatio est, equidem malim : *Pessimus at passer sat titare en-*

pit. Caterum verbum *pipit*, quod lectio Aldina exhibet, non minus usitatum est, siquidem tale quid etiam Catullus in morte passeris, Carm. 3 : « Ad solam dominam usque pipilabat »; ubi Muretus vult *pipiebat*.

31. *Atque suo domino χαῖτε valeque sonat*. Sic Ald. Bersm. Gold. Sed rectius videtur Schottus edidisse *χαῖτε sonat vel ave*. Nam utraque psittaci vox a vetustioribus poetis laudatur. Persius in prologo : « Quis expedivit psittaco suum χαῖτε? » et Martial. XIV, 73 : « Psittacus a vobis aliorum nomina discam; Hoc didici per me dicere, Cæsar ave! »

33. *Pica loquax varias modulatur gutture voces*. Sic Ald. Bersmann. Gold. *varias concinnat gutture voces* scribit Schottus, idque præfert Burm. *Pica loquax* etiam dicitur Martiali, XIV, 76; eidem *pica salutatrix*, VII, 87; *pica varia* Petronio, cap. 28.

34. *Scurriliter strepitu male edidit* Ald. et Gold. sed melius Bersmannus cum Schotto *Scurrili strepitu*.

35. *Et cuculi cuculant, fritinnit rauca cicada*. Sic Ald. Bersm. Gold. et *rauca cicada fritinnit* Schottus, quod præfero. Illud *cuculare* de cuculo, ut *ululare* de ulula, *gruere* de grue, *bubulare* de bubone. Avium nomina multa a sono vocis compo-

Bombilat ore legens muncra mellis apis.
 Bubulat horrendum ferali carmine hubo,
 Humanò generi tristia fata ferens.
 Strix nocturna sonans, et vespertilio stridunt,
 Noctua lucifuga cucubat in tenebris.
 Ast ululant ululæ lugubri voce canentes,
 Inque paludiferis butio butit aquis.

sita, ut ait Isidor. Orig. XII, 7.

36. *Bombilat ore legens*. Sic omnes editi. *Bombilare*, *bombinare*, *bombire* de apibus proprium verbum est, et in Glossariis varie corrumpitur. Et sonus apum *bombus* apud Varr. de R. R. III, 16. Eadem Græcis usitata, βουβίον, βουβύτιον, βουβίτιον, βούβος. Forsitan hic scribendum est *Bombitat*; nam Festus: « Bombitatio est sonus apum, ab ipso sonitu dictus; sicut mugitus boum, hinnitus equorum ». — Et vide notata ad Pers. I, 99. Ed.

37. *Bubilat horrendum* scribit Schottus, sed rectius est *Bubulat*, quod Ald. Bersm. et Gold. habent. Iidem scribunt *ferali carmine hubo*, quod expressum e Virgilio est, *Æn.* IV, 462. Schottus contra edidit *ferali inurmure*.

39. *Strix nocturna sonans*. Ipsum strigis nomen a stridendo ducit Ovid. Fast. VI, 140: « Est illis strigibus nomen: sed nominis hujus Causa, quod horrenda stridere nocte soleat ». *Strix nocturna* etiam Horatio dicitur, *Epod.* V, 20, et Lucan. VI, 689: « Quod trepidus hubo, quod strix nocturna queruntur, Quod strident ululantque feræ ». *Vespertilionem* Isidorus, l. c. ait « non tam voce resonare, quam stridore ».

40. *Noctua lucifuga cucubat*. Sic omnes editi. Isidorus, XII, 7:

« Nycticorax ipsa est noctua, quia noctem amat. Est enim avis lucifuga, et solem videre non patitur ». Pro *lucifuga* forte legendum *lucifugar*, ut metro aptius. *Tutubat* pronuntiandam esse vocem nocturnæ contendit Boethornius ad Plauti *Mænecm.* IV, 2, 90, et ex illo Plauti loco probat, ubi: « Tu tu istic, inquam; vin' adferri noctuam, Quæ tu tu usque dicat tibi ». Et sat probabilis mihi ea ratio videtur, siquidem in scriptura Longobardica veterum codicum forma literarum c et t sæpe ambigua est.

41. *Ast ululant ululæ*. Isidorus, lib. XII, c. 7: « Ulula avis ἀπὸ τοῦ ὑλῶλῆναι, id est a planctu et luctu nominata. Quum enim clamat, aut fletum imitatur aut gemitum ». Infra *ululare* etiam lupis tribuitur, quippe et canibus solet.

42. *Butio butit aquis*. Sic Schottus: *bubit aquis* editi: *butit* scribendum existimat Burmannus. Videtur etiam *buteo* magis, quam *butio* scribendum esse. Nam Pomp. Festus: « Buteo genus avis, quæ ex eo se alit, quod accipitri eripuit, vastitatisque est causa his locis, quæ intraverit, ut hubo; a quo etiam appellatur buteo ». Et familiam Romanam ex eo cognominatam esse testatur Plinius, *Hist. Nat.* lib. X, c. 8. Ea vero familia est *Buteonium*, gentis Fabiæ.

Regulus atque merops, et rubro pectore Progne,
Consimili modulo zinzilulare sciunt.

Scribere me voces avium Philomela coegit, 45

Quæ cantu cunctas exsuperat volucres.

Sed jam quadrupedum fari discrimina vocum,

Nemine cogente, nunc ego sponte sequar.

Tigrides indomitæ raccant, rugiuntque leones,

Panther caurit amans, pardus hiando felit. 50

Dum lynces hircando fremunt, ursus ferus uncat;

Ast lupus ipse ululat, frendet agrestis aper.

44. *Tintinulare sciunt* edidit Schottut, sed *zinzilulare* præferendum, quod habent Ald. et Gold. alii tamen *zinzinulare* scribunt. Verbum *zinzilulare* ut merulæ vocem interpretatur Cangius.

45. *Scribere me voces.* Hoc distichon Schotti exemplum totæ Elegiæ præmittit; sententia tamen ejus et conexio docet, aptius illud huic medio, quam principio esse.

48. *Nemine cogente.* Bersmannus in margine corrigit *cogenti*. Sed hoc barbarum est, nisi in scriptore barbaro tolerandum. Nam in participiis etsi auferendi easus in *s* et *i* exeat, quando tamen is ponitur absolute, semper in *c* terminatur, ut monet Vossius, de Vit. Serm. lib. I, p. 83. Exemplum Schotti hoc distichon ita mutat: « Quadrupedum quoque nunc audi discrimina vocum, Quæ retiuent voces, sunt ut eis species ».

49. *Tigrides indomitæ raccant.* Sic ed. Ald. et Gold. *raueant* Bersm. *raccant* Schott. et apud Papiam et Salemonem tigrides *rhachare* dicuntur; aliis etiam *rechanare*. Vid. Cangius in Gloss. v. *Raccare*.

50. *Panther caurit amans, pardus hiando felit.* Sic omnes impressi.

Utrumque verbum etiam apud Papiam: *pardos felire, pantheras caurire*. Et in Glossario Leid. *Pantheræ chauriunt; Pardi peliunt*, ubi corrigendum *scilicet*. Apud Spartian. Geta, c. 5, *leopardi rietant*.

51. *Lynces eando fremunt; ursus nec non ferus uncat.* Sic Schotti exemplum. Incorrumpior lectio videtur Ald. et seq. « Dum lynces oreando fremunt, ursus ferus uncat »; ubi tamen *oreando* mutandum in *hircando*: nam *hircare* lyncum est, ut in Glossis Leid. et Voss. *Linces hircant*, et in epigr. seq. apud Burmannum vers. ult. « Sic ululare lupos certum est, hircareque lince » . Ursos *uncare* vel *sevire* est apud Papiam et Ugutionem; et in Glossar. Leid. *Ursi ūrgant vel seviriunt*, ubi legendum *uncant*. *Sevire* ursorum etiam est apud Veteres. Virg. Æn. VII, 18: « præsepibus ursi Sevire, et formæ magnorum ululare luporum » . Item Spartianus l. c.

52. *Ast lupus ipse ululat* edid. Ald. Bersm. Gold. quod præfero lectioni Schotti Porro *lupus ululat, Frendit agrestis aper* Ald. et Gold. *frendet* Bersm. et Schott. Ovid. Art.

Et barrus barrit : cervi clocitant ; equus hinnit.

Ast taurus mugit , et mugilant onagri.

Quirritat verres , tardus rudit , oncat asellus ;

55

Blatterat ast aries , et pia balat ovis.

Ann. lib. I, 64 : « Scit bene , qua frendens valle moretur aper ».

53. *Et barrus barrit.* Darius hoc distichon e lectione Schotti et Burman. In editione Ald. Colimæ, Bersmanni, Goldasti sic exhibetur : « Et barrus barrit : Cervi glocitant et Onagri. Ast Taurus mugit , et celer hinnit Equus ». Barrus est elephas , ut ex illo Horatii patet , Epod. XXII : « nigris dignissima barris », ubi videndi Scholiastæ. Hinc *barrire* vel *barrinus* elephantorum. Vid. Festus in *barrire*, et Veget. de Re mil. lib. III, c. 24. Apud Matium est *Glocitare, corvorum* (lege *cervorum*), *onagrorum*. Id verbum alias gallinarum proprium esse , supra monuimus.

54. *Et mugilant onagri.* Sic in Excerptis Ugutionis : *Onagrorum mugilare*. In Glossario Leid. et Voss. *Onagri vagillant*, et apud Papiam et Salemonem male legitur *onagros magillare*.

55. Schottus edidit cum Burmanno *Quirritat verres setosus ; et oncat asellus*. Sed ego malim sequi editiones Aldi, Colimæ, Goldasti : *Quirritat verres , tardus rudit , oncat asellus*, ut duo verba asinis propria jungantur , sicut fit in Glossario Leid. *Asini oncant vel rudiunt*. Scilicet notissimum vulgatissimumque verbum *rudere* non omittere poterat auctor , quom rarius *oncat* vellet adponere. *Oncare* apud nullum Latinarum se legisse fatetur Gesnerus , Hist. Anim. tom. I, p. 24. Ex Apu-

leio tamen id notatur in Casaubonianis. *Quirritat verres* significationem eam habere videtur , quam *querula sus* in carmine Petronii ad Priapum , hnj. op. t. III , p. 302 ; siquidem antiquis etiam et bonis scriptoribus *quiritare* miserabilem querelam et ejulationem edere notat. Bersmannus vitiose edidit : *Quin citat verres , tardus rudit , oncat asellus*, et in margine ponit *uncat*.

56. *Blatterat hinc aries* Ald. Bersmann. Gold. *Braterat ast aries* edidit Schottus , quod rejicit Burmannus , et *blatterat* vel *blaterat* legendum esse censet. Ita enim Glossarium Leid. *Arietes crissitant vel blaterant*. Glossæ Vossianæ *Arietes crissitant vel craterant*, quod adfinè est illi Schotti *braterat*. Cæterum et camelos *blaterare* dici , quum voces edunt , Festus in *blaterare* monet.—Hoc quoque de ranis dicitur ; vid. Savaro ad Sidon. Apollin. p. 119. *Blaterat* igitur edidi , quod adfert etiam Gesner. vol. I, Hist. Anim. pag. 805. En. — *Et pia balat ovis*. Male in fragmento Gloss. Lambeciani *bobat ovis* : nisi illius auctor voluerit *bebet*, vel *bebat* ; ut sonum ovis referat , formatum ex βῆ βῆ , ut notatur in Casaubonianis. Et vide Jungermann. ad Pollucem , lib. V, c. 13, ubi de verbo βῆχῶδες ovium sonitum exprimente. Hinc et de hædis in Papiæ et Salemonis Glossariis *Hædi vehare*, corrige *bebare*. In Anth. V, 24 : « Adludunt teneri tremulis balatibus agni ». En.

Sordida sus pascens ruris per gramina grunnit;

At miccere capris, hirce petulce, soles.

Porro canis latrat; fallax vulpecula gannit;

Glaucitat et catulus, at lepores vagiunt.

Mus avidus mintrit; velox mustecula drindit;

Et grillus grillat; desticat inde sorex.

Ecce venenosus serpendo sibilat anguis;

Garrula limosis rana coaxat aquis.

Has volucrum voces descripsi, quadrupedumque,

57. *Sordida sus pascens* Ald. Bersmann. Gold. quod præfero lectioni Schotti *Sordida sus subigens*. De verbo *grunnire*, snibus vel porcis proprio, vid. Nonius, p. 114, ed. Merc.

58. *At mutire capris* edid. Ald. et Bersm. *At micere* Schottus cum Burmanno. Rectum videtur *At micere*, quod Goldastus dedit: nam hoc de hircis etiam exstat in Excerptis Ugutionis et apud Papiam in Vocabulario.

59. *Rite canis latrat* Ald. Bersm. Gold. cui præfero, quod Schottus habet, *Porro canis latrat*. De canum ejulatu Veteribus usitatum verbum *baubare* vel *baubari*. Lucret. V, 1070: « Aut quum deserti hanbantur in ædibus ». Et *baubare* latrare explicat Nonius, p. 80 Merc. — *Vulpecula gannit*. Hoc *gannire* etiam legitur in Salemonis glossario, et apud Ugutionem. Veteres *gannire* et *gannitum* canibus tribuunt, teste Nonio, de *impropriis*, p. 450. Merc. et *gannitionem* querulam murmurationem canum dicit Festus.

60. *Glutinat et catulus* edidit Burmannus cum Schotto. Sed hoc verbum apud neminem alium legitur, et Burmannus corrigere tentat

gratulat, quia in Glossario Vossiano *Catuli gratulant*. Magis mihi placet, quod Ald. Bersm. et Gold. habent, *Glaucitat et catulus*. — *Lepores vagiunt* omnes impressi agnoscunt. Hoc etiam est apud Papiam. In glossis Vossianis *lepores vagiunt*.

61. *Mus avidus mintrat, velox mustellaque dintrit* ediderunt Ald. Bersmann. Gold. *Mus avidus mintrit; velox mustecula drindit* Schottus et Burm. *Mus avidus mincrit* glossarium, metricum biblioth. nostræ publ. cujus mentionem in proemio feci: alia glossaria *mintrit* habent. Bondamius in variis lection. p. 241, legendum notat *murrut* et *drindit* vel *drindat*. In Papiæ vocabulario scribitur *mustellas drinorare* (corrigere *drindare*) mures murire. In glossis Vossianis *mustellæ drindant*.

62. *Desticat inde sorex*. Sic omnes editi, Glossarium Salemonis et Ugutio. In aliis *dentitare* et *denticare* legi observat Burmannus.

63. *Nempe venenosus* Schottus et Burm. *Ecce venenosus* Ald. Bersm. Gold. quod melius videtur. *Sibilat anguis* vulgatum et scriptoribus antiquis tritum est.

64. *Rana coaxat*. Hoc ipsum est

Quas natura illis grata parens tribuit.
 Sed cunctas species animantium nemo notavit,
 Atque sonos ideo dicere quis poterit?
 Cuncta tamen Domino depromunt munera laudum,
 Seu semper sileant, sive sonare queant.

70

apud Suet. Aug. 94, et Spartian. in Geta, cap. 5.

69. *Cuncta suo Domino* Ald. Bersm. Gold. sed melius Schotti exemplum *Cuncta tamen Domino*. Sic magis se referunt hæc ad superius distichon. — *Domino*, Deo, more christiano.

70. *Seu semper sileant nocte dieve canant*. Hæc satis inepte lectio Schotti. Quanto melior illa, quam reli-

qui habent : *Seu semper sileant, sive sonare queant*. Nam bene hæc consequitur præcedentibus. Nemo, inquit, omnes animantium species observavit, ut singulorum adeo sonos edicere queat; omnia tamen Dominum et creatorem suum suo modo laudant, sive illa plane muta sint, sive aliquam vocem emittere queant.

JULII SPERATI V. C.

ELEGIA

DE LAUDE PHILOMELÆ

ET ALIORUM EPIGRAMMATA DE ANIMALIBUS.

I. PHILOMELA.

SUM noctis socia, sum cantus dulcis amica :

Nomen ab ambiguo sic Philomela gero.

Traducit Philomela insomnem carmine noctem,

Nos dormire facit, se vigilare docet.

Dic, Philomela, velis cur noctem vincere cantu?

1. *Sum noctis socia, et sum cantus.* Ita Pitbœus, cum eoque Burmannus ediderunt. Sed Goldasti exemplum copulam et omittit, et, teste Burmanno, etiam codex Leidensis. Idem in utroque sit in sequentibus vs. 9, 11 et 13. Quumque hoc ipsum Alvari Cordub. imitatio, tribus in versibus a Burmanno recitatis, observavit, adparet, sic scripsisse auctorem pro licentia senioris ævi poetarum, qui breves syllabas medio in versu, ubi cæura est, sæpe producunt. *Noctis socia* dicitur Philomela, quia noctu diligenter cauit, præter morem aliarum avium. Quod ipsum in Philomela notavit Virgil. Georg. IV, 514: « at illa Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen Integrat ». Plin. lib. X, c. 29, s. 43: « Lucius diebus ac noctibus continuus quindecim garrulus sine intermisso cantus, densante se frou-

dium germine ». Conf. etiam Juventini superior Elegia v. 7.

2. *Nomen ab ambiguo sic Philomela gero*, h. e. nomen gero ab ambigua significatione ductum, siquidem Philomela dici possum, quod et ipsa cauere amem, et quod ob cantum dulcissimum amer ab aliis.

3. *Traducit Philomela insomnem carmine noctem.* Virgil. Æn. IX, 166: « noctem custodia ducit Insomnem ludo ». Stat. Theb. II, 74: « Insomnem ludo certatim educere noctem ». Val. Flaccus, I, 277: « Thracius hic noctem dulci testudine vates Extrahit ». Vid. etiam not. ad Avieni Descr. Orb. v. 753.

4. *Nos dormire facit, cantu suo somnum invitat.* Quod ipsum significat Juventini Eleg. v. 1: « Dulcis amica veni, noctis solatia præstans ». Cantu volucrum conciliari somnum, sicut et aquæ labentis

Ovis ne noceat vis inimica meis.

Dic age, num cantu poteris depellere pestem?

Aut possim, aut nequeam, me vigilare juvat.

Vox, Philomela, tua cantus ediscere cogit,

Inde tui laudem rustica lingua canit.

Vox, Philomela, tua citharas in carmine vincit,

murmure, sæpe prædicant poetæ. Ovid. Fast. III, 17: «umbrosæ salices volucresque canoræ Fecerunt somnos, et leve murmur aquæ». Add. Horat. Epod. II, 25 seq.

6. *Ovis ne noceat, Ne noceat ovis* exemplum Goldasti et cod. Leid. *tui* forte legendum pro *meis* existimat Burm. Sollicitudinem miram lasciniæ de ovis et pullis suis, et super amissis mœrorem sæpe notant poetæ: ut Virgil. Georg. I. c. «Qualis populus mœrens philomela sub umbra amissos queritur fetus, quos durus arstor Observans nido implumes detrahit». Quintus Calaber, lib. XII Paralip. v. 481 seqq. uxorem Laocoontis liberos suos a draconibus devoratos desilentem comparat cum Philomela, oh pullos a dracone raptos quiritante. Et serpentis nidos avium deprædantis sæpe mentionem faciunt poetæ; ut Homerus, Iliad. II, 299 seqq. portentum narrans, quod Græcis in Aulide evenit, et Stat. Theb. V, v. 599 seqq.

7. *Dic age, num cantu. Cantus* cod. Leid. Aliter ordinat hunc versum Goldastus: «Pestem, dic age, num poteris depellere cantu?». Pestis poetis est quilibet res pernicioza, sigillatim animal aliis exitiosum. Sic Virgilio, Georg. IV, 419, coluber dicitur «pestis acerba hominum». Conf. Maximiani Eleg. III, 51.

8. *Ut possim, aut nequeam.* Sic Pith. et Burm. sed præstantius est, quod habent Gold. et cod. Leid. *Aut possim, aut nequeam.*

9. *Vox, Philomela, tuos.* Sic Pith. et Burm. *Vox, Philomela, tua* Gold. et cod. Leid. quod verius esse videtur: *ediscere cogit* Pith. et Burm. *educere* Gold. et cod. Leid. Illud præstat; et sensus est: Vocis tuæ tam admirabilis est suavitas, ut unumquemque audientem adiciat, ut cantus tuos ediscere, repetere, imitari cupiat. Sic Juvenius Elegia superiore v. 45: «Scribere me vocis avium Philomela coegit», h. e. invitavit ut scriberem. Distichon hoc, et duo sequentia, quæ idem initium habent, trajectory et aliter disposita sunt in Goldasti, quam in Pithæi exemplo, ita ut, quod in hoc primum est, ibi tertio loco, quod hic secundum, ibi primo, et quod tertium, ibi secundo loco positum adpareat. Mihi placuit ordinem æquare Pithæi.

10. *Inde tui laudem rustica lingua canit.* Ut in Bedæ Ecloga de Cuculo, v. 5: «Conveniunt... Pastores pecudum vernali luce sub umbra Arbores... Omnes qui Cuculo laudes cantare parabant».

11. *Vox, Philomela, tua citharas.* Sic Gold. et cod. Leid. *tua et citharas* Pith. et Burm. *citharas et carmina* legi vult Burm. quod non sequor. Nam hic tantum citharæ, et

Et superat miris musica flabra modis.
 Vox, Philomela, tua curarum semina pellit,
 Et recreat blandis anxia corda sonis.
 Florea rura colis, herboso cespite gaudes,
 Frondibus arboreis pignora multa foves.
 Cantibus ecce tuis recrepant arbusta canoris,
 Consonat ipsa suis frondea silva comis.
 Judice me cygnus, et garrula cedat hirundo :

versu seq. tibiærum sonum cum Philomelæ cantu comparare vult.

12. *Et superat miris musica flabra modis. Labra conjecerat Heinsius, sed postea deleuit : sic enim io carmine Astronomico Sisebuti Anth. Lat. V, n. 46 edito, vs. 2 : « Argutosque inter latices, et musica flabra Pierio liquidam perfundis nectare mentem ».* BURMANN. — *Per argutos latices et musica flabra optime intelligi puto organon hydruilicum, quod vento et flatu per aquas concitato sonos edit. Ita et in nostro musica flabra esse reor tibiærum vento et spiritu inflatarum sonos, siquidem et ventus vocari sonus ille poetis solet. Claudian. Epith. Pall. et Celer. v. 38 : « orisque recursu Dissimilem teoni variabat arduine veotom ».* Et Flacc. Aviaous, Fab. 39, v. 11, ubi lituus inquit : « Sed taotum ventis et cantibus arma coegi ». Phloius l. c. lusciniarum cantum imprimis cum tibiærum flatu confert : « Omoia tam parvulis in fancibus, quæ tot exquisitis tibiærum tormentis ars hominum excogitavit ».

13. *Tua et curarum semina pellit.* Sic Pith. et deest io cod. Leid. et edit. Goldast. *curarum semina*, ut apud Propert. libro III, Eleg. 7 in avaritiam, v. 4 : « Semina curarum

de capite orta tuo ». Hoc BURMANN.

14. *Et recreat bl.* Pith. et Burm. *Accreat et blandis* Gold. et cod. Leid.

15. *Florea rura colis.* Virg. *Æo.* I, 430 : « Qualis apes æstate nova per florea rura Exerceat sob sole labor ». Auctorepigrammatis de Hyscintho, Anthol. Burm. lib. I, epigr. 155 : « Sed cruor extincti florea rurs replet ». *Florea inter et florida* discrimen esse, multis exemplis docet Bronk. ad Tib. I, 1, 16, p. 9.

16. *Pignora multa foves, i. e. pullos educas : quomodo et vocat Stat. Silv. IV, 5, 59 : « non sic Philomela penates Circuit amplectens, animamque in pignors transfert ».*

17. *Cantibus ecce tuis recrepant arbusta canoris. Cantibus et cæcus recrepant male io cod. Leid. Pro recrepant malim resonant, ut sit imitatio Virgilii, Ecl. II, 13 : « Sole sub ardentis resonant arbusta cicadis ».* BURM.

19. *Judice me cygnus cedat.* Alii quidem cygni cantum præferunt lusciniæ. Salei. Bassus carm. ad Pis. v. 255 : « Sic nec olorinos sudet Pandionis ales Parva referre sonos, nec, si velit improba, possit ». — *Et garrula cedat hirundo.* *Garrula quidem hirundo passim poetis dicitur. Vid. ad Pentadii Epigr. de adventu veris : « Nota tigilla linis*

Cedat et illustri psittacus ore tibi.

20

Nulla tuos unquam cantus imitabitur ales :

Murmure namque tuo dulcia mella fluunt.

Dic ergo tremulos lingua vibrante susurros,

Et suavi liquidum gutture pande melos.

Porridge dulcisonas adtentis auribus odas,

25

Nolo tacere velis, nolo tacere velis !

jam garrula luce chelidon. Hoc tamen loco Heinsius reponebat *aedon*, quod probro, ut aptius cum *psittaco* conjungatur. BUAMANN. — Et Heinsium et Burmannum miror tam parum fuisse memores rei propositæ, ut hic *aedonem* reponendam putarent, adeoque comparandam cum *Philomela*, quæ eadem est.

20. *Illustri psittacus ore*, i. e. cuius loquendi facultas adeo celebrata est. Statius in *Psittaco* Atedii Mel. Silv. II, 4, 16 : « Huc doctæ stipentur aves, quæis nobile fandi Jus natura dedit ».

22. *Murmure namque tuo*. Plinius l. c. de lusciniæ sono : « interdum et secum ipse murmurat ». Statius l. c. v. 3, de *psittaco* : Quis tua tam subito præclusit murmura fato. *Dulcia mella* pro suavi sermone, cantu, eloquentia poni vulgatum est. Vid. Burm. Anthol. tom. I, p. 426.

23. *Tremulos lingua vibrante susurros*. *Susurros* cod. Leid. BUAM. — Ovid. Met. XV, 684 : « Ter repetita dedit vibrata sibila lingua ».

24. *Et suavi liquidum gutture pande melos*. *Suave et pangere* cod. Leid. unde *pango melos* posset legi ; ut in Sisebuti carmine astrologico, in initio : « Tu forte in luco lentus vaga carmina pangis » ; ut legebat Heinsius, pro *gignis*. BUAM. — Sed *pande* hic minime submovendum.

Pandere esse poetarum observat Gronovius, Observ. IV, 12, quando nempe incipiunt canere, ut Nemes. Cyneg. v. 2 : « securi prælia ruris Pandimus » ; ita et de avis carmine commode dicitur *pande melos*, i. e. incipe. Similis huic versus Ovidii, Am. I, 13, 8 : « Et liquidum tenui gutture cantat avis ».

25. *Porridge dulcisonas adtentis auribus odas*. *Adtentis viribus escas* cod. Leid. quæ esurientis librarii scriptura est ; alterum sic expressit Alvarus Cordub. ut ex hoc loco supplendum est, *Porridge dulcisonum gaudenti pectore plectrum*. Odas vero ista ætate dixerunt pro quocumque casto suavi. Sic in Elegia de Vocibus anim. supra edita : « Et merulus modulans tam pulchra concinit odis ». BUAM.

26. *Nolo tacere velis, volo tacere cupis*, ut Pithæus edidit, ineptus et vitiosus versus est, prima in *volo* perperam producta : bis repetit codex Leidensis : *Nolo tacere velis, nolo tacere velis*. Mendose certe hic legi *Volo tacere cupis* notat Rivinua ad Pervig. Ven. p. 135, qui adfert *Nolo tacere velis, malo tacere chelyn*. An ex Alvaro Cordubensi emendandum ? *Nolo timere velis, nolo tacere velis*. BUAM. — Goldastus hunc versum dedit, uti eum codex Leidensis habet, nec causa est, cor eum mutare et emendare velinus.

II. DE ELEPHANTE.

MONSTRORUM princeps Elephas promuscidis armis

Horret mole nigra, dente micat niveo.

Sed vario fugienda malo quum bellua gliscat,

Est tamen ex certis mors pretiosa feræ.

Nam quæ conspicimus montani roboris ossa

Humanis veniunt usibus apta satis.

Consulibus sceptrum, mensis decus, arma tablistis,

Discolor et tabulæ calculus inde datur.

Hæc est humanæ semper mutatio sortis:

Fit moriens ludus, qui fuit ante pavor.

1. *Monstrorum princeps*. *Monstra* enim passim Elephantum. Hinc monstra eburnea dicuntur Dracontio in Hexæm. vs. 190: « India cum gemmis et eburnea monstra minantur ». Ed. — *Promuscidis*: sic Burin. sed legendum *proboscidis*. Hæc *manus nasuta* Latinis vocatur. Ed.

2. *Horret mole nigra*. Sic apud Sil. Ital. IX, v. 339, de Elephantibus: « Turrite moles, ac propugnacula dorso Bellua nigranti gestans ». *Atram molem* ibidem habes v. 570. Ed.

3. *Quum bellua gliscat*, h. e. quum ira tumeat. Virg. Æn. XII, vs. 9:

« Hand secus accenso gliscit violentia Turno ». Ed.

4. *Ex certis* vitiose Burin. legendum *expertis*, ut apud Horat. Epist. I, 18, 86: « Dulcis inexpertis cultura potentis amici ». Ed.

6. *Usibus apta satis*, forte *lusibus* ob versum ultimum conijciunt quidam; sed bene præfert Burmannus *usibus*, quia proximo disticho enumerantur illa, quæ ex ebore dentis elephantini in usus humanos cedunt. Ed.

9. *Mutatio sortis*. Pithæus male *mortis*, et versu seq. *arte*, quod bene correxit Douza. Ed.

III. DE AQUILA*.

MENSA coloratis Aquilæ sinuatur in alis,

Quam floris distinguit honos; similisque figura

Textitur; implumem mentitur gemma volatum.

* *De Aquila*. Hoc ex codice Claudiani Aubrosiano descripsit Heinsius. Ed.

1. *Sinuatur*. Claver. male *juvatur*.

3. *Gemma*. Huic enim epigr. apud Almelovenium titulus erat: « De Aquila, quæ in mensa de sardonyche lapide. Ed.

IV. DE GALLO GALLINACEO*.

CANDIDA Phœbeo præfulgent ora rubore,
 Crista riget radiis; ignea barba micat.
 Alæ, colla, comæ, pectus, femur, ungula, cauda,
 Pæstanis lucent floridiora rosis.
 Flammea sic rutilum distinguit pinna colorem,
 Ut vibrare putes ignea membra faces.

* *De Gallo gallinaceo.* E. Pithœanis, lih. IV, p. 153, sub nomine Alcimi adfertur in notis var. apud Ovid. Fast. I, 455. In schedis Salmasii erat inscriptio de Capone sassanalis, legendum forte Phasianio; huic enim optime convenit hoc epigramma. De hac ave Martial. XIII, ep. 69. Plura de Phasiano in notis doctorum ad illud Petronii, c. 93: «Ales Phasiaci petita Colchis»; et vide notas huj. op. tom. II, p. 124. Seneca, Consol. ad Helviam, c. 9: «Ultra Phasin capi volunt, quod ambitiosam popinam instruat.» Pi-

ctam Phasidis avem vocat auctor Phœnicis, vs. 144. Ed.

1. *Phœbeo præfulgent ora rubore.* Phœnicco emendaverat Heinsius; sed postea delevit. Præfulgunt Vossianus cod. En.

2. *Crista rubet.* In cod. Vossiano *crusta.* Ed.

3. *Ungula.* Heins. conj. *inguina.* Ed.

4. *Pæstanis floridiora rosis.* Pæsti rosaria sæpe apud poetas in pulchritudinis descriptione memorantur. Claudian. Epith. Honor. 247, et adposuit Mart. IV, 42: «Pæstanis rubeant æmala lahra rosis.» Ed.

V. DE ANSERE*.

ÆDIBUS in nostris volitans argenteus anser
 Dulcisono strepitu colla canora levat.
 Ales grata bono duplici, nam fercula mensæ
 Complet, et adservat nocte silente domum.
 Solus, Tarpeia canibus in rupe quietis,
 Eripuit Gallis Romula tecta vigil.

* *De Anser.* Debetur hoc epigr. schedis Salmasianis. Respicit ad Gallos Capitolium obsidentes, anserum strepitu proditos, ut notum. Ovid. Fast. I, 453: «Nec defensa juvant Capitolia, quominus anser Det jecur in lances, Inachi lauta, tuas.» Propertius, Eleg. III, 2, 12: «Anseris et tutum voce fuisse Jo-

vem.» Plin. Hist. Nat. X, cap. 22: «Est et anseri vigil cura, Capitolio testata defenso, per id tempus canum silentio proditis rebus.» Isid. Orig. lih. XII, cap. 7: «Nullum animal ita odorem hominis sentit, ut anser; unde et clangore ejus Gallorum adscensus in Capitolium deprehensus est.» Ed.

AD CÆLII SYMPOSIII

ÆNIGMATA

PROOEMIUM.

LUDICI carminis et lusuū poeticorū specimen haud ignobile propono, Syllogen centum ænigmatū vetustī auctoris, quo genere antiqui omnis memoriæ poetæ, rhetores, philosophi, ad honestam animi oblectationem, in conviviis maxime, ingenium, sales jocosque exercuerunt. *Ænigmata* et *griphos* vocarunt Græci, *scirpos* Latini (1), pari utrimque ratione nominis, quod captiosi, tortuosi implicitique sermones essent, tamquam nassæ et retia (2). Naturam et diversa genera ænigmatū satis luculente exposuerunt Vossius (3) et Glassius (4). Frequentatū eorū per omnes gentes et ætates usum, moremque promendæ exercendæque per quæstiones obscuras et implicatas sen-

(1) Gellius, Noct. Att. lib. XII, cap. 6.

(2) Sufficiat hic adponere adnotationem Jos. Scaligeri in Conjectan. in Varr. lib. IV, p. 60 : « Quæstiones obscuræ scirpi olim Latinis, Græcis vero γρίφοι dicebantur, quod ut γρίφοι erant πλέγματα ἀλυστικά ex scirpo, ita etiam ex scirpis nassæ piscatoriæ, quæ dicebantur scirpiculæ, ut Plauto, Lucillio et Propertio. Itaque improbe fecerunt, qui apud Gellium ex scirpis scrupos fecerunt ». Similiter Cælius Caleagn. Epistolic. Quæst. pag. 44 : « Sicut Græcis γρίφοι et rete et implicitam tortuosamque orationem notat, unde γριφώδεις λόγοι : sic nostris scirpi non juncos tantum et vitilia, sed inextricabiles et obtortos sermones designant ».

(3) Instit. Orat. lib. IV, cap. 11, § 5.

(4) Philol. sacr. lib. V, Tract. I, cap. 21, p. 1977.

tentias sapientiæ, in congressibus sapientum et conviviiis, ad doctrinæ ostentationem pariter, ac hilaritatem excitandam compositas, tum etiam collecta ex antiquis quibusque scriptoribus permulta ænigmatum exempla, enarrarunt inter Veteres maxime Athenæus (1), Jul. Pollux (2), A. Gellius (3), Macrobius (4); inter recentiores Lil. Greg. Gyraldus (5), Cælius Calcagninus (6), Cælius Rhodiginus (7), Jac. Pontanus (8), et alii plures, quos recenset Nic. Reusnerus in *Ænigmatographia*; tum Casaubonus in *Animadvers. ad Athenæum* (9), et Conr. Rittershusius, qui ænigmata veterum poetarum Græcorum Latinorumque collegit, ad calcem Phædri, Lugd. Bat. 1598, in-8. Quamquam vero, ut ex his scriptoribus patet, ænigmatum variorum exempla sparsa per historicorum, philosophorum, rhetorum, poetarum monumenta magno numero sunt, pauci tamen e Græcis reperti sunt, qui griphis et ænigmatibus excogitandis, et singulari libro prodendis se darent. Cleobulum, Lyndiorum tyrannum, et philosophum, cantica et griphos ad tria millia versuum scripsisse, pariterque Eumeten, Cleobuli filiam, quam vulgo de patris nomine Cleobulinam adpellant, ænigmata hexametris condidisse, memorant Diogenes Laert. (10) Athenæus (11), Plutarchus (12). Alios nonnullos, ut Diotimum Olympium, Clearchum, Theodectem, Dromeam Coum,

(1) Deipnos. lib. X, cap. 15 seqq.

(2) Lib. VI, cap. 19, n. 107.

(3) Noct. Att. lib. XVIII, cap. 2.

(4) Saturn. lib. VII, cap. 1 seqq.

(5) Libello singul. in quo ænigmata pleraque antiquorum explicantur, Opp. tom. II, p. 610.

(6) Epistol. Quæst. lib. III, Opp. p. 44.

(7) Antiq. Lect. lib. XXVIII, cap. 4.

(8) In Dialogo, qui inscribitur *Ænigmata*.

(9) Ad lib. X, cap. 15, 16, 17, 18 seqq.

(10) Lib. I in Cleobulo.

(11) Lib. X, cap. 15.

(12) In Conviv. sept. Sap. vol. VI, Opp. edit. Reisk. p. 562.

Aristonymum Psilocitharistam, et Cleonem, Mimaulum cognomine, laudat Athenæus (1). E Latinis veteribus solus hodie eorum, qui ænigmata carminibus inclusa et collecta prodiderint, superest noster Symposius, et qui præterea similis genii libelli, a nonnullis antiquis scripti, reperiuntur, ii neque mera continuisse ænigmata videntur, neque etiam ad nostram ætatem servati sunt. A Cicerone, quem multis facete et jocosè dictis celebratum esse constat, *jocularem* quemdam *libellum* scriptum esse, testatur Quintilianus (2), ex eoque hos duos versus adducit :

Fundum Varro vocat, quem possim mittere funda,
Ni tamen exciderit, qua cava funda patet.

E quibus quidem, carmina eum exhibuisse, sed non omnino ænigmata, intelligimus. Apuleius librum *Ludicrorum* et *Griphorum* reliquit, ut ipse memorat (3), sed qui ætatem non tulerunt. *Griphorum* unicum carmen exstat Ausonii, qui conjungi Symposio meretur. Auctorem ænigmatum, quæ proponimus, plerique *Symposium* nominant, quorum consuetudinem nos quidem deserere noluimus, etsi *Symphosium* potius scribendum esse, facile e cœdibus Mæptis, ac primis editionibus Perionii et Pithæi probari possit, qui eam scripturam in titulo libelli pariter, ac versu primo Prologi servant. Inde Sigebertus Gemblac. et Anonymus Mellicensis de Script. Eccles. eum corruptius vocarunt *Symphrosium*, alii *Symphorium*, *Symphorosium*, *Symphonium*. Sub Cælii Firmiani *Symphosii* nomine duo carmina, unum *de Livore*, alterum *de Fortuna* P. Pithæus edidit inter Epigr. vet. pag. 28 et 29 edit. Paris. nosque ipsi repetivimus et illustravimus inter Lyrica, num. IV et V,

(1) Lib. X, cap. 20. Recentiores Græcos, ænigmatum auctores, vide apud Fabric. Bibl. Gr. vol. X, p. 539.

(2) Lib. VIII, cap. 6, n. 73.

(3) Apolog. pag. 276, et Florid. p. 346, edit. Elmenh.

toni. II Poet. min. quæ eundem ac *Ænigmata* auctorem habere probabile est, quum et *Cælium Symposium* libello *Ænigmatum* inscripserit Pithœus, haud dubie ex veteri codice. Integrum itaque nomen auctoris fortasse fuerit *Cælius Firmianus Symposius*, nos tamen, id quod certius est sequuti, *Cælium* tantum *Symposium* inscribere volumus auctoritate codicis Pithœani. Ipsi *Symposii* nomen iis sæculis, quibus adsignanda nostri auctoris ætas est, non inusitatum fuisse, jampridem ego Fabricio auctore duobus exemplis, sæculo quarto obviis, probavi in Præfat. ad Lactantii Phœnicem (t. II P. M. p. 344. Ed.) Alio loco, (nempe t. II, p. 382 seq. Ed.) morem sequiorum temporum nomina propria ex adpellativis diversi generis formandi, ut in hoc *Symposii* factum est, aliorum nominum propriorum exemplis demonstravi. Ex Africa, et fortasse Siccæ, Numidiæ civitate, ortum fuisse *Symposium*, concedam iis, qui ita volent statuere, quum in versibus ejus, præsertim in Prologo, Africismos observare sibi visi sint eruditi, et nonnulli scriptores, patria Siccenses, ut *Cælius Firmianus Lactantius*, et *Cælius Aurelianus*, medicus, idem prænomen gerant. Satis antiquum auctorem, nec ad inferiorem barbaramque ætatem rejiciendum, multa declarant, quum ipsa ejus oratio, quæ satis casta et elegans, et a nævis corruptioris Latinitatis pura est, sæpe etiam optimorum poetarum lectionem resipit (1), tum testimonia antiquiorum scriptorum, qui eum laudant, ut Aldhelmi, qui sæculo VII vixit, Sigeberti Gemblacensis, et aliorum, tum denique ænigmata nonnulla, antiquitatis plane spirantia genium, et res ritusque notantia, qui antiquioribus tantum sæculis inter Romanos usitati fuerunt. Tale est ænigma I de graphio, LVII de clavo caligari, LXVII de Speculari, LXIX de clepsydra, LXXXVI de strigili, LXXXVII de balneo.

(1) Sic Horatium respicit Prologi vs. 16, *Ænigm.* XIII, 1; Virgilium ibidem, et pluribus locis.

Quamquam vero ætas ejus scriptoris certo definiri nequit, id tamen facile mihi persuadeo, sæculo quarto non inferiorem esse. Quæ subinde singulares dictiones et formulæ, et qui lapsus prosodici occurrunt, non sunt ea ejusmodi, ut auctorem ad deterioris ævi stribiginem dejicere debeant, quin potius idiotismis, quibus nec alii scriptores carent, accenseri, sæpe etiam meliorum scriptorum exemplo et auctoritate defendi queant. Occasionem concinnandi hujus ænigmatum libelli auctor nactus est in Saturnalium conviviorum celebratione, quibus quum sæpe interesset, videretque in magna concertatione ebriorum hominum, ponentium invicem et solventium quæstiones, multos multa meditari diu, multa frivola expedire et loqui, ipse ut paratior ad ejusmodi certamen veniret, et ne solus tacuisse videretur, hosce versus ænigmaticos extemporali opera se fecisse scribit in Prologo. Hujus in introitu ipse auctoris nomen profitetur, atque hæc quasi deliramenta sua Sexti alicujus, quem adpellat, exemplo excusat :

Hæc quoque Symposius de carmine lusit inepto :

Sic tu, Sexte, doces, sic te deliro magistro.

Verba *Hæc quoque* haud dubie significant plura alia Symposium lusisse carmina, atque hunc Ænigmatum libellum post alia editum subjunctumque. Nam eadem formula antiquiores poetæ libros suos continuare solent, ut Virgilius libri III Georg. initio : « Te quoque, magna Pales, et te, memorande, canemus, Pastor ab Amphryso »; et Columella lib. X : « Hortorum quoque te cultus, Silvine, docebo ». Sextum, quem auctor adloquitur, primum est suspicari, fuisse aliquem scriptorem superioris ævi, qui Saturnaliorum hilaritati scriptum aliquod joculari, griphos, aut alia problemata ludicra, adcommodaverit, et cujus tanquam magistri sui exemplo vel præcepto suum ipse ænigmatum scribendorum propositum commendare velit. Sed in tam obscura Sexti ejus memoria, quam auctor ipse nulla nota

vel caractere adposito declarat, et in tanta multitudine eorum, qui antiquis temporibus Sexti nomen gesserunt, quosque magno numero recenset J. A. Fabricius (1), difficultum sane est, quis Sextus hic nominetur, indagare. Possis cogitare de Sexto Charonensi, philosopho Stoico, Plutarchi sororis filio, M. Aurelii Imp. præceptore, de quo Suidas, vel de Sexto Empirico, philosopho sceptico, cujus libri exstant. Sed quis credat, a talibus philosophis dicta vel scripta esse, quibus imitandis *delirare se* dicat Noster? Sextum aliquem, rhetorem parum eloquentem, notare videtur epigramma Anthologiæ, lib. II, c. 46, pag. 247. Sed hujus præterea nec ætatem, nec ullum dictum vel factum novimus. Prætereo alios, quos pariter ineptos huic causæ reperio. Ne tamen frustra per omnes oberrasse, et infecta plane causâ rediisse videar, proferam aliquam de Sexto illo opinionem, leviusculam illam quidem, sed qua meliorem vix mihi videar posse reperire. Lego, apud Romanos olim *dicta Sextiana* in proverbio fuisse pro ineptis, insulsis et parum urbanis. Duo hoc Ciceronis loci docent. Unus est in Epistola XXXII libri VI ad Divers. ad Volumnium Eutrapelum scripta, qua conqueritur, omnia, quæ passim ferantur, joca et dicta, etiam insulsa et suo nomine indigna, sibi vulgo adscribi, Volumnio non contradicente: « Ais enim, ut ego discesserim, omnia omnium dicta, in his etiam Sestiana (2), in me conferri ». Alter exstat Epist. ad Att. VII, 17: « In quo accusavi necum ipse Pompeium, qui quum scriptor luculentus esset, tantas res, atque eas, quæ in omnium manus venturæ essent, Sestio nostro scribendas dederit: itaque nihil umquam legi scriptum *σεξτιανῶς* ». Dicit, more Sextiano, h. e. inepte scriptum esse, quod Sextius, mandante Pompeio, scripserat, intelligit-

(1) Bibl. Gr. lib. VI, cap. 7, vol. XII, p. 615.

(2) *Sextiana* scribunt alia exemplaria, et *Sextii Sestique* nomina sæpe promiscue ponuntur.

que, ut Manutius et Popma monent, P. Sextium, amicissimum Ciceronis, qui olim tribunatum pro salute ejus gesserat, ab eoque oratione defensus, et nunc cum Pompeio erat. Quoniam vero hunc Sextium cum amicitiae significatione *nostrum* vocat, non videtur proverbiale illud *σκητιώδης*; ab hujus nomine primum duxisse, sed nominis ejus mentione adductum, proverbium, alias ab se usurpatum, ad hunc Sextium applicasse, ut diceret, pœnitere se Sextii sui, quod male adeo res a Pompeio mandatas exposuisset, ut convenire in eum proverbium de dictis Sextianis videatur: revera enim tam insulse, tam minus apte pro ratione causæ et gravitate rei scripsisset, ut adfirmare possit, nihil umquam se legisse magis Sextianum. Et ad priorem Ciceronis locum inprimis anquisivit Petr. Victorius, quisnam ille Sextius fuerit, cujus dicta ita insulsa essent, ut proverbio locum fecerint. Et suspicatur, illum intelligi, quem politissimus poeta Catullus et ipse deridet, et secum pessime actum tradit, quod ejus conviva esse voluerit; quum in illius scripta inciderit, quæ tantum morbum repente ei conciliarent, ut vix in agellum suum confugiens, atque ibi se diligenter curans, illum pellere potuerit:

Nam Sextianus dum volo esse conviva (1).

Adsensit huic Victorii opinioni nuper in nova Catulli editione Vir Clar. Fr. Gu. Doeringius. At mihi Sextius ille vix satis aptus proverbio de dictis Sextianis declarando videtur, qui Catullo dicitur orationem in Antium petito rem pestiferam et venenatam legisse, in qua fortasse tam frigidis et ad causam probandam ineptis argumentis usus erat, ut Catullus inde frigida gravedine et frequente tussi quassaretur. Oratio igitur hujus Sextii erat perpetua, e sententiis et argumentis ineptis conferta: *dicta Sextiana* Ciceronis singularia et brevia dicteria, joca et facetias passim jactatas

(1) Catullus, Carm. XLIV, 10.

respiciunt. Quorum mihi magis idoneus auctor videtur, quem Martialis nominat Sextium Caballum (1), ubi Cæcilium quemdam perstringit, quod sibi urbanus et facetus videatur, et famosissimos quosque scurras salibus et dicacitate vincere posse credat :

Quare desine jam tibi videri,
Quod soli tibi, Cæcili, videris :
Qui Galbam salibus tuis, et ipsum
Possis vincere Sextium Caballum.

Videtur hic Sextius ob facetum ingenium, et frequentem jocosum et dicteriorum usum singularem celebritatem nactus, in quibus quum multa inessent a scurrili dicacitate non aliena, Cicero hujus Sextii dicteria noluit suis salibus æquiparari. Etenim Sextius Caballus, nisi ipse Sextius Catullianus est, haud immerito videtur ad ætatem Ciceronis posse referri (2), quia Martialis eum adjungit Galbæ, et præponere adeo videtur, non solum celebritatis, puto, causa, sed etiam ætatis. Galbæ autem ætas ad tempora Cæsaris Augusti adscendit, cui jucundus parasitus, et scurra nobilis fuisse dicitur. Sic enim Martialis, lib. X, ep. 101 :

Elysio redeat si forte remissus ab agro
Ille suo felix Cæsare Galba vetus.

(1) Lib. I, epigr. 42, 17.

(2) Alioqui ætas Sextii Caballi, licet antiqua videatur, definiri nequit, quia nulla ejus apud alios scriptores mentio. Ad ætatem Augusteam referre eum videtur Raderus, Comm. ad Martial. l. c. sola conjectura ductus, quod eundem putat, ac Sestium Gallum, hominem fœdum et libidinosum ab Augusto ignominia notatum, et Tiberio familiarem, cujus meminit Suet. Tiber. cap. 24. Huuc enim opinatur a dicacioribus Sestium Caballum dictum, quod moribus ad equum potius, quam hominem accederei. Alii, ut idem Raderus movet, Caballum Vespasiano, Tito et Domitiano Cæsaribus dicunt in deliciis fuisse, fidem tamen non faciunt, auctoritate omni destituti.

Præterea Juvenalis, Sat. V, 4 :

Si potes illa pati, quæ nec Sarmentus iniquas
Cæsaris ad mensas, nec vilis Galba tulisset (1).

Eundem parasitico more solitum esse in gratiam Mæcenatis soninum simulare, narrat Plutarchus ἐν ἑρωτικῇ (2), qui eum γλωσσοποιὸν adpellat. Cæterum hujus Galbæ dicta scripto consignata et in libellum collecta extiterint necesse est, quia diu eorum memoria viguit, et ab ipso Quintiliano usurpata est, qui libri VI cap. 3, ubi de ridiculis et facete dictis longam disputationem instituit, Galbæ dicteria pleraque judicat lasciva et hilaria esse, et deinceps plura eorum exempla profert. Idem Sextii Caballi salibus obtigisse, dubitari non potest. Etenim Martialis eos non æque ac Galbæ ita laudare, ut fecit, et Cæcilio scurræ opponere potuisset, nisi publice ad notitiam omnium prostitissent, ut possent cum quibusque aliis comparari. Nec quisquam mirabitur multos ejusmodi scommatum et facetiarum libellos Romæ per manus et ora hominum volitasse, qui Romanorum ad scurriles jocos et omnes ridiculi genus summam proclivitatem noverit, quæ tanta fuit, ut non solum fora, judicia, theatra, cœnæ et convivia iis personarent, sed et domi procaces vernæ, et pueri dicaces, deliciæ dicti, alerentur, et in hoc ipsum instituerentur, ut ridiculis, argutiis et jocularibus conviciis jaciendis delicias suis dominis facerent. Magistros esse adhibitos ad eorum nequitiam acuendam, aperte conqueritur Seneca (3) : « Pueros in hoc mercantur procaces, et eorum impudentiam acuunt, et sub magistro

(1) Nonnulli apud Martialem et Juvenalem *Gabba* legunt pro *Galba*, auctore, ut puto, scholiaste Juvenalis, qui narrat, Apfliciam Gabbam dictam, et sub Tiberio scurræ nobilem fuisse. Sed fortasse et lectio scholii ad Juvenalem vitiosa est. In Plutarchi nonnullis codicibus nomen ejus Κάλλαξ scribitur, in aliis Κάλλαξ.

(2) Vol. IX Opp. edit. Reisk. p. 45.

(3) De Const. Sap. cap. 11.

habent, qui probra meditate effundant. Nec alius, credo, est de *Gadibus improbus magister*, cujus mentionem Martialis eodem carmine, quo Sextii Caballi, facit. Nam e Gadibus maxime hi et pueri procaces, et eorum magistri petebantur. Mos præterea Romæ Saturnalibus erat, ut carmina jocularia et libelli nequitiarum pleni invicem muneri mitterentur, ad juvandam ejus temporis hilaritatem et licentiam. Testes sunt Catullus, Carm. XIV, vs. 12 seqq. et Martialis, lib. V, epigr. 18, vs. 4, et epigr. 30, vs. 5. Qui igitur jocis et dictis adeo delectabantur Romani, ut quibuscumque libellis jocularibus, missitandis et communicandis inter se, alere hanc libidinem solerent, ii videntur etiam nobiliorum scurrarum libellos et collecta scommata servasse in primis et edidicisse, ut his tamquam auctoribus nequitiarum uterentur, quando vel ipsi se nugis ejusmodi oblectare in cœna, vel, magistri vernis et delicatis dati, acuere hos ad scurriliâ meditanda vellent. Inter hos, aut ego magnopere fallor, aut præcipuus celebratissimusque fuit Sextius Caballus, vel quisquis alius Sextius fuit, a quo *dicta Sextiana* nomen acceperunt, quem adeo non mirandum est, ad seriora usque tempora plurimorum lectione celebratum esse, et tamquam magistrum et promumcondum habitum esse jocularium dictorum. Et ipsa illa *dicta Sextiana* collecta ex eorum genere fuisse videntur, quæ ex usu Saturnalium dierum profecta, et festæ eorum licentiæ adcommodata essent, et maxime a juvenibus privatim et sibi ludentibus exercerentur. Hoc enim sensu peculiariter vocata esse *Dicta*, Quintilianus loco haud obscuro prodit, quem subjicimus (1). Quæ quum ita sint, hoc mihi

(1) Quintil. VI, 3, 16: «Quin illæ ipsæ (res), quæ *Dicta* sunt ac vocantur, quas certis diebus festæ licentiæ dicere solebamus, si paululum adhibita ratione fingerentur, aut aliquid in his serium quoque esset admixtum, plurimum poterant utilitatis adferre: quæ nunc juvenum, vel sibi ludentium exercitatio est ».

facile concessum iri spero, si credam, Sextium illum, *Dictorum* auctorem, esse, quem adpellet *Symposium*, quemque se dicat quasi magistrum in ænigmatibus, Saturnalium causa scribendis, sequi :

Sic tu, Sexte, doces, sic te deliro magistro.

Ne quem offendant, Sextum a *Symposio* dici, qui antiquis Sextius est, animadvertendum omnino est, sequioribus Romanorum temporibus Sextiorum nomen fere exolevisse, Sextorum frequentatum esse. Sextii nominati in historia Romana vix ad sæculum secundum reperiuntur; hoc autem et sequentibus inter scriptores solum occurrunt Sextus Chæronensis, Sextus Empiricus, Sextus Cæcilius jurisconsultus, Sextus Aur. Victor, Sextus Rufus, Sextus Placitus, alii, gentiles et Christiani, quos Fabricius l. c. nominat. Unde proclive est opinari, etiam qui olim Sextii dicti sint, postea in Sextos mutatos esse, et duo hæc nomina frequenter esse confusa. Vel unus hujus rei documento sit Sextus, Pythagoreus Philosophus, sententiarum auctor, quas Rufinus latine vertit, quem licet Sextum nominent Origenes et Eusebius, viri docti tamen eundem censuerunt, ac Quintum Sextium, Pythagoreum, temporibus Augusti viventem, cujus Seneca aliquoties cum admiratione meminit, videlicet Thom. Gale in Præfat. ad Opusc. mythol. phys. et eth. § XI, et ante eum auctor observationis de Xysto, Thesauro scholast. Bas. Fabri insertæ, quem Jac. Thomasium esse censet Fabricius, Bibl. Lat. t. III, p. 501.

Quicumque autem Sextus ille, quem *Symposium* adpellat, fuerit, id certe hactenus dictis demonstratum dedimus, scriptorem aliquem ab eo significari, ludicris dictis, aut Saturnalibus joci conscriptis celebrem, quem ipse tamquam talium ineptiarum magistrum in componendis ænigmatibus sequutus sit; neque igitur magistrum aliquem scholæ intelligi, qui ænigmata componenda Saturnalium causa tironibus suis, tamquam exercitationis genus, proposnerit.

Huc enim redit sententia Christoph. Aug. Heumanni, qui auctorem ænigmatum, quem Firmianum Lactantium esse putat, versu eo significare ait, se, quum ista ænigmata scriberet, scholasticum adolescentulum fuisse; libellum ipsum *Symposium* inscribendum existimat; et quia Lactantius Arnobii, qui Siccæ in Africa docuit, teste Hieronymo, discipulus fuit, hinc versus priores proemii ita refingit:

Hoc quoque Symposium lusi de carmine inepto:
Sic me Sicca docet; Sicca deliro magistra.

Sed hæc et alia, quæ de auctore *Ænigmatum* observari possunt, diligentius declarabimus, excutiendis mox argumentis, quibus Heumannus ad sententiam suam stabilendam usus est, de qua nunc dispicere animus est.

Nempe Christoph. Aug. Heumannus an. 1722 Hannoveræ edidit: « L. Cæcilii Firmiani Lactantii *Symposium*, sive centum epigrammata tristicha ænigmatica, quæ vero suo auctori post longissimi temporis decursum reddidit, a libreriorum mendis ope Codd. MSS repurgavit, suisque, Jos. Castalionis, Casp. Barthii, Frid. Bessellii aliorumque notis illustravit C. A. H. » In Præfatione copiosa, ipsi *Symposio* præmissa, argumenta sententiæ suæ, et quos vel fautores, vel adversarios nacta sit, recenset, de ipso Lactantio multa adfert, scriptores antiquiores, qui *Symposii* mentionem fecerunt, tum editores ejus omnes et singulos ordine commemorat, denique codices Msptos, et quibus aliis subsidiis ad recensendum *Symposium* usus est, describit. Tota ejus disputatio testimonio Hieronymi, tamquam fundamento, nititur, qui in Catalogo Script. Eccles. cap. 80, de Firmiano Lactantio agens, recensionem librorum ejus his orditur verbis: « Habemus ejus *Symposium*, quod adolescentulus scripsit, et ἐδιδασκάλειν de Africa usque Nicomediam, hexametris scriptum versibus, etc. » Hoc igitur loco quum Hieronymus testetur, a Lactantio adolescentulo scriptum fuisse *Symposium*, hinc manifestum esse putat Heumannus, ve-

rum libri *Ænigmatum* auctorem esse Lactantium, verum ejus titulum esse *Symposium*, ex eoque in barbari ævi tenebris temere effectum esse poetam *Symposium*. Argumenta, quibus id firmat, quæque ipse summam § X præfationis repetit, hæc fere sunt: Auctor *Symposii* secundo Prologi versu luculenter testatur, adolescentulum se scholasticum esse, quod ipsum de Lactantio adfirmat Hieronymus. Præter Lactantium nemo inter veteris ecclesiæ scriptores memoratur, qui librum *Symposii* titulo inscriptum vulgarit. Ipse Prologus libri prodit, auctorem ejus scriptum voluisse *Symposium*, agitasque in convivio Saturnalitio quæstiunculas hoc libello complecti adgressum esse. In codice MS quo Pithæus usus est, auctor libri nostri nominatur *Cælius Firmianus Symposius*, quorum nomina priora sunt ipsius Lactantii. Denique vero nec stylus *Symposii* Lactantio indignus est, nec vel ætas, vel aliud quidquam obstat, quominus id Lactantium habere possit auctorem. Multum Heumannus, vir omnino acutissimi ingenii et amplissimæ eruditionis, his argumentis confusus, hoc invento literario gavisus est, viditque initio multos doctrina et auctoritate præstantes viros suam in sententiam certatim ire, quorum ipse nonnullos in Præf. ad *Symp.* § XI, nempe Theod. Hasæum, Jo. Theoph. Krausium et Jo. Matth. Gesnerum, plures alios in *Pœciles* tom. III, lib. II, pag. 215 seq. nominat (1). Atque hic consensus eo valuit, ut deinceps *Ænigmata* illa, titulo *Symposii* Lactantiani, inter ipsa Opera Lactantii quum ab historiæ literariæ et ecclesiasticæ enarratoribus quibusdam, tum ab editoribus Operum Lactantii, qui post Heumannum exstiterunt, referrentur. Neque vero Heumannus opinionis suæ adversarios nec minores, nec pauciores expertus est. In quibus primo loco nominandus merito est Jo. Alb. Fabricius, qui postquam dissensum

(1) Accesserunt his deinceps Schœttgenius in *Fabric. Bibl. Med. Lat.* tom. VI, p. 608, et Christoph. Saxius in *Onomast. lit.* tom. I, p. 388.

suum obiter significaverat Bibl. Gr. lib. V, cap. 45, p. 539, strenue deinceps contra eum pugnavit Bibl. Lat. tom. III, p. 273, et t. III, p. 253 edit. Ern. aliisque in locis (1). Cujus quidem argumentis nondum se victum professus est Heumannus in Pæcil. t. I, p. 255 seqq. et t. III, lib. II, p. 215. Alter ei contradixit Theoph. Sigefr. Bayerus (2), cui ipse nonnihil respondit in Præf. ad Lact. Symp. § XIII. Ipse Gesnerus, qui Heumanno adstipulatus videbatur, adeo ut proœmii initium ad sublevandam Heumanni sententiam ita emendaret: *Hoc quoque Symposium de carmine lusus inepto*; post tamen in Thesauro linguæ Latinæ ænigmata illa numquam sub Lactantii, semper sub Symposii nomine citavit (3). Et Jo. Laur. Moshemio sententiam Heumanni minus placuisse, e Thesauro Epistol. Lacroz. tom. I, pag. 293-295, et tom. II, pag. 165 intelligi potest. Denique Jo. Fridericus Heynatz, elegantis doctrinæ vir, qui centum ænigmata Symposii ante aliquot annos denuo castigata et illustrata edidit, sententiæ Heumanni, argumentis ejus diluendis, derogavit, totamque controversiæ illius historiam exposuit in Præfat. ad Ænigm. pag. 5 seqq. Et fatendum

(1) In Syllabo scriptorum, qui veritatem religionis Christianæ adsevererunt, cap. 5, § 8, p. 239, tum in Bibl. Lat. medii ævū, tom. IV, pag. 693.

(2) In Epistola Novis literariis Lipsiensibus anni 1720, p. 155, inserta, alteraque in Norimbergensi Sylloge nova Epistolarum, lib. I, pag. 25 seqq.

(3) Ad voces *caligaris*, *de*, *graphium*, *strigilis*, *symposium* ablegat J. Fr. Heynatz V. C. de quo mox dicam. Nescio etiam an serio egerit Bünemannus, in nota initio Symposii Lactantii subiecta, ubi se e primi versus voce *lusi* ipsum lusuum horum Symposiacorum auctorem procudere ait, hoc modo: «Hoc quoque Symposium de carmine Lucii inepto», id est, Hæc quoque centum epigrammata sunt pars de Lucii (Cæcili) Lactantii) carmine inepto Symposii. Certe hæc si scriptura satis probata esset, sique bene inde Lucius Apuleius auctor ænigmatum conficeretur, quem *griphos* et *convivales quæstiones* scripsisse, tum ipse Apuleius testatur Florid. p. 346 edit. Elmenh. tum Macrobius, Saturn. VII, c. 3 extr.

quidem est, inesse Heumanni conjecturæ nativam aliquam facilitatem, et speciosam elegantiam (1), quæ legentes facile pelliciat; et in præmio Ænigmatum, unaque in loco Hieronymi, de Lactantii Symposio loquentis, res nonnullas et verba tam commode convenire, ut sententiam, quam Heumannus inde collegit, ultro conflare videantur. Sed hæc omnia, quamvis facillime comparata, solo tamen ingenio et conjectura, quæ facile illudunt, nituntur, nulla fulciuntur auctoritate; et si rerum vel verborum, quæ hic comparantur, acrior consideratio interpretatioque accedat, efficietur haud dubie, ut minus ea convenire inter se adpareat, et sententia, quæ inde ducitur, inanis solidoque destituta fundamento videatur. Talem omnino sententiam Heumanni quum judicemus esse, age jam argumenta ejus, quæ supra enarravimus, lustremus accurate et perpendamus. Ac primo quidem, quando Heumannus opinatur, titulum Symposii temere in Symposium auctorem mutatum esse, probabilior hæc ratio esset, si contra factum dici posset, et Symposius auctor mutatus in titulum libelli esset. Nam Symposii titulus, multis veterum scriptorum libris impositus, notior omnino vulgatioque erat, quam Symposium nomen proprium, seriore demum ætate ex isto deductum, et librarii citius faciliusque vulgatiores sibi notiora verba ponunt pro rarioribus, quam contra. Neque hi tantum Symposium auctorem ponunt, sed etiam distinctum ab eo titulum libelli. Inscribunt: *Incipiunt Ænigmata Symposii poetæ*, idque faciunt ex indicio et auctoritate ipsius auctoris, qui primo statim versu nomen suum proficitur: *Hæc quoque Symphosius de carmine lusit inepto*. Heumannus contra, ut sententiam suam stabiliat, pervertere scripturam

(1) Quam Ernestus etiam agnovit in adnot. ad Fabricii Bibl. Lat. tom. III, pag. 254: - Est certe, inquit, elegans et speciosa conjectura, imprimis ex eo, quod in convivii genus oblectationis fuit in ænigmatibus proponendis et solvendis ».

omnium codicum cogitur, et pro Symposio auctore, qui inscriptus est, Lactantium ex Hieronymo reponere, qui non scriptus est, contra Symposium, titulum libri ex Hieronymo petium, in versum primum, ejecto auctoris nomine perversum et corruptum, inferre. Codicibus accedunt scriptores vetusti, qui hujus libelli meminerunt, qui cum inscriptione codicum plane conveniunt, et libellum *Ænigmata*, auctorem Symposium adpellant, confusionis et temeritatis suspicionem adeo nullam moventes, ut potius auctorem Symposium adjecto elogio signent et describant. Aldhelmus *Symposium poetam laudat metricæ artis peritiam præditum*; Anonymus Mellicensis, *virum eruditissimum sermone ac scientia*. Tot et tam clara testimonia, tamque validas auctoritates levi aliqua conjectura velle evertere, nimia hæc audacia pariter ac confidentia est (1). Porro, ipsum aucto-

(1) Prætereundum non est, Heumannum quemdam conjecturæ suæ quasi antesignanum sibi reperire visum esse in Casp. Barthio, qui Adv. LVIII, 1, ait, dubitasse se aliquando, « sitne Symposii nomine auctor *Ænigmatum* censendus, an persona quæpiam convivalis Symposium totum libri titulum fecerit ». E quo loco ille persuadet sibi, Præf. § 39, Barthium suspicatum esse, « Symposium non esse poetæ nomen, sed totius libri titulum ». At ita mentem Barthii non recte cepisse videtur, quæ ab Heumannii opinione non parum discrepat. Neque enim ille Symposii poetæ nomen tollendum existimavit, sed accipiendum forte pro adpellativo personæ convivalis, ἀντὶ τοῦ συμποτικῆς, idque vel adsumptum ab auctore pro tempore et præsentī materia carminis, vel pro titulo impositum ipsi libro esse, ut indicaret, loqui hic συμποτικῶς, in convivio Saturnali questiones symposiacas proponentem, quemadmodum a nonnullis existimatum est, Distichis moralia Dionysii Catonis nomen præpositum habere, quod in iis Cato quidam, magister morum, loqui videatur. Quod si vero nomen Symposius adpellativi notionem habere non potest, hinc etiam patet suspicionem Barthii plane inanem fuisse. Et ipse Barthius mox se ab hac suspitione revocat, et ex versu præfationis: « Hæc quoque Symposius lusit », intelligi ait, auctorem nomen suum a titulo libri distinguere. His enim verbis significatur, quum olim idem Symposius et alia scripserit diversi argumenti, hinc illud nomen etiam nunc non argumenti causa adsumptum, sed verum nomen auctoris esse.

rem ænigmatum in Prologo significare, scribere se voluisse symposium, aut hunc libellum Ænigmatum titulo Symposii dignum esse, id prorsus nego. Quotcumque hodie exstant libelli Veterum, Symposii titulo insigniti, Symposium Platonis, Xenophontis, Luciani, Plutarchi, Athenæi, atque e Latinis Macrobian, dissertationes hominum doctorum continent inter convivandum habitas de quæstionibus, non illis quidem interioris et subtilioris scientiæ, sed literariis tamen, ex omni doctrina liberali ad honestam animi oblectationem lectis, inducuntque sermones et colloquia hominum eruditorum. At convivium Saturnale, cujus caussa scriptus hic libellus Ænigmatum dicitur, quodnam symposium est? qui homines in eo versantur? quæ res et sermones habentur? Audiamus ipsum auctorem in Prologo:

Post epulas lætas, post pocula dulcia mensæ,
Deliras inter vetulas puerosque loquaces,
Dum streperet late madidæ facundia linguæ.

Audimus hic strepitum ebriorum hominum, delirarum vularum et puerorum loquacium nugas; nulla hic disputatio sapientum, symposii nomine digna: nec quæ in isto cœtu agitantur posita sunt in quæstionibus eruditis, aut in liberali aliqua doctrinæ oblectatione, sed dicuntur *frivola*, dicuntur *sermones inepti*. Ipse libellus nihil aliud, nisi Syllogen ænigmatum exhibet, h. e. descriptiones rerum vulgarium, omnium in oculis et usu versantium, verborum quadam obscuritate involutas, et ad proponendum solvendumque aptas; sed nullus ibidem proponendi modus, nullæ quæstiones, nullum colloquium. At vero simplicem ejusmodi collectionem propositionum et versuum quis umquam Symposium nominavit? aut qui alius liber, Symposium inscriptus, ostendi potest, qui mera ænigmata contineat? Lactantii igitur Symposium, ab Hieronymo laudatum, minime confundendum cum nostro ænigmatum libello est, fuitque illud haud dubie tum aliis veterum scriptorum

Symposiis, tum cæteris ipsius Lactantii scriptis, quibus eruditas quæstiones pertractavit, simile (1). Hanc nisi similitudinem ejus et communem cum aliis materiam novisset Hieronymus, certe differentiam argumenti notasset, atque tum ænigmatibus constare illud, tum versibus scriptum esse, ut de Hodæporico fecit, monuisset. Haud majoris momenti argumentum est, quod Heumannus e versu secundo Prologi ducit, ubi auctor, *ita Sextum* quemdam *docere*, atque *eo se magistro delirare*, profitetur. E quibus verbis luculenter adparere ait (2), auctorem Symposii adolescentulum fuisse, quod idem de Lactantio adfirmet Hieronymus, atque eum jussu magistri sui ethnici, tempore sacrorum Saturni, exemplo cæterorum condiscipulorum, hæc ænigmata elaborasse. Sed quam falsa sit hæc verborum interpretatio, et quam temere inde adolescentia auctoris colligatur, videre facile est. An, qui se quid alio magistro vel docente facere vel scribere ait, propterea adolescens et tirunculus scholasticus est? An, qui magister dicitur, non alius habendus est, quam præceptor scholæ? Atqui magistro uti dicuntur etiam maturæ ætatis viri, qui aliorum sententiam, doctrinam, mores, exemplum sequuntur, scripta, facta, dicta imitantur (3). Hic nisi sensus admitatur, valde importunum et improbum fuerit, ab adolescentulo præceptorem suum incusari, quod *se delirare* docuerit, in ejusque ignominiam specimen puerilis et scholasticæ nequitiae in publicum proferri. At non in schola, sed in ipso convivio ad formulam ænigmatum, ab aliis propositorum, se hos versus composuisse, clare ipse testatur auctor versu 15 Prologi, uti ex interpretatione adparet,

(1) Vid. quæ dudum hanc in rem de Lactantii Symposio observavimus in Præfat. ad Lactantii Phœnicem, hnj. op. t. II, p. 344. Ed.

(2) Præf. ad Symp. Lact. § II et XIV, p. 25.

(3) Sic, ubi Ovidius, Trist. II, 347: « Sed neque me nuptæ didicerunt furta magistro », loquitur de scriptis vel carminibus suis amatoriiis.

quam ei versui subjeci. Et matura ætate tum fuisse auctorem, e primo versu præmii haud inepte colligas. Nam ubi ait : *Hæc quoque Symposius lusit*, plura se carmina ante Ænigmata scripsisse innuit, atque hæc adeo seriori auctoris ætati adsignanda docet. Altero igitur versu : *Sic tu, Sexte, doces*, nihil omnino aliud auctor, quam se exemplo et auctoritate alicujus scriptoris vel poetæ tuetur, qui ante se similia luserit, ut superius demonstravimus. Et quando ex toto Præmii initio nihil exsculpi de adolescentia scriptoris Ænigmatum potest, hinc etiam Lactantius adolescens minime in eum convenit. Denique Heumannus firmamentum sententiæ suæ petit ex eo, quod dicit, in codice MS quo Pithæus usus est, auctorem libri nostri nominari *Cælium Firmianum Symposium*, quæ sunt nomina ipsius Lactantii. Sed in hoc errat primum, Pithæo non inspecto (1), qui libello ænigmatum tantummodo nomen *Cælii Symphosii* inscribit, duobus autem epigrammatibus alio loco propositis *de Livore* et *de Fortuna* plenius *Cælii Firminiani Symphosii*. Unde quidem haud temere colligas unum carminum istorum et horum Ænigmatum auctorem esse Symposium, quamvis equidem ex auctoritate Pithæi in fronte libelli nolum ei, nisi unum prænomen Cælii, dare. Quod si solum relinquatur Symposium, perit etiam suspicio ex Firmiani nomine pro Lactantio ducenda. Quippe Cælii nomen non Lactantio solum, sed et aliis Afris scriptoribus adhæsisse, supra jam adnotavimus. Sed e conjunctis etiam Cælii Firmiani nominibus Symposium additis nescio quid Heumannus pro auctore Ænigmatum Lactantio colligere queat, nisi hoc velit, quia *Cælii Firmiani* nomina sunt Lactantii, hinc in fronte libelli ænigmatum falso nomen Symphosii, pro La-

(1) Pariter Clariss. Heynatz, Præfal. pag. 4, scribit, epigrammata quædam apud Pithæum Cælii Firmiani Symphosii nomine, ænigmata Cælii Firmiani Symphosii inscripta esse. Utrumque non conveniens est scripturæ, quæ in Pithæi collectione exstat.

ctantio, præscriptum esse. Ego vero si quid judicare possum, contrarium potius inde colligendum Heumanno erat, nempe quia *Cælii* et *Firmiani* prænomena duobus carminibus æque ac libello ænigmatum, Symposio adjuncta, præfiguntur, hinc adparere, diversum a Lactantio poetæ nomen esse Symposium, atque hoc si in carminibus *de Livore* et *de Fortuna* auctorem eorum indicat, perinde etiam in fronte ænigmatum indicare, neque adeo permutandum cum Lactantio, aut mutandum in adpellativum symposii esse. Proinde me paullo rectius et propius vero judicasse arbitror, qui in *Præfat.* ad Lactantii Phœnicem, tom. II P. M. pag. 345, adfirmavi, duos in antiquitate exstitisse Firmianos, unum qui Lactantii cognomentum gereret, alterum, qui Symposii. Et quæ in Pithœi collectione Symposio tribuuntur carmina, egregie confirmant, quod Symposius *Ænigmatum* auctor in primo proœmii prodit, plura atque alia se ante scripsisse :

Hæc quoque Symposium de carmine lusit inepto.

Nempe significat, antea se scripsisse severa et gravia carmina; quæ nunc scribat, de carmine inepto esse, hoc est, esse genus quoddam carminis inepti et ludicri. Severa autem sunt ea de *Livore* et de *Fortuna*; inepta et ludicra, *Ænigmata*. Eadem professio auctoris, qui se serius dicit animum ad ludicra carmina et Saturnales jocos convertere, adducit me, ut Symposium ethnicæ nationis hominem fuisse putem. Observarunt dudum ethnicismi in *Ænigmatibus* vestigia et Heumanno objecerunt adversarii ejus (1), ut Lactantium auctorem negarent, qui Christianus fuit. Et varie ad hoc respondit ille, modo concedendo, scripta fortasse ænigmata esse a Lactantio juvene, adhuc ethnico, priusquam sacris Christianorum initiaretur; modo negando, quidquam ejus ænigmatibus inesse, quod ethnicismum sapiat.

(1) Vid. præf. ejus ad Symp. Lact. § XIV.

Verum ut illud frustra sumi contendimus, Ænigmata scripta esse ab juvene, ita et hoc putamus, auctorem in ethnicismo natum post in Christianorum castra transiisse. Totum enim hoc, quod de religione Lactantii primæva quaeritur, incertum et dubium esse, varieque ab eruditis disceptari, ipse Heumannus agnoscit. Mavult tamen ille concedere, Lactantium etiam puerum fuisse Christianum, ast ænigmata contendit esse innoxios lusus ingenii, qui nihil neque ethnicismo consentaneum, neque Christianæ religioni adversarium contineant. Ego vero fortasse hoc largiar, quod ad ipsa ænigmata adtinet; quamquam insunt in his etiam nonnulla quæ ad ethnicismum trahi possint, ut, quando Ænigm. XLVII tus Superis placandis adhiberi dicitur; alia e fabulis poetarum ethnicorum sumpta, quæ Christianorum veterum nemo facile usurpaverit in carmine, qualia sunt, quæ Æn. XXVI dicuntur de Grue, XXXII de Tauro, XXXIX de Centauro, LXIII de Tridente, LXXXII de Malo. At in Prologo certe dicuntur, quæ a modestiâ et pietate Christiana sunt aliena. Quis Christianorum, veterum illorum dico, qui paganos ritus omnes detestabantur, quis, inquam, eorum ita se amantem et studiosum Saturnalium jocorum et nequitiarum, etiamsi has forte clam et privatim sectetur, palam et scripto publico profiteatur, ut hic auctor? quis se publice in Saturnalibus ebriosorum hominum, delirarum vetularum, puerorum procacium cœtus frequentare, delectari nugis et ineptiis dicat? Quis se *inter insanos non sanum* libenter esse gloriatur? Etenim ea ætate, qua vixisse auctor noster videtur, non ita exspirasse modestiâ et verecundia Christianorum, præceptis Evangelii iussa, videtur, ut palam adeo et scripto publico *μωρολογίαν* et *εὐτραπολίαν* exercerent, quam Divus Apostolus discrete vctuerat (1). Et canones ecclesiastici quum omnino festa et spectacula paganorum vitare Christianos jubent, tum in-

(1) Ad Ephes. V, 4.

primis conviviorum cœnarumque, in quibus præcipue Saturnales, luxuriam et petulantiam coercent. Canon concilii Laodicensi (1) prohibet Christianos ad nuptias venientes ballare et saltare, ἀλλὰ σεμνῶς δεῖπνεῖν ἢ ἀρῖστειν, ὡς πρέπει Χριστιανούς, et paullo post (2) vetantur laici pariter ac sacerdotes ἐκ συμβολῆς συμπόσια ἐπιτελεῖν. Cœnas Saturnales inprimis describere et detestari arbitror Cyprianum, nisi quis alius vetus scriptor est, in Epistola de Spectaculis: « Sed ut ad cœnæ jam sales inverecundos transitum faciam, pudet referre quæ dicuntur, pudet etiam accusare quæ fiunt: agentium strophas, adulterorum fallacias, mulierum impudicitias, scurriles jocos, parasitos sordidos, etc. » Qui igitur spectaculis paganorum ludicris, et scurrilibus cœnarum jocis, contra ecclesiæ præcepta interest, neque veretur id publico profiteri scripto, is Christianus esse non videtur, et Lactantium, verecundissimum castissimumque scriptorem, isto Prologo loqui, temerarium judicare est. Neque quempiam eruditorum exstitisse puto, qui Symposium poetam inter Christianos scriptores referret; qui vero Christianis accensere metuerunt, quum occasio esset, eosdem puto tacite eum pro gentili homine habuisse, et quidem ob ipsam, quam dixi, Prologi proterviam. Unde certe est, quod in antiquissimo codice MS Anglicano, ut Heumannus ipse testatur (3), ad nomen Symphosii, versu primo præfationis, vetusta manus adscripsit: *vir gentilis*. Caspar Barthius, suarum sententiarum semper incertus et inconstans, quum in Indice primo Adversariis suis adnexo, itemque in tertio, Symposium inter scriptores ethnicos retulisset, in quarto Indice Christianis adnumerat, sed hoc ipso significat, magis eum pro gentili, quam pro Christiana Symposii reli-

(1) Qui in codice canonum Ecclesiæ universæ, a G. T. Meiero edito est CLVII, p. 117.

(2) Canone CLIX.

(3) In præf. ad Symp. Lact. § XXXIX, p. 56.

gione sensisse. Restat ultimum argumentum, quo Heumannus studet Ænigmata Lactantio vindicare, idque ductum a stylo eorum, quem dicit Lactantio non indignum esse, neque ab ætate ejus alienum. Id vero argumentum valde lubricum est, cui multum immorari vix necesse sit. Largiri enim possumus, habere eum nonnulla cum Lactantio communia, esse planum, et satis liquide, pure eleganterque fluere; sed habere etiam suos nævos et idiotismos, et duriores sententias, quas Lactantius vix admiserit, e pluribus ænigmatibus, et maxime e Proëmio, manifestum est. Quæ Heumannus agnoscens ut excusaret, necesse habuit, nunc ad juvenilem, quam ipse statuit, auctoris ætatem, nunc ad Africismum quemdam, qui subolere ei ex hac opella visus est, confugere. Ego solum hoc de stylo Ænigmatum pronuntiare audeo, digna esse ævo, Lactantio non multum inferiore.

Sed de auctore Cælio Symposio satis; nunc de ipsis Ænigmatibus dicendum. Centum Ænigmata reliquisse Symposium, plurimæ vulgatioresque editiones, tum etiam Mssptæ vetusta probant, in quibus tamen sunt, quæ et numero et ordine ænigmatum differunt, nonnulla etiam centenis istis inserta, vel adsuta, vel detracta habent. Lil. Greg. Gyraldus in fine libri, quo ænigmata Veterum exponit (tom. II Opp. p. 635), recitatuni sibi ab amico ænigma de somno refert, quod in Symposio, num. 97, exstat, atque addit: « Recitavit et alia, quæ frigidiuscula quum essent, sunt visa indigna relatu ». Hæc verba perperam accepisse videtur Ger. Jo. Vossius (1), qui postquam dixit, Gyraldum haud magni fecisse Symposii ænigmata, subjungit: « Sed præter ea, quæ excusa habemus, supersunt alia satis frigida, aliqua etiam obscena, quæ idcirco omissa. Et propter ista sic Lilius scripserit, qui conspexerat opus integrum ». Nempe quæ Lilio recitata alia sunt ænigmata, et quæ ei

(1) De Poet. Lat. cap. 8, p. 86.

frigidiuscula visa sunt, non alia fuerunt, quam ea ipsa, quæ excusa habemus: quæ si ille dicit indigna relatu visa, non omissa in editis dicit, sed a se non inter vetera, quæ exposuerat, ænigmata esse relata. Falso igitur Vossius adfirmare videtur, præter ea, quæ excusa habemus, alia satis frigida, atque etiam obscena superesse; aut ille codicem Msptum ænigmatum vidit, quem adhuc nemo alius, multis iisque alienis ænigmatibus auctum. Nam quæ subinde Symposii ænigmatibus adsuta quibusdam in exemplaribus manu exaratis reperta sunt, pauca ea sunt, neque omnino obscena. In codice Lugdunensis bibliothecæ Symposium, velut adpendicis instar, sequuntur quinque alia ænigmata, tetrasticha, et stylo barbarioris sæculi composita, quæ Heumannus, Præf. in Symp. Lact. § LV, recitat. Idem in adnot. ad Æn. XXV refert, inter hoc et sequens XXVI in antiquissimo codice MS Anglicano insertum legi aliud ænigma *de Pilace*, h. e. fele muribus capiendis intenta, turpi quidem, ut ille ait, monacho caliginosi ævi, quam eleganti auctore nostro dignius. In Perionii et Reusneri editione Symposii ænigmati X *de Phœnice* subiicitur aliud ejusdem argumenti, sed variatis verbis, ab alio haud dubie auctore imitationis caussa adpositum. Unius Symposii hæc duo ænigmata esse falso statuit Barthius (1). Sic etiam Franciscus Basuelus editis Basileæ 1563 Symposii ænigmatibus XLVII, ad calcem subjecit nescio cujus scriptoris ænigma longum de pluma scriptoria, ut refert Fabricius Bibl. Lat. Ernest. tom. III, p. 256. Neque mirum omnino videri potest, si studio ænigmata scribendi post Symposium valde crescente, siquidem medio ævo plures in eo elaborarunt, si, inquam, librarii, Symposii, principis in hoc genere, *Ænigmata* describentes, subinde alia similia ex aliis scriptoribus adposuerunt. Quin etiam ordinem et seriem ænigmatum librarii in Symposio describendo valde mutarunt et perverterunt,

(1) In animadv. ad Claudian. Hanov. 1612, in-8, p. 469.

quod primariæ editiones a Perionio, Castalione et Pithæo proditæ demonstrant, quæ quidem numerum ænigmatum centenarium utcumque servant, sed ordinem in iis ponendis diversum sequuntur, ita quidem, ut nulla earum cum altera plane conveniat, duæ tamen Pithæi et Castalionis minus inter se differant, quam hæ duæ ab illa Perionii. Castalio in prima editione Symposiï tantum XCIX Ænigmata exhibuerat, quorum ultimum *Anchoræ* titulo inscriptum, ut adnotat Irenæus Bibliophilus in Schelhornii Amœn. liter. tom. II, pag. 486. Sed postea in editione secunda Symposiï, 1607, centesimum addidit *de Lagena*, quod Pithæo acceptum refert in adnot. ad æn. 99, cujus editionem Parisiensem in præfatione sua ait *uno libellum ænigmate auctiorem reddidisse*. Id vero in Pithæi editione, sicut et Perionii, numero LXXX legitur. Singulare, et quod cæteri non habent, ænigma centesimo et ultimo numero posuit Perionius *de Cuculo*, cujus loco Pithæus illud arithmeticum *De VIII tollas VII, et remanent VI*, posuit, Castalio numero XCIV inseruit, omisso plane illo *de Cuculo*. Diversitas ea mihi tanti visa est, ut dubitarem, cujus potissimum auctoris recensionem sequerer. Sed ænigmatibus illis accuratius consideratis statui demum, illud *de Cuculo* omnino genuinum, et Symposiï genio dignum (1), et minime omittendum esse, præsertim quum et Camerarius habeat, et græce verterit, apud Reusn. pag. 257; hoc *de numero VIII* abhorre-
re a reliquorum ænigmatum simplicitate et forma, quæ ubique rerum adspectabilium et vulgo cognitarum formam, naturam, usum verbis ambiguis describunt, numquam problema aliquod aut quæstionem acumine ingenii solvendam proponunt: neque mediocre ejus vitium habendum est, quod varias ac pæne infinitas admittit interpretationes, ac titulo, quo ænigma solvatur, destituitur. Videtur itaque recentius ab homine aliquo spinoso, qui ænigmata Sym-

(1) Nisi forte Bedæ adscribendum sit, in cujus carmine inscripto *Cuculus*, avis illa tristichis quoque laudatur. Ed.

posui describebat, compositum (1), qui, ne inventum suum ingeniosum periret, nec peregre additum videretur, illud, ejecto centesimo ænigmate *de Cuculo*, in ejus locum reponerat. Ita semel recepto eo in numerum, forte alius librarius, ordinem et seriem mutans ænigmatum, retro illud præcedentibus immiscuit, et numero XCIV collocavit, quo numero legitur in Castalioneis ejusque sequacibus editionibus. Ego vero rationibus his permotus restituendum *Ænigma de Cuculo*, et loco centesimo, cui debetur, ponendum putavi; illud contra arithmeticum et obscurum, quum duæ editiones habeant, abjicere quidem nolui, sed loco eo, quem injuste invasisse videtur, detrusum extra numerum et ordinem, quasi adpendicem, subjunxi (2).

(1) Genus hoc ænigmatum, cujus est illud de numero VIII, seriore ætate videtur usurpatum celebratumque esse, quando quæstiones ex arithmetica aut alia arte intricatas, exercitationis causa, proponebant, subinde etiam versibus complectebantur. Huc referendæ sunt Bedæ Propositiones et solutiones arithmeticae, quæ tomo I Operum, pag. 133 et seqq. leguntur, et Problemata arithmetica, quæ P. Burmann, Anihol. Lat. lib. V, epigr. 119-125 proposuit, qui præterea ad epigr. 119 adnotavit, Gasp. Bachetum Meziriacum XLV Epigrammata Græca arithmetica, quæ ex codice Palatino Salmasius cum eo communicaverat, versione metrica et explicationibus additis illustrasse in commentar. ad Diophant. Alexandr. a p. 349 ad 370. *Ænigma* illud de numero VIII auctorem Symposio recentiore habere, vel inde adparere arbitror, quod in aliis ænigmatum collectionibus, aliorum sub nomine auctorum, propositam reperitur. Reusnerus in *Ænigmatographia*, pag. 253, illud inter Joach. Camerarii ænigmata refert, quamquam alii ænigmati, quod plane diversum est, adnexum. Idem pag. 347 sub nomine Hieronymi Arconati repetit. Et Lorichius libro III *Ænigm.* f. 84, huic ænigmati hoc lemma superscripsit: *Aliud Arithmetico conficiendum*. Hi igitur sive ipsi auctores ejus ænigmatis sunt, sive illud ab alio mutuati, certe Symposium non esse auctorem fatentur, quem notissimum scriptorem vix licebat dissimulare.

(2) Contraria omnia de ænigmate *de Cuculo* sentit Heumannus, Præfat. § 29, id dicens reliquorum Symposii ænigmatum elegantiam et concinnitatem haud æquare, viderique insertum fuisse a semidocto quopiam monacho, qui illud alterum de numero VIII non capiens, atque adeo

De lemmatibus sive titulis, qui singulis ænigmatibus sunt præpositi, dubium videri potest, sintne ab ipso auctore profecti, an a librariis vel descriptoribus divinando inserti. Heumannus, qui præfationis suæ paragrapho LVII hac de re disputat, non a Lactantio, quem ille pro auctore habet, sed postera demum ætate ab aliis non semper feliciter divinantibus, putat esse inscriptos. Ego ipsi auctori tribuendos existimo. Necessarium erat, ut auctor rei significatæ vocabulum adponeret, si elegantiam ænigmatum suorum intelligi, ac jucunditatem ex eorum lectione percipi volebat; quæ peribat omnis, si omnia incertis permittens conjecturis lectori molestissimum infinita quærendi tædium imponebat. Nonnulla enim ænigmata sunt ejusmodi, ut sine titulo plane intelligi nequeant, ea præsertim, quæ non ipsam rei alicujus naturam, sed casum aliquem et actionem fortuitam spectant. Quis e. g. ænigma, numero XCII, in vulgatis editionibus positum explicare nosset, nisi titulus adpositus doceret, de lusco et alio sermonem esse. Ænigma LVI, *Caliga* vulgo inscriptum, perperam intelligebat Heumannus, et *Linum* inscribi debere existimabat. Sed verior ejus interpretatio ex ipso titulo *Caliga* ducenda est,

pro ἀλῦτος habens, aliud ænigma, cujus sensus ipsi non incognitus esset, ejus in locum suffecerit. Ad hanc rationem infringendam sufficiat animadvertere, ænigma *de Cuento* in editione omnium prima, ex incorrupto codice profecta, existisse, atque adeo satis se auctoritate tueri. De elegantia ejus, an satis digna Symposio sit, ad cujusvis æqui lectoris sensum et judicium provoco. Contra pro ænigmate *de numero VIII* intrusus codex Pithæi illo quidem *de Cuento* caruit, Castalionis codex illo etiam *de Laguna*. Jam quum tria sint ænigmata, quorum uno una e tribus primariis editionibus careat, eorum comparatione instituta decerni potest, quodnam eorum præ reliquis omitti et Symposio indignum judicari debeat. Et qui Symposii ænigmatum genium et formam bene uoriat, hand dubitabunt id de ænigmate arithmetico pronuntiare. Habuerunt id quidem duorum editorum codices, at Librariorum, qui quum ordinem ænigmatum immutarent pro lubito, tum omiserunt alia, alia intruserunt, nulla potest esse auctoritas.

quam suo loco dabimus. Ænigma, de quo paullo ante egimus, arithmeticum non tam incertis conjecturis vexatum, nec tam varie interpretatum fuisset, si in antiquis codicibus titulum adpositum habuisset. Nam qui in Pithœi et aliis vulgatis est: *De VIII tollas VII, et remanent VI*, non solvit ænigma, sed repetit. A librariis lemmata adposita esse nequeunt, quia pro incerta et dubia interpretatione lectorum vel librariorum, tum multo major et gravior, quam quidem reperitur, differentia titulorum reperiri deberet. Vix tria quatuorve ænigmata reperio, quæ in tribus primariis editionibus abs me collatis diversas inscriptiones habeant. Atque hæc diversitas nominum non tanta est, ut ipsam rem mutet et diversam interpretationem inducat, sed nititur quadam ipsarum rerum adfinitate et similitudine, qua fiebat, ut lectorum vel descriptorum aliquis hoc vel illud vocabulum exprimendo sensui ænigmatis aptius crederet, quam quod in codice suo reperisset. Sic quod numero XVIII vulgatarum editionum *Cochlea* inscribitur, in Perionii codice *Testudo* est: numero LXVII titulus est *Specular*, in Perionii editione *Vitrum*: num. LXXII in vulgatis est *Uter*, in aliis *Follis*: numero XCIX *Olla* scribunt recentissimæ editiones, et quidem e codice vetusto, sed reliquæ omnes *Lagena*. Similitudo vel adfinitas rerum his titulis signatarum aperta est, ita ut nomina earum facile permutari potuerint. Neque alia ratio harum variationum est, quam quæ est variantium in textu scriptoris alicujus lectionum, quæ quamvis multæ reperiantur, ipse textus tamen auctoris esse non dubitatur. Inscriptio ipsa lemma-tum, quia non nisi ex interpretatione diu meditata provenire potest, tam operosa est, ut nisi ipse auctor inscribat, vix expectari a lectoribus vel librariis possit. Atque hi, tantum absuit, ut lemmatibus adponendis sensum ænigmatum declarare studerent, ut potius ipsa lemmata, quæ in codicibus inveniebant, obscurare tentarent. Hoc se in vetere libro Symposii invenisse testatur Castalio, in adnota-

tione ad primum ænigma, in quo plerique tituli ænigmatum de industria obscurati erant, et quidem omissione literarum vocalium, quarum loco consonæ singulas proxime sequentes erant positæ. Sic primi ænigmatis titulo *Grbphkxm* scriptum erat pro *Graphium*, secundi *Brxndp* pro *Arundo*, tertii *Bnxlxs cxm gfmmb*, i. e. *Anulus cum gemma* (1). Non magis confirmat sententiam suam Heumannus eo, quod titulos nonnullos ait ineptos et ænigmati non respondentes, alios plane falsos, et infelicem conjectorem prodentes. Quando primum ænigma inscribitur *Graphium* neutro genere, etsi ipsum ænigma ordiatur in genere masculino: *De summo planus*, equidem puto, errorem hunc mutati generis æque accidere, immo magis, potuisse auctori, atque alii ænigmatis lectori. Auctor oblitus forte, quod *graphium* posuerat, sed *stylum* mente tenens, tamquam de stylo loquebatur, tituli incuriosus; sed alius, qui in masculino genere loqui ænigma legerat, titulum positurus minus poterat de vocabulo neutrius generis cogitare. Neque puto, hanc μετάθεσιν εἰς ἄλλο γένος plane insolitam esse bonis scriptoribus, ut alius generis vocabulum mente teneant, aliud exprimant. Et Heumannus, quod in titulo *Graphii* reprehendit, in alio ipse commisit. Nam ut titulos aliquot plane falsos esse ostendat, ænigma LVI in vulgatis perperam inscribi *Caliga*, ejusque loco *Lilium* reponendum censet, licet in ipso ænigmati res significata non neutro genere, sed feminino efferatur. Unde Clariss. Heynatzius, rejecta Heumanni opinione, veterem inscriptionem revocavit. Perperam denique Heumannus titulum ænigmatis XLVI *Lilium* inter falsos refert. Nam mera est variatio ejus, qui aliis in editionibus exstat et ab ipso Heumanno probatur, *Viola*, pro qua qui melius putabat *Lilium* inscribi, fortasse non majus illud et procerum *lilium* hortorum intelligebat, sed *lilium* convallium. Sed

(1) Sic obscuratos titulos expresserunt etiam in editione sua Castalio et Meursius.

mitto plura de auctore lemmatum dicere. Summam certe antiquitatem horum titulorum esse, haud obscure significat Sigebertus Gemblacensis, qui in Aldhelmo Symposium ait *per prosopopœiam qualitates singularum rerum expressisse*, hoc est, ipsas res de se et qualitatibus suis loquentes induxisse in ænigmatibus. Hæc vero prosopopœia rerum a lectoribus intelligi non potuit, nisi eæ antiquitus tamquam *πρόσωπα* nominatim singulis fuerant præpositæ. Pariter e verbis Sigeberti colligitur, rectum et antiquum titulos consignandi modum esse, qui fit in casu primo, e. g. *Graphium*, *arundo*, *clavis*. Nam si sexto casu ponuntur, *de graphio*, *de arundine*, *de clave*, quomodo in codice primo Anglicano factum esse Heumannus in adnot. ad æn. I testatur, tum contrarii sunt prosopopœiæ, quæ est in ænigmatibus, et quasi poeta de iis loquatur, significare videntur. Cæterum quo magis variare titulos et corrigere ad sensum suum studuerunt librarii, hoc magis inde confici videtur, antiquos esse titulos, et ab ipso auctore profectos.

Heumannus præterea Symposii ænigmata in quasdam classes vel genera divisit, quæ breviter hic indicare satis erit. Nam alia jam olim dicit in vulgus nota, adeoque ab auctore non excogitata, sed tantum in versus redacta fuisse; alia ipsius auctoris ingenio efficta. Antiqua nonnulla et dudum nota Symposium repetiisse, vel solum illud æn. XXX *de Pediculis* probet, quod olim Homero a pueris quibusdam piscatoribus propositum Herodotus in vita Homeri narrat. De aliis, quæ antiqua sint, et quæ a Symposio primum inventa, vix certum exquirere et statuere licet. Aliud Heumannus discrimen constituit inter ænigmata, quæ sunt vulgaria et plebeia; nullam artem vel eruditionem redolentia; et alia erudita, quæ sunt cultioris ingenii. Ad erudita præcipue refert, quæ homonymiam vocis occultant, e. g. 2, 32, 42, 82: addo etiam ea, quæ ad partem historiæ vel mythologiæ respiciunt, qualia sunt 25, 26, 32, 48, 63, 73, 82, 83. Optimum omnium atque exasciatissimum ille

judicat, quod numero 83 *de Perna* legitur. In quo facile suum Heumanno iudicium relinquimus.

Præfationem vel Prologum, quem Symposius ænigmatibus præmisit, neque omnes codices integrum, neque uno loco exhibent. Primum et secundum versum codex Perionii non habet (1), et quia salvo sensu facile abesse posse videntur, Heynatzius quidem eos uncis inclusit, Heumannus primum pro suppositiis habuit; sed quum deinceps animadverteret, novum aliquod fulcrum opinionis suæ ex his versibus, si paullum mutarentur, posse accedere, cupide eos tamquam e fuga retraxit, novoque habitu ex ingenio ornatos ita proposuit, ut supra memoravimus, Sextum, quem auctor adloquitur, in Siccam, patriam Lactantii, mutans. Qua in re etsi audacius grassatus est, id tamen recte fecit, quod auctoritati antiquiorum codicum concedens versus ipsos retinendos censuit. Nam, ut ipse fatetur, præter illum Perionii, cæteri omnes codices, quos ipse usurpavit, etiam vetustissimus eorum Anglicanus, versus istos habent. Prologum integrum non in principio, sed ad finem ænigmatum, tamquam epilogum, posuit Pithæus, quod tamen perperam factum, et præponendum potius præfationis loco fuisse, ipse monet in *Emendat. in Poematia*. Casp. Barthius, hoc non animadvertens, putavit editionem Pithæanam totum illud Præloquii epigramma præterisse, *Advers. lib. LVIII, cap. 1*. Neque vero ullum editionis alius exemplum reperitur, quod non illos versus in fronte ænigmatum exhibeat.

Ut Symposius forte primus fuit inter Latinos, qui eo genere carmiuis luderet, et ænigmata versibus composita singulari libello complecteretur, ita exemplo ejus plures sequiorum temporum invitati videntur, ut similia tentarent. Primus eorum est *Aldhelmus*, Scotus, Episcopus Schire-

(1) Pithæi etiam codicem non habere, Heumannus et Heynatzius affirmant, sed falso; neque hi Pithæum ipsum inspexerunt.

burnensis, sub initio sæculi VIII clarus, qui Ænigmatum librum reliquit millenis versibus (1), in Tetrasticha, Pentasticha, Hexasticha, septenis versibus, octonis, novenis, denis et pluribus comprehensa, divisum. Liber ejus notis illustratus per Martinum *Delrio* prodiit Mogunt. 1601, in-12, repetitus a Nic. Reusnero in *Ænigmatographia*, Francof. 1602, pag. 204, item in *Bibliotheca Patrum* maxima edit. Lugdun. 1677, tomo XIII. Ejusdem Aldhelmi *Quæstiones ænigmatum Rhetoricæ artis* MS Lipsiæ in *Biblioth. Amplissimi Senatus* exstare testatur J. A. Fabricius, *Bibl. Lat.* tom. III, pag. 257, edit. Ernest. Quoniam Aldhelmus, Symposium se imitatum esse, ipse profitetur in Prologo, hinc Ænigmata ejus pluribus in codicibus MSS Symposio adjuncta reperiuntur. Pithæus tamen editione digna non putavit (vid. Testim.), quod quidem dolet Casp. Barthius, Aldhelmum neque lectione, neque recensione indignum judicans, *Adversar.* LVIII, 1. Ego vero quominus una ederem, quum me longa et copiosa ænigmatum series deterruit, quæ superare hujus voluminis modum videbatur, tum Aldhelmi, non modo mendis obsita plurimis, sed et dura in se impeditaque oratio, a Symposii suavitate multum remota, quæ, jure verebar, ne et mihi emaculandi et explicandi nimium laborem, et lectoribus meis parum jucunditatis adferret. Eadem fere Aldhelmi ætate *Tathwinus*, Archiepiscopus Cantiorum, qui an. 734 obiit, librum Ænigmatum scripsit, laudatum a Jo. Baleo, *Script. Britann.* Centur. II, pag. 98. Alium, non multo inferioris ætatis, *Thomam* nominat Sigebertus Gemblacensis, de *Script. Eccles.* cap. 133, quem dicit ad Hilduinum dominum suum scripsisse librum Ænigmatum, brevem quidem, sed plenum veritatis et elegantiae. *Egebertus*, vel, ut alii, *Ecke-*

(1) Quod ipse testatur in Prologo, et Sigebertus Gembl. Sed in summam collectos versus ejus hodie non nisi 755 efficere, adeoque integrum opus non amplius superesse, notavit Leyscrus in *Hist. poet. med. ævi*, p. 200.

bertus, Clericus Leodiensis, circa annum 1040 clarus, scripsit metrico stylo *de ænigmatibus rusticanis* librum primo brevem, sed ampliato rationis tenore scripsit de eadem re metricæ alterum librum majusculum, ut loquitur Sigebertus Gembl. cap. 146. Joannes Lelandus, ut refert Heumannus Præf. § 34, testatur in Collectaneis suis, tom. III, p. 154, 161 et 163, sæpius in bibliothecis Anglicanis reperiri eodem conjuncta volumine *Ænigmata Aldhelmi, Symposii, Eusebii, et Tautuni*; ubi quidem, qui Eusebius ille sit, æque mihi ac Heumanno ignotum esse fateor, sed Tautuni sub nomine non Thomam, ut Heumannus opinatur, sed Tathwinum, quem Balæus adpellat, puto intelligi. Denique *Tulli* nescio cujus ænigmata hexasticha a Labbeo, Bibl. MSS, pag. 63, memorari indicat Fabricius, Bibl. Lat. l. c. Prætereo plures alios recentioris ætatis auctores, quorum ænigmata passim exstantia, quamvis non optimo ordine, congesta exhibuit Nic. Reusnerus in *Ænigmatographia*.

De commentatoribus et interpretibus ænigmatum Symposii ut nunc dicamus, plures ille nactus est non indiligentes. Primus hanc operam sumpsit Jos. Castalio, qui *Ænigmata Symposii* poetæ cum scholiis edidit Romæ 1581, in-4. Quamquam enim Castalione prior Lil. Greg. Gyraldus libellum singularem, in quo ænigmata pleraque antiquorum explicantur, edidit, Symposii tamen ille non nisi unum ænigma, idque prætereundo, adtigit, et alia, quæ sibi recitata ab amico dicit, quia frigidiuscula sibi visa essent, indigna relatu reputavit (1). In altera editione Symposii, quam Romæ an. 1607 procuravit Castalio, multa in scholiis prioris editionis mutavit, multa omisit, atque addidit pariter, quum interea Pithœi editionem Parisiis 1590 factam comparasset. Auctoribus scholiis instructam esse,

(1) Pag. 51. edit. Reusnerianæ in *Ænigmatogr. et tomo II Operum*, pag. 635.

ipse titulus proficitur (1). Heumanno videntur ea scholia non satis meditate scripta, atque effusa verius, quam elucubrata (2). Proximus Castalioni est Casp. Barthius, qui *Ænigmata* Symposii multa passim emendavit et illustravit quum in *Animadversionibus* ad Claudianum, tum maxime in *Adversariis*, e. c. lib. XIX, c. 14; XXVI, 28; XXVII, 1; XLIV, 20; LVIII, 1. Successit Fridericus Besselius, cujus adnotationes in Symposii *Ænigmata* manuscriptæ a doctis viris cum Heumanno communicatæ sunt, quas tamen ille paucas et leves, et plerasque e Castalionis scholiis excerptas esse reperit, ac proinde non totas, detractis iis, quæ a Castalione mutuata videbantur, una cum hujus et aliorum animadversionibus edidit. Omnium nempe industriam superavit, totumque se vindicando, castigando, illustrandoque Symposio dedit C. A. Heumannus, in editione Symposii Lactantiani superius memorata. Ubi post amplissimam præfationem, in qua Symposium Lactantio vindicat, ejusque virtutes et editiones recenset, singulis *Ænigmatibus* variantes codicum Mssptorum et vetustiorum editionum lectiones subjicit, suasque animadversiones tam criticas, quam illustrantes addit, denique his absolutis seorsum producit Adnotationes diversorum, tum repetitas priorum Castalionis, Barthii et Besseli, tum nove secum communicatas Theod. Hasæi, et Jo. Matth. Gesneri. Ad recensendum et castigandum ænigmatum textum hoc plura et majora conferre Heumannus potuit, quod præter editionum antiquarum lectiones quinque codicum MSS nondum collatorum apographa vel excerpta, amicorum doctorum opera sibi subministrata, adhibere potuit, trium quidem ex Angliæ bibliothecis, duorum MSS e Lugdunensi bibl. de prompta. Lectiones eorum codicum omnes siglis quibusdam

(1) Comparavit primæ et secundæ editionis scholia Irenæus Bibliophilus in Schelhornii *Amen. lit.* tom. II, p. 487.

(2) In *Præf. ad Symp. Lact.* § XLII.

literarum distinguit, Anglicorum scilicet trium, quorum primus, in bibliotheca Regia Westmonasteriensi servatus, præstantissimus vetustissimusque est, literis A. B. C. Lugdunensium prioris et posterioris literis D. et E. Præterea per notam P. codicem, e quo Pithœi editio facta, Cam. codicem Camerarii, Per. codicem Perionii, Caus. editionem Causini, in qua nonnullas variationes deprehendit, per gl. glossas significat, quas codicibus duobus Anglicanis adscriptas reperit. Quas siglas sive notas ab Heumanno adhibitas ego hoc loco proponere et significare lectoribus meis volui, quia in repetenda varietate lectionum iisdem usus sum. Heummanni sententiam de auctore *Ænigmatum* sequutus Jo. Hildebr. Withofius Lactantii Symposium ferme totum illustrasse, simul de sapientia ænigmatica in universum disseruisse dicitur in *Relationibus Duisburgensibus* a. 1744, n. 51 seq. 1746 et 1747, n. 2, teste Cl. Leindenfrostio in Oratione funebri, p. 58, ut scribit Christoph. Saxius V. C. in Onomast. liter. tom. I, pag. 389. Etiam Jo. Ludolph. Bünemannum ad perpoliendum, forte etiam denuo edendum, Symposium animum adpulisse, licuit mihi e Symposii Heumanniani exemplo perspicere, quod in bibliotheca Georgiæ Augustæ servatur, et mecum humanissime communicatum est. Cui exemplo in charta præ singulis paginis interjecta adscriptæ erant copiosæ adnotationes, subitariae illæ quidem et sine cura effusæ, sed multa eruditione refertæ, inprimisque selectam latinitatem Symposii ex aliis auctorum, sæpe etiam Lactantii, locis illustrantes, quas quidem ut crederem Bünemannum auctorem habere, per multa fuerunt, quæ mihi persuaderent. Recentissime de Symposio bene meritus est Vir Celeb. Jo. Frid. Heynatzius, editione nova *Centum Ænigmatum veterum*, Francof. ad Viadr. 1775 facta. Qui quum Ænigmata hæc puerili maxime ætati instituendæ apta putet, huic usui editionem suam præcipue adcommodavit. In Præfatione editionum Symposii recensum agit, motam ab Heumanno controversiam

330 DE INTERPR. ÆNIGMATUM SYMPOSIUM.

de auctore Lactantio narrat, ad ejusque sententiæ præcipuas rationes respondet, usum denique hujus libelli ænigmatum commendat. Ænigmatum ipsorum interpretationi imprimis studet, et singulis perspicuam metaphrasin et verborum explicationem subjicit; contexti castigandi et constituendi rationes notis criticis singularibus, seorsum positis, et ad finem ænigmatum rejectis, exposuit. Heumaniana copia ita usus est clarissimus editor, ut ex illustrationibus seligeret, quæ ad rem suam facere videbantur, adderet nonnulla, quæ suppetebant aut animo succurrebant, verborum autem contextum, in quo constituendo nimia cum audacia, et plerumque non satis feliciter, Heumannus versatus erat, diligenter denuo recenscret. Nos idem consilium in tractando Symposio sequemur, et quæ Heumannus tum in lectionibus variantibus congerendis, tum in adnotationibus suis et aliorum adponendis, subsidia ad castigandum pariter et illustrandum obtulit, his salubriter, et cum delectu, et judicio adhibito utemur; notas, quæ rem obscuriorem satis adposite et commode explicarunt, adjecto auctoris nomine, usurpabimus; e cæteris, quæ rei explicandæ utilia videbuntur, hinc inde dispersa congeremus, neque tamen ipsi adponere et adnotare negligenus, si quæ aptiora ad probandum vel illustrandum videbuntur. Reliquum est, ut seriem ordinesque editionum proponamus, quibus Ænigmata Symposii vel integra, vel ex parte, vulgata sunt.

EDITIONES ET VERSIONES

ÆNIGMATUM SYMPOSI.

- I. Joannes Trithemius, de Script. Eccles. cap. 783, testatur Joannem Nobletum, monachum ordinis fratrum minorum B. Mariæ de monte Carmeli, natione Gallum, sæculo XV, scripsisse inter alia, quæ ferantur ejus opuscula, *Centiloquium ænigmatum lib. I.* Hoc de Symposii ænigmatibus, quæ centum sunt numero, intelligunt J. A. Fabricius, Bibl. Lat. tom. III, pag. 250 Ern. et C. A. Heumannus in Præfat. ad Symp. Lact. § XXV, qui propterea Nobletum aiunt ea Ænigmata primum reperisse, et e longi temporis tenebris rursus protraxisse. Sed hæc parum explorata existimatio est. Quin Irenæus Bibliophilus in Observatione Schelhornii Amœnit. liter. tom. II inserta, pag. 475, indicat, ex Trithemii narratione de Nobleto facile esse ad conjiciendum, Nobletum ipsum ex suo ingenio composuisse memoratum *Centiloquium*. Sic Laurentius Abstemius libellum fabularum ab se compositarum de numero *Hecatomythium* nuncupavit, ut ipse scribit in Præfatione.
- II. Antiquissima est editio *Joachimi Perionii*, qui Symposium primum protulit, ut scribit Barthius, Adv. lib. XXVI, cap. 28. Heumannus, qui ipse non vidit, eam Lutetiæ an. 1538 excusant esse suspicatur, sed Mich. Maittairius, Annal. Typogr. tom. II, pag. 791, ad annum 1533 refert, additque Parisiis hoc anno in-8 prodiisse, atque hunc ejus titulum profert :

Symposii veteris poetæ Ænigmata, nunc primum inventa et excusa, cum sententiis septem Græciæ sapientum emendationibus et auctioribus: apud Ludov. Cyaneum sub duobus Gallis in via Jacobæa.

Si titulus annusque editionis hujus a Maittaireo indicatus recte se habet, nescio, quid de alio editionis Perionianæ exemplo mihi statuendum sit, quod e bibliotheca Georgiæ Augustæ benevolentia Heynii V. C. mihi suppeditatum in manibus habeo, quodque alium et annum et typographum præfert. Integrum ejus titulum subjicio:

Symphosii Poetæ veteris elegantissimi erudita juxta ac arguta et festiva Ænigmata, nunc primum et inventa et excusa. Accesserunt septem Græciæ sapientum sententiæ, multo quam antehac emendatiores, et versibus etiam aliquot auctiores. Parisiis apud Jacobum Kerver sub duobus gallis in via Jacobea, 1537, in-8, const. foliis 12.

Nescio, inquam, utrum eam alteram ac denuo recensitam a Perionio editionem, an vero ab alio, secundum alium codicem, servata tantum Perionii præfatione, adornatam existimare debeam. Nam præter anni ac typographi differentiam, duabus maxime rebus a priore Perionii, quam Reusnerus expressit, discrepat. Centesimo ænigmate *de Cuculo* caret, etsi de cætero ordinem et numeros ænigmatum eosdem, ac superior Perionii, servat: deinde, quum Reusneri exemplum ænigma X *de Phœnice* duplex habeat, hæc Perionii secunda altero destituitur. Nonnullæ etiam varietates titulorum occurrunt. Quum priorem illam anni 1533 oculis usurpare nequeam, constituere jam non licet, siue ea a Reusnero pure expressa, an vero hic invexerit nonnulla, quæ adeo nec secunda anni 1537 habeat. Casp. Barthius tamen, qui primam Perionii editionem usurpavit sapiusque laudat, eam significare videtur, quam Reusnerus repetiit. Nam in Animadv. ad Claudian. edit. prioris pag. 469 (edit. secundæ, in-4, p. 988), adfirmat, duorum ænigmatum

de Phœnice alterum solum in Joach. Perionii editione se reperisse. Id vero Reusnerus exhibet.

In præfatione *Ænigmatibus* præmissa Perionius ea se dicit e codice bibliothecæ Cormœriacœ eruisse, Cormœriacum autem est agri Turonensis oppidulum, opulento Benedictinorum monasterio nobile.

III. Joach. Camerarius in *Elementis Rhetoricæ* (quæ primum an. 1540 prodierunt, iterumque Lipsiæ 1562, in-8), pag. 273 editionis anni 1600, in-8, ex *Ænigmatibus* a se repertis, quæ Symphorium quemdam auctorem habere præscriptum dicit, selecta quædam XVII producit, quæ Heumannus recenset Præfat. ad Symp. Lact. § XXX. Quum ænigmata Camerarianæ hujus editionis in multis ab editione Perionii discrepent, Heumanno non dubium est, hausisse eum ænigmata sua e MS quodam codice.

IV. Jo. Lorichius Hadamarius *tres libros Ænigmatum* Francofurti an. 1545 edidit, quorum libro III e septemdecim ænigmatibus a Camerario in *Elementis Rhet.* vulgatis repetiit tredecim, sed presso Camerarii nomine. Vid. Heumannus l. c. § XXXI.

V. *Symphosii ænigmata XLVII* edita a Francisco Basuelo Basiliæ 1563, in-8, commemorat Fabricius, Bibl. Lat. vol. III, pag. 274 seq. et pag. 255 edit. Ern. ex eoque discrepantes scripturas excerptit ibidem.

VI. Secundus Symposii ænigmatum editor (nam superiores partem tantum ediderant) est *Josephus Castalio*, cujus editionis hæc est inscriptio :

Ænigmata Symposii Poetæ cum scholiis Josephi Castalionis, Anconitani. Romæ apud Franciscum Zannetum MDLXXXI, in-4, maj. chart. sex.

Exhibentur hac editione XCIX ænigmata, quorum ul-

timum *Anchoræ* titulo inscriptum est. Primum se eorum editorem esse, ipse sibi persuasit Castalio, ut patet ex ejus dedicatione libello præfixa. In qua etiam testatur, edidisse se ænigmata Symposii e codice MS miræ vetustatis, in quo adjuncta erant ad Venantii Fortunati opera. Luculentam ejus edit. descriptionem dedit Irenæus Bibliophilus in Schelhornii Amœn. liter. tom. II, p. 485.

- VII. Repetitam esse hanc editionem Romæ 1597 tradit Fabricius, Bibl. Lat. vol. III., pag. 271, et Sigebertus Havercampus Heumanno testatus est per literas (vid. ejus Præf. pag. XLIX) habuisse se in manibus illam Romæ a. 1597 factam, eamque in duodecimo, ut vulgo loquuntur, exscriptam esse. Utcumque vero hæc editio repetita exstiterit, non videtur habuisse scholia Castalionis, nec ab ipso Castalione curata. Hic enim alteram editionem serius curavit, postquam Pithæanam viderat, eamque scholiis non nihil modo auctis, modo immutatis instruxit. Cujus hic titulus est :

Ænigmata Symposii, poetæ veteris, cum scholiis auctioribus Josephi Castalionis, J. C. Romani, elogiisque doctissimorum virorum de Symposio. Romæ apud hæredes Aloysii Zanneti 1607, sumptibus Julii Francischini, in-4.

Contenta ejus editionis plene descripsit Heumannus, Pœciles tomi II libro I, pag. 109 seq. sigillatim præfationem Castalionis, et doctorum virorum Sigonii, Victorii et Pontani de his ænigmatibus inæxpressis exhibet.

- VIII. *Petrus Pithæus* inter *Poemata vetera* Paris. 1590, in-12, edita, pag. 404, hæc *Ænigmata* sub nomine *Cælii Symphosii* proposuit, et in edit. Lugdun. apud Jacobum Chouet, 1596, pag. 534. Genevensis hujus Sylloges editionem anni 1619 ipse non vidi. Castalio hac Pithæi editione usus est, ejusque variantes lectiones adnotationibus suis in Symposium inseruit.

IX. *Jacobus Pontanus* voluminis tertii *Progymnasmatum Latinitatis* parte priore, quæ prodiit Ingolstadii 1592, in-8, pag. 779 seqq. unum habet (num. XLII) quod inscripsit *Ænigmata*, ubi aliquot Symposii exhibet, tacito tamen et auctoris eorum nomine, et fonte, unde illa hauserit; nominatim p. 783 de *Clave*, de *Tinea*; p. 784 de *Fumo*, p. 785 de *Somno*, de *Mure*, de *Papavere*, p. 786 aliquod sine titulo, itemque aliud pag. 787 absque lemmate profert, in adnotationibus tamen ad hoc *Progymnasma*, p. 790, clavem horum etiam duorum supplet, docetque per prius *Rotam*, per posterius *Nebulam* intelligi. Hæc memorat Irenæus Bibliophilus l. c. p. 489 not. ***. Qui dubitat, ex qua editione Pontanus illa mutuatus sit. Mihi vero credibile est, Castalionis editione priore usum esse. In editione *Progymnasmatum* Pontani recentiore, quam ipse possideo, Francof. 1634, in-8 maj. hoc *Progymnasma* XLII, *Ænigmata* inscriptum, pag. 744 seqq. legitur. Totum illud repetiit et *Ænigmatographiæ* suæ inseruit Nic. Reusnerus, p. 79 seqq.

X. *Nicolaus Reusnerus* in *Ænigmatographia, sive Sylloge ænigmatum et griphorum convivalium, ex variis auctoribus collectorum*, Symposii *Ænigmata* ex editione Perioniana repetiit. Duas hujus libri editiones prodiisse probat Heumannus l. c. § XXVII, unam Francof. ab. 1599, in-12, alteram ibidem 1602, in-12. Istam numquam vidi, hanc ipse possideo, in qua pag. 148 exhibentur *Symphosii, poetæ veteris elegantissimi, erudita juxta ac arguta et festiva ænigmata*, præmittiturque ipsius Perionii Præfatio, p. 145 sq. Cæterum hæc editio altera *Ænigmatographiæ* in duas partes divisa est, quarum altera hoc inscripta titulo est: *Joannis Lauterbachii Ænigmata, additis simul Nicolai Reusneri ænigmatibus*. E collegio Partheniano, an. 1601.

Georgius Draudius in *Bibliotheca Classica*, p. 1505,

scribit, *Joann. Lauterbachii, Jul. Cæs. Scaligeri, H. Eobani Hessi, Joach. Camerarii, Hadr. Junii, et quorundam aliorum Ænigmata omnia simul edita esse studio Nicolai Reusneri. Argent. 1589 in-8. Diversum hoc opus ab Ænigmatographia, hujusque prodromus esse videtur, postea in Ænigmatographiam relatum. Falli igitur videtur Heumannus l. c. quando existimat, Draudium illo indice primam Ænigmatographiæ Reusnerianæ editionem significare voluisse. Habeo ipse ejus libelli, quem Draudius indicavit; exemplar, eodem loco et anno editum, sed in titulo simul verba lego, quæ Draudius omisit: *Additis Symposii veteris Poetæ Ænigmatis, item J. C. Scaligeri, etc.* Quod tamen dolendum est, exemplar meum in fine mancum esse videtur; nam neque Symposii, neque Scaligeri, et cæterorum, qui in titulo nominantur, ænigmata habet, et cum Lauterbachii ænigmatibus desinit. Quod si alia integra ejus libri exemplaria exstant, dubitari non potest, hanc primam Reusneri editionem Symposii esse.*

- XI. Phædro ab se cum notis suis et Casp. Scioppii vulgato *Cælii Symposii ænigmata cum scholiis Jos. Castalionis*, fabulas et Ænigmata veterum poetarum Græcorum et Latinorum adjunxit *Conr. Rittershusius* Lugduni an. 1598, in-8. Quæ editio repetita est additis animadversionibus Jo. Meursii, et prodiit ex officina Plantiniana Raphelengii, an. 1610, ut tradit Fabricius, *Bibl. Lat. lib. II, cap. 3, § 3.*

Ejusdem editionis repetitio videtur, quæ in catalogo Bibliothecæ Thuaneæ, tom. II, p. 256, hoc titulo proponitur: *Ænigmata veterum et recentium, cum notis Josephi Castalionis in Symposii Ænigmata. Duaci 1604, in-8.*

- XII. *Franciscus Schottus* edidit *Itinerarii Italiæ Germaniæ-*

que libros IV, Coloniae Agripp. an. 1620, in-12. Ibi auctor libro IV subjunxit *Joca seria et ænigmata iter agentibus accommodata*, atque inter hæc, pag. 338, *Ænigmata et Griphos ex Symphosio et Althelmo*. Ex illo quidem profert duodecim, *de Clave, Vulpe, Fumo, Testudine, Grue, Ericio, Mula, Beta, Talpa, Farina, Pila et Spongia*; ex hoc quatuor *de Nube, de Salamandra, de Myrmicoleonte, et de Gallo Gallinaceo*, et pag. 366 scribit: *Plura Symposius et Althelmus versibus collegere ænigmata*. Irenæus Bibliophilus apud Schelhornium l. c. pag. 491, conjicit, Schottum hæc ænigmata e Duacensi Symposii editione an. 1604, cujus modo mentionem fecimus, deprompsisse. Hoc equidem adfirmare nolim, siquidem Duacensis editio Castalionis recensionem sequuta videtur; at Schottus, ut e collatione ænigmatum didici, Perionii textum adhibuit.

XIII. Nicolaus Causinus libro suo, quem *Symbolicam Ægyptiorum sapientiam* inscripsit, inseruit *Ænigmata Symposii*, sed nihil animadversionum vel scholiorum adjecit. Ejus operis tres editiones exstare comperit Heumannus (vid. Præfat. ad Symp. Lact. § XXXV), Coloniae 1623, in-8. Paris. 1647, in-4. Colon. 1654, in-8. In harum postrema ænigmata illa exhiberi dicit a pag. 138 usque ad pag. 150, satis quidem mendose, ut tamen adpareat, Causinum expressam voluisse editionem Castalionis.

XIV. Phædro cum grammaticis notis edito *Symposii* aliorumque *ænigmata* et fabellas adjunxit Christianus Junckerus, Lips. 1700, in-12. Exemplum et editionem Jo. Meursii sequutus est, cum Phædro Symposium et fabulas Græcas Gabriæ et *Ænigmata* poetarum veterum conjungentis. Idem factum in sequente edit.

XV. *Phædri fabulæ* cum not. ad modum Minellii, quibus ac-
VII.

cesserunt Symposii ænigmata, Gabriæ fabulæ, Antonii Liberalis Metamorphoses, gr. et lat. et Senecæ, item Publii Syri Sententiæ, cura et studio Jo. Georgii Walchii. Lipsiæ an. 1713, rec. 1724, in-12.

XVI. Mich. Maittarius inter *Opera et fragmenta veterum poetarum Latin.* Lond. 1713, fol. *Cæli Symposii Ænigmata* exhibuit vol. II, pag. 1609.

XVII. Sequitur præstantissima et locupletissima editio C. A. Heumanni, *Ænigmata* tamquam symposium, vel symposiacas quæstiones, Firmiano Lactantio auctori vindicantis, Hanov. 1722, in-8. Adjecta est ab Heumanno *Dissertatiuncula contra V. C. Nicol. Nurrium, librum de mortibus persecutorum Lactantio abjudicantem, itemque Symbola Critica ad Lactantium.* De ea editione abunde egimus superius in Proœmio nostro, sicut etiam de sequente, eaque recentissima :

XVIII. *Centum Ænigmata vetera, diu sub Symposii poetæ nomine circumlata, deinde a nonnullis tamquam symposium a Lactantio conscriptum edita.* Recensuit, illustravit atque præfatus est M. Joan. Frid. Heynatz. Francof. ad Viadr. 1775, in-8.

XIX. Post Heumanni operam *Ænigmata* Lactantio tribuentis, hæc recentioribus Operum Lactantii editionibus, titulo Symposii Lactantiani, accesserunt, ut Heumanianæ, Bunemannianæ, Halensi, item Parisiensi Lengleti *du Fresnoy*, tom. II, pag. 251 seqq.

Ex ista serie omnium Symposii editionum si quis selectum præstantiorum facere velit, tres omnino reperiet principes, quæ diversos MSS codices expresserunt, et cæteris editoribus duces et auctores exstiterunt, nempe *Perionii*,

Castalionis et *Pithœi*. Perionii editionem Reusnerus in *Ænigmatographia*, et Franciscus Schottus in *Itinerario Italiae* expresserunt: Pithœi recensionem postquam fere cum sua conjunxerat Castalio, hunc cæteræ usque ad recentissimas sequutæ sunt. Quartam his adjungit Heumannus (Præfat. § XXXVII) licet paucorum tantum ænigmatum, quam Camerarius in *Elementis Rhetoricæ* exhibuit. Nam et hunc e codice MS proposita descripsisse ænigmata existimat. Ego vero et Francisci Basueli editionem ænigmatum XLVII e singulari codice profluxisse arbitror, siquidem et mancus eorum numerus, et discrepantes ab aliis lectiones, a Fabricio indicatæ, imperfectum et ab aliis diversum codicem demonstrant.

Versiones ænigmatum Symposii factas ne plane prætermitteret Heumannus, memoravit, Præfat. § XXXVII, Joachimum Camerarium ænigmata aliquot Symposii in Græcos versus eleganter traduxisse, quæ ipsa *Ænigmatographiæ* suæ inseruit Reusnerus a pag. 256 usque ad pag. 260 (in quibus tamen insunt nonnulla, quæ non sunt Symposii). Idem refert Germanicam eorum ænigmatum, eanque metricam, versionem, una cum metrica Phædri fabularum versione, an. 1712, in-8. Eisenbergæ editam esse a quopiam, qui sub adscito *Melandri* nomine latere voluit. Dedit etiam versionis ejus duo exempla, ænigma 96 et 97 *de Echo et Somno*, quæ sane invita Minerva factam esse ostendunt. Ego vero imprimis memorandam hoc loco censeo, cujus notitiam ipse Heumannus Pæciles tom. II, lib. I, pag. 121, fecit, Italicam versionem, a patre Castalionis Romæ an. 1604 editam, cujus ipse filius in *Dedicatione*, posteriori ejus Symposii editioni præmissæ, mentionem his versibus facit:

His (ænigmatibus) lucis aliquid adtulit pater meus,
Interpretis fungens vice.

Exemplum ejus versionis in Sereniss. Ducis Saxoniae Vinea-

340 VERSIONES ÆNIGMATUM SYMPOSI.

riensis bibliotheca, et quidem eodem volumine, quo Castalionis Symposius, adservatur, atque hanc inscriptionem habet: *Enigmi di Simposio, Poeta antico. Tradotti da Latino in Rima, da Giacomo Castiglione Romano. In Roma, appresso Luigi Zannetti 1604. Ad istanza di Giulio Franceschini.* Exempla hujus versionis Heumannus ibidem dedit ænigma I de Graphio, et LXXIX de Tintinnabulo.

DE

SYMPOSII POETÆ ÆNIGMATIBUS

TESTIMONIA AUCTORUM AC JUDICIA.

I. ALDHELMUS Scotus, qui an. 709 obiit, in Prologo secundo libri Ænigmatum.

Symposium poeta metricæ artis peritia præditus, occultas ænigmatum propositiones exili materia sumptas ludibundis apicibus legitur cecinisse, et singulas quasque propositionum formulas tribus versibus terminasse.

II. SIGEBERTUS GEMBLAC. de Script. Eccles. cap. 132.

Adelmus (vel Aldhelmus) Episcopus, imitatus Symphrosium, qui per prosopopœiam qualitates singularum rerum exprimens scripsit librum ænigmatum metricæ, exprimens et ipse qualitates rerum, scripsit Ænigmatum librum, et in mille versibus consummavit illum, etc.

III. ANONYMUS Mellicensis, de Scriptor. Eccles. cap. 731.

Symphrosius, vir eruditissimus sermone ac scientia sua, nihilo minus scribit Ænigmata, quæ quum hodieque habeantur a pluribus, nos tamen necdum legendorum eorum copiam habere potuimus.

Heumannus in Præfat. ad Lactantii Symposium, § XXIV, mendose scriptum hoc loco existimat *nihilo minus scribit*, atque sic emendat: *sermone ac scientia clarus stylo metrico*

scribit ænigmata. Scilicet ex *stylo metrico* factum esse *hilo minus*. Sed ea emendatione minime opus, et *nihilo minus* positum est pro *pariter, æque, etiam*, refertque se ad præcedens caput, quo auctor scribit, *Achelinum* (Aldhelmum) *Episcopum nonnulla edidisse scripta, quæ adpellantur ænigmata.*

IV. AUCTOR fabulæ eroticæ, sive *Narrationis eorum, quæ Apollonio regi contigerunt*, quam e Græco versam ab homine Christiano ante mille annos putat Fabricius Bibl. Gr. lib. V, cap. 6, vol. VI, pag. 805, quæque inter Opera Marci Velseri a Christoph. Arnoldo edita est Aug. Vind. 1682. Is auctor pag. 699 et 700 Opp. Vels. tria Symposii ænigmata, tacito tamen ejus nomine, exhibet, nempe *de flumine et pisce, de navi et de balneo*, quæ ænigmata Tarsia virgo Apollonio experiundæ ejus sapientiæ caussa solvenda proponit.

Hac ænigmatum Symposii citatione inductus præter Meursium Casp. Barthius, Advers. LVIII, cap. 1, credit Symposium poetam Historiam illam eroticam in Latinum sermonem traduxisse. Sed falsos eos fuisse recte existimat Heumannus in Præf. ad Symp. Lact. § VIII, qui tamen ipse falsus est, quum auctorem illum Historiæ Apollonii Græculum esse, et tria Symposii ænigmata in Græcum translata sermonem exhibuisse putat. Nam Græcum ipsius auctoris libellum, certum est, non exstare; atque ego potius Latine scriptum ab auctore, uti nunc exstat, non e Græco versum, crediderim, unde et Barthius, quæ ejus vera sententia est, Symposium conditorem ejus libelli opinatus est. Sed eum recentius, carmine politico Græco-barbarò conversum, Venetiis a. 1696, in-8, apud Nicolaum Glycem prodiisse tradit Fabricius Bibl. Gr. vol. VI, pag. 805. Aliud exemplar rarissimum Græco-barbara lingua exaratum, ad modum rhythmorum nostrorum, editum Venetiis an. 1563, in-4, fuit apud

Theod. Hasæum, ut ex ipsius literis narrat Heumannus l. c. Eandem narrationem multum ab impressis discrepantem MS habuit Theodorus Canterus, ut testatus est in literis ad Meursium; notante Fabricio, in Indice ad Bibl. Lat. v. *Symposium*.

V. JOACH. PERIONIUS in Præfatione ad *Symposium* ab se editum.

Inci in *Symposii* cujusdam ænigmata, quæ sunt ab illo singula ternis versibus comprehensa: quorum ego adeo sum lectione delectatus, non tam quod nemo eorum, quos habemus, in hoc genere stylum exercuisset, quam quod versus ipsi et lepidi essent, et arguti: ut *Symposii* memoriam et laudem ab oblivione hominum à me judicarem vindicari oportere.... De puritate quidem Latini sermonis, cum iis, qui supra mille annos scripserunt (excipe eos, qui nostra et patrum nostrorum memoria exstiterunt), facile contenderit. Paucis vero antiquorum palmam apte dicendi concesserit, ut qui res obscurissimas tractet planissime, in quo vis ingenii perspicitur vel maxima. Jani vero rerum earum, quas tractat, vim eum et naturas plane tenuisse, vel ex hoc intelligi potest, quod artem magna ex parte in jocos, risus et sales contulit, in quibus peritia sola dominatur, etc.

VI. JOSEPHUS CASTALIO in dedicatione *Symposii*, editionis secundæ, Romæ 1607.

Nemo fuit bonarum artium studiosus, quicum mihi familiaritas esset, quin censeret, *Symposii* ænigmata propter suavitatem et eruditionem digna esse, quæ ab omnibus legerentur. Mitto, quod ad alendum summa cum jucunditate exacuendumque ingenium eorum, qui Latinum sermonem discunt, sine ulla rerum aut verborum obscenitate, nihil

344 DE SYMPOSII ÆNIGMATIBUS

aptius fieri potest. Antiquitatis certe vestigia multa in Symposio sunt. Quis Veterum caligas, quis clavos caligares, quis graphii seu styli formam, duplicemque ejus usum, brevius clariusque expressit? Quare merito Sigonius, et elegantem scriptorem Symposium, et aliquid commodi studiis optimarum artium adlaturum esse judicavit.

Respicit extremis verbis ad epistolam Car. Sigonii, quam Castalio scholius suis ad Symposium præposuit. Cui et aliam adjunxit Jacobi Pontani, qui ita judicat: « Ænigmata mihi placeant. Festiva et rotunda sunt ».

VII. PETRUS PITHOEUS in Emendatt. ad Poemata, pag. 477.

Symphosii, qui et Symposius in quibusdam exemplaribus scribitur, meminit Sigebertus Gemmelacensis de Aldhelmo Scoto loquens, cujus quidem nos Ænigmata editione digna non putavimus, etc.

VIII. JO. MEURSIUS in not. ad fab. et ænigmata Phædro adjuncta, pag. 47.

Ænigmata Symposii omnino probamus: quamvis Lilius Gyraldus libello suo *de ænigmatibus* parvi ea facere videatur, quum ab amico sibi aliquot nullius momenti tradita scribit, quorum unum tantummodo recitat, tacito auctoris nomine, *de somno*. Est autem id Symposii nostri.

IX. CASP. BARTHIUS, Adversar. lib. XIX, cap. 14.

Symposius Ænigmatum, elegantibus et latinis, numeris etiam felicibus, conscriptis: *De summo planus*, etc.

X. IDEM, Adversar. LVIII, cap. 1.

Dixi aliquo superiorum commentariorum loco, nie dubitare de Symposio Ænigmatum scriptore, sitne ille eo no-

nine auctor censendus, an persona quæpiam convivialis Symposium totum libri titulum fecerit. Sed eam dubitationem eximere debet ipse Poeta in præfatione de se scribens hoc pacto : *Hæc quoque Symposius*, etc. Et insuper Aldhelmus præfatione suorum *Ænigmatum*. . . . Quibus verbis non incelebrem olim fama scriptorem fuisse discas, ut ex ipsius quoque testimonio modo adscripto, ubi hæc verba *Hæc quoque*. . . . amplam ante hunc libellum editum scriptorum copiam designant. Celebritatem arguit ejusdem etiam auctor vel interpret Historiæ Apolloniî Tyrii, dulcis scriptor et eruditus, qui de Centum Symposiî *Ænigmatibus* petitis versibus suorum Sapientium doctrinam spectandam proponere voluit. Et potest ut ejusdem libri idem ipse etiam Symposium sit conditor, quod etiam doctorum nonnullis in mentem ante nos venisse video.

XI. GER. JO. VOSSIUS de Poetis Latinis, cap. VIII. p. 86.

Symposius carmine hexametro ænigmata centum conscripsit : quæ Josephus Castalio scholiis illustravit. Sunt vero non invenusta ; utcumque Lilius Gyraldus haud magni ea fecisse videatur, in libello de *Ænigmatibus* ; ubi adfert Symposii ænigma de Sonino. Sed præter ea, quæ excusa habemus, supersunt alia satis frigida, aliqua etiam obscena, quæ idcirco omissa. Et propter ista sic Lilius scripserit, qui conspexerat opus integrum.

CÆLII SYMPOSII ÆNIGMATA*.

PROLOGUS.

HÆC quoque Symposius de carmine lusit inepto;
Sic tu, Sexte, doces; sic te deliro magistro.
Annua Saturni dum tempora festa redirent,
Perpetuo nobis semper solennia ludo,
Post epulas lætas, post pocula dulcia mensæ,

* Sic inscripsit Pithæus, quem sequor. *Incipiunt Enigmata Symposii* titulus est in cod. A. *Incipiunt Enigmata Symposii* in C. et D. *Incipiunt Enigmata Symposii* poeta Cast. — Versus 1 et 2 liber Perizonii non habet. Quos in iis mutationes tentaverint Heum. item Gesnerus et Bunemannus, indicavi in Proœmio.

1. *Hic quoque Symposius C.* — *De carmine lusit inepto*, nempe, quæ hic lusit Symposius, de vel ex eo genere carminum sunt, quæ ineptias et iugas tractant. Alias se severiora scripsisse innuit. Itaque de hic abundare non dixerim, ut interpretes dicunt vers. 9 et 15, et alibi in ænigmatibus, fieri. Ovid. Her. XIV, 115: «De fratrum populopars exiguissima restas», et XVII, 105: «primus de mille fuisses».

2. Corrupte in cod. Castalionis

scriptum fuit *Sic tu es ex te doces*, e quo recta lectio facile elicitur. *Sic deliroque magistro* A. Heumannus post versum primum punctum, post secundum comma tantum ponit, ut adeo secundus cum tertio coniungatur. Vides autem, quam male conveniat *Sic me docet*... dum redirent: debebat dum redeunt. Hæc Heyn. — *Sic tu, Sexte, doces*. De eo Sexto abunde dixi in proœmio.

3. *Dum tempora festa redirent*. Debebat redibant. Sed videtur hic auctor dum pro quum ponere, ut infra v. 7.

4. *Perpetuo... ludo*, i. e. continuo, longo, nec interrupto. *Iunctos ex ordine ludos* dicit Ovid. Trist. III, 12, 17. Virg. Æn. VII, 176: «Perpetuis soliti patres considerare mensis». Curtius, V, 4, 5: «perpetuis motuum jugis clauditur».

Deliras inter vetulas puerosque loquaces,
Quum streperet late madidæ facundia linguæ;
Tuum verbosa cohors studio sermonis inepti
Nescio quas passim magno de nomine nugas

6. *Deliras inter vetulas.* Delirare propriè dicuntur senes. Unde *delirus senex* et *anus delira* apud Cicer. (de Divin. II, 68). *Senilis stultitia* clare ait idem lib. de Senect. cap. XI, *deliratio adpellari solet. Profecto*, inquit ille apud Plautum, Ep. III, 3, 11, « *deliramus interdum senes* ». Illustris etiam locus est in Gellii Noct. Att. lib. I, cap. 19, ubi *delirare* exponitur per *etate dissipare*. Hæum.

7. *Dum streperet A. sed Cum streperet* Per. Cast. Pith. quod malui. — *Madida*, id est, ebrius. Plautus adpellatio. A Plauto enim *Asin.* V, 2, 7 et 9, homo *madidus*, id est, ebrius, opponitur homini *siccio*, id est, sobrio. Apud eundem, *Aulul.* III, 6, 36 : « *Ego te reddam hodie probe madidum* », id est, uti v. 38, exponitur, *te vino deponam*. Hæum. Sed et aliis hoc frequens. Vid. *Tibull.* II, 5, 87; *Martial.* I, 71, 9, IX, 74, 5; *Suet. Claud.* c. 33. Horatio dicitur *uvidus*, et opponitur *siccio*, *Carm.* IV, 5, 39. — *Madidæ facundia linguæ.* Horat. *Epist.* I, 5, 19 : « *Fecundi calices quem non fecere disertum* ».

8. *Verbosa cohors*, i. e. garrula et fatua, sicut *Catull.* *Carm.* XCVIII, 2, *verbosus* et *fatuosus* conjungit. Idem *Carm.* LV, 20 : « *Verbosa gaudet Vennæ loquela* ». Ovid. *Trist.* III, 12, 18 : « *verbosi garrula bellæ fori* ». — Pro *inepti* editio Basueli *ineptum*, i. e. inepte, quæ lectio Fabricio præter meritum placuit.

9. *Magno de nomine* omnes edit.

antiqui. Heumannus ex *de nomine* facit *de carmine*, ut v. 15, et vocem *magno* jungit cum studio præcedentis versus, hoc modo : *studio sermonis inepti Magno nescio quas passim de carmine nugas*, et de *carmine* explicat *metries*, *Verweise*, in *Versen*. Sed audaciam hanc refugendi versus magnopere improbat Heynatzius. Bunemannus in notis Msp. legendum putat *magno conamine*, ut est apud Ovid. *Met.* III, 60 : « *magnum inagno conamine misit* ». Quippe credere non potest, auctorem adeo purum toties illud superfluum *de* in solo prologo repetiisse. — Sed hæc repetitio non minus frequens jam notata est, in *Proœmio* ad *Perv. Ven.* huj. op. t. II, p. 501. Ed. — *Magno de nomine nugas*, i. e. quasi res *magno de nomine* (magni nominis) essent. *Nugæ magno de nomine* sunt speciosæ, nomen pro specie et magnifico titulo poni ostendit Cortius, ad *Cicer.* *Epist.* ad Div. I, 4, 4. Ita bene Hæum. — Cæterum mirifice placet conjectura Bunemannui *magno conamine*, quæ vellem ut scriptura veteris cod. confirmaretur. Optime enim convenit ei, quod præcessit, *studio sermonis inepti*, et significat, hoc magis ineptiisse verbosam turbam, quod difficiles nugas haberet, et magno conatu multa meditaretur diu, nihil nisi frivola proferret. Quod idem reprehendit et ridet *Martial.* II, 86, 9 : « *Turpe est difficiles habere nugas*, Et stultus labor est ineptiarum ».

Est meditata diu, sed frivola multa loquuta est.
 Nec mediocre fuit magni certaminis instar,
 Ponere diverse, vel solvere quæque vicissim.
 Ast ego ne solus fœde tacuisse viderer,
 Qui nihil adtuleram mecum, quod dicere possem,

10. *Locuta absque est* Per. Et bujus versus scripturam et distinctionem sic mutat Heum. *Est meditata: diu sic frivola multa locuta est. — Sed frivola multa loquuta. Frivola sermones inepti sunt, quos nihili estimamus, quisquiliæ quævis. Prudentius: «Sum memor ipse mei, atque satis mea frivola novi». BARR. Adv. XLIV, 30. Eadem voce usus Ausonius pariter ænigmata, Epist. IV, 65, vocat *mysteria frivola. Accipe, inquit, congestas mysteria frivola nugæ. Frivolus autem idem hoc loco est, quod supra v. 6 delirus. Sic et Suet. in Claud. c. 14: «frivolus amentique similis». HEUM.**

11. *Nec mediocre fuit magni certaminis instar.* Respexit, credo, versum Virgilio, Ecl. VIII, 16: «Et certamen erat Corydon cum Thyrside magnum». Sed illa formula frequens apud alios. Horat. Carm. III, 30, 7: «Grande certamen, tibi præda cedat Major, an illi». Calpurn. II, 9: «Et magnum certamen erat sub iudice Thyrsi». Beda de confl. Veris et Hiem. v. 8: «Hic certamen erat cuculi de carmine grande». Add. Ovid. Her. XVI, 61: «Di facerent, magni pretium certaminis esses».

12. *Ponere diversa* A. Caus. et Cast. quod probat Heyn. quia syllaba *sa* ob cæsuram producitur. *Diversos* Per. *diverse* Pith. Meurs. et edit. Basueli, quod præfert Fabricius, et ego sequor. Hecumanus

dedit *de versu*, i. e. metricæ: *vel solvere quisque vicissim* Bas. quod cur rectius putet Fabricius, non video: cod C. tamen habet *quique*. — *Ponere diverse, vel solvere quæque vicissim*, h. e. non mediocre certamen erat, quod singuli in ponendis solvendisque quæstionibus discrepabant, atque alii aliter, aliis alio melius ponere et solvere volebat. Ex hac explicatione adparet, cur rectius scribi putaverim *diverse*, quam *diversa*. Nam *ponere* hac significatione fere simpliciter poni solet. Cicer. Tusc. Qu. lib. I, cap. 4: «Ponere jubebam, de quo quis audire vellet». *Vicissim est* per vices, vel invicem. Adposite Quintil. lib. I, 3, 11: «Sunt etiam nonnulli acnendis puerorum ingeniis non inutiles lusus, quum positus invicem cujusque generis quæstionibus æmulantur». Virgil. Ecl. III, 28: «Quid possit uterque, vicissim Experiamur».

14. *Qui nihil adtuleram omnes vulgatum*: sed Heum. e cod. A. et D. dedit *adtulerim*... *possum*, quod non displicet Heynatzio. — *Qui nihil adtuleram mecum*, nihil autem meditatam et præparatum, quod domo adferri sæpiissime dicitur Cicero et Quintiliano. Cicero de Senectute, cap. XI: «Venio in senatum frequens, utroque adfero res multum et diu cogitatas». Quintil. IV, 5, 4: «Pleraque gratiora sunt, si inventa subito, nec domo

Hos versus feci subito de carmine vocis.

Insanos inter sanum non esse necesse est.

Da veniam, lector, si non sapit ebria Musa.

adlata, sed inter dicendum ex re ipsa nata videantur. Idem, lib. V, 13, 3: « Accusator præmeditata ple-
raque domo adfert: patronus etiam inopinatis frequenter occurrit ».

BURM.

15. Pro subito de carmine Barthius Adv. XXVI, 28, emendat subito decernere vocis, quæ vox, a Festo explicata, est a decerpo. Eset igitur quæ voce quasi festinans decerp-
ram: sed offendor vocis huius rari-
tate et recondito intellectu, quo vix videtur usus Noster. Banneman-
nus malebat subito discrimine. Heu-
mannus post carmine interpungit,
et deinde emendat voces Insanas
inter, qua correctione perit imita-
tio Horatii, Serm. II, 3, 40. — Fe-
ci subito de carmine vocis, h. e. feci,
extemporaliter opera statim, quæ cogi-
tassem, ore proloquens. Ita HEYN.
qui de iterum redundare existimat.
Ego vero pnto positum esse pro ex,
ut versus 1 de carmine inepto, et au-
ctorem distinguere versus factos a
subito carmine vocis, ut dicat, se
versus hos fecisse de vel ex subito
carmine vocis, h. e. e formula æni-
gmatur, quæ alii ex tempore pro-
loquuti essent in convivio. Ego, in-
quit, qui nihil ipse attuleram me-
cum, quod proponerem, ne solus
tacuisse viderer, id mihi negotium
sumpsit, ad augendam convivarum

oblectationem, ut ænigmata, ab
aliis voce et ex tempore prolata, in
versus redigerem, et scripto consi-
gnata recitarem. Carmen de certa
verborum formula, et de quovis
enuntiato vel præcepto dici, nemi-
nem fugit. Et hac interpretatione
evitatur illud, quod minus credi-
bile est, auctorem extemporaliter opera
centum ænigmata excogitasse si-
mul, et singula in trinos versus cogi-
sisse.

16. Insanos inter. Hoc ab Horatio
petitum scias lib. II, Serm. 3, 39:
« Pandor, inquit, te malus angit,
Insanos qui inter vereare insanus
haberi: » vel e Petronii Satyrico:
« doctores peccant, qui necesse ha-
bent cum insanientibus furere ».

BARTH. Adv. XXVI, 28.

17. Quod non sapit A. Pith. et
Basuel. quos sequuti sunt Heum. et
Heyn. quod sapit C. quod non caput
D. si non sapit ebria M. Per. quid non
capit ebria Musa? Cast. et vulgatæ,
cui ipse Castalio comparat Horati-
um illud: Quid non ebrietas desi-
gnat? Mihi præ cæteris placet lectio
Perioniana, quæ et Barthio proba-
tur Adv. XXVI, 28. — Si non sa-
pit ebria Musa. Similiter Epigram-
ma 161 libri V Anthologiæ Burm.
tom. II, p. 451: « Calliope madido
trepidat se iungere Baccho, Ne pe-
dibus non stet ebria Musa suis ».

ÆNIGMA I.

GRAPHIUM SIVE STYLUS *.

DE summo planus, sed non ego planus in imo;
Versor utrimque manu, diversa et munera fungor;
Altera pars revocat, quidquid pars altera fecit.

* *De graphio scriptoris A.* Et sic omnes tituli in cod. A. sunt inscripti, e. g. *de arundine, de clava, etc.*

1. *De summo planus.* Duplicem styli usum, siquidem ex altera parte literas exarabant, ex altera ceram, ubi erant insculptæ literæ, complanabant, et Aurelius Prudentius in Hymno S. Cassiani Martyris prodit his versibus: «Indealii stimulos, et acumina ferrea vibrant, Qua parte aratis cera sulcis scribitur, Et qua secti apices abolentur, et æquoris hirti Rursus nitescent innovator areæ». Hue spectat illud Horatii: «Sæpe stylum vertas», et Cicer. «Vertit stylum in tabulis suis». Quare legendum etiam indicavius *versor utrimque manu*; etsi *utramque* in veteri libro sit scriptum mendose. CAST.

2. *Versor utrimque manu diverso munere fungor A. et C. Versor utrimque, manu diversa et munera fungor D. Versor utraque manu, diversa et munera fungor E. Versus utraque manu diverso munere fungor Per. Versor utrimque manu, diverso et munere fungor Pith. et Cast. Versus utrimque manu diverso munere fungor Barth. Advers. XIX, 14; XXVI, 28.* Heumannus e duobus Mssis recte rescripsit *Versor utrimque manu, diversa et munera fungor*, quod et habet edit. Basuel. Exempla, quibus *fungi*

enim accusandi casu jungitur, e Neopote, Suetonio, Tacito adducit Heumann. Plura dedisse Bonemannus ait Thom. Bangium in Observ. Philol. p. 1054, et Sanctium Min. lib. III, c. 3, p. 340. Nihilominus ille *diverso et munere fungor* e codice omnium antiquissimo A. et C. et ed. Per. præferre vult, ex hac potissimum ratione, quia Lactantius semper *fungi* cum auferendi casu jungit in reliquis libris. Sed hanc rationem illius hypothesei condonamus. — *Utrunque.* Hanc scripturam confirmo Horatiano illo lib. I, Epist. 18, 9: «Virtus est medium vitiis et utrimque reductum». HEUM.

3. *Revocat, delet, abradit, obliterat.* Horatius: «volat irrevocabile verbum». CAST. — Ego *revocat* malim exponere *dumtaxat*, abolet, tollit, videturque id duotum a ludo tabularum, in quo revocari, reduci calculus dicitur, qui perperam datus est. Ovid. Trist. II, 479: «Ut magis velle sequi sciat, et revocare priorem». Fragmentum Ciceronis ex Hortensio, apud Nonium, v. Scripta: «Itaque tibi concedo, quod in duodecim scriptis solemus, ut calculum reducas, si te alicujus dati pœnitet». Similiter in Sabini Epist. II, 83, Penelope dicitur «revocare stannina noctis», i. e. abolere, tollere.

II. ARUNDO.

DULCIS amica Dei, ripis vicina profundis,
Suave canens Musis; nigro perfusa colore,

1. *Dei ripæ vicina profunda* A. Glossa superscripsit *profundis*. *Amica ripæ* C. *Dii ripæ innata profunda* D. *nimum vicina profunda* E. *ripis vicina profundis* ed. Basuel. *semper vicina profundis* Pith. et Cast. *Litora semper amo ripis vicina profundis* Per. Quum plures editt. eæque primariæ, eum glossa veteris codicis, habeant *profundis*, ego præfero *ripis vicina profundis*. Et Buemannus adnotat pluralem *ripas* a poetis frequentari de fluminibus arundinosis. Virgil. Ecl. VII, 12: « Ille viridia tenera prætexit arundine ripas Mineius ». Add. Georg. III, 15, et Ovid. Am. III, 6, pr. — *Dulcis amica Dei*, nempe Panos, qui fistulæ pastoritiæ, quæ et *syrix* vocatur, inventor esse dicitur; fistula autem facta ex arundine, in quam conversa est Syrix Nympha, a Pane amata, ut narrat Ovid. Metam. I, 690 seqq. Hinc etiam fistula ut Pannus sacrata et suspensa in lucis describitur a Tibullo lib. II, 5, 29, seq. et ab Optat. Porphyrio in Syringe Idyllio, quod dedimus huj. operis t. I, part. II, p. 692. Ed.

2. *Canis K.* — *Suave canens Musis*, Dion. Cato in Dist. I, 27: « *Fistula dulces canit* ». Et Musas fistula canere Ausonius indicat Idyl. XX, 4: « *Dulciloquis calamos Euterpe flautibus urget* ». Et hinc Virgilius, Ecl. I, 2, carmen pastorale *silvestrem Musam* adpellat. — *Profusa* A. Glossa tamen rescripsit *perfusa*. — *Nigro*

perfusa colore. Jam loquitur de calamo scriptorio, et atramento, quod utebantur Veteres ad scribendum, quod luecente testatur Persius, Sat. III, 11 seqq. « Inque manus chartæ, nodosæque venit arundo. Tunc queritur, crassus calamo quod pendeat humor, Nigra quod infusa vaneat sepiæ lymphæ ». Aptè autem dicit *perfusa*, quia *perfundere* propriè usurpatur de humore, qui defluit. Vid. æn. 6, vs. 3. — *Miror* autem quod in hoc ænigmate, inter varios arundinis usus omissa sit venatio. Nam *aucupium calami*, quod memoratur in epigr. a nobis tomo I huj. op. poetis Cynegeticis subjecto, intelligendum est de arundine visco obducta, et *missile* ibidem dicitur, quia plurimarum arundinum, quæ extendi poterant, seriem auceps, si avem in summo arboris culmine videret, tacita manu in altum erigebat, donec crescente earum ordine volucris corripere, et inlueret visco, quo suprema arundo erat circumlita. Unde Silius, XIV, 262: « *Seu celo libeat traxisse volucram* ». *Calamum* etiam vocat Propertius, Eleg. II, 15, 24: « *Hæc igitur mihi sit lepores audacia molles Excipere, et structo figere avem calamo* ». Facit hoc epigramma Erycii in Anth. Gr. lib. IV, tit. 12, ep. 84, cum quo comparanda illa ejusdem Propertii, Eleg. III, 11, 43: « *Et leporem quicumque venis venariæ, hæc spes, Et si forte meo*

Nuntia sum linguæ, digitis stipata magistri.

tramite quæris avem. Et me Pana tibi comitem de rupe vocato, Sive petas calamo præmia, sive cane. Auctor Octaviæ, vs. 410, loco vexato, quem sic constituit Heinsius: "... quod sequi cursu feras Andereet acres, fluctibus tectos cavo Extraheret pisces rete vel calamo, aut brevi volucrum crate". Silius Ital. VII, 676: "Ut qui viscata populatnr arundine lncos, Dnm nemoris celsi procerâ cacumina sensim Substructa certat tacitus contingere meta, Sublimem calamo sequitur crescente volucrum". Crescentem vero calamm quem illic dicit Silius, crescentem arundinem vocat Martialis, XIV, epigr. 216, cñjus inscriptio est calami ancupatorii: "Non tantum calamis, sed canto fallitur ales, Callida dum tacita crescit arundo mann". Et lib. IX, epigr. 54: "Et crescente levis traheretur arundine præda". Talem arundinem ancupatoriam Vertumnus etiam dat Propertius, IV, 2, v. 33: "Cassibus impositis venor, sed arundine sumpta Faunus plnmoso sum Deus aucupio". Petron. cap. 40: "Parati aucupes cum arundinibus fuerant"; et cap. 109: "Ecce per antennam pelagis consederant volucres, quas tectis arundinibus peritus artifex tetigit". Hinc ad aucupium feminarum non inenuste transfert Pistoclerus apud Plantum, Bacchid. I, 1, 17: "Viscus merus vestra est blanditia... quia enim intelligo, Dum unum

expetitis palumbem: perii: arundo alas tetigit". Plura vide apud Burm. Authol. Lat. tom. II, pag. 178. Ed.

3. *Digitis signata magistri* Pith. Cast. et vulg. *signata magistri* C. et Per. Heumannus emendans edidit *digitis stipata ministris*, non male, provocans ad Ovid. Trist. V, 13, 29: *Sie ferat ac referat tacitas nunc litera voces, Et peragant linguæ charta manusque vices*, et apud eundem, III, 7, 2, *litera sermonis ministra dicitur*. Sed vid. not. — *Digitis signata magistri*. Hæc lectio vulgata esset aptissima, ai de litera sermo esset, quam digiti signant scribendo (Ausonina Epist. V, 15, *digito notare dixit ex emendatione Tollii*: "An quia per tabulam digito pugnante notatam"); nunc quum de arundine, quæ non signatur, sed ducitur et dirigitur mann, probanda videtur Henmanni conjectura *stipata*, nec tamen necesse est, ut *ministris* ponamus pro *magistris*, quæ omnium librorum scriptura est. Magistri enim arundinis dici possunt digiti, qui eam dirigunt in literis ducendis, quemadmodum magister navis, qui eam regit. Et mollior clarior fiet auctoris dictio, si scripturam sequamur codicibus C. et Per. *magistri*. Magister vero hic est scribendi artifex, scriptor. Probat Colum. qui Hort. X, v. 262, de litera beta: "Pangitur in cera docti mucrone magistri". Scribo igitur *digitis stipata magistri*.

III. ANNULUS CUM GEMMA*.

CORPORIS extremi non magnum pondus adhæsi.
Ingenitum dicas; ita pondere nemo gravatur.
Una tamen facies, plures habitura figuras.

* *De annulo congemmato A. Annulus Per.* — *Annulus cum gemma. Annulum gemmatum* vocat Liv. I, cap. 11. Vulgo dicimus *annulum signatorium*. Curtius, VI, 6, 6: « Literas veteris annuli gemma insignatas ». Idem, III, 7, 12: « Epistula insignata annulo, cujus signum haud sane notum erat ». HENR.

1. *Non magnum pondus inhæsi* Per. et Reusn. *inhæsi* C. et Perionii secunda: *pondus adhæsi* Pith. et Cast. Henmannus edidit *non magnum corpus adhæsi*, nulla addita significatio, sitne hæc mutatio e Mssptn, an ex ingenio facta. Heynanzius tamen eam sequutus est. Similiter et ænig. 84, v. 3, *corpus* posuit *pondus*, quod melius libri habent. — *Corporis extremi*, digiti, qui pars extrema corporis est. *Non magnum corpus adhæsi* scripsit Heumannus, suo aut typographi errore; nulla enim auctoritas subest. *Pondus rectum* est, et gemmæ annuli exiguum pondus vel minus adtribui solet, quod minime molestum sit,

nisi molli admodum humini. Juvenal. Sat. I, 28: « Ventilet nativum digitis sudantibus aurum, Nec sufferre queat majoris pondera gemmæ ». Ovid. Am. II, 15, 22: « Quidve tener digitus ferre recuset onus ». *Hære* vel *adhærere* de annulo. Ovid. ibid. v. 13: « Elabar digitum, quamvis angustus et hærens »; et v. 20: « exire negabo, Adstringens digitos orbe minore tunc ».

2. *Ingenitum dicas*, adnatum, et quasi membrum corporis, quod nulli meri est. Ita fere Cicero de armis militis Romani, Tusc. II, 16: « Scutum, gladium, galeam in onere nostri milites non plus numerant, quam humeros, lacertas, manus: arma enim membra militis esse dicunt ». Colomella Hort. 354, *Innatam lari favillam* dicit fuliginem foco vel cameræ adhaerentem. — Vide notata ad h. l. supra p. 8n. Ed.

3. *Servo tamen facies A.* — *Una tamen facies*, ... *figuras. Facies*, archetypum: *figura*, imago expressa. GRÆ.

IV. CLAVIS.

VIRTUTES magnas de viribus adfero parvis.

Pando domos clausas; iterum sed claudio patentēs.

Servo domum domino; sed rursus servor ab ipso.

1. *Virtutes magnas* D. et E. et Cam. *divitis effero parva* C. *Virtutes magnas locupletibus offero parva* Per. et Schott. *Virtutes magnas de viribus adfero parvis* Pith. ed. Basuel. et Pootao. *Virtutes multas de viribus adfero parvis* Cast. et vulg. Rectom otique *magnas*, uti patet ex opposito *parvis*, quod et adseruit Heom. — *Virtutes magnas*, res magnas, opera magna. Buemaonos adducit locum Lactantii, lib. IV, 15, 4: «maximas virtutes capit operari vi ac potestate caelesti». Add. sequentia, et o. 16: «ob has virtutes et opera divina».

2. *Pando domus* Per. et Caus. *domos* Per. 2. C. et E. et Cam. *iterum sed claudio vel cludo patentēs* Per. Pith. Cast. *iterumque claudio* C. *recludo* adjiciente glossa *secludo* A. *recludo* D. et ed. Bas. Hac lectione duorum codicum adductus Heumannus scribere maluit *praecludo*, nulla necessitate, quum lectio trium editionum optime se habeat. Et

claudio melius se refert ad *clausas*, quam *praecludo*; *concludo* Cam. Hey. oazios probat *recludo* pro *claudio*, ut est apud Justin. I, 9, 16.

3. *Domum domino* Per. Pith. Cast. *domini* E. *rursum* ... illo Cam. — *Servo domum domino*. Horat. Carm. II, 14, 26: «vina servata centum clavibus». Tibull. I, 1, 40: «tua si bona oescis Servare, ah! frustra clavis inest foribus». Hinc janitores, quorum moos est claudere et recludere fores, *servare* et custodire domum dicuntur. Plautus Mostell. II, 2, 22: «Nemo in aedibus servat, neque qui recludat, oecque qui respondeat». — *Domino*, i. e. possessori: et latiore sensu *domini* animalium quoque dicuntur. Catull. de passere Lesbiz, Carm. III, 10: «Sed circumsiliens modo huc modo illuc, Ad solam domoam usque pipilabat». Ovid. Am. I, 9, 24: «Et dominum capti deservistis equi». Seo. Thyest. 503, de cane: «gemitu vocat Dominum moroatem». Ed.

V. CATENA.

NEXA ligor ferro, multos habitura ligatos:
Vincior ipsa prius; sed vincio vincta vicissim.
Et solvi multos, nec sum tamen ipsa soluta.

1. *Multas habitura* A. glossa tamen id statim mutante in *multos*.

2. *Sed A.* glossa substituente *sic*. Eadem glossa pro *vincta* mavult *cuncta*.

3. *Sed solvi A.* et D. et E. *Et solvi* Per. Cast. Pith. et vulg. Heumanus vero reposuit *Exsolvit*, nullo usu: *nexu tamen* D. quod oppositum ab auctore quæsitam tollit. F. O.

VI. TEGULA*.

TERRA mihi corpus, vires mihi præstitit ignis,
Estque domus tecto sedes mihi semper in alto,
Et me perfundit, qui me cito deserit, humor.

* *Tegula coctilis* Per.

1. *Terra mihi est A.* — *Vires mihi præstitit*, i. e. densitatem, duritiem. Hoc sensu usurpat Lucil. Ætn. v. 408 et 548, de lapide loquens, quem Ætna coquit et ejicit. Aliis locis *robur* vocat.

2. *Est domus in alto sedes est sed semper A.* *semper in imo C.* et D. et E. et ed. Bas. *Alta domus quærit, sedes est semper in imo* Per. *Alta domus quæro, sedes est semper in imo* Per. 2. Pith. *Est domus in alto, sedes est semper in alto* Cast. cum vulg. qui tamen hunc versum pro spurio habet. Heumanus correxit *Estque domus tecto sedes mihi semper in alto* cui adsentit Heyn. nec ego refragari possum.

3. *Perfundit A.* *Ac ego perfundor,*

sed ut C. *Perfundor liquidis, sed me* Per. et Rensu. — *Et me perfundit.* Apte *perfundere* de humore et colore, cito deserente, tangente, non tingente, ponitur. Seu. Epist. 36: «Perbibere liberalia studia, nun illa, quibus perfundi satis est, sed hæc, quibus tingendus est animus». Epist. 110: «si illa se non perfuderit, sed iufecerit». Epist. 23: «Hæc quibus vulgus delectatur, tenuem habent ac perfusoriam voluptatem». BURNÆ.—Addi poterat *perfundere*, quasi proprie dici de lumine. Hilarius, Carm. in Geuesiu, vs. 51: «Tunc oritur lux alma, Dies quæ jassa vocari Nascentem tenero perfundit lumine terram». Virgil. Æn. VIII, 589: «Oceaniperfusus Luciferunda». En.

VII. FUMUS.

SUNT mihi, sunt lacrymæ, sed non est causa doloris.
Est iter ad cælum, sed me gravis impedit aer,
Et qui me genuit, sine me non nascitur ipse.

1. *Sunt mihi, sunt lacrymæ* Per. Pith. Cast. Pont. et vulg. Pro eo volebat Hasæus: *Sum tibi fons lacrymæ, sed non sum causa doloris*. Sed Heumann. rescripsit *Funduntur lacrymæ*; quam emendationem Heynæzius admodum jejunam existimat. Nec Bunemann. adstipulatur, cui post alias conjecturas vulgata retinenda videtur propter oppositionem *sed non est causa*; unde videtur præcessisse *Sunt mihi, sunt*. Amat tales oppositiones auctor, ut ænig. 28: *Pluma mihi non est, quum sit mihi penna volantis*. Fortasse respexit ad Virg. *Æn.* I, 462: *«Sunt lacrymæ rerum»,* ubi Taubmannus explicat, *quæ rerum adversarum enussa ab aliis ex commiseratione mittuntur*. (Conf. Servins et Cerda. E.D.) Pari modo et hic verba:

Sunt mihi, sunt lacrymæ respiciunt ad effectum, cui statim opponitur causa. Hæc Bunem. — *Sunt mihi, sunt lacrymæ*, h. e. habeo in me lacrymas, h. e. vim eas eliciendi: fumus enim facit, ut humor ex oculis effluat; sed non habeo aliquid, quod causa dolendi dici possit. HEYX. — Non alio sensu ab Horatio, Sat. I, 5, 80, fumus dicitur *lacrymosus*, nempe qui movet lacrymas, etsi alias *lacrymosus* ille est, qui multas ipse lacrymas fundit. De fumo lacrymas excitante auctor Moreti, v. 108.

2. *Est iter ad cælum*. Ovid. Art. Am. II, 37: *«Restat iter cælo, cælo tentabimus ire»*. Idem Met. I, 170: *«Hæc iter est superis ad magni tecta Tonantis»*.

3. *Et me qui genuit E.*

VIII. NEBULA*.

Nox ego sum facie, sed non sum nigra colore;
Inque diem mediam tenebras tamen adfero mecum:
Nec mihi dant stellæ lucem, hæc Cynthia lumen.

* *De nube A.*

1. *Nox ego sum facie*. Forte imitatus est Ovidium, Met. I, 602: *«Et noctis faciem nebulas fecisse volucres Sub nitido mirata die»*. BUX.

2. *Aufero A. Inque diem mediam omnes vulgatæ*: sed *Inque diem mediam E.* quod expressit Heumannus, cui dictio vulgatæ non satis Latina visa

est. Et sic Ovid. Am. I, 6, 44: *«Per-vigil in mediæ sidera noctis eras»*.

3. *Lucem stellæ A. stellæ lumen... lucem C. stellæ proprium... lucem* Per. et Reuss. — *Nec Cynthia lumen*. Ovid. Her. XVIII, 59: *«Luna fere tremulum præbebat lumen eunti»*; et v. 74: *«Si dabitur, cæcum, Cynthia, lumen habes»*.

IX. PLUVIA.

Ex alto venio, longa delapsa ruina.
De cælo cecidi medias transmissa per auras;
Sed sinus excepit, qui me simul ipsē recepit.

1. *Veniens E. — Longa delapsa ruina.* Pluviam, imbres, procellas ruere dicuntur, et ruina cæli. Virg. Georg. I, 324: «ruit ardens æther, Et pluvia ingenti sata læta bouumque labores Diluit». Idem, Æn. I, 129: «Fluctibus oppressos Troas, cælique ruina». Sil. Ital. I, 251: «Excipere insanos imbres, cælique ruinam».

2. *Dimissa C. demissa Per. transmissa Pith. et Cast.*

3. *Excepit, qui me simul recipit ipse A.* Ad excepit glossa adscripsit offendit. Excepitque sinus, qui me simul ipse recepit Per. Sed sinus excepit, qui me simul ipse recepit Pith. et Cast. Heumanus verum scripturæ vestigia sibi observasse videtur in glossa, quæ in antiquissimo codice MS. ad excepit adjecit offendit. Unde conjicit, prius scriptum fuisse effundit, atque hinc totum versum sic restituit: *Et sinus, effudit qui me prius, ipse recepit.* Heynazius lectionis ejus vestigiis pressius insistens rescripsit: *Et sinus effundit, qui me simul recipit ipse* (ubi forte ob metrum mutandus erat ordo verborum, *qui me recipit simul ipse*). Ego vero aliter utendum fuisse puto glossa Mspti veteris, ut sensu verbi excepit inde percepto, ipsam lectionem, a cæteris codicibus confirmatam, ne solliciti remus. Glossa excepit exponit per offendit, atque adeo significat, excipere h. l. idem esse,

ac quando quis dicitur cadenti se supponere, aut venator feram venientem excipere, h. e. obstare, obversum, contrarium esse. Sinus igitur terræ aliquis, vel lacus, intelligitur, qui pluviam cadenti subiectus, obvius, adversus est, et dum excipit pluviam, eandem simul recipit, quia ex humoribus, e sinu isto ad superna tractis, orta est. Aperte enim ludere voluit auctor verbis excepit et recepit. Igitur servandam duxi lectionem Pithæi et Castal. quæ hoc uelior est, quod præcedenti versui optime cohæret et respondet: *De cælo cecidi... sed me sinus excepit. — Sed sinus excepit.* Adludit poeta solis vim, quæ ex fluvius humortrahitur ad superna, qui, quoniam pluviam deo demittitur, recipitur et excipitur simul a sinibus, hoc est lacubus et fluviiis, ex quibus antea venit, etc. BARTH. ADV. XXVI, 28. Sinus vocabulo ad designandos lacus et fluvios usus est Noëter, quia proprie sinu, ulnis, excipi dicuntur, quæ cadunt. Statius, Silv. I, 2, 110: «tellure cadentem Excepi fovique sinu». Ovid. Met. II, 68: «Tunc etiam, quæ me subjectis excipit undis, Ne ferar in præceps, Tethys solet ipsa vereri». Idem, Her. XV, 95: «Huc ades: inque sinus, formose, relabere nostros». Avien. Perieg. v. 497: «labentem in marmora ponti Suscepere sinu».

X. GLACIES.

UNDA fui quondam, quod me cito credo futuram:
Nunc rigidi cæli duris connexa catenis,
Nec calcata pati possum, nec nuda teneri.

1. *Fui nuper* Per.

2. *Non rigidi* E. *Nec rigidi* Caus.
— *Cæli duris connexa catenis*. Con-
necti, vinciri, adstringi aquæ di-
cuntur glacie, quia hac earum flu-
xus et cursus sistitur. Hinc *catenas*
ei tribuit Noster, Horatius *compe-
dem*, Virgilius *frenum*. Horat. Epist.
I, 3, 3: «Thracane vos Hebrus-
que nivali compede vinctus». Virg.
Georg. IV, 136: «Et quum tristis
hiems etiamum frigore saxa Rum-
peret, et glacie cursus frenaret
aquarum». Petronius, de Mutat.
Reip. Rom. 188, glaciem *undarum*
vincula dicit, ubi vide notata, tom.
II, pag. 106 et 107 huj. op. Ed.
— Et sic apud Lyricum Nostratem,
J. B. Rousseau: «L'hiver qui si long-
temps a fait blanchir nos plaines,
N'enchaîne plus le cours des pai-
ssibles ruisseaux». Eodem sensu

stringere aquas dicitur hiems in
epigr. 95, lib. V Anth. Burmanu.
«Strinxit aquas tenues ut glacialis
hiems». Ed.

3. *Nec calcata pati possum*. *Calen-
ta* per Græcismum positum est pro
calcari. Goss. — *Non possum pati*,
quippe minus dura, et fragilis, et
secaus plautas. Ponunt poetæ *pati*
pro *durare*, et *durare* pro *pati*, im-
mo *patiens* et *durus* ipsis valet idem.
Propert. I, 16, 29: «Sit licet et sa-
xo patientior illa Sicaeo, Sit licet
et ferro durior et chalybe», ubi
plura Dousa pater. Bux. — Respi-
cit poeta glaciem in plateis jacen-
tem, quæ ingressu hominum fran-
gitur, qui alioquin probe noverat,
etiam calcari posse flumina glacie
concreta. *Durum calcavimus æquor*,
inquit e Ponto rescribens Naso,
Trist. III, 19, 39. Haum.

XI. FLUMEN ET PISCIS*.

Est domus in terris, clara quæ voce resultat:

* *De pluvio pisce* A. *Flumini pisces*
Per. — *Piscis*. *Pisces* fluviatilem vo-
cat Curtius, VII, 4, 24. Haum.

1. *Est domus in terris*, in depressio-
ribus terræ locis, flumen, quasi
domus Nymphæ, quemadmodum
Virgil. Georg. IV, 363, Nymphæ
Cyrenes domum sub amno Peneo,

lucosque sonantes dicit. — *Quæ no-
bis clausa resultat*. Auctor historię
Apollonii Tyr. — *Voce resultat*,
aquæ strepitu, qui ferit aures præ-
tereuntium, item adjacentium. Ho-
rat. Epod. II, 27: «Fontesque
lymphæ obstrepunt manantibus.
Haum.

Ipsa domus resonat, tacitus sed non sonat hospes;
Ambo tamen currunt, hospes simul et domus una.

2. *Tacitus sed non sonat hospes.* Horat. Carm. IV, 3, 19: « O mutis quoque piscibus Donatura ceyeni, si libeat, sonum ». Vide proverbium:

Pisces dixeris: pisce taciturnior. Pisces enim nullam vocem edunt. Ed.—Jo. Pierius multa de Piscium silentio in Hieroglyphicis. Carr.

XII. NIX.

PULVIS aquæ tenuis, modico cum pondere lapsus,
Sole madens, æstate fluens, in frigore siccus,
Flumina facturus, totas prius occupo terras.

1. *Pulvis aquæ tenuis:* Aquam imitantemque particulas, quasi pulvis, concreta frigore. Martialis, IV, 3, 1: « densum tacitarum velus aquarum » idpellat. — *Lapsa E.* ad nivem referens.

2. *Æstate pluens A.* et C. *Sole madens, æstate madens D.* *sicca E.* — *Sole madens.* Ex Ovidio, Her. XIII, 52: « More nivis lacrymæ sole madentis eunt ». — *Æstate fluens.* Æstatis vox latiori hic sensu capitur, ut vernum tempus comprehendat. Loquitur enim poeta de nive verno sole soluta, quam vocat Ovid. Trist. III, 12, 27. Hæc. — *Æstate* et *æstus* sæpe confundi jsm notavimus, et hic manifestum æstate opponi tñ frigore, quod sequitur. Alibi *æstus* pro æstate contra differentiam Frontonis in epigr. 60, lib. V, Anth. Burm. editionis Scaligeranæ adnotaverat Scriberius. Sic in ep. 60 Vitalis, ibid. « Falciferamque

Deam messes remorantur in æstu », i. e. in æstate. Et in ep. 37 Vomanii de XII signis: « Germanique pares et Canero jam comes æstus ». Avien. in Arat. Phæn. 612: « Nec minus arenti quum crine ad tollitur æstus », ubi nos cum Vlitio correximus *æstus*, quamquam *æstus* defendere tentet Burmann. Ed. — *In frigore siccus.* Sic Martialis l. c. « Qui siccis lascivit aquis, et ab æthere ludit ». Paulin. Nol. Carm. XXI, 18: « siccus teneris a nubibus imber Ponitur, et niveo tellus velatur amictu ». Generatim *sicca* dicuntur, quæ sunt frigida. Ovid. Trist. III, 10, 53: « æquato siccis Aquilonibus Istro ». Lucil. Ætn. 329: « Quamvis caruleo siccus Jove frigeat æther ».

3. *Factura E.* — *Flumina facturus.* Sic Petronius, de Mutat. Reipubl. 189: « Incaluere nives, mox flumina montibus altis Undabant modo nata ».

XIII. NAVIS.

LONGA feror velox formosæ filia silvæ,
Innumera pariter comitum stipante caterva;
Curro vias multas, vestigia nulla relinquens.

1. *Feror*que E. *formosæ* D. — *Feror velox*, i. e. velociter. Catulli phaselus, carm. 4: « Ait fuisse navium celerrimus ». *Formosæ filia silvæ* expressa est ex hoc Horatii, Carm. I, 14, 11: « Quamvis Pontica pinus Silvæ filia nobilis ». Epitheto *formosus* sæpius de silva sua, prato vel agello utitur Val. Cat., Dir. v. 27, 32, 104.

2. *Innumera pariter comitum stipante catervis* Pith. Cast. In A. glossa adjicit: *Innumera... hominum... caterva*. *Innumera pariter comitum stipante caterva* C. et Per. quos sequutus est Heum. et Heyn. *Innumera pariter comitum stipante caterva* E. — *Innumera comitum stipante caterva*. Ut apud Virg. *Æn.* I, 501: « pulcherrima Dido Incessit magna juvenum stipante caterva ». Quos hic comites navis intelligat auctor, haud manifestum est. Qui glossam adiecit in cod. primo Anglic. videtur vectores et nautas intellexisse. Vir doctus in margine exemplaris mei ad vocem *caterva* adscripsit *piscibus*. Heynazius V. C. interpretatur de aliis navibus eodem in cursu comitantibus. Mihi videntur significari

ligna et trabes, quas constipatas navis socum innumeras vehit, sicut et Paris apud Ovidium, Her. XVI, 108, de constructis navibus loquitur: « Innumerasque mihi longa dat Ida trabes ». Atque in hac sententia confirmat me Catullus, quem adeo respexisse videtur Noster, qui Carm. LXIV, v. 1, de Argo navi: « Peliaco quondam prognatæ vertice pinus Dicuntur liquidæ Neptuni nasse per undas ». Nam hic navem exprimit per *pinus* plurali numero, innumeras scilicet in unam navem compactas, easque dicit monte Pelio *prognatas*, ut Noster *filia silvæ*.

3. *Vestigia multa* D. — *Vestigia nulla relinquens* Petron. cap. 88: « Quum pulcherrimæ artes perissent, inter quas pictura ne minimum quidem sui vestigium reliquisset ». Vestigia hic intelliguntur, quæ durant, et diu conspicua sunt. Alias enim navis non sine vestigio vehi per undas dicitur. Avienus carm. ad Flavian. v. 6: « Spumanti dum longa trahit vestigia sulco ». — Et sic Stat. Theb. VIII, 18: « Charon umbriferæ sulcator undæ ». Eo.

XIV. PULLUS IN OVO*.

MIRA tibi referam nostræ primordia vitæ.
Nondum natus eram, nec eram tum matris in alvo;
Jam posito partu natum me nemo videbat.

* *Pullus Per. qui in ovo omittit. Eo.*

1. *Refero C.*

2. *Nec eram genetricis in alvo A. et D. et Basuel. nec eram jam matris C. et E.*

3. *Quum posito partu Per. — Jam posito partu. Ponere partum in cæteris animalibus est perferre ad maturitatem et edere; hic quia de pullo in ovo sermo est, nato qui-*

dem, sed nondum in lucem edito, positus partus videtur esse collectus, compositus et formatus e genitali ovi materia, quemadmodum ponere interdum fingere et formare notat, ut in illo Horatii, Carm. IV, 8: « Hic saxo, liquidis ille coloribus, Solers nunc hominem pouere, nunc Denm -; et in Art. Poet. v. 34: « quia ponere totum nesciet ».

XV. VIPERA.

NON possum nasci, si non occidero matrem:
Occidi matrem; sed me manet exitus idem.
Id mea mors patitur, quod jam mea fecit origo.

1. *Non possum nasci.* Fabulosam traditionem Veterum sequitur auctor, viperas perruptis visceribus et occisa matre nasci. Quam quidem Plinius, Hist. Nat. lib. X, c. 62, breviter indicat, sed Prudentius fabulosius ornat et amplificat Hamartig. v. 582 seqq. « Sic vipera, ut aiunt, Dentibus emoritur fœtus per viscera prolis, etc. »

2. *Occido matrem C. me sed manet E. — Sed me manet exitus idem.* Sic in Authol. Lat. lib. III, ep. 61, quod ipsi supra hoc tomo inter Carm. min. de Re hortensi dedimus: « me si manet exitus idem, Hic, precor, inveniari, consumpta-

que tempora poscar ». Ovid. Met. XII, 121: « sit in hoc, precor, exitus idem ». Propert. III, 3, extr. « Exitus hic vitæ superest mihi ».

3. *Mors patitur id mea fecit origo A. Id mea mors patitur, quod omnes editi. Heumannus tamen pro vulgato edidit Id mea mors faciet; quia illud nullum admittere commodum sensum existimavit. Sed vulgata lectio non modo ad sensum facilis, sed et elegantior propter oppositionem rati patitur et fecit est. Mors mea patitur, i. e. ego moriens patior, quod mea origo fecit, i. e. quod ego nasceus feci: me partus meus interimet, ut ego matrem meam. En.*

XVI. TINEA.

LITERA me pavit, nec, quid sit litera, novi.

In libris vixi, nec sum studiosior inde.

Exedi musas, nec adhuc tamen ipsa profeci.

1. *Litera me pavit*. Fortasse adludit ad illud Ciceronis, ad Att. IV, 10 : « Ego hic pascor bibliotheca Fausti ». Similiter Horatius Epist. I, 30, 12, de libro suo : « tineas pasces taciturnus iocertes ».

2. *In libris vixi*. Lepide verbis utitur, quæ proprie de literatis hominibus valent, videturque hic maxime respicere locum Horatii, Epist. II, 2, 82 : « Et studiis annos septem dedit, insenoitque Libris et curis ». Ut hic *in libris*, ita *in literis vivere* dixit Cicero Epist. ad Div. IX, 26. *In libris adsiduum* vocat Ausonius Prof. XXII. — *Nec sum studiosior inde*. Nec tamen hinc majore literarum et doctrinæ studio teneor. *Studiosior* Heumannus interpretatur *doctior*, id vero loca auctororum adposita oon satis declarant. Sæpius eo verbo utitur Plinius in Epistolis, eoque homioem indicat doctrinæ studia solerter et diligenter tractantem, non eum, quem proprie doctum vocamus. Lib. VI, ep. 26 : « Ipse studiosos, literatos, etiam disertus »; et VIII, 12 : « colit studia, studiosos amat, fovet, provehit ». — Sed *studiosus* vix absolute dici posse putat Burmannus, nisi Musarum vel simile quid, addatur : ideo hæc

Ovidii, Epist. XV, 1 : « studiosæ litera dextræ » explicanda censet amicæ, tibi faventis. Io Anth. Lat. lib. IV, epigr. 340, vs. 2 : « studiosi et beoe amantes » eodem sensu. Ed.

3. *Exedi D. nihil hinc tamen ipsa reporto* Per. — *Exedi musas. Exedere* proprie et frequenter de *tineis*. Ausonius Prof. XXII, 3 : « Exesas tineis opicasque evolvere chartas ». Claudiao. io Entr. I, 114 : « miserabile turpes Exedere capot tineæ ». Et Juvenus, Hist. Evang. lib. I, v. 613, *tineas edaces* vocat. Hoc autem loco id verbum beoe lectum, ut adlodat ad similem Latiorum formolam, qua summam io stodiis legendi discendique aviditatem designant. Dicunt enim *vorare literas, devorare libros*. Heumannus commode adducit duo loca Ciceronis, qui Epist. ad Att. IV, 10 : « Nos hic voramus literas cum Dionysio », et lib. VII, Epist. 3 : « Quid enim tibi faciam, qui illos libros devorasti ». — *Ipsa profeci*. Auctor primam syllabam io *profeci* cootra morem vetustiorum poetarum corripuit. Quod vitium evitare cupiens scriptor codicis Perionii aliud hemistichium supposuit, quod supra indicavimus in var. lect.

XVII. ARANEA.

PALLAS me docuit texendi nosse laborem.

Nec pepli radios poscunt, nec licia telæ.

Nulla mihi manus est; pedibus tamen omnia fiunt.

1. *Pallas me docuit*. Palladem nominat, quia hæc inventrix artis textoriæ perhibetur. Laclantius Inst. lib. I, 18, 14: « Minerva telam docuit ordiri ». Quæ tamen in araneam mulata est Arachne, noluit videri artem texendi s. Pallade doctis, ut narrat Ovid. Met. VI, 23: « scires a Pallade doctam: Quod tamen ipsa negat ». — *Texendi nosse laborem*. Catull. Carm. LXVIII, 49: « Ne tenuem texens sublimis aranea telam, Deserto in Manli nomine opus faciat ».

2. *Nec pepli*. Pepli seu vestes, quas conficit, non poscunt radium (das

Weberschiff), quia textit sine radio, nec ceteræ telæ poscunt licia (Fäden), omnia enim licia ex sese protrahit. HXYM. — *Tela A. Nec telæ radios Per*. Hanc lectionem præfert Barthius, Adv. XXVI, 18, et inde emendat: *Nec telæ radios poscunt, nec licia telas*, qua vero emendatione hunc versum minime indigere putat Heum. *pedibus tantum omnia fiunt* Pith.

3. *Pedibus tamen omnia fiunt*. Ovid. Am. I, 14, 7: « Vel pede quod gracili deducit aranea filum, Quam leve deserta sub trabe necit opus ».

XVIII. COCHLEA*.

Porto domum mecum, semper migrare parata,

Mutatoque solo non sum miserabilis exsul,

* *Testudo* Per. Hunc titulum librarius inscripsisse videtur, quia testudini æque, ac cochleæ, domus tribuitur. Phædr. II, 6, 5, de testudine: « Quæ quum abdidisset cornea corpus domo ».

1. *Porto domum mecum*, ut antiquus poeta apud Ciceronem de Divin. II, 64, vocavit *Terrigenam*, *herbigradam*, *domoportam*, *sanguine cassam*, cochleam. Hinc Columellæ Hort. v. 324, dicitur « Implicitus conchæ limax ». — *Semper migrare*

parata, id est, alias sedes ad habitandum petere. Virg. Ecl. IX, 14: « veteres migrate coloni ». HAUM. — Seneca, Epist. 69: « Mutare te loca, et in alium de alio transilire nolo, quia frequens migratio instabilis animi est ».

2. *Mutatoque solo... exsul*. Ferr. est, ut auctorem respexisse credam verba Ciceronis, Parad. IV, 12: « Quos leges exilio addici volunt, exsules sunt, etiamsi solum non mutarunt ». Nempe *exsulem* Gramma-

Sed mihi consilium de cælo nascitur ipso.

tici dictum volunt a solo, quod ver-
tit, vel quia extra solum patriæ mis-
sus est. Vid. Flavius Caper de ortho-
thogr. p. 2241. Putsch. et Scaurus,
p. 2262. — *Mutatoque solo*. Sic apud
Ovid. Pont. IV, 15, 7, *mutare pa-
triam*, et *patria mutari*, sæpe pro
loco moveri, vel patria ejici, ad-
monuit Heinsius. Lucanus, VI, 271:
"Mutandæque juvat permissa li-
centia terræ"; lib. VII, 466: "nec
libuit mutare locum"; VIII, 147:
"cunctos mutasse putares Tellurem,
patriæque solum". Et conferatur
Horatii Carmen II, 16, 19. Ed.
— *Non sum miserabilis exsul*, id
est, non sum miserationis aliorum
indiga, nec quæ desideret auxilia
aliena. Aptè huc confert Buneman-
nus locum Lactantii, Epit. c. 28:
"Quia est, qui aliquo in malo con-
stitutus nolit esse miserabilis, ac
non desideret auxilia succurren-
tium".

3. *Sed mihi consilium* A. et D.
Nam mihi consilium Pith. *consilium*
C. et E. et Per. *Sed mihi consilium*
ed. Basuel. *Sed mihi conchylium* Ca-
stal. et vulg. quam lectionem ser-
vavit Heumann. *consilium* edidit
Heynazius, quod optimum est. Nam

conchylium in metrum peccat; nec
adparet, quomodo dici possit con-
chylium de cælo nasci: quamquam
et *concham* subinde dictum esse te-
ctum testudinis, ex Anonymi fab.
14 intelligitur. *Consilium* vero,
quod nonnulli exhibent, vix aliud
videtur, quam ipsum *consilium*, si-
quidem hæc vocabula persæpe per-
mutantur a librariis. Abripit tamen
hoc *conchylium*, et rectum hoc loco
esse putat Bunemannus, nihilque
aliud denotare, quam *tegmen* s. *te-
ctum mobile*, in, cum et sub quo
cochlea migrans movetur. Probare
id cõstat ex loco Lactantii de ci-
liis, de Opif. cap. 10, n. 1: *Deus*
oculos ciliorum tegminibus occultis:
ciliis autem nomen inditum ab an-
tiquo verbo *cilleo*, moveo; et *conci-
lium* ab Isidoro, Orig. VI, 16, a
cilio derivari. Hac de sententia judi-
cium lectori relinquo. — *Consilium*
de cælo nascitur. Optima horum
verborum explicatio videtur esse
Jac. Sirmonti, quam e Castalionis
editione secunda adfert Heumannus
Percil. tom. II, p. 117: cocleam
consilium ex cæli facie capere, et
domum se recipere, quum æstas
inadnet aut tempestas.

XIX. RANA.

RAUCA sonans ego sum media vocalis in unda;

1. *Raucisonans* A. *raucisonans* ego
sum; media D. Pith. Basuel. *Rauca*
sonans ego sum, media E. et Per. —
Rauca sonans ego, i. e. ego rana,
quæ rauce sonare soleo, sum voca-
lis, vocem meam exerceo, media
in unda. Sic Virg. Æu. IX, 125:

• cunctatur et amnis Rauca sonans.
Rauca vox etiam ranis tribuitur ab
Ovidio, Met. VI, 377, ut *raucæ*
volucres Virgilio, Æn. VII, 705;
rauca cicada Calpurnio, VIII, 2,
dicuntur; ubi vide adnotata hujus
nostri op. tom. I, p. 529. Ed.

Sed vox laude sonat, quæ se quoque laudet et ipsa :
Quumque canam semper, nullus mea carmina laudat.

1. *Quasi se quoque laudat* A. *quasi se quoque laudet et ipsa* C. et Per. *quasi quoque laudet in ipsa* D. et E. Hasæus corrigere volebat: *Sed vox laude vocat, qua se collaudet et ipsam.* Heumannus contra unum codicum consensum versum secundo et tertium transponit, eosque ita legit: • Quumque canam semper,

nullus mea carmina laudat: Sic vox laudet caret, quæ se laudaverit ipsa. — *Sed vox laude sonat, qua se quoque.* Sed vox ea, dum eundem sonum identidem jactat, nihil nisi laudem sonare videtur, qua semet ipsam quoque collaudare velit. Hoc sensu Ovid. Met. VI, 97: • Ipsa sibi plaudit crepitante ciconia rostro.

XX. TESTUDO.

TARDA gradu lento, specioso prædita dorso,
Docta quidem studio, sed sævo perditæ factæ,

1. *Specioso prædita dorso* Per. Cast. Pith. Heumannus rescribere maluit *spatioso*. Etiam Barthius sic recitavit hoc epigramma Adv. XLII, 23, nisi hæc culpa typographi est. Sed *specioso* omnes indices habent, et Camerarius etiam in suo legit, qui in versione Græca, quam Reusnerus, p. 260, exhibet, πικρόδωτος interpretatur. — *Specioso prædita dorso.* Testudinis Indæ terga vocat Lucan. X, 121. *Speciosum dorsum* recte tribuitur testudini, quia putamen ejus varium et maculosum est, etiam lamias sectum vestiendis urnandisque furibus ædium, lectis aliisque rebus adhibebatur. Vid. Bruuckhus. ad Tibull. III, 4, 37. Hinc varia, pulchra, picta vocari solet. Virg. Georg. II, 463: • Nec varios inhiant pulchra testudine pustes. Martial. XII, 66, 5: • Gemmautes prima fulgeat testudine læti; et XIV, 87: • Accipe lunata scriptum testudine sigma; ubi *gemmant*

idem sunt ac maculosi vel oculati, scriptum est pictum.

2. *Senio prædita factæ* A. *duro prædita factæ* C. et Per. *sævo prædita factæ* Cast. et Pith. ubi *prædita* nun bene repeti e versu priore videtur. Hinc *sævo perditæ factæ* Heum. et *sævo prædita factæ*, h. e. in lucem edita, Heynæz. Mihi præ cæteris placuit *sævo perditæ factæ* — *Docta quidem studio, sed sævo perditæ factæ.* Et si unum nego *prædita factæ*, vel *prædita factæ* recte dici ab auctore potuisse, apte tamen ad sensum et nexum verborum coueuvre videtur lectio, quam codex primus Anglic. partim et alii, suggerunt, *sævo perditæ factæ*. Sic enim sententia duobus versibus bene connexa fuit: *Studio* quidem hominum, qui me fidibus aptantes lyram fecerunt, factum est, ut *docta* dici possim (sic enim Propert. II, 25, 79: • Tale facis carmen docta testudine •); sed quia eum in finem *sævo factæ perditæ*,

Viva nihil dixi, quæ sic modo mortua canto.

b. e. per sævitiam excisa et exten-
terata sum, hinc « Viva nihil dixi,
quæ sic modo mortua canto ». Vi-
deturque mihi auctor, ita loquens,
ad locum Pacuvii, ænigmati simi-
lem, apud Cicer. de Divin. II, 64,
respexisse, ubi testudo, citharæ
apta, vocatur *viscerata, inanima*.

3. *Quæ sum modo mortua, canto*,
legendum censuit Gesnerus. Duo-
rum versuum verba Heumannus
præter necessitatem sic transposuit:

« Viva nihil dixi; sed sævo perdita
fato, Docta fui studio, quæ sic mo-
do mortua canto ». — *Sic modo
mortua canto*. Simile fatum asini
narratur apud Phædrum, lib. III,
fab. 20, quem Galli circum duce-
bant bajulantem sarcinæ. Is quum
labore et plagis esset mortuus, De-
tracta pelle, sibi fecerunt tympa-
na ». Et Plautus Asin. I, 1, 22,
*mortuos boves vocat lora ex pellibus
bubulis facta*.

XXI. TALPA.

CÆCA mihi facies, atris obscura tenebris.

Nox est ipse dies, nec sol mihi cernitur ullus.

Malo tegi terra; sic me quoque nemo videbit.

1. *Cæca mihi facies*. Virg. Georg.
I, 183: « Aut oculis capti fodere
cubilia talpæ ». — *Atris tenebris*.
Hæc sæpe conjunguntur. Anth. Lat.
lib. IV, ep. 348, v. 2: « Quæ caruit
luce, et tenebris se miscuit atris ».
Sed frequentius *tenebræ* de umbris
mortis dicuntur; unde tenebris se
miscere, in tenebras rapi, et sim.
de iis, qui tenebrosas Ditis ingre-
diuntur domos. Sic ibid. in epitaphio
Vernæ: « quis, ah! quis ab
aura In tenebras rapuit perditus? »
In epitaphio Nymphii, apud Pith.
pag. 126: « Calcavit tristes sancta
fides tenebras ». Eucharis Licinia,
Anth. Lat. loc. cit. ep. 353: « Bis
hic septeni mœum natales dies Te-

nebris tenentur, Ditis æterna do-
mo »: apud Donium, Cl. 12, n. 183,
p. 108: « Si sacri Manes, hic jaceo
in tenebris ». Seneca Hercul. fur.
vs. 280: « Emerge conjux, atque
dispulsa man Abrampe tene-
bras ». Ed.

2. *Nox est ipsa dies* C. et Per. *ipse
dies* Pith. et Cast. quod malo. *Non
est D.* — *Nox est ipse dies*, h. e. ipse
dies mihi instat noctis, non lucidior,
quam nox est. Tale est illud Maxi-
miani, Eleg. I, 149: « Eripitur sine
nocte dies », scil. propter cœcita-
tem. — *Nec sol mihi cernitur ullus*,
i. e. a me, quomodo Virg. Æn. I,
440: « Inferit se septus nebulæ; ne-
que cernitur ulli ».

XXII. FORMICA.

PROVIDA sum vitæ, duro non pigra labori,
Ipsa ferens humeris securæ præmia brumæ,
Nec gero magna simul, sed congero multa vicissim.

1. Totum hoc ænigma fere lectum et constipatum est e formolis antiquiorum poetarum. — *Provida sum vitæ*. Horat. Serm. I, 1, 35: « formica... haud ignara ac non incauta futuri ». Virg. Georg. I, 186: « inopi metuens formica senectæ ». — *Duro nec* (glossa adscripsit non) *pigra labore*, ad quam vocem glossa adlevit labori A. *duro non pigra labori* C. et D. et E. et Per. et Pith. et Basuel. *sed non sum pigra labore* Cast. et vulg. — *Duro non pigra labori*, i. e. ad durum laborem subeundum. Horat. l. c. v. 33: « parvola... magni formica laboris ». Ovid. Met. VII, 656: « parcumque geous, patiensque laborum, Quæsitique tenax, et qui quæsitâ reservent ».

2. *Ipsa ferens humeris*. Expressum e Virgil. Æo. IV, 406: « prædamque per herbas Convectant calle angusto: pars graodia trudent Obnixæ frumenta humeris ». Huc etiam facit locus Ovidii, Art. Am. I, 94: « Ut redit, itque frequens longum formica per agmen, Granifero solitum quum vehit ore cibum ». — *Securæ præmia A. humeris, brumæ quæ incommoda vineant* Per. Hæc glossa et explicatio videtur esse le-

ctionis aliorum, quæ multo elegantior est, *securæ præmia brumæ*, pro *duro mense brumali*, inepta et barbara lectio C. *præmia brumæ* Pith. — Et sic se coojectisse dicit Burmann. Antholog. Lat. lib. II, pag. 455, confirmatumque invenit a Leidensi, et antiquissimo Salmasiano cod. ab Heinsio collatis. Eo. — *Securæ præmia brumæ*. *Præmia* dicuntur copiæ, lucra, prædæ, emolumenta, quæ labore, bello, commerciis quæsitâ sunt. Vid. notata ad Sulpiciæ Sat. v. 31, et ad Locitii Ætn. v. 617. *Secura bruma* est, quæ sine cura et sollicitudine paratis et ante quæsitis utitur. *Omnia tuta adpellat* Horat. l. c. v. 31, et io Bedæ coofi. Ver. et H. v. 31, Hiems de se: « Sed placet optatas gazas oumerare per arcas, Et gaudere cibus simul et requiescere semper ».

3. *Sed offero magna E. Nec gero multa simul, sed congero magna vicissim* ed. Basuel. — *Sed congero multa vicissim*. Sic apud Phædr. IV, 23, 13: « Ego grannm in hiemem studiose congero », et Horatio l. c. v. 31, *congesta cibaria* dicuntur. *Vicissim*, h. e. per vioces, iterato, sæpe, quod Ovid. l. c. exprimit: « redit itque frequens formica ».

XXIII. MUSCA.

IMPROBA sum, fateor; quid enim gula turpe veretur?

Frigora vitabam, quæ nunc æstate revertor;

Sed cito submoveor falso conterrita vento.

1. *Improba sum*, h. e. impudens, importuna. Sic et Phædrus, V, 3, 8, de musca: « contempti generis animal improbum ». — *Quid enim gula turpe veretur*. Talis formula Juvenalis, VI, 299: « quid enim Venus ebria curat? » *Gula* pro voracitate et ingluvie vulgatum est, proprie de musca adhiberi non potest, quoniam non gula, sed proboscide utitur.

2. *Quæ tunc Per. revertar* D. *quæ nunc* Cast. et Pith. — *Frigora vitabam*, etc. Apud Phædrum, IV, 23, 18, formica ad muscam: « Æstate melacessis; quum bruma est, siles; Mori contractam quum te cogunt frigora ».

3. *Sed cito commoveor falso* A. et C. et *Per. submoveor, falso* D. ed.

Basuel. *submoveor, falso* Pith. *facto conterrita* correxit Castal. provocans ad Terent. Eunu. III, 5, 47: « ventulum huic sic facito ». Sed huic scripturæ quinque cod. contradicunt, neque animadvertit Castalio, *falso* hic loci esse haud paullo venustius, idemque ac Terentianum *facto* significare. — *Sed cito submoveor*, quod *abigere* dixit Phædr. l. e. v. 15: « nempe abigeris, quo venis ». *Falso vento*, qui non fit natura, sed manu et opere, nam gestus manus abigentis significatur; et talis est *ventulus flabello factus* apud Terent. Eunu. III, 5, 47. Sic Ovidio, Trist. III, 11, 40, æneus Phalaridis taurus dicitur *falsus* bos, Claudiano Cons. Prob. v. 238, *falsus* odor, cuius formam induit Jupiter.

XXIV. CURCULIO *.

Non bonus agricolis, non frugibus utilis hospes,

Non magnus forma, non recto nomine dictus,

* *De Curculione* A. *Curculio* C. *Curculio* Per. Pith. Cast. Pro vulgato Heumannus et Heynatzius scripserunt *Curculio*. Est autem curculio vermiculus grana frumenti exedens. Gall. *Charençon*, *Calendre*.

1. *Non bonus agricolis*, i. e. non aptus, gratus, utilis hospes, ut optima frumentis terra, Virg. Georg. II,

205, et *bona bello cornu* Georg. II, 447. — *Nec frugibus* Per. — *Non frugibus utilis*, i. e. perniciosus. Virgil. Georg. I, 185: « populatque ingentem farris acervum Curculio », quæ verba imitatur Prudent. in Symm. II, 1052.

2. *Nec... nec* C. et Per. *non certo nomine dictus* ed. Basuel. — *Non re-*

Non gratus Cereri, non parvam sumo saginam.

cto nomine dictus. Forte quia rectius *curculio*, quam *gurgulio* scribitur. Sed mihi ipse non satisfacio. GERS. — Hoc est, quum tam parvulus sim vermiculus, haud sane recte inditum mihi est nomen quadrisyllabum. Scilicet *conveniunt rebus nomina saepe suis*. HEUM. — Mihi ita videbatur: Quoniam *Gurgulio* inscriptum est ænigma, videtur auctor id vocabulum e *gurgēs* et *gula* compositum, aut eo ad *gurgites* et *gulones* adlusum putasse quomodo vocari solebant homines prodigiose voraces, quorum *gula* quasi *gurgēs* et *vorago patrimonii* esset, ut adpellat Cicero, orat. pro Sext. c. 52. Sed qui tanta voracitate est, ut possit *gurgēs* vocari, is videtur majore forma et corpore esse debere, quam ille vermiculus *curculio* est. Hinc poetæ sententia est: quia non *inagnus forma*, hinc non recto nomine *gurgulio*, quasi *gurgēs* et *gula*, di-

cor. Optime rem conficeret, si certa esset, lectio Basseli, « non certo nomine dictus ». Tum enim significaret, incertum esse, *gurgulio*, an *curculio* dicendus sit.

3. *Summo saginam* A. *Nec gratus tritici, sed multa vivo sagina* C. *Nec gratus Cereri, sed multa vivo sagina* Per. *non parvam sumo saginam* Cast. *Pith. insumo saginam* scripsit Heum. — *Non parvam sumo saginam*. *Sagina* est copia ciborum ingesta. Unde Juvenal. IV, 67: « stomachum laxare saginis ». *Quemadmodum igitur cibum sumere* vulgo dicitur, ita et *sumo saginam* rectum est; nec debebat ab Heumanno reponi *insumo*. Loquitur autem de sumendo cibo, quia hospitem ante vocaverat: qui quidem hic importunus *non parvam saginam sumit*, sed e contrario *cibi non multi hospes* dicitur a Cicer. Epist. ad Div. IX, 26, extr.

XXV. MUS.

PARVA mihi domus est, sed janua semper aperta.

Exiguo sumptu furtiva vivo sagina.

Quod mihi nomen inest, Romæ quoque consul habebat.

1. *Parva mihi domus est*. Cavum adpellat Horat. Serm. II, 6, 81 et 116.

2. *Furtivis nutrior esseis* P. *furtiva vivo sagina* Pith. Cast. Hæc verior lectio videtur, quam Per. quæ glossam sapit, sicut idem æn. 36 pro *virides exspecto saginas* supposuit *pastus exspecto virentes*. — *Furtiva vivo sagina*. *Furtiva* dicantur, quæ clam, latenter et precario fiunt. *Furto vi-*

vere dicit auctor elegim de Spe, v. 34; « *furtiva procerum supplicia* » Vestr. *Spurinna*, II, 12; *furtivos colores*, Horat. Epist. I, 3, 20.

3. *Quod mi nomen* A. *Trojæ quoque consul* D. — *Romæ quoque consul habebat*. Immo duo consules (aterque Decius, pater et filius). Res nota vel ex Floro, Hist. Rom. I, cap. 14, n. 1, et cap. 17, n. 7. HEUM.

XXVI. GRUS.

LITERA SUM CÆLI PENNA PERScripta volanti,
Bella cruenta gerens volucris discrimine Martis,
Nec vereor pugnās, dum non sit longior hostis.

1. *Litera sum cæli.* Ad hæc verba in primo Anglicauo codice hæc glossa legitur adscripta: « Grues enim ordine literato in aere volant. Martialis, lib. IX, ep. 14, ad Earinum: « Nomen habes, inquit, Quod penna scribente grues ad sidera tollant ». Idem, lib. XIII, ep. 75, de gruib: « Turbabis versus, nec litera tota volabit, Unam perdideris si Palamedis avem ». Scilicet quoniam grues æstiva relinquunt, et tepido permutant Strymona Nilo, Ordinibus variis per nubila, textitur ales Litera, pennarumque notis inscribitur aer », ut Claudianus canit de bello Gild. v. 474 seqq. Hæc. — *Pennas per scripta volantes* Per. et Schott. *penna perscripta volantis* Pith. et Cast. Borchart. Hieroz. part. II, lib. I, cap. 11, ubi hunc versum illustrat, recte conficit, genitivum *volantis* mutandum in ablativum: *volante*, et *volanti* ediderunt Heum. et Heyn.

2. *Bella cruenta gerens.* Invenit poeta fabulam Homericam de Pygmæis cum gruib belligerantibus, quam et Plinius paucis memorat Hist. Nat. lib. IV, c. 11, et lib. VII, c. 2. Hæc. Dixi jam pridem ad Rutil. Itin. I, 291. — Fabula autem hæc origine deducta a Gerana, Pygmæorum regina, quæ a Junone propter sprete formæ injuriam in

Gruem versa, æternum dein cum sua ipsius gente bellum gessit: quam tangit Ovid. Metam. VI, 90, ubi vid. uot. Ed. — *Volucris discrimina* Per. et Schott. — *Volucris discrimine Martis*, i. e. eo discrimine, quod faciunt volucres, vel quod fit volando. *Discrimen* autem non de aucipiti periculo prælii, sed magis proprie de diviso et in duo cornu discreto agmine, quo volare, atque adeo pugnare grues soleant, accipiendum videtur, ut « agminum discrimina atque ordinem » dixit Curtius, IV, 12, 20. Similiter in Nemesiani fragm. de Aucupio, vs. 15, « volucres figuræ » sunt literæ, volucris formam vel volatum referentes, vel quæ volando figurantur. Conf. uot. edit. hujus tom. I, p. 183. Eu.

3. *Dum non sit longior hostis*, id est, dummodo hostis æqualis sit statum, nec me grandior. Innuuntur Pygmæi, « quorum qui longissimi sunt, non longiores esse dicuntur, quam pedes duos et quadrantem », teste Gellio, lib. IX, cap. 4. ^{Dionysius} lib. VII Hist. Nat. cap. 2: « Pygmæos autem tradi teruas spithamas longitudine non excedere ». Hæc. — Satirice rem augeat Juvenal. Sat. XIII, 173, de iisdem loquens: « ubi tota cohors pede non est altior uno ».

XXVII. CORNIX.

Vivo novem vitas, si me non Græcia fallit,
Atraque sum semper nullo compulsa dolore,
Et non irascens ultro convicia dico.

* *De cornice* A. *Cornicula* habet Cast. et vulg. *Cornix* C. et Per. et Pith. quos sequutus sum.

1. *Vivo novem vitas*. Nempe vitas vel ætates hominum. Vitam autem hominis ad sæculum usque produci posse putabant. Ovid. Am. II, 6, 35: « Vivit et armiferæ cornix invisæ Minervæ, Illa quidem sæclis vix moritura novem ». Ausonia, Idyll. XVIII, de æt. anim. v. 2: « Hos (viros) novies superat vivendo garrula cornix ». Unde *annosam cornicem* dicit Horat. Carm. III, 17, 13, et *vetulam* IV, 13, 25. — *Si me non* Per. et Pith. *si non me* Cast. *si me non gratia* A. et C. — *Si me non Græcia fallit*. Respicit Hesiodum, qui de ætatibus animantium luserat aliquo in carmine suo, quod intercidit, sed e quo versus quinque Plutarchus recitat libro de Oraculorum defectu. Plinius, Hist. Nat. lib. VII, cap. 48: « Hesiodus fabulæ, ut reor, cornici novem nostras adtribuit ætates ». — Hæc comparari possunt cum illo Ausonii in Gripho ternario, v. 14, infra producendo: « Et toties trino cornix vivacior ævo, Quam novies terni glomerantes sæcula tractas Vincunt æripedes ter terno Nestore cervi ». Cervorum et cornicum longævitatem præ angustia vitæ humanæ spatii passim veteres effe-

runt poetæ. Id pulchre Flaminius, Carm. lib. I, ad immaturum puellæ obitum transtulit: « Crudelis, implacabilis, Iniqua mors, cornicibus Tam longa parcis sæcula: Et huic puellæ tam cito Manus rapaces injicis ». Plura vide apud Rittershus. ad Oppian. Cyneg. II, pag. 291, seq. Davis. ad Cic. Tuscul. I, 31; III, 28, etc. Ed.

2. *Utraque* D. et Pith. et habebat codex Castalionis, qui correxit *Atraque*. *Veraque* E. *Nomen habens atrum nullo* A. et C. *Nomen habens atrum nullo compulsu dolore* Per. *compulsa dolore* D. et E. et Pith. *nullo complexa dolore* Cast. quem sequutus est Walch. — *Atraque sum semper*. Ad illud respexit, quod atrati cognatorum funus prosequerentur. Cast. — Sic Propert. IV, 7, 27: « Denique quis nostro furvum te funere vidit? Atram quis lacrymis incaluisse togam? »

3. *Utro convicia dico*. Poeta noster ludit ambiguitate vocabuli. *Convicia* enim sæpe sunt clamores contumeliosi. Haud raro tamen eadem vox generaliori accepta sensu quemvis clamorem signat. Hævum. — Ovid. Met. V, 677: « nemorum convicia picæ ». Vid. not. nostr. ad Saleii Bassi Carm. v. 258 (nost. ed. t. III, p. 269. En.), et ad Colm. Hort. v. 22 (huj. volum. p. 29. En.)

XXVIII. VESPERTILIO.

Nox mihi dat nomen primo de tempore noctis.
 Pluma mihi non est, quum sit mihi pinna volantis.
 Sed redeo in tenebris, nec me committo diebus.

1. *Fix mihi dat* ed. Basuel. — *Primo de tempore noctis*, id est, de vespere. Ovidius in fabula de Minneidibus in vespertilionibus mutatis, *Metam.* IV, 415: « Nocte volant, seroque trahunt a vespere nomen ». Atque ex hoc loco Ovidii reliqua descriptio vespertilionis petita videtur.

2. *Pluma mihi non est, quum sit*. *Incultentis* hæc exponit Ovidius l. c. v. 407: « tenuis membrana per artus Porrigitur, tenuique inducit brachia penna... non illas pluma levavit, Sustinere tamen se perluculentibus alis ». Plinius, *Hist. Nat.* lib. X, cap. 81: « Volucrum animal parit vespertilio tantum, et membranaceam pinnæ nni »; ubi Harduinus explicat: « membranæ coriaceæ pennarum vice ». De *penna* et *pinna* consule Vossii *Etymolog.* et Pierini et Taubmannum ad *Virg. Georg.* III, 372. *BURM.* — *Pinna volantis* D. quod melius, quam *penna* cæterarum. — *Penna* enim sine plumis constare nequit. *Ed.*

3. *Sed redeo in tenebris* A. et C. et D. et Per. et Basuel. quam lectionem probat Heynius. *Sed sedeo*

Pith. et Cast. pro quo Heumannus rescribendum duxit *Desideo*, æque male. Falsum nempe est vespertilioes in tenebris *sedere* vel *desidere*. Bonemannus igitur geminam emendationem tentavit: unam e scriptura quatuor codicum *sed redeo in tenebris* fingi posse putat *Credo me tenebris, nec me committo diebus*, additque versum Ovidii, *Met.* IV, 616: « Jamque cadente die veritus se credere nocti »: alteram e lectione vulgata *sed sedeo* dncit, pro qua reponit *Nec sedeo in tenebris*, id est, non deliteo deses tempore vespertino, sed circumvolito, etsi incifuga luci dierum non me ausim committere. *Non me committo* scribit Per. nec ... movebo diebus, cum lacuna, ed. Basuel. quæ forte voluit *nec castra movebo*, id est, procedam, migrabo, consueta dictione proverbiali. Vid. *Lacil. Ætn.* vs. 607, et *Epithalam. Ausp.* vs. 54. — *Committo diebus*. Ita Catullus, *Carm.* LV, 16, ex lect. Scalig. « Audacter committe, crede luci ». *Propert.* III, 16, 5: « Quid faciam? obductis committam mene tenebris? » *BURM.*

XXIX. ERICIUS.

PLENA domus spinis, parvi sed corporis hospes,
Incolumi dorso telis confixus acutis;
Sustinet armatas segetes habitator inermis.

1. *Plena domus spinis.* Domus est de pelle vel dorso ericii accipienda, sicut ænigm. 18 et 20. Nemesianus, Cynege. vs. 57, vocat « spinosi corporis erem ».

2. *Confixus acutis A. et C. Per. et Pith. completus Cast. et vulg. — Confixus acutis... armatas segetes.* Lectionem hanc e pluribus codicibus constitutam firmat imitatio Virgilii, *Æn.* III, 45: « Confixum ferrea texit Telorum seges, et jaculis increvit acutis ». *Segetes* poetis vocari solet omnis rerum juxta se positarum densa et continuata multitudo, ad speciem culmorum. Claudian. de Cons. Mall. vs. 317,

segetem ahenam vocat seriem calamorum æreorum in organo hydraulico, nudi segetem Mavortiam ferri cohortes armatorum, in III Cons. Hon. v. 135. In Ovidio, Met. III, v. 110: « seges clypeata virorum »; et in Plauto, Aul. I, 1, 6: « stimulorum seges ». Idem plaue de Hystrice canit Claudian. Idyll. II, 11: « stat corpore toto Silva minax, jaculisque rigens in prælia crescit Picturata seges ».

3. *Armatus C. segetes A. Per. et Pith. sedes Cast. et vulg. Pro habitator Schottus corrupte edidit Calitator. — Inermis, nempe nullis aliis armis instructus. Ed.*

XXX. PEDICULI*.

EST nova notarum cunctis captura ferarum,

* *Pedula Per. Pediculus Per. 2 et Pith. Piscator et pisciculi Caus. Pediculi Cast. — Pediculi.* Vetusstus auctore nostro hoc ænigma est. Tradit enim Herodotus in vita Homeri, accessisse ad hunc poetarum regem pueros quosdam piscatores, eique explicandum obtulisse hunc ænigma: « Nos, quæcumque cepimus, reliquimus, quæ vero non cepimus, nobiscum portamus ». Deinde sua ipsomet sensa exponentes dixisse, se, quum piscium nihil capere possent, desidentes in sicco

pediculos esse venatos; et horum quotquot cepissent, abjecisse; quos autem non invenissent, domum retulisse. Addit Herodotus, fuisse, qui traderent, Homerum ænigmatibus hujus perplexitate enectum occubuisse: quos quidem ait in errore versari ridiculo. Hæc.

1. *Nova notarum Per. Pith. Cast. pro eo Heumannus et Heynæz. recte rescripserunt notarum, quia pediculi sunt sane feræ cunctis notæ, cunctis notarum D. et E. captio ferarum E. — Est nova, id est,*

Ut, si quid capias, id tu tibi ferre recuses,

Et, quod non capias, tecum tamen ipse reportes.

vulgo non usitata, sed prorsus paradoxo venatio. Sic Cicero Orat. pro Lig. cap. 1: « Novum crimen, et ante hunc diem inauditum ». Hæm. — Notavi jam dudum hanc significationem novi ad Eleg. VII, v. 4 (huj. op. tom. II, p. 263. Ed.) Servius ad Virg. Ecl. III, vs. 86: « Pollio et ipse facit nova carmina », nova interpretatur magna et miranda. Add. Horat. Carm. II, 15, 20: « Tempia novo decorare saxo », id est, vulgo inusitato.

2. Si quid A. et C. et D. et Per. et Pith. si quod Cast. et tu Per. sed tu tibi D. et E. id tu tibi Pith. et Cast.

3. Capias D.

XXXI. PHOENIX.

VITA mihi mors est; morior, si cœpero nasci;

Sed prius est fatum leti, quam lucis origo.

Sic solus Manes ipsos mihi dico parentes.

1. Vita mihi mors est. Pariter Latantius in majori carmine de Phœnice, v. 166: « Ut possit nasci, hæc adpetit ante mori ». Ibid. v. 78: « Nam perit, ut vivat, se tamen ipse creat »; vs. 92: « exsequiis immortua suis ». Hæm. — Moriar E.

2. Fatum leti A. fatum leti C. et Cam. fatum leti, quam Per. et Pith. Hæc lectio, pluribus codicibus confirmata, genuina esse videtur, et præferenda vulgatæ fatum, læta quam lucis, quæ a Castalione profecta est: est factum D. loca quam lucis E. — Manes mihi dico parentes. Alii habent et colunt Manes patrios, Maues parentum, qui olim genuerunt, nunc decesserunt: ego solus ab ipsis Manibus generatus, h. e. per mortem ortus sum. Manes pro ipsa morte, haud infrequens. Statius, Theb. VII, 761: « instantes quonam usque morabere Manes »; et XI, 563: « nondum ille peractis

Manibus, etc. » i. e. morte nondum consequuta. Similiter Claudianus Phœnicis « fecundam mortem, et rogum parturientem » dicit de Phœnice, v. 25 et 62. — Et auctor Carm. in laudem Solis Phœnicem dicit reparatum busti favillis, v. 29. Ed.

3. Solos manes Per. Pith. Cast. et Basuel. solus A. et D. quod recte posuerunt Hæm. et Heyn. mares P. mihi duco parentes Pith. et Basuel. Reusneri editio, quam credo Perionii primam referre, huic ænigmati de Phœnice aliud subjungit, quod tamen Perionius edidit, ann. 1537, quam pro secunda habeo, non teneo. Nescio igitur, utrum pro genuino auctoris, an pro additamento librarii habendum sit. Ipsum hic subjicio: « Nec sum, nec non sum, morior simul atque renascor; Præbet et interitus teneræ primordia vitæ: Sumque mihi leti et redeuntis originis auctor ».

XXXII. TAURUS.

MORCHUS eram regis; sed lignea membra sequebar;
 Et Cilicum mons sum, sed non sum nomine solo;
 Et vehor in cælis, et in ipsis ambulo terris.

1. *Nec bos regis eram* Cod. vet. quem Heumannus oblitus est signare. — *Morchus eram regis*. Minois, ejus uxor Pasiphae tauro se commiscuit, forma lignea bovis iuncta. Propert. II, 23, 113: « Uxorem quondam magni Minois, ut aiunt, Corrupti torvi candida forma bovis ». — *Sed lignea membra sequebar*. « Mentitum lignea monstra bovis » vocat Propert. IV, 7, 58. Idem, III, 17, 12: « obignam cornua falsa bovis »; Ovidius, Art. Am. I, 325: « vaccam acernam ». Conf. Excurs. ad Rufini carmen de Pasiphae, hnj. op. t. II, p. 449. Ed. — *Sequebar*. Indicat amorem. Virg. Ecl. VI, 49, de ipsa Pasiphae: « At non tam turpes pecudum tamen ulla sequuta est Concubitus »; et v. 55: « Ant aliquem in magno sequitur grege ». Couf. Ecl. II, v. 63 seqq. BUNN.

2. *Et Cilicum* A. et E. Pith. et Cam. *Cilicium* C. *Cælicum* D. *Cilicus*. Cast. et al. *sed mons sum nomine solo* A. et E. *sed non sum nomine solo* Pith. et Cast. et alii: quam lectionem sine justa causa deseruit Heumann. *sed non hoc nomine solo scribens*. *Et Cilicum immensus mons sum, et mons nomine solo* Per. — *Cilicum mons sum*. Sic etiam Ovid. Met. II, 217: « Ardet Athos, Taurusque Cilix, et Tmolus et Oëte ». Tibull.

I, 7, 16: « Frigidus intonsos Taurus arat Cilicas ». Sil. Ital. XIII, 882: « Hinc Cilicis Tauri saxosa cacumina viset ».

3. *Non sum nomine solo*, i. e. solo nomine Tauri, sed nomine vario. Nempe Taurus mons, ut Plinius, Hist. Nat. lib. V, c. 27, docet, « numerosis nominibus et novis, quatenusque incedit, insignis est, etc. » et Priscianus Perieg. v. 639 (hujus op. tom. IV, p. 342. Ed.): « Non tamen est nomen montis cognomen ubique, Sed varii flexus variantur nomine multo », ubi vid. not.

3. *In cælo, sed in D. et E. et Cam.* — *Et vehor in cælis*. Virg. Georg. I, 217: « Candidus anratis aperit quum cornibus annum Taurus » HæN. — Beda, de Mensibus: « Moius Agenorei miratur cornua Tauri ». Auson. in Eclogario, p. 550: « Inde ad Agenorei festinans cornua Tauri, Scandit Lanigeri tropicum Sol aurens astrum ». In fragm. Prognost. Germanici, quod tom. præced. dedimus: « Hinc et Agenorei stellantia cornua Tauri ». Agenoreum bovem vocat Ovid. Fast. VI, 712. In epigr. Basilii de signis: « Cornigeri ductor gregis, Europæ quoque vector ». Manil. II, 489: « sic quondam gesserat ante Europam dorso retinentem cornua læva ». Europa, Agenoris filia, ut notum. Ed.

XXXIII. LUPUS.

DENTIBUS insanis ego sum, qui vinco bidentes,
Sanguineas prædas quærens, victusque cruentos;
Multa cum rabie vocem quoque tollere possum.

1. *Dentibus insanguis* D. et Pith.
— *Dentibus insanis ego sum*, i. e. insanio, sævio dentibus, «qualis per arva Libycus insanit leo», Senec. OEd. v. 919. Sic *insana fames* Lucan. VII, 413; *insani ungues* Ovid. Ib. v. 601. *Dentibus* adludit ad *bidentes*, quæ sunt oves. Ovid. Trist. I, 1, 78: «si qua Excussa est avidi dentibus aqua lupi».

2. *Quærens prædas* Per. *rietusque cruentos* C.

3. *Multaque E. Mixtaque cum rabie: vocem A. Mixtaque cum rabie corpus C. Mixta et cum rabie vocem quoque tollere novi* Per. *Multa cum rabie vocem quoque tollere possum* Pith. et Cast. Post *rabie* punctum figit Heum. et verba eo ad priora *victusque cruentos* trahit, auctoritate codicis A. Sed eum non sequutus est Heyn. — *Multa cum rabie vocem*

quoque tollere possum. Vocem, clamorem tollere vulgo dicuntur, qui ira et rabie concitantur. Horst. Art. Poet. 93: «Interdum tamen et vocem Comædia tollit, Iratusque Chremes tumido delitigat ore». Itaque et hic *lupus vocem multa cum rabie tollit*, vehementes et horridos ululatus edens. Sed tamen et *tollere* hoc loco accipi potest pro *eripere vocem*, ut Castalio et Heumannus interpretantur, secundum illud Virgilii, Ecl. IX, 53: «Vox quoque Mærin Jam fugit ipsa: lupi Mærin videre priores». Scilicet, ut Plinius, Hist. Nat. lib. VIII, c. 34, docet: «In Italia creditur luponum visus esse noxius: vocemque homini, quem priores contemplantur, adiungere ad præsens». Et fortasse utrumque respexit auctor, de industria ludens ambiguitate vocis *tollere*.

XXXIV. VULPES.

EXIGUUM corpus, sed cor mihi corpore majus,
Sum versuta dolis, arguto callida sensu,

1. *Corpore malus* D. In A. glossa adscripsit: *Legitur aliter Corporis exigui.* — *Cor mihi corpore majus.* Cor hoc loco notat sapientiam. «Carne puer, sed corde seuer», ait ille. Claudianus: «Ignea longævo frenatur corde juvenus». BARTH. Adv. XVI, 30. — Addo alia

non minus notatu digna Veterum loca. Plautus in Persa, IV, 4, 70: «Cala est et callida, habet cor». Ennius apud Cicer. lib. I de orat. c. 45: «Egregie cordatus homo, catus Ælius». Sic *excors* et *vecors* pro stulto ponitur. Heum. — Sæpius tamen pro ignavo et imbelli. Eo.

Et fera sum sapiens, sapiens fera si qua vocatur.

3. *Talis fera si qua Per.* — *Sapiens fera si qua.* Plautus Trucul. IV, 4, 15 : « Cogitato, mus pusillus quam sit sapiens bestia ». In *si qua*, et, apud alios, *si tamen*, est ἐπιεικὴς;

quam pluribus locis aliorum scriptorum adstruit Heum. et Bunemannus, quæ tamen non necessarium putamus repetere. — *Sapiens* animal, homō, apud Linnæum. En.

XXXV. CAPRA.

ALMA Jovis nutrix, longo vestita capillo,
Culmina difficili peragrans super ardua gressu,
Custodi pecoris tremula respondeo lingua.

1. *Alma Jovis nutrix.* Alma hic est alens lacte. De Amalthea capra, quam Jovi iufauti lac præbuisse dicitur, nota est fabula. Cæsar Germanicus in Arateis, v. 164 : « Una putatur Nutrix esse Jovis, si vere Jupiter iufaus Ubersa Cretæ mulsit fidissima capræ ». — *Vestita capillo.* Sic quoque eleganter vestire, de lanugine ac barba dicitur. Virgil. Æn. VIII, 160 : « Tum mihi prima genas vestibat flore juvena » ; ad quem locum vide Erythræum in Indice. Lucret. V, 672 : « Nec minus in certo dentes cadere imperat ætas Tempore, et impubem molli pubescere veste ». Claud. Cons. Olybr. vs. 70 : « Ante gens dulces quam flos juvenilis inumbret, Oraque ridenti lanugine vestiat ætas ». Sic in Elegia Galli apud Pith. p. 418 :

« Candida quod nulla lanugine vestiat ora ». Ed.

2. Glossa adscripsit nam *facili* in A. *Fulmina* E. Heumannus conjicit *peragrans licet ardua* : Bunemannus *peragrans supero ardua*. Heynazius *sæpe ardua*, quod istis præferre velim. — *Culmina* intelliguntur montium et rupium. Virgil. Ecl. I, 77 : « Non ego vos (capellæ) posthac, viridi projectus in antro, Dumosa pendere procul de rupe videbo ».

3. *Custodi pecoris* A. et D. et E. et Cam. et Pith. *pecorum* Per. et Cast. *Prætulit pecoris*, quia sic Virg. Ecl. III, 101 : « Idem amor exitium pecori, pecorisque magistro » ; et Ecl. V, 44 : « Fornosus pecoris custos, formosior ipse ». — *Respondeo* voce D. et Pith. et Bas.

XXXVI. PORCUS.

SETIGERÆ matris fecunda natus in alvo,
Desuper ex alto virides exspecto saginas,
Nomine numen habens, si litera prima periret.

1. *Setigere matris*. Ita et Virgilius, *Æn.* XII, 170, dixit *setigeram suam*. *HEUM.* *Martial. Spect.* 13, 1: « Icta gravi telo mater sus »; et v. 6: « soluta parens ». — *Natus in alvo* omnes libri; sed *Heumannus* corrigendum duxit *ab alvo*, quod fetus non *in alvo* nascantur, sed *ab alvo*: sed *Heynazius* nulla cogente necessitate id factum putat, quia *natus* pro *generatus*, ut sepe. — Vid. supra ænigm. XIV, p. 361. Eo.

2. *Pastus exspecto virentes Per.* — *Desuper ex alto*, ex arbore *virides saginas*, glandes quernas, unde *quercus glandifera* dicitur.

3. *Numen habens*, i. e. *Orcum*, qui et *Pluto*, et *Dis pater*. *Virgil. Georg.* I, 277: « Quintam (diem) fuge: pallidus Orcus Enmenidesque satæ ». *Plautus, Epid.* II, 1, 7: « Cujus quoties sepulcrum vides, sacrificia illico Oreo hostiis ». *Cicer. in Verr. orat.* VI, c. 50, quem paullo ante *Ditem* patrem nominarat, *Orcum* adpellat. *HEUM.* — *Horat. Carm.* II, 3, 24: « Victima nil miserantis Orci ». — *Prima perempta E.* quod *vulgatæ* habent: *periret* videtur esse idiotismus auctoris, qui conjunctivos amat. Vid. præmii v. 3 et 7.

XXXVII. MULA*.

DISSIMILIS patri, matri diversa figura,
Confusi generis, generi non apta, propago,

* De mulo A.

1. *Patris, matri A. matri, patris C. patri, matri D.* et *Pith. matri, patri Per.* et *Schott. patri, matri Cast.* et vulg. *figuræ D.* — *Dissimilis patri.* *Horat. Carm.* IV, 4, 30: « Est in equis patrum Virtus ». — *Matri diversa figura*, i. e. secundum figuram mula diversa est *matri*, i. e. a matre, per Græcismum, quomodo *Horatius* inprimis verba *diversus, differre, distare* jungere dativo solet. *Figura* est forma et spe-

cies exterior. *Cicero pro Rosc. Am.* cap. 22: « Monstrum certissimum est, esse aliquem humana specie et figura, qui tantum immanitate bestias vicerit, etc. »

2. *Confusi generis A.* et *C.* et *D.* et *Per.* et *Pith.* et *Cam.* *Confusa generi quoque sum E. Alterni generis Cast.* et vulg. — *Confusi generis... propago.* Ita vocatur mula, quia ex equa et asino gignitur, quorum semina confundantur: quem in modum dicitur *Ovid. Her.* II,

Ex aliis nascor, nec quisquam nascitur ex me.

70 : « et tauri mixtaque fornix viri » ;
et Fast. I, 113 : « confusæ quondam
nota parva figuræ ». — *Generi non
apta propago*, i. e. ad generandum.
Palladius de Insit. v. 29 : « Si velo-
cis equæ pigro miscetur asello Ar-

dor, ut in sterilem res cadat acti-
gradum, Fecundumque genus pro-
ductus dealeat heres, etc. » nbi vide
quæ adnotantur. En.

3. *Nec quicquam* C. et Per. et
Schott.

XXXVIII. TIGRIS.

A fluvio dicor, fluvius vel dicitur ex me,
Junctaque sum vento, vento velocior ipso,
Et mihi dat ventus natos, nec quero maritum.

1. *A fluvio dicor, fluvius vel.* = A
celeritate, qua defluit, Tigri nomen
est inditum; quia Persica lingua
Tigrim sagittam adpellant, inquit
Curtius, IV, 9, 16. Alii tamen cum
poeta nostro flumen illud a tigride
animali dictum esse credunt. Ac sa-
ne Plinio, lib. VIII Hist. Nat. cap.
18, tigris vocatur *animal velocitatis
tremenda*. ΗΕΥΜ. — De vehemen-
tia et celeritate Tigris amnis add.
Avien. Desc. Orb. 1179 : « Non alium
tantus rapit impetus; laud ita quis-
quam Spumescit fluctus, neque tan-
tos ulla fragores Unda ciet » ; ubi
vid. not. t. V, p. 333 huj. op. En.

2. *Quæ sum velocior ipse* A. *ven-
toque velocior* E. — *Junctaque sum
vento*, quasi connubio. Hoc sensu
Ovid. Her. XX, 23 : « Fraus mea
quid petiit, nisi uti tibi jungerer
uni » ; et ibid. v. 215 : « Nube, pre-
cor, dicet, cui te bona numina jun-
gunt ». ΒΕΝΕΜ. — *Vento Zephyro
junctam tigridem esse*, ex eoque
concipere, fabulantur Veteres. Un-
de Zephyrum *maritum* ejus vocat
Claudian. Rapt. Pros. lib. III, 266 :
« fremit illa marito Mobilior Ze-
phyro ». Ad quem locum Gesnerus

adnotat : *Maritum Zephyrum* dari
tigribus, docet etiam Oppianus, Cy-
neg. III, 353 : Ὠκυπέτα τῶν αὖτις δι-
θεῶν παντοίεχα θηρῶν. Αὐτῇ γάρ
τε θεῶν ἑκδὸν Ζεφύρου γενετῆρι. Fern-
rum omnium celerrimam longe ait,
cursu æqualem ipsi patri suo Ze-
phyro : quam fabulam deinde re-
fellit. Celebratio adhuc fabula est
de equabus in Lusitania e Zephyro
vento gravidis. Virgil. Georg. III,
273 : « Illæ Ore omnes versæ in
Zephyrum stant rupibus altis, Ex-
ceptantque leves auras, et sæpe siue
ullis Conjugiis vento gravidæ, mi-
rabile dictu ». Plinii et aliorum tes-
timonia adducit Heum. — *Vento
velocior ipso*. Frequens velocitatis
descriptio. Virgil. Æn. V, 319 :
« Emicat, et ventis et fulminis ocior
alis ». Idem, XII, 633, et Horat.
Carm. II, 16, 23, ocior Euro. Claud.
Rapt. Pros. II, 200 : « ruunt, quan-
tum non impetus Austri, etc. »

3. *Dat natos ventus* Per. *non que-
ro C. maritos* D. et E. et Cam. —
Mihi dat ventus natos. Catull. Carm.
I. XI, 212 : « brevi liberos date ».
Columella Hort. v. 385 : « sobolem
dabit illa capacem ».

XXXIX. CENTAURUS.

QUATTUOR insignis pedibus, manibusque duabus,
Dissimilis mihi sum, quia sum non unus et unus;
Et vehor et gradior, quia me duo corpora portant.

1. *Quattuor insignis pedibus, manibusque duabus.* Centaurus iusignis, id est, hoc quasi signo notabilis et distinctus a reliquis quadrupedibus est, quod *quattuor pedibus* simul et *duabus manibus* est praeditus. Vocem *insignis* monstris designandis adhiberi solere, notavit ad h. l. Buneman. Quintil. I, 1, 2 : « Hebetes et indociles non magis secundum naturam hominis eduntur, quam prodigiosa corpora, et monstris insignia ». — Curtius, IX, 1, 25 : « Si quos (infantes) iusignes, aut aliqua membrorum parte inutiles notaverunt, necari iubent ».

2. *Quia non sum unus et idem* Per. *quia non sum unus et unus* Pith. *quia sum non unus et unus* Cast. — *Sum non unus et unus.* Nempe *unus*, quia unum animal, non *unus*, quia ex homine et equo compositus. Ovidio dicitur, Met. XII, 478, *vir equo commissus*. Idem, Am. I, 4, 8, Centauros dicit *ambiguos viros*, et quorum equo membra cohaerent.

3. *Et vehor et gradior.* Vehor, quia equi, gradior, quia hominis simul pedes sunt. Virgil. Aen. V, 571 : « iuvectus equo ». Ovid. Art. Am. III, 776 : « Parva vehatur equo ». — *Quum me duo corpora portant* A. *quum me duo corpora portant* Pith. et Cast. *Quia me duo corpora portant.* Sic Lucretius, V, 880 seq. Centauros describit simul et refutat : « Sed ne-

que Centauri fuerunt, neque tempore in ullo Esse queat duplici natura et corpore bino Ex alienigenis membris compacta potestas ». Hinc *bimembres* vocantur Virgilio, Aen. VIII, 293, et Ovidio, Her. II, 71, Am. II, 12, 19. Maullius, lib. IV, vers. 230, dixit : « bifero Centauri corpore ». — Semiviri quoque dicuntur Centauri, ut Chiron, qui arcitegens est, Ovidio Fast. V, 380 : « promel sua sidera Chiron Semivir, et flavi corpora mixtus equi », ubi semifer alii : ut apud Statium, Silv. II, 1, 89, edidit Marklandus, « Semifer Aemouium vincebat Pelea Chiron » ; apud Ovid. Epist. IX, 141 : « Semivir occubuit in lethifero Eveno Nessus » ; ubi Nessus, Centaurus biformis, recte *semivir* dicitur, ut passim de Centauris, quibus *ἡμίανθρωποι ἵππου καὶ ἀνδρὶς* dat Palamphatus, de Incred. cap. 2, et ex eo Apostolius, cent. XI, Proverb. Gr. § 33. Errant igitur, qui in utroque Ovidii loco praefereunt *semifer*, et a *fero* pro equo deducunt. Certe in altero loco *Semifer Nessus* et *lethifer Evenus* parum concinne uno eodemque versu conjunguntur. Apud Senec. Herc. OEt. 470, editur vulgo de eodem Nesso : « Cruore tincta est palla semiferi, pater » ; et v. 966 : « Proh ! Nesse fallax, atque semiferi doli ! » et alibi. Ed.

XL. PAPAVER.

GRANDE mihi caput est, intus sunt membra minuta;
Pes unus solus, sed pes longissimus unus;
Et me somnus amat, proprio nec dormio somno.

1. *Grande mihi caput est.* Iisdem verbis inf. ænig. 84, 3, de malleo utitur. Virgil. Æn. IX, 437: «las- soque papavera collo Demisere caput». *Membra minuta* sunt grana innumera, quæ propter «fecunda papavera» dicuntur Ovidio, Met. XI, 605. Idem, Trist. V, 2, 24: «Quotve soporiferum grana papa- ver habet». — *Intus sed membra* A. Per. incussum membra C.

2. *Unus solus...* longissimus idem Per. — *Pes unus solus.* Sic æn. 63, de Tridente: «Unus præterea dens est et solus in imo». Atque unum et solum sæpe eleganter conjungi,

variis locis Ciceronis et Lactantii ad hunc locum probavit Bunem. *Pes* dicitur caulis plantæ vel herbæ, ut apud Columell. Hort. vs. 254, «pede candida beta».

3. *Et me somnus amat.* Unde Ovid. l. cit. *papaver* vocat *soporife- rum*, et Virg. Georg. I, 73: «Le- thæo perfusa papavera somno». Hæm. — Columell. Hort. vs. 104: «profugos vinetura papavera som- nos»; et Epigr. X de vita tranq. quod supra pag. 137 hujus tñmi dedimus, vs. 7: «Et non sollicitos missura papavera somnos». — *Non dormio* C.

XLI. MALVA.

ANSERIS esse pedes similes mihi, nolo negare;
Nec duo sunt tantum, sed plures ordine cernis;
Et tamen hos ipsos omnes ego porto supinos.

1. In D. deest *mihi*. — *Anseris esse pedes similes mihi*, id est, folia me habere pedibus anserinis similia. Nescio, an hanc similitudinem alius quis Veterum notaverit. Si- mile quid de cynosbato, rubi ge- nere, tradit Plinius lib. XXIV, cap. 14, sect. 74, eam «folium habere vestigio hominis simile». — Sed

hæc notatim plantarum recentiori- bus descriptoribus admodum fre- quens est. Ed.

3. *Omnes ego porto supinos.* Om- nes hi pedes anserini sunt spini: plantas cælo obvertunt. Hæm. — Ob eam causam *malva supina* dici videntur in epigr. modo citato de vita tranq. v. 6.

XLII. BETA.

TOTA VOCOR GRÆCE, sed non sum tota Latine;
 Ante tamen mediam cauponis scripta tabernam
 In terris nascor, lymphæ liquor, ungor olivo.

1. *Beta vocor... beta Latine* A. et B. et C. Glossa tamen in B. addidit *lege tota. Tota vocor* Pith. et Cast. qui sic edidit Pithæo auctore, quum codex ejus *Beta* haberet. *Beta vocor Græcis... beta Latinis* Per. Barth. Adv. XXVI, 28, lectionem Perio-
 nii amplectens, mire argutatur in verbis *non sum beta Latinis*, et contractam a poeta ait esse vocem *beata*, ut ex *a* et *e* *β*ra fieret Græcum. Ita enim dicere plantam illam *betam* Græcis dici, sed minime *beatam* Latinis esse, apud quos soleant proponi pauperculus. — *Tota vocor Græce*, hoc est, *Beta*, vox et nomen literæ, si *tota* pronuntiatur, est Græca, sed non *tota*, nempe *be* dicitur Latine. Vid. notata ad Colum. Hort. vs. 251. Qui *Beta* scripserunt codices, glossam et interpretamentum librarii exhibent, quo ænigmati ambiguitas perit.

2. *Pauperibus semper propono namque tabernis* B. *Pauperibus semper proponor namque tabernis* C. et Per. Pro eo alium plane versum, eumque meliorem, exhibet Pithæus: « Ante tamen mediam cauponis scripta tabernam »; quem quidem et Castalio edidit; sed in scholio significat, in codice suo utrumque existisse, et posteriorem *Ante tamen mediam* ab eo pro spurio haberi; in quo erravit. — *Ante tamen mediam*. Sed si vox ea *Beta* ante mediam cauponis tabernam scripta reperitur, nomen est plantæ, quæ ibi coquitur et venditur. Tabernæ

habebant quosdam titulos, aut insignia picta, quibus noscerentur. Sic Quintil. VI, 3, 39: « Tabernæ erant circa forum, ac scutum illud signi gratia positum ». (Scutum Mariuum Cimbricum ante memoraverat, in quo imago Galli picta erat.) Gesneri explicatio hujus versus, quæ putat, tabernis cauponum inscriptam fuisse literam B, quæ significaverit *bonam*, quam etiam in Thesaurο suo repetiit, durioscula videtur Heynazio. Vana etiam argutatio videtur viri docti, quam exemplaris mei margini adscriptam reperio, *mediam* tabernam hic dici, quia *be* teneat literam in voce *taberna*. Qui nonnullis in codicibus huic versui substitutus est: « Pauperibus semper, etc. », effectus videtur, ut Castalio mouet, ex Persii Sat. III: « plebeia radere beta », ant e Martialis epigr. 13 libri XIII, ubi *betæ* vocantur *prandia fabrorum*. — Anthol. Lat. V, 52: « *betæ* pigro ventri non inutiles ». En.

3. *In terris* Per. et Cast. *In terra* E. et Pith. et Bas. quod præfero: *ungor olivo* Per. et Pith. *ungor oliva* Cast. — *Ungor olivo*. Sunt ipsa verba Horatii, Serm. I, 6, 122. *Olivo* rectius quam *oliva*. Servius ad Virg. Æneid. VI, 225: « *fuso* crateres olivo »: *olivum* ab *oliva* dictum, nam *oleum* ut *olea* dicitur. Ita quoque Prudentius, Perist. IV, 102: « Arte virtutis fideique, olivo Uncus horrendum didicet domare Viribus hostem ». Bux.

XLIII. CUCURBITA.

PENDEO, dum nascor; rursus pendendo tumesco;
Pendens commoveor ventis, et nutrior undis.

1. *Rursus dum pendo tumesco* A. et B. et C. *rursus pendendo tumesco* Per. *dum pendeo nascor* Pith. hoc erat in Codice Castaliois, qui correxit et edidit *dum pendeo, cresco*: idque sequuti sunt posteriores, Heumannus etiam, et Heyn. Sed Buemannus retinendam censuit antiquam trium codicum et Perionii lectionem *dum pendo*, vel *pendendo tumesco*, et nisi hoc placeat, sic fingit: *Pendeo dum nascor, rursus, dum ventre tumesco, Pendens commoveor ventis*. Ego vero illi adscenio, et lectionem Perionii servo. — *Rursus pendendo tumesco*. Ita incrementum cucurbitæ describunt poetæ. Columella Hort. v. 384: « globosi Corporis, atque utero uimio quæ vasta tumescit ». Propert. IV, 2, 43: « Cærulea cucumis, tumidoque cucurbita ventre ». In *pendendo* ultima corripitur, more sequiorum poetarum, cuius jam multa exempla vidimus. — Unicus tamen locus apud Ovid. Epist. IX, v. 126, in vulgatis editionibus legitur: « Nec venit incultis captarum more capillis Fortunam vultus fassa tegendo suos ». Sed a doctis viris censetur corruptus, quanquam Vossius, Art. Gramm. II, cap. 27, id defendere conatur. Præterea est Juvenal. Sat. III, 232, quem adfert Voss. « Plurimus hic æger moritur vigilando, sed illum ». At ille nec Augusti temporis est, multaque habet similia quæ in melioris ævi scriptis absunt. Ep. — Nec refugiam trium codicum lectio-

nem *dum pendo, tumesco*, ubi *pendo* esset gravior fio, pondus adquire. Verba *pendeo* et *pendo* subiude permutantur in codicibus, uti Vossius V. C. Virgil. Georg. II, vs. 523, notavit.

2. *Pendens dum moveor* E. *velis* et Per. *qui nutrior* D. — *Pendens commoveor ventis*. Hoc videtur contrarium esse Plinio, qui lib. XIX, c. 5, s. 24, ubi de camerario cucurbitæ genere, h. e. eo, quod in cameras et pergulas scandit, atque inde depeudet: « mire teuni pediculo libratur pondus immobile auræ ». Itaque fere eo propendeo, ut cum altero codice Lugdunensi scribam: *Pendens dum moveor*, i. e. dum pendens promoveo et cresco in longum, *ventis et nutrior undis*, h. e. adspirante et vegetante aura non minus, quam unda propinquæ nutrior. Illud *nutrior undis* nemo interpretum explicavit. Sed explicat Columella Hort. v. 394 seqq. ubi de pendente in trichila cucumere, quod idem de cucurbita valet, ait, si ei aqua vicina contingat, hanc mire amare et sequi, eaque retenuari, candidum, mollem dulcemque fieri. Plinii testimonium ad eum versus adscripsimus, qui et lib. XIX, s. 24, de cucurbitis ait: « Amant rigua ac finum ». Et Palladius, lib. IV, in Martio, tit. 9, 8: « Longi et teneri sunt (cucumeres) si aquam in pateuti vasculo sub eis ponas, duobus palmis inferiorem, ad quam festinando tales efficiuntur ».

Pendula si non sim, non sum jamjamque futura.

3. Si non sum D. jamjam ipsa futura Per. jamjamque ventura in codice suo legit Castal. qui correxit futura. Ego vero rescribere velim non sum tam longa futura. — Non sum jam jamque futura, i. e. brevi, mox, futura non sum, peribo; quod explicari potest, brevi et aucte maturitatem putredine corripit, si in terris subsideam, uel in aura pendeam. Sed tamen haec interpretatio uescio quid coacti habet. Itaque velim scriptum esse non sum

tam longa futura. Longitudinem maxime commendat Veteres in cucurbita, eamque promoveri dicunt pendendo. Plinius l. c. de cucurbita: «Crescit, qua cogitur forma, plerumque et dracouis intorti figura, libertate vero pensili concessa, jam visa est IX pedum longitudinis». Et paulo infra: «Cibus quoque longiores tenuioresque eo gratiores, et ob id salubriores, qui pendendo crevere». — Anth. loc. cit. «encumeres humi fuso». Ed.

XLIV. CEPA*.

MORDEO mordentes, ultro non mordeo quemquam;
Sed sunt mordentem multi mordere parati;
Nemo timet morsum, dentes quia non habeo ullos.

* *Cepe Cus. Talpa vitiose inscripsit Schottus. — Burmanno scribitur Cepa: et in vers. 168, Colum. IX: «Nunc capite et porri longo resoluta capilla» conjicit Nunc Cepa, quod alias disquisitum. En.*

1. *Mordeo mordentes. Mordere dicitur cepa, ob acrem saporem, qui hinc et mordax dicitur. Persius, V, 86: «mordaci lotus aceto». Ipsa cepa lacrimosa Columellae Hort. 123. — Aeres quoque dicitur cepae, ut Anth. Lat. lib. V, epigr. 52, v. 22: «Aeresque cepas, alliumque fibratum». En.*

2. *Multi mordere parati, i. e. ad mordeandum, ut supra mu. 18: «semper migrare parata». Verbo mordendi etiam de cepe loquens Persius usus est, IV, 30: «tunica-*

tum cum sale mordens Cepe». — Mordere etiam de frigore usurpavit Horatius, Sermon. II, 6, 45: «Matutina parum cautos jam frigora mordent»; et ad ejus imitationem Anth. Lat. Burmann. tom. I, pag. 702: «Frigoraque mordent blaudu sensu». De salibus et dictis facietis Firmicus, lib. VIII, cap. 7: «falsi sermonis mordacibus dictis risus hominum adsueverint concitare». Sen. Cons. ad Helv. cap. 17: «Sicut sal suavitatem quamdam cum mordacitate habet, ita etiam verborum joci». Pers. I, 107: «quid opus teneras mordaci radere vero Auriculas?» En.

3. *Qui non habet A. quia non habet C. et Per. quomodo et codex Castaliois habebat, qui correxit et edidit secundum Pitheum non habeo.*

XLV. ROSA.

PURPURA sum terræ, pulchro perfusa colore,

Septaque, ne violer, telis defendor acutis.

O felix, longo si possem vivere fato!

1. *Purpura sum terræ.* Purpura, quæ in terra nascitur, et de terra legitur, quum purpura proprie dieta veniat e mari, et sit conchylium. Catullus, LXIV, 49: «Tineta tegit roseo conchyli purpura fuco». De purpurâ marina Plin. IX, 26, s. 60. — *Perfusa colore* A. et B. et C. et E. et Per. *perfusa rubore* Pith. et Cast. et seq. — *Pulchro perfusa colore.* Supra æuig. 2: *nigro perfusa colore.* Sæpe iisdem verbis et phrasibus utitur Noster.

2. *Defensor* A. — *Telis defendor acutis*, i. e. spinis, ut supra æn. 29, 2. Epigramma de eitrio, quod pag. 135 hujus tomi dedimus: «Septa micant spinis felieis muera mali». A Palladio de Insit.

tela vel spicula sæpissime adpellantur spium.

3. *Si possem* A. et C. et E. et Pith. *possim* Per. et Cast. Heumanus non solum rescribere gestit: «O felix, longam si possem vivere vitam!» sed et integrum versum eum tertio sequentis æuigmatis permutandum censet. — *O felix, longo si possem.* Horat. Carm. II, 3, 13: «nimium breves flores amœnæ rosæ» dieit. Ausonius in Ros. vs. 43: «Quam longa una dies, ætas tam longa rosarum, Quas pubescentes juneta senecta premit, etc.» — Sic Nostras poeta MALHERBE de puella quam rapuerat immatura mors: *Et rose elle a vécu ce que vivent les roses, L'espace d'un matin.* ED.

XLVI. VIOLA*.

MAGNA quidem non sum, sed inest mihi maxima virtus;

Spiritus est magnus, quamvis in corpore parvo;

Nec mihi germen habet noxam, nec culpa ruborem.

* *De viola* A. *Viola* B. et C. et Per. et Pith. *Lilium* Cast. et seq. sed manifeste perperam. ED.

1. *Ferum est mihi* Per.

2. *Quamvis in* A. et C. et Per. et Pith. *quamvis sim* Cast. et vulg. *quamvis e corpore magno* D. — *Spiritus est magnus.* *Spiritus* odorem designat. Ausonius in Ros. Moreti poeta: «Sæpe viri nares aer jaeclatur apertas Spiritus». BARN. Adv. *viola alba.* — *Rubore* B.

XX, 20. Gellius, Noct. Att. IX, 4: «spiritu florum variis hausto». Lucret. III, 223: «Spiritus inguenti suavis diffugit in auras». HEUM.

3. *Nec mihi germen habet noxam*, h. e. Neque germen est mihi, quod spinas habeat noxias, ut rosæ, neque ideo uoxæ alicujus culpa, quam propter erubescam. Loquitur de

XIV. TUS.

DULCIS odor nemoris flamma fumoque fatigor,
Et placet hoc Superis, medios quod mittor in ignes,
Quum mihi peccandi meritum natura negarit.

1. *Dulcis odor nemoris flamma fumoque fatigor*, hoc est, Dulci odore impleo nemus Sabæum vel Arabiæ felicis, cujus in arboribus vel fruticibus nascor. Virg. Georg. II, 117 : « Solis est turea virga Sabæis », et Gratius Cyneg. 132 : « ab Eois virga Sabæis, Mater odorati multum pulcherrima turis ». — *Flamma fumoque fatigor*, h. e. flamma incensus et fumo ascendente sublatus adsidue volvor et agitor per antra. Horat. Carm. IV, 11, 11 : « Sordidum flammæ trepidant rotantes Vortice fumum ». Avienus, Desc. Orb. 802 : « Sabæi Turis ibi semper vaga fumum nubila volvuunt ». De usu verbi *fatigo* dixi ad Prisciani Perieg. v. 124.

2. In cod. B. ad *quod* glossa adscripsit : lege *eum*. Sed placet D. et E. — *Et placet hoc Superis*. Ovid. Med. fac. v. 83 : « Quamvis tura Deos irataque numina placent ». Id. Her. XXI, 91 : « Superis... Flava salutis tura merumque damus ». — *Placet hoc*. Elegans loquendi modus, sæpius interrogative ponitur, ut in illa expostulatione : « Placet hoc ergo ? et leges diligentissimæ pudoris custodes, decenas uxori-

bus dari, quantas meretricibus, jubent ? » Martial. XI, vs. 34 : « Hoc Musis, hoc tibi, Phœbe, placet ? » Sic sæpe apud Terentium et Ciceronem. Ed.

3. Deest totus hic versus in A. et in Basnel. Contra exstat in B. et C. *Peccandi vitium* Per. et Pith. Pro tertio versu A. hunc adponit : *Nec mihi pœna datur : sed habetur gratia dandi*. Hunc tamquam quartum cæteris adsunt D. et E. et Castalio, qui in eo *danti* corrigit ; sed quomodo hic genuinum eum existimare potuerit, adeo ut tertium nostrum pro eo ejiciendum censeret, satis mirari nequeo. Sic tamen et Fabricius statuit Bibl. Lat. tom. III, p. 256 edit. novæ. Contra versus quartus deest in B. et C. et P. et Pith. — *Peccandi meritum*. Mereri poetis et aliis sæpe est peccare, delinquere. Virgil. Georg. IV, 453 : « Ob meritum pœnas » dixit ; et Ovid. Am. III, 3, 16 : « Alterius meriti cur ego damna tuli ». Parem querelam Nucis invenias in elegia Ovidii. Cyprion. contra Demetrianum, p. 268, Gryph. « Deum posse adversa prohibere, sed ne ille subveniat, merita peccantium facere ». Bus.

XLVIII. MYRRHA*.

DE lacrymis et pro lacrymis mea cœpit origo.
Ex oculis fluxi, sed nunc ex arbore nascor.
Lætus honor frondi, tristis sed imago doloris.

* *De Succino* A. *Succinus* D. *Sucinum* E. Quod nonnulli codices sic inscribunt pro *Myrrha*, fortasse inde est, quod et succinum crediderunt Veteres, tamquam lacrymas ex arboribus, in quas mutatae Heliades, stillare. Sed tamen in succinum non bene, convenit versus ænigmati, et verisimile est, *turi* subiectam ab auctore *myrrham* esse, quæ sæpissime conjunguntur, e. g. apud Avien. *Descr. Orb.* v. 1113 seqq. « tellus hic semper fragrat odore Cespitis: prorumpit lacrymoso cespitis myrrha, etc. »

1. *Et pro lacrymis* ediderunt Per. Pith. Cast. nec aliter lectum esse in MSS indicat silentium Heumanni. Castalio vero conjecerat *per lacrymas*, quod adripuit et textui intulit Heumannus, qui facile sentire poterat, sic meram existere tautologiam. Ita Heyn. — *De lacrymis et pro lacrymis*, h. e. De lacrymis Myrrhæ acerbæ flentis, vel ex muliere multas lacrymas fundente, orta sum arbor, quæ ejusdem nomen retinet, et *pro lacrymis* ejus guttas myrrhas effundit. Ovidius de *Myrrha*, Cinyræ filia, in arborem lacryman-

tem mutata, Met. X, 500: « Flet tamen, et tepidæ manant ex arbore guttæ. Est honor et lacrymis, stillataque cortice myrrha Nomen herile tenet ». Conf. etiam Art. Am. lib. I, v. 285 seq. Hinc idem Fast. I, 339, « lacrymatas cortice myrrhas » dicit: et Avienus, *Descr. Orb.* vs. 1113: « prorumpit lacrymoso atipite myrrha ». Colum. *Hort.* vs. 172: « Et lacrymas imitata tuas, Cynireis, virgo »; ubi vid. not. huj. tomi pag. 55. En.

3. *Frondi* A. et C. et D. et E. et Per. *honor* Per. *Lætus honor frondi tristis sed magna doloris* edit. Basneli. Heumannus nihil morans codices, qui *frondi* habent, rescripsit *frondis*. Ego *frondi præfero*. — *Lætus honor frondi*. Subaudi *est*, vel *inest*. *Frondi meæ*, inquit, *honor et gratia delectabilis inest*, quæ lætum adspectum faciat; quasi adluderet ad illud Virgillii, *Æn.* VI, 863: « Sed frons læta parum ». Virgil. *Ecl.* II, 53: « honos erit huic quoque poëto ». Lactant. *Phœn.* v. 123: « Mirandam sese præstat, præbetque videnti: Tantus ei decor est, tantus abundat honor ».

XLIX. EBUR.

DENS ego sum magnus, populis cognatus Eois.
Nunc ego per partes in corpora multa recessi;
Nec remanent vires, sed formæ gratia mansit.

1. *Dens ego sum magnus.* Calpurn. VII, 56 : « et erat, mihi crede, Lycota, Si qua fides, nostro deus longior omnis oratio ». Juvenalis, XI, 123, *Grande ebur* vocat. Elephantum ipsum pro ebone nominare solet Virgilius, ut Georg. III, 26 : « ex auro solidoque elephauto ». — *Cognatus istis E.* videtur hæc scriptura e codice provenisse, qui habebat *cognatus et Indis* : nam *Indum ebur* et *dens Indus* dicuntur a poetis. — *Populis cognatus Eois.* Nominat eos populos Juvenalis l. c. « Dentibus ex illis, quos mittit por-

ta Syenes, Et Mauri celeres, et Mauro obscurior Indus, Et quos deposuit Nabatæo bellua saltu ». Præcipue tamen *Indi dentes* laudantur, ut Catull. LXIV, 48; Ovid. Met. VIII, 288; et *Indum ebur* apud Petron. cap. 135.

2. *In corpora multa recessi*, divisus et dispersus sum, ut humanis usibus inservirem. Ovid. Fast. lib. V, 12 : « Inque novas species omne recessit opus ». Virg. Æn. IV extr. « Dilapsus calor, atque in ventos vita recessit ».

3. *Non remanent A.* et C.

L. FENUM.

HERBA fui quondam viridi de gramine terræ;
Sed chalybis duro mollis præcisa metallo,
Mole premor propria, tecto conclusa sub alto.

1. *Herba fuit Per.* — *Herba fui quondam.* Virens et vivum germen. Quo sensu *herbam* dici cujuscumque fruticis, cujus nomen adponitur, observat Heynius ad hoc Virgilii, Ecl. V, 26 : « nec graminis adtigit herbam ». Add. Ovid. Met. X, 87 : « Area, quam viridem faciebant graminis herbæ ».

2. *Sen calibus duro seu sum præcisa meatu* D. *Sen calibus seu duro sum præcisa meatu.* E. — *Mollis præcisa,*

nempe dum mollis et virens eram.

3. *Mole premor propria*, nempe in cumulos congesta et constipata, quod etiam significat Lucilii Æt. 265 : « Plenaque defecto surgant fenilia campo ». — *Tecto conclusa sub alto.* Virgil. Georg. III, 321 : « nec tota claudes fenilia bruma ». Columella, lib. I, 6, 9, *fenum in tabulato congeri* vult, quod *scalis* adeatur. Hinc Noster *tecto concludi sub alto* dicit.

LI. MOLA*.

AMBO sumus lapides, una sumus, ambo jacemus;
Quam piger est unus, tantum non segnis it alter.
Hic manet immotus; non desinit ille moveri.

* *Molæ*. *Molaris lapis* Per. in ed. Renan. sed Perionii secunda tantum *Molæ* inscribit. In D. et E. deest hoc ænigma.

1. *Sumus, ambo jacemus* A. et B. et C. et Per. et Pith. Hanc lectionem teneamus, quæ et firmata plurium codd. auctoritate, et concinnior est vulgata Castalionis *ambo jacentes*. — *Ambo sumus lapides*. *Cerealia saxa* vocat Ausonius, Mus. v. 362. — *Lapides*. Sic sæpe *mola* videntur dici pro lapidibus et saxis asperis, ex genio ævi posterioris, quomodo etiam Græci illa ætate μέλον et μέλλον vocarunt portuum crepidines, quarum objectu vis undarum maris frangebatur. Vide Caugii notas ad Annæ Comnenæ Alexiad. Script. Byzant. tom. XI, pag. 59. En.

2. *Tantum sed non piger alter* A. *tam velox non piger* C. *non segnis it alter* Per. et Pith. sicut et citat Goetzius de pistrinis, pag. 122: *non est piger alter* Cast. et vulg. Præfero lectionem Perionii, quæ tam ex-

quisita et elegans est, ut a librario proficisci non potuerit. — *Tantum non segnis it alter*. Verbum *ire* de motu in urbem, qualis est lapis molaris, in primis usurpatur ab auctore Moreti, v. 102: « It mauus in gyrum »; et v. 111: « gravior lentos ibat pistillus in orbes ». Idem verbum vocabula *segnis* sæpe jungit Maro, ut Æn. IV, 149: « haud illo segnior ibat Æneas »; et XII, 566: « neu quis mihi segnior ito ».

3. *Hic manet immotus... ille moveri*. *Hic* respicit remotius, nempe lapidem pigrum, *ille* propius, lapidem eutem; quod sæpe fit apud bonos scriptores. Adposite ad hæc verba Seneca, Epist. 9n, pag. 409, Gron. « Hoc aliquis sequutus exemplar, lapidem asperum aspero imposuit, ad similitudinem deutium, quorum pars immobilis motum alterius expectat: deinde utriusque adtritum grana franguntur, et sæpius regerantur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur ».

LII. FARINA.

INTER saxa fui, quæ me contrita premebant;
 Vix tamen effugi totis collisa medullis;
 Et nunc forma mihi minor est, sed copia major.

2. *Effugio* D. *Vix tandem* conjicit Heum. — *Vix tamen effugi*. Quid, inquit Henmannus, si legamus *Vix tandem*? Sane deprehendi in MSS. *tamen* et *tandem* sæpe confundi, et Ciceronis est *vix tandem*.¹ Sed non minus adpositum h. l. *vix tamen* indicat rei difficultatem sæpe superatam. Juvorem distinctione: *Vix tamen effugi*. Plenius dicendum fuisset: *Vix effugi, effugi tamen*. Vide quæ noto ad Lact. Mort. Pers. c. 33, 2: « Vix tamen error sistitur ». Cie. in Pis. 12: « Gabinius collegit ipse se vix, sed collegit tamen ». Ovid. Her. VIII, 75: « Vix equidem memini, memini tamen ». Bux. Plura hanc in rem loca Veterum adducit Bunem. in adnot. ad l. c. Lact. ubi

Heumanni emendationem discrete improbat. — *Collisa medullis*. *Medullæ* non modo in ossibus insunt, sed etiam tribuuntur frugibus. Plin. XVIII, c. 9: « Nam quæ sicca moluntur, plus farinæ reddunt: quæ salsa aqua sparsa, candidiorem medullam, verum plus retinent in furfure. Farinam a farre dictam, nomine ipso adparet ». Et cap. 11, s. 29: « Alica fit e Zea, quam semen adpellavimus. Tanditur granum ejus in pila liguea... excussis inde tunicis iterum iisdem armamentis nudata conciditur medulla ». Bux.

3. *Et tunc* B. *Et jam* E. est, et copia B. — *Copia* de numero partium intelligenda. En.

LIII. VITIS.

NOLO toro jungi, quamvis placet esse maritam.
 Nolo virum thalamo; per me mea nata propago est.

1. *Placet esse marito* invenit in veteri cod. Vossiano Heinsius, et inde corrigit *maritar*, ad Ovid. Nuc. v. 107. — *Quamvis placet esse maritam*, h. e. quamvis mihi commodum utileque est, arbori esse conjunctam. Quæ conjunctio perpetuo solet sub imagine connubii describi. Catull. Carm. LXII, 49 seq. « Ut vidua in nudo vitis quæ nascitur arvo... At si forte eadem est nilmo

conjuncta marito ». Horst. Epod. II, 9: « adulta vitium propagine Altas maritat populos ». Plinius, lib. XIV, c. 1: « Vites in Campano agro populis nubant, maritasque complexæ, etc. »

2. *Nolo virum, thalamo per me* Per. *per me mea nata* B. *per me mænata* C. — *Per me mea nata propago*. Propago est vitis depressa in terram, a pangendo. Hæc igitur per vitem

Nolo sepulcra pati; scio me submergere terra.

ipsam nascitur, h. e. sine adminiculo arboris, cui conjuncta est. Lactant. III, 8, 41: « nullo extrinsecus adjumento indigere debet, quin suis per se viribus nitatur et constet ». Idem, lib. VII, 11, 7: « Corpus hæc ipsa sine nutu et ad-

miniculo animi nec cupere, nec adsequi potest: animus autem per se multa desiderat, etc. » BON.

3. *Submergere terra*, i. e. radices altius defigere. Ed. — Plinius, lib. XVII, c. 23: « Toisæ supplantantur in terram vites ». HENM.

LIV. HAMUS.

EXIGUUM corpus, flexu mucronis adunci

Fallaces escas medio circumfero fluctu.

Blandior, ut noceam; morti præmitto saginam.

1. *Flexi mucronis* A. et B. et Per. ferri C. et Pith. *Exiguum ferri munus* E. *Exiguum munus ferri ferronis* D. *mucronis adunci* Per. Pith. Cast. *aduncum* correxit Heum. non adprobante Heynazio. — *Flexu mucronis adunci*, b. e. ea parte, qua mucro aduncus ei inflexus est, impositas escas fallaces circumfero. Nam hæc verba cum versu sequente conjungenda sunt. *Acumen vulnificum*, quem Noster mucronem, vocat Prudent. Cathem. III, 48: « Piscis item sequitur calamum, Raptus acumine vulnifico, Credula saueius ora cibo ». Ipsi hami *unci*, *adunci*, *curvi*, *recurvi*. Ovid. Metam. XIII, 934: « pisces, quos aut in retia casus, Aut sua credulitas in aduncos egerat hamos ». Idem, XV, 476:

« Nec eelate cibus uncus fallacibus hamos ». — *Adunci*. Dicitur et *obunci* ut emendat Heins. ad Virg. Æn. XI, 755. Sic apud Ovid. Eleg. de Nuce, v. 115: « nec obuncis vindicor hamis ». Ed.

2. *Circumfero ventre* Per.

3. *Morti præmitto* A. et C. et Per. et Pith. *morte præmitto* D. *mortis* Cast. et vulg. *saginas* Per. — *Morti præmitto saginam*. *Saginam* pro cibatu, vel esca dixit, ut æuig. 25, 2. Hanc *saginam* morti præmissam *supremos cibos* dici arbitror in hoc Ovidii, Remed. 210: « Vel quæ piscis edax avido male devoret ore, Abdere supremis æra recurva cibis ». Ausonio sunt *esse letales*. Mosel. v. 249: « ludatos escis jaciens letalibus hamos ».

IV. ACUS*.

LONGA, sed exilis, tenui producta metallo,
Mollia duco levi comitantia vincula ferro;
Et faciem læsis, et nexum reddo solutis.

* *Acula C. Acicula Per.*

1. *Tenni producta metallo, ire vel ferro.* Ovid. Fast. II, 577, *acum ahenam* dicit. — *Producta*, i. e. prolongata. Sic Lactantius ex Plauto, lib. VI, 11, 8 : « illi (mendico) producit vitam ad miseriam ». Lactant. Opif. c. 5, 1 : « produxit membra quædam longius ». Lepide Martialis, IX, 74, in sutorem : « Dentibus antiquas solitus producere pelles ». BUN. Plura loca enunclavit Henm. et usus is verbi *producere* vulgaris est, frequens imprimis Avieno, ut Index noster monstrabit.

2. *Mollia duco*, id est, duco mollia fila, quæ comitantur leve ferum, id est, acum. *Filum conficere in acum* vocat Celsus lib. VII, cap. 16, 15. *Fila* autem vocantur *vincula*, quia apta sunt ad aliquid vinciendum et constringendum. HÆVUM. — *Acia mollis, non nimis torta* dicitur a Corn. Celso, lib. V, c. 26. n. 26, qui locus, etiam a Bunemannio laudatus, plura habet verum hunc illustrantia, et totus legendus est. *Vincula* dicuntur omnia, quibus quid vinciri potest, etiamsi jam non vincendi causa adhi-

beantur. Sic funem extensum *stuppea vincula* dicit Epigr. 179 libri III Anthol. Barm. — *Ferri A. sed glossa adscripsit ferro.* — *Duco levi comitantia vincula ferro.* Ita plane Ovid. Met. XIV, 265 : « nec fila sequentia ducent ». Sane *comitari* h. l. idem est ac *sequi*. Henmannus *comitantia* construit cum *ferro*, quod *comitor* etiam tertium casum comitetur. Ego vero malo referre ad *duco*, quomodo fit in loco Ovidii. Duo epitheta haud raro conjunguntur, præsertim si alterum sit participium.

3. *Et faciam levi, sed C. sed nexum D. et Per.* — *Et faciem læsis...reddo*, h. e. Quæ læsa sunt, lacerata, deformia, resarcio et restituo in formam pristinam. Heumannus ea verba accepit de glaucomate vel suffusione oculorum, cui tollendæ acus adhibetur, idemque amplectitur Bunem. quod satis mirari non possum. Quis enim unquam *faciem* pro visu dixit, ut *faciem reddere* sit visum restituere? Hoc si voluisset auctor, scripturus haud dubie fuisset *Atque aciem læsis vel cæcis*, ambiguitate vocis *acies* non insula.

LVI. CALIGA *

MAJOR eram longe quondam, dum vita manebat;
Sed nunc exanimis, lacerata, ligata, revulsa,
Dedita sum terræ, tumulo sed condita non sum.

* De Ficone A. Gallica B. nbi tamen glossa adscripsit *Caliga*. Fico autem medio ævo vocatum est genus quoddam calceamenti monachici vel rustici, ut Dufresnius docuit. *Gallica* et ipsa nomen calceamenti fuit, teste Gellio, XIII, 21, nisi hoc loco corrupta vox e *caliga* est. Heumannus pro vulgato *Caliga* inscribit *Linum*, quia in Caligam non convenire hoc ænigma, sed lini macerationem, præparationemque ad usum eo describi putat, provocans simul ad locum Plinii, Hist. Nat. lib. XIX, cap. 1. Clar. Heynæzins inscripsit *Fico seu Caliga*, putatque *ficonem* caligæ genus fuisse ex ocrea vel perone factum, quemadmodum et hodie pauperiores soleant ocreas et calceos præcedendo et truncando in sandalia mutare. De caliga igitur e perone truncato facta ænigma hoc intelligit. Sed ea explicatio non minores difficultates

habet, quam superior Heumanni. Nos veram et facillimam damus Julii Nigroni, in notis.

1. *Major eram*. Totum hoc ænigma breviter et accurate explicat Jnl. Nigronns, libro *de Caliga vet.* cap. IV, pag. 84: Corium, dum in tanro vivo vivit, majus est, quam in caliga. In eam non venit, nisi multa illa patiat, quæ medio versu dicuntur. Tandem terræ datur, quia serpit humi, telluremque semper tangit in humano pede; nec tumulatur, quia consumitur usu.—*Dum vita manebat*. Est hemistichium Virgiliannm, *Æn.* V, 724, VI, 608, 661.

2. *At nunc* B. *Sed mox* scripsit Nigronns; *revulsa* D.—*Sed nunc exanimis*. Conf. quæ diximus ad ænig. XX, 2.

3. Glossa in A. addit variantem lectionem *cumulo*, multo minus sepulture convenientem. Eo.

LVII. CLAVUS CALIGARIS *.

IN caput ingredior, quia de pede pendeo solo.

* *Clavus* B. et C. et Per. et Pith. — *Clavi caligares* Gallice vocantur *clous à souliers*. Adpellatio illa occurrit apud Plinium, Hist. Nat. lib. IX, c. 18, XXII, 22, et XXXIV, 14. *Clavos soccis suppositos* etiam vocare possumus ex Plauto, Trin.

III, 2, 94, et Bacchid. II, 3, 98. Testatur idem Plinius, lib. XXXIII, cap. 3, quemdam Alexandri M. præfectum aureis clavis solitum esse suffigere crepidas. HEUM.

1. *In caput ingredior* omnes edidi. Pro eo Heumannus rescribendum

Vertice tango solum; capitis vestigia signo;
Sed multi comites casum patiuntur eundem.

putavit *In capite*, quod refutat Heyn-
nazi. Pediculi ingrediuntur *in ca-
pite*, homines præstigiatores *in caput*,
aut *capite* (omisso *in*). Sic dicitur
in utramvis aurem dormire. Hæc Heyn.
— *In caput ingredior*. Talia sunt:
« prouusque magister Volvitur in
caput », Virg. *Æn.* I, 116. *In caput*

cecidit, Ovid. *Art. Am.* I, 547. *In
latus erigitur*, Ovid. *Met.* IX, 517.
In cubitum reclinatus, Petron. c. 39.
— *Qui de pede A et Per.*

2. *Capitis vestigia signo*. Acute,
quum vestigia alias sint pedum im-
pressorum signa.

3. *Comites multi Per.*

LVIII. CAPILLUS*.

FINDERE me nulli possunt, præcidere multi.
Sed sum versicolor, albus quandoque futurus.

* *Capilli Per.*

1. *Findere me nulli possunt*. Sic
olim creditum est: hodie satis cou-
stat, crines etiam fissiles esse. —
Præscindere C. sed præcidere D.

2. *Canus quandoque Per. canus* etsi
syllabam ultimam præcedentis *versi-
color* longam ex lege metri facit,
non tamen genuinum, sed a libra-
rii correctione profectum videtur,
quia nimis clarum, et, proprie se-
uiles capillos signans, obscuritatem
ænigmatis tollit. Magis ambiguum
et aptum ænigmati *albus* est, et ul-
tima syllaba in *versicolor* hic pro-
ducitur ob cæsura, quod exemplo
Virgilii se tueri potest, qui *Ecl.* X,
69, scripsit: *Omnia vincit amor:
et nos cedamus amori.* — *Sed sum
versicolor*. *Versicolor* h. l. non, ut
plerumque, est variis coloribus dis-
tinctus, sed mutans colorem, quem
admodum *versipellis* dicitur. Plinius,
lib. IX, c. 17, s. 30: « Mullum ex-
spirantem versicolori quadam et
numerosa varietate spectari, proce-

res gulæ uarrant, rubentium squa-
marum multiplici mutatione pal-
lescentem ». Idem, lib. XXVIII,
c. 8, s. 29: « Nullum animal (Cha-
mæleonte) pavidius existimatur, et
ideo versicoloris esse mutationis ».
Capillum versipellem adpellat Plau-
tus, *Pers.* II, 2, 48: « Tempori
hanc vigilare oportet formulam,
atque ætutulam: Ne nbi capillus
versipellis fiat, sæde semper ser-
vias ». BUN. — *Albus quandoque fu-
turus*. Propert. III, 3, 46: « Spar-
serit et nigras alba senecta comas »,
qui versus fere totus etiam legitur
apud Ovid. *Trist.* IV, 8, 2. Idem,
lib. III, 23, 33: « Vellere tum cu-
pies albos a stirpe capillos ». Maxi-
mianus, *Eleg.* II, 53: « Sum gran-
dævus ego, nec tu minus alba
capillis ». BUN. — *Quandoque*, id
est, aliquando, olim. Seveca, *Epist.*
70: « Nemo nostrum cogitat, quan-
doque sibi ex hoc domicilio exeu-
ndum ». Plura ad hunc locum con-
gessit Heumann.

Malo manere niger; minus ultima fata verebor.

3. *Minus ultima fata verebor*, h. e. Quousque niger ero, minus verebor, nefatum ultimum veniat; nam *niger* capillus vigentis ætatis signum, *al-*
bus senescentis est. Tibull. III, 5, 15: « Et nondum cani nigros læsere capillos, Nec venit tardo curva senecta pede ».

LIX. PILA *.

NON sum cincta comis, et non sum compta capillis;
Intus enim crines mihi sunt, quos non videt ullus.
Meque manus mittunt, manibusque remittor in auras.

* *Pila*. Hoc ænigmate poeta noster « canit formam jactusque pilarum », ut Ovidii verba huc accommodem e Trist. II, 485. Hæc.

1. *Non sum cincta capillis* D. et E. *cincta comis ullis, nec crinibus ornor* Per. et Schott. — *Compta capillis*. Virg. Æn. X, 832: « comptos de more capillos ». Ovid. Am. I, 1, 20: « longas compta pnella comas ». — Sæpe, ut hic, apud poetas *capilli* et *comæ* conjunguntur. Sic Ovid. Art. Am. III, 145: « Huic decet inflatos laxè jacuisse capillos: Illa sit adstrictis impedienda comis ». Tibull. IV, 2, 10: « Seu solvit crines, fasis decet esse capillis; Seu compait, comptis est veneranda comis ». En.

2. *Sed mihi sunt crines intus* C. *mei sunt* D. *mihi sunt crines* Per. — *Intus enim crines mihi sunt*. Nempe crinibus densis, conglobatis et constipatis facta sum. Videtur intelligi *pila trigonalis*, quam quidem nus-

quam lego diserte criminibus fartam dici, densiorem tamen durioremque ejus farturam hinc intelligo, quod Martialis XIV, 45, *pilam paganicam* dicit *pluma turgere*, atque hinc duriorem folle (qui tantum vento targebat) molliorem *pila* esse: durior igitur materia, qua *pila* referta fuit, videntur crines fuisse.

3. *Manibusque remittor in auras*. *Remittere pilam, reddere, expellere, expulsare* dicunt. Manilius, lib. V, 165 seq. « Ille pilam celeri fugientem reddere planta, Et pedibus pensare manus, et ludere saltu, Mobilibusque citos ictus glomerare la-certis ». Seneca, de Benef. II, cap. 32: « Sicut in lusu est aliquid, pilam scite ac diligenter excipere; sed non dicitur bonus lusor, nisi qui apte et expedite remisit, quam exceperat ». Copiose de jactu et lusu pilæ egi in Excursu III ad Sal. Bass. 174, t. III, p. 273. En.

LX. SERRA.

DENTIBUS innumeris sum toto corpore plena;
 Frondicomam subolem morsu depascor acuto;
 Mando tamen frustra, quia respuo præmia dentis.

1. *Dentibus innumeris. Perpetuos dentes* dicit Ovid. Met. VIII, 246, de iuventore serræ loquens: «Hic etiam medio spinas in pisce notatas Traxit iu exemplum: ferroque incidit acuto Perpetuos dentes, et serræ reperit usum». Plinius sæpe *serram dentatam* vocat. — *Toto sum corpore* E. et Per.

2. *Frondicomam subolem.* Terræ matris progeniem, subolem, quæ folia et frondes pro coma habet, id est; arbores. Columella, Hort. v. 146: «Florida quum suboles materno pullulat arvo». Comas poetis dici frondes et folia arborum, florum, plantarum, vulgatum est. — *Morsu depascor.* Depasci est per partes minutatim absumere, quod imprimis fit morsu. Virg. Æn. II, 215: «serpens...miseros morsu depascitur artus». Tibull. IV, 1, 128: «Nec quadrupes densas depascitur aspera silvas». Lucil. Ætn. 487: «amais perpascitur agros». Etiam securi morsum tribuit Horat. Carm. IV, 6, 9: «mordaci velut icta ferro Pinus». — *Acuto.* Souum serræ inuivit Poeta noster. Huc et respicit illud Virgilii, Georg. I, 143: «argutæ lamina serræ». Hærum. Ausonius, Mos. 363: «Stridentesque

trahens per lævia marmora serras».

3. *Quæ respuo* A. et C. et Per. dantis C. Salmassius ad Spartiani Pesc. Nigr. cap. ult. hunc versum in valde magnæ vetustatis libro ita scriptum se vidisse testatur: *Cætera mando focis, spernunt quæ dentes nant.* Peccatum in dentes sæculo recentium poetarum adscribit, et pluribus id exemplis ostendit. — *Respuo præmia dentis.* Præmia, i. e. ea quæ effecta et parata sunt dentibus. Vid. uot. ad XXII, 2. Permanet auctor in allegoria morsus et manducationis, et verbum *respuo* sensu proprio usurpat, quo notat purgamenta oris, vel cibi detrimenta per sputum ejicere, quemadmodum anus apud Petrou. cap. 135: «dentibus folliculos perite spoliât, atque iu terram veluti muscarum imagines despuit». In esu et manducatione cibus dentibus comminuitur, ut saliva commixtus demitti in ventrem possit, quæ sunt *præmia dentium.* Sed in morsibus serræ hoc singulare esse dicit auctor, quod frustra et sine usu mandat, et dentibus comminuta *respuat*, quemadmodum ii, qui cibum jam mansum fastidiunt, eundem cum spuito solent abjicere.

LXI. PONS.

STAT nemus in lymphis, stat in alto gurgite silva,
Et manet in mediis undis immobile robur;
Terra tamen mittit, quod terræ munera præstat.

1. *Stat domus in C. et Per. — Stat nemus in lymphis.* Innumera multitudo arborum, quondam nemus integrum, cæsa et constructa in pontem stat in flumine. Lucan. I, 306: « In classem cadit omne nemus ».

2. *Permanet et mediis immobile robur in undis Per. — Immobile robur.* Robur nminat, quia pontes, ut hodie, ita nlim plerumque e quercubus fiebant. Hinc et pons Tiberinus ab Ovidio, Fast. V, 622, vocatur *roboreus*. Sed cave hic per robur solam arborem intelligas. Quævis machina grandis e roboribus compacta, vel locus tignis roboreis inclusus, robur vocatur. Hic pons est. Virgilio sic dicitur equus Trojanns, Æn. II, 26n: « lætique cavo se

robore promunt ». Robur vocabatur Romæ carcer, vel locus in carcere, quo præcipitabantur malefici, qui ante arcis robusteis includebantur, teste Festo. — Et similiter *Roborarium* apud Gellium, II, 2n, vivarium dicitur, quod tabulis roboreis includi solebat.

3. *Ac quum immitit C. præstat E. — Terra tamen mitit, i. e. suppetat, exhibet, suggerit: nempe arbores, e quibus pons construitur, nascuntur in terra.* Sic Virg. Georg. I, 57: « India mittit ebur ». — *Quod terræ munera præstat, h. e. quod vice terræ viam et transitum præbet, ac præstat, ut pedes viatur ambulare per pontem, tamquam terrestri itinere, possit.*

LXII. SPONGIA.

IPSA gravis non sum, sed aquæ mihi pondus inhæret;
Viscera tota tument patulis diffusa cavernis;
Intus lymphæ latet, sed non se sponte profundit.

1. *Inhæret A. et C. et D. et E. et Per. et Pith. inhæsit Cast. cni cætera non respondent. Ed.*

2. *Tota tument A. et B. et C. et Per. et Pith. tota tamen Cast. — Viscera tota tument.* Sic Martialis, XIV, 241: « tergendis spongia mens Utilis, expresso quum levis imbre tument ». — *Patulis diffusa cavernis,*

quoniam ea viscera laxata et distenta sunt crebris cavis et furamentis patentibus. Sic terra tota rimosa cavis et crebro introrsus spatio vacuata dicitur a Lucilin, Æt. v. 1n3 et 1n5.

3. *Jacet C. profundet D. refundit Per. et Schntt. — Sed non sponte profundit, nisi premar scilicet. Cast.*

LXIII. TRIDENS.

TRES mihi sunt dentes, unus quos continet ordo;
Unus præterea dens est et solus in imo;
Meque tenet numen, ventus timet, æquora curant.

1. *Tres mihi sunt dentes.* Hinc nempe ipse *Tridens* dicitur, et *tricuspis telum* apud Ovid. Met. I, 330: «positoque tricuspside telo Mulcet aquas rector pelagi». Martial. de Spect. 26, 3: «Fuscina dente minax». — *Quos unus continet* B. et C. et Per. et Pith. *unus quos* Cast. et vulg. — *Unus quos continet ordo*, qui dentes in uno ordine juxta se sunt positi, ut ænig. XLI, 2: «plures ordine cernis».

2. *Unus præterea dens.* Quartus dens, isque solus, nec aliis junctus, in imo hastili est, quia hoc acuminationum, ut alia hastilia in terram figi solita. — *Unus et solus* a Nostro jam conjungi vidimus. Eo. — *Et solus iniquo* E. et parte sub ima Per.

3. *Nomen* E. — *Meque tenet Numen*, id est, Neptunus, quem ea de causa *tridentiferum* adpellat, itemque *tridentigerum* Ovidius, Met.

VIII, 595, et XI, 202. Hæum. — Totus hic versus expressus e loco Virgilii, Æn. I, 128 seqq. ubi et Neptunus profitetur, «imperium pelagi sævumque tridentem sibi sorte datum», v. 138. — *Vectus timet* Per. *tumet* Caus. — *Ventus timet.* Apud Virg. l. c. v. 133, Neptunus: «Jam cælum terramque meo sine numine, Venti, Miscere audetis?... Maturate fugam!» — *Æquora curant* Per. Pith. Cast. Hic Heumanus contra consensum codd. rescripsit *æquor adorat*. Sed *curare* non est tam jejunne dictum, quam illi videbatur. *Deos curare* est eos vereri, eorumque metu recte facere, aut a male faciendo abstinere. Sic Virg. Ecl. VIII, 103: «nil ille Deos, nil carmina curat». Ita etiam Heyn. — *Æquora curant*, i. e. verentur, obsequuntur. Virg. v. 142: «dicto citius tumida æquora placat».

LXIV. SAGITTA.

SEPTA gravi ferro, levibus circumdata pennis,
Aera per medium volucris contendo meatu,

1. *Septa gravis farro* in codice suo legebat Castal. probabat vero *Septa gravis*, quod reliqui habent: *pennis* D.

2. *Volucris contendo meatu*, h. e. instar avis volo. Propter pinnas ad-

fixas sagittæ vel centies vocantur *volucres* a poetis. Virg. Æn. V, 503: «sagitta Hyrtacidae juvenis volucris diverberat auras». Conf. Æn. V, 242 et 544; Manil. I, 848; Prudent. in Symm. I, 363. *Meatum* au-

Missaque discedens nullo mittente revertor.

tem frequentissime a poetis pro volatu avium usurpari ostendit Heinsius ad Claud. Rapt. Pros. II, 74. Adposite Petron. Bell. civ. vs. 178, de corvo: « populitque meatibus auras ».

3. *Descendens* B. et Per. — *Missaque discedens*. ∴. *revertor*, h. e. quamvis discedo in aera ab aliquo emissa, tamen ex alto nullo mittente, sed sponte mea *revertor*. *Discedo et revertor* hic opponuntur, ut supra

ænig. LIX, 3, *mittor et remittor*. Utrumque conjungitur in illo Horat. Art. Poet. 390: « nescit vox missa reverti ». *Discedens* ita accipiendum, ut alias *cedere* et *abire in auras* poetæ dicunt. Vid. Ovid. Met. XIV, 848, et VIII, 524. Eadem prope verba de mirabili telo Cephali usurpat Ovidius, Met. VII, 684: « fortunaque missum Non regit, et revolat, nullo referente, cruentum ».

LXV. FLAGELLUM.

DE pecudis dorso pecudes ego terreo cunctas,
Obsequium reddens moderati lege doloris;
Nec volo contemni, sed contra nolo nocere.

1. *De pecudis dorso*, h. e. de corio pecudis factum flagellum, ut ænig. XXI, 2. *Pecudes* hic muscas potissimum intelligit Bunem. perperam omnino: sunt potissimum jumenta. — *Flabella* autem erant, quibus muscæ sbigebantur, unde *Flabarius*, qui in Isidori Glossis custos corporum. Ed. — *Cuncta* D.

2. *Obsequium reddens* A. et B. et C. et Per. et Pith. *Obsequio cogens* Cast. et vulg. quod et recentissimi editores servarunt. Ego vero præstantiorem duco lectionem, quam plures Mspti et excusi tenent, *Obsequium reddens*. — *Obsequium reddens*, i. e. faciens, ut jumenta,

quæ cessare videbantur, parent rursum et obsequantur. Nemesianus, Cyn. v. 567, de equo Mauro: « Parret in obsequium lentæ moderamine virgæ ». Hinc *increpare, hortari, imperare* flagello, verberare, dicunt poetæ. Ovid. Met. XIV, 820: « equos ictu verberis increpuit ». Plinius, Hist. Nat. XXVIII, 8, s. 27, « flagellum imperitans equo » adpellat. — *Memorata lege* C. et Per. et Pith. *moderate* D. — *Moderati lege doloris*, dum modico dolore incusso admonet et imperat. Virg. Æn. X, 587: « pendens in verbera telo Admonuit bijugos ».

3. *Nocerè* D.

LXVI. LATERNA.

CORNIBUS apta cavis, tereti perlucida gyro,
Lumen habens intus divini sideris instar,
Noctibus in mediis faciem non perdo dierum.

1. *Cornibus apta cavis*, i. e. aptata et composita e cornibus cavis. *Apta* enim proprie est participium verbi obsoleti *apere* vel *apisci*, quod necere, vel conformare significabat. Virg. Georg. III, 168: «ipsis e torquibus aptos Junge pares», i. e. adligatos et nexos. Plura exempla dat Heuman. — E cornu confectas fuisse laternas, vel illud Plantinum docet, Amph. I, 1, 185: «Vulcanum in cornu conclusum geris»; tum Martial. XIV, 62, ubi de laterna e vesica: «Cornea si non sum, numquid sum fuscior?» — *Perlucida gyro* Per. et Pith. *perl. gyro* Cast. et reliqui. Etsi vero *vitro* antiquiorum edd. auctoritate valet, id tamen glossema et interpretamentum esse, et *gyro* præferendum puto. Illud enim illustre nimis et manifestum indicium laternæ est, ænigmati minus idoneum, eoque ipso suspectum, quod e vitro compositam laternam dicit, quam ante *cornibus aptam* dixerat. — *Tereti perlucida gyro*, h. e. circum circa perlucet et lumen fundo in orbem vel gyrum, e materia quavis polita factum, quo sum conclusa.

2. *Lumen habens intus divini sive*

ris instar, h. e. Lumen meum, quod intus gero, simile est sideri alicui cælesti, quod noctu lucet. Hoc ipsum significari videtur verbis Martialis, XIV, 61: «Dux laterna viæ clausis feror aurea flammis», i. e. flammis meis inclusis velut aureum sidus lueo. Sic etiam in Epithal. Laur. v. 59, ignes et lychni in atrio suspensi vocantur *stellantia lumina*.

3. *Noctibus in mediis faciem non perdo dierum* omnes editi. Hunc autem versum sic emendat Heuman. *Noctibus in mediis faciem prope reddo dierum*. Sed vulgatam auctore ænigmatum indignam esse, quis illi credet, quum sit intellectu facilissima? Ita Heyn. — *Faciem non perdo dierum*, h. e. facio, ut noctu facies aliqua diei, seu similitudo quædam lucis diurnæ maneat. Sic Prudent. Cathem. V, 27, de lucernis noctu accensis: «Absentemque diem lux agit æmula, Quam nox cum lucero vieta fugit peplo», ut Virg. Æn. I, 731, dicit: «noctem flammis funalia vincunt». E contrario: «noctis faciem nebulas fecisse volucres», scribit Ovid. Met. I, 602. Conf. ænig. VIII.

LXVII. SPECULAR'.

PERSPICIOR penitus, nec luminis arceo visus,
Transmittens oculos intra mea membra meantes :
Nec me transit hiems, sed sol tamen emicat in me.

* *De vitreo specular* A. *Vitrum* Per. Reuss. *Vitreum* Per. sec. Salmasius, Exercit. Plin. p. 184, a. titulum hujus enigmatis in vetustis membranis ita legi docet : *Vitreum specular*, et pag. 771, a. divisim et συνολικῶς intelligendum dicit, *Vitrium*, *Specular*. *Vitrium* esse a *videndo*, ut *specular* a *speciando*, et vitrium idem esse, quod specular, quia speculabilia apud Veteres ex vitro pariter, ac lapide fiebant. — *Specular* est quadra lapidis specularis in tennes crustas secti, quam fenestris insertam cœnationibus, cubiculis, lecticis et pomariis hortarum, tam luce et calore solis perfundendis, tum ab aere et hieme defendendis, adhibebant. De lapide speculari Plin. XXXVI, 22. Usitum specularium, quem dixi, cognoscas ex Seneca, Epist. 86, p. 367, ed. Gron. cujus hic verba adfero : « Quantæ nunc aliqui rusticitatis damnant Scipionem, quod non in caldarium suum latius specularibus diem admiserat ! quod non in multa luce decoquebatur, etc. » Idem, Nat. quæst. IV, 13, p. 762 : « Quamvis cœnationem velis ac specularibus muniant, et igne multo doment hiemem, nihilominus

stomachus ille solutus, ... querit aliquid quo erigatur ». Vid. Martial. VIII, 14 ; Juveual. Sat. IV, 21. Ed.

1. *Perspicior cunctis* Per.

2. *Transmittens oculos*. Seneca, Epist. 90, pag. 409, Gron. « Quidam nostra demum prodissæ memoria scimus, ut speculariorum usum, perlucēte testa clarum transmittentium lumen ». Lactant. de opif. c. 8 : « Mens per oculos es, quæ sunt opposita, transpicit quasi per fenestras, perlucēte vitro, aut speculari lapide obductas ». — *Oculos intra mea membra meantes*. Id est, oculos, qui intra illud spatium, quod partes lapidis specularis implent, versantur : *membra specularis* dicuntur partes ejus, vel testæ plures in fenestris compositæ : *oculi meantes*, qui versantur, convertuntur, ut sæpius errantes, euntes dicuntur.

3. *Nec me transit hiems*. Martial. VIII, 14, 4 : « Hibernis objecta Notis specularia pueros Admittunt soles, et sine facie diem ». Plinius, Epist. II, 17, 4, laudat « aream parvulam, porticibus inclusam, egregium adversus tempestates receptaculum, quia specularibus muniat ».

LXVIII. SPECULUM.

NULLA mihi certa est, nulla est peregrina figura.
Fulgor inest intus, radianti luce coruscans,
Qui nihil ostendit, nisi si quid viderit ante.

1. *Nulla mihi certa est. Nulla certa* ac perpetua figura mihi adsignata est, quam semper ostendam; sed quamlibet ostendere possum, ergo nulla figura mihi *peregrina* vel aliena est. HENR. — *Nulla peregrina A.* et B. et D. *interposuerunt est; nulla est peregrina Per.* Pith. Cast.

2. *Radiata luce Per.* quod defendi potest hoc Clandiani, IV Cous. Hon. 552: «vestis radiato muricesolem Combibit». *Coruscans A.* et B. et C. et D. et E. et Per. *coruscus* Pith. et Cast. — *Radianti luce coruscans.* Innuitur ab auctore *aureum speculum*, quod *διωγτὴς κάτοπτρον* vocat Callimachus. HENR. Ausonius Mos. v. 231: «Candentem late speculi explorantis honorem», h. e. nitorem, et v. 235, *fulgens metallum di-*

cit. Veterum enim specula non ex vitro, ut nostra, sed stanno, aere, argento exposito erant facta, ut docet Plin. XXXIII, 9; immo et auro. Stat. Silv. III, 4, 94: «Nobile gemmato speculum portaverat auro». — *Coruscans* frequenter de speculo. Asclepiadius, in Anth. Lat. V, 106: «speculum nitido splendore coruscat». En.

3. *Qui nihil ostendit*, nullius imaginem refert. Sic Horatius, Epist. I, 5, 23, de suppellectile conatoria speculi instar nitente et polita: «ne non et cantharus et lanx Ostendat tibi te». *Rapere imaginem speculum* dicitur Statio l. c. v. 98, et Claudian, Nupt. Hon. v. 109. — *Nisi cum quod A. nisi si quod B. nisi quod pervideris D.*

LXIX. CLEPSYDRA*.

LEX bona dicendi, lex sum quoque dura tacendi,

* *De Clepsidra A. Clepsidra B. Clepsidra C. Clepsidra D.* et Cam. et Per. et Pith. Ratio inscripsit Cast. Walch. et alii, cujus inscriptionis rationem dare difficile est.

1. *Lex bona dicendi.* Ad mensuram et numerum clepsydram olim in judiciis spatium horarum ad dicendum causidico dabatur. Hinc temporis a iudice dati definitio vo-

cabatur *lex*, ut e nonnullis Cicero-
nis locis probat Draudius, com-
mentat. de clepsydra vet. cap. IV,
p. 57. Recte igitur clepsydra dicitur
Lex bona dicendi, quando a Prætor
satis liberale spatium ad dicendum
datur: eadem *lex dura tacendi* est,
quando temporis concessi finem
indicat. *Silentium clepsydræ* indicari ait
Plinius, Epist. I, 23, 2.

Jus avidæ linguæ, finis sine fine loquendi,
Ipsa fluens, dum verba fluunt, ut lingua quiescat.

2. *Jus avidæ linguæ* A. et B. et D. et Per. et Cam. et Pith. *Vis avidæ* Cast. quod recepit Heyn. *fines sine fine* B. Theod. Hasmus inscriptione *Ratio* deceptus, ut ei secundum versum magis accommodet, ita scribit: *Vis avidæ linguæ, fons et sine fine loquendi*, atque tum ita construit: *Vis et fons linguæ, avidæ loquendi sine fine*; ut sensus emergat: *vim omnem et fontem sermonis esse positum in Ratione, quæ materiam præbeat*, etc. Heumannus ex ingenio dedit: *Do linguæ frenos avidæ sine fine loquendi*, nixus loco Dialogi de orat. cap. 38, 2, quo dicitur, Pompeium certo dicendi spa-

tio oratoribus in judiciis dato, imposuisse veluti frenos eloquentiæ. Sed quum dare frenos linguæ vix dici posse ipse intelleret, addidit conjecturam aliam: *Injicio linguæ frenos sine fine loquenti*. Ego inbærendum duxi lectioni, quam plurimi præstantissimique codices exhibent, *Jus avidæ linguæ*, quam et explicio in not. — *Jus avidæ linguæ, finis*. Hoc est, oratori dicere aventi, quantum et quoad dicere justum sit, præscribit, ei vero, qui nimium loquax finem dicendi invenire nequit, finem imperat. Conferatur cum his lepidissimum epigramma Martialis, VI, 35.

LXX. PUTEUS.

MERSA procul terris in cespite lymphæ profundo,
Non nisi perfossis possum procedere venis,
Et trahor ad superos alieno ducta labore.

1. *Procul terris*, i. e. procul a superficie terræ. Curtius, IX, 5, 4: *procul muro*. Idem, V, 5, 5, *procul urbe*. Putei enim sæpe sunt profundiores. Virg. Georg. II, 230: «al-teque jubebis In solido puteum de-mitti». Hæm. — «Putei sedem profundam» dicit Columella Hort. 25. — *Procedere venis* C. *procedere rimis* D. et E. et Pith. pro quo *rimis* posuit Cast. et vulg. *profusus possum procedere venis* Per. Heumannus correxit *terris*, invitit codd. *perfossis venis* adseruit Heyn.

2. *Non nisi perfossis possum procedere venis*. *Procedere*, ebullire, adfluere, ascendere. *Nisi venis perfossis*, nempe aquarum terram pro-

fundam permeantiam. *Fodere venas* dixit Avienus, D. O. v. 1325.

3. *Et labor* A. *Et trahor* C. et B. et Per. et Pith. *Est labor* D. et E. *Labor* et transponendo emendavit Castal. quod et placuit Heynazio, quamvis in textum uou receptum. — *Et trahor ad superos*. Sic Tereut. Maurus præfat. v. 23: «Hæstos hinc igitur eados Imis ab teuebris, aquæ. Tum filo tenui trahens». *Superos* ambigue dixit. Qui alias ex-lestes et Deos significant, ut ænigm. XLVII, 2, hic homines in superiore parte terræ agentes. Sic plane apud Plantum, Aulul. II, 7, 6, *superi* vocantur, qui supra puteum sunt.

LXXI. TUBUS*.

TRUNCUM terra tegit, latitant in cespite lymphæ;
 Alveus est modicus, qui ripas non habet ullas.
 In ligno vehitur medio, quod ligna vehebat.

* *Tubus* hic vocatur ligneus canalis, e tronco arboris perforato, ut primus versos significat, per quem aqua deducitur. *Fistula tubulique* vocatur in lege Romana apud Frontinum de Aquæd. art. 129, p. 320, edit. Pol. Romæ isti tubuli, quibus aqua ducebatur e castellis, erant plumbei, « lamina plumbea circumacta in rotundum », ut scribit Frontinus, art. 25, pag. 81. Hinc Ovid. Met. IV, 122 : « Non aliter, quam quum vitiatu fistula plumbo Scinditur, et teones stridente foramine looge Ejaculatur aquas ». — Ἀδελὸν inascripsit huic epigrammati Renss. et plane nullam inscriptionem habet Per. sec.

1. *Alveus est modicus*. Pro *alveo* lymphæ illi subterraneæ est foramen exiguum, vel canalis angustus per truncum ligni actus; et hic al-

veus ripas non habet ullas : quæ verba duplicem habere sensum possunt : nempe, alveus ejus talis non est, qualis fluviorum, qui ripis continetur, vel intra ripas est; vel, alveus ille, licet modicus, ripas tamen nullis coercetur, simulque est immodicus et effusus; quemadmodum de ponto terris omnibus superfuso Ovidius loquitur, Metam. I, 292 : « decrant quoque litora ponto ». Quo pacto verba ea quum sensum efficiant ambiguum, repugnantem, et mirificum, hinc placet sunt ætiologica.

3. *Modico, quod ligna vehebant B. modico, quæ ligna vehebat Per.* Juretus ad Symm. Epist. IV, 51, *medio* pro *modico* repoendum ceaset, quomodo scriptum in veteribus schedis invenit. Sed *medio* dudum ediderunt Pith. et Cast.

LXXII. FOLLIS*.

NON ego continuo morior, dum spiritus exit;
 Nam redit adsidue, quamvis et sæpe recedat,

* *De Follibus* A. *Follis* B. et C. et Pith. et Per. Rensserus in margine adscripsit *Tibia*. Uter Cast. Walch. et al.

1. *Continuo morior*, i. e. statim morior, spirare desino. *Mori* de folle usurpat, quis et *spiritum* ei, qui

proprie animantium est, pro vento tribuit. Sic *exanimare folles* Lucilius dixit, *Ætn.* 559 : « follesque tremantes Exanimaot, pressoque instigant agmine ventos ».

2. *Recedit* B. et D. in *sæpe recedit* C. Ex horum codicum lectione Hen-

Et mihi nunc magna est animæ, nunc nulla facultas.

mannus effecit *quavis mihi sæpe recedit*. Sed *quavis et sæpe recedat* Per. Pith. Cast. quod merito retinuit Heyn. — *Redit adsidue... et sæpe recedat*. Virg. Georg. IV, 171: « taurinis foliibus auras Accipiunt redduntque ». Ausonius, Mos. v. 268, de folle: « Accipit alterno cohibetque foramine ventos ». Verbo *recedere* etiam proprie de exeunte spiritu morientis utuntur poetæ. Ovid. Met. XI, 43: « in ventos anima exhalata recessit ». Add. Virgil. Æn. IV, extr.

3. *Magna est anima, nunc A. Et*

mihi nunc magna est animæ, nunc B. et C. et D. et Pith. quam lectionem receperunt Heum. et Heyn. *magna anima est, nunc E. Et mihi nunc animæ magna est* Per. *Nunquæ mihi magna est animæ* Cam. *Nunc mihi magna meæ est animæ* Cast. — *Magna est animæ, i. e. flatu, venti*. Virg. Æn. VIII, 403: « Quantum ignes animæque valent ». Pluribus exemplis hunc usum vocis *animæ*, pro spiritu vel flatu usurpate, adducto etiam hoc Symposii ænigmate, illustrat Burmannus ad Ovid. Met. IV, 497.

LXXIII. LAPIS.

DEUCALIONIS ego crudeli sospes ab unda,

Adfinis terræ, sed longe durior illa.

Litera decedat, volucris quoque nomen habeo.

1. *Crudelis hospes in unda A. et B. et C. et D. et E. ab unda D. Deucalion ego sum crudelior hospes ab unda* Per. *crudelior hospes in unda* Pith. Cast. et vulg. Reete hæc emendavit et *crudelis hospes*, quod quinque codices habent, refinxit *crudeli sospes*, scripsitque: *Deucalionis ego crudeli sospes in unda*, quod etiam recepit Heyn. Ego vero malime primo cod. Lugdun. et editione Perionii recipere *ab unda*. Nam *sospes* eum preposit. a vel e solet construi, et hic lapides notantur, qui ab eluvione Deucalionea salvi remanserunt. Horat. Carm. I, 37, 13: « Vix una sospes navis abignibus ». — *Crudeli sospes ab unda*, qui propter duritiem et gravitatem ab unda diluvii Deucalionis salvus et incor-

ruptus mansi, ita ut ex lapidibus a Deucalione jaetatis novi homines nascerentur. Ovid. Met. VII, 356: « Deucalionæ effugit inobrutus undas ». Et Columella, Hort. v. 67: « Deucalionæ cautes, dicit, quæ abruptæ montibus altis genus hominum peperere ».

3. *Litera decedat*. Supra ænigm. XXXVI, 3: « si litera prima periret ». — *Volucris quoque A. et B. et C. et Per. et Pith. volucrum nomen D. volucrum sic E. volucris tum Cast. et rel.* — *Volucris quoque nomen habeo*. Demptra litera L remanebit vox *apis*, quod est nomen animalis volantis: *volucres mella daturas vocat apes* Ovidius, Fast. V, 271. Et vid. not. nostr. ad Licentii carmen, v. 21 tom. III hnj. op. Ed.

LXXIV. CALX*.

EVASI flammas, ignis tormenta profugi.

Ipsa medela meo pugnat contraria fato.

Ardeo de lymphis; mediis incendor ab undis.

* *Chalybs* inscribit Per. perperam. — De calce hic proprie sumpta sermo est. Figurative autem sapius apud Ciceronem terminus curriculum in circo, qui calce aut creta olim notabatur. Unde Tusculan. Quest. I, 8: « Video calcem, ad quam quum sit decursum, etc. » De Amic. cap. 27: « E carceribus ad calcem pervenire ». Senect. cap. 23: « a carcere ad calcem revocare ». Senec. Epist. CVIII: « sit Cicero, quoniam sumus a calce ejus interpellatione revocati: hanc, quam nunc in circo cretam vocamus, calcem Antiqui dicebant ». En.

1. *Profugi* A. et C. et D. et Per. et Pith. *refugi* Castal. et vulg. — *Ignis tormenta profugi*. *Profugere* pro effugere a. *refugere* habes apud Melam, III, 9, 37: « Eudorus, quum Lathurum regem Alexandriae profugeret ». Curt. X, 2, 20: « Ne servi quidem uno grege profugiant dominos ». Et vide Grævium ad Cic. lib. X, ad Att. ep. 8, p. 154. HAYN.

2. *Ipsa medulla* A. et B. Glossa tamen in A. adscripsit: *Lege mede-*

la: medella D. *pagnet* E. *fatu* D. — *Ipsa medela meo*, h. e. Ipsa aqua, quæ alias medela esse solet contra vim ignis, contraria est mihi, et *pugnat fato meo*, omnem vim adhibet ad fatum meum peragendum. Ovid. Met. VII, 526: « pugnatum est arte medendi ». Virg. Æn. IV, 38: « placitone etiam pugnabis amoris ». — *Ipsa medela*. Sententiam huius versus ita expressit Plinius, Hist. Nat. lib. XXXVI, 23: « Mirum, aliquid, postquam arserit, accendi aquis ». Idem, lib. XXXIII, 5, extremo: « Calx aqua accenditur ». HENR.

3. *Ardeo de lymphis mediis incendor ab igne* A. *ardeo dempsis, medios incendor ad ignes* D. *Frigeo lymphis, calidis incendor ab undis* Per. et Pith. *Infrigidor lymphis calidis, incendor ab undis* B. *Infrigor lymphis calidis, incendor ab undis* C. *Ardeo de lymphis, mediis incendor ab undis* Cast. et vulg. Quamvis Henmannus hic edidit *ab undis*, in editione tamen Operum Lactantii in *undis* dedit, quod Bünnemannus ibidem repetiit.

LXXV. SILEX.

SEMPER inest in me, sed raro cernitur ignis;
Intus enim latitat, sed solos prodit ad ictus;
Nec lignis, ut vivat, eget, nec, ut occidat, undis.

1. *Semper inest intus* Cast. et vulg. *inest in me* C. et Per. et Pith. quod prætulit, quia intus secundo versu recurrit.

2. *Intus enim latitat.* Virgilius, Georg. I, 135 : « Et silicis venis abstrusum excoderet ignem ». Idem, Æd. VI, 6 : « semina flammæ Abstrusa in venis silicis ». HEUM. Supra LXII, 3 : « Intus lympha latet ».

— *Ad ictos* D.
3. *Nec occidat* D. et E. Sed in codice C. totum ænigma sic legitur : *Magna mihi duro inollitur semper ab igne, Tantesque sicco intus mihi virtus adhæret, Semper inest in me, sed raro cernitur ignis.* Pari modo in editione Perionii exhibetur præsens ænigma, ita quidem, ut corrupta scriptura codicis C. emendata videretur : *Virtus magna mihi duro mol-*

litur ab igne, Cessantique foca virtus tamen intus adhæret. Semper inest in me, sed raro cernitur ignis. De eo sic iudicat Heumannus : Videtur lacer quispiam codex, in quo ænigma hoc ita corruptum erat, ut vix unus ejus versus legi posset, otioso monacho occasionem præbuisse, suo ex ingenio resarciendi damnum. — *Nec lignis ut vivat... nec ut occidat. Vivere, mori, occidere, reviviscere de igne et lumine frequenter usurpant poetæ.* Propert. IV, 3, 50 : « Hanc Venus, ut vivat, ventilat ipsa facem ». Apud Statium, Theb. VI, 547, et XII, 252 : « moriens ignis », et apud Petron. c. 32 : « occidentes lucernæ ». Multa alia hanc in rem congresserunt Heinaius ad Ovidium, Met. VII, 77, et Burn. sec. ad Propert. l. c.

LXXVI. ROTÆ.

QUATUOR æquales currunt ex arte sorores,
Sic quasi certantes, quum sit labor omnibus unus;

* *Rotæ* inscribunt B. et C. et Per. idque receperunt Heum. et Heyn. *Rotæ, seu Quadriga* Pith. *Rota* Cast. et vulg.

1. *Ex parte A. et C. æquali...* ex parte Per. Reusnerus tamen in margine notavit *æquales...* ex arte : sororis D. — *Æquales currunt ex arte*

sorores. Equales b. l. dicantur ejusdem formæ et mensuræ, non ejusdem ætatis, ut explicat Heum. *ex arte currunt æquales*, quæ per artem et structuram artificiosam ita sunt eonjunctæ et compositæ, ut æqualem cursum teneant.

2. *Quam sit* edid. Heyn.

Et prope sunt pariter, nec se contingere possunt.

3. *Sunt una, neque se* Per. sed pro *una* Reusnerus in marg. *pariter*. Bünemannus conjicit *Et prope eunt pariter*. — *Et prope sunt pariter*. Id est, æque prope (*sind sieh einander gleich nahe*); ita interpretantur Heum. et Heyn. Ego magis velim in voce *pariter* respici ad duo paria rotarum, quæ uno axe et pari distantia conjuncta, unum alterum consequuntur, ut se prope contingere videantur, nec tamen contingere possint. Qui sensus fere melius exprimitur lectione, quam Bünemannus reperiit, *prope eunt pariter*; nempe *eunt pariter* per paria

junctæ, et singula paria sibi *prope* eunt. — *Et prope sunt pariter*. Pntabam legendum: *Et prope eunt pariter*; quod confirmatur a Quintiliano, qui lib. I, cap. 1, 14: « Non longe Latina subsequi debent, et cito pariter ire ». Seneca, Epist. V, p. 14: « Sic ista, quæ tam dissimilia sunt, pariter incedunt », i. e. conjuncta sunt, ut idem ante dixit. Mamertinus, Genethl. cap. XI: « Ambo sunt, pariter sunt: quam junctim sedent! ». Bux. — *Et prope sunt*. Ego conjicerem *Et properant*, quod et elegantius et rotis aptius quam *sunt aut eunt*. En.

LXXVII. SCALE *.

Nos sumus, ad cælum quæ tendimus alta petentes,
Concordi fabrica quas unus continet ordo,

* *Scale* inscribunt Pith. et Cast. *Scala* Per. Sed *Scale* rectius est, quia in ænigm. pluralis numerus adhibetur.

1. *Possumus ad cælum* B. *ad cælum quæ scandimus* A. Per. Pith. Cast. Glossa in A. ad *scandimus* adscripta: *lege tendimus; quia scandimus C. quæ tendimus* D. et E. quam lectionem receperunt Heum. et Heyn. — *Ad cælum quæ tendimus*. Virgil. *Æn.* IV, 445: « quantum vertice ad auras *Ætherias* tendit ». Lactant. lib. II, 18, 5: « ad superna niti semper ac tendere ». Bux. — Sed quum offendere possit tautologia in *tendere* et *petere*, hinc legi posset *urgimus* vel *crescimus*, quæ eleganter de montibus, turribus et aliis quæ in altum extolluntur, dici notissimum est. Hæc etiam commutantur

apud Ovid. Met. I, 44: « Lapidosos surgere montes », ubi in aliis *crescere*. Heroid. Epist. VII, 11: « Nec mea Carthago nec te crescentia tangunt Mœnia »; ubi *surgentia* prætulit Burmannus. Silius Ital. XIV, 309: « Perque altam molem et toties crescentia tecta Scandit ovas ». Eo.

2. *Concordi fabrica quas unus*, i. e. duobus asseribus vel perticis, quæ gradus impactos continent, ita fabricatis, ut concorditer secum æqualitate graduum, et paribus intervallis, conveniant: *geminam arborem* scalis tribuit Stat. Theb. X, 841, quarum *concordem fabricam* hoc loco indicari puto. — *Quas unus continet ordo*. Idem hemistichium supra occurrebat ænigmati LXIII, 1.

Ut simul hærentes per nos scandatur ad auras.

3. *Et simul... mittentur* Per. *Ut simul... comitentur* Pith. Cast. *seandatur* emendavit Heun. et edidit Heyn. *nitantur* conjicit Bünem. et Heyn. — *Ut simul hærentes per nos.* Per *hærentes* intelligo ipsos gradus scalæ, qui asseribus vel perticis infixi sunt uno ordine. Hoc imprimis docere potest locus in Cicer. Epist. ad fam. lib. VI, 7, 8: « Quemadmodum igitur scalarum gradus, si alios tollas, alios incidas, nonnullos male hærentes relinquis, ruinæ periculum struas, non adscensum pares ». Possunt etiam *hærentes* intelligi scalæ, quæ parieti, arbore, muro applicatæ sunt; quemadmodum Virgil. *Æn.* II, 442: « Hærent

parietibus scalæ ». Librarii, qui hoc versu scripserunt *per nos mittentur* vel *comitentur*, videntur *hærentes* de hominibus, qui scalis inhærent ut adscendant, accepisse. — *Per nos seandatur.* Lego *nitantur*, quod de adscensu in ardua sæpe poni solet. Virg. *Æn.* II, 442 seq. « Hærent parietibus scalæ, postesque sub ipsis Nituntur gradibus ». Quintil. lib. I, proœm. 20: « Altius tamen ihunt, qui ad summa nituntur, quam qui præsumpta desperatione, quo velint, evadendi, protinus circa ima substituerint ». BUXEM. — *Scandatur ad auras.* *Aerium iter* scalas vocat Stat. Theb. X, 842. — Et vide locum Silli supra adductum. Ed.

LXXVIII. SCOPA*.

MUNDI magna parens, laqueo connexa tenaci,
Juncta solo plano, manibus compressa duabus,.

* *Scopa* inscribant omnes libri, quamvis *scopam* et *scalam* singulari numero efferri improbet Quintil. lib. I, cap. 5, 16.

1. *In silvis genita et laqueo* B. et C. et Per. et Pith. *Mundi magna parens, laqueo* Cast. et seq. *complexa* B. et C. — *Mundi magna parens.* *Mundum* pro *munditie* dixit, quam scopis adsignat Plautus, Stich. II, 1, 23: « Munditias volo fieri, efferte huc scopas ». Atque hinc *emundare* de scopis dicitur. Juvenal. XIV, 67: « uno Semodio scobis hæc emundat servulus unus »; ita enim legendum puto, non *emendat*, quod in vulgatis est. Festiva autem am-

biguitas est in *Mundi magna parens*, quum tam magnifice de re vili loquatur. Et videntur librarii, fortasse monachi, ea formula offensi, quæ etiam Deus adpellari posset, illam substituisse, quæ nobis in codd. totidemque editionibus adparet: *In silvis genita.* — *Laqueo connexa tenaci.* Is Virg. Georg. IV, 412: « Tanto, gnate, magis contende tenacia vincla ». BUX.

2. *Fineta solo D. compressa* A. idque dederunt Heun. et Heyn. sed *compressa* habent priores Per. Pith. Cast. Castalio tamen, ut in notis monet, *compressa* libentius scribere voluit: *complexa pressa duobus* D.

Ducor ubique sequens, et me quoque cuncta sequuntur.

3. *Sequens, me quoque D. Quoque sequens ducor, simul et me cuncta sequuntur Per.*—*Sequi de illis dicitur,*

quæ se facile duci patiuntur. Virg. Æn. VI, 146: «Carpe manu; natioque ipse volens facilisque sequetur». En.

LXXIX. TINTINNABULUM.

ÆRE rigens curvo patulum componor in orbem;
Mobilis est intus linguæ crepitantis imago;
Non resonat positus, motus quoque sæpe resultat.

1. *Patulum... in orbem A. et C. et D. et E. et Pith. patulo... in orbe Per. et Cast.*

2. *Linguæ crepitantis imago.* Malloleum mobilem, quo tintinnabulum pulsatur, similem esse dicit linguæ, quæ ad pulsus uno ad palatum vocem et sonum efficit: quod expressit Horatius, Serm. II, 3, 274: «Quid? quum balba feris anoso verba palato». Ob eam causam videtur Juvenalis, Sat. VI, 440, mulieris argutam garrulitatem tintinnabulis adsimilare: «Verborum tanta cadit vis, Tot pariter pelves, tot tintinnabula dicas Polari». Ut hic tintinnabulum linguæ, ita Echo vocis imago dicitur. Virgil. Georg. III, 50. — *Linguæ crepitantis.* Æra in primis crepitare dicuntur. Apud Virgil. Georg. IV, 151, cymbala vocantur æra crepitantis. Et de ipsis tintinnabulis Paulinus, Natali VI, Fel. «Ut præsepia vidit Nuda bonum, et nallus dare tintinnabula pulsus, Excussa ot cervicis boom crepitare solebant».

3. *Nam remouent penitus C. motus quoque longe Castalio in codice suo habuit, pro eoque legit motus longegne; sed edidit deinceps quod Pi-*

thæus. Dum gauda subito, mater mea me laniabit D. Gaudeo dum subito, mater mea me laniavit. Quod versum hunc alioquin duo codices exhibeant, hoc inde factum esse Heumannus existimat, quod duo ænigmata essent in nonn confusa, adeoque prioris tertius, posterioris duo priores versus periissent. Posterius autem ænigma infra loco ultimo occurrit, *Lagena* inscriptum, ubi sic editus est versus tertius: *Dum cecidi infelix, mater mea me divisit.* Nec iofeliciter coniecit Heumannus. In editione Perionii et Pithæi ænigma de *Lagena* illud de *Tintinnabulo* proxime sequitur, ob quam vicioositatem duo hæc ænigmata, si obscurius et corruptius scripta in aliquo codice fuerunt, facile potuerunt ab imperito librario confundi. Qua confusione quum titulus *Lagena* perisset, hinc alii codices descripti, qualis Castalionis fuit, toto illo ænigmatate caruerunt, et Castalio, quum illud a Pithæo editum legisset, secunda editione demum cæteris addidit, et ultimo loco posuit. — *Positus, motus. Orbis e versu primo revocandus: de voce resultat conf. æn. XI.*

LXXX. CONDITUM*.

TRES olim fuimus, qui nomine jungimur uno;
 Ex tribus est unus, tres et miscentur in uno;
 Quisque bonus per se, melior, qui continet omnes.

* *Conditum* Pith. et Cast. *De potu ex melle* A. *conditus potus* B. et C. et Per. qui titulus non displicet Heumanno, ob versum tertium, ubi melior exstat, non melius. — *Conditum*. Ex Apicio, lib. I, cap. 1 et 2, adparet, vinum, mel, piper tria fuisse illa, quæ ad *conditum* quodcumque pertinerent. GERN.

1. *Tres olim fuimus*. Ad hæc verba

glossa antiquissimi codicis Anglicani hæc adscripsit: id est, mel et vinum et piper. HÆUM.

2. *Et tres miscentur* A. et C. et D. et E. *tres et miscentur* B. *tres commiscentur* Per. Pith. Cast.

3. *In se* D. — *Quisque bonus per se*, i. e. sine reliquis duobus, vel sine alterius adjumento. Vid. not. ad LIII, 2.

LXXXI. ACETUM EX VINO*.

SUBLATUM nihil est, nihil est extrinsecus auctum;
 Nec tamen invenio, quidquid prius ipse reliqui:
 Quod fuerat, non est; cœpit, quod non erat, esse.

* Hic titulus est in Castal. et vulgaris editionibus: sed *Vinum conversum in acetum* apud Per. et Pith. legitur.

1. *Sublatum est mihi nil, et nil extrinsecus* B.

2. *Nec tamen invenio* B. et Per. *inveni* Pith. et Cast. *quidquid prius ipsa reliqui* A. et C. et D. et Per. et Pith. *ipsa reliqui* B. *esse reliqui* Cast. Heumannus correxit quod in isto vase reliqui. Et hic versus in vulgaris omnibus est tertius; sed Heumannus transpositione facta in se-

cundum locum recepit, quod Heynazius ait se non posse non probare. Et mihi idem videtur justa ex ratione factum

3. *Quod fueram, non sum, quod eram, non nunc fore cœpi* B. *Quod fueram, non sum, cœpi, quod non erat, esse* C. et Per. et Pith. *Quod fuerat, non est; cœpit, quod non erat, esse* Cast. et rel. — *Quod fuerat, nempe vinum; quod non erat, nempe acetum*. Posset legi: « Quod fueram, non sum; cœpi quod non eram, et esse ». F.D.

LXXXII. MALUM*.

NOMEN habens Græcum, contentio magna Dearum,
Fraus juvenis pulchri, multarum cura sororum,
Excidium Trojæ, dum bella cruenta peregi.

* *Malum*, μάλον Per. — *Malum*, sive pomum, hoc ænigmate describitur per continuas adlusiones ad fabulas poetarum, quibus malum vel missum, vel donatum, vel custoditum intervenit. Quas fabulas item conjunctas pro laudatione mali pulchri adduci vidimus in Classe carminum hortensium hujus tomi, (supra pag. 131), ubi conferendæ sunt adnotat. nostræ.

1. *Nomen ovis Græce* A. et C. et D. et E. et Cam. et Per. in margine. *Est mihi nomen ovis* Pith, et Per. qui subjicit: *Græce: nam μάλον et ovem et malum significat.* Verum quum ex hac scriptura oriatur acumen admodum frigidum, et monacho inepte sedulo, quam auctore poeta, dignius, rejicit eîm Heumanus, et retinet, quam Castalio cum aliis protulit: *Nomen habens Græcum.* — *Nomen habens Græcum.* Uti e φῆμα sit fama, sic e μάλον malum, e μήτηρ mater. Scilicet Dores pariter ac Æoles α in x mutare solebant. Vid. Heupelius de dialectis Græcis, Can. 257 et 340. Ηxum. — *Contentio magna Dearum*, i. e. caussa sui magnæ contentionis inter Deas tres, Junonem, Palladem et Venerem, de pulchritudine ortæ, quum pomum aureum, inscriptum *puleherimæ*, ab Eride vel Discordia projectum in medium Deorum convivium esset.

2. *Juvenis functi* A. et B. et C. et D. et E. et Per. et Pith. et Cam. *juvenis pulchri* Cast. et recentiores. — *Fraus juvenis pulchri.* Intelligi potest vel Hippomenes, qui Atalantam, quum objectis tribus aureis malis retardaret, cursu superavit; vel Acontius, qui Cydippen lecto jurejurando, quod poma in ejus sium conjecto inscripserat, se redamare coegit. — *Multarum cura sororum*, nempe Hesperidum, quæ mala aures in hortis suis ad Oceanum servabant, ab Hercule demum ablata.

3. *Excidium Trojæ.* Caussa excidii Trojæ pomum Eridis, Veneri a Paride adjudicatum, qui, accepta pro præmio judicii sui Heleam, Græcos in bellum et excidium Trojæum concitavit. — *Quæ bella cruenta peregi* Per. et Pith. *dum bella* Cast. quem sequutus est Heyn. sed Heumanus rescripsit *cui bella cruenta paravi*. Reusnerus ad versum tertium adnotavit: Pro extremo versu alias legitur: *Hoc volo, ne breviter mihi syllaba prima legatur.* Atque huic etiam pro tertio versu ponit Cam. et *Hoc volo ne brevior mihi cod.* D. et E. Plaue autem ut quartum versum tribus adjungit cod. A. — *Dum bella cruenta peregi*, i. e. postquam bellum multo sanguine fuso confeci, cujus suis ipsum excidium Trojæ fuit.

LXXXIII. PERNA.

NOBILE duco genus magni de gente Catonis.
Una mihi soror est, plures licet esse putentur.
De fumo facies, sapientia de mare nata est.

1. *De gente Catonis.* Adludit ad familiam M. Porcii Catonis, de qua disputat copiose Gellius, Noct. Att. XIII, c. 19. Uti enim Roma vetus Brutos, Bestias, Verres, Apros, Asinios, Catulos, Caninios habuit, sic et Porcios. HEUM.

2. *Una mihi soror est*, scilicet altera ejusdem porci perna, quasi germana: *plures licet esse putentur*, et possunt pernae omnes haberi pro sororibus. Supra m. LXXVI, 1, rotas pariter junctas et currentes vocabat sorores.

3. *De fumo facies.* Horat. Serm. II, 2, 117: « fumosæ cum pede pernae ». — *Deque mari sapor inhæsit* B. *de mari mihi sapor inhæsit* C.

mihi de mare gustus inhæsit Per. et Pith. Reusnerus subnotavit: Postremus versus alias ita legitur: *De fumo facies, sapientia per mare parva est*: quam lectionem paullo meliorem reddidit Castal. *sapientia de mare nata est.* — *Sapientia de mare nata est.* Respicit salem marinum. Quod enim sapit perna, de sale habet. Sic vice versa *salis mica* dicitur de sapientia. GEM.—*Mare est ablativus antiquus pro mari*, quo poetas meliores etiam subinde usos esse, Heumannus tribus locis Ovidii probat. Et nos idem notavimus ad fragm. III Varronis Atac. quod in hujus operis tomo quarto dedimus, pag. 578. Ed.

LXXXIV. MAILLEUS.

NON ego de toto mihi corpore vindico vires,
Sed capitis pugna nulli certare recuso.

1. *Vindico corpore* A. quod melius visum Heum. aures suas eruditas testanti: et sic Bünem. et Heyn. — *De toto mihi corpore vindico vires.* Vires, quibus ago, non a toto corpore meo habeo, sed tantum a capite.

2. *At capitis* Per. et Reusu. *Pugnum* D. nisi hoc sphalma typogr. est in Heum. pro *pugnam*. — *Pugna*

nulli certare. Pro *certare cum nullo.* Græcismus haud ignotus. Catull. Carm. LXII, 64: « noli pugnare duobus ». Propert. I, 7, 3: « primo contendus Homero ». Virg. Ecl. V, 8: « solus tibi certet Amyntas ». Manil. V, 511: « Aurea Phæbeis certantia lumina flammis ». Bux. Vid. supra æuig. LXXIV, 2, huj. tomi pag. 406. Ed.

Grande mihi caput est, totum quoque pondus in illo.

3. *Grande tamen* A. D. et E. male: nullus enim hic est adversativæ locns: *totum quoque corpus* C. et Cast. quod probarunt Heum. Bünem. et Heyn. Sed ita sensus existit versni i. contrarius, ubi satis elare amplius sibi corpus esse dicit, quam quod capite definiatur. Vid. not. nostram. *Pondus in ipso* Per. et Reusu. *corpus in ipso est* C. *pondus in illo est* Pith. in illo P. Cast. Heum. Bün. Heyn. — *Grande mihi caput est*. Idem he-

misticium adfuit æn. XL, 1. — *Totum quoque pondus in illo*. *Pondus* hoc loco idem, quod v. 1 *vires* dixerat, quas ut ibi non toti corpori tribuit, sed capiti, ita hic *pondus* totum ei inesse dicit. Et *pondus* fabrilibus malleis præcipue tribuitur. Lucilius, Ætn. v. 39, de Cyclopi- bus: « Qnum super incudem nu- merosa in verbera fortes, Horren- dum magno quaterent sub pondere fulmen ».

LXXXV. PISTILLUS*.

CONTERO cuncta simul virtutis robore magno.

Una mihi cervix, capitum sed forma duorum.

* *Pistillum* C. Nullum titulum ha- bent et ἀδύλον inscribunt Per. et Reusu.

1. *Virtutis robore magno*, magna vi. Quintil. de caus. corr. eloq. cap. 26, 8: « Virium robore multum cæ- teros superat ». Curtius, IX, 7, 16: « Pugil ob eximiam virtutem vi- rium regi pernotus et carus ». Heum.

2. *Una mihi cervix*. Pistillo sunt duo capita, vel duo extrema rotun- da, forma capitum: una cervix, nempe pars post utrumque caput continuata, qua est manubrium. — *Mihi est A. Capitum sed forma alio- rum* Per. et Reusu. Scriptura non contemnenda pro, capita sunt op- posita, quæque facilius corrumpi potuit in planiorem lectionem *duo- rum*, quam hæc in illam. *Alius* et *alter* passim est diversus, contra- rius, oppositus. Vide Cortium ad Cieer. Epist. ad Div. II, 2, 4. Sed fortasse *aliorum* licentia sequioris

ætatis hic scriptum est pro *ollio- rum*, ut sententia sit: *capitum meorum forma similis est capitibus aliorum*. Sic *alium* pro *olium* in inscript. ænigm. 92, ubi videantur var. lect. et *milis* pro *millia*. Cepa- rum et aliorum formæ similem esse capitis pistilli, verissimum est. Allii caput dixit Persius, Sat. V, 188: « si non Prædictum ter mane caput gustaveris alli », et οὐκ ἐπὶ δούκι καὶ ἀλλίῳ Aristophanes, Vesp. 679. — *Forma* quandoque cum *fama* librarii con- fuderunt. Vid. Burm. not. ad Ovid. Epist. IV, 27, et Met. X, 240. Ita apud Val. Flacc. II, 148: « Non fa- ma, non arte colus, non laude pu- doris Par tibi »; ubi Heins. et Barth. restitunt *forma*. Sed forte *norma* reponendum sit, quæ aliquando commutantur. Sic apud Curt. VIII, cap. 14, § 13: « Ipse Porus humanæ magnitudinis formam excesserat »; ubi alii *normam* præferunt. Et sic

Pro pedibus caput est: nam cætera corporis absunt.

apud Ennod. ep. 87: « Virtutum pretium forma pudicitie ». Burm. margini adscriperat *fama*. Ed.

3. *Pro pedibus caput est*. Alterum capitum, quo tunditur, pro pede est, quia hoc instat et insultat rebus conterendis. Hinc ire dicitur pistillus auctori Moreti, v. 111: « Sed gravior lentos ibat pistillus in orbes ». — *Cætera corporis absunt* de conjectura sua, quam confirmavit B. reposuit Henm. et ser-

varunt Bünem. et Heynaz. Vulgo legebatur *nam cætera corpora non sunt*, dure et obscure, pro *cæterum corpus vel cæteræ corporis partes*, nisi *corpora* depravatnm ex *corpore*, quod pro *corpore* vel *in corpore* dictum. — *Cætera corporis*, i. e. cæteræ partes corporis. Ovid. Met. VI, 713: « Cætera qui matris, penus genitoris haberent ». Idem, Her. VI, 124: « Fallere non possunt: cætera patris habent ». Bus.

LXXXVI. STRIGILIS.

RUBIDA, curva, capax, alienis humida guttis,

* Bünem. inscribit *Strigilis* subiectique nncis inclusum [*Strigilis*]. Quæ vocabula nnde sint et a quonam usurpata, non habeo dicere. In cod. Castal. inscriptio desiderabatur. — *Strigilis* erat instrumentum balneare, a stringendo dictum, quia eo corporis sordes et sudores destringebant. Formam ejus Pignorius de servis, p. 40, sic describit verbis Apuleii in Floridia (p. 346, ed. Elm.): « juxtaque honestam strigileculam recta fastigatione clausulæ, flexa tubulatione ligulæ; ut et ipsa in manu capulo moraretur, et sudor ex ea rivulo laberetur ». Typum vel signam strigilis eodem loco exhibuit Pignorius, ut et Hieron. Mercurialis, Art. gymu. lib. I, cap. 8.

1. Servavi codicum scripturam *Rubida*, invito licet metro: hanc enim sibi licentiam sumpsit ætas recentior, et contra Prudentius *ru-*

biginem dixit prima brevi. Conjeci tamen *Uvida*, cui gemina sunt sequentia *alienis humida guttis*. *Rubea* B. et C. In A. glossa addidit: *lege Rubea*, quod non aptius metro. *Rupea* P. Per. Reusn. Pith. idque probat Castal. nescio qua mente, quove significato dictum existimans: nanci enim est illa vox et mihi quidem inaudita. Depravata hæc scriptura videtur ex *Rubea*, idque falso effictum ex *Rufeo*, ut verum fortasse sit *Rufeo curva*, qua ratione et metro consultur. Cast. conjecit etiam *Roscida*. — *Rubida* erat strigilis, vel coloris rubidi, quia ex ære vel aurichalco fabricata: *curva*, ut facile applicaret se et complecteretur corpus detergendum; unde Martialis, XIV, 51: « curvo destringere ferro »: denique *capax*, h. e. apta ad excipiendos sudores, cava et tubulata: *alienis humida guttis*, nempe hominis sudore, non suo, madida.

Luminibus falsis auri mentita colorem,
Dedita sudori, modico succumbo labori.

2. *Numinibus falsis* E. mendose. — *Luminibus falsis*, i. e. splendore falso, quo strigilis, ab igne balnei et lucernarum lumine relucens, ita nitet, ut antrum colorem vel splendorem mentiri videatur. Splendor hic falsus est, quia non naturalis et proprius, sed aliunde adveniens. Vid. *en.* XXIII, 3. Meminisse debemus strigilum usum fuisse in balneis, eaque multo igne et lucernis illustrata fuisse. Vide iconem balinei vel lavacri ab Hier. Mercuriali propositam, Art. gymn. lib. I, c. 10, p. 29. — *Aureo simulata metallo* B. *auri simulata metallo* C. *auri simulata metallo* Per. et Reusu. — *Auri mentita colorem*. Virgil. Ecl. IV, 42: «varios discet mentiri lana colores». Hsux. *Auro* inprimis lumen et splendor comparatur. Virg. *Æn.*

VI, 204: «Discolor unde auri per ramos aura refulsit». Hinc Martiali, XIV, 61, *laterna* dicitur *clausis aurea flammis*; et *aurea sidera* apud poetas passim. — Conf. Manilius, Astron. V, 511. Ed.

3. *Modico succumbo labori*. Hoc est, modico labore stringendi et detergendi opus est, ut sudore adfinam. Proprie *succumbere labori* dicuntur homines, qui defatigantur ad sudorem usque. Hic sensu ambiguo ponitur phrasia ista, ut etiam in strigilem conveniat. Ubi *labor* intelligitur, non qui defatigationem et sudorem creat, sed qui sudori detergendo impenditur, et qui modicus est. Huic *succumbere* strigilis dicitur, quando supponitur et adplicatur corpori, ad sudorem excipiendum.

LXXXVII. BALNEUM.

PER totas aedes innoxius introit ignis:

1. *Per totas sedes* B, et D. — *Per totas aedes*. Per aedes intelligit cellam balnei, inprimis sudatorium, vel Laconicum, uti fit in his versibus Statii, qui plane, ut Noster, describit, Silv. I, 4, 59: «ubi languidus ignis inerrat Ædibus, et tenuem volvunt hypocausta vaporem». — *Per totas aedes innoxius introit ignis*. Hæc verba Apollonius, loco in v. r. lect. indicato, sic explicat: «balneum, ubi hinc inde flammæ per tabulas surgunt», recte omnino; sed pro *tabulas* legendum est *tubulos*. Nam balnea Veterum ita calefiebant, ut

ignes pavimento subjecti per tubos vel canales parietibus circum insertos calorem in totam cellam diffunderent. Sic illa describit Seneca, Epist. XC: «Quædam nostra demum prodiisse memoria seimus: ut speculiorum usum, suspensiones balnearum, et impressos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima simul et summa foveret æqualiter». Hoc est, quod dicit Noster, *per totas aedes introit ignis*. Descripsit huiusmodi sudatorium et iconem ejus dedit Jo. Rhodius ad Scrib. Larg. p. 103 seq.

Est calor in medio magnus, quem nemo veretur.
Non est nuda domus, sed nudus convenit hospes.

2. *Est calor in medio magnus.* Non hic cogitandum de foco vel igne in medio posito, uti apud Virg. Georg. II, 528; sed solus intelligitur vapor, qui undique circumfusus etiam medium complet: uti describit Ausonius, Mos. v. 338 seq. « ferventi quum Mulciber haustus operto Volvit anelatas tectoria per cava flammæ, Inclusum glomeratus æstu expirante vaporem » — *Quem nemo veretur* omnes libri scripti et excusi. Ejus loco Heumannus substituit *cui nemo ferendo*, male omnino, quo sensus auctori plaue alienus adfingitur, qui quum dixisset, ignem per totas ædes introire, hoc admirabile addere volebat, ueniunt tamen illum vereri vel cavere, sed potius cupere, eoque uti velle. Auctor historis Apollonii Tyrii, qui

hoc ænigma recitat p. 700 edit. Vels. pro iis verbis habet *quem nemo removit*.

3. *Non est nuda domus.* Vel, quia non sine vestibus est: multæ enim in apodyterio sunt depositæ eorum, qui nudi balneum ingrediuntur; vel, quia non vacua est suppellectile: nam habet instrumenta et utensilia balnei suspensa, strigiles, ampullas olei et unguenti, lintea ad detergendum, lucernas, lavacra, urceos. — *Nudus sed convenit hospes.* Idem auctor, qui deinde quartum versum ænigmati adjungit: *Si luctum ponas, insons intrabis in ignes.* — *Nudus convenit hospes.* Domum et hospitium similiter conjungit auctor ænig. XI, 2: « Ipsa domus resonat, tacitus sed non sonat hospes ». — *Convenit*, undequaque venit. En.

LXXXVIII. TESSERA.

DEDITA sum semper voto, non certa futuri.
Jactor in ancipites varia vertigine casus.

1. *Semper fato A. et D. voto semper Per. certa futuro Per.* Pith. Cast. futuri bene correxit Heumann. — *Dedita sum semper voto.* In alea et lusu tesserarum non arti, sed tantum fortunæ et voto locus est. Pariter Martialis, lib. XIV, epigr. 16, de turricula, per quam rotatas tesseras emittebant, fraudis evitandæ causa: « Quæ scit compositos manus improba mittere talos, Si per me misit, nil nisi vota facit ». Et huc commodissime adlindit Se-

neca, Epist. 117, p. 581: « subibo hujus voti aleam ».

2. *Jactor.* Consuetum de tessera verbum. Ovid. Art. Am. II, 203: « Seu ludet, numerosque manu jactabit churnos, Tu male jactato, tu male jacta dato ». Idem, Art. Am. III, 353: « talorum ducere jactus Ut sciat, et vires, tessera missa, tuas ». Bux. — *Varia vertigine*, ita ut inter jactandum varia conversione subsilium. Similiter Anthol. Barmann. lib. III, ep. 78, de tabula:

Nunc ego mœsta malis, nunc rebus læta secundis.

« Contorquet varios alternans tessera missus ».

3. *Nunc ego... nunc rebus* B. et Per. *Non... non* Pith. et Cast.

LXXXIX. PECUNIA.

TERRA fui primo, latebris abscondita terræ;
Nunc aliud regnum flammæ nomenque dederunt;
Nec jam terra vocor, licet ex me terra paretur.

1. *Fui primum* B. et Per. et Pith. *primo* Cast. — *Terra fui primo*. Terra subinde vocatur metallum, i. e. terra semen metalli habens, priusquam excoquitur. Lucilius, *Æt.* v. 269: « Queritur argenti semen, nunc aurea vena, Torquentur flamma terræ, ferroque domantur ». Hoc loco auctor *terram* ambigue dixit, ut etiam regio, ager, intelligi possit, cui versu secundo respondeat *regnum*. — *Abscondita terræ* A. et D. et E. *abscondita diris* Per. et Pith. *diris* Cast. — *Latebris abscondita terræ*. Avien. *Descr. Orb.* 1313: « Pars subit abrupti sola cespitis, aurea ut illis Terrarum in latebris excludant caute metalla ». — Adposite Ovid. *Met.* I, 138: « itum est in viscera terræ: Quasque recondiderat Stygiisque admovent umbris, Effodiuntur opes, irritamenta malorum ». Ed.

2. *Aliud regnum* Per. quæ lectio præferenda videtur vulgatæ *pretium*. *Dederunt* A. et Per. *dedere* Cast. et vulg. — *Nunc aliud regnum flammæ nomenque dederunt*. Nunc

postquam flammia excocta sum, pro terra regnum accepi nomenque aliud, nempe pecuniam. Elegantem lectionem *aliud regnum*, licet ab unico Perionii codice servatam, merito vindico et restituo, cujus acumen non intelligentes librarii *pretium* substituerunt pro interpretamento. Sane apte et argute, quæ prius terra fuit, dicitur regnum cum novo nomine accipere, quæ *regina Pecunia* vocatur ab Horat. *Epist.* I, 6, 37. Nam et *regnum* pro terra vel agro possesso dicitur, ut in hoc Virgilii, *Ecl.* I, 70: « Post aliquot, mea regna videns, etc. » Tum etiam pro jure, vi et potestate in rebus ponitur. Ovid. *Met.* XIV, 20: « Sive aliquid regni est in carmine ». Idem, *Fast.* V, 261: « Forsitan in teneris tantum mea regna coronis Fasse putes ».

3. *Ex me terra paretur*, id est, agri emanantur nummis. Sic Senecæ *Epist.* 5, « res non magno parabiles » vocantur, quæ emi possunt levî pretio. Haum. *Vid. infra* *anigma* XCII, 3.

XC. MULIER GEMINOS PARIENS*.

PLUS ego sustinui, quam corpus debuit unum.
Tres animas habui, quas omnes intus habebam;
Discessere duæ, sed tertia pæne sequuta est.

* *Mulier gemellipara quæ geminos parit* Per. Reusn. *Mulier quæ geminos parit* Per. 2, et Pith. *Mulier geminos pariens* Cast. et seq.

1. *Tres animas habui. Animæ* pro animantibus et eorum vita. Ovid. Fast. IV, 666, de forda hove immolanda: « Det sacris animas una necata duos ». Severus Sanct. in Carm. huc. v. 63: « Vidi animas duas Uno in corpore perditas ».

3. *Discessere duæ.* Gemini infantes partu editi. Luditur vocibus dis-

cedere et anima. Nam alias discedere anima dicitur eorum, qui exspirant, ut hi animam dimittere. Mart. I, 79, 8. Ovid. Met. XI, 788: « animæ misera de sede volenti Exire ». Similiter Virgil. Æn. IV, 385: « Et quum frigida mors anima seduxerit artus ». Supra æn. LXIV, 3, *sagitta discedens*, i. e. evolans. — *Sed tertia bella peregit* Per. mira lectio. — *Pæne sequuta est*, nempe anima matris super partus doloribus pæne discessit a corpore, seu extincta est.

XCI. MILES PODAGRICUS*.

BELLIPOTENS olim, sævis metuendus in armis,
Quinque pedes habui, quos unquam nemo negavit;

* *De milite A. Miles B. et C. et Per. Miles podagricus D. et Castal. Eques podagricus* Pith.

1. *Bellipotens olim.* Festive auctor militem gregarium et debilem magnifico nomine *Bellipotentis*, quo ipse Mars insignitur apud Virgil. Æn. XI, 8, ornat, quomodo *Strategus* nominari apud Plautum solet, et ab auctore Moreti, v. 60, pauper agelli cultor, diurnum sibi victum parans, *providus Heros*.

2. *Sex pedes A. et B. et C. Sexque pedes* Per. et Pith. Sic scripserunt, vel corruerunt potius, librarii, qui putarent equitem innui, qui

connumeratis equi sui pedibus sex pedes habet. Sed rectius *quinque pedes* dederunt D. et Cast. qui *Militem podagricum* inscribunt: quos nunquam A. quos nemo negavit B. quos unquam C. quos nunquam nemo negaret Per. quos nunquam nemo negavit Pith. Cast. et vulg. Henmannus correxit: *quod quamquam unum negavit, Nunc mihi vix duo sunt*. Sed Heynazius lectionem codicis Angli. tertii, quocum et alii quodammodo conspirant, recepit: *quos unquam nemo negavit*, vulgatam Castalioniæ adfirmans, offendere ob duplicem negationem, non adfirmantem, sed

Nunc mihi vix duo sunt: inopem me copia fecit.

negantem. Hinc ipse sequutus sum. — *Quinque pedes habui*. Ludit in ambiguo verbo *quinque pedum*, quod ad mensuram pertinet, et *duorum pedum*, quos podagra debilitabat. CAST. Scilicet iusta militum statura apud Romanos erat quinque pedum et supra. Vegetius de Re mil. lib. I, cap. 5: « Proceritatem tironum ad incommensurabilem scio semper exactam, ita, ut senos pedes, vel certe quinos et denas uncias habentes probarentur ». Büdemannus præterea excitat locum e Dosithei Magistri libr. III, sive Hadriani Imp. sententiis, quas Goldastus cum notis edidit Genev. 1601, et repetiit Fabricius, Bibl. Gr. vol. XII, p. 516. Ibi pag. 12 Gold. narratur, quemdam militare cupientem querenti Hadriano πῶτον μῆκος ἔχεις respondisse πέντε πόδας καὶ ἑμίον. Goldastus ad eum locum etiam ænigmatis Symposii sub lemmate *Miles podagricus* meminit, idque ait nec Petr. Pitheum, nec Jos. Castalionem intellexisse.

3. *Copia reddit B. et Per. — Inopem me copia fecit*. Aperte imitatur Ovidium, Met. III, 466, ubi Narcissus, sui ipsius in fonte captus amore, inquit: « Quod cupio mecum est: inopem me copia fecit ». Prout hic umbræ suæ copia et facultate inops erat amantæ formæ, ita inops et indigus pedum factus erat miles ipsa pedum podagra distortorum copia et tumore. Seneca de Ira, lib. I, c. 16, p. 37, Gron. « nec corporibus copia vitiosi tumoris intensus, morbus incrementum est, sed pestilens abundantia ». Nostri Symposii Strategus, ut Plauti verbo utar, paullo aliter explicat. Utrumque certe verum. Bux. Hic igitur copiam accipit de humoris vitiosi adfluentia in podagra, quæ debilitatem pedum efficit. Mihi auctor, mera verborum Ovidii accommodatione, copiam exterius advenientem innuere videtur, nempe vini et ciborum copiosius ingestorum intemperantiam, quam parentem podagræ esse satis constat.

XCII. LUSCUS ALLIUM VENDENS*.

CERNERE jam fas est, quod vix tibi credere fas est.

Unus inest oculus, caputum sed milia multa.

* *Luscus alios vendens B. et Per. Lucum allium tenens C. Luscus allium vendens Pith. Luscus Cast. Walch. et al. qui titulus imperfectus est.*

1. *Cerne, licet, propius, quod Per. Cernere jam fas est, quod Pith. et Cast.*

2. *Unus enim est A. capitis Per.*

— *Capitum sed milia multa. Per. capita*, nisi titulus moneret allia significari, poterant et alia barbarum, quæ a poetis et rei rusticæ scriptoribus laudantur, capita intelligi, ut papaverum, et cognati generis, porri et ceparum, quæ in caput autruntur, quarumque in descri-

Qui, quod habet, vendit, quod non habet, unde parabit?

ptione sæpius capitum meminit Plinius lib. XIX, cap. 6, s. 32, 33, 34; siquidem inprimis *capitatum porrum*, ut Colmellæ XI, 3, 30, et Pallad. Febr. 24, 11, celebratur; unde anctor Moreti, v. 74: « capiti nomen debentia porra » dixit. Sed hoc loco allium præcipue significari, *capitum milia multa* indicant, quia caput allii multis coherentibus bulbis vel nucleis compactum et

coagmentatum est, ut multa, pro uno, capita habere videatur. Vid. Plin. l. c. sect. 34.

3. *Quæ quod habet A. Qui, quod habet D. et Per. et Pith. Quotquot habet B. Quid quod habet C. Quidquid habet Cast. Walch. et al. — Qui, quod habet, vendit, h. e. Qui capita vendit, quæ habet, unde ille oculum, partem capitis, quam non habet, parabit?* HAYN.

XCIH. FUNAMBULUS*.

INTER luciferum cælum terrasque jacentes
Aera per medium docta meat arte viator;

* De Funambulo et petaurista varæ exstant descriptiones Maniliæ, V, 650 seqq. Martialis, II, 86; Juvénalis, XIV, 266, 273; Clandiani de Cons. Mall. 322; Prudentii Hamartig. 367; Anthol. Lat. Burmann. lib. III, epigr. 179, quæ cum nostro ænig. collatæ illi lucem adfundent.

1. *Luciflum A. lucifcum B. et C. et D. et Per.* Glossa tamen in B. adscripsit *luciferum*, quod etiam habent Pith. et Cast. — *Terrasque jacentes*, expressisse videtur e Virgilio, *Æn.* I, 224: « Despicens mare velivolam terrasque jacentes », i. e. infernis positas. Seneca *jaceens* opposuit *edio* Epist. 51, pr. « Quum plurima loca evomant ignem, non tantum edita, quod crehrins evenit, quia ignis in altissimum effertur, sed etiam jacentia ». Bux.

2. *Aera per medium.* Prudentius l. c. « per aerium pendens sudacia funem. Manilius: « Et cæli meditatatus iter ». — *Docta meat A. et D. et E. et Per. et Pith. doctæ C. doctus Cast. — Docta meat arte viator.* Sic *doctum* et *aerium viatorem* adpellat funambulū epigramma Antholog. cit. « Stappæ suppositis tenduntur vincula lignis, Quæ fido adscendit docta juvenia gradu; Quæ super aerius protendit crura viator ». — *Meare* hoc sensu sæpiissime apud Anthol. Lat. Burmann. lib. VI, epigr. 82, ubi vs. 5: « Non jam mirabar sumptis te, Dædale, pennis. Isse per ætherios, natra errante, meatus », ubi *meatus ætherii* dicuntur, ut *ætherium iter* de Mercurio, Ovid. Fast. V, 88: « *Ætherium celeri qui pede carpit iter* ». Ed.

Semita sed brevis est, pedibus nec sufficit ipsis.

3. *Semita sed brevis est. Tenuis sine limite gressus* vocat Manilius l. c. *graciles vias* Martialis, *gracilem rudentem* epigr. v. 6. Et *semitam* proprie esse angustam, et tenuem, distinctam a via, probant viri docti ad Phædr. lib. III, Prolog. v. 38. — *Pedibus nec sufficit ipsis*, h. e. Semita illa, qua incedit funambulus, nempe funis, tam angusta est, ut

plantam pedum non capiat. Similiter Plinius, Paueg. cap. 22, de hominibus loquens, qui in ædium tectis hærentes spectarent, locum eos occupasse dicit qui, « non nisi suspensum et instabile vestigium caperet », h. e. qui ita angustus esset, ut non totam pedis plantam, sed ut digitos solos, vel calcem caperet.

XCIV. UMBRA*.

INSIDIAS nullas vereor de fraude latenti;
Nain Deus adtribuit nobis hæc munera formæ,
Quod me nemo movet, nisi qui prius ipse movetur.

* *Echo* inscribit E. *Echo de umbra* C. — Quod in vulgatis editionibus sub numero XCIV legitur ænigma de numero octonario, ob rationes in præmio adductas ultimum in locum rejectum est, quo ante Pithæus collocaverat. — Vide infra huj. tom. p. 428. En.

1. *Latenti* A. et B. et C. et D. et Per. *lacenti* E. *latentis* Pith. *latentes* Cast. et vulg. *latenti* adsumpserunt Heum. et Heyn. — *Vereor de fraude latenti*. Dicunt Latini *vereri de aliquo*. Cic. de Senec. c. 6 : « De qua (Carthagine) vereri non ante desinam, quam illam excisam cognovero ». Virg. *Æn.* IX, 207 : « Equidem de te nil tale verebar ». Phædr. lib. I, fab. 15 : « de dolo noli vereri ». Simili ratione dixit Cicero, lib. V, ad fam. ep. 6 : « a me insidias metuunt ». Bow.

2. *Nobis hæc munera* A. et B. et C. et D. et E. et Per. et Pith. *hujus mihi munera* Cast. *talis mihi munera* fabricavit Heum. quod scripturam codicum MSS *nobis* pro *mihi* corruptam putaret. Contra Heynæus constantem lectionem codicum rejicere sibi religioni duxit, additque, quod hic *Umbra* de se in plurali loquatur, et mox pergat in singulari, id non infrequens esse. In quo recte judicat. Vide principium Cynegetici Nemes. *securi prælia ruris Pandimus : Aonio jam nunc mihi pectus ab æstro Æstuat*, etc.

3. *Quod me nemo movet*, quod a nemine moveri et impelli possum, nisi qui antea motu se prodiderit. HAYN. Ovid. *Met.* III, 434 : « Ista repercussæ, quam cernis, imaginis umbra est. Nil habet ista sui, tecumque venitque manetque ».

XCV. ECHO.

VIRGO modesta nimis legem bene servo pudoris.
Ore procax non sum, nec sum temeraria lingua;
Ultro nolo loqui, sed do responsa loquenti.

1. *Saeri legem* Per. et Pith. *modesta nimis, legem* Cast. et vulg. Heumannus comma inter *nimis* et *legem* sustulit, et tō *nimis* cum *bene*, non cum *modesta*, conjungendum putat. — *Modesta nimis*. Junctum *nimis* cum *bene* mavult Heum. nec male, nisi putes *modesta nimis* hic conjungi, ut in Lactantio *grata nimis*, de Phœnice, v. 88 : « Et sociat myrrhæ pascua grata nimis » Bus. — Sed vitiosam eam lectionem in Phœnice esse monui in adnotatione ad eum locum. Cæterum *nimis* et *nimum* sequioris latinitatis scriptoribus sæpe poni pro *valde*, *perquam*, jam pluribus locis hujus collectionis poetarum observare licuit. Vid. Maxim. El. II, 1; III, 11, et adnotationes ad hæc loca.

1. *Ore procax*. Grævius, Lect. Hesiod. cap. 14, p. 72 : Euripidis ἀχάριος ὀρέζω est Taciti *procax lingua* (Ann. I, 16). *Procacem* puellam similiter *modeste* opponit Ovidius, Am. II, 4, 11 seq. « Sive aliqua est oculos in se dejecta modestos, Uror, et insidiæ sunt pudor ille mæm. Sive procax aliqua est, capior, quia rustica non est ». Festo *procari* est poscere, inde *procaces* meretrices ab *adidues* *poscendo*. Lactant. lib. V, 19, 30 : « Illuc veniunt siue delectu adulterum impudicæ, lenæ procaces, obscenæ meretrices ». Bus. — *Temeraria lingua* D.

3. *Do responsa loquenti*. Ovidius, Met. III, 357 : « Vocalis Nymphæ, quæ nec reticere loquenti, Nec prior ipsa loqui didicit, resonabilis Echo ».

XCVI. SOMNUS.

SPONTE mea veniens varias ostendo figuras;
Fingo metus vanos nullo discrimine vero;

1. *Sponse mea veniens*. *Venire* de Somno dicere amant poetæ. Mart. I, 72 : « Et quia nulla venit, tu mihi, Somne, veni ». Statius, Silv. V, 4, 16, 19, ad Somnum : « Inde veni, aut leviter suspensio poplite transi ».

1. *Varias ostendo figuras*. Claud. Rapt. Pros. III, 124 : « Sonnia quin etiam variis infausta figuris sæpe

monent ». Figurarum in somnis artificem et simulatorem Morpheæ fingit Ovid. Met. XI, 634.

2. *Metus vanos* A. et B. et C. et Cam. et Per. et Pith. *varios* Cast. et vulg. *veros* A. et C. *veri* B. et Cam. et Per. et Pith. *veros* Cast. et vulg. — *Fingo metus vanos*. *Vanos*, quibus nullum verum discrimen vel periculum subsit. Tibull. III,

Sed me nemo videt, nisi qui sua lumina claudit.

4, 7 : « Somnia fallaci ludunt temeraria nocte, Et pavidas mentes falsa timere iubent »; et v. 13 : « Efficiat vauc noctis Lucina timores ». Ovid. Her. XVI, 342 : « Crede mihi, vanos res habet ista metus ».

3. Sed me nemo videt. Somnum vi-

dere usitata Latinis formula. Terent. Heaut. III, 1, 82 : « Somnum hercle ego hac nocte oculis non vidi meis ». Ovid. Her. XVIII, 27 : « His ego ai vidi mulcentem pectora somnum Noctibus, etc. » BURM. — Claudet D.

XCVII. MONUMENTUM.

NOMEN habens hominis post ultima fata remansi;

Nomen inane manet, sed dulcis vita profugit.

Vita tamen superest morti post tempora vitæ.

1. *Habens hominum* Per. *fata remansi* A. et B. et Per. et Pith. *fara remansi* C. *fata remanens* D. *fata remansi* E. *post ultima fata relinquo* Caua. *ultima saxa relinquo* Cast. et vulg. — *Nomen habens hominis*; inscriptum nomen hominis defuncti. Hinc Propert. II, 1, 82 : « Et breve in exiguo marmore nomen ero ». Idem, lib. III, 14, 30 : « Non juvat in media nomen habere via », i. e. monumentum ad viam positum.

2. *Nomen inane manet*, quod jam vivo homine caret, sine anima et usu vitæ est. Laberius in prologo apud Macrobinum : « Sepulcro similis nil nisi nomen retineo ». Par ratione a Virgilio, Æn. VI, 886, et XI, 52, *inane munus* et *vanum honorem* dici arbitror, qui præstatur mortuo, sed nihil ad vitam ejus retinendam valet. Heynium in ea interpretatione sequor. Non satis apte huc quadrare videntur *corpus inane*, i. e. exanime, et *tumulus inanis*, que

a poetis frequentata ab Heumanno et Bunem. hoc loco conferuntur. — *Dulcis vita ubi fugit* B. — *Sed dulcis vita profugit*. Virgil. Æn. VI, 428 : « Quos dulcia vitæ expertes ». Horatius, Carm. I, 16, 23 : « in dulci juventa ».

3. *Post vitæ tempora longa* B. *post mortis tempora vitæ* C. *superest mortis post tempora vitæ* Per. Pith. *superest multis* ex ingenio substituit Heum. — *Vita tamen superest mortis*. Vita tamen aliqua mortis superstes facta est, nempe vita nominis, post exactam vitam corporis. НХУ. — Hunc sensum juvant extremi versus epigr. 242, Anth. Lat. lib. IV : « Ac ne terra aliena ignoti nomine obissent, Hic titulus parvo proloquitur lapide », ubi Burmannus « ne ignoti nomine obissent » ita intelligit, ut indicetur ideo maiori inscriptum esse epitaphium, ne nomen eorum posteritati lateret : nominis enim proferendi causa sepulchra et epitaphia ponebant. Eo.

XCVIII. ANCORA*.

MUCRO mihi geminus ferro conjungitur unco;
Cum vento luctor, cum gurgite pugno profundo;
Scrutor aquas medias; ipsas quoque mordeo terras.

* Citat hoc ænigma sub Symposii nomine Cerda ad Virgil. *Æn.* I, v. 169, quemadmodum in Proœmio jam monueramus.

1. *Unco* A. et B. et Cast. *uno* C. et E. et Per. et Pith. — *Ferro conjungitur unco*. Merito hanc lectionem, quam optimi codices habent, alteri prætulimus *uno*, siquidem ancoræ extremitas nude vix dici *mucro* potest, sed *mucro unco*, quemadmodum *mucronem aduncum* hamo tribuebat auctor *ænig.* LIV, 1. Et sic etiam Virgil. quem respexisse videtur Noster, *Æn.* I, 173: « fes-

sas non vincula naves Ulla tenent, unco non adligat ancora morsu ».

2. *Dum* C. — *Cum vento luctor*. Propert. IV, 1, 147: « Nunc tua vel mediis puppis luctetur in undis ».

3. *Scruto* C. — *Ipsas quoque mordeo terras*. Saepe etiam in litus ipsius terræ conjicior. Ovid. Her. II, 4: « Litoribus nostris ancora pacta tua est ». *Mordere* ancora dicitur, quia et dentes ei tribuntur, ut a Vestritio Spur. III, 6, et Virg. *Æn.* VI, 3: « tum dente tenaci Ancora fundabat naves ».

XCIX. LAGENA*.

MATER erat tellus; genitor fuit ipse Prometheus;

* De ordine et numero, quo hoc ænigma collocatum a Castalione est, dixi in var. lect. ad *ænig.* LXXIX. *Lagena* inscribunt omnes editi, antiquiores et recentes. De *olla* A. qui titulus vetustissimi codicis præplacuit Henmanno, ut poneret *Olla*; eumque sequutus est Heynaz. Ego vero, cur oh unius differentiam cæterorum omnium consensum spernerem, causam non vidi. Et genuinum hunc esse titulum, persuadere potest Juvenalis, XII, 60, qui *ventrem* quoque *lagenæ* tribuit, ut Noster.

1. *Mater erat tellus*. Quia e terra est creta vel argilla, e qua formantur figulini. Columella Hort. v. 59: « Terra Prometheæ genetrix fuit altera cretæ ». — *Genitor fuit ipse Prometheus*. Qui primus hominem e luto finxisse dicitur, auctor *vulgi ficilis* a Phædro, IV, 14, adpellatus, ille jure pro inventore artis figulinæ, atque adeo *lagenæ*, habetur. Propert. III, 3, 29: « O prima ius felix figenti terra Prometheo ». Pro nobili aliquo figulo, majoris cujusdam operis opifice, Prometheus dicitur apud Juvenalem, IV, 133:

Auriculæque regunt redimitæ ventre cavato.
Dum cecidi infelix, mater mea me divisit.

« Debetur magnus patior subitasque Prometheus ».

2. *Auriculas redimita vebo cum ventre* B. *Auriculaque regunt, redimitæ ventre cavato* Per. et Pith. rectius hic fortasse scribis *redimitam*, sc. lagenam. — *Auriculaque regunt*. Intelliguntur dum ausæ lagenæ, quas et Græci *ἄρα* vocant. Hæ ausæ regunt ollam, h. e. adprehensæ faciunt, ut regi, tolli, gestari possit. Inde *diota* Horatii, Carm. I, 9, 8, est vas testaceum, duabus ansis instructum. Nec alia ratio nominis *amphoræ* est. Græcis enim ἀμφόρῳ vocatur, et describitur ἀγγύον ἀμφοτέρωθεν ὑψηλόν. — In Auth. Lat. Burm. VI, 24, de homine bibaci: « Amphoram te, non hominem vocabo, Et nimis plenam et patulam lagenam ». Notum quoque illud de Bonoso tyranno, homine bibacissimo, ex suspensio voluntario sublimi pendente, apud Vopiscum, in ejus vita, cap. 15, ubi tradit milites: « Amphoram illic pendere, non hominem » dixisse. *Utres* inflatos alii vocant. Vide Præci notas ad Apul. Met. III, p. 167. Sic cantharus Tiberium bibacem vocat auctor epigrammatis optimi, quod editum est Anth. Lat. II, 78; et Cantharus gulosi et bibacis nomen apud Martial. IX, 11. Ep. — *Red. v. cavato*. Durius et insolentius videtur, *auriculas redimitas* dici

ventre cavato, aptius fortasse auctor *redimitam* dixerit ipsam lagenam. Et fere prætulerim lectionem codicis Anglic. secundi: « Auriculas redimita vebo cum ventre cavato », *Vebo*, id est, gero. Vid. not. ad Perv. Ven. 30. Apud Avicu. Or. Marit. 348, occurrit « species cavi Teretisque visu urcei ».

3. *Dum misera cecidi A. et B. mater mea meque divisit* A. *mater mea post diu vixit* B. *infelix, mater mea me divisit* Per. *mater mea me ante divisit* Pith. et Cast. cum vulg. Hæc lectio vulgata quom vitium metri admittat in *divisit*, Heumannus intelligens versum spondaicum esse, ejecto *ante* scribendum putavit, ut Perionius habet, *mater mea me divisit*. Idem sentit Heyn. In Pithæasæ editionis exemplari meo docta manus versum tertium, nescio, ex codice aliquo, au ex ingenio, sic relictum adscripsit: *Dumque cado infelix, mater me antiqua revisit*. Sensus inest baud ineptus, sed auctoritatem desidero. — *Mater mea me divisit*. Recte lagenæ, dum frangitur, *dividi* dicitur. Nam et apud Virgilium, *Æn.* II, 244, exstat *Dividimus muros*, id est, perfringimus. Hæm. — Hoc plane sensu Vestrius Spur. Od. I, 16: « *Ætas quem decies septima dividit* », i. e. affligit, frangit, debilitat. Vid. not. ad eum loc.

C. CUCULUS*.

FRIGORE digredior, redeunte calore revertor.

Desero quod peperī; hoc tamen educat altera mater.

Quid tibi vis aliud dicam? me vox mea prodit.

* Solam Peronii editionem, ex eaque ductam Reusneri, hoc ænigma exhibere, monui in Proœmio. In aliquo veterum Maptorum, quibus uetus est Heumaunus, fortasse id existit, sed ille quod ipsum ænigma non recensebat, observare hoc et monere intermisit. Itaque hic nullus varietati locus est. — *Cuculus*, Græcis κόκυξ, hoc ænigmatē a singulari sua indole describitur, quia ova sua nidis aliarum avium infert, et pullos alienæ matri supponit. Euarrant eam Aristoteles, Mirab. ausc. c. 3; Antigonus Caryst. hist. mirab. cap. 50 et 509; Ælianus, hist. anim. lib. III, c. 30; Plinius, Hist. Nat. lib. X, cap. 9, pluresque alii, quos Jo. Beckmaunus V. C. in comment. ad loca Aristotelis et Antigoni citata nominavit. Nos potissimum e Plinio illustrabimus.

1. *Frigore digredior, redeunte calore revertor.* Plinius l. c. de Coccyge: « Procedit vere, occultatur Caniculae ortu ». Idem, alio loco, lib. XVIII, 16, s. 66, *alitem temporariam* vocat cuculum, quia tantum vere visitur. — Similiter in carmine Bedæ in laudem Cuculi, illa avis dicitur *frigora depellere*, et v. 16, cum vere venire dicitur: « veniat Cuculus cum germine læto ». Eo.

2. *Desero quod peperī.* Plinius: « semper parit in alienis nidis, maxime palumbium, majori ex parte

singula ova, quod nulla alia avis: raro bina. Causa subijciendi pullos putatur, quod sciat se iuviam cunctis avibus: nam minutæ quoque infestant, etc. » — *Hoc tamen educat altera mater.* Plinius: « Educaturgo subditum adulterato feta nido... mater gaudet ejus specie, miraturque sese ipsam, quod talem pepererit; suos comparatione ejus damnat, ut alienos, absimulque etiam se inspectante patitur ».

3. *Quid tibi vis aliud dicam?* Quid postulas, ut tibi amplius exponam, quæ sim, et quo nomine adpeller? nam ipsa vox mea, quam audis, nomen meum satis prodit. Scilicet coccyx vel cuculus nomen habet a voce, qua semper et ad tædium usque repetita, se primo vere prodit, per onomatopœiam, ut vix alia sit avis, quæ similiter in tot linguis idem nomen habent. Ita Beckmaunus scribit ad Aristot. mir. ausc. p. 15. Inde, qui veteri quodamritu, cujus Horatius, Sat. VII, 29; Plinius, XVIII, 26; Ausonius, Mos. 165, meminerunt, vinitores sero uimis, et post æquinoctium, vitem putantes probro adficere, cuculum compellantes, solebant, non illud convicium nomine cuculi objecto, sed imitatione cantus alitis illius temporarii, faciebant, ut loca auctorum adlegata recte exponit Rappoltus, Comment. in Horat. Sat. et Epist. p. 177.

CI *.

NUNC mihi jam credas, fieri quod posse negatur.
Octo tenes manibus, sed me monstrante magistro,
Sublatis septem reliqui tibi sex remanebunt.

* Hoc ænigma deest in edit. Per. Ultimum sive centesimum est in Pith. quartum et nonages. in Cast. et seq. Qui exhibent, hunc ei titulum faciunt: *De VIII ut tollas VII, et VI remaneant*, qui titulus plane nihili est, quia ænigma non solvit, sed repetit, adeoque a cæteris ænigmatum titulis plane discrepat, obscurissimumque esse ostendit. Heumannus propterea nullum plane adposuit. Heynadius novum e sua explanatione, quam deinceps referemus, posuit: *Numerus octonarius digitorum ministerio expressus*. — Quoniam hoc ænigma a genio et forma cæterorum omnium Symposii abhorrere, neque in aliqua rei deformatione ingeniosa, sed in lusu puerili et putido versari videbam; parum absuit, quin ut alienum et Symposio indignum eliminarem et abjicerem; quum tamen a duobus ænigmatum editoribus receptum sit, malui illud ad calcem ænigmatum rejicere, et quasi extra numerum ponere. Rationes hujus consilii amplius deduxi in Proœmio. Mirum est, Heumannum tanti putasse explanationem obscuri hujus et ineptientis ænigmati, ut viros passim doctos ad interpretandum illud excitaret, sententiisque eorum referendis plures paginas impleret. Ego ponderandis iis interpretationibus, ant numero earum augendo, mini-

me idoneus, satis habeo, quas probabiles et præcipuas judicem, duas vel tres, hic breviter referre. Et recentissima quidem Heynadii hæc est, quam ipsius verbis repeto: «*Veteres per digitos numerabant: sex significabant omnibus sinistræ præter annularem, seu minimo proximum, expansis; septem solo minimo depresso; octo depresso annulari et minimo, seu aniculari. Si ergo anicularem septem experimentem erigebant, relictus est annularis digitus depressus, ergo numerus senarius*». Heumann. sic intelligebat: «*Octo quis tenet globulos man; tollit alius septem; relictis erunt sex, unus nempe globulus, et quinque digiti*». Addo denique tertiam, quæ fuit Gesneri, item Krausii in Novis literar. anni 1720: «*Digitus manuum tibi exhibent alicubi notam numeri octonarii. Nempe pollex iudici junctus quinarium quodammodo effingit, reliqui tres digiti unitates. De hac nota numeri octonarii, quam in digitis tuis, utramque manum inspiciens, inveniisti, si sustuleris septem, id est, notam quinarium cum duobus unitatibus, reliqui tibi sex remanebunt digiti*». Sed vix tot referre interpretationes opus erat.

1. *Credas* A. et E. et Pith. *credas* Cast. et Heum. *credis* Cam.

2. *Tenes* Pith. et Castal. *tenes* Cam. et Heum.

D. M. AUSONII

GRIPHUS TERNARII NUMERI.

TER bibe, vel totiens ternos; sic mystica lex est,
Vel tria potanti, vel ter tria multiplicanti,
Imparibus novies ternis contexere cubum.
Juris idem tribus est, quod ter tribus; omnia in istis,
Forma hominis cæpti, plenique exactio partus, 5

1. *Fel totiens ternos*, sc. cyathos. Hoc enim ducit ex Horatio, Carm. III, 19, 11 : « Tribus aut novem Miscentur cyathis pocula commodis ». — *Sic mystica lex est*. Lex in bibendo observanda, quæ mystica dicitur, quia aliquid arcane rationis habet. Nempe numerus impar, imprimis ternarius mysticus et sanctus habebatur. Virgil. Ecl. VIII, 75 : « numero Deus impare gaudet ». Ter igitur bibebant in convivio, et qui excedere hunc numerum volebant, non quatuor et quinque numerabant, sed tria multiplicabant ternis, et sic ulterius progredientes ex tribus novem imparibus contexebant cubum.

3. *Contexere cubum*. Exemplaria habent *cæbum*, antiquæ: ego vulgarem scripturam malui. *Cubum* vocat numerum cubicum. *Cubicus* numerus ex numero quadrato et radice ejus invicem multiplicatis exsurgit. *Quadratus* numerus est novem, ex terno in se ipsum ducto ortus, *cubicus* XXVII, noveno ite-

ram per radicem suam, quæ est tria, multiplicato. Descriptionem cubi in numeris habes apud Gellium, lib. I, cap. 20.

4. *Juris idem tribus est*. Tria tantumdem possunt, quantum ter tria, cuncta in istis comprehenduntur. Scaliger reponit : « Omnis in istis Forma hominis cæpit ». Sed nihil necesse esse, lectionem hanc sollicitare, quoniam planus sit sensus ille, quem dedimus.

5. *Forma hominis cæpti*. Quod homo conceptus in utero formatur, tandemque plenus exigitur partus, id fit ter ternomense exacto. Novem enim menses uterum fert mulier. — Sed manifeste mihi videtur Ausonius distinxisse hominem cæptum a pleno partu : unde probari posset hoc versu fetum qui tribus mensibus exactis esse incipit, et partum qui post menses novem completur, una designari. Et sic consonat hic versus præcedenti, ubi *tribus* et *ter tribus* talem sensum videntur postulare. Ed.

Quique novem novies fati tenet ultima finis.
 Tres Ope progeniti fratres, tres ordine partæ
 Vesta, Ceres et Juno, secus muliebre, sorores.
 Inde trisulca Jovis sunt fulmina; Cerberus inde;
 Inde tridens: triplexque Helenæ cum fratribus ovum.
 Ter nova Nestoreos implevit purpura fusos:
 Et totiens terno cornix vivacior ævo.
 Quam novies terni glomerantem sæcula tractus

6. *Quique novem novies.* Ex Platonis ætatis graduum definitione annum octogesimum primum, qui ex ter tribus, sive novem, per novem ductus oritur, vitæ humanæ terminum ponit. Sed verius Isidorus: «Sexta ætas est senectus, quæ nullo annorum tempore finitur». Vide plura apud Censorin. de die nat. cap. 14, quod est de annis climactericis. FLOR. — Aliter Ausonius, Idyll. XVIII, 1, ubi extremum vitæ humanæ terminum sex et nonaginta annis definit.

7. *Tres Ope progeniti fratres.* Ex Saturno, Jupiter scilicet, Neptunus et Pluto: *tres ordine partæ*, i. e. partu editæ. Vetus liber *partu*, et nonnullæ vulgatæ *Parcæ*, quæ quidem numero, sed non huic loco conveniunt: nam *Parcæ* sive *Fata* infra v. 19 occurrunt.

8. *Vesta, Ceres et Juno, tressorores eadem Ope genitæ.* Ovid. Fast. VI, 285: «Ex Ope Junonem memorant, Cereremque creatam Semine Saturni, tertia Vesta fuit». *Secus muliebre*, pro sexu muliebri: alebile secus apud Sallustium.

10. *Triplexque Helenæ cum fratribus ovum*, nempe Castoris, Pollucis et Helenæ: quomodo Ausonius in epigr. 56: «Istos, tergemino nasci quos cernis ab ovo». Alii ta-

men dicunt dno ova fuisse, unum ex quo Castor et Helena, alterum ex quo Pollux et Clytemnestra nati sunt.

11. *Ter nova Nestoreos.* A Paris stamina vitæ humanæ volventibus concessum est Nestori, ut tria pensa vitæ, tres ætates, tria sæcula impletet: *purpura* hoc loco est filum e lana purpurea ductum. Propert. I, 3, 41: «Nam modo purpureo fallebam stamine somnum», *Purpura* autem a Paris ducta vitam felicem designat, quemadmodum et ex auro ducta stamina. Claudian. Laud. Stil. II, 334: «et eodem nevimus auro, Aurea quo Lachesis sub te mihi sæcula texit».

12. *Et totiens terno*, etc. Et totidem sæcula triplo aucta, h. e. novem, vivendo cornix ætatem Nestoris superat. Hæc, et quæ sequuntur, ex fabulosa Hesiodi ætatum supputatione sunt, de qua Plinius agit lib. VII, c. 48, et ipse Ausonius Idyllio XVIII.

13. *Quam novies terni.* Quæ cornix, si novies trium vel XXVII sæculorum circuitum vivendo absolveret, cervi eam tribus adhuc terni Nestoris ætatibus, vel novem sæculis, superarent, hoc est cervi vivunt XXXVI sæcula. Ita per ambagem descripsit auctor ætatem

Vincunt æripedes ter terno Nestore cervi,
Tres quorum ætates superat Phœbeius oscen,
Quem novies senior Gangeticus anteit ales,
Ales cinnameo radiatus tempora nido.
Tergemina est Hecate, tria virginis ora Dianæ:
Tres Charites, tria Fata: triplex vox, trina elementa.
Tres in Trinacria Siredones; omnia terna:
Tres volucres, tres semideæ, tres semipuellæ:

cervi, ut continuare ternos numeros posset. Brevius idem, Idyll. XVIII, 4: «Et quater egreditur cornicis sæcula cervus», quod idem est.

15. *Phæbeius oscen*, vel *Phæbeius ales*, ut dicitur Ovid. Met. II, 546, et *Delphicus ales* ut Petronio, Bell. civ. v. 177, corvus, quem ex albo nigrum fecit Apollo. Ovid. ib. Hic corvus vivere dicitur sæcula 108.

16. *Gangeticus ales*. Phœnix, quem in India circa Gangem vivere dicit Noster; Claudian. vero, Idyll. de Phœn. *trans Indos* in separata insula, Lactantius in *primo Oriente*, h. e. in extremis et remotissimis Orientis locis, habitare fingunt. Phœnicem sæcula 973 vivere ait, Lactantius, Phœn. v. 59, mille tantum annos.

17. *Ales cinnameo*, etc. Ales ille, qui in nido e variis odoribus, cinnameo maxime, constructo residet (vid. Lact. Phœn. 83), et circum tempora singulari fulgore radiat. Lactant. v. 139: «Æquatur toto capiti radiata corona». Ita explicari commode hic versas potest, ut necesse non sit emendationem Scaligeri *radiatus tempora nimbo*, aut Floridi *reparans sua tempora nido* adsumere.

18. *Tergemina est Hecate*. Transtulit hunc versum e Virgilio, Æn.

IV, 511: «Tergeminamque Hecaten, tria virginia ora Dianæ».

19. *Tria fata*. Tres *Parcæ*. *Fata* enim adpellantur Fulgentio in Mythol. et Apuleio, lib. de mundo. *Triplex vox*, acula, gravis et media. *Trina elementa*, ex eorum philosophorum placitis, qui ignem negabant esse quartum elementum, et tria tantum admittebant, *Terram, Aquam et Aerem*.

20. *Tres in Trinacria Siredones*. Sic Scaliger ex codice, quasi *σείρανδες*. Vinetus *Sirènes* edidit. Dicuntur autem Parthenope, Ligia, Leucosia, tres Sirenes in mari Sicilia, quæ et *Trinacria*. — *Omnia terna*, h. e. in his tribus Sirenibus iterum terna omnia animadvertuntur, versu sequente exposita: nam singulæ sunt *volucres*, alas et inferiorem partem gallinaceam habentes, *semideæ*, quia Acheloi fluvii et Calliopes Nymphæ filię, *semipuellæ*, quia superne mulieres fornosæ. Quam *omnia terna* igitur pertineant ad versum sequentem, alieua omnino ab hoc loco sunt *omnia trina*, quæ in codice antiquo reperta amplectitur Scaliger, quibus ait significari tria illa, e quibus Veteres omina capiebant, sternutationem, palpitacionem supercilii, et titinitum auris.

Ter tribus ad palmam jussæ certare Camenis,
 Ore, manu, flatu: buxo, fide, voce canentes.
 Tres Sophiæ partes: tria Punica bella. Trimestres
 Annorum cælique vices: noctisque per umbram
 Tergemini vigiles. Ter clara instantis Eoi
 Signa canit serus deprenso Marte satelles.
 Et qui conceptus triplicatæ vespere noctis,
 Jussa quater ternis adfixit opima tropæis.
 Et Lyrici vates numero sunt Mnemonidarum,

22. *Ter tribus... Camenis.* Cum novem Mnsis Sirenas dicunt, a Junone impulsas, cantu certavisse, Musasque, quum vicissent, Sirenibus evulsisse alas, et ex eis sibi coronas fecisse. Auctor Pausanias in Bæot. XI, 34, et Stephanus in verbo Ἀπταρα. Vix.

24. *Tres Sophiæ partes,* nempe Philosophia moralis, naturalis et rationalis seu logica. De qua divisione Vinetus Dingem Laert. citat, et Senecam in Epist. et Plutarchum in Probl. Sympos.

25. *Trimestres Annorum cælique vices.* Quatuor anni partes singulæ tribus mensibus continentur.

26. *Tergemini vigiles.* Quum sint quatuor noctis vigiliæ in singulis terni vigiles sunt, ut unusquisque pro sua hora excubet: tres enim horas habet una vigilia. Scal.

27. *Signa canit serus deprenso Marte satelles.* Gallus gallinacens ter matutino cantu signum dat solis adventantis. Vid. Plinius, lib. X, cap. 21. Qui olim Marti addictus satelles fuit, atque ab hoc in avem, quæ solis ortum præmuntiat, mutatus est, quod aliquando a Marte excubias agere ante ostium jussus, hanc stationem per somnum deseruisset, quo factum, ut Sol secure

dormientes Martem et Venerem deprehenderet. Hanc fabulam interpretes huc advocant e Luciani dialogo, cui titulus Ὀνειρος ἢ ἄλκτρουόν. Scaliger minus bene Ausonii verba de diluculi significatione a buccinato in castris facta interpretatur, et pro *deprenso Marte* e veteri codice legit *deprehenso*, h. e. æqualiter partito in quatuor vigiliis.

29. *Jussa quater ternis.* Loquitur de Hercule, in quo duo numeri ternarii documenta animadvertit, quod tribus noctibus conjunctis generatus est, et quod ter quaternos s. duodecim labores confecit. *Jussa opima adfixit quater ternis tropæis*, h. e. duodecim tropæa de totidem spoliis, quæ referre jussus erat, erexit, vel duodecies vicit.

30. *Et Lyrici vates.* Novem sunt Lyrici poetæ, quo numero et Musæ. Nempe octo Lyricis, Pindaro, Simonidæ, Stesichoro, Ibyco, Alcmæni, Bacchylidæ, Anacreonti et Alcæo, nona accensetur Sappho. Vid. Auson. epigr. 32. *Mnemonynarum* legitur vulgo; Heinsius vero reponit *Mnemonidarum*, quia Musarum est meminisse, eas vero Mnemonynas perperisse Jovi dicitur. Vid. Phædr. lib. III, Prol. v. 18, et ibi additata.

Tres solas quondam tenuit quas dextera Phœbi :

Sed Citheron totiens ternas ex ære sacravit

Religione patrum, qui sex sprevisse timebant.

Trina Terentino celebrata trinoctia ludo :

Qualia bis genito Thebis Trieterica Baccho.

35

Tres primas Thracum pugnas, tribus ordine bellis,

Juniadæ patrio inferias misere sepulcro.

Illa etiam thalamos per trina ænigmata quærens,

31. *Tres solas quondam tenuit.* Fortasse olim simulacra Apollinis dextra manu imagunculas Musarum gestarunt. Tres autem Musas primum Aloidæ constituerunt, *Meleten*, *Mnemen*, et *Aæden*, ut refert Pausan. IX, 29.

32. *Sed Citheron.* Sic scripsit Ausonius, orthographiæ parum studiosus, media vitiose correpta pro *Cithæron*, qui mons est Bœotiæ, atque hic pro aliqua Bœotiæ civitate, quæ Musas imprimis coluit, poni videtur. Scribit Pausanias, lib. IX, cap. 30, fuisse in Bœotia ternas trium insignium artificum statuas Musarum, ad quas respicere videtur Varro, qui apud Augustinum lib. II de doctr. Christ. narrat civitatem aliquam locasse apud tres artifices ternas Musarum simulacra, quorum quæ pulchriora essent, in templo Apollinis poneret, quumque artifices illi sua opera æque pulchra elaborassent, placuisse civitati, ut omnia novem empta dedicarentur. Latius causas numeri Musarum ternarum et novenarum exposuit Heynius vir clar. Opusc. Acad. Vol. II, p. 307 seq.

34. *Trina Terentino.* Ludi Terentini vel sæculares fiebant ter in anno, noctu, et tribus noctibus continuatis, ubi sacra celebrauda erant

Diti et Proserpinæ pro avertenda pestilentia et conservanda civium valetudine, ad aram quæ quondam a Romanis bello adversus Albanos defossa erat in Terento, loco quodam prope Campum Martium. De eorum origine vid. Val. Max. lib. II, cap. 4, n. 5. Meminit eorum Statius, Silv. I, 4, 18 : « Ant instaurati peccaverit ara Terenti ».

35. *Trieterica.* Sacra triennialia, in Liberi Patris honorem, tertio quoque anno fieri solita etiam noctu, unde Nyctelia dicta sunt. FLOR.

36. *Thracum pugnas*, i. e. gladiatorum : nam ex Thracia plurimi gladiatores petebantur, et *Thracæ* notissimum genus eorum. *Tribus ordine bellis*, i. e. trius editione ludorum ternas pugnas Thracum commiserunt.

37. *Juniadæ patrio.* Filii Junii Bruti, non illius primi Consulis, sed alterius ad annum Urb. cond. 490. Sic enim Valer. Max. lib. II, cap. 4, extr. « Gladiatorum munus primum Romæ datum est in foro Boario, App. Claudio et Q. Fulvio Coss. Dederunt M. et D. filii Bruti, funebri memoria patris cineres honorando ». VIL.— Idem narrat Servius ad Æn. III. 67, nisi quod pro filiis Bruti nepotem ejus substituit.

38. *Illa etiam thalamos... quærens.*

VII.

28

Qui bipes, et quadrupes foret, et tripes, omnia solus,
 Terruit Aoniam volucris, leo, virgo, triformis ⁴⁰
 Sphinx, volucris pennis, pedibus fera, fronte puella.
 Trina in Tarpeio fulgent consortia templo.
 Humana efficiunt habitacula tergenus artes,
 Parietibus quæ saxa locat, quæ culmine tigna,
 Et quæ supremo comit tectoria cultu. ⁴⁵
 Hinc Bromii quadrantal, et hinc Sicana medimna:
 Hoc tribus, hæc geminis tribus explicat usus agendi.
 In Physicis tria prima, Deus, mundus, data forma.

Videtur Ausonius Sphingem pro muliere impudica habuisse, quæ viam publicam insidens, viros per ænigmata adliceret, et diriperet, et nuptias eorum quæreret. Nescio equidem, quinam alius Veterum eam fabulam sic interpretatus sit; at certe, quæ in Dactyl. Gori. Part. II, n. 527, conspicitur gemma vetus, iuvenem a Sphinge comprehensum ostendens, eum sensum fabulæ declarare videtur. Nam quod Floridus ad hunc locum dicit, Sphingem thalamos quæsisse, non sibi, sed Jocastæ, quæ interpreti ænigmatis, a Sphinge propositi, se ipsam cum regno Thebarum promississet; id mihi quidem valde contortum videtur.

39. *Qui bipes et quadrupes.* Argumentum hoc est ænigmatis a Sphinge propositi, quod relatam cum ipsius Sphingis descriptione videas ab Apollodoro, lib. III, cap. 5, et aliis, quos nominat Aug. van Staveren ad Hygin. fab. LVII.

40. *Aoniam*, Bæotiam, cujus metropolis Thebæ. *Vix*.

41. *Trina in Tarpeio fulgent consortia templo.* Tria in Capitolio numina cellas habebant, Jupiter, Juno, Minerva: media erat Jovis. Hi Diu tu-

tela urbis erant. *TURK. Adv. III, 1.*

43. *Tergenus artes*, i. e. trini generis, arcammentaria, materiaria seu lignaria, et tectoria, quæ parietestectorio opere inducit. Sic in Technop. mouosyll. *quinguogenus nux.*

46. *Hinc Bromii quadrantal.* Amphora vini, quæ et quadrantal, genus vasæ, a forma quadrata dictum, quod pedis esset quadrati, cubo seu tessera simile. *Priscian. de Pond. v. 62*: « Amphora sit cubus », ubi vid. not. nost. *Sicana medimna* numero multitudinis: dicitur enim *medimnus* et *medimnum*. *Sicana*, quia apud Siculos maxime ejus mensuræ usus.

47. *Hoc tribus*, nempe quadrantal tribus modis constat: hæc (*medimna*) *geminis tribus*, sex modis, quia medimni dimidium est quadrantal. Breviter hoc expressit *Prisc. de Pond. v. 64*: « Hujus (amphoræ) dimidium fert urna, ut et ipsa medimni Amphora, terque capit modium ».

48. *Deus, mundus, data forma.* *Mundum* hic materiam mundi intellige. Principia enim illa, ut patet ex *Plutarcho*, lib. I, de placit. Philosoph. erant Θεός, ἄν, ἰδέα. *FLOS.*

Tergenus omnigenum, genitor, genetrix, generatum.

Per trinas species trigonorum regula currit,

Æquilatus, vel crure pari, vel in omnibus impar.

Tres coit in partes numerus perfectus; ut idem

Congrege ter trino per ter tria dissolvatur.

50. *Trigonorum*. Licenter iterum secundam hujus vocis corripit, quæ natura longa est, a Græco τρίγωνον.

51. *Æquilatus*, aliis æquilaterum, ἰσόπλευρον triangulum, cujus latera omnia sunt æqualia. *Crure pari*, ἰσοκράδης, cujus duo paria sunt latera: in omnibus impar, ἀσυνών, cujus tria latera sunt imparia.

52. *Tres coit in partes*, etc. Vulgo numerus perfectus perhibetur ternarius, quia primus omnium initium, medium ac finem habeat. Verum ternarius dici non potest coire in tres partes, sed abire, hoc est, solvi et dividi in tres partes, aut coire ex tribus partibus. Deinde si bene adtenderis ad nexum orationis, intelliges perfectum numerum hic esse eundem, qui mox v. 56 totus dicitur. Is autem est novenarius. Quem perfectum h. l. dici arbitror, quatenus e tribus ternionibus conflatur, qui ita coeunt, ut tres partes efficiantur, scil. novenarii. Idque confirmant planeque clamant et postulant sequentia. Statim enim subjicit: *ut idem*, scil. numerus ille perfectus, *congrege ter trino*, h. e. quia ter tria in unum componuntur, *per ter tria dissolvatur*: id quod nullo modo quadrat in triadem, quam ex verbis, *Tres coit in partes numerus perfectus*, iuvita eorum structura, exsculpi Tollius. Igitur poeta, retrogrado ordine, primo amplectitur animo numerum quadratum novenarium, deinde

v. 54 pergit ad radicem quadrati, ternarium; denique v. 55, 56 hæret in tertia parte triadis, h. e. unitate, quæ eadem in medio novenario collocata ex trinis paribus numeris, qui novenario contiuentur, impares efficiat. En. — *Tres coit in partes numerus perfectus*. Hoc de ternario dicit poeta, qui perfectus numerus habetur. Capella: « Trias vero princeps imparium numerus, perfectusque censendus. Nam prior initium, medium, finemque sortitur: et centrum medietatis ad initium finemque interstitiorum æqualiter compouit ». *Coit autem in tres partes*, ex quibus constituitur, et in quas iterum resolvi potest, quod sequentia demonstrant: *Tres primus, par, impar habet, mediumque*. Hæ sunt, ut dixi, partes ternarii, quem numerum perfectum adpellavit. TOLL.

53. *Ut idem Congrege ter trino*, etc. i. e. ut idem numerus ternarius (qui perfectus est), si ter multiplicetur, et novenarium constituat, rursus per ter tria possit dissolvi, unde confectus erat novenarius. Ixxx. — *Congrege* est congregato, composito: vox sequioris latinitatis, de qua dictum est ad Perv. Ven. v. 42. Et Auson. Epist. X, 31: « Ceruimus Angustas ferrere vias, et congrege vulgo Nomen plateas perdere ». — *Congrege ter trino numero*, hoc est, tribus ternariis in unum numerum conflatis, novenarium scilicet. En.

Tres primus, par, impar habet, mediumque : sed ipse
 Ut tres, sic quinque et septem quoque dividit unus. 55
 Et numero in toto positus sub acumine centri,

54. *Tres primus, par, impar habet, mediumque.* Ternarius, inquit, primus omnium numerorum par, impar habet. Nam et ipse totus est impar, et binarius, quem comprehendit, par. Habet et medium, id est, Unitatem. Medium Ausonius vocat excessum arithmeticum, quod infra $\delta\mu\alpha\lambda\lambda\acute{o}s$ dicitur, quod $\delta\mu\alpha\lambda\lambda\acute{o}s$ medius iu homine. SCAL.

55. *Sed ipse Ut tres, sic quinque, etc.* Sed ipse Unus, id est, ipsa unitas, quæ medium est, sive $\delta\mu\alpha\lambda\lambda\acute{o}s$ ternarii, et binarii, est quoque medium quinarum et septenarium. IDEM. — *Dividit*, nempe geminæ triades intercedente unitate secernuntur. ED.

56. *Et numero in toto positus, etc.* Id est, unitas autem illa collocata in centro novenarii numeri inter duos quaternarios, *distinguit solidos*, sive congreges *trientes*, *cubo pereunte*, non *pergente*. Nam octonarius est primus *cubus* ex binario bis hino, sive in quadrangulum duplex multiplicato : qui cubus interibit, si unitas inseratur binariis conjunctis, et efficiat novenarium numerum, qui cubus non est. *Acumen centri* hic est medium spatium inter duos quaternarios, quod verum centrum novenarii. TOLL. — Hunc locum Wernsdorfius, nostri filius, diserte explicat, et acumen centri pro centro simpliciter positum demonstrat. Quemadmodum enim $\chi\lambda\upsilon\tau\epsilon\upsilon\varsigma$ proprie acumen et cuspidem denotat, et ad medium circuli punctum transfertur, ita et *acumen* translate dici potest punctum centri. Floridus ad h. l. unium premens vulgarem centri

significationem, acute ingenioseque comminiscitur figuram quadrangulam æquilateram, cujus anguli singuli singulas unitates habeant a novenario, singula latera media itidem singulas, ut octo unitates efficiantur, centrum denique nona unitas occupet. Cui quidem schemati non negaverim sensum horum versuum adcommodari posse facillime, eoque planissime illustrari atque oh oculos poni. Verumtamen dubito, figuram hujusmodi observatam esse animo poetæ, paucos certe Oedipos Floridi similes habituri. Qui potius *centrum* ille non figuræ cujusquam, sed simpliciter locum in noveuario medium intelligit. Finge novem unitates juxta ac deinceps collocatas hoc modo : 111111111 , hic media unitas posita *sub acumine centri* primo *distinguit solidos trientes* (v. 57), hoc est, geminos quaterniones disjungit : deinde *ex impare termo*, h. e. ex ternione illo impat, secernit hinc inde atque *dirimit partes æquipares*, h. e. æquales, geminas scilicet unitates (v. 58) : porro eadem unitas *triplex medium est paribus* (v. 59), h. e. tribus numeris paribus, qui novenario continentur, quaternario, seuario et octonario interjecta est media sic, ut latus ejus utrumque claudat gemini binarii, ternarii gemini, totidemque quaternarii, quorum quasi *omphalos secernitur* illa unitas (v. 59 et 60), h. e. separatim spectata centrum tenet. ED. — Vulgo legitur *cubo pergente*, idque explicatur, per-

Distinguit solidos cubo pergente trientes,
 Æquipares dirimens partes ex impare terno,
 Et paribus triplex medium; quum quatuor et sex
 Bisque quaternorum secernitur omphalos idem. 60
 Jus triplex, tabulæ quod ter sanxere quaternæ,
 Sacrum, privatum, et populi commune quod usquam est.
 Interdictorum trinum genus: unde repulsus
 Vi fuero, aut Utrobi fuerit, Quorumve bonorum.

fecto cubo numeri binarii bis bini transeunte in imperfectum cubum novenarium: ubi novenarius improprie videtur ab Ausonio cubus vocari.

57. *Cubo pergente*. Verisimiliter legendum *pergente*, ut conjecit Wernsdorfii filius, hoc est, octonario numero, qui primus cubus est et princeps, atque ἑξήκως h. l. dicitur, e binario scilicet existeret. Unitas quæ in novem unitatibus media ponitur, dirimit illa quidem utrimque et separat duo solidos quaterniones (trientes) qui juncti faciunt octo, eadem tamen unitate connumerata perit octonarius fiuntque revera novem. Rem nihili ænigmatica gravitate noster circumloquitur. Vide notam superiorem. En.

58. *Æquipares dirimens partes ex impare terno*, i. e. ter seu tribus vicibus dividens numeros pares: vel tres pares numeros tripliciter dirimens. — *Impar ternum* dicitur ternio vel numerus ternarius impar. En.

59. *Et paribus triplex medium; quum quatuor*. Et iidem pares numeri triplex medium habent, quando medius tamquam umbilicus distinguit et disjungit duo et duo, quibus insertus unitatis numerus constituit quinarium: *Tria et tria*, quæ immixtus conficit septenarium:

quatuor et quatuor; quæ conjuncta cum media unitate novenarium efficiunt. TOLL.

61. *Tabulæ ter quaternæ*, id est, duodecim: unde Leges duodecim tabularum dictæ, ex quibus jus omne civile Romanorum fluxit, a Decemviris perscriptæ. De quibus vide Liv. lib. III, cap. 34 et 37.

62. *Et populi commune*. Publicum, quod ad statum Rei Romanæ spectat, sub quo sacrum etiam completitur Ulpianus, de Juris divisione. Vide Instit. Justin. tit. I.

63. *Interdictorum trinum genus*. Interdicta, judicia sunt de possessione, quasi interim dicta, seu pronuntiata, dum de proprietate penitus cognoscatur. Quoniam autem de possessione agi tripliciter potest, nempe de possessione, quam amiseris, recuperanda; de possessione, quam habeas, retinenda; et de possessione, quam nondum adprehenderit, adipiscenda: inde est, quod triplex interdictorum genus a Præatore proditum est, quibus a primis uniuscujusque, in Prætoris edicto, verbis nomina indita sunt. Et recuperandæ quidem possessionis interdictum, *Unde vi*, retinendæ, *ne possideatis et utrobi*, adipiscendæ, *quorum bonorum* fuit appellatum. FLOR.

Triplex libertas, capitisque minutio triplex. 45
 Trinum dicendi genus est, sublime, modestum,
 Et tenui filo. Triplex quoque forma medendi,
 Quoi logos, aut methodos, cuique experientia nomen.
 Et medicina triplex, servare, cavere, mederi.
 Tres oratorum cultus, regnata Colosso 70
 Quem Rhodos, Actæ quem dilexistis Athenæ,
 Et quem de scenis tetrica ad subsellia traxit
 Prosa Asiæ, in caussis numeros imitata chororum.

65. *Triplex libertas.* Quam nempe adipiscuntur libertini, vel Censu, vel Vindicta, vel Testamento. — *Capitisque minutio triplex.* Capitis diminutio est prioris status mutatio. Ea triplex adpellatur Maxima, Minor, quam quidem Mediam vocant, et Minima. Tria enim sunt, quæ habemus, inquit Paulus libro II ad Sabinum, Libertatem, Civitatem, Familiam. Igitur quum hæc omnia amittimus, *Maxima* : quum amittimus civitatem, at libertatem retinemus, *Media* : quum autem et libertas et civitas retinetur, familia tantum mutatur, *Minima* est capitis diminutio. *Vix.*

66. *Trinum dicendi genus est.* Triplex character apud Rhetores, *sublimis*, medius seu *mediocris*, qui hic *modestus*, et *tenuis* seu *humilis*, quem *tenui filo* adpellat Ausonius. *Uberem, gracilem, mediocrem* dicit Gellius, lib. VII, cap. 14.

67. *Triplex quoque forma medendi.* Dogmatica, Methodica, et Empirica, seu experimentalis. Sereus Samonicus (vel potius Marcellus, *carm. de medic.* v. 6) : « Quod Logos, aut Methodus, simplexque Empirica pangit, Hoc liber iste tenet, diverso e dogmate sumptum. » Δόγος

ratio, μέθοδος via brevis, ἐμπειρία experientia. *Flon.*

70. *Tres oratorum cultus.* Tria sunt genera oratorum apud Ciceronem iu Bruto, et Quintil. lib. XII, *Inst. orat. Attici*, pressi et integri : *Asiani*, inflati et redundantes : *Rhodii*, mediæ, et velut ex aliis mixti. — *Regnata Colosso Quem Rhodos.* Sol erat tutela Rhodiorum : testes nummi Rhodii, ex una parte rosæ, ex altera Sole insigniti. At *Colossus* ille ingens, in foro Rhodio positus, erat Solis, non alius Dei, aut hominis, aut herois : proinde *regnata Colosso*, id est, Soli. *Scal.* — Nescio, an melius scribatur *signata colosso*, i. e. quæ colosso, miraculo illo, insignis et celebrata fuit. De Rhodo insula Soli dicata, vid. not. ad Prisciani *Perieg.* v. 531 seq.

72. *Tetrica ad subsellia.* Ad judicialia, forensiaque subsellia, in fora et curias. *Vix.* — *Subsellia* erant iudicum in tribunali Prætoris ; significant igitur iudicia. Similiter *tetricam Minervam* Martialis. X, 19, 14, vocat studium et meditationem causarum forensium.

73. *Numeros imitata chororum.* Rhythum quemdam, id est, legem pedestris orationis, intelligit

Orpheos hinc tripodes, quia sunt tria, terra, aqua, flamma.

Triples sideribus positus, distantia, forma. 75

Et modus, et genetrix modulorum musica triplex:

Mixta libris, secreta astris, vulgata theatris.

Martia Roma triplex; equitatu, plebe, senatu.

Hoc numero Tribus, et Sacro de monte Tribuni.

Tres equitum turmae: tria nomina nobiliorum. 80

Nomina sunt chordis tria: sunt tria nomina mensi.

Scaliger; quales sunt numeri corporum, ut *Pindarii*, qui propterea Horatio dicuntur numeri *lege soluti*.

74. *Orpheos hinc tripodes*. Vinetus hic *Orpheos* ab *Orpheus* in patrio casu accipiendum putat, *tripodes* autem, id est, *τρίπους* pro *tripus* *τρίπους* in singulari numero: *Tripodes* autem Orpheus significari tria illa rerum principia, quae auctor mox exprimit. Et fortasse carmeo aliquod Orpheus olim exstitit, quo tria haec principia, terram, ignem et aquam, sive, ut habet Suidas, noctem vel chaos, descripsit, iisque, tamquam tripode, totam rerum naturam sustineri docuit. Sed perditis Orpheus operibus nihil in ea re nisi conjectare licet.

75. *Triples sideribus positus, distantia*, etc. *Triples* vel ternum aliquod observatur in sideribus, situs scilicet eorum, distantia, et forma, sive constellatio.

76. *Et modus, et genetrix modulorum*. *Modus* et *modulus* carminis idem est. Ergo et *modus* est triplex, *Lydius*, *Dorius*, *Phrygius*; et ipsa inventrix et parens modorum *Musica* triplex est: *mixta libris*, *Rhythmica* (in pedibus et numeris orationis); *secreta astris*, *Harmonica* (orbium caelestium motio); *vulgata theatris*, *crusmatica*. TOLL.

79. *Hoc numero Tribus*. Tribus primum instituit Romulus, in tres partes universa multitudo divisa, quae ipsa a numero Tribus vocatae, et fuerunt *Rhamnenses*, *Tatienses*, *Luceres*.

79. *Et Sacro de monte Tribuni*. Pomponius, lib. I Digest. tit. de orig. jur. § 20: «*Isdem temporibus quum plebs a patribus secessisset, anno fere septimo decimo post reges exactos, Tribunos sibi in monte Sacro creavit, qui essent plebei magistratus: dicti Tribuni, quod olim in tres partes populus divisus erat, et ex singulis singuli creabantur; vel quia tribuum suffragio creabantur*». Porro mons ille, Festo Pompeio et T. Livio auctoribus, fuit trans Anienem fluvium, *Sacer* cognominatus, quod eum plebs, creatis Tribunis plebis, descendens Jovi consecravit. VIN.

80. *Tria nomina nobiliorum*. *Prænomen*, *nomen*, *agnomen*; quibus aliquando addebatur cognomen; ut *Publius Cornelius Scipio Africanus*, et *Caius Julius Caesar Octavianus*. FLO.

81. *Nomina sunt chordis tria*, *βράν, μέλον, ψάλλον*, id est, *gravis*, *media* et *acuta*, apud Veteres, qui de Musica scripserunt. *Tria nomina mensi*, *Calendae*, *Nonae*, *Idus*. VIN.

Geryones triplex; triplex compago Chimæaræ.
 Scylla triplex, commissa tribus, cane, virgine, pisce.
 Gorgones, Harpyiæque, et Erinnyes agmine terno:
 Et tres fatidicæ, nomen commune, Sibyllæ;
 Quarum tergemini fatalia carmina libri,
 Quos ter quinorum servat cultura virorum.
 Ter bibe. Tres numerus super omnia, tres Deus unus.
 Hic quoque ne ludus numero transcurrat inerti,
 Ter decies ternos habeat, deciesque novenos.

82. *Geryones triplex.* Græcis Γερυόνες, rex ille Hispaniæ cum tribus corporibus et senis brachiis, quem Hercules vicit, et enjns abduxit boves: *triplex compago Chimæaræ*, ex leone scilicet, capra, et dracone. FLOK.

83. *Commissa tribus*, i. e. conjuncta. Virgilius, *Æn.* III, 428, de Scylla: « Delphinum caudas utero commissa Inporum », et Manil. I, 409, de Centauro: « Pars hominis, tergo pectus commissus equino ». Vid. not. ad Sympos. æn. XXXIX, 2.

84. *Gorgones*, tres, Medusa, Euryale, Stheno. *Harpyiæ* tres, Ocypete, Aello, Celæno. *Erinnyes*, sive Furie tres, Megæra, Alecto, Tisiphone.

85. *Et tres fatidicæ... Sibyllæ.* Tres, quia vetustissimi Græci, quos et Solinus sequitur, totidem duntaxat, non plures, retulerunt: *nomen commune*, quod, ut sit Varro: « omnium fatidicarum mulierum nomen fuit commune Σιβάλλæ ». Scat.

86. *Tergemini fatalia carmina libri.* Sibyllini libri, quibus imperii Romani fata contineri credebant,

tres fuerunt, teste Gellio. Unum tantum ponit Plinius, alii novem. FLOK.

87. *Ter quinorum servat cultura virorum.* Quindecimviri libris Sibyllinis inspicendis, quos adibant quasi oraculum, quum Dii immortales publice consulendi erant, ut ait Gellius, lib. I, 19. In.

88. *Ter bibe.* Redit ad exordium suum, et repetit, quod principium et occasio ludendi hujus carminis fuerat. — *Tres Deus unus.* Hæc ex Athanasii symbolo, et Catholicæ ecclesiæ doctrina. *Tres* omnino ponendum ex veteri codice, non autem *ter*, quod editiones nonnullæ habent.

89. *Numero transeurrat inerti.* Numero versuum absolvatur, qui nullam in se ternarii vim habeat. FLOK.

90. *Ter decies ternos, deciesque novenos.* Nonaginta scilicet versus, quot revera habet hoc poemation. Quos quidem duplici modo numerat, ut sint decies ter tres, vel decies novem, quod in idem recidit. Mallem ergo hic cum Tollo deciesve, quam deciesque. FLOK.

ADPENDIX AD LUDICRA POEMATATA (1).

HOSIDII GETAE

MEDEA,

TRAGŒDIA EX CENTONIBUS VIRGILIANIS CONFLATA.

PRÆMONITIO NOVI EDITORIS.

Hoc artificii genus, Ausonio deinde feliciter tentatum, ludicris certe carminibus adscribendum erat: nullum autem clarius exemplum eligere poteramus, quam integram istam tragœdiam, cujus plurimis testimoniis demonstrata visa est antiquitas. Produxit hanc primum codex Salmas. et Leidensis recentior, Salmasiani libri apographus. Ejus initium, usque ad versum 134, edidit Scriverius sub titulo *Tragœdiæ veteris* in collectaneis veterum tragœdiarum. Et hanc videtur respexisse Salmasius, quum se antiquam tragœdiam, *Medeam*, habere jactaret; vide eum ad Capitolin. Macrin. cap. 11, et Trebell. Pollion. Gallien. cap. 8, ubi ita laudat: « In tragœdia Medea, quam penes me scriptam in

(1) Eo libentius hanc Hosidii Getæ tragœdiam huc adferendam duxi, quod eam instituerat Wernsdorfius operi suo, nisi fato præreptus fuisset, inserere. Sic enim de hac verba facit (hujus edit. tom. III, p. 8): « Hosidii Getæ tragœdia, quæ quidem ex centonibus Virgilianis composita est, . . . quia et antiquitate eminet, quippe jam a Tertulliano memorata, profecto repeti inter Poetas minores, magisque vulgari meretur ».

vetustissimis membranis habeo ». Sed in errorem adduxit viros eruditos, qui existimarunt eum possedisse deperditam Ovidii Medeam, quod et de Bilibaldo Pirkheimero traditum: ita credebat Fabricius, Biblioth. Lat. vol. I, cap. 15, p. 274; sed quod ipse correxerat vol. II, p. 380. Notum est Ovidianam Medeam memorari Quintiliano, lib. X, cap. 1; ubi vide Pet. Burm. notas, p. 912, et ad lib. VIII, cap. 5, p. 721, ubi et Salmasium et Scriverium erroris immunes facit, quum neuter Ovidio adtribuerit, sed Salmasius tantum notaverit penes se esse antiquam tragediam Medeam in vetustissimis membranis, sed Ovidio tamen non adscripserit. Certe versus ille, quem ex Ovidii Medea altero loco adfert Quintilianus, « Servare potui, perdere an possim rogas? » in his legi non potest, quia diversi metri est, quem ex illo Virgilii in Ciri, v. 275, desumptum esse idem Burmannus putabat, « Ut me si servare potes, ne perdere malis »; ubi idem adnotavit Scalig. et sic Barthius in Adversariis, et Delrius in notis ad Senec. Med. init. sed dubito an non adumbratus sit ex antiquiore poeta, veluti ex illo Aristophanis in Nubibus, vs. 1179:

Νῦν ὅν ὅπως σώσῃς μ', ἐπεὶ κἀπώλιστα.

Similiter ipse Ovidius, Met. IX, vs. 728:

..... si Di mihi parcere vellent,
Parcere debuerant, si non et perdere vellent;

quamquam versum istum adulterinum existimet Heinsius: et forte nota e tragico vetustiore fuit sententia, ad quam etiam respexisse potuit Cicero pro Plancio, cap. 36, in fine: « ut idem perditor Reipublicæ nominarer, qui servator fuisset ». Neque dissimile illud Jasonis apud eundem Ovidium, Epist. XII, 75:

Perdere posse aut est; si quem juvet ipsa potestas:
Sed tibi servatus gloria major ero.

Ejusdem Medæ Ovidianæ meminerunt inter Veteres auctor

de Causs. Corr. Eloq. cap. 12: « Nec ullus Asinū aut Mes-
salæ liber tam illustris est, quam Medea Ovidiū aut Vari
Thyestes»: eamque scripsisse juvenem patet ex lib. III
Amor. Eleg. I, 29; et certus sum genuinum ex Medea
Ovidiana versum haberi apud Senecam, Suasor. III: « Fe-
ror huc illuc ut plena Deo»: licet tantum ex tragœdia
Ovidii, Medæ nomine non expresso, proferat. Gravius
autem impegerunt viri eruditi, qui adfirmarunt de Ovidii
Medea loqui Tertullianum de præscript. Hæret. cap. 39;
quod falsum esse, et eodem in loco innui hanc ipsam,
quam nunc primi integram publicanius, Medeam, e cento-
nibus Virgilianis compositam, verumque ejus auctorem
esse *Osidium vel Hosidium Getam*, qui cum Ovidio inter
Getas exulante confusus est, constabit, si ipsa Tertulliani
verba adscribamus. Ita enim ille: « Vides hodie ex Virgilio
fabulam in totum aliam componi, materia secundum ver-
sus, versibus secundum materiam concinnatis. Denique
Hosidius Geta Medeam tragœdiam ex Virgilio plenissime
exsuxit; meus quidam propinquus ex eodem poeta inter
cætera styli sui otia Pinacem Cebetis explicuit. Homero-
Centones etiam vocari solent, qui de carminibus Homeri
propria opera more centonario ex multis hinc inde compo-
sitis in unum sarciunt corpus ». Quæ ultima descripsisse
in Vocabulario suo Papiam, ubi de centonibus agit (vid.
Anth. Burm. lib. I, ep. 170, init.), nisi potius ea pro more
compilaverit ex Isid. Orig. lib. I, cap. 38, circa finem, ubi
plane eadem occurrunt, et in fragmento MS, quod olim
P. Danielis, deinde N. Heinsii fuit, pari errore, quo apud
Papiam, legitur « more centenatio... in unum sarciunt
corpus », pro « more centonario sarciuntur ». Patet igitur
Tertullianum memorare Medeam hanc tragœdiam, e ver-
sibus Virgilianis artificio centonario concinnatam, ejusque
auctorem esse Hosidium Getam, male cum Ovidio confu-
sum, quia illius tragœdiam Medeam exstitisse olim nove-
rant, sed quæ versibus iambicis conscripta fuisse videtur,

unde ridicule cæcutiit Delrius, qui initio Commentarii ad Senecæ Medeam scribit, « Tertullianum forte ad sententiam magis quam ad verba respexisse, dum Ovidii Medeam ex Virgilio centonem nuncupat ». Neque sagacius rem egit Barthius, qui ad Claudian. pag. 1160 conjicit illam Ovidii tragœdiam versibus Virgilianis contextam a Tertulliano tradi : perperam quoque apud eundem Colomesius et alii emendarunt *Ovidius Scytha* : vel *Getam* vocari crediderunt Nasonem, quia ipse lib. IV Pont. Epist. 13, 18, dicit :

Carmina quæ faciam pœne poeta Getes.

Quæ certe viris eruditis non excidissent, si tragœdiam hanc Medæ centonariam vidissent. An autem ille Osidius vel Hosidius Geta idem sit ac Cn. Hosidius Geta, qui sub Claudio consul fuit cum L. Vagellio an. 800, et qui in Fastis Consul. Almelov. p. 119, atque inscriptione insigni occurrit apud Reines. Cl. VII, n. XI, p. 475 et 476; quæ continet illud Sctum, cujus ad Tertull. d. l. meminit Rigaltius, sed quod emendatius exstat in Inscriptionibus Donianis, p. 84, decernere vix possum : neque an ille sit, qui apud Dion. Cass. lib. LX, cap. 20, p. 678, Γαῖος ὁ Σιδῆος male vocabatur, ut ibidem Rigaltius notat; nam recte Γαῖος Ὀσίδιος Γέτας edidit Reimarus, ut et corrigendum monuit Cuperus in Epist. ad *la Croze*, p. 29, et an ad hunc vel patrem ejus referendus ille Ὀσινῆος Γέτας, cujus secundi triumviratus meminit idem auctor, lib. XLVII, cap. 10, p. 498, ubi quoque α in δ mutato ex correctione Fabricii edidit Reimarus Ὀσίδιος vide etiam lib. LX, cap. 9, p. 947, ubi olim edebatur etiam Γαῖος ὁ Σιδῆος. Et certe Hosidius ille Geta, Tertulliano laudatus, ad inferiorem ætatem detruendus est, neque constare puto, id genus carminis centonarii jam Claudii tempore in usu fuisse, quod minime tam antiquum, neque facile aliud hac ipsa Medea, et Ausonian Centone Nuptiali vetustius nobis superesse credo : neque credebat etiam Cuperus in Epistolicis Gallicis, Epist. VIII,

p. 23 et 24, qui Hosidium Getam, Medæ hujus auctorem, ad ætatem Tertulliani refert ex voce *hodie* in ejus loco: « Vides hodie ex Virgilio, etc. » et quia addit, « meus quidam propinquus ex eodem poeta, etc. » Hosidio nempe. Alii tamen censet Fontanin. de Antiq. Hortæ, lib. II, p. 205, ubi auctorem hujus Medæ facit antiquissimum præ cæteris, quorum centones Virgilianos habemus, Osidium Getam, qui sub Claudio I vixit, et Tertulliano memoratur, atque inepte cum Ovidii Medea confunditur: quod pluribus se ostendisse dicit in Dissertationibus ineditis de Cornelio Gallo poeta, quas deinde inseruit Historiæ Literar. Aquileiensi, ubi vid. cap. 2, p. 36. De aliis poetis antiquis, qui *Medeam* tragoediam scripserunt, vide notata Pet. Burm. ad Ovid. Trist. II, 5, 387, et de Statii Medea Gevart. Lect. Papin. pag. 15. Ennium quoque Medeam, ex Euripide expressam, conscripsisse, notum est, quam *Medeam exsulem* inscriptam fuisse ex Nonio Marcello docet Victor. ad Cic. Epist. ad Famil. VII, 6; ne quid dicamus de Attii Medea, cujus fragmenta cum Euripideis egregie contulit Scaliger ad Varron. pag. 100.

HOSIDII GETÆ MEDEA,

TRAGŒDIA EX CENTONIBUS VIRGILIANIS CONFLATA.

MEDEA.

ESTO nunc, Sol, testis, et hæc mihi terra precanti,
Et diræ ultrices, et tu Saturnia Juno,
Ad te confugio; nam te dare jura loquuntur
Connubiis, si quid pietas antiqua labores

1. *Esto nunc, Sol, testis, et hæc mihi terra precanti*: ita in Salm. et Leid. sed Heinsius ex majori codicum optimorum numero *vocanti* prætulit apud Virgil. *Æn.* XII, 176, ubi totus hic versus legitur; et recte, quia præcedit illie *precatur*, et *precor* mox sequatur: id firmat eodex Amstelæd. sed *precanti* in meo codice, ut et hic edidit Scriver. ita passim cognata hæc verba in MSS confunduntur. Virg. *Æn.* XI, 101: «Velati ramis oleæ, veniamque rogantes»; ubi in Parrhas. et Veneto *precantes*: apud Tibull. *El.* lib. III, 2, v. 15: «Præfatæ ante meos manes, animamque precatæ», ubi *rogatæ* in plurimis MSS et edd. vastissimis: sic *vocare* et *rogare*; vid. ad Ovid. *Ep.* XX, 191, et alibi.

4. *Si quid pietas antiqua labores Respicit humanos, nostro succurre labori*: sic edidit Scriverius. In Salm. vitiose legebatur *Respice humano*;

in Leid. *succurrere labori*: primum legitur *Æn.* V, 688; alterum lib. IX, 404: «Tu Dea, tu præsens nostro succurre labori»; ubi si *dolori* in codd. exstaret, huic certe loco melius conveniret, propter inconcinnam in fine duorum versuum utriusque vocis repetitionem: alia enim res est infra v. 28: «Et si pietate meremur, Nostro succurre labori»; unde tamen colligas poetam hunc in suo codice Virgiliano etiam *labori* habuisse. Quam frequenter autem *labor* et *dolor* in MSS apud Ovid. aliosque poetas confundantur, adnotare opus non est. Quia tamen in loco Virgillii nihil variant codices, retineamus *labori*, licet versus præcedens in eandem vocem exeat, quum non pauca talia exempla sint apud similes non tantum centonarios, sed longe melioris ævi poetas, ubi in eadem voce aut pluribus desinunt, vel simili principio

Respicit humanos, nostro succurre labori,
 Alma Venus; quicumque oculis hæc adspicis æquis,
 Accipite hæc, meritumque malis advertite numen.
 Quid primum deserta querar? connubia nostra
 Reppulit, et sparsos fraterna cæde penates.
 Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis,
 Profuerit, mediosque fugam tenuisse per hostes?
 Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?
 Jussa aliena pati; iterumque revolvere casus;
 Ire iterum in lacrymas. Sed nullis ille movetur
 Fletibus, infixum stridet sub pectore vulnus.
 Exstinctus pudor, atque inmitis rupta tyranni
 Fœdera, et oblitus famæ melioris amantis,
 Oblitusve sui est: lacrymæ volvuntur inanes.

inchoantur versus, qui sæpe ob id perperam a librariis omisi, vel ab editoribus deleti fuerunt: ut egregie ostendit Rittersh. ad Gunther. Ligur. pag. 148: quo referendum illud Petronii, quod Burm. dedit Anth. I, epigr. 51: « ibit ad aras, Sancte, tuas hircua, pecoris pater ibit ad aras Corniger », ubi alterum versum a Scaligero in Catalectis ea propter omissam esse notavi.

6. *Quicumque oculis hæc adspicis æquis.* Male in cod. Salm. et Leid. aut *quicumque.* *Adspicit* legitur in ipso Virg. Æn. IX, 309; sed *adspicit* edidit Scriver. ut est in cod. Salm. et Leid.

13. *Quid non mortalia pectora cogis? Pectora* deerat Salm. etsuperscr. in Leid.

15. *Infixum stridet.* *Stridis* in Salm. et Leid. a verbo *stridere*, penult. brevi: quod et apud Virg. Æn. IV, 689, in antiquioribus haberi codicibus testatur Pierius, et multis de-

fendit Heinsius. Sane Servius ad Virg. Æn. II, 217, testatur antiquæ *strido, stridis*; sed sua ætate *strideo, strides*, dictum fuisse; v. Heins. et Barmann. ad Ovid. Met. IX, 171; Oudend. ad Lucan. VI, 179, et IX, 916. De similibus verbis *fervere, tergere*, et aliis, vide Rittersh. ad Gunther. lib. I, Ligur. pag. 18 et 19; Pincier. Pareg. lib. IV, 4; Scriver. ad Martial. Ep. III, 4; Heins. ad Prudent. pag. 92, et Schœg. ad Juven. lib. I, v. 114: ut autem hic *stridet vulnus*, ita apud Valer. Fl. lib. III, vs. 278: « et adhuc stridentia pensant Vulnere », i. e. recenitia, calentia: ut *stridentia axta*, et similia, vide notas Burmanni ad Petron. cap. 95.

17. *Oblitus famæ melioris amantis:* sic Salm. et Leid. et Scriverii editio: *oblitos amantes* legitur in Virg. Æn. IV, 221.

18. *Oblitusve sui est.* *Sui est* in iisdem Schedis, quia *famæ præces-*

Nusquam tuta fides; vana spe lusit amantem
 Crudelis: quid, si non arva aliena domosque 20
 Ignotas peteret, pro virginitate reponit?
 Heu pietas, heu prisca fides! captiva videbo
 Reginam thalamo cunctantem, ostroque superbo.
 Haud impune quidem, si quid mea carmina possunt.

CHORUS COLCHIDARUM*.

Rerum cui summa potestas, 25
 Precibus si flecteris ullis,
 Et si pietate meremur,
 Nostro succurre labori.
 Et tu Saturnia Juno
 Cui vincla jugalia curæ, 30

sit, sed male; vid. Anth. Lat. Burm. lib. I, epigr. 172, v. 145.

21. *Ignotas peteret, pro virginitate reponit?* Ita optime in cod. Salm. et Leid. nec video causam, cur et membranarum scripturam, et distinctionem ac lectionem hemistichiorum Virgilii ipsius, ex suo arbitrio mutaverit Scriverius hunc in modum: « quid? si non arva aliena domosque Ignotas petis? hæc pro virginitate reponis? » non enim Jasonem ipsum hic aut in præcedentibus adloquitur Medea, sed tacitas et solas querelas in eum effundit exsul ac repudiata. Mutationis ansam Scriverio dedit, quod in cod. Salmas. legeretur: « Ignotas peteret, hæc pro virginitate reponit »; et ita in cod. Leidensi: sed deleta tantum hæc recte constat sensus, et integra manet lectio hemistichiorum Virgilianorum ex Æn. lib. IV, 311, et lib. XII, 878.

22. *Heu pietas, heu prisca fides!*

captiva videbo. Bene ita correxit Scriverius, quum in cod. Salmas. esset, « heu prisca fides, et hæc captiva videbo »: quomodo etiam in Leid. sed in neutro hujus versus hemistichio apud Virg. et hæc leguntur: versumque efficiunt plus æquo longum; ut modo vers. præced. vid. Anth. Lat. Burm. lib. I, epigr. 172, v. 145.

23. *Reginam thalamo cunctantem.* Sic exstat apud Virg. Æn. IV, 133; *thalami cunctantes* in Salm. et Leid. et v. seq. *Aut inpone.*

* Nescio cur Chorum hanc totum edere neglexerit Scriverius, quum in codice Salmasiano, unde habuit, legatur: male autem in illo cod. et Leid. *Colchitarum* scribitur pro *Colchidarum*, id est, *Colchidum*; vid. Salmas. ad Trebell. Poll. Gallien. cap. 8; vel scribe cum Cl. Oudendorpio *Colchicarum*: nam a *Colchis* est *Colcha*, *Colchica*, *Colchiaca*, non *Colchida*.

Oculis hæc adspicis æquis?
 Nemorum Latonia custos,
 Triviis ululata per urbes,
 Sic nos in sceptrâ reponis?
 Quid, o pulcherrime conjux, 35
 Potuisti linquere solam?
 Per tot discrimina rerum
 Nequidquam erepte periclis.
 Manet alta mente repostum,
 Quem forti pectore et armis 40
 Quæsitâ sanguine dotes.
 Felix, heu nimium felix,
 Dum fata Deusque sinebant!
 Nescis heu perdita necdum,
 Quæ te dementia cepit 45
 Caput objectare periclis.
 Hæc nos suprema manebant,
 Hoc ignes aræque parabant.
 Nostram nunc accipe mentem,
 Vaginaque eripe ferrum, 50
 Ferroque averte dolorem.

37. *Per tot discrimina rerum* : in Salm. *per totu*, in Leidens. *per tot o discrimina*.

40. *Quem forti pectore et armis Quæsitâ sanguine dotes*. Ita in Salm. et Leid. cod. Sed in his sensum desidero, uno hemistichio Virgiliano, quod forte excidit, facile restituendum, si ex *Æn.* lib. IV, 111, inseramus, ac legamus, « Quam forti pectore, et armis, Medioque ex hoste recepit Quæsitâ sanguine dotes! » quas dotes sanguine quæsitâ Medeam in gratiam Jasonis medio ex hoste, id est, serpentibus ac

tauris, recepisse hic indicet Chorus, describit ipsa apud Ovid. *Ep.* XII, 199 et seq. « Dos ubi sit, quæris; campo numeravimus illo; Qui tibi laturo vellus arandus erat. Aureus ille aries, villo spectabilis aureo, Dos mea: quam, dicam si tibi, redde; neques. Dos mea, tu sospes: dos est mea, Graia juvenus, I nunc, Sisyphias, improbe, confer opes; » vid. et Enripid. in *Medea*, vs. 476 et seq.

43. *Dum fata Deusque sinebant*. Deest hic versus codici Leidensi: sed ex illo aptior sensus nascitur.

HOSIDII GETÆ CREON, MEDEA.

CREON.

Femina, quæ nostris erras in finibus hostis,
Flecte viam velis; neque enim nescimus et urbem,
Et genus invisum, et non innoxia verba.
Hostilis facies occurrat et omina turbet.

55

MEDEA.

Nullæ hic insidiæ; nec tanta superbia victis.

CREON.

Non ea vis animo: nec sic ad prælia veni.
Non, ut rere, meas effugit nuntius aures,
Unde genus ducis varium et mutabile semper.

52. *Femina, quæ nostris erras in finibus hostis.* Sic edidit Scriverius: *errans in finibus* legitur in Virg. *Æn.* IV, 211, et hic in cod. Salm. et Leid. Singulare in hoc carminum genere est, quod hoc in loco unica vox *hostis* in fine versus adjiciatur ex lib. VII, 713, ubi legitur *Trojanum nominis hostis*, ut in margine adnotavit Scriver. nam in primo Virgilii loco habetur « Femina, quæ nostris errans in finibus urbem Exiguam pretio posuit »; sed potuit etiam poeta respicere ad lib. VII, 469, ubi est *detrudere finibus hostem*, et in suo cod. scriptum invenisse *finibus hostis pro hostes*.

53. *Flectem viam* vitiose in Salm. et Leid.

54. *Et genus invisum, et non innoxia verba.* Sic Salm. et Leid. cod. primum hemistichium est ex lib. I, 28; in altero edidit Scriverius *nec non innoxia verba*, repugnante sensu. Itaque alterum prætuli, quia

ita non tantum in schedis nostris MSS exstabat, sed in ipso Virgil. Georg. II, 129: est enim hiatus in versu, Virgilio frequentissimus; vid. Anth. Burt. I, 180.

55. *Hostilis facies occurrat et omina turbet.* In cod. Salm. « occurrat adque humina turbet », in Leid. *turbat a mau. pr. sed turbet a m. sec.* Scriverius edidit: « Hostilis facies occurris, et omina turbas ». Sed ita mutare versus Virgiliannus in his centonibus non decet: levius esset, si legeremus: « Hostilis facies ne occurrat, etc. » Nam apud Virgil. *Æn.* lib. III, 407, habetur, « Ne qua inter sanctos ignes in honore Deorum Hostilis facies occurrat, et omina turbet », ubi omnia in multis codd. MSS, ut semper hæc confunduntur.

57. *Nec sic ad prælia veni.* *Veni* in cod. Leid. male.

59. *Unde genus ducis varium et mutabile semper.* Sic edidi ex cod.

Tu potes unanimes armare in prælia fratres,
 Funereasque inferre faces, et cingere flamma,
 Pacem orare manu, et vertere sidera retro,
 Atque odiis versare domos: tibi nomina mille,
 Mille nocendi artes sæcundaque * pœnis
 Viscera * notumque furens quid femina possit.
 Cede locis, pelagoque volans da vela patienti.

Salmas. et Leid. ut *genus varium et mutabile* iunxerit poeta: nam Scriverius addidit ex *Æn.* IV, 569: «Unde genus ducis. Varium ac mutabile semper Femina; Tu potes unanimes, etc.» relicto versu mutilo. Sed quum in cod Salmasiano, unde ipse Scriverius protulit, una serie legatur ita ut edidi, nullo cum lacune iudicio, membranarum auctoritatem sequi præstat.

62. *Pacem orare manu, et vertere sidera retro.* Hunc quoque versum a Scriverio omisum revocavi ex Salmas. et Leid. cod. primum hemistichium exstat lib. X, 80, alterum lib. IV, 489: saue huic negligi non oportebat, ne quatuor integri versus Virgiliani hic occurrant, qui leguntur lib. VII, 335 et seq. «Tu potes unanimes armare in prælia fratres, Atque odiis versare domos; tu verbera tectis Funereasque inferre faces; tibi nomina mille, Mille uocendi artes».

64. *Sæcundaque pœnis * Viscera * notumque furens quid femina possit.* Malui meudosam codicis Salmasiani et Leidensis exhibere scripturam, quam cum Scriverio mutare hemistichium Virgilianum, totumque versum negligere: ille enim ita edidit: «sæcundaque viscera pœnis. Cede locis, pelagoque volans, etc.» apud Virgilium vero *Æn.* lib. VI,

598: «sæcundaque pœnis Viscera», ut hic in cod. Salmasiano; alterum illud: «notumque furens quid femina possit», exstat lib. V, 6. Si voculam unam iuserere liceret, conuectere sensum facile esset hoc modo: «tibi nomina mille, Mille uocendi artes semper; sæcundaque pœnis Viscera sunt: notumque, furens quid femina possit»; vel cum Clar. Oudeendorpio vocem *testor* ob vicinitatem literarum earumdem *Mille nocendi artes, testor*, inserere: ita certe omnia bene cohærent, et locum suum tuetur versus ille, quem Scriverio præteritum miror, quum clare in codice Salmasiano, qui ipsi ad manum fuit, legatur, et quo opportune in Medeam hic utitur Creou.

66. *Cede locis.* Est ex *Æn.* lib. VII, 559, quem locum recte protulit Broukhus. ad Propert. I, 9, 27, inter illa exempla, in quibus *cedere* dicitur de iis, qui vel iudicio vel vi aliqua de loco deiciuntur: et expressit sine dubio Virgilius illud Homeri, *Iliad.* A, vs. 522: Ἀλλὰ σὺ μὲν νῦν αὖτις ἀπέστιχας, quod Scholiastes exposuit per ἀναχώρησι. *Cedere de loco* apud Livium, lib. III, 63. *Medea* apud Ovid. *Ep.* XII, v. 134: «Ausus es *Æsoia* dicere cede domo. Jussa domo cessi». Quo loco optime firmatur Burmanni emen-

MEDEA.

Rex, genus egregium, liceat te voce moneri:
 Pauca tibi e multis, quoniam est oblata facultas,
 Dicam equidem (licet arma mihi mortemque mineris),
 Ne pete connubiis natam: meminisse juvabit;
 Dissice compositam pacem, miserere tuorum.

CREON.

Ne tantos mihi finge metus, neve omine tanto

datio in vexato Propertii versu, lib. II, El. 17, 12: « Colchida sic hospes quondam decepit Iason: Electa est tenni namque Crensa domo: ubi mire variant codices, et fluctuant interpretes: sed in notis ad Virgil. Georg. II, 407, legebat: « Ejecta tennit namque Creusa domum », i. e.: ejecta Colchide, sive Medea, Creusa tenuit domum Jasonis. Nec male Cl. Oudendorpius tentabat « Ejecta est: tenuit namque Creusa domum ». Certe *Ejecta* legitur in tribus Vossianis, uno Leidensi, Dorvilliano, meoque codice: emendatio autem Heinsii, quam in notis suis dedit Broukhuisius, et altera, quæ adfertur in Miscell. Observ. vol. V, tom. I, p. 129, nimirum a vulgatæ scripturæ vestigiis recedit.

67. *Liceat te voce moneri.* Sic legitur in Salm. et Leid. moveri edidit Scrivenerius; quod ex solo Heinsiano codice, quem Venetius comparavit, apud Virg. Æn. III, 461, Pet. Burmann. notavit: inveni id quidem in fragmento etiam Walliano, sed a manu sec. correctum *moneri*: quod et in Amstelæd. meoque codice habetur: et hoc servant etiam schedæ MStæ in carmine Didonis, v. 131.

69. *Dicam equidem (licet arma mihi mortemque mineris):* ita edidit Scri-

verius, et consentiant Salmas. et Leid. codex, licet *minetur* sit in Virgilio, Æn. XI, 348: quod tamen hic etiam potest admitti, ut intelligatur Jason. Distinctionem sequutus sum, quam apud Virg. ipsum faciendam jubet Servius, qui notat ad vocem *licet* parenthesin ponendam esse; nam in vulgatis est: « (Dicam equidem, licet arma mihi mortemque minentur) ».

71. *Dissice compositam pacem:* ita et hic scribunt schedæ nostræ MSS, non *disjice*, ut passim in vetustis membranis, sed quod perperam viri docti amplexi sunt, quum scriptura ista nata sit ex more librariorum literam *i* non geminantium; vid. N. Heins. ad Virg. Æn. I, 70, licet alterum probare videatur Gronov. ad Sen. Agam. 195, ubi quæ de Claud. Puteano dicit, videbis amplius apud Gevart. Elect. lib. II, 4, p. 60, de hoc verbo disserentem: in hac autem voce duplicant *s*, quia in *Disice* prima non potest corrigi, ut in *adicit* pro *adicit*, et similia; vid. ad Anth. Burm. I, 80, v. 15.

72. *Neve omine tanto Prosequere, causas nequidquam necis inanes:* in Salmas. et Leid. cod. mendosa erat scriptura: « neve homine tanto Prosequere tanto causaus, etc. » Primum hemistichium est ex lib.

Prosequere, caussas nequidquam nectis inanes.
 Stat sua quique dies : non ipsi excindere ferro
 Cælicolæ valeant, fati quod lege tenetur.
 Nec mea jam mutata loco sententia cedit.

75

MEDEA.

Non equidem invideo genero dignisque hymenæis,
 Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro;
 Tempus inane peto : liceat subducere classem;
 Extremam hanc oro veniam : succurre relictæ,
 Dum pelago desævît hiems, miserere parentis,
 O genitor, et nos aliquod nomenque decusque

80

XII, 73, alterum ex lib. IX, 319; unde Scriverius inseruit voculam *ha* pro *ah*, ut sæpe apud Statium: « Prosequere, ha caussas nequidquam, etc. » sed forte ex ultima syllaba vocis *Prosequere* præstaret *eu* vel *et caussas*, etc.

76. *Nec mea jam mutata loco sententia cedit*: ita recte edidit Scriver. ex Salm. cod. quod a Leidensi etiam firmatur: neque aliter in suis codicibus invenit Proba Falcon. Centon. in V. T. cap. XXIV, v. 6: nam *Æn.* lib. IX, 320, ubi hic versus occurrit, perperam Masvicius edidit *sententia sedit* contra sensum: quam lectionem illic satis refutavit Burmannus: aliud enim est apud Virgil. *Æn.* XI, 551: « Versanti potior vix hæc sententia sedit », ubi *sedit* est, placuit sententia, consilium cepit: ita *sedere* apud Valer. Fl. I, 178: « Si primos, dnce te, virtutis honores Corpore, fraternæ sedeat accrescere famæ », ubi vide Pii notas; licet id alii in *si des* mutaverint; sed alterum in scriptis codicibus esse notat Heinsius. Lib. II, 382: « Si sedet *Ægæi scopulos habitare profundi* »: sed *cedit* senten-

tia, quæ se vinci ac persuaderi patitur: *ut cedere repugnanti* Ovid. Art. Am. II, 197, ita *cedere* pro *concedere*, permittere; de quo vid. quæ adnotavit Bentleius ad Horat. Epist. II, 1, 67.

81. *Dum pelago desævît hiems, miserere parentis*: sic in sua editione Scriverius; corrupte enim in schedis Salmasianis « *desevit* hyems tem miserere »; unde in cod. Leid. *hyems item*.

82. *Et nos aliquod nomenque decusque Gessimus, et scis ipse, neque est te fallere quidquam*: ita hæc de ingenio suo Scriverius exhibuit: nam in codice Salmasiano *Gessimus, scis ipse neque est*, etc. inseruit enim copulam *et*, minus, ni fallor, concinne, quia modo præcessit *et nos aliquod nomenque*, etc. ex *Æn.* II, 89: mihi ex ultima syllaba vocis *Gessimus* placeret, *ut scis ipse*. Desumpta hæc sunt ex Georg. lib. IV, 447: « Scis, Proteu, scis ipse: neque est te fallere cuiquam », ut nunc editur in vulgatis: unde Heinsius quiquam, id est, cuiquam, quia Virgilium qui pro cui scripsisse testatur Quintilianus: *cuiquam* est in ed.

Gessimus, et scis ipse, neque est te fallere quidquam.
 Nunc victi tristes (quoniam fors omnia versat)
 Submissi petimus terram, litusque rogamus
 Innocuum, neque te ullius violentia vincat.

CRÆON.

Quid caussas petis aut in me exitiumque meorum?

Iuntina, aliisque, et in codd. MSS Manteliani duobus, Menagiano et Gudiano ab Heinsio collatis, et in ed. Aldina apud Probam Falcon. Centou. in V. T. cap. XXI, v. 9; sed prætnli tamen *quidquam*, quum ita in Mediceo aliisque codicibus legatur, et schedæ Salmasianæ et cod. Leid. hic *quidquam* agnoscant, quod probare etiam videtur Servius, qui notat: « Alii quidquam legunt: Hoc autem dicit: quum omnia noveris. Neque aliter Arusianus Messius in uedito Elocutionum libello: « *Est cernere*, Virgil. *Æn. Terræ omnipotentis alumnus Cernere erat*. Idem Georg. *neque est te fallere quidquam* ». Exprimit autem illud Homeri, *Iliad. A. 561: οὐδ' ἄν λίσσῃ*, quod enim Latinis hac in re *fallere*, in Græcis est *λανθάνειν* vid. Lambin. ad Horat. Od. lib. I, 10, 16. Elegantiā locutionis non est te fallere, pro non licet, non datur te quidquam celare, ut *Effugere hunc non est*, et similia, copiose illustrarunt Passerat. ad Propert. I, 10, 13; Gronov. Observ. IV, cap. 8, et N. Heins. ad Ovid. Art. Am. II, v. 18.

84. *Nunc victi tristes (quoniam fors omnia versat)*: ita in MSS schedæ, et in ipso Virgilio legitur, Ecl. IX, 5. *Sors* tamen edidit Scriverius, quod et Cerda alique defendunt: vide notæ ad *Æn. X, 458: fors etiam*

in hoc hemistichio servant schedæ Salm. et cod. Leid. Anth. Burm. carm. CLXX, v. 127: *sors* tamen præferendam, si cum Burm. quem offendeabant duo illa epitheta *victi tristes*, legamus in Virgilio: « Nunc victi, tristis quoniam sors omnia versat », quamquam huiusmodi geminatorum epithetorum exempla non infrequentia sint: de quibus vid. ad Lotich. pag. 345. Si tamen id in hoc Virgilii loco non admitendum videatur, distingui posset: « Nunc victi, tristes (quoniam fors omnia versat), Submissi petimus terram, litusque rogamus Innocuum »; eodem modo *Æn. lib. IV, v. 373*: « ejectionem litore, egen-tem Excepi, et regni demens in parte locavi », quod separandum monet Servius, non *ejectionem*, vel *litore egen-tem*. Alterum verum ita distinxit Scriverius: « Submissi petimus; terram litusque, etc. » cui obstat ipsa hemistichiorum Virgilianorum ratio: primum enim « submissi petimus terram », legitur *Æn. lib. III, 93*; alterum « litusque rogamus Innocuum », *Æn. lib. VII, 129. Seq. vers. nec te ullius*, etc. est apud Virg. *Æn. XI 354. Neque edidit Scriverius ex cod. Salm.*

87. *Quid caussas petis aut in me exitiumque meorum*: sic supplevit Scriverius; nam in Salmasiano codice legitur: « Quid caussas petis

Quidquid id est, timeo vatum prædicta priorum,
Eia age, rumpe moras; quo me decet usque teneri?

MEDEA.

Quem sequimur? quoque ire jubes? ubi ponere sedes? 90

CREON.

Ire ad conspectum cari genitoris et ora,
Dum curæ ambiguae, dum spes incerta futuri.

MEDEA.

Nunc scio quid sit amor: hospitio prohibemur arenæ:
Nec spes ulla fugæ, nulla hinc exire potestas;
Quassatæque rates, geminique sub ubere nati, 95

in me exitiumque meorum *, deficiente nno pode, vel cum hiatu: primum hemistichium margini adnotavit Scriverium desumptum esse ex Æn. lib. VIII, 395, ubi legitur "Quid causas petis ex alto"; ad alteram versus partem locum Virgilii non indicavit, qui est ex ejusdem libri, v. 386: "Ferrum acuunt portis in me, excidiumque meorum"; unde conjuncto utroque hemistichio propius Virgilio adhærebimus, si hic scribamus: "Quid causas petis ex alto, excidiumque meorum", vel *exitiumque*, ut in aliis codicibus ibidem habetur; sed *excidiumque* etiam est apud Probam Falcon. Cent. N. T. cap. XXIII, v. 2.

89. *Quo me decet usque teneri?* ita et hic schedæ MSS non morari, licet illud in suis codicibus haberit Prob. Falc. cap. XXXII, v. 7; vid. Anth. Burm. I, 180, v. 83.

92. *Dum spes incerta futuri.* Hoc loco futuri præfert cod. Salmas. et Leid. pro futuri; vid. Anthol. Lat. Burm. I, 180, v. 129.

93. *Nunc scio quid sit amor: hospitio prohibemur arenæ.* Ita clare in schedis Salmas. et cod. Leid. quod admittere malui, licet vitio poetæ versus æquo longior sit, quales etiam supra habuimus incogitantia horum versificatorum, diversos centones consuentium; primum enim hemistichium est ex Eclog. VIII, 43: "Nunc scio, quid sit amor"; alterum ex Æn. I, 544: "hospitio prohibemur arenæ"; nam quod Scriverius deleta voce amor, et incerta copula et ediderit: "Nunc scio quid sit, et hospitio", in eo a cod. Salmas. recessit, nullumque constituit sensum. — Quam tamen vix credibile sit, hunc versum sic ab auctore relictum esse, fere suspicares unum versum doesse, quem ex Virgilio, lectori otioso supplere facile erit, ut sic: "Nunc scio quid sit amor: quæve hunc barbarum morem Permittit patria: hospitio prohibemur arenæ". Ed.

95. *Quassatæque rates.* Corrupte in schedis Salm. *Quas a te quaratis*: sed ut nos, edidit Scriverius, ex

Et glacialis hiems aquilonibus asperat undas.
 Si te nulla movet tantæ pietatis imago,
 Indulge hospitio noctem non amplius unam.
 Hanc sine me spem ferre tui : audentior ibo.

CREON.

Desine jam tandem : tota quod mente petisti, 100
 Largior, et repetens iterumque iterumque monebo.
 Si te his adtigerit terris Aurora morantem,
 Unum pro multis dabitur caput.

Æn. lib. IV, vs. 53 : quassæ rates
 Horatio, Statio, aliisque poetis,
 pro quo in MSS sæpe *lassæ* ; vid.
 Heins. ad Claudian. in Rufin. I,
 vs. 276.

96. *Et glacialis hiems aquilonibus*
asperat undas : ita in achedia MSS :
asperat recte Burmannus ad lo-
 cum Virgil. *Æn. III, 285* contra
 Vondelium, *glacie constringit ver-*
tentem, exponit, mare innavi-
 gabile, intractabile reddit, cuius
 explicationem firmat alius Maronis
 locus ex *Æn. lib. IV, 53* : « Dum
 pelago desævit hiems, et aquosus
 Orion, Quassateque rates, dum non
 tractabile cœlum ».

97. *Si te nulla movet tantæ pietatis*
imago : ita ex Virgil. *Æn. lib. VI,*
405, recte edidit Scriverius ; nam
 vitiose in cod. Salm. erat *si te nul-*
lam habet, quod provenit ex con-
 sueta librariis scriptura *si te nulla*
mobet pro *moveret*, ne quis putet, *si*
te nulla habent fuisse in Virgilio ;
 nam et lib. IV, 272, et lib. VI,
 405, quo utroque loco hoc hemi-
 stichium legitur, codices scripti con-

stanter servant *Si te nulla movet.*

99. *Hanc sine me spem ferre tui :*
audentior ibo. Nescio qua negligencia
 hunc quoque versum omiserit
 Scriverius, quum in cod. Salmas-
 clare legatur, ut et in Leidensi, et
 valde adpositus sit. Est autem ex
Æn. lib. IX, 291, ubi *audacior* male
 in nonnullis codd. MSS ; quod et
 in fragmento Walliano, aliisque
 reperi, *Æn. lib. VI, 95* : « Tu ne cede
 malis, sed contra audentior ito,
 Quam tua te fortuna sinet », ut et
 infra legitur in schedis MSS, v. 167 ;
 passim enim hæc male confunduntur ;
 vide Burmanni notas ad Ovid.
 Art. Am. I, v. 608, et Met. X, 586.

100. *Tota quod mente petisti, Lar-*
gior, et repetens : ita in Salmas. et
 Leid. cod. et in ipso exstat Virgilio,
Æn. lib. III, 436, et apud Probam
 Falcon. Cent. N. T. cap. XVII,
 v. 32 ; cur enim Scriverius ediderit
et repetens, nulla causa est : quod
 tota mente petisti edidit Aldus in
 Prob. Falcon. Cent. V. T. cap. 24,
 v. 5, quod et in nonnullis codd. est
 Virg. *Æn. lib. IV, 100.*

VOX DEINTUS*, CHORUS.

VOX.

O digno conjuncta viro, dotabere virgo.
 Ferte faces propere, thalamo deducere adorti, 105
 Ore favete omnes, et cingite tempora ramis.

CHORUS.

Velamus fronde per urbem,
 Votisque incendimus aras.
 Heu corda oblita tuorum,
 Vatum prædicta priorum, 110

* *Deintus* pro more illius temporis nihil aliud est quam *intus*, ut *decontra* pro *contra*, *deseus* pro *secus*, et similia; de quibus vid. Salmas. ad Capitolin. Maerin. cap. XI, p. 764, ubi hanc ipsam e veteri Tragedia Medæ inscriptionem inter talia adfert, et plura hujus vocis *deintus* exempla vid. apud Muueker. ad Fulgent. Expos. Serm. Ant. in *promos* et *condos*, p. 777. De similibus *inante* pro *ante*, *incoram*, *amodo*, aliisque compositis præpositionibus vid. Rittersh. ad Gunther. p. 79; Tanbm. ad Virgil. Æn. VII, 289; Salmas. et Græv. ad Florum, lib. I, cap. 1, aliosque.

106. *Ore favete omnes, et cingite tempora ramis*: ita edidi ex ipso Virgilio, Æn. lib. V, 71; licet in Salm. et Leid. cod. legatur *cingite tempora flammis*, pro quo Scriverius edidit *palmis*, uescio unde; certe in codd. MSS Virgilio Montalbano, binis Rottendorphianis, Hamburgico, aliisque ab Heinsio collatis, ut et Amstelædameusi, meoque constanter *ramis* habetur: sic v. 128, *velati tempora ramis*, et apud Virg. Æn.

VIII, 286: *Populeis adsuæ evincti tempora ramis*. In fragm. Walliauo erat, *tempora cingite ramis*, quod e Romano aliisque codd. etiam notavit Pierius, et e Dorvilliano Burmannus.

107. *Velamus fronde per urbem*. Male iterum Scriv. mutavit, et edidit *Velamur*, quum alterum sit in Salm. et Leid. nam jungenda sunt *Velamus aras fronde et votis incendimus*, ut *delubra fronde velare* in loco Virgilii, Æn. II, 249, unde hæc desumpta sunt: *Nos delubra Deum miseri, quibus ultimus esset Ille dies, festa velamus fronde per urbem*.

109. *Heu corda oblita tuorum*: ita edidit Scriverius, neque aliter in Salm. et Leid. cod. licet in Virgilio, duobus locis diversis, Æn. lib. IV, 528, et lib. IX, 224, legatur: *et corda oblita laborum*.

110. *Vatum prædicta priorum*. Firmant schedæ MSS tam hoc loco quam supra v. 88: vulgatam in Virgilio lectionem lib. IV, 464, ubi *piorum* ex nonnullis codicibus præferunt Pierius et Heinsius, et me-

Fati sortisque futuræ!
 Spe multum captus inani
 Mactat de more bidentes
 Phœboque patrique Iyæo,
 Cui vincla jugalia curæ:
 Cumulatque altaria donis.
 Tremere omnia visa repente,
 Fibræ adparere minaces,
 Vox reddita fertur ad aures:
 Thalamis neu crede paratis,
 Funus crudele videbis.
 Carpebant membra quietem,
 Animalia somnus habebat,
 Ferali carmine bubo
 In fletum ducere voces,
 Tristes denuntiat iras.
 Quæ tanta insania, cives,
 Velati tempora ramis,

115

120

125

lius videbatur Kromayero ad Prob. Falcon. Cent. N. T. cap. I, v. 2, ubi tamen priorum in ed. Aldina.

118. *Fibræ adparere minaces*. Male in schedis Salmas. et cod. Leid. *adparere*, quod metro adversatur; *adparere* recte edidit Scriverius, ut ex præcedentibus *Tremere omnia visa repente*, hic quasi ἀπὸ τοῦ xocovū repetatur: « Et visæ fibræ adparere minaces »; et sic in Virgilio legitur; sed ubi infinitivus ille dependet a sequenti voce *cessavit*, Georg. lib. I, 484: « nec tempore eodem Tristibus aut extis fibræ adparere minaces, Aut puteis manare cruor cessavit ».

120. *Thalamis neu crede paratis*: ita in schedis MSS, et apud ipsum Virgil. Æn. VII, 97: *ne crede edi-*

dit Scriverius, quod in solo Virgilii Wittiano codice legitur.

124. *In fletum ducere voces*. Male *Infletum* in schedis: *eleganter satis* hi duo versus desumpti sunt e Virg. Æn. IV, 463: « Solaque culminibus ferali carmine bubo Sæpe queri, et longas in fletum ducere voces », sequenti versu *perperam* in schedis Salmas. *Risus denuntiat iras*; sed recte *Tristes* correxit Scriverius ex Æn. lib. III, 366.

128. *Velati tempora ramis*: ita legitur in cod. Salmas. et Leid. licet *Evincti* ediderit Scriverius, ut in vulgatis editionibus apud Virg. Æn. VIII, 286: « Populeis adsunt evincti tempora ramis »: alterum quoque Virgilio sæpe in usu, ut Æn. VIII, 278: « bicolor quum populus

Thalamo deducere adorti,
Quæso miserescite regis.

130

Recubans sub tegmine fagi
Divino carmine pastor
Vocat in certamina Divos,
Ramo frondente pendit.

Quæ te dementia cepit
Saxi de vertice pastor
Divina Palladis arte

135

Phœbum superare canendo?
Raptim secat aera pinnis,

Fugiens Minoia regna,
Ausus se credere cælo,

140

umbra Velavitque cinas : et lib. V, v. 72 : « velat materna tempora myrto », et alibi, sed parum interest. Vs. seq. recte Scriverius *Thalamo deducere adorti* edidit ex *Æn.* VI, 397: *Thalami* in cod. Salm. et Leid. sed *Thalamo* in iisdem supra v. 105.

129. *Quæso miserescite regis*, bene ex *Virg. Æn.* VIII, v. 573: correxit Scriverius vitiosam cod. Salmasiani scripturam : « *Quæ sub miserescite regi* »; quomodo etiam in Leidensi cod. Inter hunc et sequentem versum, « *Recubans sub tegmine fagi* », Scriverius hiatum posuit asteriscis insignitum, ut nonnulla hinc excidisse indicaret, cui facile adhaerent, et quia non cohæret sensus, eum sequutus sum, licet in Salmasiano et Leidensi codice omnia uno et perpetuo tenore legantur.

133. *Vocat in certamina Divos*: ita in schedis MSS et apud *Virg. Æn.* VI, 172: *divas* edidit Scriverius,

qui hoc et sequenti versu specimen hujus *Medæ* absolvit in *Collectaneis veterum Tragicorum*, licet mallem eum ad finem perduxisse: sed videtur cætera non addidisse, quia in notula subjecta monet, Salmasium reliqua ex iisdem vetustissimis membranis cum aliis antiquis monumentis compluribus, hactenus ineditis, in lucem emissurum, quorum spem tam in *Commentariis ad Histor. Augustæ Scriptores*, quam in aliis scriptis non raro fecit: quod quum tamen non præstiterit, nos gratiam haud exigam a Musarum cultoribus inuitos auguramur, quod tandem integram *Medeam* hanc *Tragœdiam*, sed falso hactenus *Ovidianam* creditam, e tenebris eruerimus, totamque ex eodem Salmasiano codice publicaverimus.

138. *Phœbum superare canendo*. Est ex *Eclog.* V, 9, eodemque homistichio notitur similia poeta in alio Centone, ubi de *Marsya*: « *Formosum pastor Phœbum superare ca-*

Vitamque relinquit in auras.
 Demens videt agmina Pentheus
 Caput a cervice revulsum,
 Incensas pectore matres,
 Vocat agmina sæva sororum,
 Juvenem sparsere per agros.

144

MEDEA, NUTRIX.

MEDEA.

En quid ago? vulgi quæ vox pervenit ad aures?
 Obstupui, magnoque irarum fluctuat æstu
 Durus amor, tædet cæli convexa tueri.
 Quæ potui infelix? quæ memet in omnia verti,
 Cui pecudum fibræ, cæli cui sidera parent,
 Heu, furiis incensa feror! stat gratia facti.

150

nendo Dum cupit, et cantu vocat
 in certamina Divos, Membra Deo
 victus ramo frondente pependit.
 Cel. Oudendorpius vs. 154, « Ramo frondente pependit », vel delectandum, vel post vers. 141 : « Ausus se credere cælo », ponendum existimabat.

145. *Incensas pectore matres* : in Salm. et Leid. *ingensas*, frequente librorum scriptura, ut paullo post v. 153, et alibi passim : at in ipso Virgilio, *Æn.* lib. VII, 392, exstat : « furiisque accensas pectore matres », ubi nullam lectionis diversitatem e suis codicibus adnotarunt Pierius et Heinsius, qui *pectora* per Græcismum malebat. Neque differunt hic Amstelædamsensis meusque codex; videtur igitur hic auctor in suo Virgilii codice habuisse « furiisque incensas pectore matres », quod defendi posset ex *Æn.* IV, 396 : « Heu, furiis incensa

feror! » ubi in nullo codice legitur *accensa*.

149. *Magnoque irarum fluctuat æstu* : his occurrit apud Virgil. *Æn.* IV, 532 et 564; ubi tamen in secundo loco est *varioque irarum*, etc. eadem variatione, quæ in lib. VIII, 19, legitur « magno curarum fluctuat æstu »; sed lib. XII, v. 486 : « Heu quid agat; vario nequidquam fluctuat æstu ».

151. *Quæ memet omnia verti* : ita correxi ex *Æn.* lib. VII, 309 : vitiose enim in cod. Salmas. a man. pr. « quæ me me ignominia verti »; in Leid. « quæ me me in omnia verti ».

152. *Cui pecudum fibræ, cæli cui sidera parent* : ita clare legitur in Salmas. et Leid. cod. solus codex Hamburgensis apud Virg. *Æn.* X, 176, habet *cælum*; unde conjiciebat Barmannus : « cui cælum, et sidera parent »; sed alterum Maroni usitatus esse addit : vulgata certe

Illum ego per flammās, et mille sequentia tela,
 Per varios casus, per tot discrimina rerum, 155
 Eripui leto, fateor, (ine), arma impia sumpsi;
 Sed quid ego hæc autem nequidquam ingrata revolvo?
 Quid loquor? aut ubi sum? ictum jam fœdus, et omnes
 Compositæ leges, credo, mea vulnera restant.

NUTRIX.

Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit; 160
 Sed cape dicta memor, duri solatia casus,
 Sensibus hic imis, nostram nunc accipe mentem;
 Heu, fuge crudeles terras, fuge litus avarum!

MEDEA.

Cara mihi nutrix, claudit nos obijce pontus,
 Deest jam terra fugæ; rerum pars altera adempta est. 165

etiam legitur in Probæ Falcon. Centon. in V. T. cap. XIV, 1, et N. Test. cap. IX, v. 5. *Sidera parent* dictum, ut in carmine Petronii in Catalect. Scalig. p. 255: *mihi fulmina parent*, ubi plura notavimus.

154. *Illum ego per flammās, et mille sequentia tela.* Consentiant hic schedæ vulgatis Virgilii codicibus, Æn. lib. VI, 110, et Arusianus Messius libello Elocutionum MS in *Recipit ex illo illum*; ubi hunc locum adferens etiam habet *per flammās, et mille sequentia tela*, etc. Proba tamen Falconia in suis codicibus legisse videtur, *per flammās, per mille sequentia tela*, repetitione non inveniusta. Ita enim illa Centon. N. Test. cap. XII, v. 10: «*Illum ego per flammās, agerem si Syrtibus exsul, Per varios casus, per mille sequentia tela*, etc.»

156. *Eripui leto, fateor, me, arma*

impia sumpsi: ita in schedis MSS; alio nonnihil ordine leguntur primi hemistichii verba apud Virg. Æn. II, 134: «*Eripui (fateor) leto me, et vincula rupi*». Alterum *arma impia sumpsi* est ex libro XII, v. 31; sed sensus hic requirit, ut Medea jactet se Jasonem morti eripuisse, non se ipsam, *Illum ego per flammās, etc. Eripui leto, fateor, vel Eripui, fateor, leto*. Itaque hic forte *me* delendum, et legendum, *Eripui leto fateor, arma impia sumpsi*: ultimam enim in *fateor* hic produci, sequente licet vocali, sine exemplo non esse nemo nescit; vel, *Eripui, fateor, leto, arma impia sumpsi*, frequenti apud Virgilium ipsum, et in his quoque Centonibus hiata.

157. *Sed quid ego hæc autem nequidquam ingrata revolvo?* Totus hic versus est ex Virgil. Æn. lib. II, v. 101, ubi autem deest in fragmento Moreti, ut notavit Burm. forte

Hæc gener atque socer patriaque excedere suasit.

NUTRIX.

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito :
 Et quocumque modo fugiasque ferasque laborem ;
 Tu modo posce Deos veniam, tu munera supplex
 Tende petens pacem, caussasque innecte morandi 170
 Carminibus, forsán miseros meliora sequuntur.

MEDEA.

Nunc oblita mihi tot carmina; vox faucibus hæsit;
 Mens immota manet, et cæco carpitur igni.
 Carmina vel cælo possunt deducere lunam,
 Sistere aquam fluviiis, deducere montibus ornos: 175
 Has herbas, atque hæc ponto mihi lecta venena
 Ipse dedit; nihil ille Deos, nil carmina curat.

quia autem abundare monet Servius, aliaque frequentius sit, *Sed quid ego hæc ?* vide multa apud N. Heins. ad Ovid. Epist. XV, v. 207, ubi legebat : « Sed quid ego hæc ? precibus pectusne agreste movetur » ; sed quam emendationem postea damnavit ad Virg. *Æn.* X, 675, et prætulit : « En quid ago ? precibus pectusne, etc. » quia formula illa *quid ago* in extremo luctu adhibetur, ut supra Medea, v. 148, ex lib. IV, 534 : « En quid ago ? rursusne procos irrita priores Experiar ? »

166. *Hæc gener atque socer* : ita in Leid. *atque soror* in schedis Salmas. apud Virgil. *Æn.* VII, 317 : « Hæc gener atque socer coeant mercede suorum ».

168. *Et quocumque modo fugiasque ferasque laborem.* Apud Virgil. *Æn.* III, 459, legitur, *Et quo quemque modo : effugas* in codd. Pierii : *quocumque modo* ibidem in codice

Wittiano, ut hic in Salm. et Leid. sed in quibus male, *fugias ferasque.*

171. *Forzán miseros meliora sequuntur* : sic in Salm. et Leid. sed rectius in vulgatis Virgilii editionibus est *sequuntur* *Æn.* lib. XII, 153 : sequenti versui adposui Medæ loquentis signum, quod hinc male præfixum erat in cod. Salm. et Leid.

172. *Nunc oblita mihi tot carmina, vox faucibus hæsit.* Versum uno pede longiorem hic denuo ex duobus diversis non uno tempore consultis hemistichiiis habemus, quales jam multoties vidimus, et haud infrequenter animadvertimus. Si tamen in his centonibus verba transponere liceret, legi posset : « Carmina nunc oblita mihi, vox faucibus hæsit ». Male etiam in schedis *Non oblita* ; sed *Nunc correx* ex Eclog. IX, 53.

176. *Has herbas, atque hæc ponto mihi lecta venena Ipse dedit ; nihil*

NUTRIX.

Quid struis? aut qua spe inimica in gente moraris?
 Aut pugnam, aut aliquid jam dudum invadere magnum,
 Seu versare dolos, seu certæ occumbere morti. 186

JASON, SATELLES, MEDEA.

JASON.

Quod votis optastis, adest; timor omnis abesto:
 Hic domus, hic patria est, nullum maris æquor arandum.
 Solvite corde metum tandem tellure potiti
 Per varios casus, bene gestis corpora rebus
 Procurate viri; juvat indulgere choreis. 185

SATELLES.

Unde tremor terris? qua vi maria alta tumescunt?
 Quid tantum Oceano properant se tingere soles?

ille Deos, nil carmina curat. Ita cor-
 rexi schedas ex Virg. Ecl. VIII,
 v. 95 et 103; nam in Salmas. et
 Leid. cod. legebatur: «Has herbas
 ad hæc ponti mihi lecta venena
 Ipse dedit mihi nihil ille Deos nihil
 carmina curat».

178. *Quid struis? aut qua spe ini-
 mica in gente moraris?* In textum
 recepi hanc lectionem ex Æn. lib.
 IV, 235, ubi habetur: «Quid struit,
 aut qua spe inimica in gente mo-
 ratur»: vitiose enim in cod. Salm.
 et Leid. erat: «Quid stabis aut
 qua spe inimica in gente moraris».

179. *Aut pugnam aut aliquid jam-
 dudum, etc.* Suspensa est oratio Nu-
 tricia ad Medeam, et nisi suban-
 diatur *deceat, tempus est*, vel similia,
 alter forte versus excidit, qui se-
 quitur apud Maronem, Æn. lib. IX,
 186: «Aut pugnam, aut aliquid
 jamdudum invadere magnum, Mens

agitat mihi, nec placida contenta
 quiete est», quem addidit etiam
 Proba Falcon. Cent. V. T. cap. 1,
 25, vel ex lib. IX, v. 153, et lib. II,
 576, suppleri posset: «Aut pugnam,
 aut aliquid jam dudum invadere ma-
 gnum Mens agit, certum est sce-
 leratas sumere pœnas, Seu versare
 dolos, seu certæ occumbere morti»;
 qui ultimus versus exstat Æn. II, 62,
 ubi receptam lectionem firmant hic
 schedæ Salmas. nam in cod. Leid.
ceu certe, ut et in aliis Virgilii edd.
 sed recte Heinsius *certæ morti* pro-
 bavit, et *versare dolos* pro *dolo*
 præferendum.

182. *Hic domus, hic patria est*: ita
 in schedis; quomodo et in aliis co-
 dicibus Virgilii, Æn. VII, 122,
 pro «Hic domus, hæc patria est»,
 ut in vulgatis legitur, et apud Prob.
 Falcon. Cent. V. T. cap. XII, 6;
 ubi Aldina Poetar. Christian. editio

Neseio quod certum est, in nubem cogitur aer.

Adspice convexo nutantem pondere mundum:

Et fratris radiis obnoxia surgere luna.

190

J A S O N.

Media fert tristes succos, infecta venenis,

Quo thalamum eripiat, atque ossibus implicet ignem;

Fare age, quid venias: jam istinc et comprime gressum.

babet « Hæc domus, hæc patria est ».

188. *Neseio quod certum est*: ita in schedis MSS; sed lege: « Neseio quid certe est », ex Ecl. VIII, 107.

189. *Adspice convexo nutantem pondere mundum: Et fratris radiis*. Primus versus est ex Eclog. IV, 50; alter ex Georg. lib. I, 396: « stellæ acies obtusa videtur Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna »; unde patet infinitivum *surgere* illic regi a præcedenti verbo *videtur*; quod negligens cœtuanarius eundem hic fecit orationis hiatum, qualem supra vidimus v. 179.

191. *Media fert tristes succos, infecta venenis*: ita correxi: in cod. Saluas. et Leid. legebatur « Media fert tristes succos, nigrisque infecta venenis »: sed delenda est vox *nigrisque*, quum propter versus ipsius pedes abundantes, tum propter ipsa Virgilii bemistichia: primum enim est ex Georg. lib. II, 126: « Media fert tristes succos, tardumque saporem, etc. »; alterum ex Æn. lib. VII, 341: « Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis »: in neutro enim versu *nigrisque* occurrit.

193. *Jam istinc, et comprime gressum*. Ne audacius rem agere videretur, ita edidi in textu, ut bodie legitur, licet duriore versu, in vulgatis Virgilii exemplaribus, Æn.

lib. VI, 389, ubi viri docti nullas e codd. MSS promouit varietates scripturæ; nisi quod *istinc* in multis legatur, et in antiqua ed. Veneta *istuc jam comprime*. *Gressus* in Wiltiau. Codex Amsteldamensis vulgatam servat, cum glossa in margine, *recede hinc*: neque aliter in meo codice habetur. Sed forte hic non parum debemus corruptæ schedarum Salmasianarum et cod. Leidensis scripturæ, in quibus inveni, « Fare age, quid venias, jam stringe, et comprime gressum »; ut *stringere* hic absolute capiamus pro eo quod argenteo ævo *strigare* dixerunt, ut apud Phædr. fab. III, 6, 9: « ubi strigandum, et ubi currendum est, scio », ubi vide uotas interpretum; et ita dicatur de illo, qui cursum sistit, et gressum cohibet a loco, in quem tendere adnitebatur: quod optime Virgilio convenit, quia Charon illic Stygiæ undæ adpropinquantem cum Sibylla Æneam increpat, et gressum ulterius promovere vetat, sed quasi metam stringere jubet, ut apud Ovid. Met. III, 2, 12: « Et stringam metas interiore rota ». Diverso nomenclatur sensu apud Propertium,

MEDEA.

Ad te confugio, precibusque inflectere nostris,
 O dulcis conjux; non hæc sine numine Divum 195
 Eveniunt: si te ceperunt tædia laudis,
 Hos cape fatorum comites; his mœnia quære.

JASON.

Non fugis hinc præceps, dum præcipitare potestas

III, 9, 24: *stringere latus currus*, est celeriter prætereundo detergere, et Tibrin *stringentem ripas*, tactu modico quasi festinanter prætereuntem, explicat Servius ad Æn. VIII, 63; vide Nannium ad Virgilii Bucolica, Ecl. IX, p. 265; Passerat. ad Propert. pag. 469, et N. Heins. Advers. lib. II, pag. 207 et 252: *stringere vestigia*, apud Ovid. Met. I, v. 536, de caue lepori jam imminente: « Alter inbæsure similis, jamjamque tenere Sperat, et extento stringit vestigia rostro », ubi in uno Heinsii codice *cingit vestigia*: in Juniano et Vossiano *sequitur*, quod et in quarto Palatino invenit Gebhardus, sed in tribus ejusdem bibliothecæ codicibus *stringit*, hoc est, superne lepori instat. Obscura in hoc verbo locutio est apud Valer. Flac. lib. VII, 483, ubi Medes ad Jasonem: « Hei mihi! cur nullo stringunt tua lumina fletus? An me mox merita morituram patris ab ira Dissimulas? » quam singularem locutionem esse in notis suis monet Burmannus, et forte dictum putat, ut *stringere tela, ferrum*, etc. sed postea exemplari suo adscripserat Celeb. Schultensium de Defect. Ling. Heb. p. 131, exponere, cur lumina tua, nullo expriment fletus, sed pumicis in-

star arent: quam significationem exemplis Veterum probari posse dubitabat, et an *lumina* recte dicantur *exprimere lacrymas*. Puto illic *stringunt corruptum* esse, et quia sequitur *Dissimulas*, substitui posse, *cur nullo fingunt tua lumina fletus?* Deinde quum altero versu in codice antiquissimo Vaticano legatur *Dissimules*, forte totus locus ita constitui posset: « Hei mihi! cur nullo fingunt tua lumina fletus? Ut me mox merita morituram patris ab ira Dissimules », id est, cur lacrymas saltem non fingis, ut paratam mihi perniciem eo magis tegas ac dissimules. Sed hoc aliis dijudicandum relinquo.

196. *Eveniunt: si te ceperunt tædia laudis*. Schedæ hic exhibebant versum duobus pedibus abundantem hoc modo: « Eveniunt, tantæ me si te ceperunt tædia laudis ». Apud Virg. Georg. IV, 330, legitur « *Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis* »; sed quia *Eveniunt* hic jam primam versus sedem occupat ex Æn. lib. II, 777, ubi præcedens versus totus exstat, deleunda putavi ista *tantæ me* vel *tanta meæ*, et legendum: « Eveniunt, si te ceperunt tædia laudis ». *Proveniunt* hoc in loco legitur apud Auson. Centon. Nupt. p. 513, ed. Toll.

Jam propiore Deo? nescis, heu perdita nescis,
Nec quæ te circumstent deinde pericula, cernis! 199

MEDEA.

Hanc quoque deserimus sedem, tibi ducitur uxor,
Cui pater et conjux quondam tua dicta relinquitur?
Et sedet hoc animo, dotalis regia cordi est,
Externique iterum thalami.

Mene fugis? hoc sum terraque marique sequuta? 205
Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum?
Hic nostri reditus, expectatique triumphi?
Quid tua sancta fides? iterum crudelia retro

199. *Jam propiora die* : sic in cod. Salmas, et Leid. sed puto corrigendum *Jam propiore Deo* ex *Æn.* lib. VI, 51.

200. *Nec, quæ te circumstent deinde pericula, cernis!* ita correxi ex *Æn.* lib. IV, 561; ut ex Mediceo codice aliiq; præfert Pierius, et ex snis MSS Heinsius, probavitque Burmannus imitatione Sillii Italici: nam olim edebatur: «Nec quæ circumstent te deinde pericula cernis»; et ita habetur apud Prob. Falcou. Cent. in V. T. cap. XXIV, 4: quomodo forte transposuerunt illi, quibus sic numeri videbantur molliores; ut et sæpe in aliis poetis factitatum, sed medicina intempestiva; vide quæ notavi ad Lotich. El. lib. IV, 3, 71; hic vero in schedis Salmasianis legebatur «Neque te circumstent deinde pericula nescis»; in cod. Leid. *Nec, quæ circumstent, superscr. te*; sed *nescis* hic ter repeti non opus est, præsertim quam *cernis* hocin versu apud ipsum Virg. legatur.

203. *Cui pater et conjux quondam tua dicta relinquitur?* est ex *Æn.* lib.

II, 678, ubi ex notis virorum doctorum patebit, male nonnullos hic tollere interrogationis notam, et recte ita proferre Donatum: cui addi potest Nonius Marcellus, p. 439, ed. Mercet. et quondam conjux in fragm. Walliano.

206. *Hic labor extremus*: ita legendum ex *Æn.* lib. III, 714; nam in Salmas, et Leid. «Hic labor extre longarum, etc.».

207. *Hic nostri reditus, expectatique triumphi.* Lege *Hi nostri reditus*, etc. ex lib. XI, 54; ubi recte Pierius præfert *expectatique triumphi*, pro *exoptatique*, ut in Romano codice, quod etiam e Menteliano notavit Burmannus; sed *expectati* hic firmanz cod. Salm. et Leid. nec aliter in Virgiliano Biblioth. Amstel. meoque codice legitur; et apud Rnsin. de Schemat. Lex. p. 33; Nonium Marc. p. 222, ed. Merc. et Probam Falcon. Cent. N. T. e. XXXI, v. 10; in loco autem Terentii, qui est ex Heaut. Act. II, Sc. 4, 28: «Teneone te, Antiphila, maxime animo exoptata meo», testatur Pierius in antiquis et maxime emendatis codici-

Fata vocant, tantis nequidquam erepte periclis.
 Mene fugis? per ego has lacrymas, per si quis amatae 210
 Tangit honos animum, per inceptos hymenæos,
 Per connubia nostra, et mensas, quas advena adisti,
 Te precor, o miserere animi non digna ferentis.
 Namque aliud quid sit, quod jam implorare queamus?
 Ipse mihi nuper Libycis tu testis in undis, 215
 Dum rauca adsidue longo sale saxa sonabant,
 Incubueri mari tantis surgentibus undis,

bus etiam legi *expectata*; quod probat G. Fabricius et codex Leidenbrogii. Sequentis versus primum hemistichium, « Quid tua sancta fides », est ex lib. VII, 365: ne quis putet de priori loco sumptum, sed diversæ lectionis esse, quia ibidem apud Virgil. sequitur « expectati- que triumphî Hæc mea magna fides? »

209. *Tantis nequidquam erepte periclis*: sic scribendum ex *Æn.* lib. III, 711; frustra enim in schedis MSS *nequaquam erepta*.

210. *Mene fugis? per ego has lacrymas, per si quis amatae Tangit honos animum*: ita in cod. Leidensi; nam male in Salmas. « per ego te has lacrymas ». Apud Virgilium ipsum, lib. XII, 56: « Turne, per has ego te lacrymas, etc. » quem locum etiam Engræphus ad Terent. Andr. Act. I, Sc. 5, pag. 512, ed. Lindenbr. corrupte adfert, et ex diversis locis hemistichia in unum conjungit, ut sæpe in ejusmodi Grammaticorum scholis: hic vero *per ego has lacrymas* prætulit, quia passim in oblationibus interponitur casus personæ, ut notum est; vide Scalig. ad Cirin. v. 326; Gronov. ad Livium, XXIX, 18, ed. pr. Acidal. ad Curt. IX, 2, 28; Heius.

ad Ovid. Am. III, 2, 61; Drakenb. ad Silium, V, 82, aliosque.

212. *Per connubia nostra, et mensas, quas advena adisti*. Duo hemistichia incogitanter consuta versum denno longiorem efficiunt: primum enim est ex *Æn.* lib. IV, 316: « per connubia nostra, per inceptos hymenæos »; nisi legamus, *Per connubia, per mensas*, etc. alterum exstat *Æn.* lib. X, 460: « Per patris hospitium, et mensas, quas advena adisti ». Vitiose *advenas* in Leid. cod. Posset tamen transpositis hemistichiis etiam legi: « Tangit honos animum, et mensas quas advena adisti, Per connubia nostra, per inceptos hymenæos ». Sequenti versu etiam male in schedis MSS: *Te precor miserere*.

216. *Dum rauca adsidue longe sale saxa sonabant*: ita correxi ex *Æn.* lib. V, 866; male enim in schedis: « Dum rauco adsidue longo sale saxa sonabant ».

217. *Incubueri mari tantis surgentibus undis*. Corrupta Salm. et Leid. codicis scriptura loco huic tenebras objecit, in quibus legebatur *Infigne mari*; quod ut emendarem, nullus e Virgilio succurreret locus, nisi ex *Æn.* lib. I, 84: « Incubueri mari, totamque a sedibus iniis Una

Luctantes ventos tempestatesque sonoras
 Compressi, et rabiem tantam cælique marisque.
 Unius in miseri exitium, proque omnibus unum
 Objeci caput, id sperans fore munus amanti :
 Sed quid ego ambages et jussa exorsa revolvo ?
 Nil super imperio moveor, speravimus ista,
 Tempore quo primum fortes ad aratra juvencos,
 Semina * et ætherios spirantis 'naribus ignem .

Eurusque Notusque ruunt, etc. - itaque in eontextum id recipere non dubitavi: reliqua *tantis surgentibus undis* sunt ex lib. VI, 354: « Deficeret tantis navis surgentibus undis »; ubi in suo codice hic poeta legisse videtur, *Deficeret navis tantis*, etc. ut in Wittiano aliisque MSS, et editis haberi Burm. notavit; sed verborum constructio in his nutat, *Incuere mari*, etc. *Luctantes ventos*, et seqq. Itaque libenter hic corrigerem, si liceret: « Incuere mari, tantis surgentibus undis, Luctantes venti; tempestatesque sonoras Compressi, et rabiem tantam cælique marisque ». Ita saltem sensus aliquis emergeret; vel quia *Luctantes ventos* in Virgilio est, inserto nono versu ex duobus hemistichiis, eodem loco occurrentibus, legi posset: « Incuere mari, tantis surgentibus undis, Una Eurusque Notusque, et terras turbine perflant. Luctantes ventos, tempestatesque sonoras Compressi, et rabiem tantam cælique marisque »; porro pro *tempestatesque sonoras*, ex Æn. lib. I, 53, corrupte in Salm. et Leid. cod. legebatur *tempestatis quos honoras*. Tertius versus est Æn. V, 802.

221. *Objeci caput, id sperans fore munus amanti*: ita me recte emendasse arbitror vitiosam codicis Sal-

mas. et Leid. lectionem, in quibus inveni: « Objecit caput, hic spe feror munus amanti ». Primum elieui ex Æn. lib. VIII, 145: « me me ipse, mentemque Objeci caput »; alterum ex lib. VI, 526: « Scilicet id magnum sperans fore munus amanti ».

222. *Sed quid ego ambages et jussa exorsa revolvo*? Nullum in Virgilio offendi verbum, qui vel totus in eo exstet, ut hic legitur, vel ex ejus duobus hemistichiis hic conflatus sit. Georg. lib. II, 46, occurrunt quidem ista: « Atque per ambages et longa exorsa tenebo ». Itaque e diversis pannis singulari more hic unum consuit verbum; *ambages et longa exorsa* ex d. l. Georg. sed ita ut *jussa* exhibeant hic schedæ, pro *longa*, quod a Servio tamen agnoscitur, qui *longa exordia* exponit proœmia longe repetita; deinde *Sed quid ego* initio versus et *revolvo* in fine sit ex Æn. II, 101: « Sed quid ego hæc autem nequidquam ingrata revolvo ».

224. *Tempore quo primum fortes ad aratra juvencos*: sic correxis schedas MSS, in quibus male legebatur, « Tempore qui primum fascas ad aratra juvencos ». Prima pars versus est ex Æn. lib. IX, 80; altera ex Georg. lib. III, v. 50.

225. *Semina * et ætherios spirantis*

Objeci, *satis immanis dentibus hydri
 Explicuit legio, et campo stetit agmen aperto.
 Telorum seges et jaculis increvit acutis,
 Ferrea progenies duris caput extulit arvis.
 Illi inter sese magna vi vulnere miscent,

230

*naribus ignem Objeci, *satis immanis dentibus hydri Explicuit legio, etc.* Hoc loco satis mendoso malui vitiosam schedarum MSS scripturam, adposito asterisco, ut et alibi feci, representare, quam proprias conjecturas textui inserere. Cogitabam enim hæc forte castiganda esse hunc in modum: « Seminaque, et tanros spirantes naribus ignem Objeci, unde satis immanis dentibus hydri Explicuit legio, et campo, etc. » *Semina* habes in initio versus Eel. VI, 33, et Georg. I, 193; sequentia sunt ex Georg. lib. II, 140: « Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem Invertere, satis immanibus dentibus hydri; Nec galeis, densisque virum seges horruit hastis; » ubi quæ Servius et Philargyrius uolant, locum hunc opportune illustrant. Possis etiam ex ætherios formare *æripedes*, ut *æripedem cervam* dixit Virgilius, *Æn.* VI, 303; vide Heins. ad Ovid. Epist. VI, 32, et XII, 93, et Muncker. ad Hygin. fab. 22; ita Homero, Apollonio Rhodio, lib. III, 230, et Apollodoro, lib. I, cap. 9, § 13, *χαλκίποδες*; dicuntur; vid. Scalig. ad Ausonii Gryphum, v. 14, et Is. Voss. ad Catull. p. 48: hinc apud Ovid. Epist. XII, 93, in cod. Scriveriano aliisque MSS legitur *Æripedes solidi*, non *Æripedes solidi*. *Igniferos* dixit Valer. Fl. VIII, 342: « jungam igniferos sine carmine tauros; » nbi vide Burm. notas; *ardentes* lib. VIII, 437: « Credidit ardentes quis te

nunc jungere tanros Posse; » ubi *æripedes* etiam legebat Heinsius; quem tamen male in loco Martialis Spec. Ep. XXVII, corrigere. *Æripedes* posset sine Colchide jungere tauros, quia *ænens* numquam trisyllabon, sed semper *ænens*, vel *ænus* apud poetas est, notavit Markland. ad Stat. Silv. lib. I, 1, 51; nbi plura. Deinde *Objeci* est ex lib. VIII, 145; et ut sensus ac metrum constaret, inserui *unde*. Iunxit enim Jasson, ex draconis pervigilis dentibus, quos severat, junctis aratro tauris ignem efflantibus, armatam virorum legionem provenisse. Perperam post *dentibus hydri* in schedis Salmas. distinctio major ponebatur; jungenda enim sunt ista, unde legio se explicuit, satis dentibus hydri immanis. Male etiam apud Virg. in nonnullis codicibus *immanes hydri*, quum *immanis hydri* secundi sit casus; et sic recte adfert vetus scholiastes Lucani, lib. IV, 550. *Unde* eodem modo, ut Georg. lib. I, 63: « Deucalion vacuum lapides jaetavit in orbem: Unde homines nati: durum genus; » mox vitiose in cod. Salm. et Leid. *Eripuit legio* pro *Explicuit*, ut restitui ex Georg. lib. II, 280. Sequenti versu emendavi: « Telorum seges et jaculis increvit acutis » ex *Æn.* lib. III, 46; nam inepte in schedis iisdem *Carolorum*. Pro *increvit* Pierius ex suis codicibus profert *implevit*, et ex Rotendorphiano ac Sproliano codice Heinsius; sed *increvit* firmatur a

Confixique suis telis et pectora duro
 Transfossi ligno, animasque in vulnere ponunt.
 Auro ingens coluber servabat in arbore ramos,
 Nec visu facilis, nec dictu affabilis ullis.
 Ille manu patiens immania terga resolvit,
 Ut me conspexit flammantia lumina torquens,
 Cervicem inflexam posuit, somnosque petivit.
 Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
 Sin absumpta salus, nec habet fortuna regressum;

230

schedis nostris MSS, et eleganter *increvisse* ex seminatiis draconis dēti-
 tibus hic dicitur seges telorum vi-
 rorumque, ut apud Ovid. Epist.
 VI, 11: «Semiuihus jactis segetes
 adolesse virorum». *Semina* autem
 hic dicuntur dentes draconis semi-
 nati, ut de dentibus serpentis a Cad-
 mo seminatis apud Statium, Theb.
 lib. IV, 484; ubi legendum e MSS
 «Qui plures Erebo pluresque e se-
 mine Cadmi», non *sanguine*, ut ex
 lib. X, 658: «quo non agnoverit
 ullum Certius armifero Cadmi de
 scaine Mavors»; ut recte apud
 Scholasten legitur, non *sanguine*,
 ut in vulgatis: nam id paullo post
 sequitur, v. 663, et sic Theb. XI,
 653: «huic et Mavortia clamant
 Semina»; et sic corrige ex codice
 Petaviano absque in Culice Virg.
 v. 253: «At discordantes Cadmeo
 semine fratres», vel e *semine*, ubi
 in vulgatis etiam *sanguine*, sed quod
 mox v. 256 ibidem sequitur: «ma-
 nat quod sanguine dextra»; vide et
 Cel. Oudend. ad Lucanum, lib. IV,
 549. Denique a schedis Salmas. et
 cod. Leid. hic firmatur *Ferrea pro-
 genes* apud Virgil. Georg. II, 341,
 ubi in aliis legitur «virumque Ter-
 rea progenies duris caput extulit

arvis», quod præferunt nonnulli,
 quia homines iude *terrigene* dicti;
 vide notas ad Silium Ital. XI, 473.
 et ita etiam Philargyrius, qui expo-
 nit e *terra natos*. Sed *Ferrea* probavit
 jam Servius, qui explicat duram
 genus hominum, ex lapidibus ad
 labores creatorum: licet *Terrea*
 apud Laetantium legatur, sed cujus
 eodidem depravatam fuisse censet
 Pierius. Neque dubium est, quin
 respexerit Virg. ad illud Hesiodi in
 ἔργου, v. 174, ubi ferream morta-
 lium ætatem describit, Νῦν γὰρ δὴ
 γένετ' ἰστί σιδηρεόν. Huic certe loco id
 convenientius de armata virorum
 progenie e dentibus draconis pro-
 guata.

233. *Auro ingens coluber*. *Aurum*
 legitur in ipso Virgilio, lib. VIII,
 352. «Servabat in arbore ramos»
 est ex lib. IV, 485. Seq. versu male
 in Salm. et Leid. *Nec visus facilis*;
 etiam *dictu affabilis* perperam in us-
 dem schedis, et nonnullis codici-
 bus apud Virg. Æn. III, 621; nam
affabilis recte vindicant Heinsius et
 Burmannus; et sic legitur apud
 Probam Falcon. Cent. V. T. c. XV,
 5; ubi et Aldus ita edidit, loco pro-
 sus simili: «Ecce inimicus atrox
 immensis orbibus anguis, Septem

Si nulla est regio, miseris quam det tua conjux, 240
 I decus i nostrum; faciat te prole parentem
 Egregia interea conjux, melioribus opto
 Auspiciis, possem hinc comitem adportare Creusam;
 Spero equidem mediis, si quid pia numina possunt,
 Supplicia hausurum scopulis; dabis, improbe, pœnas, 245
 Quod minime reris, rebus jam rite paratis.

JASON.

Desino meque tuis incendere teque querelis;
 Nam mihi parta quies, nullum maris æquor arandum;

iugens gyros, septena volumina,
 versat, Nec visu facilis, nec dictu
 affabilis ulli ».

240. *Si nulla est regio, miseris quam det tua conjux*: ita emendavi, et in textu ipso edidi; nam adbæret *Æn.* lib. X, 44: « Si nulla est regio, Teueris quam det tua conjux »; mendose enim in cod. Salm. et Leid. legebatur « Si nulla est regio miseris quam de te tua conjux ».

243. *Auspiciis, possem hinc comitem adportare Creusam*. Castigavi et supplevi bene versum ex *Æn.* II, 778; nam in Salm. et Leid. vitiose scribebatur « Auspiciis possem hinc ad portare Creusam ». Sequentia sunt ex *Æn.* lib. IV, v. 382; ubi *Supplicia hausurum* in schedis nostris MSS pro *hausurum*, forte quia *hausurum* videbatur insolens; unde et alii id mutarunt apud Virgilium in *Supplicio hausurum*. Sed Veteres dixisse *hausi*, *hausum*, et *hausuram* docuerunt viri docti; et vide Faernum ad Ter. p. 80, et ita legitur apud Non. Marcell. in *supplicium* p. 398, ed. Merc. vide etiam Burn. notas, cui tamen *haurire supplicia*, pro *luere*, videbatur locutio esse sine exemplo. Sed *haurire cla-*

dem et haurire calamitatem pro *subire*, adnotavit ex Cicerone: cui adde ejusdem locum ex oral. pro domo, cap. XI, sub finem: « Si ntile reipubl. fuit, haurire me unum pro omnibus illam indignissimam calamitatem ».

247. *Desine meque tuis incendere teque querelis*. Adstipulantur hic schedæ optimis Virgilii codicibus, *Æn.* lib. IV, 360; ubi in aliis MSS est *incessere*, ut *incendi* et *incessi* variatur in codicibus lib. XII, 596; sed *incendere* est animum alieujus commovere, *exagitare*, ut Servius exponit, seu *inflammare*, ut apud Cic. pro domo, cap. XI: « Proinde desinant aliquando me iisdem inflammare verbis »; ubi Iamblicus *instare*, merito id improbante Broukhysio in exemplaris sui margine, adscripto hoc ipso Virg. loco, et *Æn.* IV, 54: « His dictis incensum animum inflammavit amore »; et v. 197: « Incenditque animum dietis, atque aggerat iras ». Ita *incendere luctus*, *Æn.* lib. IX, 500, et *Incendit clamore nemus* apud Statium, Theb. V, 553; ubi in aliis libris *intendet*; vide Barthium. *Querellis* etiam hic in schedis MSS, de quo vide Serv. et

Nec veni, nisi fata locum sedemque dedissent.
 Heu! tot incassum fusos patiēre labores!
 Nec venit in mentem sudans sub vomere taurus,
 Jam gravior Pelias, et athena undantia flammis,
 Squamosusque draco, et quæsitæ sanguine dotes.
 In regnis hoc ausa tuis.
 Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem,

250

255

Pierium; et ita in inscriptionibus antiquis, quas adfert Manut. in Orthogr. p. 663; quo pertinent notata Bongarsio ad Justin. et Manutio ad Cicer. quæ in nota Birmani ad hunc Virgilio locum confusione operarum male relata sunt ad variationem *tot incendere et incescere*.

249. *Nec veni, nisi fata locum sedemque dedissent*. Corrupte in schedis Salmas. *Nec veneni si fata*; in cod. Leid. *Nec vene nisi*, quod forte inde venit, quia *Nec veni, ni fata* apud alios Grammaticos adferitur in hoc versu, qui exstat *Æn.* lib. XI, 112.

250. *Heu! tot incassum fusos*, etc. Prave producit *tot* sequente vocali; nam ap. Virg. *Æn.* VII, 421: "Turne, tot incassum fusos patiēre labora"; vide an scripserit *Nempe*, vel *Tunc tot incassum*, etc.

251. *Nec venit in mentem fumans sub vomere taurus*: sic correxi schedas MSS, in quibus legelatur "Nec venit in ventem sudans sub vomere taurus". Primum henistichium est ex *Æn.* lib. VI, 39; alterum ex Georg. III, 515; ubi tamen in vulgatis legitur *fumans sub vomere taurus*. Sed ex schedis nostris MSS patet poetam hunc in suo Virgilio codice habuisse *sudans*, quamquam nulla istic in aliis codicibus sit varietas.

252. *Jam gravior Pelias et * inun-*

dantia flammis: ita præferunt cod. Salmas. et Leid. mendose, et sine ullo sensu: itaque supplēvi et emendavi ex *Æn.* lib. VI, 218: "et athena undantia flammis". Per *athena* hic intellige calida balnea, quibus se Peliam ævo confectum juventuti restitutam simulaverat Medea. Prop. El. lib. II, 1, 56: "Seu mihi Circæo pereundum est gramine, sive Colchis Iolciacis urat athena focis". Senec. Medea, 66: "Ustus accenso Pelias atheno, Arsit angustas vagus inter undas". Sic in epigramm. inedito de Balneis, alibi producendo: "Iu flammis dominantur aquæ, furit ignis athenis"; ut legendum: nam corrupte illic in cod. Salm. et sch. Divionensibus, *furit ignis amœnus*.

254. *In regnis hoc ausa tuis. Canis* in cod. Leid. et a man. pr. in Salm.

255. *Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem*. Hunc et sequentem versum facile emendare licuit ex Virg. Georg. lib. II, 140; unde et addi posset versus: "Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem Invertere, satis immanis dentibus hydri, Nec galea, etc."; ubi tamen vulgo exstat *Nec galeis*. Vitiose hic in schedis Salmas. "Hæc loca non tauris spirant e naribus ignem"; in cod. Leid. *spirante*, qui male totum hunc versum præcedenti dimidiato hemistichio adnectit: seq. vers. *galea et sedes horruit astis* in utroque

Nec galea, densisque virum seges horruit hastis,
Nec vim tela ferunt: mitte hanc de pectore curam.

MEDEA.

Nam quis te, juvenum confidentissime, nostras
Jussit adire domos? pelagine erroribus actus,
An fratris miseri letum ut crudele videres?

260

JASON.

Sive errore viæ, seu tempestatibus acti,
Quis Deus in fraudem, quæ te dementia cepit
Commaculare manus, fraterna cæde penates?
Aut ego tela dedi, aut vitam comittere ventis
Hortati sumus? aut quæ dura potentia nostri?

261

MEDEA.

Nil nostri miserere, nihil mea carmina curas;
Efficiam posthac ne quemquam voce lacessas:

codice scribebatur: mox correxi *pelagine erroribus actus*, non *actus*, ex *Æn.* lib. VI, 532.

260. *An fratris miseri letum ut crudele viderem?* ita in schedis, sed *videres* legitur apud Virg. *Æn.* XIII, 636, quod et prætulî, ut ad Jasonem referatur: et simile est lib. XI, 53: «Infelix nati funus crudele videbis». Innuit autem Medea fratrem suum Absyrthum crudeliter a se dilaceratum; quod scelus detestatur ipsa versibus elegantibus apud Ovid. *Epist.* XII, v. 113 et seqq. et Sen. in *Med.* v. 44 et seqq.

263. *Quæ te dementia cepit Commaculare manus, fraterna cæde penates?* ita distinguendum. *Te*, quod deorat in schedis MSS, addidi ex *Ecl.* II, 69, et VI, 48. Seq. versus primum hemistichium est ex *Eclog.* VIII, 48: «Sævus amor docuit guttorum sanguine matrem Commacu-

lare manus»: alterum ex *Æn.* lib. IV, 21: «et sparsos fraterna cæde penates».

264. *Aut ego tela dedi.* Sic cod. Salmas. ex *Æn.* lib. X, 93. Male in *Leid.* cod. *Ante ego tela dedi*, et vers. seq. *Hortati sumus, quæ.* Reliqua autem hemistichia hic invertit auctor: nam *Æn.* lib. X, 71, legitur «num linquere castra Hortati sumus, aut vitam comittere ventis?» et paulo post: «Quis Deus in fraudem, quæ dura potentia nostri Egit?» Recte igitur hic correxi: «Hortati sumus? aut quæ dura potentia nostri?» ut meliores etiam codices apud Virgil. nam *potentia nostra* in plerisque vulgatis editionibus. Vers. seq. male in schedis, «nil mea carmina curas».

267. *Efficiam posthac ne quemquam voce lacessas.* Sic edidi ex *Ecl.* III, 51: nam in cod. Salmas. «ne quid-

Nec dulces natos Veneris, nec præmia noris.

JASON.

Quid petis * caussas et irrita jurgia jactas ?

Jamque vale, melior quoniam pars acta diei est. 270

MEDEA.

Utere sorte tua, susceptum perfice munus.

JASON.

Nunc iter ad regem nobis ; quod te adloquor, hoc est.

MEDEA.

Non fletu ingemuit nostro, aut miseratus amantem est ;

quam voce lacessat ». In Leid. « nequidquam voces lacessas ».

269. *Quid petis * caussas et irrita jurgia jactas ?* ita legitur in schedis MSS versu mutilo et mendoso : cui emaculando voce uua aut altera forte succurrendum hoc modo : « Quidve petis caussas, quidve irrita jurgia jactas ? » vel ex *Æn.* VIII, 395, inserendum : « Quid caussas petis ex alto ? » et deleta in cæteris voce *irrita*, licet illa addatur lib. X, 95, legendum *quid jurgia jactas ?* uisi cum Cel. Oudendorpio malis : « Quid petis aut caussas, aut irrita jurgia jactas ? »

270. *Melior quoniam pars acta diei est.* Quorum pars cod. Leid. qm Salmas. Est ex *Æn.* lib. IX, 156 ; ubi in plerisque codicibus Heinso collatis etiam *est* additur, ut hic in schedis MSS, et cod. Franciano, aliisque.

271. *Susceptum perfice munus.* Est ex *Æn.* lib. VI, 629. *Susceptum munus* etiam dixit initio dedicationis *Æneidos* : « Si mihi susceptum fuerit decurrere munus ».

272. *Nunc iter ad regem nobis ;*

quod te adloquor, hoc est. Ergo iter ad regem legitur *Æn.* lib. VII, 467 ; reliqua sunt ex lib. VI, 466 : « extremum fatis quod te adloquor, hoc est ».

273. *Non fletu ingemuit nostro, aut miseratus amantem est.* Ita correxi schedas MSS, in quibus, « Non fletu ingemui nostro aut miseratus amanti ». Eadem faveat codicibus illis, qui *Non fletu*, etc. habent apud Virg. *Æn.* IV, 369 ; nam in vulgatis edd. aliisque MSS legitur « Num fletu ingemuit nostro ? num lumina flexit ? Num lacrymas victus dedit, aut miseratus amantem est ? » ubi *est* deest nonnullis codicibus : *miseratus amanti* hic in cod. Salmas. et Leid. forte pro *amantis*. Manilius, lib. I, 872 : « Seu Deus, instantis fati miseratus, in orbem Signa per affectus, etc. » ubi male in ed. Delphinica distinguitur : « Seu Deus instantis fati, miseratus in orbem, etc. » *Miserari inopum* apud Prudent. Psych. v. 586 in MSS legi testatur Heinso ; et sic *miserari* cum casu secundo in aliis locis, quos adferunt Muncher. ad Hygin. fab. 98, Jac.

Et dubitamus adhuc? lacrymantem et multa volentem
 Dicere deseruit, rapidusque in tecta recessit. 275
 Quid labor, aut benefacta juvant? mea tristitia fata
 Fessa jacent; ubi nunc nobis Deus ille magister?
 Et furis agitatus amor, et conscia virtus?
 Nam quid dissimulo? aut quid me ad majora reservo?
 Stat casus renovare omnes, et dare lintea retro; 280

Gronov. ad Minuc. Felic. cap. 8 et 28, et Drakenb. ad Silium, lib. XI, 381; quæ opponenda sunt observationi Servii ad Virg. *Æn.* I, 601; ubi notat *miseror* et *miseror* idem significare, sed *miseror* accusativum, *miseror*, genitivum regere; ibidemque hoc in loco profert: « nec miseratus amantem est ». — Hoc confirmat epigr. Anthol. Lat. lib. IV, 215: « Fortunam miserrare meam »; ubi Burmannus adnotat *miserari* et *misereri* ob similitudinem constructionis aliquando commutari. Ed.

274. *Et dubitamus adhuc? lacrymantem et multa volentem Dicere deseruit, rapidusque in tecta recessit:* ita distinxi. Primum est ex *Æn.* VI, 807; alterum ex lib. II, 790. Similia habes *Æn.* lib. IV, 388: « seque ex oculis avertit et aufert; Linquens multa metu cunctantem et multa parantem Dicere »; et lib. VII, 449: « cunctantem et quærentem dicere plura Reppulit: quæ imitatus est Valer. Flac. lib. VIII, 445: « sic fata parantem Reddere dicta virum furia mente refugit ». Tertio hemistichio *trepidusque* perperam in cod. Menagiano, lib. XII, 81; eadem varietas apud Cland. in Rufin. I, 343: « frena rapidos, Formido, jugales »; ubi *trepidus* margo Isingrin. Seq. vs. vitiose in schedis « jubant mea tristitia fata ».

277. *Ubi nunc nobis Deus ille magister?* In Virgil. *Æn.* 391, distinguitur: « ubi nunc nobis Deus ille, magister Nequidquam memoratus Eryx? » Idem hemistichium est apud Probam Falcon. Centon. N. T. cap. XXIX, 2; ubi vitio operarum in edit. Kromayeri excidit nobis.

278. *Et conscia virtus:* ita scribendum ex *Æn.* lib. X, 871. Inepte in schedis MSS *ei conscientia virtus*.

279. *Nam quid dissimulo? aut quid me ad majora reservo?* Sic legitur in cod. Salm. et Leid. hic versus, qui exstat *Æn.* lib. IV, 368; ubi in vulgatis exemplaribus: « aut quæ me ad majora reservo? » Sed ex quatuor codicibus eandem repetitionem *aut quid me* etiam producit Burmannus, cui id non displicebat; eum vide ad Ovid. ex Ponto, Ep. III, 1, 119, et quæ notavi ad Lotich. El. lib. II, 15, v. 23. Hanc veram loci hujus scripturam arbitror, neque cum Heinsio, quia in cod. Rottendorph. *quod dissimulo*, legendum: « Nam quo dissimulo? aut quo me ad majora reservo? » et probavit alteram lectionem imitatione sua Bronkhusius, El. lib. III, 9, init. « Nam quid dissimulo ulterius, lacrymasque reservo? » — *Legitur quoque ant quæ me ad majora reservo*, scilicet ad quæ majora op-

Rursus et est casus abies visura marinos;
Te sine frater erit: quod si mea numina non sunt,
Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo.

CHORUS.

Dictis exarsit in iras,
Insani Martis amore, 285
Pœnorum qualis in arvis,
Venantum septa corona,
Fulva cervice læna;
Qualis mala gramina pastus
Tractu se colligit anguis, 290
Tumidum quem bruma tegebat,
Caput altum in prælia tollit,
Linguis micat ore trisulcis:
Furiis agitatus Orestes,

probria, quæ lectio quoque ferri potest. Ed.

281. *Rursus et est casus abies*, etc. Ita correxi; in schedis enim erat, *Rursus et casus*, etc. vel cum Cel. Oudendorpio, *Et rursus casus abies*, etc. Versus est ex Georg. II, 68.

286. *Pœnorum qualis in arvis*, etc. Adhæret Æn. lib. XII, v. 4: « ultro implacabilis ardet, Adtollitque animos. Pœnorum qualis in arvis Saucius ille gravi venantum vulnere pectus Tum demum movet arma leo ». De comparatione hac a leone vel apro saucio vide ad Lotich. El. lib. I, 8, 67; sed pulchre satis variavit hic, inserto de læna hemistichio, *fulva cervice læna* ex Georg. IV, 408: et *venantum septa corona* ex Æn. IX, 551: « U! fera, quæ densa venantum septa corona, Contra tela furit, etc. ».

290. *Qualis mala gramina pastus*

Tractu se colligit anguis: sic scribendum ex Georg. lib. II, 154, non *Tractus*, ut in cod. Salmas. et Leid. Comparationem hanc satis eleganter desumpsit ex Æn. lib. II, 471: « Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus, Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat, etc. Arduus ad solem, et linguis micat ore trisulcis ».

294. *Furiis agitatus Orestes*. Firmant schedæ lectionem hanc apud Virg. Æn. lib. III, 331: « et sceleurum furiis agitatus Orestes »; ex quo loco variata fuit scriptura Æn. IV, 471: « Aut Agamemnoniis furiis agitatns Orestes »; ubi in aliis codd. et edd. *scenis agitatus*, pro quo male Marklandus et alii legebant *pœnis*: sed illic præferendum est *scenis*, quia sequitur « Ergo ubi concepit furias evicta dolore »; vide Henm. Pœcil. tom. III, p. 440. Hoc autem

Armatam facibus matrem
 Ardens agit æquore toto,
 Patris obtruncat ad aras:
 Triviis ululata per urbem

loco *Furiis agitata* non mutandum est. Sic supra v. 278, ex lib. X, 871, « Et furiis agitata amor », et Æu. IV, 376 : « Hen furiis incensa feror ! »

298. *Triviis ululata per urbem*. Id recepi in contextum ex Æu. IV, 709, licet in cod. Salm. et Leid. hic legeretur « Furiis ululata per urbem ». *Per urbes* ibidem in ipso Virgilio editur « Nocturnisque Hecate triviis ululata per urbes »; ubi *per umbras* in cod. Leid. sed alterum firmat imitatio Claudiani, Bell. Get. v. 234 : « atraque Phœbe Noctibus ærisonas crebris ululata per urbes »; ubi *per herbas* male in secundo biblioth. Leid. codice. Parum vero refert, an hic *per urbes* an *per urbem* legatur; nam et ita Virg. eod. libro, v. 300, ex quo loco sequentia desumpta sunt : « Sæviti inops animi, totamque incensa per urbem Bacchatur : qualis commotis excita sacris Thyas, nbi audito stimulant trieterica Baccho Orgia »; ubi *orgia* adduntur, ut *sacra trieterica*, *nox trieterica*, et similia, apud poetas sæpe; vide Misc. Lips. Nov. P. III, p. 682; sed hic *trieterica* absolute dicitur Thyas vel Mænas. Cæterum Maroniana hæc pro more imitatis est Valer. Flaccus, lib. VIII, 446 : « virum furiata mente refugit Vociferans, qualem Ogygias quum tollit in arces Bacchus, et Aoniis inlidit Thyada truncis ». Sic enim pro vulgato *inlidit tympana*, corrigendum ex corrupta lectione Vaticani codicis

tympana censet Heinsius, tam in notis ad illum locum, quam ad Claud. in Rufin. lib. I, 312; quamquam de conjectura hac, cæteroquin ingeniosa, dubitet Burmannus propter locutionem *inlidere Thyada Aoniis truncis*, sen thyrsis; ideoque *inpellit* vel *instigat* conjicit. Pro quo *incendit* forte vestigiis vulgatæ lectionis *inlidit* propius iusisteret; *incendit* autem, pro ictu thyrsi in furorem agit, ut in illo Ovidii, Trist. lib. IV, 1, 43 : « Sic ubi mota calent sacro mea pectora thyrsis ». Virgil. Æn. IV, 376 : « Heu furiis incensa feror ! » vide supra ad v. 45, et ita passim *incendere* pro incitare, inflammare; vid. Drak. ad Silium, IX, 244, et quæ notavi ad v. 247; ut autem hic *ululata per urbem* Thyas, ita apud Ovid. Trist. IV, 1, 42 : « Utque suum Bacchis non sentit auctia luctum, Dum stupet Edonis exulata iugis ». Quo loco ut firmissimo tubicini iuncti voluit Cel. Bentleius præclaram emendationem in Horatio, lib. III, Od. 25, 9, ubi pro vulgato, « non secus in iugis Exsomnis stupet Evias », reponit « in iugis Edonis stupet Evias », quam ut eruditam et iugeno illius digsum sistetur conjecturam, ita tamen de ejus veritate adhuc dubitandum existimamus; nam *Exsomnis Evias* est, quæ per totam noctem luxuriaverit, antequam in somnum ceciderit. Et videri merentur de hoc verbo notata N. Heinsio ad Virgil. Æn. VI, 556, ubi hanc ipsum Ho-

Qualis trieterica Baccho,
 Inter deserta ferarum, 300
 Palla succincta cruenta,
 Vocat agmina sæva sororum :
 Qualis philomela sub umbra,
 Pectus signata cruentum,
 Late loca questibus implet, 305
 Mœrens miserabile carmen,
 Cantu solata laborem :
 Graviter pro conjuge sævit
 Deserti ad Strymonis undam :
 Te solo in litore secum, 310
 Anima fugiente vocabat,
 Scirent si ignoscere manes.

ratii locum quod proferat, vulgatam viro acutissimo probatam fuisse lectionem colligere licet: id certum est, minus amplectendam esse ejusdem Critici insignis emendationem in sine odæ, ubi habetur; « Nil mortale loquar: dulce periculum est, O Leome, sequi Deum Cingentem viridi tempora pampino »; ubi ulla veterum librorum auctoritate sobrius refingit « Te, Lenæe, sequi ducem Cingentem viridi tempora pampino ». Profecto si ducem præferrent vulgata exemplaria, multum ejus sagacitati deberemus, si supposuisset Deum, ut eo elegantius opponeretur præcedentibus, *Nil mortale loquar*; idque adposito ejusdem Ovidii loco firmatorem sequeremur ex Met. lib. XV, 143: « Et quoniam Deus ora movet; sequar ora moveotem Rite Deum ». Sed hæc quidem hactenus, ne exorbitemur. — *Trivis* hoc versu pro *in trivis*, ut apud Ovid. Am. I, 12, 13: « Projectæ trivis jaceatis ». Virg. Ecl. III,

26: « non tu in triviis, indocte, solebas, etc. » Eo.

301. *Palla succincta cruenta*. *Pallas* viticæ io Leid. codice: sic iofra v. 322. Simile illud Æo. VIII, 701: « Et scissa gaudens vadit Discordia palla »; et in epigr. aotiquo: « Sanguinea palla quæ texit provida Clotho ». Seneca in OEdipo, v. 553, de vate Tiresia, Manes iovocante: « Vates amicto corpus et frontem quatit; Lugubris imos palla perfondit pedes »; sic apud Valer. Fl. II, 106: « Virginibus Stygiis nigramque similissima pallam »; ubi tamen Carrio *palman* præfert, bene id improbaote Barthio ad Stat. Theb. V, 62.

303. *Qualis philomela sub umbra*. Est ex Georg. lib. IV, 514, et seq. et vide Aothol. Lat. Burm. lib. I, ep. 173, v. 48.

307. *Cantu solata laborem*, legitur Georg. lib. I, 293; male *cantus* in cod. Leid. et v. 311; *animas fugiente* in Salm. et Leid. est ex Georg. lib. IV, 526.

NUNTIUS, CREON.

NUNTIUS:

Quo feror? unde abiit? pavor* ossaque et artus
 Perfundit toto proruptus corpore sudor.
 Genua labant*, oculos stupor urget inertes, 315
 Arrectæque horrore comæ, et vox faucibus hæsit.

CREON.

Quo res summa loco? unde hæc tam clara repente
 Tempestas sine more furit? maria omnia cælo

313. *Quo feror? unde abiit? pavor** ossaque et artus *Perfundit*, etc. Corruptissime hi versus leguntur in cod. Salm. et Leid. hoc modo: «Quo feror, unde habii, pavor ossaque et artus *Perfudit* cito præruptus corpore sudor Genua labant, oculos stupor urget inertis». Primo versu forte supplendum: «pavor occupat ossaque, et artus *Perfundit*, etc.» ut *Æn.* lib. VII, 446: «subitos tremor occupat artus», et alibi; vide Anth. Burm. I, carm. 172, v. 113. Deinde castigavi «*Perfundit* toto proruptus corpore sudor», ex *Æn.* lib. VII, 459, pro quo male in schedis MSS *Perfudit cito præruptus*, licet *præruptus* etiam in aliis Virgilii cod. sed merito id improbaute Pierio. Forte etiam non male hic suppleri posset: «Quo feror? unde abiit? rampit pavor ossaque, et artus *Perfundit*, etc.» licet in loco Virgilii exstet: «Olli somnum ingens rumpit pavor, ossaque et artus *Perfundit*, etc.» ita ut hic auctor *rumpit* ad ossa retulerit, quod Virgilius ad somnum: pro *rumpit* vero *rupit* est apud Probam Falcon. Cent. V. T. cap. XI, 12; tertio versu forte le-

gendum «Genua labant tarda, atque oculos stupor urget inertes»; nam *Æn.* lib. V, 432: «tarda trementi Genua labant»; et altero bemistichio atque additur Georg. lib. III, 523: «solvuntur latera, atque oculos stupor urget inertes».

318. *Unde hæc tam clara repente Tempestas sine more furit?* Duo diversa Virgilii loca in unum conjunxit centonarius. Primum ex *Æn.* lib. IX, 19: «unde hæc tam clara repente Tempestas? medium video discedere cælum»; alterum ex lib. V, 694: «quum effusis imbris atra Tempestas sine more furit». Pro *sine more* in cod. Leid. corrupte *si memore*; in Salmas. *sime more*. Passim vero pro *sine more* in aliis codd. MSS *sine lege* vel *sine fine* legitur; vide Heinsii notas ad *Æn.* lib. II, 772; vel ut aliter loqui amant, *sine fine modoque*, quæ duo sæpe iunguntur; vid. Cel. Drakenb. ad Livium, IV, 54. Ita apud Claudian. in Rufin. I, 140. In Excerptis Vossianis legitur «Otia te sine fine juvant», pro vulgato *Otia te, Rapsine*, vocant. Sed hic recte *sine more* tempestas dicitur furere, id est, præter

Miscuit; ingeminant abruptis nubibus ignes.
Fare mihi, atque hæc edissere vera roganti.

320

NUNTIUS.

Ædibus in mediis quæque ipse miserrima vidi,
Horresco referens; palla succincta cruenta
In medioque focos, nocturnas inchoat aras;
Intenditque locum sertis, et fronde coronat
Funerea, crinem vittis innexa cruentis,
Unum exuta pedem vinclis, in veste recincta,
Spargens humida mella, soporiferumque papaver:

325

morem, sine exemplo; vide Heins. et Drakenb. ad Silium, XII, 444.

319. *Ingeminant abruptis nubibus ignes*: ita scribendum ex *Æn.* lib. III, 199. In schedis enim *aruptis* vel *a ruptis*, quæ recte tamen tueantur *abruptis*, non ut Giphanius et Lambinus legebant *abrupti nubibus ignes*; vide illic Heinsii et Borm. notas, et sic apud Macrob. Saturn. VI, cap. 1.

320. *Fare mihi, atque hæc edissere vera roganti*. Sic cum hiatu ex cod. Salmas. vestigiis legi potest, in quo « Fare mihi adque hæc cediisse revera roganti »; in Leid. cod. *edissere vera*. Sed quum apud Virg. *Fare age* plerumque conjungatur, ut *Æn.* lib. III, 362, et lib. VI, 389, corrigi posset relicto itidem hiatu: « Fare age, atque mihi hæc edissere, etc. » vel « Fare age, jamque mihi hæc, etc. » In plerisque codicibus tamen Virgilianis, *Æn.* lib. II, 149: « mihiq; hæc edissere vera roganti », aut *mihiq; edissere*, vel *mihi hæc*, neglecta etiam synalœpha. Sed alterum præstat, et a Franciav. et Amstelædamensi firmatur. In meo codice a manu prima,

« mihiq; edissere vera roganti »; sed superscr. ac correctum a sec. manu, *mihiq; hæc edissere*.

323. *In medioque focos, nocturnas inchoat aras*. Sic legendum, non *foco*. Prima pars versus est ex lib. XII, 118; altera ex lib. VI, 252.

324. *Intenditque locum sertis*, et *fronde coronat Funerea*. Male in cod. Salmas. et Leid. *Incenditque*, quod Servius ad *Æn.* lib. IV, 506, ubi hic versus exstat, pro ligare explicat; vel hypallagen statuit, *Intendit sarta per locum*. Sed *intendere* illic poni pro tegere et operire, docebant Borm. notæ. — *Fronde coronat Funerea*. Exponuntur funestæ arbores, nempe verbena, capressus, taxus, quarum usus in incantationibus. *Illic* hic Virg. nominat. *En.*

325. *Crinem vittis innexa cruentis*: ita edidi ex *Æn.* lib. VI, 281: « *Vipereum crinem vittis innexa cruentis* »; ubi in cod. Franciano *victis*, pro quo *vincis* hic in schedis Salm. et cod. Leid. unde Heinsius *vinclis* conjiciebat; sed vera lectio est *vittis*: ita enim et *Æn.* lib. II, v. 168: « *manibusque cruentis Virgineas ausi Divæ contingere vittas* ».

Sparserat et latices simulatos fontis Averni,
Sanguineam volvens aciem, manibusque cruentis
Pro molli viola, casiaque, crocoque rubenti,
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Scillamque, elleborosque graves, et sulfura viva,
Obscuris vera involvens, lacrymisque coactis

330

328. *Sparserat et latices simulatos fontis Averni*: ita edidi ex lib. IV, 512; vitiose in schedis *simolatos fonte Averni*. Sine ulla variatione adfertur etiam hic versus a Douato ad Tereutium, Scholiaste Horatii, et Macrobi. Sat. III, 1.

330. *Pro molli viola, casiaque, crocoque rubenti*. Prima versus pars est ex Ecl. V, 38; sed alterum hemistichium apud Maronem nusquam offendi, licet singulæ voces *casia*, *croco* et *rubenti*, diversis quidem locis, et alia carminis sede, apud eum occurrant. Confer cum his locum Virgilii in Ciri, v. 369 et seqq. expressum ex Ecl. V Daphnidiæ. — *Crocoque rubenti*. Hæc quoque conjunxit Iulianus, ep. V, 1: « Tithoni conjux croceo sublime rubore lufecit cælum lutea sidereum »; ubi tamen alii legunt *roseo*. Sed hæc sæpe permutantur. Servius ad Æn. VII, 26: « Homerus... interdum ποδὸδάκτυλον, interdum κροκόπεπλον dicit Auroram ». Conf. Ovid. Fast. III, 403. Ed.

331. *Urit odoratam nocturna in lumina cedrum*. Vulgatam Virgilii lectionem prætulî, Æn. lib. VII, 13; nam in schedis Salm. *nocturno in lumine*, ut Mediceus, et alii Maronis codices habent: *nocturno in limine* erat in codice Leid. sed pro vulgata Arusianum Messium stare notavit Heinsius. Ejus verba sunt ex libro Elocutionum MS: « In illam

rem pro causa illius rei, Virg. Æn. VII, 13: *Urit odoratam nocturna in lumina cedrum*. Sallast. Hist. Frag. lib. I: *nimumque partium decus in mercedem corruptum erat*. Idem: *Etruria omnis cum Lepido suspecta in tumultum erat*. Ita scribe, non in tumultu. Sed puto illic emendandum esse, *In illam rem pro usu illius rei*, vel *pro in usum illius rei*: docet enim vim præpositionis in cum quarto casu pro in finem, vel usumalicujus rei; quam elegantiam Heinsius ad Claudian. in Rufu. I, 152, et alii abunde illustrarunt. Merebatur certe hic Arusiani locus adscribi, vel propter fragmenta Sallustiana, quæ inter reliquias ex libris Historiarum a viris doctis, etiam ex Messio hoc Arusiano, collectas frustra in ed. Wassiana aut Cortiana quæras.

332. *Scillamque, elleborosque graves*. Sic est in codice Leid. et apud Virg. Georg. III, 451: *elleborumque gravis* in Salm. reliqua, et *sulfura viva*, præcedunt ibidem v. 451; ut quidem in multis codicibus legitur, cum quibus hic conspirant schedæ MSS; sed auctoritate Servii, Macrobi, et Marii Victorini recte Erythræus in indice Virgiliano, et Heinsius in notis suis vindicarunt illic versum dactylicum: « Et spumas miscent argenti, vivisque sulfura », qui tamen in hujus centonis versu locum habere nequit.

31

VII.

Voce vocans Hecaten, et non memorabile nūmen
Ferro accincta vocat.

335

Hæc effata silet: oculis micat acribus ignis:
Exspectans, quæ signa ferant, ignara futuri.

334. *Voce vocans Hecaten, et non memorabile nūmen Ferro accincta vocat.* Mendosam codicis Salmasiani et Leidensis scripturam, in quibus legebatur, et non memorabile *veni*, bene me correxisse arbitror. Primum hemistichium est ex lib. VI, 347; alterum memorabile nūmen de di ex lib. IV, 94; ubi in aliis quidem codicibus *nomen* legitur, sed *nūmen* prætulere viri docti: non enim puto respexisse nostrum ad *Æn.* lib. II, 583: « nullum memorabile nomen Femea in pœna est ». Per *nūmen non memorabile*, quod invocasse Medeam hic narrat Nuntius, inuuit poeta inferni Deum ilacrymabilem Plutona, quem nomine non exprimit: colore dissimili, quo vates Tiresias Manes et Plutona invocans apud Seneram in *OEdipo*, v. 559: « vocat inde Manes; teque qui Manes regia »; et Proserpinæ nomen post Plutonis memoratum tacet Anna, soror Didus, apud *Silium*, lib. VIII, 117: « Nigro forte Jovi, cui tertia regna laborant, Atque atri sociæ thalami nova sacra parabam ». Id elegantia sua non caret, quia sæpe Veteres τὸ ἐπισημῶς causa numina inauspicata nomenclare subterfugiebant; unde Erinnyes ἀνώνυμοι θεαὶ dicuntur Euripidi *Iphigen. in Tauris*, v. 944; ubi vid. Barnes. et hinc Athenienses colebant eas nomine non expresso per θεῶν στυγνὰς, tristes, severas; vide *Sophocles* in *Ajasc.* 844, et *Electr.* v. 111; *Meurs.* lib. IV *Lect. Att.* cap. 1, et *Spanhem.* ad *Juliani Cæ-*

sar. p. 346; ita in aliis male ominatis: ut apud *Homer.* *Odyss.* V, v. 19, κακοῦλον, οὐκ ἐνομαστόν. Hinc *Iliad.* A, 340, βασιλῆς ἀπῖνα rectius veritas non memorandum, vel illaudatum regem, quam immitem, ut illaudatum *Busiride* dixit *Virgil-Georg.* III, 5, id est, « qui omnium pessimus teterrimusque », ut exponit *Gellius*, lib. II, cap. 6; ita enim cum *Broukhusio* in ora libri sui corrigendum, non *deterrimusque*; et sic scribendum apud *Macrob.* *Sat.* lib. VI, cap. 7; ubi totum illud *Gellii* caput compilavit. Reliquis *Ferro accincta vocat* sunt ex *Æn.* lib. II, 614: accinctam vitiose in cod. *Leid.*

336. *Hæc effata silet: oculis micat acribus ignis.* Obsequutus sum vulgatis *Virgilii* editionibus, *Æn.* lib. XII, 102; licet in cod. *Salmas.* et *Leid.* legeretur « oculis micat stribus ignem »; unde patet, in suo *Maronis* codice poetam hunc invenisse « oculis micat acribus ignem »; quod forte non penitus negligendum: præsertim quis sequitur *Exspectans*, etc. ut micare ignem dictum sit, quomodo *effluere liquorem*, manare mella, orare favos, et id genus plura, de quibus vide *Heins.* ad *Clandian.* in *Rufin.* I, 385; *Ovid.* *Met.* VI, 312, et ad *Prud.* contra *Symmach.* II, v. 9, et quæ notata sunt in *Anth. Lat.* *Barn.* lib. I, epigr. 20, pag. 10.

337. *Exspectans, quæ signa ferant, ignara futuri.* In schedis *Salmas.* « quæ signa ferat aut ignara futuri; sed aut ex ultimis literis vocis ferant

Eripiunt subito nubes cælumque diemque,
 Et tremefacta solo tellus, micat ignibus æther.
 Continuo auditæ voces, vagitus et ingens, 340
 Visus adesse pedum sonitus, et sæva sonare
 Verbera, * visæque canes ululare per umbras,
 Adventante Dea, refluitque exterritus amnis,
 Et pavidæ matres pressere ad pectora natos.
 Exhinc Gorgoneis Alecto infecta venenis, 345
 Exsurgitque facem adtollens, atque intonat ore:
 « Respice ad hæc : adsum dirarum ab sede sororum,

profluxit; nam in Leid. cod. *ferant aut*. Primum hemistichium est *Æn.* lib. VI, 198; sed ubi legitur « Ob-
 servans quæ signa ferant »; alterum *ignara futuri ex Æn.* lib. IV, 508.

338. *Eripiunt subito nubes*. Hæc et sequentia usque ad v. 343, quæ in schedis vel mendose scripta, vel male distincta erant, castigavi ex ipsis Virg. hemistichiis, *Æn.* I, 88 et 90; VI, 425; II, 732; VI, 557, et VI, 257. Vs. 342 legebatur in cod. Salmæi. « Verbera, bisque canes ululare per umbras »; in cod. Leid. « Verbera bisque canes ». *Umbram* est apud Virg. Forte non male scripsisset : « tum sæva sonare Verberaque, visæque canes, etc. » ut ejusdem formæ sit, ac *Liminaque Ianusque Dei Æn.* lib. III, 91; qualia diligenter notavit Erythræns, Ind. Virgil. in *Que*, vel cum Cel. Oudendorpio legendum, *tum visæque*. Sequenti versu addidi copulam « refluitque exterritus amnis », ex *Æn.* lib. VIII, 240; in schedis enim erat : « refluit exterritus amnis ».

344. *Et pavidæ matres pressere ad pectora natos*. Male in Salm. et Leid. cod. *presserat pectora*, pro *pavidæ matres* hoc in versu apud Virg. *Æn.*

VII, 518. In vulgatis legitur *trepidæ*: itaque ex suo codice hic poeta diversam lectionem nobis suppeditat; ut *Æn.* lib. II, 489 : « Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant »; et 766 : « pueri et pavidæ longo ordine matres stant circum », et lib. VIII, 592 : « Stant pavidæ in muris matres ».

345. *Exhinc Gorgoneis Alecto infecta venenis*. Corruptissime exhibebant hunc versum schedæ Salmæianæ : « Ex hinc Gorgonalis lecto infecta venenis »; et ita in cod. Leid. sed a manu sec. correctum erat *Gorgoneis Alecto*. Exstat *Æn.* lib. VII, 341, ubi *Exin* editur pro *Exhinc*, quod hic in schedis, et in aliis Virgilii codicibus est.

346. *Exsurgitque facem adtollens, atque intonat ore*: ita in schedis MSS, non *inerepat*, ut perperam in aliis codd. *Æn.* lib. VI, 607.

347. *Respice ad hæc : adsum dirarum ab sede sororum, Bella manu letumque gero*. Ita hæc leguntur, *Æn.* lib. VII, 454 et 455; in schedis Salmæi. « dorum abscede sororum Bella mano, etc. »; in Leid. cod. *ab sede*, recte non *a sede*, ut in secundo Hamburg. et Veneto

Bella manu letumque gero».

Talia cernentem tandem sic orsa vicissim :

« Venisti tandem, mecum partire laborem,

350

Tu Dea, tu præsens animis inlabere nostris.

Dissice compositam pacem, sere crimina belli,

(Namque potes) colui vestros si semper honores ».

Talibus Alecto dictis exarsit in iram,

Heinsii, et Gudiano a man. pr. sic eod. libro, v. 324 : « dirarum ab sede sororum, Infernisque ciet tenebris » ; nbi *dirarum ab sede deorum* pro *sorum male* apud Charisium, lib. I, legi notavit Heinsius ; altero versu *letumque gero*, non *fero*, etiam adfert Nonius, pag. 316, ed. Merc. vide notas ad *Æn.* librum VII, vs. 444.

349. *Talia cernentem tandem*, etc. Non reperi hæc apud Virgil. sed *Talia jactantem, Talia dicentem*, non semel in eo occurrunt. An igitur legendum *Talia cernenti*, ut verba hæc transposuerit ex ultima sede versus in primam ex *Æn.* lib. IV, 408, ubi *cernenti talia* legitur, vel *Talia jactanti* ex lib. I, v. 106 ? Altero hemistichio edidi *sic orsa vicissim* ex lib. VII, 435 ; nam vitiose in scbedis MSS *sic ora vicissem*.

350. *Venisti tandem, mecum partire laborem*. Primum est ex libro VI, 687 ; alterum ex lib. XI, 510 ; ubi codex Mediceus inserit « at mecum partire laborem ». Sequens versus desumptus est partim ex lib. IX, 404, partim ex lib. III, 89.

352. *Dissice compositam pacem, sere crimina belli*. Totus hic versus exstat Virg. *Æn.* VII, 339, ubi etiam *Dissice* in MSS, ut hic in schedis, et passim in codicibus vetustis, pro *Dijice* ; vid. supra ad v. 71, et N.

Heins. ad Prudent. Cathem. Hymn. I, v. 97. *Serere crimina belli*, est causas belli prætexere, fingere ; unde hoc versu Servius lucem dat alteri Maronis loco, lib. VII, 551 : « spargam arma per agros ». Sic *serere crimina* e MSS idem Heinsius restituit Prudentio Hamartig. v. 579. Apud Livium, lib. XXI, cap. 5 : « jam belli causa certamina cum finitimis serebantur » ; ut recte, non *feriebantur*, vindicat Cel. Drakenb. ad Stat. Theb. VI, 939 : ita *bella serere, prælia serere*, etc. quam locutionem eleganter illustravit Zinzler. Promuls. Crit. c. XX.

353. *Namque potes*. Habetur apud Virg. sed alia versus sede, VII, 366 : « Eripe me his, invicte, malis : ant tu mihi terram Injice, namque potes ». Diverso non nihil modo ejusd. l. v. 117 : « gnatique patrisque Alma, precor, miserere, potes namque omnia » ; et lib. X, 632 : « et in melius tua, qui potes, orsa reflectas ». De elegantia bujos formulæ in precibus, ut *σι δὲ ναιαι γι* apud Homer. II. A, 393, vide Heins. lib. II Advers. cap. 3, et notas ad Lotieb. El. lib. II, 9, 83. Alterum bujos versus hemistichium debetur libro XII *Æn.* 778.

354. *Talibus Alecto dictis exarsit in iram*. In *irus* legitur in ipso Virgilio, XII, 445, et supra v. 284.

Horrendum stridens, pavidoque hæc addidit ore : 355

« O germana mihi, mitte hanc de pectore curam.

Nunc si * bella paras, et luctu miscere hymenæos,

355. *Pavidoque hæc addidit ore.* Ita quidem in sched. Salm. et cod. Leid. sed legendum *rabidoque* ex Virg. VII, 451; ubi recte id Heins. restituit pro *rapidoque*: illic enim Alecto etiam loquitur. Et sic ibidem in Amstelædamensi, meoque codice, inveni. Furæ namque *rabidum* os melius convenit, quam *pavidum*. Sic eadem Alecto apud Clandian. in Rufin. I, 44: « tum corde subito inclusam rabidis patefecit vocibus iram »; ubi *rapidis* etiam est in aliis, ut hæc ubique confunduntur; vide Burm. notas ad IV Cons. Hon. 148; et ita semper scribendum, ubi de Furiis, Scylla ac canibus, vel hominibus vesanis sermo est. De furenti Sibylla, Æn. lib. VI, 102: « Ut primum cessit furor, et rabida ora quierunt ». Valer. Flac. IV, 239: « Sic adeo insequitur, rabidoque ita murmure terret »; ubi *rapidoque* etiam male in ed. Carriónis. Ita de vate Tiresia Manes invocante Seneca in OEdipo, 561: « Carmenque magicum volvit, et rabido minax Decantat ore, quidquid aut placat leves Aut cogit umbras »; et sic alibi passim.

357. *Nunc si * bella paras, et luctu miscere hymenæos.* Hæc in schedis MSS vitiose legebantur: in codice Salinas. « Nunc si bella reparas et luctu miscere hymenæos »; in Leidensi vero: « Nunc si bella paras et luctu miscere hymenæos ». Ut versus pedibus suis constet, legendum est: « Si bellare paras, luctu miscere hymenæos ». Vel agnoscere hic iterum debemus versusum justo longio-

rem, ut supra plures habuimus; vel si Virgilianis hemistichiis propius insistere velimus, addito uno versus suppleri posset hoc modo: « Et si nunc bellare paras, atque hæc tibi mens est; Deformare domum, et luctu miscere hymenæos, Funereasque inferre faces, et eingere flamma; Quidquid in arte mea possum, etc. » ut primus et quartus ait ex lib. VIII, 400, 401; secundus vero ex lib. XII, v. 805; tertius partim ex lib. VII, 337; partim ex lib. I, 673. *Luctu miscere hymenæos* habent omnes Virgilii codices scripti et editi: infra tamen in hac ipsa Medea, v. 442, legitur in schedis MSS *luctum miscere inenens*; unde forte conjici posset pro diversa lectione in aliis Virgilii codicibus scriptum fuisse, *luctum miscere hymenæis*. Sic *tristia miscere lætis* apud Ovid. Fast. VI, 463; *miscere adversa secundis* Lucano, lib. V, 2, et *læta malis miscere* lib. VIII, 705. Quisquam de locutione *dolorem miscere hosti* dubitent viri eruditi ad Phædr. fab. lib. I, 28, 10, *miscere* tamen cum casu sexto, ut in vulgata lectione est, ap. Ovid. Epist. VI, 76; Met. IV, 14; Virg. Georg. II, 327, et Nemesian. Cyn. 206; vide notas ad Ovid. Fast. VI, 170, et clar. Oudeud. ad Hirt. Bell. Alex. cap. 56, *mixtam dolore voluptatem*, qui etiam legebat in Apuleio in init. lib. I de Dogm. Plat. « Apollinis figuratio perictione se unischnisset », non *perictioni*, ut in edd. Elm. Scriv. Gr. παρικτύων.

359. *Meminisse necesse est, Quan-*

Funereasque inferre faces, et cingere flamina :
 Quidquid in arte mea possum, meminisse necesse est,
 Quantum ignes animæque valent, absiste precando. » 360
 Dixerat, adtollens stridentes anguibus alas,
 Ardentes dare visa faces, supera ardua linquens.
 Illa dolos aperit flammisque sequacibus iras

tum ignes animæque valent, absiste precando, ex lib. VI, 514, et lib. VIII, 403.

361. *Dixerat, adtollens stridentes anguibus alas* : ita est in schedis Salmas. *adtollens* Leid. sed *adtollit* apud Virgil. lib. VII, 561. Versu sequenti correxi, *Ardentes visa dare faces*, ut est in ipso Virg. *Æu.* V, 637, tum *supera ardua linquens* ex lib. VII, 562; nam male in schedis MSS legebatur « *Ardentis Dea visa faces super ardua linquens* »; ita enim apud Virgilium : « *Illā autem adtollit stridentes anguibus alas, Cocytique petit sedem, supera ardua linquens* ».

363. *Illā dolos aperit*, etc. Hæc et sequentia corruptissime in schedis circumferebantur, quæ accuratiori medicina indigent. *Illā dolos aperit* legitur in cod. Leid. *Illā dolosa perit* in Salmas. *Illā dolos* quidem occurrit *Æn.* lib. IV, 563 : « *Illā dolos dirumque nefas in pectore versat* »; ubi *dolos aperit* non jungitur, neque usquam in Virgilio, quantum sciam. Reliqua hunc in modum exhibebat schedæ : « *flammisque sequacibus iras Jungebat et publice gemmis auroque coronam Consertam squammis serpentum flammaque volautem Implicat*, etc. » in quibus nullum agnoscas sensum. Cogitabam igitur hæc ita castiganda et distinguenda esse : « *Illā dolos operi flammisque sequacibus iras*

Jungebat, duplicem gemmis auroque coronam Consertam squammis serpentum : flammaque volautem Implicat, involvitque domum caligine cæca, Prospectum eripiens oculis, mihi frigidus ». Singula videamus. *Operi pro aperit dedi* ex lib. VIII, 432 : « *sonitumque metumque Miscebat operi, flammisque sequacibus iras* »; unde *Miscebat* hic quoque substitui posset, quia *jungebat* semel tantum apud Virgilium occurrit, sed in media, non prima versus sede, ut hic loci, lib. VIII, 485; mox castigavi « *duplicem gemmis auroque coronam* » ex lib. I, 655, per adpositionem. Sequenti versu apud Maronem, lib. VIII, 436, legitur « *Certatim squammis serpentum* »; illud enim *Consertam* ex medio versu lib. *Æu.* III, 467, et lib. V, 259, poeta hic transtulit in initium. Sed reliqua *flammaque volantem* variis conjecturis mihi locum dederunt. Tentaveram « *coronam Consertam squammis serpentum, alasque volantum Implicat* ». Ita infra v. 432 : « *paribusque revixit Serpentum spiris, ventosasque addidit alas* ». Sic *vita volantum* pro avium lib. VI, 728, et lib. XI, 722 : « *Consequitur pennis sublimem in uube volautem* »; ut profert Scholiastes Horatii pro *columbam*; et sic lib. VI, 239, et alibi. Conjeceram quoque cum hiatus, *ala volantem Implicat*, ut Allecto Medæ oculis se eripuisse

Jungebat, duplicem gemmis auroque coronam
 Consortam squammis serpentum : flamma volentem ³⁶⁵
 Implicat, involvitque domum caligine cæca,
 Prospectum eripiens oculis : mihi frigidus horror
 Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis.
 Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem
 Aut videt, aut vidisse putat, metuensque pericli ³⁷⁰

dicatur, ut in illis Virgilii supra prolatis : « adtolit stridentes angibus alas, Cocytique petit sedem, supera ardua linquens »; et sequentia indicent, caligine Tartarea locum, quem reliquerat Aleto, involutum fuisse; quum cæteri Dii suavi odore ac splendida luce loca, ad quæ dilapsi fuerant, implere dicantur poetis. Sed tandem commodior, et a schedarum scriptura minimum recedere visa fuit lectio, *flamma volentem Implicat*, ut singula verba e diversis Virgilii locis deducta jungantur; nam frustra totum hoc hemistichium in eo indagabitur. Sensus autem sit, flammam corripuisse Creusam statim, quum fatale donum coronæ a Medea accepisset, quod ipsa ei minatur apud Ovid. Epist. XII, 180 : « Flebit, et ardore sentiet usta meos », ut in codd. MSS. pro *vincet adusta*. Medea apud Senec. v. 817 : « tu nunc vestes Tinge Creusæ, quas quum primum Snmpserit, imas urat serpens Flammæ medullas : ignis fulvo Clusus in auro latet obscurus ». Tuuc *volentem* posuit forte hic auctor, pro fugere tentantem; ut translatus sit ex Æn. lib. V, 319 de nave fugiente : « sic ipsa fuga secat ultima Pristis Æquora, sic illam fert impetus ipse volentem »; et sic infra v. 430, nuntius Jasoni refert de

Creusa, Medem ignem sentiente : « Illa ut per populos aditumque per avia quaerit, Arte nova speculata locum »; nisi *vocantem* malis, id est, clamore opem implorantem, ut ib. v. 221 : « vocantem Auxilia et fractis discentem currere remis »; et v. 860 : « socios nequidquam sæpe vocantem », et alibi. Clar. Oudendorpkins tentabat : « flamma volentemque Implicat », vel *volatque*, vel *volansque*; cætera « involvitque domum caligine cæca, Prospectum eripiens oculis » sunt ex lib. VIII, 253, et quæ iis adstant : « mihi frigidus horror Membra quatit », et seqq. vitii scripturæ emendatis, edidi ex Æn. lib. III, 30.

369. *Improvisum aspris veluti*, etc. ex Æn. II, 379. — Sed contra legem centonum versus integros adponere, quod vitium sæpe incurrit Noster. Ed.— De ominoso serpentis occursu vide quæ notariunt Lambin. ad Horat. Od. III, 27, 5, et Muret. Var. Lect. lib. IX, 4; ubi quæ iis sine subjungit, Lambinum tanguit.

370. *Metuensque pericli*. Schedæ non agnoscunt *est*, quod additur lib. V Æn. 716. Prima hujus versus pars est e lib. VI, 454. Versu seq. *effari* recte in eadem schedis, non *affari*, ut in nonnullis codicibus, est Æn. lib. IV, vs. 76; vide Anth. Burm. lib. I, ep. 170, v. 75.

Incipit effari, nec vox aut verba sequuntur.

« Idque audire sat est, quo me decet usque teneri :

Vadite, et hæc regi memores mandata referte ».

NUTRIX, MEDEA.

NUTRIX.

Hoc habet : hæc melior magnis data victima Divis.

Talia conjugia et tales celebrent hymenæos. 375

MEDEA.

Tu secreta piram natorum maxima nutrix

373. *Quo me decet usque teneri :* ita scribendum; vid. ad hujus Medæ v. 89.

373. *Vadite, et hæc regi memores mandata referte.* Male in cod. Salm. et hæc regina memores; in Leidens. reginæ. Versus est e lib. XI Æn. 176; ubi alio verborum ordine et hæc memores regi, ut illic quoque in cod. Leid.

374. *Hoc habet : hæc melior magnis data victima Divis.* Confirmant schedæ receptam lectionem Æn. lib. XII, 396, ubi in codice Oudartii magnis datur hostia Divis, et *Hoc habet* Catræum edidisse notavit Burm. neque aliter hunc versum adfert Nonius Marcell. p. 317, ubi *Hoc habet* exponit *Hoc satis est*; et sic fere Servius, id est, letali vulnere percussus est: apud Antiquos enim id erat, *hoc habet*, *hoc erat*: quod nunc peractum est; et sic legitur apud Donat. ad Terent. Andr. I, 1, 56; ubi etiam interpretatur de eo, qui letaliter vulneratus est; quod hic Creusæ apprimè convenit. Et est hæc formula translata ab agonibus gladiatoris; vide Barth. Adv. XLI, c. 16,

ubi verba Donati ex codice vetusto adfert nonnihil ab editis diversa. Plura dabunt Broukh. ad Tibull. I, 5, 2; Græv. ad Flor. III, 10, in fine, et Burmanni notæ ad Quintiliani Decl. VIII, 16, ubi et de formula peractum est, qua alteram explicat Servius. Seneca Agam. 901: « Habet : peractum est: pendet exigua male Caput amputatum parte »; et Herc. OEt. 1472: « Habet : peractum est: fata se nostra explicant ». Medea v. 1019: « Bene est, peractum est: plura non habui, dolor ». Hæc tamen in re læta etiam adhibetur, et cum *bene habet* coniungitur; de quo vide ad Lotich. El. lib. IV, 4, 201.

375. *Talia conjugia et tales celebrent hymenæos.* Connubia in vulgatis Virgilio editionibus est, Æn. lib. VII, 555; licet *conjugia* in Pierii, Heinsii, et aliis MSS, quibus hic consentiunt schedæ.

376. *Tu secreta piram, natorum maxima nutrix, Erige,* tuque ipsa pia tege tempora vitta, Verbenasque adole pingues, nigrumque bitumen.* Hæc e Virgilio emendavi, quæ mendose

Erige, * tuque ipsa pia tege tempora vitta,
Verbenasque adole pingues, nigrumque bitumen :
Sacra Jovi Stygio, quæ rite incepta paravi,
Perficere est animus, finemque imponere curis.

380

NUTRIX.

Discessere omnes mediï, spatiumque dedere.

in schedis ita scribebatur : « Tu secretam piram natorum maxima nutrix Erige tuque pia tegit tempora vitta, Verbenas adola pinguis, nigrumque vitumen ». Tu secretam piram Erige sunt ex lib. IV, 494; dein, natorum regia nutrix, legitur lib. V, 645; sed maxima petium est e versu ibidem præcedente, quæ maxima natu. Sequenti versu hiat metrum deficiente uno pede: uam lib. IV, 637 : « Sic veniat. Tuque ipsa pia tege tempora vitta ». Clar. Oudendorpius putabat inserendum jam, vel cum repetitione tu, atque ipsa. Tertius versus conflatus est ex Ecl. VIII, v. 65, et Georg. III, 451.

379. *Sacra Jovi Stygio, quæ rite incepta paravi, Perficere est animus, finemque imponere curis.* Hæc in cod. Salmas. etiam vitiosissime erant descripta; in Leidensi vero emendatiora legebantur. Eleganter Medea nutrici hic magica sacra instruere præcipit, iis verbis, quibus Barcen nutricem adloquitur Dido apud Virg. Æn. IV, 638 : quem locum egregium conferre decet cum iis, quibus utitur Anna Didus soror apud Silium Ital. VIII, 116 : « Nigro forte Jovi, cui tertia regna laborant, Atque atri sociæ thalami nova sacra parabam, Quis ægram mentem et trepidantia corda levaret Infelix germana tori, et seqq. »

Sed præ cæteris conferenda sunt cum his, quæ de Medea, sacra Stygialia peragente, leguntur apud Senec. toto actu Medæ quarto. Locus autem ille e Ciri, sive Virgil. ipse cultissimi poematis auctor sit, sive alius divinum artificem imitatus, ex ejus Ecloga octava Daphnidis, et illis Didonis Æn. lib. IV, adumbratus est. In quo argumento sacrorum ejusmodi magicorum quam feliciter veteres ac recentiores poetæ ingenia sua exercuerint, patebit ex notatis ad omniū optimam Loticii Eclogam quintam, v. 38. — *Sacra Jovi Stygio.* Sacra cum dativo et cum genitivo construitur. Ita Vertumni sacrum rus, pro Vertumno apud Propert. IV, 2, 12 : « Seu quia vertentis fructum præcepimus auri Vertumni rus se credit esse sacrum », ut corrigit Heinsius, Adv. I, cap. 2. Ovid. Fast. IV, 286 : « Et Veneri sacra Cythera petit »; ubi Veneris in uultis codicibus. Ed.

381. *Discessere omnes mediï, spatiumque dedere,* est ex libro XII, v. 696; ubi mediis in cod. Dorvilliano legi notavit Burm. sive lintera s adhæserit ex sequenti voce spatiumque, sive dictum sit pro e mediis, sive e turba, ut in mediis, et similib. Gr. ἐν μέσσοις vid. Heius. ad Claudian. in Rufin. I, v. 41, et uotas ad Valer. Fl. II, 174. Sed me-

MEDEA, FILII UMBRA ABSYRTHI.

MEDEA.

Heu stirpem invisam, et fatis contraria nostris!

Huc ades, o formose puer, qui spiritus illi!

Sic oculos? sic ille manus? sic ora ferebat?

Perfidus et cuperem ipse parens spectator adesset. 385

diū recte se habet; ipsi enim homines mediū simpliciter dicuntur, pro mediis inter alios e turba; vide notata Burmanno ad Æn. lib. II, 508.

382. *Heu stirpem invisam, et fatis contraria nostris!* ita in cod. Leid. mendose in schedis Salmas. *et fatis contrariis nostris.* Desideratur hic *fatibus contraria nostris Fata*, ut additur apud Virg. Æn. VII, 293: «Heu stirpem invisam, et fatis contraria nostris Fata Phrygum!»

383. *Sic oculos? sic ille manus?* *sic ora ferebat?* Pulchre Medæ Absyrthum fratrem adloquenti poeta hic dedit illa Andromaches apud Virg. Æn. III, 490: «O mihi sola mei super Astyanactis imago, Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat». Hoc autem loco Medeam, umbram fratris intuentem in contrarium sensum hæc vertere arbitrator, et indicare, Absyrthi manes longe a pristino habitu differre, ac cruenta fati sui vestigia servare: ideo interrogationis signa addenda iudicavi, ut hac distinctione vim verborum erigerem, quia id poeticum magis videbatur, quam ut formosi olim Absyrthi pulchritudinem efflueret, quam præcedenti versum jam indicerat; sed hic propius ad umbram respiciens ingemiscat, quantum sua crudelitate mutatus

ab illo esset: ut Andromache Hectoris imagine in somnis visa, præclaris apud Maronem versibus, Æn. lib. II, 274. Et sic defunctorum imagines eo habitu cultaque, qui vivis postremus fuerat, adesse sibi fingebant Veteres: quo refer illud Propertii, lib. IV, 7, 7, de Cynthia post mortem in somnis visa: «Eosdem habuit secum, quibus est elata, capillos, Eosdem oculos: lateri vestis adusta fuit». Sed præcipue umbras crudeli fato peremptorum, qualis hæc Absyrthi, deformes et sanguinolentas sibi adstare persuadebant, quod ex poetice eruditionis thesauris optime illustravit Broukhus. ad Tibull. El. II, 7, 21: cæterum præferunt hic schedæ lectionem meliorum codicum in Virgilio *sic ora ferebat*, non *gerabat*, ut apud Nonium Marcell. legitur; quam locutionem Heinsio damnatam, Veteribus tamen adhibitam o Petr. Bnrm. notis illic videre licet.

385. *Perfidus et cuperem ipse parens spectator adesset:* sic schedæ Salmas. *adesse* in cod. Leid. Prima vox hujus versus est ex lib. VII, 362; reliqua ex lib. X, 443: «cuperem ipse parens spectator adesset». Simili voto, quo hic de Æeta patre, etiam de Jasone nititur Medea, antequam filios trucidaret,

FILII UMBRA ABSYRTHI.

Parce pias scelerare manus, aut qui tibi nostri
 Pulsus amor, si juris materni cura remordit,
 Natis parce tuis, aut nos rape in omnia tecum;
 Quo res cumque cadunt, unum et commune periculum:
 Adspice nos, adsum dirarum ab sede sororum. 390
 Infelix simulacrum * labi a corpore tanto.

apud Senecam, v. 993 : « voluptas magna me invitam subit : Et ecce crescit : deerat hoc unum mihi, Spectator ipse : nil adhuc factum reor ». Et hunc Virgilii locum imitatur Ovidius Epistola Canace, XI, vs. 7 : « Ipse necia cuperem nostræ spectator adesset, Auctorisve oculis exigeretur opus » ; ubi *adesse* præferrem ex quinque codd. Heinsii, ut ad Macareum referatur.

386. *Parce pias scelerare manus* : sic recte cod. Leid. ex Æn. lib. III, 42 : male *celerare* in Salm. reliqua aut qui tibi nostri *Pulsus amor* frustra in Marone quæsi. *Noster amor* Æn. lib. IV, 307 : « Nec te noster amor, nec te data dextera quondam, etc. » et alibi facile invenire est : neque *Pulsus amor* initio versus in Virgilio exstat ; sed confudit auctor ex lib. XI, 539, ubi occurrunt ista : « Venit amor subitaque animum duleedine movit, Pulsus ob invidiam, etc. » unde oculi ictu inter legendum aberrante junxit *Noster Pulsus amor* : mallet hie acrisisset : « aut si tibi nostri Cessit amor » ; nam lib. VII, 636, init. legitur *Cessit amor*. Sic lib. II, 595 : « Quid furia ? aut quonam nostri tibi cura recessit ». Sequenti versu corrigendum est, ut metro consuleretur : « Cessit amor, juris materni

aut cura remordet ». Sed quia toties jam supra habuimus versus pedibus nonnullis abundantes, retineamus ita ut apud Virg. ipsum, lib. VII, 402, et in schedis MSS legitur « si juris materni cura remordet », quamquam *remordit* in cod. Salmas. et Leid. vel cum eel. Oudend. legamus : « aut si tibi nostri Pulsus amor (juris materni cura remordet) Natis parce tuis ».

388. *Natis parce tuis, aut nos rape in omnia tecum*. Et nos legitur in Virg. Æn. II, 675, ubi in aliis codd. *trabe* vel *cape*. Primum est ex lib. X, 532.

389. *Quo res cumque cadunt, unum et commune periculum*. Totus hic versus exstat Æn. lib. II, 709, ubi cadunt in plerisque codd. *cadunt* in solo Walliano : *cadant* in nonnullis Pierii.

390. *Adsum dirarum ab sede sororum* : vid. ad vs. 347.

391. *Infelix simulacrum * labi a corpore tanto* : sic præfert cod. Leid. et mendosius in schedis Salmasiani *labia corpore tanto* ; quæ quum corruptissima sint, asteriscum iis adposui. *Labi* semel tantum, etiam in media versus sede, invenias in Virg. Æneid. I, 365 : « Præcipites embo labi, etc. » deinde *corpore tanto* semel quoque inda-

Quid dubitem? audendum dextra: nunc ipsa vocat res.
Auctor ego audendi, fœcundum concute pectus.

gare licuit lib. XII, 835, at non a corpore tanto. Sed quid, quæso, significabit Absyrthi « Infelix simulacrum labi a corpore tanto? » Novi illud de imagine Creusæ, *Ænææ* adparenti, lib. II, 772: « Infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusæ Visa mihi ante oculos, et nota major imago »; unde prima pars hujus loci desumpta. Reliquis vero enodandis *Œdipo* certe conjectore opus est. Mihi hic requiri videtur bemistichium Virgilianum, quod mendosæ scripturæ vestigia premat, et paucis verbis umbram Absyrthi crudeliter discerpti deformem descrihat, ita ut modo vidimus ad vs. 383. Itaque non dubito poetam ceutouarium pro more suo hic denno vobis dedisse versum uno pede superfluum, ut innumeros supra notavimus, et scripsisse *laniatum corpore toto*: quod simulacro Absyrthi a Medea dilacerati optime convenit, et desumptum est ex *Æn.* lib. VI, 494, de Deiphobi umbra instar Absyrthi deformata: « Atque hic Priamiden laniatum corpore toto Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora, Ora manusque ambas, populataque tempora raptis Auribus, et truncas in bonesto vulnere nares ». Sic de Troilo et Deiphobo Cassandra apud Senec. in *Agam.* 746: « Sed lacera membra (video) et auacios vincolo gravi illos lacertos: te sequor, nimium cito Congressæ Achilli Troile, incertos geris Deiphobe vultus ». Pariter Pelias umbram Phryxi la-

ceram in somnis adspiciens apud Val. Flacc. lib. I, 49: « ipsum juvenem tam sæva gementem, Ipsum ego, quum serus fessos sopor adligat artus, Adspicio: meque adsiduus lacera illius umbra Questibus, et magni numen maris excitat Helle »; ubi vide notas.

392. *Quid dubitem? audendum dextra: nunc ipsa vocat res*: ita legendum censui, idque in textum recepi; nam in cod. Salm. et Leid. male legebatur: « Quid dubitas audendum dextra »: unde prius conjeceram: « Quid dubitas, dextra? audendum: nunc ipsa vocat res », sensu quidem commodo; ut in illo Catonis, propriam necem meditantis, in epigrammate antiquo apud Pithæum, lib. II, p. 50, ed. Paris. « Dexteræ, quid dubitas? durum est jugulare Catonem. Sed modo liber erit: jam, puto, non dubitas ». Sed alterum prætuli, quia *Quid dubitas* in Virgilio non offendi. *Quid dubitem* est ex lib. IX, 191: « Quid dubitem, et quæ nunc animo sententia surgat ». *Audendum dextra* et seqq. sunt ex ejusdem libri, v. 320: « Euryale, audendum dextra. Nunc ipsa vocat res ». *Æstum* hunc dubitantis Medæ egregie depinxit Seneca toto actu quiuto Medæ; sed præcipue vs. 937: « Quid, anime, titubas? ora quid lacrymæ rigant? Variæque nunc hic ira, nunc illuc amor Diducit? anceps æstus incertam rapit, etc. » *Audendum est dextra* in nonnullis Virgilii codicibus; sed non opus est: neque

Si concessa peto, si pœnas ore reposco,
Nullum in cœde nefas, et amor non talia curat. 395

FILII UMBRA ABSYRTHI.

Hostis amare, quid increpitas mea tristia fata?

MEDEA.

Suggere tela mihi, finemque impone labori:
Sanguine quærendi reditus!

FILII UMBRA ABSYRTHI.

Nec te noster amor, pietas nec mitigat ulla,
Nec venit in mentem natorum sanguine matrem
Commaculare manus, nostri tibi cura recessit,
Et matri præruptus amor. 400

MEDEA.

Crimen amor vestrum, spreteque injuria formæ

habet Macrob. Saturn. V, cap. 9, ubi hunc locum adfert: est autem formula elegans illius, qui sibi ad rem illicitam vel temerariam patranda iustat, et animo stimulos addit. Adposite Tarquinius, Lucrætiæ vim inferre cogitans, apud Ovid. Fast. II, 781: «Exitus in dubio est, audebimus ultima, dixit. Viderit: audentes Forsane Deusne juvet. Cepimus audendo Gabios quoque». Juvenalis, Sat. I, 73: «Aude aliquid brevibus Gyaris et carcere dignum, Si vis esse aliquid». Ita concitare ad audendum aliquid apud Sueton. Cæs. 8. Justiu. lib. V, 9, 6: «audendum aliquid pro patria ratus». Eandem Græcis notionem esse verbi τολμᾶν docet Scholiast. Thucyd. lib. III, cap. 56, et Victor. Var. Lecl. lib. XXXI, 9. In fine versus mendose etiam in cod. Leidens. scribebatur nunc ipsa voca tres. Simile fere illud lib. V Æn. 638: jam tempus agi res, non

agit rem, ut adfert Statii Scholiast. et probat Pierius; vide Heius. ad Claudiau. Rapt. Pros. I, 219.

394. Si concessa peto, si pœnas ore reposco, ex lib. V, 798, et lib. VI, 530. Corruptissime in schedis Salm. erat, Si concessa peto pœna soro reposeo; in codice Leidensi Si concessa peto si pœnas oro reposco. Sequenti versu inserui copulam, quæ in schedis mittebatur, et amor non talia curat, est ex Ecl. X, 28. Primum bemistichium est ex Æn. lib. X, 901, ubi et præcedit illud e sequenti versu Hostis amare, quid increpitas? Ibidem tristitia fato hic iterum vitiose in cod. Leid. ut supra vs. 276.

402. Et matri præruptus amor. Adstipulantur hic schedæ codicibus antiquis, in quibus sic legitur apud Virg. Æn. IV, 516, ubi idem quoque in codice Papenbroukiano, cuius apud me excerpta habentur. Sed præruptus in Franciano MS inveniit

His mersere malis; fratrem ne desere frater.

Pœnarum exhaustum satis est, via facta per hostes, ⁴⁰⁵

Et genus invisum dextra sub Tartara misi.

Jamjam nulla mora est currus agitare volantes.

JASON, NUNTIUS, MEDEA EX ALTO.

JASON.

Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu?

Quæcumque est fortuna, mea est; quid denique restat?

Dic age, namque mihi fallax haud ante repertus. ⁴¹⁰

NUNTIUS,

En perfecta tibi promissa conjugis arte

Munera, at ingentem luctum ne quære tuorum.

Sed si tantus amor menti, si tanta cupido est;

Broukhusius, et ego in Amstelœdamensi, meoque codice: et sic exstat apud Scholinsteim iueditum Juvenalis Vossianum, sed longe ampliorem Pitbœano, ad Sat. VI, 613; cujus illic post alia, quæ præcedunt, verba sunt: «ferunt Physici in fronte equini pulli mox nati haberi quamdam carunculam, quam mater dentibus aufert; quam si quis matri præripuerit, odit (sic legend.) pullum ilico, et a se projicit. Virgilius: *Quæritur et nascentis equi de fronte revulsus, Et matri præreptus amor*».

407. *Currus agitare volantes*. Est ex Georg. lib. III, vs. 181. Confer cum his finem Medæ apud Senecam. Præced. versu *genus visum* in Salm. sed *invisum* recte in Leid. a manu secunda.

* *Medea ex alto*: ita in cod. Leid. *Medea alto* in Salm.

408. *Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu?* sic edidi ex lib.

XII, 620; vitiose enim in codice Salm. *Ei mihi quid tanto turbantur mœnia luctu*; in Leid. *turbantur mœnia luctu*. Paulo post corresi, *Dic age, namque mihi fallax haud ante repertus*, ex lib. VI, 343: nam mendose in Salm. et Leid. cod. *Dic aginamque mihi fallax aut ante repertus*.

411. *En perfecta tibi promissa conjugis arte Munera*. Versum hunc corruptissimum exhibebant schedæ Salmasianæ: «En perfecta tibi promissa conjugia sorte». In codice Leidensi «En effecta tibi promissa conjugia sorte», et in eodem spatium erat vacuum, tamquam post hoc versum unus excidisset. Primo hemistichio edidi *En perfecta tibi*, ex lib. VII, 545; reliqua ex lib. VIII, 612: «En perfecta mei promissa conjugis arte Munera»: quomodo etiam, non *effecta*, legitur apud Macrob. Saturn. V, 8. Sequentia sunt ex lib. VI Æn. 869,

Expeditam dictis, et te tua fata docebo.

Conspectu in medio, quum dona imponeret aris, 415

Ah, virgo infelix! oculos dejecta decoros;

Undique conveniunt per limina tota frequentes

Matres atque viri, cumulantque altaria donis.

Religione patrum biforem dat tibia cantum.

Quum subito, dictuque oritur mirabile monstrum. 420

Ecce levis summo descendere corpore pestis

ubi inserui *at*, quam voculam excidisse puto, repetendam ex ultima littera præcedentis vocis *Munera*.

414. *Expeditam dictis, et te tua fata docebo*, ex lib. VI, 759: male in utroque codice *facta*, ut et vers. seq. *deponeret* vitiose in Salm. *reponeret* in Leid. cod. pro *imponeret aris*, ex lih. IV *Æn.* 453; et sic ap. Non. Marcell. in *imponere*, p. 328.

416. *Ah, virgo infelix! oculos dejecta decoros*. Prima versus pars est ex *Eclog.* VI, 47 et 52, ubi *A virgo* in nonnullis codicibus et apud Probum, lib. I *Instit. Gram.* p. 1387, ed. Pustch. et sic in codd. Salm. et Leid. deinde *decorus* in Leid. *oculis dejecta decoris* in uno codice Rottendorphiano est apud Virgil. *Æn.* XI, 480; sed *oculos decoros* habent schedæ MSS, tam hoc loco, quam Anthol. Burm. lib. I, epigr. 50, vs. 68. Hemistichium hoc Virgilianum Martiano Capellæ, lib. IX, p. 306, ubi in vulgatis male editur *oculos delecta decoros*, bene restituit Cel. Drakeub. ad Silium, VIII, 73; quod codex Martiani Cauchianus et Leidensis confirmat: sequentes duo versus desiderantur in cod. Leidensi.

419. *Biforem dat tibia cantum*. Est ex *Æn.* lib. IX, 618, et hoc hemistichium Virgil. illustrat Scho-

liastes Statii illud ex *Theb.* VIII, 222: « gemina æra sonant, Idmæque terga, Et moderata sonum vario spiramine luxus »; ubi explicat de tibia varie forata. Et Servius ad hunc locum *imparem, bisonum* expouit, ac de tibiis Serranis, quæ pares, et Phrygiæ, quæ impares dicuntur, agit, adducto hac de re Varronis fragmento. De his tibiis paribus et imparibus licet virorum eruditorum industria haud pauca literis consignata sint, nondum tamen omnia ad liquidum deducta.—*Biforem dat tibia cantum*. Hæc quoque desumpsit Auson. ad Centonem nuptialem, cæmæ nuptialis, vs. 26; ubi interpretatur Souchayus: Ne intelligas per duo tantum foramina modulatum, sed geminum et per duarum simul tibiarum, dextræ scilicet et sinistræ foramina erumpentem, licet ab uno eodemque ore profectum. Ep.

420. *Quum subito, dictuque oritur mirabile monstrum*. Favent hic schedæ MSS Mediceo et aliis Virgillii codicibus apud Pierium et Heinsium, *Æneid.* lib. II, 680, licet *subitum* in vulgatis, et in codice Amstel. legatur: *subito* in MS Franciano, et in mco codicæ a msu prima, sed recentiori manu, correctum *subitum*.

Incipit, ac totis Vulcanum spargere tectis.
 Regalesque accensa comas, accensa coronam
 Membra sequebantur, artus sacer ignis edebat.
 Diffugiunt comites, et quæ sibi quisque timebat. 425
 Tecta metu petiere, et sic ubi concava furtim
 Saxa petunt, furit immissis Vulcanus habenis.
 Nec vires herbarum, infusaque flumina prosunt;
 Quæsitaque nocent artes, miserabile dictu!
 Illa ut per populos aditumque per avia quærit, 430
 Arte nova speculata locum: paribusque revinxit

422. *Ece levis summo descendere corpore pestis Incipit.* Prima versus pars *Ece levis summo* est ex lib. II Æn. 682; reliquis sunt ex lib. V, vs. 683, sed ubi legitur *toto descendit corpore pestis*. Verrum id mutavit et descendere hic scripsit auctor, ut connecteret eum *Incipit*. Sequentia sunt ex Æn. lib. VII, 75 et 77: ex quo loco patebit legendum *accensa coronam*, nam male *corona* in schedis MSS.

424. *Membra sequebantur, artus sacer ignis edebat.* Versus hic partim ex penultimo, partim ex ultimo versu lib. II Georg. consarcinatus est, ubi *sequebatur* in vulgatis, sed *sequebantur* e plurimis codd. adfert Heinsius.

426. *Et sic ubi concava furtim Saxa petunt, furit immissis Vulcanus habenis:* ita correxi ex lib. V Æn. 662 et 677; vitiose enim in schedis MSS legebatur « concava furtim Saxa pedunt furit immissus Vulcanus abenis ».

428. *Nec vires herbarum, infusaque, etc.* ita in codd. Salm. et Leid. Corrigendum tamen: « Nec vires heroum, infusaque flumina prosunt », ut in ipso legitur Virgilio,

Æn. V, 684: nam *vires herbarum* ap. Varronem frustra quæras: sed quia librarius de Medea cogitabat, *herbarum* scripsit. Per *vires heroum* hic innuit, frustra aulicos et ministros Creusæ opem voluisse adferre ad flammam exstinguendam, quam potius angeli oppositis remediis dicit: quæ lueem accipient ex Senecæ Medea, vs. 888, et Euripidis, vs. 1135 et seqq. ubi fusc exponit Nuntius, quomodo Creusa funesto Medæ munere exarserit, et tota perierit.

430. *Illam ut per populos, aditumque per avia quærit.* Sic emendavi schedas MSS, in quibus legebatur: « Illa autem per populos aditumque per abis quærit ». Initio forte respicit ad lib. VI Æn. 588: « Per Graium populos, mediæque per Elidis urbem Ibat ovens »; vel ad lib. VII, 384: « Per medias urbes agitur, populosque feroes ». Alterum hemistichium est ex lib. IX, 58, ubi G. Fabricius recte hanc lectionem vindicat, et de lymphato homine diei notat; quum in aliis legatur *aditumque et pervia quærit*: quod firmat etiam Non. Mare. pag. 337, et sic Æn. lib. II, vs. 736:

Serpentum spiris, ventosasque addidit alas :
Ense levis nudo perfusus sanguine currus.

J A S O N.

Quo sequar? aut quid jam misero mihi denique restat?

« namque avia cursa Dum sequor,
et nota excedo regione viarum ».
Reliqua sunt ex lib. VII, 477.

432. *Paribusque revinxit Serpentum spiris, ventosasque addidit alas*: ita legendum ex libro XII, 848: male in Salm. et Leid. cod. *spinis*; *spira* enim dicuntur anguium volumina. Papias in Vocabulario: « *Spirae*, volumina, gyri, circuli, uodi, quibus se ligant serpentes ». Claudian. in Rufin. II, 364: « *spirisque* remissis Manuscunt varii vento cessante dracones » et haec vocem Statio restituendam putabat Heinsius, Theb. lib. XI, 311: « Ictus ut incerto pastoris vulnere serpens Erigitur *spira* »; ubi in vulgatis *gyro*; vid. Serv. ad Virg. *Aen.* II, 227, et Weitz. ad Valer. Flaccum, lib. V, 254. *Nodos serpentum* dixit Virg. *Aen.* II, 220, et Seneca in *Medea*, vs. 695; vid. N. Heins. *Advers.* lib. I, cap. 7, pag. 77. Eadem varietas apud Martian. Capell. lib. II, iuit. « Et spiris torvo nituerunt astra draconi »: sic enim edidit Grotius; licet illic *spinis* etiam legi posse censeat Heinsius; vide Burmanni notas ad Lucan. IX, 716, qui recte etiam *torto draconi* emendat: deinde *ventosasque addidit alas* corrupte in cod. Salm. *addidit* bene in Leid. Hoc Virgili hemistichium imitatione sua adoptavit Propertius, Eleg. lib. II, 9, 5, in pictura Cupidinis: « Quicumque ille fuit, primus qui pinxit Amorem, Nonne putas miras hunc habuisse manus?

P II.

... Idem non frustra ventosas addidit alas, Fecit et humano corde volare Deum ». Ita enim primo versu legendum ex cod. Leidensi secundo, vulgo *puerum qui pinxit Amorem*: est enim locus ille Propertii adumbratus partim ex versibus Theophrasti in *Erotico*, partim ex illis Eubuli apud Athenaeum, lib. XIII, p. 562: *Τίς ἦν δ' ἀνάγκη πρῶτος ἀνθρώπων ἄρα ἡ κρηπιδασίας ἔρωθ' ὑπόπτερον*, etc. Deinde illud *humano corde* non frustra offendeat Heinsius, qui conjiciebat *humana sorte*, ut exprimat Graecorum ἀνθρωπιδεῖς. *Ventosum* Cupidinem etiam dixit Ovid. *Ann.* II, 9, 49: « Tu levis es, multoque tuis ventosior alis »; ubi *velocior* frustra in Moret. ac Menteliano codice.

433. *Ense levis nudo perfusus sanguine currus. Ense sequens nudo legitur apud Virg. Aen. XII, 306; reliqua sunt ex lib. XI, 88.*

434. *Quo sequar? aut quid jam misero mihi denique restat? Me me, adsum qui feci, in me omnia tela Conjicite; hanc animam quocumque assumite leto*: ita bos versus castigavi, qui vitiosi erant in schedis. In cod. Salm. *Quo segor*, in Leid. *Quos egor, aut quid jam mihi misero denique restat*, in quo etiam tertius versus desiderabatur. Prima pars est ex lib. IX, 490: « Quo sequar? aut quae nunc artus aolsaque membra, Et funus lacerum tellus habet? » ubi *sequor* etiam in uno cod.

32

Me me, adsum qui feci, in me omnia tela
Conjicite; hanc animam quocumque absumite leto.
Funeris heu tibi caussa fui! dux femina facti.

MEDEA EX ALTO.

Huc geminas nunc flecte acies, et conde sepulcro
Corpora natorum; cape dona extrema tuorum.

Hamburgico, ut hic schedæ MSS. Alterum hemistichium *quid jam misero*, etc. est ex lib. II Æn. 70, illudque ex conjectura Heinsii recte Lucano vindicavit Burmannus lib. X, v. 366: «nil denique restat Auxilii», pro *nil undique*. Sic Æn. lib. XII, vs. 793: «Quæ jam finis erit, conjux, quid denique restat?» Alter versus: «Me me, adsum qui feci, etc.» est ex lib. IX, 427: «Me me (adsum qui feci), in me convertite ferrum». Sed si duplex offendet in eo hiatus, legi potest: «Me me, adsum qui feci, in me nunc omnia tela Conjicite»; vid. Anth. Lat. Burm. lib. I, ep. 171, vs. 155, ubi Myrtilus eodem hoc hemistichio opportune nititur, ut hoc loco Jason, qui iisdem fere verbis apud Senecam in Medea, v. 1005: «Jam parce nato: si quod est crimen, meum est: Me dede morti, noxiam inacta capnt». Et hæc imitatur Stat. Theb. I, 651: «Quid meruere Argi? me me, Divum optime, solum Objecisse caput satis præstabit»; ubi Scholiastes hunc Virgilii versum etiam adnotavit. Reliqua sunt partim ex lib. IX Æn. 494: «in me omnia tela conjicite, Rutuli, me primum absumite ferro»; partim ex libro III, 654: «Vos animam hanc potius quocumque absumite leto»; ubi male *adsumite* in nonnullis codicibus MSS. — Hoc quidem con-

firmat emendationem Burmanni ad inscriptionem veterem in Epitaphio Porcilii, Anth. Lat. lib. IV, epigr. 225, ubi supplevit: *INIQVO FACTO ABSUMPTÆ*. Ovid. ex Pont. II, 2, 28: «Quæ cinis absumpto corpore factus ero». Ed.

438. *Huc geminas nunc flecte acies, et conde sepulcro Corpora natorum; cape dona extrema tuorum*: ita est in schedis MSS: in nonnullis tamen Virgilii codicibus, teste G. Fabricio, repetitione eleganti legitur *Huc geminas huc flecte acies*, lib. VI, 789; alterum *et conde sepulcro* est ex lib. VI, 152. *Corpora natorum* legitur lib. II Æn. 214; deinde *cape dona extrema tuorum* lib. III, 488. Sunt autem hæc verba Medæ filios a se excutientis, et Jasoni in terram projicientis: cum quibus confer illa Senecæ in Medea, v. 997: «congere extremum tuis Natis, Iason, funus, ac tumulum strue, etc.»; ubi *extremum munus* recte legebat Heinsius, ut in hoc loco Virgilii, *cape dona extrema tuorum*. E'ganter Medeam hoc scelus agitantem inducit Valér. Flacc. lib. II, 180 et seqq. «mene ille novis, men' destinat auens Servitiis? nrbeam ant fugiens, natosque relinquam? Non prius esse manus, raptoque armabimus igne? Dumque silent, ducuntque nova cum conjuge amores, Magnum aliquid spirabit amor: tunc ignea torquens Lumina, præ-

Et tumultum facite, et tumulo superaddite carmen, 440
 Sævus amor docuit natorum sanguine matrem
 Commaculare manum, et luctu miscere hymenæos.
 Te super ætherias errare licentius auras.

JASON.

Crudelis mater, tanton' me crimine dignum
 Duxisti? et patrios fœdasti funere vultus?

445

capites excussit ab ubere natos. Sic enim recte viri docti restituerunt pro *Magnum aliquid sperabit amor*: quo loco egregie firmatur Scaligeri, Lipsii, ac Fruterii emendatio apud Propert. II, 12, 53: «qui nunc magnum spiramus amantes»; quod merito amplexus est Bronkhuisius, et Heinsius in notis ad Propert. pag. 692; licet in plurimis MSS, etiam Leidensibus, Vossianis, Dorvillianis, ac meo codice, eadem varietate, illic legatur *speramus. Altum spirare* dixit Stat. Silv. lib. V, 3, 11: «magnanimum qui facta ad tollere regum Ibat, altum spirans». Respexit autem Valerius procul dubio illud Virgilii, lib. IX, 186: «aut aliquid jam dudum invadere magnum Mens agitat mihi, nec placida contenta quiete est». De quo vide supra ad vs. 179 hujus Medæ.

440. *Et tumultum facite, et tumulo superaddite carmen*, est ex Ecl. V, 42; vitiose in cod. Leid. *super addedit*. Reliqua *Sævus Amor docuit natorum*, etc. sunt ex Ecl. VIII, 48, quo versu Virgiliano forte firmatur lectio codicum nonnullorum apud Ovid. Am. II, 14, 29: «Colchida respersam natorum sanguine»; ubi in vulgatis *puerorum*: sed hic vel legendum *Commaculare manum*, vel deleta copula et corrigendum

Commaculare manus, luctu miscere hymenæos, aut *luctum miscere hymenæis*: nam in codd. Salm. et Leid. hic legitur *luctum miscere imenæis*. Locus autem est ex lib. XII, 805; vide supra ad vs. 357.

443. *Te super ætherias errare licentius auras*. Versus hic, vitiose in schedis exaratus, exstat lib. VII, 557. Sed forte hic præstaret, *Me super ætherias*, etc. ita enim ipsa Medea apud Senecam, v. 1025, sub finem: «recipe jam natos parens. Ego inter auras aliti curru vehar» ; cui respondet mox Jason: «Per alta vade spatia sublimis ætheris: Testare nullos esse, quæ veheris, Deos». Et sic supra Medea, v. 407: «Jam jam nulla mora est currus agitare volantes».

444. *Tanton' me crimine dignum Duxisti?* sic edidi ex ipso Virgilio, Æn. X, 668: nam frustra in cod. Salm. et Leid. *tantum me*, licet ita in Sprotiano et Zulichemio Virgilii codd. legatur: sed *tanton me* etiam in Amstelædamensi, meoque codice inveni; et sio Nonius Marc. p. 283 ed. Merc. Max. Victorinus in Arte Gramm. p. 1944; Alcuinus, p. 2135, alique Grammatici veteres adferunt. Sequenti versu *fœdasti funere vultus* est in schedis MSS, et vulgatis Virgilii codicibus, Æn. lib. II, 539; licet *sanguine* vel *vulnere* in

Arma viri, ferte arma, date tela, adscendite muros.

MEDEA EX ALTO.

Quo moriture ruis? thalamos ne desere pactos,
Hortator scelerum, nostram nunc accipe mentem.
Sive animo, sive arte vales, opta ardua pennis
Astra sequi; et si adeo dotalis regia cordi est,

450

aliis MSS; sed vulgatam bene vindicavit Burmanni nota.

446. *Arma viri, ferte arma, date tela, adscendite muros*: ita quidem in schedis exstat: sed diversa hemistichia jungens auctor versum æquo longiorem nobis denno excudit. Primum est ex Æn. II, 668; alterum ex lib. IX, 37, ubi legitur: « Ferte citi ferrum, date tela, et scandite muros »; ubi *adscendite* in vetustis apud Pierium codicibus et Mediceo apud Heinsium, qui e lectione aliorum codicum et *scandite* illic præferebat *escendite*, de quo verbo, plurimis viris doctis, J. F. Gronovio præsertim, probato, vide Broukhus. ad Propert. III, 3, 67, et Gotl. Kortium de usu Orthogr. Lat. Dissert. II, cap. 3, p. 58: sed recte puto Burmannum copulam retinuisse, et ex optimis codicibus prætulisse et *scandite muros*, ut ibidem in Franciano, Amsteladamiensi, meoque codice legitur. *Date tela* etiam lib. IV Æn. 594, veterum Grammaticorum auctoritate restituit Heinsius; ubi in aliis *date vela*.

447. *Quo moriture ruis?* est ex lib. X, 811, quem versum adfert etiam Nonius Marcell. p. 380, ita ut in vulgatis legitur: ne quis hic quoque *periture* præferat, ut passim hæ voces mutantur; vide Heinsii

et Burmanni notas ad lib. II Æn. 408, ibidemque variantes in Servinium, illo versu: « Et sese medium iniecit moriturus in ignem »; ubi ex solo Mediceo *periturus* adfert Heinsius, quod ex aliis codicibus etiam probat Pierius. Eodem libro, vs. 511: « densos fertur moriturus in hostes ». Lib. IX, v. 554: « Haud aliter juvenis medios moriturus in hostes Irruit »; ubi tamen nulla ex codicibus MSS notatur varietas. Conf. Stat. Silv. V, 3, 68: « obstantesque manus turbamque tenentem Vincit, in ardentem liceat moritura maritum ». — *Thalamos ne desere pactos, Hortator scelerum, nostram*, etc. ita correxi et distinxī. Prius est ex lib. X Æn. vs. 649. *Hortatur male* in schedis MSS. Jasonem *scelerum hortatorem* vocat, ut Ulysses Virg. Æn. VI, 529, qui *sceleris artifex* dicitur. De quo vide Rittersh. ad Gunther. p. 102. — Similiter quoque Æn. II, 164, inventor scelerum dicitur: « Tydides sed enim scelerumque inventor Ulysses ». Ed.

449. *Sive animo, sive arte vales, opta ardua pennis Astra sequi*, etc. Hæc et sequentia ita edidi, ut in schedis MSS, licet mendose exarata, inveni, sed in quibus turbatum esse a descriptoribus, facile quisque videt, quum versus ille *opta ardua pennis Astra sequi* his

..... Nostrasne evadere demens
 Sperasti te posse manus? opta ardua pennis
 Astra sequi, clausumque cava te condere terra,
 Et famam exstingui veterum sic posse malorum.
 Hæc via sola fuit, hæc nos suprema manebat, 455
 Exitiis positura modum.
 Sat fatis Venerique datum est; feror exsul in altum,
 Germanum fugiens, et non felicia tela,
 Ultra anni solisque vias: quid denique restat?
 Et longum, formose, vale, et quisquis amores 460

repetatur; quem primo loco delendum censeo, et suppleto in cæteris hiatus, addito uno alterove hemistichio Virgiliano, commodum satis sensum oriturum arbitror, si locum corruptissimum aliter concinnare, ac versus digerere liceat hoc modo: «Sive animis, sive arte vales, si pectore robur concipis, et si adeo dotalis regia cordi est, Quæ nunc deinde mora est? nostrasne evadere demens Sperasti te posse manus? opta ardua pennis Astra sequi, clausumque cava te condere terra, Et famam exstingui veterum sic posse malorum». Primum hemistichium est ex lib. XII, 892, ubi *opta ardua pennis Astra sequi*, etc. subsequuntur. Sed elegantiores fore ceutonomem ego judicavi, si hæc insertis aliis hemistichiis separarentur. *Si pectore robur concipis, et si adeo dotalis*, etc. leguntur lib. XI, 368; porro, *Quæ nunc deinde mora est?* sunt ex lib. XII, vs. 891. Reliqua *nostrasne evadere demens Sperasti te posse manus* lib. IX, v. 560; *opta ardua pennis Astra sequi; clausumque cava*, etc. lib. XII, 893. Ultimæ versus est ex lib. VI, 527; male autem in initio hujus loci *Sive*

animo legitur in schedis MSS. *Animis* est apud Virgil. de quo vid. Anth. Lat. Burm. lib. I, ep. 172, vs. 16.

455. *Hæc via sola fuit, hæc nos suprema manebat, Exitiis positura modum*: ita emendavi ex lib. VII, 128: vitiose in cod. Salm. *hæc nobis suppre manebat*; in Leid. *hæc nobis suprema manebat*. Primum hemistichium *Hæc via sola fuit*, scil. media versus sede, legitur lib. X Æn. 879.

457. *Sat fatis Venerique datum est*. Faciunt hic schedæ MSS cum illis Virgilii codicibus, qui tò est hic addunt, licet plerique ex melioribus, teste Heinsio, id non agnoscant lib. IX Æn. 135, et licet in Mediceo ac Romano codice haberi notet Pierius, concinnius tamen censet, si absit; neque il legitur in Amstelædamensi meoque codice.

459. *Ultra anni solisque vias*: ita schedæ MSS. *Armis* in Leid. a) apud Virg. Æn. VI, 797 legitur *Extra anni solisque vias*, nullis codicibus illic hanc scripturam tuentibus. *Anni et solis via*: hic notant extremos mundi et temporis terminos;

Aut metuet dulces, aut experietur amaros.

vide Heins. ad Claudian. in Rufu. II, 245. *Quid denique restat* est ex lib. XII, vs. 793: - Quæ jam finis erit, conjux? quid denique restat? - cui simile illud ex lib. II Æn. 70, sed alio verborum ordine, - aut quid jam misero mihi denique restat?; vide supra ad vs. 434. Ultima petita sunt ex Eclog. III, in

fine, ubi *metuet* in vulgatis; sed *metuat* in Mediceo codice etiam legi testatur Pierius, et ex Veneto ac duobus Leidensibus adfert Burm. idque melius conveniret cum *experietur*, quod in Moretauo codice legitur. Sed hæc quidem ad Medeam hanc notata sufficere Burmannus putavit.

AUSONII
CENTO NUPTIALIS
ET
TECHNOPÆGNION

AUSONIUS

IN

CENTONEM NUPTIALEM.

AUSONIUS PAULO* S.

PERLEGE hoc etiam, si operæ est, frivolum et nullius pretii opusculum, quod hæc labor excudit, nec cura limavit; sine ingenii acumine, et moræ maturitate. *Centonem* vocant⁽¹⁾, qui primi hac concinnatione⁽²⁾

* Paullum, cujus nomini inscribitur hæc Epistola, eundem esse nil dubito cum Axio Paulo Rhetore ac Poeta Bigerritano, cui plures Ausonius inscripsit Epistolas quæ supersunt, atque una serie videntur excusæ.

(1) *Centonem* vocant. Cento Græcis Κέντρον, unde derivatur abjecto π, ut ab ἀρσεν fit artus. Sic etiam χίρπον, quum proprie sumitur, ita vocari quia παραχίρπονται, hoc est, consuntur diversicolores panni, ut in vestibus et stragulis pauperiorum. At quum transfertur ad poematis genus, sic adpellari, quia ad similitudinem centonis ex diversis versibus hinc atque inde accersitis consuatur. At apud Grammaticos, ait Isidorus, Origg. lib. I, cap. 38: « Centones vocari solent, qui de carminibus Homeri vel Virgilii ad propria opera, more cen-

tonario, ex multis hinc inde compositis in unum sarcuntur corpus, ad facultatem cujusque materiæ ».

(2) *Qui primi hac concinnatione luserunt.* Quinam fuerint primi illi, non dicit. Meminit quorundam Tertullianus lib. de Præscriptionibus, cap. 39: « Vis hodie, inquit, fabulam, in totum aliam, componi, materia secundum versus, versibus secundum materias concinnatis? Denique Ovid. Geta Medeam trægædiam ex Virgilio plenissime expressit. Meus quidam propinquus, ex eodem poeta, inter cætera styli sui otia, piæcem Cebetis explicuit, etc. » Exstant Eudociæ et Probæ Falconiæ centones Virgiliani de Veteri et Novo Testamento, post Ausonii tempora scripti, et elegantissimi recentioris scriptoris Lælii Capilupi variis de rebus. Tentavit quoque Heinsius id genus poe-

luserunt. Solæ memoriæ (1) negotium sparsa colligere, et integrare lacerata: quod ridere magis, quam laudare possis. Pro quo, si per Sigillaria (2) in auctione veniret, neque Afranius Nauci daret (3), nec Cicum suum Plautus (4) offerret. Piget enim Virgiliani carminis dignitatem tam joculari dehonestasse materia. Sed quid facerem? Jussum erat: quodque est *potentissimum imperandi genus*, rogabat, qui jubere poterat, S. Im-

matiss, sed non ita feliciter meo quidem iudicio.

(1) *Solæ memoriæ*. Ἀπ' αὐτῆς; pro *solus*: sic in Eunuchō Terent. Pythias, « Mihi solæ ridiculo fuit », pro soli.

(2) *Per Sigillaria*. Macrobi. Saturn. lib. I, cap. 10, in fine: « Abunde jam probasse nos aestimo Saturnalia uno tantum die, id est, quarto decimo kal. solita celebrari: sed post in triduum propagata primum ex adjectis a Cæsare huic mensi diebus, deinde ex edicto Augusti, quo trium dierum ferias Saturnalibus addidit. A sexto decimo igitur coepit in quartum decimum desinunt; quo solo fieri ante consueverant. Sed Sigillariorum adjecta celebritas in septem dies discursum publicum et lætitiarum religionis extendit ». Statim ergo post Saturnalia, mense Decembri Sigillaria celebrabatur per Ædiles tum curules, tum plebeios, ut videre est ex his Ausonii versibus in Eclogario, ubi de Feriis Romanis: « Ædilesque etiam plebei, Ædilesque curules Sacra, Sigillorum nomine dicta, colunt ». Ea sigilla, a quorum nomine sigillaria dicta sunt, erant oscilla, seu capita stielia, quæ pro

capitibus suis in Ditis sacellum Saturni aræ cohærens, ferebant, tradito more, ut refert idem Macrobius, a Pelasgis advenis, veteribus Latii cultoribus.

(3) *Neque Afranius Nauci daret*. Hæc voce *Nauci* usus in Attellanis suis erat sæpius Afranius, ut Plautus voce *Cicum*. Hinc est quod utrumque nominat hic quasi quibus peculiarior fuerint hæc vocabula, quibus tamen et alii usi. De voce *nauci* Festus: « Nauenm ait Ateius Philologus poni pro nugis: Cincius, quod in oleæ nucis, quod intus sit: Ælius Stilo omnium rerum putamen: Glossematorum autem scriptores fabæ grani, quod hæreat in fabulo: quidam ex Græco vai xai oûyl levem hominem significari: quidam nucis juglandis, quam Verrius juglandam vocat, medium velut dissepimentum ». Pro re nihili accipitur.

(4) *Nec Cicum suum Plautus*. In Rudeute, act. II, sc. 7: « Eluas tu, an exungare. Cicum non interdum ». Festus: « Cicum membrana tenuis malorum Punicorum ». Idem habet Varro, qui et locum Plauti sed paullo aliter citat. Glossæ Philoxeni Cicum ποῦν βατόν. Punici mali

perator (1) Valentinianus, vir meo iudicio eruditus, qui nuptias quondam ejusmodi ludo descriperat, aptis equidem versibus, et compositione festiva. Experiri deinde volens, quantum nostra contentione præcelleret, simile nos de eodem concinnare præcepit. Quam scrupulosum hoc mihi fuerit, intellige. Neque anteferi volebam, neque posthaberi, quum aliorum quoque iudicio detegenda esset adulatio inepta, si cederem, insolentia, si ut æmulus emerem. Suscepi igitur similis recusanti : feliciterque et obnoxius gratiam tenui, nec victor offendi. Hoc, die uno et addita lucubratione properatum, modo inter liturarios meos (2) quum reperissem, tanta mihi candoris tui et amoris fiducia est, ut severitati tue nec ridenda subtraherem. Accipe igitur opusculum de inconnexis (3) continuum, de diversis unum, de seriis ludicrum, de alieno nostrum : ne in sacris et fabulis, aut Thyonianum (4)

pellicula. Hesychius Κικλὸς διαχωρισμός, « Ciccus separatio, seu discriminem ». Est igitur Ciccus, seu Ciccus, seu Ciccum interior membrana, qua grana discriminantur in malis Puricis. Et per translationem γὰρ, ut habent eadem Philoxeni Glossæ, res nihili.

(1) *Imperator*, etc. Sic antiqua Ugoletti editio : τὸ δ. accipit Tullius, quem sequutus sum, pro nota τοῦ Sacratissimi, quod cognomen tum Imperatorum.

(2) *Inter liturarios meos*. Liturarii (quæ vix etiam occurrit in titulo Epistolæ secundæ), sunt primæ descriptionum schedæ, lituris multis ut plurimum plenæ.

(3) *Opusculum de inconnexis*, etc. Descriptio elegans Ceutonis per Antitheta.

(4) *Aut Thyonianum*. Turnebus, Adv. lib. XII, cap. 8 : « Apud Catullum scribitur : Hic merus est Thyonianus. Quo versu significat meraca Bacchi pocula per transnominatorem : redivivus enim Bacchus, matricque fulminatæ superstes, Thynnianus vocatus est : vel potius illum dilaceratum [a Gigantibus scilicet ut habet Phurnutus] reducem sospitemque vitæ redditum [a matre Rhea] hoc nomen sacra canebant arcana : et laudat hunc Ausonii locum. Nun tamen novum in altera vita nomen acce-

mireris, aut Virbium (1); illum de Dionysio, hunc de Hippolyto reformatum. Et si pateris, ut doceam docendus ipse, *Cento* quid sit (2) absolvam. Variis de locis, sensibusque diversis, quædam carminis structura solidatur: in unum versum ut coeant, aut cæsi duo, aut unus et sequens cum medio. Nam duos junctim locare, ineptum est (3): et tres una serie, meræ nugæ. Diffunditur autem per cæsuras omnes, quas recipit versus Heroicus, convenire ut possit, aut penthemimeris (4) cum reliquo anapæsto (5), aut trochaice (6) cum posteriore segmento, aut

pisce Bacchum Phurnutus, qui rem narrat, meminit. Alii aliud Thyoniani, seu Thyonei, etymon adferunt, a Thyone scilicet, nutrice Bacchi, ut quidam volunt, ut alii, matre. Ferunt enim Bacchum, Jove concedente, matrem Semelen ab Inferis eduxisse, et immortalitate donatam, Thyonen a sacris quæ illi adtribuit, denominasse: *θύων* enim est, sacra facio. Alii ab ipso *θύω*, ob Sacra et Orgia ejus, unde et Thysdes, Bacc hæ. Aeron vult Thyoneum Bacchi filium fuisse. Fortasse Thyoneus dictus est Bæchus pro Theœnius, hoc est, *Θεῖος* Deus vini; sic enim est appellatus Bacchus, teste Hesychio, et *Θεῖος* apud Athenienses Bacchi sacra dicebantur.

(1) *Aut Virbium*. Hippolytus ab equis discerptus, quum ab Æsculapio revocatus ad vitam esset, Virhius, quasi bis vir, est adpellatus Dianæ jussu, cui conjunctum uumen coli cœpit. Vid. Ovid. Met. XV; Virgil. *Æn.* VII, vs. 761, et Pers. Sat. VI, vs. 55.

(2) *Cento quid sit*. Vide supra notam (1) hujus Præfationis, ubi etymologia *centonis* quaeritur. E.D.

(3) *Nam duos junctim locare, ineptum est*. Quod tamen Ausonius hoc ipso in Centone fecit non semel, ut videri facile potest.

(4) *Penthemimeris*. Vel *penthemimeres* πενθήμερος a πέντε quinque, ἡμισυ dimidium, et μέρος pars, quasi dicas quinque dimidias partes, hoc est, dimidios pedes, quinque semipedes, ut in tertio hujus Centonis versu: « ambo florentes ».

(5) *Cum reliquo anapæsto*. Ut in eodem versu: « Genus insuperabile bello ». Cujusmodi anapæsticnm trimetrum hypercatalectum adpellat Diomedes, sic metiendum: « Genus in-super-a-bile bel-lo ».

(6) *Aut trochaice*. Ut in hoc ejusdem Centonis « Occupat os fœsci-maque », ubi post duos primos pedes « Occupat os, faci », superest trochæus, « emque », quam cæsura trochaicam adpellat. Et posterioris segmentum, quod sequitur, « pede pede fervidus urget ».

septem semipedes (1) cum anapæstico chorico (2), aut post dactylum atque semipedem (3), quidquid restat hexametro (4). Simile ut dicas ludicro, quod Græci ὀσσηαῖον (5) vocavere. Ossicla ea sunt : ad summam quatuordecim figuras geometricas habent (6). Sunt enim æquilatera, vel triquetra (7) : extentis lineis, aut rectis angulis, vel obliquis : isoscele, vel isopleura : orthogonia quoque, vel scalena. Harum vertibula-

(1) *Aut septem semipedes.* Ἐπὶ ἡμισυῖν vel ἡμισυῖν dicitur tres pedes cum dimidio continens, ut in hoc ejusdem Centonis : « Auspiciis mani-festa si-des ».

(2) *Cum anapæstico chorico.* Puta in eodem versu : « Quo jus-tior al-ter ». Cujusmodi anapæsticum choricum (hoc est, in choris usitatum) mouometrum hypercatalectum vocat Servius.

(3) *Aut post dactylum atque semipedem.* Ut in hoc ejusdem Centonis : « Tuque pri-or ».

(4) *Quidquid restat hexametro.* Puta : « Nam-te ma-joribus ire per-altum ».

(5) Vid. Excursus ad calcem hujus poematii, pag. 526. En.

(6) *Quatuordecim figuras.* Quamquam non quatuordecim diversas figuras mox enumeret, ut tamen nihil in hoc numero mutatum velim, facit locus Fortunatianus. Et certe triangularium formarum septem omnino variae species fingi possunt : æquilatorum quidem tantum unica, eaque oxygonia ; crure pari, quæ Græci ἰσοσκελὴς vocant, tres, oxygonia seu acutis omnibus angulis, orthogonia, rectum unum angulum habens, et amblygonia quæ habet unum obtu-

sum. Similiter, et scalenorum, seu lateribus omnibus inæqualibus triangularum tres quoque pro angularum ratione species esse possunt, oxygonia, orthogonia, et amblygonia. Quod si binæ uniuscujusque speciei lamellæ in eo loculo Archimædico, seu quadrata capsula, fuisse intelligantur, fiet numerus quatuordecim, quem Ausonius et Fortunatianus habent. Mitto, quod septem prædictarum unaquæque species variari multis modis potest, prout magis vel minus acuti, aut obtusi earum anguli fient, et quod aliæ quoque quam triangulares formæ fuisse intelligi possunt. Quidni enim per hæc verba Ausonii « extentis lineis, aut rectis angulis, vel obliquis », intelligamus parallelogrammum, rectangulum, et obli-quangulum ?

(7) *Sunt enim æquilatera.* Nullo ordine hæc ab Ausonio enumerantur. Ut aliquis in iis ordo statuatur, observandum triangula dividi vel ratione laterum, seu linearum quibus comprehenduntur (de rectilineis et planis triangulis loquimur, non de curvilineis, neque de sphaericis), vel ratione angularum, quos linearum istarum, seu latera concursu suo faciunt. Ratione quidem laterum,

rum (1) variis coagmentis simulantur species mille formarum : elephantus bellua, aut aper bestia, anser volans, et mirmillo in armis (2), subsidens venator (3), et latrans canis : quin et turturis (4), et cantharus, et alia hujusmodi innumerabilium figurarum, quæ alius alio scientius variegant. Sed peritorum concinnatio miraculum est ; imperitorum junctura ridiculum. Quo prædicto, scies, quod ego posterioreth (5) imitatus sum. Hoc ergo Centonis opusculum, ut ille ludus tractatur, pari modo, sensus diversi ut congruant : adoptiva quæ sunt, ut cognata videantur : aliena ne

vel tria latera æqualia sunt, et æquilaterum triangulum dicitur, Græce *ισόπλευρον* vel duo tantum æqualia sunt, et erure pari, Græce *ισοσκελές* vel denique tribus lateribus inæqualibus, *σκαληνόν*. Ratione angulorum, vel triangulum habet tres angulos acutos, et *ἑξυγώνιον*, vel unum rectum, et *ἑρθογώνιον*, vel denique unam obtusum, et *ἑμῶλυγώνιον* adpellatur. Atque hæc triangulorum species, laterum et angulorum ratione, permisceri inter se, et septem tantum memoratas superiori uota species possunt constituere, ut patebit adtendenti. — *Fel triquetra*. Triquetrum in genere triangulum est ejusvis speciei. Hic tamen ad æquilaterum videtur ab Ausonio restringi.

(1) *Harum vertibularum*. Sive *vertibularum* legas, sive *verticularum*, perinde est : utrumque a verto. Verticulae apud Festum, Lucilium explicantem, articuli sunt seu *vertebrae* ; apud Isidorum *vertibulae* idem significant, partes scilicet il-

las ossium, quæ ita sibi junguntur, ut facile flecti et verti ossa possint. Hic eerte nihil aliud intelligere potest Ausonius, quam figuras illas ossens seu eburneas, de quibus loquutus est supra.

(2) *Mirmillo in armis*. De hac voce conf. si libet, Lips. in *Amphith.* Ed.

(3) *Subsidens venator*. Expectans feram in insidiis. Hoc enim est subsidere.

(4) *Turturis*. In recto, ut *vulturis* in versu Ennii apud Prise. lib. VI : « Vulturis in silvis miserum maudebat Hemouem ». Respexisse videtur ad Plauti locum in *Bacchid.* « Ubi ego espiam pro machæra turturem, ubique imponat in mauu alius mihi pro cæstn cantharum ». Hinc mavult Accursius *turturis* ex MS codice, quam *turris*, quod ab eo est depravatum in vulgatis a sciolo aliquo, qui rectum *turturis* uou agnosebat.

(5) *Posteriorem*, scilicet imperitorum.

interluceant : accersita ne vim redarguant : densa ne supra modum protuberent : hiulca ne pateant. Quæ si omnia ita tibi videbuntur, ut præceptum, dices me composuisse Centonem. Et quia sub imperatore(1) meo tum merui, procedere mihi (2) inter frequentes stipendium jubebis : sin aliter, ære dirutum(3) facies : ut, cumulo carminis in fiscum suum redacto, redeant versus, unde venerunt (4). Vale.

(1) *Sub imperatore meo*, Valentiniano, cujus jussu id opusculum suscepit, ut monuit Præfationis hujus initio.

(2) *Procedere mihi*, etc. Hæc e militari re petita allegoria. Contraria sunt, procedere militi stipendium, et militem esse ære dirutum. Sic vernacula nostra lingua dicimus, *ses gages courent, et il est cassé aux gages*. Festus : « *Ære dirutum* militem dicebant, quod æs dirueretur in fiscum, non in militis sacculum ». Livius, lib.V : « Placere autem omnibus iis, voluntariam extra ordinem professis militiam, æra procedere, et equiti certus numerus æris est assignatus ». Et lib.V : « Tribuni plebis ad populum ferrent, ut qui minores septem et

decem annis sacramento dixissent, iis perinde stipendia procederent, ac si septem et viginti annorum, aut majores milites facti essent ».

(3) *Ære dirutum facies*. Cave cum Bndæo, Turnebo, Vineto, nostro quoque interprete *ære dirutum* intelligas militia solum; immo intellige militem, ob nescio quod delictum, sine stipendio militari coactum. Patet illud ex eo loco Cic. Verr.V, 13 : « Aleatoris Placentini castra commemorabuntur, in quibus quum frequens fuisset, tamen ære dirutus est ». Hæc me monuit Desposius jam adnotavisse Janum Langæum in lib. Semest. XIII, cap. 2.

(4) *Unde venerunt*. Ad Virgilii loca, unde desumpti sunt.

AUSONIUS AD IMPERATORES VALENTINIANUM
ET VALENTEM.

- Æ. 5. ACCIPITE hæc¹ animis; lætasque advertite mentes,
Æ. 11. Ambo animis, ambo insignes præstantibus armis;
B. 7. Ambo florentes, *genus insuperabile bello. Æ. 4
Æ. 6. Tuque prior; *nam te majoribus² ire per Æ. 3
altum
Æ. 3. Auspiciis manifesta fides, *quo justior alter Æ. 1
Æ. 1. Nec pietate fuit, nec bello major et armis.
Æ. 4. Tuque puerque tuus³, *magnæ spes altera Æ. 12
Romæ,
Æ. 8. Flos veterum, virtusque virum, *mea maxi- Æ. 1
ma cura⁴,
Æ. 12. Nomine avum referens⁵, *animo manibusque pa-
rentem.
Æ. 6. Non injussa cano⁶. *Sua cuique exorsa la- Æ. 10
borem
Æ. 10. Fortunamque ferent. *Mihi jussa capes- Æ. 1
sere fas est.

1. *Accipite hæc.* Præstintinula est ad Augustos fratres Valentinianum et Valentem consarcinata, et ipsa ex Virgilio, ut reliqua. Porro, ut quibus e Virgilii locis desumpta hujus Centonis frusta sint scias, adjectæ sunt ad utrumque marginem notæ libros indicantes; in quibus Æ. Æneidem, B. Bucolica, G. Georgica significet.

2. *Tuque prior, nam te majoribus,* etc. Valentinianum adloquitur, cui præcipua Imperii sors obtigerat, scilicet Occidens. — *Ire per altum.*

Derogat Virgiliano sensui: intellige, evehi in cælum. Ed.

3. *Puerque tuus.* Gratianus.

4. *Mea maxima cura.* Quippe Ausonius Gratiani erat præceptor.

5. *Nomine avum referens.* Avus Gratiani, pater Augustorum Valentiniani et Valentis, fuit Gratianus, vir strenuus, sed humili loco in Pannonia ortus.

6. *Non injussa cano.* In superiori Præfatione: « Rogabat, qui jubere poterat, S. Imperator Valentinianus, etc. »

COENA NUPTIALIS.

- Æ. 5. *EXSPECTATA* dies aderat : *dignisque¹ hy- Æ. 11
menæis
- Æ. 6. *Matres atque viri*, *juvenesque ante ora pa- G. 4
rentum
- Æ. 1. *Conveniunt* ; stratoque super discumbitur ostro.
Dant famuli manibus lymphas, *onerant- Æ. 8
que canistris
Dona laboratæ Cereris², *pinguisque ferinæ Æ. 1
- Æ. 8. *Viscera tosta ferunt*. *Series longissima Æ. 1
rerum ;
- Æ. 8. *Alituum pecudumque genus*, *capreæque G. 1
sequaces
- G. 3. *Non absunt illis*, *nec oves, hædique pe- G. 4
tulci,
- G. 3. *Et genus æquoreum*, damæ,*cervique fu- G. 3
gaces.
- Æ. 11. *Ante oculos*, interque manus sunt *mitia B. 1
poma³.
- Æ. 8. *Postquam exempta fames*, et amor compressus
edendi,
- Æ. 1. *Crateras magnos statuunt*, *Bacchumque Æ. 8
ministrant.
- Æ. 2. *Sacra canunt* : *plaudunt choreas, et car- Æ. 6
mina dicunt.

1. *Dignisque hymenæis*. Nuptiis in quibus par pari jungebatur.

2. *Dona laboratæ Cereris*. Periphrastice, et metonymice panem exprimit. Laborata dicitur Ceres, quia priusquam frumentum cibo humano aptum sit, molendum est, incernendum, pinsendum, et coquendum in panem.

3. *Poma*. Notat Burmannus in genere mala et poma in amorum rebus sæpe poetis memorari, eaque ad gaudia Veneris concilianda plurimum valentia illis haberi. Vid. Serv. ad Virg. Ecl. III, 64: «Malo me Galates petit, lasciva puella»; et ib. 70: «Aurea mala decem (meo puero) misi». F.n.

- Æ. 6. Nec non Threicius¹ longa cum veste sacerdos
Obloquitur numeris septem discrimina vocum.
- Æ. 9. At parte ex alia^{*} biformem² dat tibia cantum. Æ. 10
- Æ. 4. Omnibus una quies operum; ^{*} cunctique Æ. 8
relictis
Consurgunt mensis, ^{*} per limina læta fre- Æ. 1
quentes
- Æ. 9. Discurrunt, variantque vices^{*} populusque Æ. 9
patresque,
- Æ. 11. Matronæ, pueri, ^{*} vocemque per ampla vo- Æ. 1
lutant
- Atria: dependent lychni laquearibus aureis. Æ. 1

1. *Nec non Threicius*, etc. Hæc de Orpheo Virg. *Æn.* VI. Hic pro quovis citharædo, qui chordas pulset in nuptiis.

2. *Biformem*. Ne intelligas per duo tantum foramina modulatum, sed

geminum et per duarum simul tibi-
arum, dextræ scilicet, et sinistræ
foramina erumpentem, licet ab
uoo eodemque ore simul profec-
tum. Vid. Phædri nost. edit. tom.
II, pag. 264. Ed.

DESCRIPTIO EGREDIENTIS SPONSÆ.

- Æ. 4. TANDEM progreditur^{*} Veneris¹ justissima Æ. 10
cura,
- Æ. 7. Jam matura viro, jam plenis nubilis annis,
- Æ. 1. Virginis os, habitumque gerens, ^{*} cui plu- Æ. 12
rimus ignem
Subjecit rubor², et calefacta per ora cucurrit,
- Æ. 7. Intentos volvens oculos, ^{*} uritque³ videndo. G. 3

1. *Veneris justissima cura*, quam Venus merito amat. Ed.

2. *Cui plurimus ignem Subjecit rubor*. Hypallage, pro «ignis sub-
jecit ruborem». Et hinc optime
Souchayus interpretatur: Cui ma-

gous ardor affudit ruborem, et
pervasis vultum calentem. Ed.

3. *Uritque videndo*. Passive hic,
ut et apud Virgilium, *videndo*, i. e.
quam videtur, quasi si scribatur
uritque videntes. Ed.

- Æ. 7. Illam omnis tectis, agrisque effusa juvenus,
Turbaque miratur matrum: * vestigia primi Æ. 5
Alba pedis; * dederatque comam diffundere Æ. 1
ventis.
- Æ. 3. Fert picturatas auri subtemine vestes,
- Æ. 1. Ornatus¹ Argivæ Helenæ: * qualisque videri Æ. 2
- Æ. 2. Cælicolis, et quanta solet * Venus aurea Æ. 10
contra,
- Æ. 6. Talis erat species, * talem se læta ferebat Æ. 1
- Æ. 2. Ad soceros; * solioque alte subnixa resedit. Æ. 1

1. *Ornatus Argivæ Helenæ*. In Centone ipso (cujus multa nescias, an aptius decentiusve apud ipsum Virgilium, unde arcessita sunt, locata videantur), hemistichium est: * Ornatus Argivæ Helenæ. Cælicolis et quanta solet Venus aurea

contra -. Quod in mensuram justici carminis ex MS cod. duntaxat uno, ita integrandum est: * Ornatus Argivæ Helenæ: qualisque videri Cælicolis, et quanta solet Venus aurea contra, talis erat species -. MARIANGELUS ACCURSIVUS.

DESCRIPTIO EGREDIENTIS SPONSI.

- Æ. 9. At parte ex alia * foribus sese intulit altis Æ. 11
- Æ. 9. Ora puer prima signatus intonsa juventa,
Pictus acu chlamydem auratam¹, * quam Æ. 5
plurima circum
- Purpura Mæandro duplici Melibœa² cingit,
- Æ. 10. Et tunicam molli mater quam neverat auro;
- Æ. 1. Os, humerosque Deo similis, * lumenque Æ. 1
juventæ.
- Æ. 8. Qualis, ubi Oceani perfusus Lucifer³ unda

1. *Chlamydem auratam*. Indumentum Imperatorum et militum, cujus oras gemina prætexta purpurea flexu sinuoso et in se remanebilia cingit. Ed.

2. *Melibœa*. Melibœensis, ex Meli-

bœa Thessaliæ civitate, teste Servio.

3. *Lucifer*, Phosphorus; stella Veneris, quam Oceano tingi ex more poetarum dicit, qui mane emergere mari astra, et in illud condi vespere putant.

- Extulit os sacrum cælo; * sic ora ferebat, Æ. 3
 Sic oculos, * cursuque amens ad limina tendit. Æ. 2
 Æ. 2. Illum turbat amor, figitque in virgine vultus:
 Æ. 1. Oscula libavit, * dextramque amplexus in- Æ. 8
 hæsit.

OBLATIO MUNERUM.

- Æ. 5. INCEDUNT pueri, pariterque ante ora parentum
 Dona ferunt, * pallam signis, auroque ri- Æ. 1
 gentem,
 Æ. 11. Munera portantes, auri que eborisque talenta ¹,
 Et sellam², * et pictum croceo velamen acan- Æ. 1
 tho.
 Æ. 1. Ingens argentum mensis, * colloque monile Æ. 1
 Baccatum³, et duplicem gemmis auroque coronam.
 Æ. 5. Olli serva datur⁴, * geminique sub ubere nati. Æ. 5
 Æ. 10. Quatuor huic juvenes, * totidem innuptæ- Æ. 2
 que puellæ:
 Æ. 5. Omnibus in morem tonsa coma. * Pectore Æ. 5
 summo
 Flexilis obtorti per collum circulus auri⁵.

1. *Talentā*. Verti pondera. Est enim talentum, non numerus, sed pondus pecuniæ. Atticæ quidem sexaginta minarum Atticarum erat. Sed de his vide Budæum de *Asse*; et nos in *Martial*. t. I, p. 491. Ed.

2. *Et sellam* curulem vel gestatilem; cujusmodi Hexaphoris, vel Octophoris matronæ utebantur. — *Acantho*. Foliis acanthi opere Phrygio expressis: cujusmodi foliis ornantur columnarum Corinthiarum capitula.

3. *Monile Baccatum*. E baccis margaritarum.

4. *Olli serva datur*. Olli ad sponsam referendum in interpretatione, huic vero ad sponsum, respiciens ad munerum genus utrique conveniens.

5. *Flexilis obtorti circulus auri*. Vel quod hujus modi torques ex annulis aureis tortis et inflexis constarent, vel quod essent funiculi filis aureis tortis contexti. Unde *torquis* a torquendo. Ed.

EPITHALAMIUM UTRIQUE.

- Æ. 12. Tum studio effusæ matres * ad limina du- Æ. 10
cunt.
- G. 4. At chorus æqualis, * pueri innuptæque pu- Æ. 2
ellæ,
- G. 2. Versibus incomptis ludunt : * et carmina Æ. 6
dicunt.
- B. 8. O digno conjuncta viro, * gratissima con- Æ. 10
jux,
- Æ. 1. Sis felix, * primos Lucinæ¹ experta labores, G. 4
G. 4. Et mater. Cape Mæonii carchesia² Bacchi.
- B. 8. Sparge, marite, nuces³. * Cinge hæc altaria B. 8
vitta,
- Æ. 8. Flos veterum, virtusque virum : * tibi duci- B. 8
tur uxor,
- Æ. 1. Omnes ut tecum meritis pro talibus annos

1. *Primos Lucinæ*, etc. Metonymice primum partum exprimunt, quem sponsæ optant felicem. Notum, Lucinam, seu Junonem Lucinam, seu Ilithyiam, Deam esse puerperiarum præsidem.

2. *Mæonii carchesia Bacchi*. Carchesia sunt tabulata illa, quæ in summis navium malis sunt : *les hunes*. Ab iis pocula quædam figuræ consimilis Carchesia dicta, ut hoc loco. Bacchus porro Mæonius dictus est, a Mæonia Minoris Asiæ regione, in qua nullas præter vitem arbores nasci ferunt.

3. *Sparge, marite, nuces*, ex Ecloga VIII Virgilii, ad quem locum Servius : - Idem Varro spargendarum nucum hanc dicit esse rationem, ut Jovis omniæ matrimo-

nium celebretur, ut nupta matrona sit sicut Juno. Nam nuces in tutela sunt Jovis, unde et juglandes vocantur, quasi Jovis glandes. Nam illud vulgare est, ideo spargi nucees, ut a rapientibus pueris fiat strepitus, ne puellæ vox virginitatem deponentis possit audiri, etc. - Mos hic fluxisse a Græcis videtur. Apud Athenienses enim, novus maritus nuces juglandes, amygdalas, aliaque id genus spargebat, largitionis gratia. Atque hæc *καραχόματα* vocabant, quasi dicas, effusiones. — *Cinge hæc altaria vitta*. Morem aliquem in nuptiis usitatum tangit. Cingebatur fortasse ara, ut, oni addicta viro, materfamilias pudicitiam adversus alienos muniam undique habere debere ostenderetur.

Exigat; et pulchra faciat te prole parentem.

Æ. 9. Fortunati ambo, * si quid pia numina pos- Æ. 4
sunt.

Æ. '3. Vivite felices. * Dixerunt, currite, fuis¹, B. 4
Concordes stabili fatorum numine² Parcæ.

1. *Dixerunt, currite, fuis.* Sic Catull. in Epith. Pel. et Thet. Carm. LXI, v. 321, inducit Parcas nascituri Achilles fata canentes. Ed.

2. *Numine, i. e. decretum.* Numen et nutus a nuo (unde annuo, et abnuo) non modo Deum, sed nulum et voluntatem significat.

INGRESSUS IN CUBICULUM.

G. 4. POSTQUAM est in thalami pendentia pumice tecta
Perventum, * licito tandem sermone fruuntur. Æ. 8

Æ. 8. Congressi jungunt dextras; * stratisque re- Æ. 4
ponunt.

Æ. 1. At Cytherea novas artes, * et pronuba¹ Juno Æ. 4

Æ. 11. Sollicitat: suadetque ignota lacessere bella.

Æ. 1. Ille ubi complexu * molli fovet: atque re- Æ. 8
pente

Accepit solitam flammam, * lectumque ju- Æ. 4
galem;

Æ. 6. O virgo, nova mi facies! * Gratissima conjux, Æ. 10

Æ. 6. Venisti tandem, * mea sola, et sera voluptas! Æ. 8

Æ. 2. O dulcis conjux, non hæc sine numine Divum

Æ. 12. Proveniunt! * placitone etiam pugnabis Æ. 4
amori?

Æ. 4. Talia dicentem jamdudum aversa tuetur!

Æ. 12. Cunctaturque metu, telumque instare tremiscit:

Æ. 1. Spemque metumque inter, * funditque has Æ. 5
ore loquelas:

1. *Pronuba Juno.* Παράνυμφος Græcia. *Zygia Juno* apud Apuleium, i. e. conjugalis, a ζυγός, seu

ζεύγνυμι. Medea apud Senec. "Dii conjugales, tuque Genialis tóri Lucina custos."

- Æ. 10. « Per te, per, qui te talem genuere, parentes,
 B. 2. O formose puer, * noctem non amplius unam Æ. 1
 Æ. 9. Hanc tu, oro, solare inopem, * et miserere Æ. 10
 precantis !
 Æ. 12. Succidimus ! Non lingua valet, non corpore notæ
 Sufficiunt vires; nec vox aut verba sequuntur ! »
 Æ. 9. Ille autem : « Caussas nequidquam nectis inanes ».
 Æ. 12. Præcipitatque moras omnes, * solvitque pu- Æ. 4
 dorem.

PARECBASIS.

HACTENUS castis auribus audiendum mysterium nuptiale, ambitu loquendi, et circumitione velavi. Verum quoniam et Fescenninos (1) amat celebritas nuptialis, verborumque petulantiam notus vetere instituto ludus admittit; cætera quoque cubiculi et lectuli operta prodentur, ab eodem auctore collecta: ut bis erubescamus, qui et Virgilium (2) facimus impudentem. Vos, si placet, hic jam legendi modum ponite: cætera curiosis relinquit.

(1) *Et Fescenninos.* Vossianus alter particulam *et* ante *Fescenninos* inserit.

(2) *Qui et Virgilium facimus impudentem.* Hic oon videtur Ausonius ire in seotentiam eorum, qui Priapeia et Latinos lusus, si oon omnes, maxima saltem ex parte Virgilium auctorem habere existimant; ut Carrio ad Val. Flacc. III, 709, et hunc indicari Burmannus putat a Maserio ad ejusdem poetæ lib. V, 643, ubi dicit : « Opusculum hoc

ab eo editum, qui si unda Parthenius est, sale tamen Gnidius ». Favere quidem his posset, quæ leguntur apud Serv. ad init. Æn. I, ubi inter reliqua Virgilii scripta eoumerat Priapeia. Sed Jos. Scalig. admonuit frustra hæc Parthenim, seu Virgilio, a viris doctis tribui, et potius Petronio noonulla adjudicanda esse censuit. In eadem seotentia sunt P. Bembus, Dissert. de Culice Virg. p. 790, et Vossius de Poet. Lal. cap. 2, p. 27. Eo.

IMMINUTIO¹.

- Æ. 11. POSTQUAM congressi * sola sub nocte per Æ. 6
umbram,
G. 3. Et mentem Venus ipsa dedit, * nova prælia Æ. 3
tentant.
Æ. 10. Tollit se arrectum : * conantem plurima Æ. 9
frustra,
Æ. 10. Occupat os, faciemque; * pedem pede fer- Æ. 12
vidus urget,
Æ. 7. Perfidus alta petens : * ramum qui veste la- Æ. 6
tebat²
B. 10. Sanguineis ebuli baccis, minioque rubentem,
Æ. 12. Nudato capite, * et pedibus per mutua nexis, Æ. 7
Æ. 3. Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen
ademptum,
Æ. 10. Eripit a femore, et trepidanti fervidus instat.
Æ. 1. Est in secessu, * tenuis quo senita ducit, Æ. 11
Æ. 8. Ignea rima micans : * exhalat opaca mephitim. Æ. 7
Æ. 6. Nulli fas casto sceleratum insistere limen.
Æ. 7. Hic specus horrendum. * Talis sese halitus Æ. 6
atris
Æ. 6. Faucibus effundens, * nares contingit odore. Æ. 9
Æ. 11. Huc juvenis nota fertur regione viarum :
Æ. 5. Et super incumbens * nodis et cortice crudo Æ. 9
Æ. 9. Intorquet, summis adnixus viribus, hastam³.

1. *Imminutio*. Usurpavit imminutionem pro primo congressu, quod tum virginitas imminuatur. Sic Plautus in *Cistellaria*, * imminuere pudicitiam -, dixit pro auferre. TURNEBUS.

2. *Ramum qui veste latebat*. Nævius apud Nonium : « Puerum mu-

lieri præstare nemo scit, quanto melior sit, cujus vox gallulascit, cujus jam ramus roborascit ». Tollerius, apud quem pro *Nævio* legitur *Novius*, minus usitatus.

3. *Hastam*. Est illud festivissimum parodiarum genus, quoniam servatis iisdem verbis sententia longe

- Æ. 11. Hæsit, virgineumque alte bibit acta cruorem.
 Æ. 2. Insonuere cavæ, gemitumque dedere cavernæ.
 Æ. 11. Illa manu moriens telum * trahit : ossa sed inter
 G. 3. Altius ad vivum persedit * vulnere mucro. Æ. 11
 Æ. 4. Ter sese adtollens cubitoque innixa levavit,
 Ter revoluta toro est : * manet imperterritus Æ. 10
 ille.
 Æ. 3. Nec mora, nec requies ; * clavumque adfixus Æ. 5
 et hærens
 Nusquam amittebat, oculosque sub astra tenebat.
 Æ. 6. Itque, reditque viam totiens, * uteroque Æ. 2
 recusso
 Æ. 9. Transadigit costas, * et pectine pulsat eburno. Æ. 6
 Æ. 5. Jamque fere spatio extremo, fessique, sub ipsam
 Finem adventabant : * tuin creber anhelitus Æ. 5
 artus,
 Aridaque ora quatit : sudor fluit undique rivis ;
 Æ. 11. Labitur exsanguis ; * destillat * ab inguine G. 3
 virus.

alio detorquetur. Velut illud apud Ausonium in Centone, quem totum eo genere confecit : « Intorquet summis aduixus viribus hastam ». Nam quum legisset apud Virgilium id de Pandaro dici, qui Turnum oppugnabat, ad nugas nuptiales transtulit. RUTGERSIUS, Lect. lib. II, cap. 2. — *Hastam* quoque in Priapeis, epigr. 45 : « Velle quid hanc dicas, quamvis sim ligneus, hastam ? » et epigr. 57. Hastam vero hac in re vocem esse uequitie docet Menag. ad Diogen. Laert. lib. VI, cap. 53. Ed.

1. *Telum*. Hoc sensu quoque in Priapeis usitatum, ut et *vulnus* vs. seq. Martial. XI, 79 : « cupido

dabit illa marito Dum metuit teli vulnera prima novi ». Sic in venustissimo epigr. de Arethusa, Anth. t. I, p. 692, legendum est : « Inque modos omnes, ductus imitata tabellæ, Transent, et telo pendeat illa meo », quod Ruhkenius ex interioribus artis amatorie mysteriis explicat de venerea palæstra, quam *κλῆριον* dicunt Græci, et de qua Ovid. Art. Am. III, vs. 777 : « Parva vehatur equo ; quod erat longissima, numquam Thebais Hectoreo uupta resedit equo ». Ed.

2. *Destillat*. Sic in emendationibus Virgilii libris omnibus hæc vox scribitur. Vide ad Virg. nost. edit. tom. I, p. 465. Ed.

CONTENTUS esto, Paule mi,
Lasciva, Paule, pagina:
Ridere nil ultra expeto.

Sed quum legeris, adesto mihi adversum eos, qui,
ut Juvenalis ait,

Curios simulant, et Bacchanalia vivunt:

ne forte (1) mores meos spectent de carmine.

Lasciva est nobis pagina, vita proba,

ut Plinius dicit(2). Meminerint autem, quippe erudi-
ti, probatissimo viro Plinio in poematibus lasciviam,
in moribus constitisse censuram. Prurire opusculum
Sulpitiæ, frontem caperare (3): esse Apuleium in

(1) *Ne forte*. Omnia nostra exemplaria habent *fortasse*; sed istud pro *forte* scripsisse potuit imperitus et negligens librarius. Ego enim sicut, si *forte*, ita et, *ne forte*, tam frequenter apud bonos auctores invenio, veluti apud Virgilium, Ecl. III, 29: « ne forte recuses », et Ciceronem ad Quintum fratrem, Epist. II: « Ne forte me in Græcos tam ambitiosum factum esse mirere », ut ubicumque si *fortasse*, et *ne fortasse* in illis reperio, mendum esse suspicet. VIXITUS.

(2) *Lasciva est nobis*... ut Plinius dicit. Hic ultimus versiculus apud Martialem quoque legitur. Sed idem versus potuit a duobus usurpari, ut sunt aliquot apud Ovidium et Tibullum. Quare inepte hic quidam pro Plinio Martialem substituerunt: quum notissimum sit ipsum Plinium lascivos versiculos scripsisse.

Quod vel ex ipso Plinio patet ad Pontinum, Epist. lib. VII. SCALIGER. — Meminit non semel Plinius junior, de quo hic sermo, edita a se carmina, quæ, post Ausonii tempora, intercidere potuerunt. Eorum sane lasciviam excusare nititur dualius præsertim Epistolis.

(3) *Prurire opusculum Sulpitiæ, frontem caperare*. Alter scriptus, teste Tollio, habuit: *Prurire opusculum, Sulpitiæ frontem caperare*, nullo quidem sensu. In eo enim membro, ut in exteris, debet esse oppositio. Præterea Sulpitiæ exstat Satira, et apud Juvenalis in interpretem, obscœni, ut videtur, operis fragmentum: « Ne me Cadurcis destitutam fasciis, Nudam Caleno concubantem proferat ». De eadem Sulpitia meminerunt quoque Martialis, et Sidonius, Carm. IX: « Non quod Sulpitiæ jocus Thaliæ

vita philosophum, in Epigrammatibus (1) amatorem; in præceptis omnibus exstare severitatem, in Epistolis ad Cærelliam (2) subesse petulantiam. Platonis Symposion composita in ephebos Idyllia continere (3). Nam quid Anniani Fescenninos (4)? quid antiquissimi poetæ Lævii (5) Erotopægnion libros lo-

Scriptis blandiloquum suo Caleno.

(1) *In Epigrammatibus amatorem.* Perierunt inter alia, hæc Apuleii Madaurensis amatoria, de quibus ipse in priore Magiæ Apologia.

(2) *In Epistolis ad Cærelliam.* Hic excidit nomen disertissimi nepotum Romuli. Nam Cærellia ista nihil ad Apuleium pertinet, sed studio philosophiæ familiaris fuit Ciceroni, cujus ipse meminit lib. XII ad Atticum, et lib. XXIII: «Mirifice Cærellia studio videlicet Philosophiæ flagrans, etc.» Cujus etiam consuetudinem viro sanctissimo improbrant obrectatores ejus Fusius Calenus non magis, quam Dio. Fuit igitur: *Ciceronis in præceptis omnibus.* Sic adpellat innocentes jocos: si tamen illæ Ciceronis Epistolæ fuerunt, et non lascivientium ingeniorum: quales qui in eum Sallustii, et in Sallustium ejus declamationes subjecerunt. Gæonov. — Meminit harum Ciceronis ad Cærelliam Epistolarum Quintilianus. Instit. lib. VI, cap. 3: «Etiam illud quod Cicero Cærelliæ scripsit reddens rationem, cur illa C. Cæsaris tempora tam patienter toleraret: Hæc aut animo Catonis ferenda sunt, aut Ciceronis stomacho». TOLLIVS.

(3) *In ephebos Idyllia continere.* Platonis nulla carmina exstant, nisi

amoris Elegia. Nam cætera omnia (credo, quod tam lepida non erant) igni deussit: Apuleius Apologiæ fere initio; ubi et puerum quem amavit *Astera* vocat; aliaque Epigrammata amatoria Platonis recenset, quæ vide. SCRIVERIUS.

(4) *Anniani Fescenninos.* Qui canebantur in nuptiis, ut Festus auctor est. Equalem sibi fuisse tradit Gell. Noct. Att. lib. XX, cap. 1: «Annianus poeta in fundo suo, quem in agro Phalisco possidebat, agitare erat solitus vindemiam hilare atque amoniter. Ad eos dies nie et quosdam familiares vocat». Fescenninos autem sic dictos vult Festus, vel quia ab urbe Fescennia adlati, vel quia fascinum putabantur arcere.

(5) *Lævii.* Perperam legitur *Livius*. *Lævius* est is qui poema *Iscripsit*: item *Erotopægnia*. Quæ lascivissima fuisse indicat tum titulus, tum etiam Ausonius ipse. Sed molles ex illis adferantur versiculi isti de corona plectili: «Audromacha per ludum manu Lascivula, tenellula Capiti meo trepidans, luhens Insolita plexit munera». Lævii mentio est apud Porphyriouem Horatii interpretem, lib. III, Od. 1, vs. 2: «Carmina non prius audita. Romanis utique non prius audita. Quamvis *Lævius* Lyrica ante Horatium scripserit». SCALIGER. — Hunc

quar? quid Evenum (1), quem Menander sapientem vocavit? quid ipsum Menandrum? quid comicos omnes, quibus severa vita est et læta materia? Quid etiam Partheniam dictum caussa pudoris (2)? qui octavo Æneidos (3), quum describeret coitum Veneris atque Vulcani, ἀισχροσμενίαν (4) decenter immiscuit. Quid in tertio Georgicorum de submissis in gregem maritis? nonne obscœnam significationem honesta verborum translatione velavit? Et si quid

locum emendavit Had. Junius, reposuitque *Lævii*, pro *Livii*, quod antea legebatur. Citat e *Lævii Erotopagnis* hæc Nonius: «Nocte ut opertus amictu latibuletur». Et istos Apuleius in *Apologia* versiculos, ut emendavit Salmasius: «Antipathes illud querito, Philtra omnia nodique irruunt, Trochus, pili, ungues, tœniæ, Radiculæ, herbæ, surculi, Sauri, illices, bicodulæ, Hiumentum dulcedines». E quibus patet, quæse Lævium Poeta noster in sui defensionem adduxerit. TOLLIVS. — Hunc Lævium Werns. in præf. ad hujus op. t. II, Livium Andronicum esse putat. Ed.

(1) *Quid Evenum*. Huc multa ex Gyraldo congestit Scriverius de duobus Evenis, iisdemque e Paro insula, et *Elegiographis*. Sed miror Had. Junium pro *Eveno* reponi velle *Euhemerum*. Certe, ex iis quæ adfert, non efficitur, poetam fuisse Euhemerum aut *Erotica* scripsisse. Immo constat Evenum amatorii scribendis animum adpulisse, tum ex Artemid. lib. I, cap. 5, tum ex Arriano in *Epictetum*, ubi hæc legere est, ἀντὶ Χρυσίππου, καὶ Ζήνωνος Ἀργιεύδαν ἀναγιγνώσκεις, καὶ Εὐθε-

νὸν, οὐδὲν ἀπολύλακας. Solent quidem Evenus et Euhemerus a librariis confundi, ut jam a Carione et Nunniesio observatum.

(2) *Quid etiam Partheniam dictum caussa pudoris?* Sic vulgo creditur Virgilium Neapoli adpellatum fuisse ἀπὸ τοῦ παρθένος, quod instar virginis moribus esset castissimis. Verum obstant Bucolica, et quæ de illius nimia in pueros propensione memoriam prodita sunt. Igitur malim accedere Huetio. Censet nimirum idcirco Neapoli *Partheniam* dictum, quod Virginium pro Virgilio gens Græca acciperet. HUXTIAN. p. 127.

(3) *Octavo Æneidos*. En versus quibus Veneris atque Vulcani coitum describit: «Optatos dedit amplexus, placidamque petivit Conjugis infusus gremio per membra quietem».

(4) *ἀισχροσμενίαν* [Ἰσχροσμενίαν]. Commutatione literarum hand impariliū, mende hic obscuritas contracta est. Meo igitur ipsius periculo, ἀισχροσμενίαν emendabis, hoc est, pudicam turpitudinem. Compositione sane lepida eruditæque, nec ab eo remota penitus, quod Gellius hunc quoque Vulcani

in nostro joco, aliquorum hominum severitas vestita condemnat, de Virgilio arcessitum sciat. Igitur cui hic ludus noster non placet, ne legerit: aut quum legerit, obliviscatur: aut non oblitus, ignoscat. Etenim fabula de nuptiis est: et velit, nolit, aliter hæc sacra non constant (1).

Venerisque congressum, pndise-
cretum nominarit, *σεμνὸν* enim pn-
dicum dicimus, *αἰσχρὸν* turpe, per-
stricta scilicet voce (ut ait Plato in
Cratylo) quæ fuerit *αἰσχρόπουν*, quasi
ἀσι γαῖαν ποῦν, id est, semper im-
pediens fluxum, quod vituperan-

dum sit agitationis obstaculum.

MARIANGELUS ACCURSIUS.

(1) *Aliter hæc sacra non constant.*
Erasmus Adagio 88, Centuriam 4,
Chiliad. 2: «Hoc adagio licebit nti,
si quando fatebimur culpam, sed
quæ rei locoque conveniat». VIN.

EXCURSUS.

Ludicro quod Græci, etc. Multis mendis deformata sunt verba Ausonii in re scitu dignissima; adeo, ut mendosa editio bono viro et erudito Brodæo imposuerit, quem et alii quoque sequuti sunt. Non enim ullus lusus est ossiculorum, ut ipse putat. Neque umquam tale quid Veteres habuerunt. Hoc enim a mente Ausonii alienissimum. Neque animadvertit, quid interesset inter lusum, et « ludicrum » : hoc est, inter παιδῖαν, καὶ παίρνιν. Sed fefellit hominem, ut dixi, lectio mendosa, ζεμπυχίαν pro ζεμάτιον et *ossicula* pro *oscilla* legentem. Ac ne hæc quidem tantummodo mendosa, sed et sequentia male ab interpunctionibus accepta sunt. Quæ prius ita, uti legenda sunt, proponam : deinde ad eorum interpretationem aggrediar. Nam ita et emendandum, et interpungendum : « Simile ut dicas ludicro, quod Græci ζεμάτιον vocavere. *Oscilla* ea sunt. Ad summam quatuordecim figuras Geometricas habent. Sunt enim æquilatera, vel triquetra, extensis lineis : aut rectis angulis, vel obliquis : isoscele, vel isopleura : orthogonia quoque, vel scalena. Harum vertibularum variis coagmentis simulantur species mille formarum; elephantus bellua, aut aper bestia, anser volans, et mirmillo in armis, subsidens venator, et latrans canis, quin et turris, et cantharus, et alia hujusmodi innumerabilium figurarum, quæ alius alio scientius variegant ». Hæc verba ita procul dubio legenda sunt, et distinguenda. Nam quin recte ζεμάτιον, et *oscilla* emendaverimus, præter conjecturam certissimam, qua usi sumus, fidem fecerit vetus Glossarius, in quo scriptum legitur : *Oscillum*, ζεμάτιον sunt enim larvæ et προσωπίαι, ut ex Macrobio cognoscimus, quæ in αἰώραις, et jactationibus ludicris Rustici ori opponebant, ut essent ma-

gis ridiculi. Virgilius in libro sec. Georg. vs. 387: « Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis ». Intelligit enim *Oscilla* ex corticibus arborum: quem morem Atheniensium tangit et Maurus Terentianus. A quo jactationes ipsas, et cernuationes, quas Græci vocant αἰώπας, etiam *Oscilla* adpellarunt. Idem: « Oscilla ex alta suspendunt mollia quercu ». Hic autem apud Ausoninm nostrum et ipsæ larvæ sunt, seu personæ, quæ sic aptæ et coagmentatæ erant: ut articuli ejus vertibulæque, quibus commissæ erant, in omnem partem flecterentur, et figuras omne genus exprimerent. Eæ in convivium medium jaciebantur, et illis eas figuras Rex convivii exprimebat, ut mutationis et brevitatis vitæ commonefaceret: et propterea bibendum esse, ut nihil de fructu hujus vitæ pereat, diceret. Id omnino plane ac diserte ex Petronio cognoscet. Cujus verba adposui: « Potantibus ergo, et accuratissime lautitias nobis mirantibus, larvam argenteam adtulit nobis servus sic aptam, ut articuli ejus vertebræque locatæ in omnem partem flecterentur. Hanc quum super mensam semel iterumque abjecisset, et catenatio mobilis aliquot figuras exprimeret, Trimalcio adjecit: Heu, heu nos miseros! quam totus homuncio nil est! * * * Sic erimus cuncti, postquam nos auferet Orcus. Ergo vivamus, dum licet esse bene ». Plin. lib. VII, cap. 53: « Quum populo admodum placuisset, et natali die suo convivium haberet, edita cœna calidam potionem in pultario poposcit, simulque personam ejus diei acceptam intuens, coronam e capite suo in eam transtulit ». Ubi de persona quæ in conviviis circumferebatur intelligendum. Ex quibus primum mentem Ausonii ita aperimus, ut nihil potuerit melius excogitari; et somnium Brodæi de *ostomachia*, et *ossiculis* explodimus. Deinde indicatur usus earum larvarum. Quod iis in conviviis præsentis celeris mutationis vitæ commonefacerent. Nam alioqui semper in conviviis mortis mentionem injiciebant, et caput mortui, ubi ejus larvæ copia non erat, vel in mensa adponebant et manibus versabant, vel e tri-

cliniq̃ seu stibadio suspendebant : ut eo uterentur ad eamdem rem, ad quam et larva illa; hoc est, ad hortandum ad bibendum. Quod novimus ex Epigrammate Græco, in quo non solum caput mortui, seu cranium, idem facit quod apud Petronium larva; sed et ea exhortatio pro cumulo subjicitur, quam addidit Trimalcio in Epigrammate suo. Horum συμποτικῶν ἐπιγραμματῶν pleni sunt libri Vêterum, præsertim Martialis, et Græcorum. Neque dubium est, quin in cœnatione seu stibadio Domitiani Cæsaris, quod propter exiguitatem ipse vocavit *Micam auream*, a tholo penderet cranium mortui, quod mortis admoneret. Id Martialis videtur velle hoc in *Micam auream* Epigrammate; « Mica vocor : quæ sim, cernis : cœnatio parva. Ex me Cæsareum suspicis inde tholum. Frange toros : pete vina : rosas cape : tingere nardo. Ipse jubet mortis te meminisse Deus ». Videtur enim in tholo ipso larva illa, aut cranium fuisse. Hunc autem morem homines in convivio mentione mortis ad hilaritatem provocandi ab Ægyptiis accepisse videntur. Herodotus, lib. II. SCALIGER.

Στοματικόν. De ludicro ἑσματικῶν, quæ ossicula sunt, noli dubitare quin vere divinarim. Legendum apud Ausonium : « Simile ut dicas ludicro quod Græci ἑσματικῶν vocavere. » Ossicula ea sunt. Perperam hodie *oscilla* ibi legas, et σματικῶν. Nec moror Glossas, quæ σματικῶν etiam scribunt, nempe pro ἑσματικῶν. Sic σχῖνα κόμματα vocant quæ sunt σχῖνα et *Schiadicis* puto reperiri apud Marcianum Capellam pro *Ischiadicis*. Inde *Schiaticam* vocamus hodie hunc morbum, sive dolorem, pro σχιαδικῇ. ὀσσωσι est ossiculare. Inde ἑσμάματα et ἑσματικά. Hæc in Scheda Cl. Salmasius. Magnus Felix Ennodius, Episcopus Ticinensis, in Epigrammatibus, DE STOMATIO EBURNEO : « Sollicitata levi marcescunt corda virorum Tormento : fas est ludere virginibus. Frangunt, Marmaricis elephas quod misit ab arvis, Per micas sparsum mox solidatur opus. De Pœno teneræ discunt cum fraude joci. » Nam ridere necis mûnere, femineum est. Angusta norunt res

mille includere capsâ : Omne ebur hoc, mulier, pectoris arca tui est. Quo Epigrammate hoc ludicri genus graphice, et plenius quam ab Ausonio describitur. Primum ostendit ossicula hæc eburnea fuisse, quæ frustillatim sparsa, in unum coagmentarentur, mille formas et simulacra, quod et Ausonius monet, variegata concinnatione representantia. Deinde videtur Antistes Ticinensis, non sine aliquo morsu et sale in sequiorem sexum, innuere hoc ludicrum Pœnis deberi, atque ex Africa in Europam translatum : si quidem me, vulgatas editiones castigantem, audias, in quibus legitur : *De pœna teneræ*, et mendosius *De pœna temeræ*. Quod si emendandum ita, ut dixi, non sit, tentabunt alii melius, et exponent quid hic et sequenti pentametro, sive auctor, sive librarii velint, quod equidem cum ignarissimis scio. Quis autem ignorat, *Punicam fidem*, proverbii nobilitatam? quæ *Pœna fides*, Auson. Epist. X, 42. De fluxa mulierum fide nihil attinet dicere. Porro, adparet ex hoc loco, ossicula hæc capsula recondi solita, *ad res mille*, ut ait Ennodius, indidem promendas, quum animi relaxandi causa puellæ hac arte vellent ludere. Doctissimus Sirmondus, in notis suis ad illum auctorem, interpretatur *Stomatium eburno*, oscillo : et Glossarii locum adhibet, putatque eodem spectare larvam argenteam Petronii Arbitri, cujus catenatio mobilis diversas figuras exprimebat. Qui quum hunc errorem Scaligero, quem sequitur, communem habeat, refutatione alia non indiget. Hæc scripseram, quum iterato de hoc ludicro cum amico meo Cl. Salmasio loquutus, accepi ab illo locum Atilii Fortunatiani, qui de Metris scripsit, et locum quidem emendatiorem quam in editionibus; capite de Hendecasyllabo Phalæcio : - Nam si locus ille Archimædus quatuordecim eboreas lamellas [ecce totidem agnoscit Ausonius] quarum anguli varii sunt, in quadrata forma inclusas habet, componentibus nobis aliter atque aliter, modo galeam, modo sicam, alias columnam, alias navem figurat, et innumerabiles efficit species; solebatque nobis

pueris hic locus ad confirmandam memoriam plurimum prodesse; quanto majorem potest nobis adferre voluptatem, quantoque plenior utilitas carmina inter manus habentibus metrorum varia tractatio, quum subinde apud Poetas ea, quæ fallunt imperitos, metra inserta numeris, et intermixta carminibus deprehendamus? • Distorta vulgo hæc verba, et interpunctione laborant, etiam in Putschiana editione: *quando et quandoque* perperam legitur, pro *quanto et quantoque*. Jam *quadrata* illa *forma*, in qua inclusæ lamellæ angulis variis, ipse locus est: *capsam* vocat Ennodius. *Scrivenerius*.

AUSONII TECHNOPÆGNION*.

AUSONIUS PACATO(1) PROCONSULI.

Scio mihi apud alios pro laboris modulo laudem
non posse procedere. Quam tamen si tu indulseris, ut
ait Afranius in *Thaide* (2),

Majorem laudem (3), quam laborem invenero.

Quæ lecturus es, Monosyllaba sunt, quasi quædam

* Vocis etymon habes pag. seq. nota ultima. Vox *Technopægnion* est ab Ausonio ficta, nec alibi, quod sciam, occurrit. — Exstant tamen Livii vel Lævi Andronici cujusdam, quem Wernsd. inter Poetas lyricos citat, *Erotopægnia*. Ed.

(1) *Pacato*. Hic est Latinus Drepanius Pacatus.

(2) *Ut ait Afranius in Thaide*. Unus ex decem comicis qui post Livium Andronicum claruerunt; Terentio junior, ut patet ex eo Afranii versu quem adlegat Vossius: « Terentio non similem dices quempiam ». Afranii, Cæcilli, Terentiique opera dulces Latini sermonis facetias floruisse tradit Vell. Patercul. lib. I. Togatis excelluisse Afranium auctor Quintil. lib. X, cap. 1, at moribus fuisse perditis; unde idem Quintil. ait: « Utinam

non inquinasset argumenta puero-
rum fœdis amoribus, mores suos
fassus ». Menandrum præcipue imi-
tatus est, et ab ipso permulta se
sumpsisse non diffitetur, ut in
Compitalibus, ubi obrectatoribus
suis respondens hæc ait: « Fateor,
sumpsi non a Menandro modo,
Sed ut quisque habuit, quod con-
veniret mihi: Quod me non posse
melius facere credidi ». Intercide-
runt ejusdem scripta, nisi quod a
veteribus Grammaticis quædam ex
fabulis variis loca proferuntur:
quæ vide inter veterum Poetarum
fragmenta, ubi miraberis versum
ab Ausonio laudatum, « Majorem
laudem, quam laborem invenero », desiderari, saltem in ed. Lond.

(3) *Majorem laudem*. Hic est ver-
sus senarius ex Afranii comœdia
togata, cui nomen *Thais*.

puncta sermonum : in quibus nullus facundiæ locus est, sensuum nulla conceptio, propositio, redditio (1), conclusio, aliaque sophistica (2), quæ in uno versu esse non possunt : sed cohærent ita, ut circuli catenarum separati. Et simul ludicrum opusculum texui, ordiri majuscula solitus (3) : sed in tenui labor (4), at non tenuis gloria, si probantur. Tu facies ut sint aliquid (5). Nam sine te Monosyllaba erunt, vel si quid minus. In quibus ego, quod ad usum pertinet (6), lusi : quod ad molestiam, laboravi. Libello Technopægnii nomen (7) dedi : ne aut ludum laboranti, aut artem crederes defuisse ludenti. Vale.

(1) *Propositio, redditio*, Græci Rhetores *πρότασις* et *ἀνταπόδοσις* dicunt. Locum habent in partibus orationis omnibus quæ duplices sunt, ut in similitudine, dissimilitudine, diversis, comparatis, etc. quæ in dissolutis hujusmodi versibus locum habere vix possunt.

(2) *Aliaque sophistica*. Rhetorica, seu declamatoria. Declamatores enim Græcis *σοφισταί* dicti; talis Libanius, et Himerius a Wernsdorffo editus, et alii.

(3) *Ordiri majuscula solitus*. Hinc licet inferre Technopægnion non nisi post Mosellam, aliave majora, scriptum fuisse.

(4) *Sed in tenui labor*, etc. Virgilianum est lib. IV Georg. 6 : « In tenui labor; at tenuis non gloria, si quem Numina læva sinunt, etc. »

(5) *Tu facies, ut sint aliquid*. Sic

amicis, quorum judicia experiri se velle profitentur, insidiari solet Poetarum genus, ut vel nugas suas ipsis adproben.

(6) *Quod ad usum pertinet*. Quasi dicat; si queras cui bono, cui sunt usui hæc nugæ? respondebo nulli, et me in iis scribendis nullius utilitatem spectavisse, sed tantum lusum, et oblectationem meam. Si vero queras quam molestum mihi fuerit hæc scribere, respondebo, me in iis scribendis plurimum laboris exhausisse.

(7) *Technopægnii nomen*. Quod est a Græcis vocibus, *τέχνη*, ars, et *παίγνιον*, lusus puerilis. Hinc Lilius Gyraldus lib. I de poetis : « Est Technopægnion (apud Ausonium Gallum) ludicrum quidem poema, verum multa arte compositum ».

AUSONIUS PAULLINO SUO *.

Misi ad te Technopægnion, inertis otii mei inutile opusculum. Versiculi sunt monosyllabis cœpti, et monosyllabis terminati(1). Nec hic modo stetit scrupæ difficultas (2), sed accessit ad miseriam cogitandi, ut idem monosyllabum, quod esset finis extremi versus, principium fieret insequentis. Dic ergo et, o mora, o pœna (3)! rem vanam (4) quippe curavi: exigua est, et fastiditur: inconnexa, et implicatur: quum sit aliquid, vel nihili deprehenditur: Laboravi tamen, ut haberet aut historicon quippiam, aut dialecticon (5). Nam poeticam, vel sophisticam levitatem necessitas observationis exclusit. Ad summam, non est quod mireris: sed paucis literis additis, est cujus

* Nil ambigo Paullinum eundem esse cui plures Ausonius inscribit Epistolas, et qui carminum scriptor Nolæ Episcopus fuit.

(1) *Monosyllabis cœpti, et... terminati.* Hinc adparet non totum Technopægnii opus ad Paullinum misisse Ausonium; sed hoc tantum poemation quod sequitur.

(2) *Scrupæ difficultas.* Festus: « Scrupi dicuntur aspera saxa, et difficultia adtreclatu ». Hinc malui vertere *aspera*, quam *enigmatica*, ut Vinetus. Quid enim hic *Enigmaticum* sit, non video. Plurimum certe esse asperitatis nemo non videt. Vincet apud Gellium perperam legit *scrupos*, quum *scirpos* debuisset legere; hoc cum in errorem induxit. Locus Gellii est lib.

XII, cap. 6: « Quæ Græci dicunt ænigmata, hoc genus quidam e nostris veteribus scirpos adpellaverunt, etc. »

(3) *O mora, o pœna!* Non hic *pœnam* pro labore, ut Vinetus, intelligo, sed pro eo, quod apud Latinos semper significat, supplicio scilicet; et moram pro tempore et labore in uugas inutiliter collocato: ut sensus sit, o labor seu opera male insumpta, sed quæ suum ipsa supplicium, culpe suæ pœnam secum ferat, temporis male collocati laborem inane.

(4) *Rem vanam quippe curavi.* Hæc est lectio MS codicis unius, quam ut aptissimam sequutus sum.

(5) *Aut dialecticon.* Quod dissertationem aliquam habeat. Snpica-

miserearis (1): neque *æmulari* velis (2). Et si huc quoque descenderis, maiorem molestiam capias, ingenii et facundiæ detrimento, quam oblectationem, imitationis adfectu. Vale.

tur *Vinetus didacticon*, hoc est, quod doceat; bene.

(1) *Non est quod mireris; sed... cuius miserearis*. Paronomasia.

(2) *Est cuius miserearis: neque æmulari velis*. Sic et saniores viri eorum miserentur, qui ut nomina

invertant, se ipsi excruciant, nec eosdem æmulari vellent. Talia fere scripserunt Græci, *Securim* puta, *Alas*, *Ovum*, et *Porphyrî Idyllia* figurata, etc. Quæ miror ad nos usque pervenisse, deperditis *Mecandri* sliorumque fabulis.

VERSUS MONOSYLLABIS COEPTI ET FINITI, ITA UT A FINE
VERSUS AD PRINCIPIUM RECURRANT.

RES hominum fragiles alit, et regit, et perimit	fors.
Fors dubia, æternumque labans: quam blanda	
fovet	spes.
Spes nullo finita ævo: cui terminus est	mors.
Mors avida, inferna mergit caligine quam	nox.
Nox obitura vicem: remeaverit aurea quum	lux. 5
Lux dono concessa Deum, cui prævius est	Sol.
Sol, cui nec furto Veneris latet armipotens	Mars.
Mars nullo de patre satus, quem Thressa colit	gens.

2. *Blanda fovet spes*. Respexit sane Poeta *Eleg. Tibulli*, lib. II, 7: « Finirent multi leto mala. Credula vitam Spes fovet, et melius cras fore semper ait. Spes alit agricolas, etc. »

7. *Furto Veneris*. Lege ex MS *furto in Veneris*, et intellige adulterium, in quo Mars cum Venere deprehensus et irretitus a Vulcano

est: de hoc, in *Gripho*, vs. 27, ad hæc verba, « serus depresso Marte satelles ». Vid. *Reposiani Concnb. Martis et Ven.* sup. t. III, p. 324. Ed.

8. *Mars nullo de patre satus*. *Junonis sine patre filius*. Vid. *Ovidius*, *Fast.* lib. V. — *Quem Thressa colit gens*. Et cui homines immolat, teste *Pomponio Mela*, lib. II de situ orbis, et *Ausonio*.

Gens infœna virum, quibus in scelus omne ruit fas.
 Fas hominem mactare sacris: ferus iste loci mos.
 Mos ferus audacis populi, quem nulla tenet lex.
 Lex naturali quam condidit imperio jus.
 Jus genitum pietate hominum, jus certa Dei mens.
 Mens, quæ cœlesti sensu rigat emeritum cor.
 Cor vegetum mundi instar habens, animæ vigor ac vis.
 Vis tamen hic nulla est: verum est jocus et nihili res.

15. *Mundi instar habens.* Figuram mundi. Fere rotundum cor est, ut mundus.

16. *Et nihili res.* Poemation eadem voce *res* absolvit, a qua inchoaverat.

PRÆFATIO MONOSYLLABORUM TANTUM IN FINE POSITORUM.

Ut in vetere verbo est, Sequitur vara vibiam (1):
 similium nugarum subtexo nequitiam. Et hi versiculi monosyllabis terminantur, exordio tamen libero,

(1) *Sequitur vara vibiam.* Pro hoc editiones vulgatæ habebant *sequitur ver hiemem*, perperam corruptum incitia librariorum, qui nec *varam* nec *vibiam* intelligebant. Quomodo etiam legit Erasmus. Restitutum est ex veteri MS, in quo legitur *sequitur vara bibiam*, etc. Quod proverbium ex veteribus Glossis MSS, in quibus hæc leguntur: « *Varam vibiam* ». Perticæ dux sunt inter se colligatæ, quæ asserem sustinent. Unde proverbium: *Vibia varam sequitur*. Scaliger sic exponit: *Vara*, inquit, significat perticam ab summo furcillatam, ut colligimus ex

illis Glossis, (et ex Vitruv. lib. X, cap. 19): *Vibia* autem perticam transversam, quæ furcillæ illi imposita et colligata est. Quare si *vara* cadat, et *vibiam* simul cum illa eadere neesse est. Unde recte dietum: *varam vibiam sequitur*, etc. Sed unde dicta sit *vibia*, inquit idem, et utrum *bibiam*, ut in Ausonio, an *vibia*, ut in Glossis, scribendum sit, nescio. Mihi sufficit et proverbium, et ejus interpretationem ex veteri Grammatico indicare. Proverbium quadrat in eos, qui quum uni vitio indulerint, deplorata omni verecundia, et pro-

quamquam fine legitimo (1). Sed laboravi, ut quantum ejus posset apud aures indulgentissimas, absurda concinerent, insulsa resiperent, hiulca congruerent; denique haberent et amara dulcedinem, et inamœna vuerem, et aspera lavitatem. Quæ quidem omnia quoniam iusuavis materia devenustat, lectio benigna conciliet. Tu quoque mihi tua crede securior, quippe meliora: ut, quod per adagionem (2) cœpimus, proverbio finiamus, et Mutuum muli scabant (3).

Ænula Diis, naturæ imitatrix, omniparens ars,

fligato pudore, ad alia præcípites feruntur, quasi omni jacta bonorum alea, etc. Deinde aliam explanationem adfert: Sed præstiterit, inquit, duo nomina propria interpretari vibiam, et varam. Nam Vibii et Vari nomina gentilitia Romæ. *Vara vibiam*, hoc est, τὸ ζυγὸν τῶν ζυγίων ἑνῆται. Hec Scaliger. Licet post tanti viri expositiones, nostram adferre. Pro *bibiam* quod in Ausoniano MS supra laudato legitur, legi posse facili mutatione *b* in *v* putem tam *biviam* quam *vibiam*, quod habent Glosse Scaligero laudatæ: et *biviam*, valgam interpretor, hoc est, auctore Festo, quæ crura habeat extrorsus oborta et incurva, ut bivium referant, et quæ incedendo bina quodammodo itinera pedibus ambobus calcet, sicque jure dicatur bivia. Vari autem, teste eodem Festo, Valgis contrarii sunt qui crura habent introrsus incurva. Unde facilis et apertus proverbii sensus, *sequitur vara biviam*, seu valgam, vitinum unum aliud post se vitium trahit, iugas alie nugæ sequuntur. Qui

sensus est Ausoniani hujus loci, interpretante Souchayo. En.

(1) *Quamquam fine legitimo*. Et legi astricto, ut semper in monosyllabam vocem desinat.

(2) *Per adagionem*. Proverbium «sequitur vara, etc.» de quo mox supra.

(3) *Mutuum muli scabant*. Proverbium tunc locum habens, quum improbi atque illaudati se vicissim mirantur ac prædicant; ut quum indoctum indoctus, deformem deformis, improbum improbus vicissim laudat, quales illi fratres apud Horatium. Petiitum a Mulorum (quod et cætera jumenta facit) consuetudine, ut sese invicem dentibus scabant. Similia hæc: «Senes mutuum fricant, et tradunt operas mutuas, et manus manum lavat», vel *fricat*, etc. — *Mutuum muli scabant*. Super hoc adagio consule Berold. Adnot. cap. 2, ubi tamen perperam hic legendum vult *scabant*. Patet enim e contextu pendere vocem illam a conjunctione *ut*. Ejusdem adagii meminit in Epistolis Symmachus, ubi ait: «Mutuum

Pacato ut studeat ludus meus, esto operi	dux.
Arcta, inamœna licet, nec congrua carminibus	lex,
Judice sub tanto fandi tamen accipiet	jus.
Quippe et ridiculis data gloria, ni prohibet	fors. s

scabere mulos, cui proverbio ne videar esse confinis, præconium virinum lvarum presso dente restringo ».

2. *Pacato*. Latino Drepanio Pacato, cui opusculum hoc dicat,

ut in Præfatione seu Epistola nuncupatoria jam observavimus supra. — *Ludus meus*. Lectio hæc est veteris codicis. Vulgati libri multi habuerunt *labor hic meus*, quod ferri etiam potest.

DE MEMBRIS.

INDICAT in pueris septennia prima novus	dens
Pubentes annos robustior anticipat	vox.
Invicta et ventis, et solibus, est hominum	frons.
Edurum nervi cum viscere consociant	os.
Palpitat irrequies, vegetum, teres, acre, calens	cor. s

1. *Indicat in pueris*, etc. De hoc consimiliter Hippocrates lib. de septimestri partu, et Gell. lib. III adfirmant, anno pueri septimo, primos ejus dentes cadere, et alios renasci. — *Septennia prima novus dens*. Hæc juxta Solonis sententiam, cujus exstat apud Clementem, Strom. lib. VI, Elegia, qua ætatum mutationes per septennia fieri docet. Primo quidem septennio dentes novos adparere, altero pubertatem oriri, tertio densam barbæ segetem, etc.

2. *Pubentes annos*. Decimum quartum completum: quod pubertatis tempus Imperator statuit naturam sequutus ducem, sublati turpi more adolescentium corpora

ندا inspiciendi, ad dignoscendam eorum pubertatem, ut refert ipse Instit. « Quibus modis tutela finitur ». Vox porro ut Plinius refert lib. II, cap. 5, roborari incipit anno decimo tertio.

3. *Invicta... hominum frons*. De miro pellis artificio consule quem habet vir Cl. *Rendón* in libro quem inscripsit *de existentia Dei*, part. 1. Ibi multa Ausonii Carmen *de membris* illustrantia. — *Hominum*. Maturam ætatem designat. En.

4. *Edurum*, id est, valde durum. — *Nervi*. Tendines intellige, quibus insertiones musculorum in ossa fiunt. — *Cum viscere*. Cum carne musculorum, quæ viscus, et pulpa dicitur.

Unde vigent sensus, dominatrix quos vegetat mens,
 Atque in verba refert modulata lege loquax os.
 Quam validum est, hominis quota portio, cæruleum fel!
 Quam tenue, et molem quantam fert corpoream crus!
 Pondere sub quanto nostrum moderatur iter pes! 10

6. *Unde vigent sensus.* Merito offendit quosdam similium repetitio *viget*, *vegetat* hoc versu et præced. *vegetum.* Ed.

7. *Modulata lege loquax os.* Ea modulatio ex duobus maxime pro-

ficiscitur; scilicet e lingua quæ plectri fungitur vice, ac tremulis valvulæ motibus.

8. *Cæruleum fel.* In parva vesicula, immo jecoris parti adhærente, contentum.

INCONNEXA.

SÆPE in conjugii fit noxia, si nimia est dos.
 Sexus uterque potens, sed prævalet imperio mas.
 Qui recte faciet, non qui dominatur, erit rex.
 Vexat amicitias, et fœdera dissociat lis.
 Incipe, quidquid agas: pro toto est prima operis pars. 5
 Insinuat cælo, Diisque inserit emeritos laus.
 Et disciplinis conferta est, et vitis urbs.
 Urbibus in tutis munitior urbibus est arx.
 Auro magnus honos, auri pretium tamen est æs.
 Longa dies operosa viro, sed temperies nox, 10

1. *Fit noxia, si nimia est dos.* Juvenal. Sat. VI: «Intolerabilis nihil est quam femina dives». Vid. Plautus, Aulul. act. 3, sc. 5, et Martial. lib. VIII, epigr. 12. — *Fit noxia*, etc. Noster exponit, peccatur. Exponendum puto, nocet: nempe marito cui a divite femina jurgii causæ continuo inferuntur: juxta illud Juvenalis, Sat. VI, 460.

3. *Qui recte faciet*, etc. Desumptum ex Epistola I Horatii, de pueris regem eligentibus. En.

5. *Pro toto est prima operis pars.* Huc facit illud Horatianum: «Dimidium facti qui cœpit habet».

7. *Urbs*, non de Roma agit, sed de urbe qualibet. Ed.

10. *Nox, Qua caret Æthiopum*, etc. Hallucinatur Ausonius, qui

Qua caret Æthiopum plaga, pervigil, irrequies gens,
Semper ubi æterna vertigine clara nitet lux.

Æthiopibus dies absque nocte tri-
buit. Habent illi, utpote sub zona
torrida positi, noctes fere semper
diebus æquas.

11. *Irrequies*, supra de memb. 5.

13. *Semper ubi æterna vertigine*,
etc. Hoc de illis verum, qui sub
mundi polis habitant (si quos ha-

bent regiones illæ incolæ, quæ
sunt æternis damnatæ pruinis) qui-
bus Sol non æterna quidem, sed
continna semestri vertigine fulget,
sex postea menses sub terra latens.
At non hoc Æthiopibus convenit,
ut ex orbis descriptione, et doctrina
sphærica demonstratur.

DE DEIS.

SUNT et cælicolum Monosyllaba. Prima Deum Fas,
Quæ Themis est Graiis. Post hanc Rhea, quæ Latiis Ops.
Tum Jovis et Consi germanus, Tartareus Dis.
Et soror et conjux fratris, regina Deum Vis.
Et qui quadrijugo curru pater invehitur Sol. 5
Quique truces belli motus ciet armipotens Mars:
Quem numquam pietas, numquam bona sollicitat Pax.
Nec cultor nemorum reticebere, Mænalide Pan,
Nec Genius domuum, Larunda progenitus Lar.

1. *Prima Deum Fas*. Observa *Fas*
femineum, quoniam Deam Themidem
significat. *Primam Deum* adpellat;
antiquissime quippe fuit, Cæli filia,
Jovis soror, et oracula Delphis et
in Parnasso habuit ante Apollinem.
De hac plura vide apud Liliū
Gyraldum, Syntagm. 15.

2. *Rhea*. Et Cybele, Latinis Ops,
et Magna Mater, et Mater Pessi-
nuntia. Cætera ejus nomina vide
apud Liliū Gyrald. Syntagm. 4.

3. *Consi*. Vid. Anson. Epigr. 69.

4. *Regina Deum Vis*. Vis, seu

Violentia. Stygis filia est in Theogo-
nia Hesiodi; at hic *Vis Deum regina*
est Juno, Jovis et soror et conjux,
quam *Vim Deorum* adpellat, ad illud
Virgillii respiciens, *Æn.* lib. VII,
432: « Cælestum Vis magna jubet »,
ubi Junonem intelligendam sen-
tiunt veteres interpretes, ut et in
hoc: « Vel quæ portenderit ira
Magna Deum ».

8. *Mænalide Pan*. Mænalus mons
est Arcadiæ Pani sacer.

9. *Nec Genius domuum*. Apul. de
Deo Socratis (ed. Flor. p. 688): « Fas

Fluminibusque Italis præpollens sulfureus
 Quæque piat Divum perjuria, nocticolor
 Velivolique maris constrator Leuconotos

Nar. 10
 Styx.
 Libs.

et secundo significato species Dæmonum animus humanus, emeritis stipendiis vitæ, corpori suo abjurans. Hunc vetere Latina lingua reperio lemurem dictitatum. Ex hisce ergo lemurebus, qui posterorum suorum curam sortitus, placato et quieto numine domum possidet, Lar dicitur familiaris. Eadem habet Mart. Capella. *Lares* tamen ex Mercurio et Lara seu Larunda Nympha genitos crediderunt. Vid. Ovid. Fast. lib. II, et Lactant. Divin. Instit. lib. II. — *Nec Genius domum, Larunda progenitus Lar.* Lares alii privati, qui suam quisque domum servare putabantur, quibus Veteres porcos immolabant, ut patet ex Horatio, lib. III, Od. 33, et lib. II, Sat. 2. *Præstites* quoque dictos tradit Ovid. Fast. V, vs. 129: « Quod præstent oculis omnia tanta suis ». Lares alii publici, qui et *Compitales* adpellati, quod compitis præessent. Utrosque suscepit Mercurius ex Larunda Naiadum una, Almonis fluvii filia, quam compressit dum jussu Jovis eam in Inferos duceret. Ovid. Fast. II: « Fitque gravis, geminosque parit qui compita servant, Et vigilant nostra semper in æde Lares ».

10. *Sulfureus Nar.* Virg. Æn. VII, 517: « Sulfurea Nar albus aqua ». Umbræ fluvius est, hodie *Negra*, teste Leandro. Hic pro fluminis Deo ponitur. — *Sulfureus Nar*, Umbræ fluvius, cujus aquæ Virgil. Æn. VII, Plinio, lib. III, cap. 12, sulfureæ. Quin et, Servio teste,

ideo Nar adpellatus; Sabini enim lingua sua Nar dicunt Sulfur. Fluit autem e montibus Amiterninis, et a Velino lacu per quem transit, ingenti fragore emittitur.

11. *Quæque piat Divum perjuria, nocticolor Styx.* Id sortita honoris, ut ejus Dii timeant jurare et fallere numen, propter victoriam Stygis filia, quæ Diis adstiterat in bello Gigantum; ob quod Jupiter statuit, ut qui Deorum scellisset ejus numen, anno uno et diebus novem ab ambrosia et nectare prohiberetur. *Nocticolor* dicitur ab obscuritate Inferorum.

12. *Velivolique maris.* Mare velivolum dicitur, quod in eo naves velis volent, seu aves pennis in aere. — *Constrator Leuconotos Libs.* Leuconotus, quem Libem adpellat, ventus est Notum inter et Favonium flans ab occiduis Libyæ partibus, Italiæ respectu. *Albus* dicitur Horat. lib. I, Od. 7, v. 15, 16: « Albus ut obscuro deterget nubila cælo Sæpe Notus, neque parturit imbres Perpetuos, etc. » Ex quo intelligere licet quid velit Ausonius, quum eum maris constratorem adpellat, scilicet innuit eum placide flando, et nubes pellendo, mare tranquillum et planum reddere, ac aptum navigationi. Sic apud Virgil. Æn. V, 763: « Placidi straverunt æquora venti ». Hoc est, plana fecerunt, quæ prius intumuerant. De vento autem Libe hic tamquam de Deo loquitur. Vide autem quæ de hoc vento prius adnotata sunt ad carm. de Ventis, quod

Et numquam in dubiis hominem bona destituens Spes.

huius operis tomo IV edidimus, pag. 497. Fu.

23. *Hominem bona destituens Spes.* Omnium accedo ad mentem Tullii, qui legit *hominem*, non *hominum*, sicque expressi in interpretatione, et excudendum curavi: de Spe quoque ut de Dea hic loquitur. — *Bona destituens Spes.* Notum Veteribus Spem Deam fuisse, quam apud Romanos a Calatino consecratam auctor Cicero, lib. II de Legibus, cap. 11. Illam putabant

mortalibus singulis, simul atque nascerentur, cum bono genio adesse. Talis conspicitur ejus effigies in aureo Hadriani Imperatoris numismate. Femina fuit stans, instans laciniam sinistra manu nonnihil adtollens, dextera in cubitum elata pateram proferens, in qua repositum vas in floris similitudinem, cum hac inscriptione: *SPES. P. N.* Alteram Spei, quam putat Rusticæ effigiem, adfert Bronkhus. ad vs. 5 Tibul. lib. I, Eleg. 1.

DE CIBIS.

Nec nostros reticebo cibos, quos prisceus habet mos,
Irritamentum quibus additur æquoreum sal.
Olim communis pecori cibis atque hominibus glans,
Ante equidem campis quam spicea suppeteret frux.
Mox ador, atque adoris de polline pultificum far,
Instruxit mensas quo quondam Romulidum plebs.
Hinc cibus, hinc potus, quum dilueretur aqua puls.
Est inter fruges morsu piper æquiparans gith.

5. *Mox ador.* Genus est farris et frumenti apud Festum, Nonium et Servium. — *De polline.* Pollen tenuissima farina est, quæ volitat dum succeritur, unde Polenta appellata est, ut videtur. Quod nomen adhuc apud Italos servatur. En.

6. *Instruxit mensas*, etc. Plin. Hist. Nat. lib. XVIII, cap. 4: « Pulte autem non paucè vixisse longè tempore Romanos manifestum: quo-

niam iude et pulmentaria hodieque vocantur ».

7. *Quum dilueretur.* Ad potum.
8. *Morsu piper æquiparans gith.* Plin. lib. XIX, cap. 8: « Gith pistrinis, anisum et ævethum culinis et medicis nascuntur ». Idem, lib. XX, cap. 17: « Gith ex Græcis alii Melanthion, alii Melaspermum vocant. Optimum quam excitatissimi odoris, et quam uigerrimum. Mede-

Et Pelusiaco de semine plana, teres	lens.
Et duplici defensa putamine quinquegenus	nux. "
Quodque cibo et potu placitum, labor acer apum,	mel.
Naturæ liquor iste novæ : cui summa natat	fæx.

tur serpentium plagis et scorpionum ». Ruellius de stirpibus, lib. III, cap. 51 : « Gith Officinæ Nigellam Romanam appellat, rura nostra *potivrette* quasi piperaceam dicunt, quod odoratam piperis modo referat acrimoniam, aut quia piperis vice in multis utantur. — *Morus piper æquiparans gith*. Legunt alii sine aspiratione. Vetus Bibliorum interpres reddidit *gith* Isaïæ 28, quod Græce *μαλάνθιον* dicitur. Hispanorum est *Axenus* si Antonio Nebrissensi fides Quinquag. cap. 20, quod semen, inquit, in eodem agro cum cumino satum, utrumque uberius provenit. Columella in horto : « Famosaque tunc Coriandro Nascentur, gracilique melanthia nigra cymino ». Ad quam fertilitatem respexit Propheta dicto loco. DRSO-SUS.

9. *Et Pelusiaco... lens*. Pelusium oppidum, et unum ex Nili ostiis septem, ubi lens optima nascebatur. Virg. Georg. lib. I, 328: "Nec

Pelusiacæ curam adspernabere lentis =, Vid. nost. Virg. t. I, p. 286. Ed.

10. *Quinguegenus* Nux. Quinque illa nucis genera sunt apud Dioscoridem et Plinium, Juglans, Avelana, Amygdala, Castanea, et Pineanux. — *Quinguegenus*, ut alibi, *Tergenus* vidimus.

11. *Potus placitum*. In Hydromeli
et Mulso.

12. *Cui summa natus fœx.* Macrob. Saturn. lib. VII: = Mel, quod optimum est, reliquo ponderosius est. In vase igitur mellis pars que in imo est nique præstat pondere, et ideo superuante pretiosior est. Contra in vase vini pars inferior admixtionē facis non modo turbulenta, sed et sapore deterior est, etc. Et paullo supra: = Facis materia, ut spissa atque terrena, cæteris laticibus pondere præstat, melle viuatur. Ideo in illis gravitate demergens ad fundum decidit; in melle vero, ut levior, de loco victa sursum pellitur.

DE HISTORIIS.

SOLAMEN tibi, Phœbe, novum dedit OEbalius flos.
 Flore alio reus est Narcissi morte sacer fons.
 Cædis Adoneæ mala gloria fulmineus sus.
 Perjurum Lapitham Junonia ludificat nubs.
 Ludit et Æaciden Parnassia Delphicolæ sors. 5
 Threicium, Libycum, freta, Cimmeriumque secat bos.

1. *OEbalius flos.* Hyacinthus OEbali Laconiae regis filius, Apollini amatus, ab eodem, disci jactu, per imprudenciam interfectus, in florem deinde mutatus est. Vid. Ovid. Met. lib. X, fab. 6.

2. *Fons,* in quo, ceu in speculo, sese viderat, ac sui correptus amore tabuerat Narcissus.

3. *Fulmineus sus.* Etenim, ut canit Ovid. Met. X, 550: «Fulmen habent acres in aduncis dentibus Apri». Ergo post Ovidium Poeta noster *fulmineum* vocat Aprum. Hic et Epist. ad Theonem, propter ictus repentinos, ut vult quoque Rittershusius ad Phædri fab. 20, lib. I, non propter deuntium candorem inter nigras setas, ut volunt alii.

4. *Perjurum Lapitham.* Ixionem, quem hic *perjurum*, Horat. in Arte Poetica *perfidum* adpellat: quod nomen duplici perfidia est meritis, ut ex Acroue in Horatium, et interprete Pindari, Pyth. II, cognoscitur. Altera, quia socerum Deioneum, cujus filiam Diam uxorem duxerat, munera sponsarum patribus tunc dari solita flagrantem, fossa materiam ignem facile corripientis plena delusum, sub epularum specie, combussit. Altera, quod a Jove expiatus, deleta tanti sceleris ma-

cula, et ab eo Deorum contubernio adscitus, tanti beneficii immemor, Junonem ejus uxorem stuprare voluerit. Pro qua, supposita ei nube, Centauros genuit, qui inde adpellantur Nubigenæ. Hiuc, rote in Inferis adfixus semper volubili, penas perfidia luere fingitur. — *Nubs.* Licenter pro nubes: «nam nubs non dicimus», inquit Servius ad hunc versum Æn. lib. X, 636: «Tum Dea nube cava, etc.»

5. *Ludit et Æaciden... sors.* Pyrrhum, ab Achille, qui Æaci nepos erat, originem trahentem delusit Delphicum oraculum, hoc amphibolico versu decantatissimo: «Aio te, Æacida, Romanos vincere posse». Quo inductus Romanis bellum intulit, a quibus victus oraculum demum, sed serius, intellexit.

6. *Threicium, Lybicum...secat bos.* Intellige bovem in quam mutata Io, æstro percita, ex Europa in Asiam per Bosporum Thracium, vel, ut alii scribunt, per Cimmerium trajecit, atque inde tranato mari quod Asiam inter et Libyen, hoc est, Africam, intercedit, pervenit in Ægyptum, ubi culta sub Isidis nomine est. Editi quidam habent: «Et furiosa æstro tranat mare Cimmerium bos».

Non sine Hamadryadis fato cadit arborea
 Quo generata Venus, Saturnia desecuit
 Sicca inter rupes Scythicas stetit alitibus
 Unde Prometheo de corpore sanguineus
 Adspersit cautes, et dira aconita creat
 Ibycus ut periit, vindex fuit altivolans
 Æacidae ad tumulum mactata est Andromachæ

trabs.
 falx.
 crux.
 ros, "
 cos.
 grus.
 glos.

7. *Non sine Hamadryadis fato cadit arborea trabs.* Nymphæ quæ, teste Servio, cum arboribus simul et nascuntur et intereunt. Unde eleganter apud Barlaam in Euphormione principum amici de se: "Potentia cadimus in interitum magnatum, ut quæ Nymphæ cum arboribus moriuntur". Eas Catullus pro Naiadibus posuit, uti et pro Naiadibus Ovidius ponit Hamadryades. His, ex Hesiodo, ipse Ausonius alibi vitam longissimam tribuit.

8. *Quo generata Venus.* Nempe Cæli pudeunda, e quibus a Saturno falce abscissis, ac in mare delapsis, orta Venus est.

9. *Inter rupes Scythicas stetit alitibus crux.* In Caucasio monte Scythiæ fabulati sunt adfixum Prometheus, et renascens semper ejus jecur aquilam depasci.

11. *Et dira aconita creat eos.* Adpersa scilicet illo sanguine. Ovid. ex spuma Cerberi ex Inferis ab Hercule edneti natum aconitum fabulatur, non ex Promethei sanguine. *Cos* hic est Cantes. In cautibus porro nasci, et inde habere nomen, proditum est Plin. lib. XXVII, cap. 3: "Nascitur in udis cautibus, quas aconas narrant. Et ideo aconitum aliqui dixere, nullo juxta, ne pulvere quidem nutriente".

12. *Ibycus ut periit, vindex fuit altivolans grus.* Ibycus ex novem Lyricis Græcis poetis unus, a latronibus, ut refert Suidas, in solitudine deprehensus, quum jam in eo esset, ut ab iis interficeretur, grus forte illac transeuntis mortis suæ testes et vindices fure comminatus est. Paulo post autem, quum in urbe media versarentur ut latrones, supervolantibus forte gruibus per jocum insusurrare sibi in aurem cœperunt, at ἰβύκῳ τῷδ'οὕτω πᾶσι πόνον. Quod, quum auditum a circumstantibus, et ad magistratum delatum esset, comprehensi latrones ac rem in tormentis confessi, pœnas dederunt. Exstat de hoc epigramma Antipatri in Anthologia, in quo, clangore gruum supervolantium indicium factum, et latrones captos memoratur. Unde *Findices Ibyci grues* potiori jure dici videntur, quam si insusurrantes suo ipsorum indicio latrones perisse dicantur.—Posset quoque hoc versu pro *vindex* legi *index*, ultima in *periit* producta. En.

13. *Æacidae.* Achillis Æaci nepotis. — *Andromachæ glos.* Polyxena soror Hectoris mariti Andromachæ. *Andromachæ glos.* Juxta Festum et Nonium *glos*, *gloris* de mariti sorore, atque pariter de fratris uxore dicitur.

Carcere in Argivo Philopœmena lenta adiit	mors.
Tertia opima dedit spoliatus Aremericus	Lars. 15
Sera venenato potu abstulit Hannibalem	nex.
Res Asiæ quantas leto dedit immeritas	fraus!
Ultrix flagravat de rupibus Euboicis	fax.
Stat Jovis ad cyathum, generat quem Dardanius	Tros.
Præpetibus pennis super aera vectus homo	Cres. 20
Intulit incestam tibi vim, Philomela, ferus	Thrax.

14. *Carcere in Argivo.* In quem a Messeniis captus, nobilis ille Achæorum Imperator conjectus fuerat. Vid. Plutarch. in ejus vita.—*Lenta adiit mors.* Veneno lento conscita.

15. *Aremericus Lars.* Viridomarus Insucrium Gallorum rex, quem Plutarchus *Britomartem* vocat. Aremericus dicitur hic pro Gallis, synecdoche partis. Est enim Galliarum pars Aremerica. Dicitur Lar sive Lars, quod occisus et spoliatus a Marcello, tertia opima spolia Jovi dedit, ut Lar, sive Lars, sive Lartes Tolumnius ab A. Corn. Cosso interfectus secunda opima spolia dederat, quum prima Romulus ipse de Acrone, Cæniensium rege, Jovi Fetretrio tulisset. Notum est opima spolia esse quæ Imperator Imperatori detrahit. De hoc Marcello Virgil. *Æn.* VI, 860, inducit Anchisen Æneam apud Inferos sic vaticinantem: «Tertiaque arma patri suspendet capta Quirino».

16. *Sera venenato, etc.* Sera hic, non lenta, ut supra de Philopœmene, sed quæ, licet violenta, tarde tamen Hannibali contigit anno ætatis septuagesimo.

17. *Res Asiæ quantas leto dedit immeritas fraus.* Frandem illam noster exponit de fictis Sinonidis lacrymis, et equo ligneo; cur non potius

intelligas fraudem, qua Paris uxorem hospitis sui rapuit, multo milite repetitum? — Pro hoc, habebat vetus codex: *Fallaces Ligures. Nullo situs in pretio Car.* Versus hic transpositus in veteri libro inveniebatur ante illum: *Ultrix flagravat, etc.* unde cum Turnebo spurium illum: *Jam pelago volitat mercator vestiflans Ser.* expunximus. TOLLIER.

18. *Ultrix...fax.* Qua e Caphareo Eubææ promontorio sublatâ, Nauplius redeuntium Græcorum naves in scopulos adlexit ac fregit, Palamedem filium suum, quem insontem infando indicio neci demiserant, hoc astu ulciscens.

19. *Generat quem Dardanius Tros.* Ganymedes Trois filius in cælum raptus, et pocillator effectus Jovis. Stat, proprie de pocillatore, qui stat ad cyathum.

20. *Homo Cres.* Pervulgata Dædali fabula, qui, ut Minois iram effugeret, sibi pennas aptavit, fertur, quia scilicet primas omnium vela et antennis navi imposuit. Dicitur vero Cres, non, quod revera, ut Vineto placet, Cretensis fuerit, at, quod e Creta eum fabulantur evolasse. Fuit enim ille Atheniensis faber et Micionis filius.

21. *Ferus Thrax.* Tereus Procnæ, Philomelæ sororis, maritus. Fabu-

Barbarus est Lydus, bellax Geta, femineus	Phryx.
Fallaces Ligures: nullo situs in pretio	Car.
Vellera depectit nemoralia vestifluus	Ser.
Nota in portentis Thebana tricornibus	Sphinx.

lam vide lib. VI Metamorph. Ovid.

22. *Barbarus est Lydus*. Plaut. in Bacchidibus, act. 1, sc. 2: «LYD. An Deus est ullus Suavis-suaviatio? PISTOCZ. An non putasti esse? nimin quam, o Lyde, es barbarus! Quem ego sapere nimio censui plus quam Thalem, I, stultior es barbaro Potitio, Qui tantos natu Deorum nescis nomina». Ad quem locum respexit procul dubio Ausonius. Neque enim adeo barbari Lydii populi, qui primi monetam percusserunt, et instituerunt. — *Bellax Geta*. Vetus liber *pellax Geta*, non male. Pellax est, qui blanditiis pellicit et decipit, ut Servus Geta in Phormione Terentii. Suspiciatur Tollius *bellax Geta*, optime; mox enim opponit *femineus Phryx*. Getæ bellicosus, Horatio *rigidi Getæ*. Priscianus in Periegosi, 294: «Hic sunt Germanique truces, et Sarmaia bellax, Atque Getæ». Populorum variorum mores refert, ut videre est. — *Femineus Phryx*. Sic de Ænea et sociis ejus Phrygibus Iarbas lib. IV Æn. 215: «Et nunc ille Paris cum semiviro comitatu, etc.» — *Femineus Phryx*. In eos quoque dictum est et plagis meliores fieri solere, et sero sapere. Quorum alterum in illos usurpat Tullius, orat. pro L. Flacco, qui servili sunt ingenio, alterum Epist. Famil. in illos, quos male factorum sero pœnitet.

23. *Fallaces Ligures*. Præter locum a nostro interprete adlatum ex Æneide, XI, 701, ubi de Anno Ligure dixit Poeta: «Haud Ligurum

extremus, dum fallere fata sinebant», alterum ex eodem libro, atque etiam ex Georg. II adferre potuit. Unde quidam existimant Ligures a Virgilio male habitos, propter privatam aliquam offensam. — *Nullo situs in pretio Car*. Hinc proverbium, in *Care periculum*, hoc est, fac periculum in re vili, ut si male successerit, dispendii non multum capias: quod inde tractum autumat Erasmus, quod Cares mercede pro aliis quibusve populis militantes, ab iis primi in acie collocari solerent; ut, primos hostium impetus, mercede conductorum ac vilium hominum periculo, excipientes, civibus suis parcerent.

24. *Vellera depectit nemoralia*. Prudentius in Hamartig. vs. 286: «Genuina leves ut robora solvant, Vellere non ovium, sed Eoo ex orbe petitis Ramorum spoliis fluitantes sumere smictus Gaudent». — *Vestifluus Ser*. Orientales populi Seres id cum toto Oriente commune habebant, ut vestitu adfluere. Lucanus, VIII, 365: «Quidquid ad Eeos tractus, mundique teporem, Labitur, emollit gentes clementia cæli. Illic et laxas vestes, et fluxa virorum Velamenta vides». Loco versus hujus habent editiones quædam: «Res Asiæ quantas leto dedit immeritas fraus!»

25. *In portentis tricornibus*. Quælia sunt Geryon, Chimæra, Harpyiæ, etc. — *Thebana*. . . . *Sphinx*. De Sphinge supra ad versum 38 Griphi.

Nota et parvorum cunis, muliebre pecus,

Stfix.

26. *Muliebre pecus, Strix.* Sic malim, quam quod in quibusdam *muliebre secus.* Alii *muliebre scelus* legunt, quod esset scelesti femina, et, ut metonymice loquar, scelus mulieris; quod etiam ferri potest. Est enim *Strix* et avis quædam, seu monstrum volaticum femineum, ubera noctu infantium labris in cunis dormientium immulgere creditum, et eos enecare, quod significat *muliebre pecus*; et mulier saga visu tactuve pueros fascinans, quod

muliebre scelus. Sic Strigem describit Stat. Theb. lib. I, 597: « Monstrum infandis Acheronte sub imo Conceptum Eumenidum thalamis: cui virginis ora, Pectoraque; æternum stridens a vertice surgit, Et ferrugineam frontem discriminat anguis. Hæc tam dira lues nocturno squalida passu Illabi thalamis, animasque a stirpe recentes Abripere altricum gremiis, morsuque cruento Devesci, et multum patrio pinguescere luctu ».

DE VERE PRIMO.

ANNUS ab exortu quum floriparum reserat ver,
Cuncta vigent: nemus omne viret: nitet auricomum rus:
Et fusura umbras radicitus exigitur stirps.
Non denso ad terram lapsu glomerata fluit nix.
Florum spirat odor, Libani ceu montis honor tus. s

1. *Floriparum.* A flore et pario vox Ausoniana, ut supra *vestifluus*, et aliæ non paucæ.

3. *Fusura umbras.* Nisi eradicata esset.

5. *Libani.* Montis in Syria turis feracissimi. Post hunc versum editiones supra memoratæ hunc habent: « Jam pelago volitat mercatur vestifluus Ser ».

PER INTERROGATIONEM ET RESPONSIONEM.

QUIS subit in pœnam capitali iudicio?	vas.
Quid si lis fuerit nummaria, quis dabitur?	præs.
Quis mirmilloni contenditur? æquimanus	Thrax.
Inter virtutes quod nomen Mercurio?	fur.
Turibula, et pateræ, quæ tertia vasa Deum?	lanx. 6
Cincta mari quænam tellus creat Hippocratem?	Cos.
Grex magis, an regnum Minoida sollicitat?	grex.

1. *Quis subit*, etc. Discrimen ponit inter vadem et prædem. *Vas* seu *vadis*, teste Festo, est sponzor in re capitali datus. *Præs* vero, juxta eundem, qui populo se obligat, (pro publicano puta, aut redemptore publici alicujus operis, aut conductore publici agri) interrogatusque a magistratu si *præs* sit, ille respondet, *præs*.

3. *Quis mirmilloni*... *Thrax*. Mirmillonicon genus armaturæ Gallicum erat; ipsique Mirmillones Galli adpellabantur (teste Festo, in voce *Retiario*), et in eorum galeis piscis effigies inerat. Cum hoc gladiatorum genere aliud genus committebatur. Thraces dicti, ut vult idem Festus, a similitudine palmarum (fortasse parmularum) Thraciarum. *Thrax* alio etiam nomine *Retiarius* a reti quod tenebat complicatum. Et qui cum eo committitur, *Mirmillo*, etiam *Secutor*, eo quod *Retiarius*, jacto frustra reti, fugientem, stricto gladio persequeretur. Sed de his vid. Lips. *Amphith.* — *Æquimanus Thrax*. *Æquimanus* est ambidexter. Ex Symmacho, *Epist.* 101, hoc adlegat Scioppius verosimil. lib. IV, cap. 19: « Ut plane HomERICA adpellatione περιδίκην,

id est, æquimanum, te esse pronuntiem ». Illa autem adpellatio HomERICA habetur *Iliad.* XXI, 163: ἦρος ἄστροπαῖος, ἐπὶ περιδίκης ἔσ.

4. *Quod nomen Mercurio? fur*. Quod ipsi etiam laudi vertit Horatius, lib. I, *Od.* 10: « Te canam magni Jovis et Deorum Nuntium, curvæque lyre parentem: Callidum quidquid placuit jocoso Condere furto, etc. »

5. *Lanx*. Lata patina assis carnis dicata, ut jurulenti Catinus. In sacrificiis quoque locum obtinebat.

6. *Cos*, insula Ægei maris. — *Hippocratem? Cos*. Vixit Hippocrates apud Perdiccam Macedoniae regem. Artem medicam in lucem revocavit, in qua sic enituit, ut venientem ab Illyricis pestilentiam prædixerit, discipulosque circa urbes auxilio miserit; unde huic iidem honores decreti, qui Herculi. Dictus Hippocrates (sicut et Apelles) Cos, quia natus in insula Co Rhodo proxima, et Carie opposita.

7. *Minoida*. Non Minois filiam, sed uxorem Pasiphaen. — *Grex*. Non totus grex, sed formosus ex

Quid præter nubem Phæacibus impositum?	mons.
Dic, cessante cibo, somno quis opimior est?	glis.
Tergora dic clypeis adcommoda quæ faciat?	glus. 10
Sponte ablativi casus quis rectus erit?	spons.
Quadrupes oscinibus quis jungitur auspiciis?	mus.
Quid fluitat pelago, quod non natat in fluvio?	pix.
Bissenas partes quis continet æquipares?	as.
Tertia defuerit si portio, quid reliquum?	hes. 15

armento Taurus. Vid. Virg. Ecl. VI.

8. *Præter nubem.* Quæ tectæ Phæacum naves, absque gubernatore, per mare incredibili celeritate ferebantur, gnaræ ipsæ quæ essent hominum consilia, omnium urbes et agri ubi essent, ut fabulatur Homer. Odys. lib. VIII. — *Phæacibus.* Insulam Ionii maris Epiro adjacentem, quæ et Corcyra dicta, accolentibus otio luxurique olim deditis. — *Mons.* Respicit ad Metamorphosin navis illius Phæacum, quæ revector in patriam Ulysse, quum in Phæaciam rediret, haud procul Phalacro promontorio, in scopulum mutata est. Intellige ergo per montem, qui impositus Phæacibus est præter nubem, vel Phalacrum promontorium scopulo illi e nave facto, et deprehensus in eo Phæacibus imminens, vel navis ipsius in scopulum versæ antennæ et malum, quæ montis duritiem jam induerint.

9. *Glis.* Notum glires per hiemem somno indulgere.

10. *Glus.* Apud Carissum veterem Grammaticum. Feminini generis

hæc, arx... Glus, glutinis. Alii hoc gluten dixerunt, etc. "

12. *Mus.* Plin. lib. VIII, cap. 57: "Quo in genere somniferum multi et hos incolas dominum posuere mures, haud spernendum in ostentis etiam publicis animal... Quum candidi provenire, lætum facient ostentum: nam soricem occentu dirimi auspicia, annales refertos habemus, etc. "

13. *Quid fluitat pelago,* etc. Id fit quoniam aqua maria aqua fluminum gravior est, teste Plin. lib. II, cap. 103, et quotidiana experientia navium carinas fluminibus alius immergi videmus quam mari. Pix autem, mediæ cujusdam gravitatis, et flumineæ quidem aqua gravior, marina vero levior est.

14. *Bissenas partes.* Quarum singulæ in aase nunciæ dicuntur. Vid. Prisc. de Pond.

15. *Bes.* Vide hereditatis juxta assis partes divisionem apud Ictos. Bes seu besis sunt binæ assis, supple partes, si scilicet totum asem in tres dividas. Bes itaque unciarum est octo.

DE LITERIS MONOSYLLABIS GRÆCIS AC LATINIS.

Dux elementorum studiis viget in Latiiis	A.
Et suprema notis adscribitur Argolicis	Ω.
Hæa quod Æolidum, quodque ε valet, hoc Latiale	E.
Præsto, quod E Latium semper breve, Dorica vox	E.
Hoc tereti argutoque sono negat Attica gens	ὀ.
Ω quod et ο Græcum compensat Romula vox	O.

1. *Studiis viget in Latiiis* A. Hac quoque forma, quæ hic excusa est, viguit in Græcorum studiis. Immo ex quatuor hujusce elementi formis, quæ exhibentur in Palæographia Græca, hanc indefessus et eruditissimus antiquitatis indagator vetustam et in marmoribus nummisque semper adhibitam fuisse adserit, quod tamen in libris non similiter obtinuisset.

3. *Hæa quod Æolidum.* Mart. Capella • E vocalis duarum Græcarum vim possidet. Nam quum corripitur, ε Græcum est, ut ab hoc hoste: quum producit, Hæa est, ut ab hac die •: idem dic de O quod mox sequitur; valet enim Ω, quum est longum, et ε μὲν, quum est breve. — *Hæa quod Æolidum, quodque ε valet, hoc Latiale E.* Tollius et Vinetus legunt *Latiares*; quod quidem habetur apud Tollium pro Milone, cap. 31. Verum *Latiale* occurrit in Plin. lib. III, cap. 1: "Populus Latialis", et in Ovid. Met. XV, vs. 481. Versus autem ille ut intelligatur, notandum E et H Græcis promiscue olim usurpata; quod patet ex nummis Atheniensium ac Thebanorum; siqui-

dem ille AΘE pro AΘH ponebant, hi vero ΘEΘH pro ΘHΘH. Quin et Plato in Cratylo tradit antiquitus non literam ε sed ε in usu fuisse.

5. *ὀ.* Sonat enim Græce non, quæ vox est negantis. — *Tereti argutoque sono negat Attica gens ὀ.* Tollius pro ὀ legi vult O. Perperam hic noster excendi curavit ὀ pro O, etsi anctorem habuit Turnebum, ejus consilii plus nimio obsequitur. Docet Athenæus Veteres diphthongum etiam per O tantum scripsisse. Hoc accedit quod Ansonius ipse, Epist. 15, unam fuisse literam dicit, qua responderunt Lacones, regique irato negantes placuerunt. — Sed rectius Scalig. ὀ. Quis enim, ait, hanc veram lectionem neget: contra illam vulgatam, falsam? In hac castigatione adjuti sumus veteri scriptura, quæ habebat pro *ligat, egat.* Nos *negat* fecimus; ut eo ad verum sensum deducti simus. En.

6. *Compensat Romula vox O.* Græci antiquitus scripsere O pro Ω, ut patet ex duobus nummis, in quorum altero legitur ΚΥΩΙΩΝ pro ΚΥΩΙΩΝ, et in altero ΘΥΩΙΩΝ pro ΘΥΩΙΩΝ.

Litera sum Iotæ similis, vox plena jubens,	I.
Cecropiis ignota notis, feralis sonans	V.
Pythagoræ bivium ramis pateo ambiguus	Y.
Vocibus in Graiis numquam ultima conspicior	M. ¹⁰
Zeta jacens, si surgat, erit nota, quæ legitur	N.
Mæandrum, flexusque vagos imitata vagor	E.
Dividuum Betæ monosyllabon Italicum	B.
Non formam, at vocem Deltæ gero Romuleum	D.

7. *I.*, vox jubens, imper. verbi eo.

8. *Cecropiis ignota notis*, etc. *V.*

Nam quod ejus sonum non haberet lingua Græca (erat enim vel *u* spissum, quod per *ou* Græcum exprimebatur, vel *u* lenius quod Græcum *Y* exprimebat), sed quod spissum illum vocalis *u* sonum nulla Græca vocalis haberet, sed opus esset ad eum exprimendum diphthongo *ou*. — *Feralis sonans*. Quod ulularum et noctuarum, feralium avium, cantum imitatur.

9. *Pythagoræ bivium*, etc. *Y* litera discrimine secta bicorni Pythagoræ dicitur, non quod Pythagoræ inventum fuerit, fuit enim Palamedis: sed quod ejus bifurca figura Pythagoras uteretur in Moraliibus suis dogmatis, ad geminam virtutis et voluptatis viam demonstrandam.

10. *Vocibus in Graiis*, etc. Quintilianus, lib. XII, cap. 10: "Quid quod pleraque nos illa quasi mugiente litera claudimus *M*, qua nullum Græcum verbum cadit?" — *Numquam ultima conspicior M*. Recte in Palæographia adnotatum, ut metri ratio constet legeudum, $\mu\epsilon$, non *em*. Attamen satis esse existimo, si pronuntietur $\mu\epsilon$. Cæterum Poeta ideo ait inter voces Græcas numquam ultimam *M* conspici,

quod nulla vox Græca ea litera cadit.

11. *Erit nota, quæ legitur N*. Similiter hic legeudum, aut saltem pronuntiandum $N\acute{u}$.

12. *Mæandrum*, Asiæ fluvium ob sinuosos suos amfractus decantatissimum. — *Imitata vagor E*. Uncialis non debuit esse hæc litera; neque enim de unciali dici potest, eam Mæandrum referre. Scribe igitur parva litera ξ . — Pro *vagor* reponebat Turnebus *vocor*. Nihil necesse mutare quidquam: *vagor* est ducor in charta, linea instar Mæandri errante. *En*.

13. *Dividuum Betæ*. Nempè *Be*. Consonæ enim, ut pronuntiantur, adjuncta vocali aliqua opus habent. Hæc in omnibus ferme Latinis consonis est *e*, modo postpositum, ut in *be*, *ee*, *de*, etc. modo præpositum ut in *ef*, *el*, *em*, etc. at in Hebraicis Græcisque elementis consonæ et alias quoque vocales, et syllabas quoque duas sæpe adsumunt, ut pronuntiantur Beth, Ghimel, Dath, Beta, Gamma, Delta, etc.

14. *Non formam, at vocem Deltæ gero Romuleum D*. Respicit Poeta formam, quæ sua ætate in usum fuit. Nam et apud Græcos vetustissimam fuisse Romuleam formam patet nummo Messanensi, quem

Hostilis quæ forma jugi est, hanc efficiet	Π. 15
Ausonium si P scribas, ero Cecropium	P.
Et Rho quod Græcum, mutabitur in Latium	P.
Malus ut antennam fert vertice, sic ego sum	T.
Spiritus hic, flatu tenuissima vivificans	H.
Hæc tribus in Latio tantum addita nominibus	K, 10
Prævaluit postquam Gammæ vice functa prius	C;
Atque alium pro se titulo replicata dedit	Q.
Ansis cincta duabus erit quum Iota, leges	Θ.
In Latio numerus denarius, Argolicum	X.
Hæc gruis effigies Palamedica porrigitur	Φ. 15
Kappa fuit quondam Bæotia, nunc Latium	K

Paruta in Sicilia sua expressit, eo-
que tam antiquo, ut ante rem Ro-
manam cusus ex typi genere æsti-
metur. Ibi legitur DANKLE pro
ΔΑΝΚΛΗ.

15. *Hostilis quæ forma jugi, etc.*
Festus: «Jugum, sub quo victi
transibant, hoc modo fiebat: fixis
duabus bastis, super eas ligabatur
tertia: sub iis victos discinctos
transire cohebant». Hinc hostile
dicitur.

19. *Spiritus hic, flatu... H.* Olim
pro aspiratione non tantum venie-
bat. Hic a Poeta sub eo respectu
consideratur.

20. *Tribus in Latio tantum, etc.*
Terentianus Maurus: «K similiter
otiosa cæteris sermonibus. Tunc
in usu est, quum Kalendas adnota-
mus, aut Kaput. Sæpe Kæsones
notabant hac vetusti litera ». Mar-
tian. Capella, lib. III: «K vero
nunc nota putatur esse, non litera.
Nam ejus effectus C integrare non
dubium est, absque his Kapita,
Kalendæ, Kalumnia ».

21. *Prævaluit.* Ut poneretur po-

tius quam K. — *Gammæ vice functa
prius C.* Hinc in vett. inscript. sæpe
invenias *lece* pro *lege*, *maestratus*
pro *magistratus*, etc.

22. *Titulo replicata dedit Q.* Qui-
ntilianus, lib. I, cap. 4: «Et Q, cu-
jus similis effectus speciesque, nisi
quod paulum a nostris obliquatur,
Kappa apud Græcos, nunc tantum
in numero inanet ».

28. *Ansis cincta duabus erit cum
Iota.* Intellige, et supina: constat
enim hæc litera Θ circulo, et li-
neola supina, quæ medium eum
secans, in duas eum ansas veluti
separat, quarum una superior, al-
tera inferior. — *Cum Iota, leges Θ.*
Vult Palæographiæ auctor hic me-
tri causa legi *Thē*: nihil autem
obstat quominus legatur *Thēta*:
tunc enim pars syllabæ posterior
sequentem versum per synalæphen
incipiet.

25. *Hæc Gruis effigies.* Unius sci-
licet gruis, quam pede in uno ex-
cubantem sat bene refert litera Φ.
Scaliger pro *gruis* reponerat *crucis*,
quod in alio cod. *crinis* invenerat,

Furca tricornigera specie, pæne ultima sum

ψ.

cujus figuram etiam quodammodo refert. — *Palamedica*. Plin. lib. VII scribit Palamedem has quatuor literas Θ, Ξ, Φ, Χ, Trojano bello invenisse. Philostratus in *Heroicis*,

has tres tantum ab eo inventas memorat Υ, Φ, Χ, quarum Υ quidem a figura agminis gruum volantium, Φ vero a similitudine gruis excubantis invenerit.

GRAMMATICOMASTIX*.

ELOGODÆDALIA strides modo qui nimium trux,
Frivola condemnas? nequaquam. Cum pretio est merx.
Ennius ut memorat, replet te lætificum gau.
Livida mens hominum concretum felle coquat pus.
Dic, quid significant catalecta Maronis? in his al
Celtarum posuit, sequitur non lucidius tau.

* *Grammaticomastix*. Ut ὀμπερομαστίξ adpellatus est Zoilus ille, qui Homerum carpebat et veluti flagellabat, sic Γραμματικομαστίξ dicitur, qui Grammaticos vexat ac veluti cædit; ut facit Poeta noster hoc poematio, in quo Grammaticum variis interrogationibus e Grammaticæ pennæ petitis, fatigat.

1. *Elogodædalia*. Α λόγος oratio, et θαίδαλος peritus, ingeniosus, industrius, varius, sit λογοθαυδάλια peritia orationis variandæ et industrie contendendæ. Verti Grammaticatione obscura magis ad mentem auctoris quam ad vim verbi attendens.

2. *Frivola*. Ea, quæ frivola videntur in Grammatica, quæstiunculas plus difficultatis quam utilitatis habentia.

3. *Lætificum gau*. Gau pro Gau-

dium per apocopen ab Ennio scriptum, ut quod postea sequitur Cæl pro Cælum, Do pro domum, ex hoc poemate patet. Quod sane Græcorum exemplo fecerat, ac inter cæteros Homeri, qui sæpe δῶμα quod domum significat, et κριθὴ pro κριθῇ hordeum ponit.

4. *Livida mens hominum*, etc. H. e. ringantur licet invidi, ut Virg. *Ecl.* VII, 26: «rumpantur ilia Codro».

5. *Quid significant catalecta Maronis*. Scaliger non κατάλεκτα a καταλήγω desino, ut Baptista Pius autumat, sed κατάλοιπα, a verbo καταλείπεσθαι, deligere, dicta putat, quod ea carmina ex Virgilianis sint collecta. — In his al Celtarum posuit, etc. Habetur illud initio catalect. Virgilii: quod carmen maxime depravatum, suoque nitori redditum a Jos. Scaligero, quum huc faciat

Imperium, litem, Venerem, cur una notet res?
 Estne peregrini vox nominis, an Latii sil?
 Et quod germano mixtum male letiferum min?
 Lintribus in geminis constratus ponto sit, an pons? 10

maxime, exscribere placuit: «Rhe-
 tor meiorum amator iste verborum,
 Iste, iste Rhetor, namque quatenus
 totus Thucydides Britannus Atticæ
 febris Tau Gallicum, min ipsum,
 et al ei illisit». Poeta sane hoc
 Epigramma respexit, quo Maro
 suggillat Rhetorem meiorum seu
 decurtatorum verborum amatorem.
 Unde patet quam totum hunc Auso-
 nii locum turbaverit Floridus di-
 vulso versu, in quo *min* occurrit a
 quinto et sexto versu, in quibus *al*
 et *tau*. Lege igitur eo ordine, quem
 Scaliger proposuit et Tollius inse-
 quutus est: «Dic quid significant
 catalecta Maronis? in his *al*, Et
 quod Celtarum posuit non lucidius
 tau, Et quod Germano mixtum
 male letiferum min». *Al*, tau et
min prioris syllabæ sunt allii,
 tauri et minii. Scilicet quum Rhe-
 tor ille de quo Virgilius, declama-
 ret de morte Themistoclis, qui
 epoto taurino sanguine exstinctus
 est, pro tauro dicebat tau. Quum
 de illo dissereret, qui, dum patri
 allium tereret, minium a uoverca
 injectum imprudens contrivit, pro
 allio *al*, pro minio *min* dicebat.
 Hæc Jos. Scaliger feliciter quidem,
 at pro more suo parum modeste.

7. *Imperium, litem, Venerem, cur una notet res.* Imperium quidem ut
 in hoc lib. III Æn. v. 1: «Postquam
 res Asiæ, Priamique evertere gen-
 tem Immeritam visam Superis». *Litem*
 ut in hoc Horatii, lib. I, Sat. 9: «Dubius sum quid faciam,

inquit; Tene relinquam, au rem». Unde et reus nomen habet. *Venerem*, ut in hoc Terentii, Eunuuch. act. I, sc. 2: «Ego cum illo, quocum tum uno rem habebam hospite, Abii huc».

8. *Sil.* Plin. lib. XXXIII, cap. 12: «In argenti et auri metallis nascuntur etiamnum pigmenta, Sil, et Cæruleum. Sil proprie limus est». Et iustio cap. 13: «Sile pingere instituere primi Polygnotus et Mycon, Attico duntaxat. Hoc sequuta ætas ad Ioniæ usa est. Ad umbras autem Seyrico et Lyonio. Lydium Sardibus emebatur, etc.». Hinc dubitatio Ausonii au sil vox Latina, an Græca, an barbara, puta, Lydia.

9. *Et quod germano mixtum male letiferum min.* Min pro minio positum recte coniecit Scaliger, sed sensum huius loci non aperuit, neque Ausonianorum interpretum quisquam, quod sciam. Petendus est loci huius loci intellectus ex hoc Plinii loco, lib. XXXIII, cap. 7: «Milton vocant Græci minium, quidam cinnabari. Unde uatus error Indico cinnabaris nomine. Sic enim adpellant illi sanienem draconis elisi elephantorum morientium pondere, permixto utriusque animalis sanguine, ut diximus. Neque alius est color qui in picturis proprie sanguinem reddat. Illa cinnabaris autidotis medicamentisque utilissima est. At hercule medici, quia cinnabarin vo-

Bucolico sepes dixit Maro, cur Cicero	seps?
Vox solita, et cunctis notissima, si memores,	lac.
Cur condemnetur, ratio magis ut faciat	lact?
An Libyæ feralè malum, sit Romula vox	seps?
Si bonus est insons, contrarius, et reus est	sons? ¹⁵
Dives opum cur nomen habet Jove de Stygio	Dis?
Unde Rudinus ait, Divum domus altisonum	cæl?
Et cujus de more, quod adstruit, endo suam	do?

cant, pro ea utuntur hoc minio, quod venenum esse paullo mox docebimus ». Scilicet quum cinnabaris, et minium, et draconis sanguinem significet, medici vocum similitudine decepti, in antidotis conficiendis minium, quod cinnabari etiam dicitur, aliquando promiscue usurpant pro medicamento cognomine, cinnabari scilicet Indiæ, seu sanguine draconis; sicque venenum pro remedio dant. Ad hunc Plinii locum respexisse Ausonium, et hanc esse veram ejus mentem, nemo puto inficiabitur.

11. *Bucolico*. Ecl. I, 55 : « Hinc tibi, quæ semper vicino ab limite sepes Hyblæis apibus florem depasta salicti, etc. » — *Cur Cicero seps*. *Seps* quoque occurrit apud Plinium, lib. XX, cap. 11, et Solin. cap. 30.

13. *Magis ut faciat lact*. Martian. Capella, lib. III : « Quidam quum lac dicunt, adjiciunt T, propterea quod facit lactis; sed Virgilius : *Lac mihi non æstate novum, non frigore defit*. Quippe quum nulla apud nos nomina in duas mutas exeant, ideo Veteres lacte in nominativo dixerunt ».

14. *Seps*. Serpentis genus a σῆψς putrefacio est σῆψ. Græca igitur non Romula vox est. Lucan. IX,

723 : « Ossaque dissolvens cum corpore tabificens seps ». « Libyæ feralè malum » dixit, quia Libya seu Africa omni serpentum genere abundat. — *Feralè malum*... *seps*. Sepem tradidit Mathiolus serpentem esse viperæ minimæ similem, colore cinereo, maculis ex intervallo varium, canda brevi; relatam ab Aetio inter viperarum genera et serpentes mortiferos. *Feralè* dixit, quod eorum quos læsit corpora putredinem statim concipiant. *Carleton de Serpent. insectis*.

16. *Cur nomen habet Jove de Stygio Dis*. Ænigmatis genus quod OEdipam non requirat. Inferorum Deus et Pluto et Dis adpellatur, utroque nomine deducto a divitiis, quæ ex Inferis, seu ex intimis terræ visceribus eruantur.

17. *Rudisonus*. Ennius, quem, ut ait Silius Italicus, lib. XII : « Rudinè genere vetustæ. Nunc Rudinè solo memorabile nomen alumno ». Calabriæ urbs est apud Pomponium Melam. — *Altisonum cæl*. Cælum altisonum propter tonitru. Virgil. Georg. III, 361 : « Quem asper ingens Porta tonat cæli ».

18. *Cujus de more Veterum*: apud quos *Endo* erat in; unde *Endoplorato* pro Implorato, et *Endo* pro incinctu pro in procinctu apud Festum; unde

Aut de fronde loquens, cur dicit populea frus?

Sed quo progredior? quæ finis, quis modus, et calx?

Indulge, Pacate, bonus, doctus, facilis vir.

Totum opus hoc sparsum, crinis velut Antiphilæ. Pax.

Endogredi, seu Indugredi, pro *ingredi*, et similia multa apud Lactetium. *Suam do* pro *suam domum* per apocopen, de qua jam supra ad vocem *gau*.

19. *Populea frus*. Frundes et frondibus Carisius ait Veteres per *a* dixisse, a singlari frus: ejus verba sunt: « Frus hujus frundis, quod sic ab Ennio est declinatum annalinm libro septimo. Rurescant frundes, non frondes ». Unde hic *frus* legendum, aut certe *fruns*, non autem *frons*.

20. *Quis modus, et calx*. In corpore humano extrema pars est

calx. Unde per translationem calx operis, pro fine ejus; et opus perducere ad calcem, pro absolvere.

21. *Crinis velut Antiphilæ*, amicæ Clitiphonis apud Terent. Heanton. act. II, sc. 3: « Capillus passus, proluxus, circum caput Rejectus negligenter. Pax! » Est autem πᾶξ Græcum adverbium desinendi, teste Hesychio, et Prisciano, quasi dicas tantum, vel finis. Idem Terent. eadem fab. act. IV, sc. 2: « Unus est dies, dum argentum eripio, pax, nihil amplius ». Pluribus in locis apud Plautum eodem sensu reperias.

TABULA

RERUM

QUÆ IN HOC SEPTIMO VOLUMINE CONTINENTUR.

PROCEMIUM de Columella	3
—— de Columellæ interpretibus.....	11
—— de Palladio.....	13
—— ad carm. de Rosis	19
—— ad epigr. de Rosis.....	21
—— ad carm. de Re hort.....	23
Notæ codicum MSS et editionum Columellæ et Pal-	
ladii, quibus usus est Gesnerus.....	26
L. Junii Moderati Columellæ de Cultu hortorum	
carmen ad Publium Silvinum.....	27
Palladii Rutilii Tauri Æmiliani de Insitionibus ad	
Pasiphilum	93
Vomani de laudibus hortuli	110
Incerti auctoris, fortasse Ausonii, Rosæ.....	114
Epigrammata. — I. Incerti, de Rosis	121
II. Ejusdem, de Rosa.....	123
III. Ejusdem, de Rosis	<i>Ib.</i>
IV. Flori, de Rosis.....	124
V. Incerti, de Rosa	125
Aliorum auctorum carmina minora de hortorum et	
ruris amœnitate.	
I. Petronii descriptio loci amœni.....	126

II. Item	127
III. E Priapeis, epigr. LIi	128
IV. Ex iisdem, epigr. XV, de Malis pulcherrimis, ad Priapum	131
V. De Malis Matianis	132
VI. De Malis Matianis — Laus	133
VII. Aliter — Vituperatio	1b.
VIII. Alcimi	134
IX. Tria epigrammata de Citrio	135
Aliter	136
Aliter	137
X. De vita tranquilla	1b.
XI. Item	140
De Maximiano Etrusco ejusque ac cæteris quæ hac parte proponuntur carminibus	143
De nomine Cornelii Galli falso Elegiis inscripto ..	144
Varie sententiæ de auctore Elegiarum	148
Vita et acta Maximiani	152
De Elegiis Maximiani earumque argumento	162
Editiones Elegiarum Maximiani	164
Maximianus alter diversus ad Elegiographo	170
Subsidia edendo Maximiano adhibita	172
De Ofilii Sergiani Pulice	176
Juventini Philomela	178
Sperati Phil. Symp. Ænigmata	182
Ausonii Griphus	183
Notæ quibus variantes lectt. codicum MSS et edd. vetustarum Maximiani signantur	185
De Maximiano Etrusco, sive Pseudo-Cornelio Gallo, testimonia auctorum ac judicia	186

Maximiani Etrusci Elegiarum liber. — Elegia I. . .	195
Elegia II.	229
Elegia III.	238
Elegia IV.	248
Elegia V.	255
Elegia VI.	273
Ofilii Sergiani Elegia de Pulice.	275
Albi Ovidii Juventini Elegia de Philomela, et de aliarum avium, simul et quadrupedum, vocibus.	279
Julii Sperati V. C. Elegia de laude Philomelæ. —	
I. Philomela	289
II. De Elephante	293
III. De Aquila	<i>Ib.</i>
IV. De Gallo gallinaceo	294
V. De Anserē	<i>Ib.</i>
Ad Cælii Symposii ænigmata præmium	295
De aliis ænigmatum auctoribus	326
De interpretibus ænigmatum Symposii	328
Editiones et versiones ænigmatum Symposii.	331
De Symposii poetæ ænigmatibus testimonia aucto- rum ac judicia	341
Cælii Symposii ænigmata. — Prologus.	346
Ænigma I. — Graphium sive stylus.	350
II. Arundo	351
III. Annulus cum gemma.	353
IV. Clavis.	354
V. Catena	355
VI. Tegula	<i>Ib.</i>
VII. Fumus	356
VIII. Nebula	<i>Ib.</i>

IX. Pluvia	357
X. Glacies	358
XI. Flumen et Piscis	<i>Ib.</i>
XII. Nix.	359
XIII. Navis	360
XIV. Pullus in ovo	361
XV. Vipera.	<i>Ib.</i>
XVI. Tinea	362
XVII. Aranea	363
XVIII. Cochlea	<i>Ib.</i>
XIX. Rana	364
XX. Testudo	365
XXI. Talpa	366
XXII. Formica	367
XXIII. Musca	368
XXIV. Curculio	<i>Ib.</i>
XXV. Mus	369
XXVI. Grus.	370
XXVII. Cornix	371
XXVIII. Vespertilio	372
XXIX. Ericius	373
XXX. Pediculi	<i>Ib.</i>
XXXI. Phœnix.	374
XXXII. Taurus	375
XXXIII. Lupus.	376
XXXIV. Vulpes	<i>Ib.</i>
XXXV. Capra	377
XXXVI. Porcus	378
XXXVII. Mula.	<i>Ib.</i>
XXXVIII. Tigris.	379

TABULA.

561

XXXIX. Centaurus	380
XL. Papaver	381
XLI. Malva	<i>Ib.</i>
XLII. Beta	382
XLIII. Cucurbita	383
XLIV. Cepa	384
XLV. Rosa	385
XLVI. Viola	<i>Ib.</i>
XLVII. Tus	386
XLVIII. Myrrha	387
XLIX. Ebur	388
L. Fenum	<i>Ib.</i>
LI. Mola	389
LII. Farina	390
LIII. Vitis	<i>Ib.</i>
LIV. Hamus	391
LV. Acus	392
LVI. Caliga	393
LVII. Clavus Caligaris	<i>Ib.</i>
LVIII. Capillus	394
LIX. Pila	395
LX. Serra	396
LXI. Pons	397
LXII. Spongia	<i>Ib.</i>
LXIII. Tridens	398
LXIV. Sagitta	<i>Ib.</i>
LXV. Flagellum	399
LXVI. Laterna	400
LXVII. Specular	401
LXVIII. Speculum	402

LXIX. Clepsydra	402
LXX. Puteus	403
LXXI. Tubus	404
LXXII. Follis	<i>Ib.</i>
LXXIII. Lapis	405
LXXIV. Calx	406
LXXV. Silex	407
LXXVI. Rotæ	<i>Ib.</i>
LXXVII. Scalæ	408
LXXVIII. Scopa	409
LXXIX. Tintinnabulum	410
LXXX. Conditum	411
LXXXI. Acetum ex vino	<i>Ib.</i>
LXXXII. Malum	412
LXXXIII. Perna	413
LXXXIV. Malleus	<i>Ib.</i>
LXXXV. Pistillus	414
LXXXVI. Strigilis	415
LXXXVII. Balneum	416
LXXXVIII. Tessera	417
LXXXIX. Pecunia	418
XC. Mulier geminos pariens	419
XCI. Miles podagricus	<i>Ib.</i>
XCII. Luscus allium vendens	420
XCIII. Funambulus	421
XCIV. Umbra	422
XCV. Echo	423
XCVI. Somnus	<i>Ib.</i>
XCVII. Monumentum	424
XCVIII. Ancora	425

TABULA.

	563
XCIX. <i>Lagena</i>	425
<i>C. Cuculus</i>	427
<i>CI</i>	428
D. M. Ausonii <i>Griphus ternarii numeri</i>	429
Hosidii <i>Getæ Medea</i> , <i>tragœdia ex centonibus Vir-</i> <i>gilianis conflata. — Præmonitio novi editoris</i> ..	441
<i>Textus</i>	446
Ausonius in <i>Centonem nuptialem. — Præfatio</i>	505
<i>Cento Nuptialis</i>	512
<i>Excursus</i>	526
Ausonii <i>Technopægnion</i>	531

FINIS SEPTIMI ET ULTIMI VOLUMINIS.

1. 22 - Cianci

